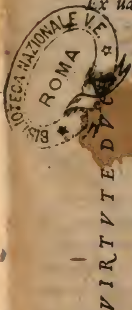

BIBLIOTECA NAZIONALE
VITTORIO EMANUELE
6
27 II
33

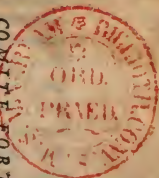
MACROBII
AMBROSII AVRELII
Theodosij, uiri consularis, & illustris,

In Somnium Scipionis, Lib. II.
Saturnaliorum, Lib. VII.

Ex uarijs, ac uetustissimis codicibus recogniti, & aucti.

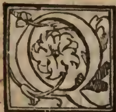

VENETIIS, apud Ioan. Gryphium.
M D L X V.

M. T. CICERONIS SOMNIUM SCIPIONIS,

Ex libro de repub. sexto.

Vum in Aphricam uenissem, Anitio Manlio COS. *ad quartam legionem tribunus, ut scitis, militũ: nihil mihi potius fuit, quàm ut Masinissã conuenirem, regem familiæ nostræ iustis de caussis amicissimũ.* Ad quẽ *ut ueni cõplexus me senex, collacrymauit, aliquantoq; pòst suspexit in cœlũ: Et grates, inquit, tibi ago summe Sol, uobisq; reliqui cœlites, qui antequã ex hac uita migro, conspicio in meo regno, & his tectis* P. *Cornelium Scipionem, cuius ego nomine ipse recreor. itaq; nunquam ex animo meo discedit illius optimi atque inuictissimi uiri memoria.* Deinde *ego illum de suo regno, ille me de nostra repub. percõtatus est: multisq; uerbis ultro citroq; habitis, ille nobis est cõsũptus dies.* Pòst *aũt apparatu regio accepti, sermonẽ in multã noctẽ produximus, quũ senex nihil nisi de* Aphricano *loqueretur, omniaq; eius nõ facta solũ, sed ẽt dicta meminisset.* Deinde *ut cubitũ discessimus, me et fessũ de uia, & qui ad multam noctẽ uigilassẽ, arctior quàm solebat somnus cõplexus est.* Hic *mihi (credo equidẽ ex hoc quod eramus locuti. fit n. ferè ut cogitationes sermonesq; nostri pariãt aliquid in sõno tale, quale de* Homero *scribit* Ennius *de quo uidelicet sæpissimè uigilans solebat cogitare & loqui)* Aphricanus *se ostendit ea forma, quæ mihi ex ima*

gine eius, quàm ex ipso erat notior. Quē ut agnoui, equidem cohorrui: sed ille, Ades, inquit, animo, & omitte timorem Scipio, & quæ dicam trade memoriæ. Vides'ne illam urbem quæ parêre populo Romano coacta per me renouat pristina bella, nec potest quiescere? (ostendebat autem Carthaginem de excelso, & pleno stellarum, & illustri et claro quodam loco) ad quam tu oppugnandam nunc uenis penè miles? hanc hoc biennio COS. euertes, eritq; cognomen id tibi per te partum, quod habes adhuc ex nobis hæreditarium. Quum autem Carthaginem deleueris, triumphum egeris, cēsorq; fueris, et obieris legatus Aegyptum, Syriam, Asiam, Græciam; delegere iterum COS. absens, bellumq; maximum conficies, Numantiam excindes. Sed quum eris curru in Capitolium inuectus, offendes remp. perturbatā cōsilijs nepotis mei. Hic tu Aphricane ostēdas oportebit, patriæ lumē animi, ingenij, cōsilijq; tui. Sed eius temporis ancipitē uideo quasi fatorum uiā. Nam quum ætas tua septenos octies solis anfractus reditusq; cōuerterit, duoq; hi numeri, quorū uterq; plenus, alter altera de cā habetur, circuitu naturali summā tibi fatalem confecerint, in te unum atque in tuum nomen se tota conuertet ciuitas: te senatus, te omnes boni, te socij, *te Latini intuebuntur: tu eris unus in quo nitatur ciuitatis salus. Ac ne multa, dictator remp. constituas oportet, si impias propinquorum manus effugeris. Hic quum exclamasset Lælius, ingemuissentq; uehementius cæteri, leniter arridens Scipio, Quæso, inquit, ne me è somno excitetis, et pax sit rebus: audite cætera. Sed quo sis Aphricane alacrior ad tutandā rempublicam, sic habeto: Omnibus qui patriā cōseruauerint, adiuuerint, auxerint, certū

esse

*esse in cœlo, ac definitum locũ, ubi beati æuo sempiterno fruãtur. Nihil.n. est illi principi Deo, qui omnẽ hunc mũdũ regit, qđ quidẽ in terris fiat acceptius, quàm cõcilia, cœtusq; hominum iure sociati, quæ ciuitates appellãtur. Harũ rectores et cõseruatores hinc profecti huc reuertẽtur. Hic ego, etsi erã perterritus nõ tam mortis metu, quã insidiarum à meis, quæsiui tamẽ uiueret'ne ipse et Paulus pater, et alij, quos nos extinctos arbitraremur. Imò uerò, inquit, hi uiuunt, qui ex corporũ uinculis tanquã è carcere euolauerunt. Vestra uerò quæ dicitur uita, mors est. Quin tu aspicias ad tę uenietẽ Paulum patrẽ. Quẽ ut uidi equidẽ, uim lachrymarum profudi. Ille autem me complexus atq; osculans, flere prohibebat. Atq; ego ut primũ fletu represso loqui posse cœpi, Quæso, inquã pater sanctißime atq; optime, *quũ hæc est uita, ut Aphricanum audio dicere, quid moror in terris? quin huc ad uos uenire propero? Nõ est ita, inquit ille: nisi enim Deus is, cuius hoc tẽplum est omne, quod cõspicis, istis te corporis custodiis liberauerit, huc tibi aditus patere non potest. Homines.n. sunt hac lege generati, qui tuerentur illum globum quem in hoc tẽplũ medio uides, quæ terra dicitur. Hisq; animus datus est ex illis sempiternis ignibus, quæ sydera & stellas uocatis, quæ globosæ & rotundæ diuinis animatæ mentibus circulos suos orbesq; conficiunt celeritate mirabili. Quare & tibi Publi, & pijs omnibus retinendus animus est in custodia corporis, nec iniussu eius, à quo ille est uobis datus, ex hominum uita migrandum est, ne munus humanum aßignatum à Deo, defugisse uideamini. Sed sic, Scipio, ut auus hic tuus, ut ego, qui te genui, iustitiam cole & pietatem: quæ quum sit magna in parentibus &*

quando

propinquis, tũ in patria maxima est: ea uita uia est in cœlum, et in hunc cœtũ eorum, qui iam uixerunt, et corpore laxati illum incolunt locum quem uides. Erat aũt is splendidißimo candore inter flammas circus elucens, quem uos (ut à Graijs accepistis) orbẽ Lacteum nũcupatis. Ex quo omnia mihi contemplanti, præclara cætera & mirabilia uidebantur. Erant autem eæ stellæ quas nunquam ex hoc loco uidimus, & eæ magnitudines omnium, quas esse nunquam suspicati sumus, ex quibus erat ea minima, quæ ultima à cœlo, citima terris luce lucebat aliena. Stellarum autem globi terræ magnitudinẽ facilè uincebant. Iam ipsa terra ita parua mihi uisa est, ut me imperij nostri, quo quasi punctum eius attingimus, pœniteret. Quã quũ magis intuerer, Quæso, inquit Aphricanus, quousq; humi defixa tua mẽs erit? Num'ne aspicis quæ in templa ueneris? Nouẽ tibi orbibus, uel potius globis connexa sunt omnia: quorum unus est cœlestis extimus, qui reliquos omnes cõplectitur, summus ipse Deus arcens et continens cæteros: in quo sunt infixi illi, qui uoluuntur stellarum cursus sempiterni. Cui subiecti sunt septẽ, qui uersantur retro cõtrario motu atq; cœlum. E' quibus unum globum poßidet illa, quã in terris Saturniã nominãt. Deinde est hominum generi prosperus et salutaris ille fulgor, qui dicitur Iouis. Tum rutilus, horribilisq; terris, quem Martem dicitis. Deinde subter mediam ferè regionẽ Sol obtinet dux & princeps, et moderator luminum reliquorum, mens mundi & temperatio, tanta magnitudine ut cuncta sua luce lustret et cõpleat. Hunc ut comites sequũtur, Veneris alter, alter Mercurij cursus. In infimoq; orbe Luna radijs Solis accensa conuertitur. Infra autem iam nihil est nisi mortale

tale & caducum, præter animos generi hominũ munere deorum datos. Supra Lunã sunt æterna omnia. nã ea quæ est media & nona tellus, neq; mouetur et infima est, et in eam feruntur omnia *nutu suo pondera. Quæ quũ intue- motu
rer stupens, ut me recepi, Quis hic, inquã, quis est qui cõplet aures meas tantus et tã dulcis sonus? Hic est, inquit ille, qui interuallis cõiunctus imparibus, sed tamẽ pro rata portione distinctis impulsu & motu ipsorum orbium efficitur, qui acuta cum grauibus tẽperans æquabiliter concentus efficit. nec .n. silentio tanti motus incitari possunt: et natura fert ut extrema ex altera parte grauiter, ex altera aũt acutè sonẽt. Quã ob causã summus ille cœli stelliferi cursus, cuius cõuersio est incitatior, acuto et excitato mouetur sono, grauissimo aũt hic lunaris atq; infimus. nã terra nona immobilis manẽs, ima sede semper hæret, cõplexa mediũ mundi locum. Illi aũt octo cursus, in quibus eadẽ uis est *duorũ, VII. efficiũt distinctos interuallis sonos: qui numerus rerũ omnium ferè nodus est. Quod docti homines neruis imitati atq; cãtibus, aperuere sibi reditũ in hũc locum, sicut alij, qui præstãtibus ingenijs in uita humana, diuina studia coluerũt. Hoc sonitu cõpletæ aures hominũ obsurduerunt: (nec est ullus hebetior sensus in uobis) sicut, ubi Nilus ad illa, quæ Catadupa nominantur, præcipitat ex altissimis montibus: ea gens, quæ illum locũ accolit, propter magnitudinẽ sonitus sensus audiendi caret. Hic uerò tantus est totius mundi incitatissima cõuersione sonitus, ut eũ aures hominum capere non possunt: sicut intueri solem aduersum nequitis, eiusq; radijs acies uestra sensusq; uincitur. Hæc ego admirans, referebam tamen oculos ad terram identidem. Tum Aphricanus, Sen-

modorum

*tio, inquit, te ſedem etiam nunc hominum, ac domum contemplari. Quæ ſi tibi parua, ut eſt, ita uidetur, hæc cœleſtia ſemper ſpectato, illa humana contemnito. Tu.n. quã celebritatem ſermonis hominũ, aut quam expetendã gloriã conſequi potes? Vides habitari in terra raris et anguſtis in locis, et in ipſis quaſi maculis ubi habitatur, uaſtas ſolitudines interiectas. Hosq; qui incolũt terrã, nõ modò interruptos ita eſſe, ut nihil inter ipſos ab alijs ad alios manare poſsit, ſed partim obliquos, partim *uerſos, partim ẽt aduerſos ſtare uobis: à quibus ſpectare gloriã certe nullam poteſtis. Cernis aũt eandem terram, quaſi quibuſdam redimitam. et circundatã cingulis: è quibus duos maximè inter ſe diuerſos, et cœli uerticibus ipſis ex utraq; parte ſubnixos, obriguiſſe pruina uides: medium autem illũ et maximum ſolis ardore torreri. Duo ſunt habitabiles: quorum auſtralis ille, in quo qui inſiſtunt, aduerſa uobis urgent ueſtigia, nihil ad ueſtrum genus: hic aũt alter ſubiectus aquiloni, quẽ incolitis, cerne quam tenui uos parte contingat. Omnis enim terra, quæ colitur à uobis, anguſtata uerticibus, lateribus latior, parua quædam inſula eſt, circunfuſa illo mari, quod Atlanticum, quod magnum, quod Oceanum appellatis in terris: qui tanto tamen nomine, quàm ſit paruus, uides. Ex his ipſis cultis notisq; terris num aut tuum, aut cuiuſdam noſtrum nomen, uel Caucaſum hunc, quem cernis, tranſcendere potuit, uel illum Gangem tranſnare? quis in reliquis orientis, aut obeuntis Solis ultimis, aut aquilonis auſtri'ue partibus tuũ nomen audiet? quibus amputatis, cernis profectò quantis in anguſtijs ueſtra ſe gloria dilatari uelit. Ipſi autẽ qui de nobis loquuntur, quàm loquentur diu? Quinetiã ſi cupiat*

*tranſuerſos

proles illa futurorũ hominũ deinceps laudes uniuscuius que nostrum à*parẽtibus acceptas posteris prodere,tamẽ propter eluuiones exustionesq; terrarum, quas accidere tempore certo necesse est, non modò non æternam, sed ne diuturnam quidem gloriam assequi possumus. Quid autẽ interest, ab his qui postea nascentur, sermonẽ fore de te, quũ ab his nullus fuerit, qui ante te nati sint, qui nec pauciores, et certè meliores fuerũt uiri? quũ præsertim apud eos ipsos, a quibus nomen nostrũ potest audiri, *ne unius anni memoriam consequi poßit. Homines enim populariter annum tantũmodo Solis, id est unius astri reditũ metiuntur. Quum autẽ ad idẽ unde semel profecta sunt, cuncta astra redierint, eandemq; totius cœli descriptionẽ longis interuallis retulerint, tum ille uere uertens annus appellari potest, in quo uix dicere audeo, q̃ multa hominum secula teneãtur. Nanq; ut olim deficere sol hominibus, extinguiq; uisus est, quum Romuli animus hæc ipsa in tẽpla penetrauit; quandoq; eadem parte sol, eodemq; tẽpore iterum defecerit, tum signis omnibus ad idem principium, stellisq; reuocatis, expletum annum habeto. Huius quidẽ anni nondum uigesimam partem scito esse conuersam. Quocirca si reditum in hunc locum desperaueris, in quo omnia sunt magnis & præstantibus uiris: quãti tandẽ est ista hominum gloria, quæ pertinere uix ad unius anni partẽ exiguam potest? Igitur altè spectare si uoles*atque, hãc sedem, & æternam domum contueri: neque sermonibus uulgi dederis te, nec in præmijs humanis spem posueris rerum tuarum. suis te oportet illecebris ipsa uirtus tradat ad uerum decus. Quid de te alij loquantur, ipsi uideant: sed loquentur tamen. Sermo autẽ omnis ille, et angustijs

patribus

nemo

ad hanc

gustijs cingitur his regionum quas uides: nec unquam de ullo perennis fuit, & obruitur hominum interitu, & obliuione posteritatis extinguitur. Quæ cùm dixisset, Ego uerò, inquam, ô Aphricane (si quidem benemeritis de patria quasi limes ad cœli aditum patet) quanquam à pueritia, ut
et patris stigijs ingressus* patrijs & tuis, decori uestro non defui, nunc tamen tanto præmio proposito multo uigilantius. Et ille, Tu uerò enitere, et sic habeto, nõ esse te mortalem, sed corpus hoc. Nec enim is es quem forma ista declarat, sed mens cuiusq; is est quisq;, non ea figura quæ digito demonstrari potest. Deum igitur scito te esse: siquidẽ Deus
præuidet est qui uiget, qui sentit, qui meminit, qui* prouidet, qui tã regit, & moderatur, & mouet id corpus, cui præpositus est, quàm hunc mundũ princeps ille Deus: et ut ipsum mundum ex quadã parte mortalẽ ipse Deus æternus, sic fragile corpus animus sempiternus mouet. nam quod semper mouetur, æternum est: quod autem motum affert alicui, quodq; ipsum agitatur aliunde, quãdo finem habet motus, uiuendi finẽ habeat necesse est. Solum igitur quod sese mouet, quia nunquam deseritur à se, nunquam ne moueri quidẽ desinit. quin etiam cæteris quæ mouẽtur, hic fons, hoc principium est mouendi. Principio autẽ nulla est origo. nã ex principio oriuntur omnia: ipsum autem nulla ex re alia nasci potest. Nec enim esset hoc principium, quod gigneretur aliunde. Quòd si nunquam oritur, ne occidit quidẽ unquam. nam principium extinctum, nec ipsum ab alio renascetur, nec ex se aliud creabit. Si quidẽ necesse est à principio oriri omnia. Ita fit, ut motus principium ex eo sit, quod ipsum à se mouetur. Id aũt nec nasci potest, nec mori: uel concidat omne cœlum, omnisq; natura con-

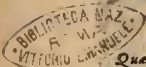
sistat

sistat necesse est, nec uim ullam nanciscatur, quæ à primo impulsu moueatur. Quum pateat igitur æternum id esse, quod à se ipso moueatur, quis est qui hanc naturam animis esse tributam neget? Inanimatum est enim omne quod pulsu agitatur externo. Quod at autē animal est, id motu cietur interiore & suo. nam hæc est natura propria animæ atque uis. Quæ si est una ex omnibus quæ sese moueat, neque nata certe est, & æterna est, hanc exerce in optimis rebus. Sunt autem optimæ curæ de salute patriæ, quibus agitatus & exercitatus animus, uelocius in hanc sedem & domum suam peruolabit. Idq; ocyus faciet, si iam tum, cum erit inclusus in corpore, eminebit foras, & ea quæ extra erunt, contemplans, quàm maximè se à corpore abstrahet. Nam eorum animi, qui se corporis uoluptatibus dedidere, earumq; se quasi ministros præbuere, impulsuq; libidinum uoluptatibus obedientium, deorum & hominum iura uiolauere, corporibus elapsi, circum terram ipsam uoluntatur: nec hunc in locum nisi multis exagitati seculis reuertuntur. Ille discessit: ego somno statim solutus sum.

MACROBII

Ambrosij.

*AVRELII THEODOSII, uiri consularis & illustris, in Somnium, Scipionis expositionis quamelegantissimæ liber primus.

Quæ differentia & quæ similitudo sit inter Platonis ac Ciceronis de repub. libros: curque aut ille indicium Eri, aut hic Somnium Scipionis operi suo asciuerit. Cap. I.

NTER Platonis & Ciceronis libros, quos de Republica uterque constituit, Eustathi fili, uitæ mihi dulcedo pariter & gloria, hoc interesse prima fronte prospeximus, quòd ille remp. ordinauit, hic retulit: alter qualis esse deberet, alter qualis esset à maioribus instituta, disseruit. In hoc tamen uel maximè operis similitudinem seruauit imitatio: quòd cùm Plato in uoluminis conclusione à quodam uitæ reddito, quam reliquisse uidebatur, indicari faciat, qui sit exutarum corporibus status animarum: adiecta his quadam sphærarum uel siderum non otiosa descriptione, rerum facies non dissimilia significans, à Tulliano Scipione perquietem sibi ingesta narratur. Sed quòd uel commento tali, uel huic tali somnio in his potissimum libris opus fuerit, in quibus de rerum publicarùm statu loquebatur, quo'ue attinuerit inter gubernandarum urbium constituta, circulos, orbes, globosq; describere: de stellarum modo, de cœli conuersione tractare, quæsitu dignum & mihi uisum est, & alijs

Cur aut Plato Erū reuiuiscentem, aut Cicero Scipionem somnio excitatū induxerit.

& alijs fortasse uideatur: ne uiros sapientia præcellētes, nihilq; in uestigatione ueri, nisi diuinū sentire solitos, aliquid castigato operi adiecisse superfluum suspicemur. De hoc prius ergo pauca dicēda sunt: ut liqdo mēs operis, de quo loquimur, innotescat. Rerū omnium Plato et actuum naturā penitus inspiciens, aduertit in omni sermone suo de reipub. institutione proposito, infundendum animis iustitiæ amorē: sine qua nō solùm respublica, nec exiguus hominum cœtus, sed ne domus quidē parua constabit. Ad hunc porrò iustitiæ affectum pectoribus *inculcādum, nihil æquè patrocinaturū uidet, q̃ si fructus eius nō uideretur cū uita hominis terminari. Hunc uerò, supstitē durare post hominē, quō poterat ostēdi, nisi prius de animæ immortalitate constaret? Fide aūt facta perpetuitatis animarum, consequens esse animaduertit, ut certa illis loca nexu corporis absolutis, pro contēplatu probi improbi'ue meriti, deputata sint. Sic in Phædone, inexpugnabilium luce rationum anima in ueram dignitatē propriæ immortalitatis asserta: sequitur distinctio locorū, quæ hanc uitā relinquentibus ea lege debentur, quā sibi quisque uiuēdo sanxerit. Sic in Gorgia post peractam pro iustitia disputationem, de habitu post corpus animarum, morali grauitate Socraticæ dulcedinis admonemur. Idē igitur obseruanter secutus est in illis præcipuè uoluminibus, quibus statum reipublicæ formandum recipit. Nam postquàm principatum iustitiæ dedit: & docuit, animā post animal nō perire: per illam demum fabulam (sic enim quidam uocant) quò anima post corpus euadat, uel unde ad corpus ueniat, in fine operis asseruit: ut iustitiæ uel cultæ præmium, uel spretæ pœnā animis quippe immortalibus subiturisq; iudicium

*Vetus lectio habet, inoculandū translatione ducta ab insitionibus

cium seruari doceret. Hunc ordinem Tullius non minore iudicio reseruans, quàm ingenio repertus est. Postquam in omni reip. otio ac negotio palmam iustitiæ disputãdo dedit, secras immortalium animarum sedes, et cœlestium arcana regionum, in ipso consummati operis fastigio collocauit: indicans quò ijs perueniendum, uel potius reuertendum sit, qui remp. cum prudentia, iustitia, fortitudine, atq; moderatione tractauerint. Sed ille Platonicus secretorũ relator Er quidã nomine fuit, natione Pãphylius, miles officio: q cũ uulneribus in prælio acceptis uitã effudisse uisus, duodecimo demũ die inter cæteros unà perẽptos ultimo esset honorãdus igne, subitò seu recepta anima, seu retẽta, quicquid emensis inter utranq; uitã diebus egerat uiderat'ue, tãquã publicũ professus iudiciũ, humano generi nũciauit. Hanc fabulã Cic. licet ab indoctis quasi ipse ueri conscius doleat irrisam, exemplũ tamen stolidæ reprehẽsionis uitãs, excitari narraturũ, quàm reuiuiscere maluit.

Quid respondendum Coloti Epicureo, putanti philosophiæ non esse utendum fabulis, quasq; fabulas philosophia recipiat, & quando his philosophi soleant uti. Cap. II.

AC prius quàm somnij uerba consulamus, enodãdũ nobis est, à quo genere hominũ Tullius memoret uel irrisam Platonis fabulam, uel ne idem sibi eueniat nõ uereri. Nec enim his uerbis uult imperitum uulgus intelligi, sed genus hominum ueri ignarum sub peritiæ ostentatione: quippe quos & legiße talia, & ad reprehendendum animatos constaret. Dicemus igitur, & quos in tantum philosophum referat, quandam censuræ exercuiße leuitatem: quis'ue eorum etiam scriptam reliquerit accusationem

ſationem: & poſtremò, quid pro ea duntaxat parte, quæ huic operi neceſſaria eſt, reſponderi cõueniat obiectis. Quibus, quod factu facilè eſt, eneruatis iã quicquid uel contra Platonis, uel contra Cic. opinionem etiã in Scipionis ſomnium, ſeu iaculatus eſt unquam morſus liuoris, ſeu fortè iaculabitur, diſſolutum erit. Epicureorũ tota factio æquo ſemper errore à uero deuia, et illa extimans ridenda quæ neſciat, ſacrum uolumen et auguſtiſſimã irriſit naturæ ſeria. Colotes uerò inter Epicurei auditores loquacitate notabilior etiam in librũ retulit, quæ de hoc amarius cauillatus eſt. Sed cætera, quæ iniuria notauit, (ſi quidẽ ad ſomnium, de quo hic procedit ſermo, non attinent) hoc loco nobis omittenda ſunt: illam calumniam perſequemur, quæ niſi ſupplodetur, manebit Cic. cũ Platone communis. Ait enim à philoſopho fabulam non oportuiſſe confingi: quoniã nullum figmenti genus ueri profeſſoribus conueniret. Cur enim, inquit, ſi rerũ cœleſtium notionem, ſi habitum nos animarũ docere uoluiſti, non ſimplici et abſoluta hoc inſinuatione curatum eſt, ſed quæſita perſona, caſusq́; excogitata nouitas, & compoſita aduocati ſcena figmenti, ipſam quærendi ueri ianuam mendacio pollueret? Hæc quoniam quũ de Platonico Ero iactantur, etiam quietẽ Africani noſtri ſomniantis incuſant (utraque enim ſub appoſito argumento electa perſona eſt, quæ commoda enunciandis haberetur) reſiſtamus urgenti, & fruſtra arguẽs refellatur calumnia: ut una diſſoluta, utriuſque factum incolumẽ, ut fas eſt, retineat dignitatẽ. Nec omnibus fabulis repugnat philoſophia, nec omnibus acquieſcit. Et ut facilè ſecerni poſſit, quæ ex his ab ſe abdicet, ac uelut profana ab ipſo ueſtibulo ſacræ diſputationis excludat, quæ uerò et ſæpe

Quid Platone obiecerit Colotes Epicureus.

Quas fabulas philoſophia reijciat, et quas recipiat.

ſæpe ac libenter admittat, diuiſionum gradibus explicandũ. Fabulæ, quarum nomen indicat falſi profeßionem, aut tantum conciliãdæ auribus uoluptatis, aut adhortationis quoque in bonam frugem gratia repertæ ſunt. Auditum mulcent, uelut comœdiæ: quales Menãder, eius'ue imitatores agẽdas dederũt: uel argumenta fictis caſibus amatorũ referta: qbus uel multũ ſe Arbiter exercuit: uel Apuleium nonnunquã luſiſſe miramur. Hoc totum fabularum genus, quod ſolas aurĩu delicias profitetur, è ſacrario ſuo in nutricum cunas ſapientiæ tractatus eliminat. Ex ijs autem, quæ ad quandam uirtutũ ſpeciẽ intellectũ legẽtis hortantur, fit ſecunda diſcretio. In quibuſdam.n. & argumentum ex ficto locatur, & per mendacia ipſe relationis ordo contexitur: ut ſunt illæ Aeſopiæ fabulæ, elegantia fictionis illuſtres. At in alijs argumẽtum qdẽ fundatur ueri ſoliditate: ſed hæc ipſa ueritas per quædã compoſita et ficta profertur: et hæc iã uocatur narratio fabuloſa, non fabula: ut ceremoniarum ſacra Heſiodi et Orphei, quæ de deorũ progenie actu'ue narrãtur: ut myſtica Pythagoreorum ſenſa referunt. Ergo ex hac ſecunda diuiſione, quã diximus, à philoſophiæ libris prior ſpecies, quæ concepta de falſo per falſum narratur, aliena eſt: ſequẽs in aliã rurſus diſcretionem ſciſſa diuiditur. Nam cum ueritas argumento ſubeſt, ſolaq; fit narratio fabuloſa, nõ unus reperitur modus, per figmentum uera referendi. Aut enim contextio narrationis per turpia & indigna numinibus, ac mõſtro ſimilia componitur: ut Dei adulteri: Saturnus patris Cælij pudẽda abſcindẽs, et ipſe rurſus à filio regno potito in uincula cõiectus: quod genus totũ philoſophi neſcire malunt. Aut ſacrarum rerum notio ſub pio figmento-

rum

rum uelamine, honestis & tecta rebus, et uestita nominibus enunciatur. Et hoc est solum figmenti genus, quod cautio de diuinis rebus philosophantis admittit. Cùm igitur nullã disputationi pariat iniuriã uel Er index, uel somnians Africanus, sed rerũ sacrarũ enunciatio integra sui dignitate his sit tecta nominibus, accusator tandẽ edoctus à fabulis fabulosa secernere, conquiescat. Sciẽdũ est tamẽ, nõ in omnẽ disputationẽ philosophos admittere fabulosa *uel licita, sed his uti solent, cũ uel de anima, uel de aereis, uel de æthereis potestatibus, uel de cæteris diis loquũtur. Cæterùm cùm ad summũ et principis omnium Deum, qui, apud Græcos τ'ἀγαθὸν, qui πρῶτον αἴτιον nũcupatur, tractatus se audet attollere: uel ad mẽtẽ, quã Græci νοῦν appellant, originales rerũ species, quæ ἰδέαι dictæ sunt cõtinentem, ex summo natam et profectam Deo: cũ de his inquã loquuntur summo Deo et mente, nihil fabulosum penitus attingunt. Sed si quid de his aßignare conãtur, quæ nõ sermonem tantummodo, sed cogitationem quoque humanã superant, ad similitudines et exempla confugiũt. Sic Plato cũ περὶ τ'ἀγαθοῦ loqui esset animatus, dicere quid sit, non est ausus: hoc solum de eo sciens, quòd sciri quale sit ab homine non poßit. Solum uerò eius simillimũ de uisibilibus solem reperit, & per eius similitudinem uiã sermoni suo attollendi se ad non comprehensibilia patefecit. Ideo ut nullum ei simulacrum, cũ diis aliis constitueretur, finxit antiquitas: quia sũmus Deus nataq; ex eo mens sicut ultra animã, ita supra naturã sunt: quò nihil fas est de fabulis peruenire. De diis autem, ut dixi, cæteris, et de anima, non frustra se, nec ut oblectent, ad fabulosa conuertunt: sed quia sciunt inimicam esse naturæ apertam nu-

Quando philosophi uti soleant fabulis.

* Vel pro etiam, alias tamen legitur, ludicra.

B damq;

*damq; expositionem sui: quae sicut uulgaribus hominum sensibus intellectum sui uario rerum tegmine operimentoq; subtraxit, ita à prudentibus arcana sua uoluit per fabulosa tractari. Sic ipsa mysteria figurarũ *cuniculis operiuntur, ne uel his ademptis nudam rerum talium se natura praebeat: sed summatibus tantum uiris sapientia interprete ueri arcani conscijs, contenti sint reliqui, ad uenerationẽ figuris defendentibus à uilitate secretum.* Numenio *denique inter philosophos occultorũ curiosiori, offensam numinum, quòd* Eleusina *sacra interpretando uulgauerit, somnia prodiderũt: uiso sibi, ipsas* Eleusinas *deas habitu meretricio ante apertum lupanar uidere prostantes: admirantiq;, & caussas non conuenientis numinibus turpitudinis, consulẽti respondisse, iratas: ab ipso se adyto pudicitiae suae ui abstractas, et passim adeuntibus prostitutas.* Adeo *sẽper ita se & sciri & coli numina *maluerunt, qualiter in uulgus antiquitas ipsa fabulata est: quae et imagines & simulachra formarum talium prorsus alienis, et aetates tã incrementi quàm diminutionis ignaris, & amictus ornatusq; uarios corpus nõ habentibus assignauit. Secundum haec* Pythagoras *ipse atq;* Empedocles, Parmenides *quoq; et* Heraclitus, *de dijs fabulati sunt: nec secus* Timaeus, *qui progenies eorum, sicut traditum fuerat, exequutus est.*

fumiculis

Is Numenius fuit Pyrrhonis Heliensis discipulus.

noluerũt

Quinque esse genera somniandi: atque somnium hoc Scipionis ad prima tria genera debere referri. *Cap. III.*

HIs praelibatis, *antequam ipsa somnii uerba tractemus, prius quot somniandi modos obseruatio deprehenderit, cũ licentiam figurarum, quae passim quiescentibus ingeruntur, sub definitionem & regulam uetu-*

stas

ſtas mittteret, ediſſeramus, ut cui eorum generi ſomnium, quo de agimus, applicandum ſit, innoteſcat. Omnium quæ uidere ſibi dormientes uidentur, quinq; ſunt principales diuerſitates & nomina. Aut enim eſt ὄνειρος ſecundum Græcos, quod Latini ſomnium uocant: aut ὅραμα, quod uiſio recte appellatur: aut χρηματισμὸς, quod oraculum nuncupatur: aut eſt ἐνύπνιον, quod inſomnium dicitur: aut eſt φάντασμα, quod Cic. (quoties opus hoc nomine fuit) uiſum uocauit. Vltima ex his duo cùm uidentur, cura interpretationis indigna ſunt: q̃a nihil diuinationis apportãt, ἐνύπνιον dico, et φάντασμα. eſt enim ἐνύπνιον, quoties cura oppreſſi animi, uel corpis, ſiue fortunæ, qualis uigilãtẽ fatigauerit, talem ſe ingerit dormienti. Animi: ſi amator delicijs ſuis aut fruentem ſe uideat, aut carentem: ſi metuens quis imminentem ſibi uel inſidijs, uel poteſtate perſonã, aut incurriſſe hanc ex imagine cogitationum ſuarum, aut effugiſſe uideatur. Corporis: ſi temeto ingurgitatus, aut diſtentus cibo, uel abũdãtia præfocari ſe exiſtimet, uel grauãtibus exonerari: aut contrà, ſi eſuriẽs cibũ, aut potũ ſitiens, deſiderare, quærere, uel ẽt inueniſſe uideatur. Fortunæ: cùm ſe quis exiſtimat uel potentia, uel magiſtratu, aut augeri *præ deſiderio, aut exui *præ timore. Hæc & his ſimilia, quoniã ex habitu mentis quietẽ ſicut præuenerant, ita & turbauerãt dormientis, unà cum ſomno aduolãt, et pariter euaneſcunt. Hinc & Insõnio nomen: nõ q̃a per ſomnum uidetur, (hoc.n. eſt huic generi commune cum cæteris) ſed quia in ipſo ſomnio tantummodo eſſe creditur, dum uidetur, poſt ſomnium nullã ſui utilitatem, uel ſignificationẽ relinquit. Falſa eſſe insõnia, nec Maro tacuit:

Sed falſa ad cœlum mittunt inſomnia manes,

quinque ſomniorum genera.

Inſomniũ.

pro

6. Aenidos.

Cœlum hic uiuorum regionẽ uocans: quia sicut dij nobis, ita nos defunctis superi habemur. Amorem quoque describens, cuius curam semper sequuntur insomnia, ait:

Aeneidos. Hærent infixi pectore uultus,

Verbaq;, nec placidam membris, dat cura quietem.

Et post hæc:

Anna soror, quæ me suspensam insomnia terrent?

Phantasma. φάντασμα uerò, hoc est uisũ, cùm inter uigiliã et adultam quietẽ, in quadã (ut aiunt) prima somnij nebula adhuc uigilare se existimans, qui dormire uix cœpit, aspicere uidetur irruẽtes in se, uel paßim uagantes formas, à natura seu magnitudine, seu specie discrepantes: uariasq; tẽpestates rerum, uel lætas, uel turbulentas. In hoc genere

Epialtes. est ἐπιάλτης, quẽ publica persuasio quiescẽtes opinatur inuadere, et pondere suo pressos ac sentiẽtes grauare. His duobus modis ad nullam noscendi futuri opẽ receptis, tribus cæteris in ingenium diuinationis instruimur. Et est

Oraculum. oraculum quidẽ, cũ in somnijs parẽs, uel alia sancta grauisq; persona, seu sacerdos, uel etiam Deus, apertè euenturum quid, aut non euenturum, faciendum, uitandum'ue de

Visio. nunciat. Visio autẽ est, cũ id quis uidet, quod eodẽ modo, quo apparuerat, eueniet. Amicum peregre commorantẽ, quẽ non cogitabat, uisus est sibi reuersum uidere, & procedendi obuius, quẽ uiderat, uenit in amplexus. Depositũ in quiete suscepit, et matutinus ei precator occurrit, mandans pecuniam tutelæ, & fidei custodiæ celandam com-

Somniũ, et eius quinque species. mittens. Somnium propriè uocatur, quod tegit figuris, et uelat ambagibus, non nisi interpretatione intelligendam significationem rei, quæ demonstratur. Quod quale sit, non à nobis exponendum est: cùm hoc unusquisque ex usu

quid

quid sit, agnoscat. Huius quinq; sunt species: aut. n. proprium, aut alienū, aut cōmune, aut publicū, aut generale est. Proprium est, cum se quis facientē patientem'ue aliquid somniat. Alienum, cum alium. Cōmune, cum se una cū alio. Publicum est, cum ciuitati foro'ue uel theatro, seu quibuslibet publicis mœnibus actibus'ue, triste uel lætū quid existimat accidisse. Generale est, cū quis circa solis orbē lunarē ue globum, seu alia sidera, uel cœlum, omnesq; terras aliquid somniat innouatum. Hoc aūt quod Scipio uidisse se retulit, tria illa, quæ sola probabilia sunt, genera principalitatis amplectitur, et omnes ipsius somnii species attingit. Est. n. oraculum: quia Paulus et Africanus uterque parens, sancti grauesq; ambo, nec alieni à sacerdotio, quod illi euenturū esset enunciarunt. Est uisio, quia loca ipsa, in q̇bus post corpus, uel qualis futurus esset, aspexit. Est somniū, quia rerum, quæ illi enarratæ sunt, altitudo, tecta profunditate prudētiæ, nō potest nobis nisi scientia interpretationis aperiri. Ad ipsius quoq; somnii species omnes refertur. Est propriū, q̄a ad supera pductus est, et de futura cognouit. Est alienū, q̄ quē statum aliorū animæ sortitæ sunt, deprehendit. Est cōmune, quòd eadem loca tam sibi, quàm cæteris eiusdem meriti didicit præparari. Est publicum, quòd uictoriam patriæ, & Carthaginis interitum, et Capitolinum triumphum, & solicitudinem futuræ seditionis agnouit. Est generale, quòd cœlum cœliq; circulos conuersionisq; concentum, uiuo adhuc homini noua et incognita, stellarum ēt ac luminum motus, terræq; omnis situm suspiciendo uel despiciendo concepit. Nec dici potest non aptum fuisse Scipionis personæ somnium, quod generale esset et publicum, quia nec dum illi

Scipionis somniū ad quod genus sit referendum.

Quomodo somniū publicum conueniat Scipioni adhuc militi.

contigisset amplissimus magistratus: imò cùm adhuc, ut ipse dicit, penè miles haberetur. Aiunt.n. non habēda pro ueris de statu ciuitatis somnia: nisi quæ rector eius, magistratus'ue uidisset: aut quæ de plebe nō unus, sed multi similia somniassent. Ideo apud Homerum, cùm in consilio Græcorum Agamemnon somniū, quod de instruendo prælio uiderat, publicaret: Nestor, qui nō minus ipse prudētia, quàm omnis iuuenta uiribus iuuit exercitū, cōcilians fidem relatis, De statu, inquit, publico credendū regio somnio: quod si alter uidisset, repudiaremus, ut futile. Sed nō ab re erat, ut Scipio, et si necdum adeptus tūc erat cōsulatū, nec erat rector exercitus, Carthaginis somniaret interitū, cuius erat auctor futurus: audiretq; uictoriā beneficio suo publicandā: uideret ēt secreta naturæ, uir nō minus philosophia quàm uirtute præcellens. His assertis, quia superius falsitatis insomniorū Vergiliū testem citantes, eius uersus fecimus mentionē, *eruti de geminarū somnij descriptione portarū: si quis forte quærere uelit, cur porta ex ebore falsis, è cornu ueris sit deputata, instruetur auctore Porphyrio, qui in cōm. suis hæc in eūdē locū dicit, ab Homero sub eadem diuisione descriptū: Latet, inquit, omne uerū: hoc tamen anima, cū ab officijs corpis somno eius paululū libera est, interdum aspicit: nōnunquā tēdit aciē, nec tamē puenit. Et cùm aspicit, tamē nō libero et *perfecto lumine uidet, sed interiecto uelamine, quod nexus naturæ caligātis obducit. Et hoc in natura esse idē Vergilius asserit, dicēs:

editi

Somnij portæ.

directo

Aeneidos. 2.

Aspice nanque omnem, quæ nunc obducta tuenti
Mortales hebetat uisus tibi, & humida circum
Caligat, nubem eripiam.

Hoc uelamen cùm in quiete ad uerum usque aciem intro-

spicientis

spicietis admittit, de cornu creditur, cuius ista natura est, ut tenuatum uisui peruium sit. Cùm autem à uero hebetat, ac repellit obtutum, ebur putatur, cuius corpus ita natura densatum est, ut ad quamuis extremitatem tenuitatis erasum, nullo uisu ad ulteriora tendente penetretur.

Propositum, seu scopus huius somnij quis sit. Cap. IIII.

TRactatis generibus et modis, ad quos somnium Scipionis refertur, nunc ipsam eiusdẽ somnij mentẽ ipsumq; propositũ, qđ Græci σκοπὸν uocãt, antequàm uerba inspiciãtur, tẽtemus aperire, et eò pertinere propositũ præsentis operis asseramus, sicut iam in principio huius sermonis astruximus, ut animas bene de rep. meritorũ, post corpora cœlo reddi, et illic frui beatitudinis perpetuitate nos doceat. Nã Scipionẽ ipsum hæc occasio ad narrandum somniũ prouocauit, quod longo tẽpore se testatus est silẽtio cõdidisse. Cũ.n. Lælius quereretur, nullas Nasicæ statuas, in publico, in interfecti tyranni remunerationẽ locatas, respondit Scipio post alia in hæc uerba: { Sed quanquàm sapientibus conscientia ipsa factorum egregiorum amplissimum uirtutis est præmium: tamen illa diuina uirtus, non statuas plumbo inhærentes, nec triumpho arescentibus laureis, sed stabiliora quædam, & uiridiora præmiorum genera desiderat. Quæ tamen ista sunt, inquit Lælius? Tum Scipio, patimini me, inquit } (quoniam tertium diem iam feriati sumus, &c.) quibus ad narrationem somnij uenit, docens illa esse stabiliora & uiridiora præmiorũ genera, quæ ipse uidisset in cœlo bonis rerumpub. seruata rectoribus, sicut his uerbis eius ostenditur: { Sed quò sis Africane alacrior ad tutãdã

rempublicam, sic habeto: Omnibus, qui patriam conseruauerint, adiuuerint, auxerint, certum esse in cœlo & definitum locum, ubi beati æuo sempiterno fruantur. Et paulò pòst, hunc certum locum, qui sit, designans, ait: Sed sic Scipio, ut auus hic tuus, ut ego, qui te genui, iustitiam cole & pietatem, quæ cum magna in parentibus & propinquis, tum in patria maxima est. Ea uita uia est in cœlum, & in hunc cœlum eorum, qui iam uixerunt, & corpore laxati incolunt locum, quem uides: significans galaxian. Sciendum est enim quòd locus, in quo sibi esse uidetur Scipio per quietem, lacteus circulus est, qui Γαλαξίας uocatur. Si quidē his uerbis in principio utitur: Ostendebat autem Carthaginem de excelso & pleno stellarum illustri & claro quodam loco. Et paulò pòst apertius dicit: Erat autem is splendidissimo candore inter flammas circulus elucens, quem uos (ut à Graijs accepistis) orbem lacteum nuncupatis: ex quo mihi omnia contemplanti præclara & mirabilia uidebantur. Et de hoc quidem galaxia, cùm de circulis loquemur, plenius differemus.

Quanquàm omnes numeri modo quodam pleni sint, tamen octonarium ac septenarium peculiariter plenos dici: quamque ob causam octonarius plenus uocetur. Cap. V.

SEd iam quoniam inter libros, quos de rep. Cicero, quos'ue prius Plato scripserat, quæ differētia, quæ similitudo habeatur, expreßimus: & cur operi suo uel Plato Eri indicium, uel Cicero somnium Scipionis asciuerit: quid'ue sit ab Epicureis obiectum Platoni: uel quemadmodum debilis calūnia refellatur: & quibus tractatibus philosophi

losophi admisceāt, uel à qbus penitus excludāt fabulosa, retulimus: adiecimusq; post hæc necessariò genera omniũ imaginum, quæ falsò, quæq; uerò uidentur in somnijs, ipsasq; distinximus species somniorum, ad quas Africani somnium cõstaret referri: et * cur Scipioni conuenerit ta lia somniare: et de geminis somnij portis, quæ fuerit à ue teribus expressa sētētia super his omnibus ipsius somnii, de quo loquimur, mentē propositumq; signauimus, & par tē cœli euidēter expreßimus, in qua sibi Scipio per quie tē hæc uel uidisse uisus est, uel audisse quæ retulit: nunc iā discutiēda nobis sunt ipsius somnij uerba, non omnia, sed ut quæq; uidebũtur digna quæsitu. Ac prima nobis tractā da se ingerit pars illa de numeris, in qua sic ait: Nā cũ ætas tua septenos octies solis anfractus reditusq; conuer terit: duoq; hi numeri, quorum uterque plenus, alter altera de caussa habetur, circuitu naturali summam tibi fatalem confecerint: in te unum atque in tuum nomen se tota conuertet ciuitas. te senatus, te omnes boni, te socij, te Latini intuebuntur: tu eris unus, in quo nitatur tota ciuitatis salus. Ac, ne multa, dictator remp. constituas oportet, si impias propinquorum manus effugeris. Plenitudinem hic non frustra numeris aßignat. Plenitudo enim propriè nisi diuinis rebus, supernisq; non conuenit: neque enim corpus propriè plenum dixeris, quod cùm sui sit impatiens effluendo, alieni appetens est hauriendo. Quæ si metallicis corporibus non usu ueniunt, non tamen plena illa, sed uasta dicenda sunt. Hæc est igitur communis numerorum omnium plenitudo, quòd cogitationi à nobis ad superos meanti, occurrit prima perfectio incorporalitatis, in numeris. In

Nullũ corpus plenũ.

Qui numeri propriè pleni uocentur.

ter ipsos tamē propriè pleni uocantur, secundum hos modos, qui præsenti tractatui necessarij sunt, qui aut uim obtinēt uinculorum, aut corpora rursus efficiuntur, aut corpus efficiunt: sed corpus, quod intelligendo, nō sentiēdo cōcipias. Totum hoc, ut obscuritatis depulsetur offensa, paulò altius repetita rerum luce, pandēdum est. Omnia corpora superficie finiuntur, et in ipsā eorū pars ultima terminatur. Hi autē termini, cùm sint sēper circa corpora, quorum termini sunt, incorporei tamē intelliguntur. Nā quousq; corpus esse dicetur, nec dū terminus intelligitur, cogitatio, quæ cōceperit terminum, corpus reliquit. Ergo primus à corporibus ad incorporea trāsitus ostendit corporum terminos: et hæc est prima incorporea natura post corpora: sed nō purè, nec ad integrum carēs corpore. Nā licet extra corpus natura eius sit, tamē non nisi circa corpus apparet. Cùm totum deniq; corpus nominas, ēt superficies hoc uocabulo continetur. De corporibus eā, tametsi nō res, sed intellectus sequestrat. Hæc superficies, sicut est corporum terminus, ita lineis terminatur, quas suo nomine grāmas Græcia uocauit. Punctis lineæ finiuntur. Et hæc sunt corpora, quæ mathematica uocātur, de quibus solerti industria geometriæ disputatur. Ergo hæc superficies, cum ex aliqua parte corporis cogitatur, pro forma subiecti corporis accipit numerum linearum. Nā seu triū ut trigonum, seu quatuor, ut quadratū, seu plurium sit angulorum, totidem lineis sese ad extrema tangentibus planities eius includitur. Hoc modo admonendi sumus, quòd omne corpus longitudinis, latitudinis, & altitudinis dimensionibus constat. Ex his tribus in lineæ ductu una dimensio est, longitudo est enim sine latitudine. Pla-

Cur octonarius plenus dicatur, ratio prima.

nities uerò, quã Græci ἐπιφάνειαν uocant, lõgo latoq; di-
stẽditur, alto caret: & hæc planities quãtis lineis contine-
tur, expreßimus. Soliditas autẽ corporum cõstat, cùm his
duabus additur altitudo. Fit .n. tribus dimẽsionibus imple
tis corpus solidum, quod στερεὸν uocãt: qualis est tessera, Stereon
quæ cubus uocatur. Si uerò nõ unius partis, sed totius ue- Cubus.
lis corporis superficiẽ cogitare, quod proponimus esse qua
dratum, (ut de uno, quod exẽplo sufficiet, disputemus) iam
non quatuor, sed octo anguli colliguntur. Quod tum ani
maduertis, si super unum quadratum, quale prius diximus
alterum tale altius impositum mẽte cõspicias: ut altitudo,
quæ illi plano deerat, adijciatur: fiatq; tribus dimensioni
bus impletis corpus solidum, quod στερεὸν uocant, ad imita
tionẽ tesseræ, quæ cubus uocatur. Ex his apparet octona-
rium numerum solidum corpus et esse, et haberi: siquidem
unum apud geometras puncti locũ obtinet: duo, lineæ du
ctum faciunt, qui duobus punctis, ut suprà diximus, coer-
cetur: quatuor uerò puncta aduersum se in duobus ordi-
nibus bina per ordinẽ posita, exprimunt quadri speciẽ, à
singulis punctis in aduersum punctum eiecta linea. Hæc
quatuor, ut diximus, duplicata, et octo facta, duo quadra
similia describunt, quæ sibi superposita, additaq; altitudi
ne, formã cubi, quod est solidum corpus, efficiunt. Ex his
apparet antiquiorẽ esse numerum superficie et lineis, ex
quibus illã constare memorauimus, formisq; omnibus. A
lineis .n. ascenditur ad numerum, tanquam ad priorem: ut
intelligatur ex diuersis numeris linearum, quæ formæ
geometricæ discribãtur. Ipsam uerò superficiẽ cum lineis
suis, primam post corpora diximus incorpoream esse na-
turam, nec tamen sequestrãdam propter perpetuam cum

corporibus societatē. Ergo quod ab hac sursum recedit, iā pure incorporeum est. Numeros aūt hac superiores præcedēs sermo patefecit. Prima est igitur perfectio incorporalitatis in numeris. Et hæc est, ut diximus, numerorū omnium plenitudo. Seorsum autē illa, ut suprà admonuimus, plenitudo est eorum, qui aut corpus efficiunt, aut efficiuntur, aut uim obtinent uinculorū: licet alias quoq; caussas, quibus pleni numeri efficiantur, esse non ambigam. Qualiter autem octonarius numerus solidum corpus efficiat, antè satis probatum est. Ergo singulariter quoq; plenius iure dicetur, propter corporeæ soliditatis effectum. Sed & ad ipsam cœli harmoniā, id est, concinentiā, hunc numerū magis aptum esse non dubium est: cùm sphæræ ipsæ octo sint, quæ mouentur, de quibus secuturus sermo procedet. Omnes quoq; partes, quibus constat hic numerus, tales sunt, ut ex earum cōpage plenitudo nascatur. Est.n. aut de his quæ neq; generantur, neq; generant, de monade et septē, quæ qualia sint, suo loco plenius explicabitur: aut de duplicato eo, qui et generatur et generat, id est, quatuor. Nā hic numerus quatuor et nascitur de duobus, et octo generat. Aut componitur de tribus & quinq;, quorum alter primus omniū numerorum impar apparuit, quinarij aūt potentiam sequens tractatus attinget. Pythagorici uerò hūc numerum iustitiā uocauerunt, quia primus omniū ita soluitur in numeros pariter pares, hoc ē, in bis quaterna, ut nihilominus in numeros æquè pariter pares diuisio quoq; ipsa soluatur in bis bina. Eadē quoq; qualitate cōtexitur, id est, bis bina bis. Cū ergo et cōtextio ipsius pari æqualitate procedat, et resolutio æqualiter redeat usq; ad monadem, quæ diuisionem arithmetica ratione non recipit

[Margin notes: *Ratio secunda.* — *Tertia.* — *Quarta.* — *Quinta.*]

pit: merito propter æqualem diuisionem iustitiæ nomen accepit. Et quia ex supradictis omnibus apparet, quanta & partium suarum, & seorsum sua plenitudine nitatur, iure plenus uocatur.

Multas esse causas, cur septenarius plenus uocetur. Cap. VI.

SVperest, ut septenarium quoque numerum plenum iure uocitandum ratio in medio constituta persuadeat. Ac primum hoc transire sine admiratione non possumus, quòd duo numeri, qui in se multiplicati uitale spatium uiri fortis includerent, ex pari & impari constiterunt. Hoc .n. uerè perfectum est, quod ex horum numerorum permistione generatur. nam impar numerus mas, & par fœmina uocatur. Item arithmetici imparem patris, & parem matris appellatione uenerantur. Hic & Timæus Platonis, fabricatorem mundanæ animæ Deum partes eius ex pari & impari, id est, duplari & triplari numero, intertexuiße memorauit: ita ut à duplari usque ad octo, à triplari usque ad uiginti septē staret alter natio * mutandi. Hi .n. primi cubi utrinque nascuntur: si quidā à paribus bis bini, qui sunt quattuor, superficiē faciūt: bis bini bis, qui sunt octo, corpus solidū fingūt: A' dispari uerò ter terna, quæ sunt nouē, superficiē reddunt, & ter terna ter, id est, ter nouena, quæ sunt uiginti septē, primū æquè cubū alterius partis efficiunt. Vnde intelligi datur hos duos numeros, octo dico, & septē, qui ad multiplicationem annorum perfecti in rep. uiri conuenerunt, solos idoneos ad efficiendam mundi animam iudicatos: quia nihil post auctorem potest esse perfectius. Hoc quoque notandum est, quòd superius asserentes communem numerorum omnium dignitatem, antiquiores eos superficie, et lineis

numeri.

lineis eius, omnibusq; corpibus ostendimus: procedens aut tractatus inuenit numeros et ante animā mundi fuisse, quibus illa cōtexta augustißima Timæi ratio naturæ ipsius conscia testis expreßit. Hinc est quòd pronuntiare non dubitauerunt sapientes, animā esse numerum se mouentē.

prima ratio, cur perfectus sit numerus septenarius ex partibus ipsius sumpta.

Nunc uideamus cur septenarius numerus suo seorsum merito plenus habeatur: cuius ut preßius plenitudo noscatur, primùm merita partium, de quibus cōstat, tum demum quid ipse poßit, inuestigemus. Constat septenarius numerus uel ex uno, & sex: uel ex duobus, & quinque: uel ex tribus, & quatuor. Singularum compagum membra tractemus: ex quibus fatebimur nullum alium numerum tam uaria esse maiestate fœcundū. Ex uno et sex, compago prima componitur. Vnum autem, quod μονὰς, id est, unitas dicitur, & mas idē & fœmina est: par idē, atq; impar: ipse non numerus, sed fons & origo numerorum. Hæc monas initium finisq; omnium, neque ipsa principii aut finis sciens, ad summum refertur Deum: eiusq; intellectum à sequentium numero rerum, et potestatū sequestrat: nec in inferiore post Deum gradu frustra eā desideraueris. Hæc illa est mens, è summo nata Deo, quæ uices temporum nesciens, in uno semper, quod adest, consistit æuo, cumq; utpote una, non sit numerabilis, innumeras tamen generum species & de se creat, & intra se continet. Inde quoque aciem paululum cogitationis inclinans, hanc monadem reperies ad animam referri. Anima enim aliena à syluestris contagione materiæ, tantum se auctori suo ac sibi debens, simplicem sortita naturam, cùm se animandæ immensitati uniuersitatis infundat: nullum init tamen cum sua unitate diuortium. Vides ut hæc monas orta à prima rerū caussa ad usque

adusque animam ubiq; integra, et semper indiuidua conti nuationẽ potestatis obtineat. Haec de monade castigatius, quam se copia suggerebat. Nec te remordeat, quòd cùm omni numero praeesse uideatur, in coniunctione praecipue septenarii praedicetur. Nulli enim aptius iungitur monas incorrupta quàm uirgini. Huic aũt numero, id est, septenario, adeò opinio uirginitatis inoleuit, ut Pallas quoque uocitetur. nã uirgo creditur, quia nullũ ex se parit nume rum duplicatus, qui intra denarium coarctetur, quem pri mũ limitem constat esse numerorũ. Pallas ideo, quia ex so lius monadis foetu, et multiplicatione processit: sicut Mi nerua solo ex uno parẽte nata perhibetur. Senarius uerò, qui cũ uno coniunctis septenariũ facit, uariae ac multipli cis religionis, et potentiae est. Primũ ꝙ solũ ex omnibus numeris, qui infra decem sũt, de suis partibus constat. Habet.n. medietatem, ⁊ tertiam partem, ⁊ sextam partem: ⁊ est medietas tria, tertia pars duo, sexta pars unũ: quae omnia simul sex faciunt. Habet ⁊ alia suae uenerationis indicia: sed ne longior faciat sermo fastidium; unũ ex om nibus eius officium persequemur: quod ideo praetulimus, quia hoc cõmemorato, non senarii tantum, sed et septenarii pariter dignitas astruetur. Humano partui frequentiorem usum nouẽ mensiũ, certo numerorũ modulamine natu ra constituit: sed ratio sub asciti senarii numeri multipli cationem procedens, ẽt septem menses cõpulit usurpari. Quam breuiter absoluteq; duos esse primos omniũ nume rorũ cubos, id est, à pari octo, ab impari uiginti septem, et esse imparẽ marẽ, parẽ foeminã superius expressimus. Ho rũ uterq; si per senariũ numerum multiplicetur, efficiũt dierũ numerum qui septẽ mensibus explicantur. Coeãt.n.

Pallas cur a poetis μονὰς appelletur. Vis numeri senarii.

numeri,

*numeri, mos ille qui memoratur, & fœmina octo scilicet & uiginti septē, pariunt ex se quinque et triginta. Hæc sexies multiplica, creant decē & ducentos: qui numerus dierum mensem septimum claudit. Ita est ergo natura fœcundus hic numerus, ut primā humani partus perfectionem, quasi arbiter quidam maturitatis, absoluat. Discretio uerò partus futuri (sicut Hippocrates refert) sic in utero dignoscitur: Aut enim septuagesimo, aut nonagesimo die cōceptus mouetur. Dies ergo motus, quicunq; fuerit de duobus, ter multiplicatus, aut septimum, aut nonum explicat mensem. Hæc de prima septenarij copulatione libata sint. Secunda de duobus et quinq; est. Ex his Dyas, quia post monadē prima est, primus est numerus. Hæc ab illa omni potentia solitaria, in corporis intelligibilis *lineā prima defluxit. Ideo et ad uagas stellarum, & luminum sphæras refertur, quia hæ quoq; ab illa, quæ ἀπλανὴς dicitur, in numerum scissæ, & in uarij motus contrarietatē retortæ sunt. Hic ergo numerus cū quinario aptißimè iungitur: dū hic ad errantes, ut diximus, ad cœli zonas ille referatur. Sed ille ratione scißionis: hic numero. Illa uero quinario numero proprietas excepta potētiæ ultra cæteras eminētelis euenit, quòd solus omnia quæq; sunt, quæq; uidētur esse, complexus est. Esse autem dicimus intelligibilia, uideri esse corporalia omnia: seu diuinū corpus habeant, seu caducū. Hic ergo numerus simul omnia et supra, et subiecta designat. Aut enim Deus summus est, aut mens ex eo nata, in qua species rerum continentur: aut mundi anima, quæ animarum omnium fons est: aut cœlestia sunt usq; ad nos, aut terrena natura est: et sic quinarius rerū omniū numerus impletur. De secūda septenarii numeri coniūctione di-*

Dyadis & quinarij uis ac uirtus.

** linea*

cta hæc, pro affectatæ breuitatis necessitate, sufficiat. Tertia est de tribus et quatuor, quæ quantum ualeat, reuoluamus. Geometrici corporis ab impari prima planities in tribus lineis cõstat: his .n. trigonalis forma concluditur, à pari uerò prima in quatuor inuenitur. Item scimus, secundũ Platonem, id est, secundum ipsius ueritatis arcanũ, illa forti inter se uinculo colligari, quibus interiecta medietas præstat uinculi firmitatem. Cũ uerò medietas ipsa geminatur, ea, quæ extima sunt, non tenaciter tantùm, sed ẽt insolubiliter uinciuntur. Primo ergo ternario numero cõtigit, ut inter duo summa, mediũ, quo uinciretur, acciperet. Quaternarius uerò duas medietates primus omniũ nactus ẽ, quas ab hoc numero Deus mũdanæ molis artifex cõditorq; mutuatus insolubili inter se uinculo elemẽta deuinxit, sicut in Timæo Platonis assertũ est. Nec alter tã cõtrouersa sibi ac repugnãtia, et natura cõmunionem abnuentia promisceri, terrã dico et ignẽ, potuisse, nec per tã iugabilem cõpetentiã fœderari, nisi duobus medijs aeris, et aquæ nexibus uincirentur. Ita .n. elementa inter se diuersissima, opifex tamen Deus ordinis opportunitate cõnexuit, ut facilè iũgeretur. nã cũ binæ in singulis qualitates essent, talem unicuiq; de duabus alteram dedit, ut in eo, cui adhæreret, cognatam sibi et similem reperiret. Terra est sicca, & frigida, aqua uerò frigida, et humida est. Hæc duo elementa, licet sibi per siccum, humectumq; contraria sint, per frigidum tamen commune iunguntur. Aer humectus, et calidus est, et cùm aquæ frigidæ cõtrarius sit calore, cõciliatione tamen socij copulatur humoris. Super hũc ignis cũ sit calidus, et siccus, humorẽ quidem aeris respuit siccitate, sed connectitur, societate caloris. Et ita fit, ut

Laus ternarii & quaternarij.

Singula quæq; elementorum, duo sibi hinc inde uicina singulis qualitatibus uelut quibusdam amplectantur ulnis. Aqua terrā, frigore; aerem sibi nectit, humore. Aer aquæ humecto similis, & igni calore sociatur. Ignis aeri miscetur, ut calido; terræ iungitur, siccitate. Terra ignem sicco patitur, aquam frigore non respuit. Hæc tamen uarietas uinculorum, si elementa duo forent, nihil inter ipsa firmitatis habuisset: si tria, minus quidem ualido, aliquo tamen nexu uincienda nodaret. Inter quatuor uerò insolubilis colligatio est, cū duæ summitates duabus interiectionibus uinciuntur. Quod erit manifestius, si in medio posueris ipsam continentiam sensus, de Timæo Platonis exceptam. {Diuini decoris, inquit: ratio postulabat, talem fieri mundum, qui & uisum pateretur, & tactum. Constabat autem neque uideri aliquid posse, sine ignis beneficio, neque tangi, sine solido; & solidum nihil esse, sine terra. Vnde mundi omne corpus de igni & terra instruere fabricator incipiens, uidit duo conuenire, sine medio colligante, non posse, & hoc esse optimum uinculum, qđ & se pariter & à se ligāda deuinciat. Vnā uerò interiectionem tunc solum posse sufficere, cū superficies sine altitudine uincienda est. At ubi arctāda uinculis est alta dimensio, nodū nisi gemina interiectione non necti. Inde aerē & aquā inter ignē terrāq; cōtexuit, & ita per omnia una & sibi conueniens iugabilis competentia cucurrit, elementorum diuersitatem ipsam differentiarū æqualitate consocians. Nam quantum interest inter aquam & aerē caussa densitatis & ponderis, tantundem inter aerem & ignem est. Et rursus quod interest inter aerem, & aquam caussa leuitatis & raritatis, hoc interest inter

Expositio est sententiæ Platonicæ, non uerborum.

terram & aquam. Item quod interest inter terram & aquam caussa densitatis & ponderis, hoc interest inter aquam & aerem. Et quod inter aquam et aerem, hoc inter aerem & ignem. Et contrà quod inter ignem & aerem tenuitatis leuitatisq; caussa, hoc inter aerem, et aquam est. Et quod est inter aerem & aquam, hoc inter aquam intelligitur & terram. Nec solum sibi uicina & cohærentia comparantur, sed eadem alterius saltibus custoditur æqualitas. Nam quod est terra ad aerem, hoc est aqua ad ignem: & quoties uerteris, eandem reperies iugabilem competentiam: ita ex ipso quo inter se sunt æqualiter diuersa sociantur.} Hæc eo dicta sunt, ut aperta ratione constaret, neque planitiem sine tribus, neque soliditatem sine quatuor posse uinciri. Ergo septenarius numerus geminam uim obtinet uinciendi, quia ambæ partes eius uincula prima sortitæ sunt: ternarius cum una medietate, quaternarius cum duabus. Hinc in alio loco eiusdem somnii Cicero de septenario dicit *{Qui numerus rerum omnium ferè nodus est.}* Item omnia corpora aut mathematica sunt alumna geometriæ, aut talia, quæ uisum tactum'ue patiantur. Horum priora tribus incrementorum gradibus constant: aut enim linea eiicitur ex puncto, aut ex linea superficies, aut ex planitie soliditas. Altera uerò corpora quatuor elementorum collato fœdere, in robur substantiæ corpulentæ concordi concretione coalescunt. Necnon omnium corporum tres sunt dimensiones, longitudo, latitudo, profunditas. Termini adnumerato effectu ultimo quatuor, punctum, linea, superficies, & ipsa soliditas. I[illegible] cùm quatuor sint elementa, ex quibus constant corpora, terra, aqua, aer, & ignis, tribus sine dubio

interstitijs superantur: quorum unum est à terra usque ad aquã, ab aqua usq; ad aerẽ sequens, tertium ab aere usq; ad ignẽ. Et à terra quidem usq; ad aquã spatium, necessitas à Physicis dicitur: quia uincire & solidare creditur, quod est in corporibus lutulentum. Vnde Homericus* censor cũ Græcis imprecaretur, Vos omnes, inquit, in terrã et aquã resoluamini: in id dicens, quod est in natura humana turbidũ, quo facta est homini prima cõcretio. Illud uerò, quod inter aquã et aerem ἁρμονία dicitur, id est apta et consonans conueniẽtia: quia hoc spatiũ est, quod superioribus inferiora conciliat, et facit dissona cõuenire. Inter aerẽ uerò et ignem, obedientia dicitur: quia sicut lutulẽta et grauia superioribus necessitate iunguntur; ita superiora lutulentis obedientia copulantur, harmonia media, coniunctionem utriusque præstante. Ex quatuor igitur elemẽtis, et tribus eorum interstitijs absolutionem corporum cõstare manifestũ est. Ergo hi duo numeri, tria dico et quatuor, tam multiplici inter se cognationis necessitate sociati, efficiendis utriusq; corporibus, cõsensu ministri fœderis obsequuntur. Nec solũ explicandis corporibus hi duo numeri collatiuum præstant fauorẽ, sed quaternariũ quidem Pythagorici, quẽ τετρακτὺν uocãt: adeò, quasi ad perfectionẽ animæ pertinentẽ, inter arcana uenerantur: ut ex eo et iurisiurandi religionem sibi fecerint. οὐ μὰ τὸν ἁμετέρᾳ ψυχᾷ παραδόντα τετρακτύν.* Iuro tibi per eum, qui dat animæ nostræ quaternariũ numerũ. Ternarius uerò assignat animam tribus suis partibus absolutã. Quarum prima est ratio, quam λογιστικὸν appellant: secunda animositas, quam θυμικὸν uocant: tertia cupiditas, quæ ἐπιθυμητικὸν nuncupatur. Item nullus sapientum animã ex sympho-

Menelaus ἰλιάδ. η. ἀλλ' ὑμεῖς μὲν πάντες ὕδωρ καὶ γαῖα γένοισθε

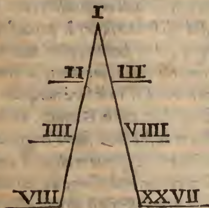
Aliàs, Per qui nostræ animæ numerum dedit ipse quaternũ: hãc

symphonijs quoq; musicis cōstitisse dubitauit. Inter has nō paruæ potētiæ est, q̄ dicitur διὰ πασῶν. Hæc constat ex duobus .i. διὰ τεσσάρων, & διὰ πέντε. Fit aūt diapente, ex hemiolio, et fit diatessarō, ex epitrito. Et est primus hemiolius tria, et primus epitritus quatuor: qđ quale sit, suo loco plenius exequemur. Ergo ex his duobus numeris cōstat diatessarō, et diapente: ex q̄bus diapason symphonia generatur. Vnde Ver. nullius disciplinæ expers, plenè et p omnia beatos exprimere uolens ait: O terq; quaterq; beati. 1.

lectionē uerā, illam uerò in textu inculcatam esse apparet.

1. Aeneidos. Secūda ratio perfectionis numeri septenarij. ἀπὸ τοῦ σέβεσθαι.

Hæc de partibus septenarij numeri, sectantes compendia, diximus, de ipso quoque pauca dicemus. Hic numerus ἑπτὰς nunc uocatur, antiquato usu primæ literæ. Apud ueteres .n. septas uocitabatur, quod Græco nomine testabatur uenerationem debitam numero. nam primo omniū hoc numero anima mundana generata est, sicut Timæus Platonis edocuit. Monade enim in uertice locata, terni numeri ab eadem ex utraque parte fluxerunt, ab hac pares, ab illa impares, id est, post monadem à parte altera duo, inde quatuor, deinde octo, ab altera uerò parte tria, deinde nouem, & inde uigintiseptē. Ex his numeris facta cōtextio generationem animæ imperio creatoris efficit. Non parua ergo hinc potentia numeri huius ostenditur, quia mūdanæ animæ origo septem finibus cōtinetur.

Tertia. Septem quoq; uagātium sphærarum ordinē illi stellife ræ et omnes cōtinēti subiecit artifex fabricatoris prouidē tia, quæ et superioris rabidis motibus obuiarēt, et inferio ra omnia gubernarent. Lunā quoq; quasi ex illis septimā, Quarta. numerus septenarius mouet, cursumq́; eius ipse dispēsat. Quod cùm multis modis probetur, ab hoc incipiat ostēdi. Luna octo et uiginti propè diebus totius zodiaci ambitū cōficit. nā etsi per triginta dies ad solem, à quo profecta est, remeat solos tamē fere uiginti octo in tota zodiaci cir cuitione cōsumit; reliquis, solē, qui de loco, in quo eum reli quit, abscesserat, cōprehendit. Sol.n. unum de duodecim si gnis integro mense metitur. Ponamus ergo, sole in prima parte arietis cōstituto, ab ipsius (ut ita dicā) orbe emersis se lunā, quod eā nasci uocamus. hæc post uiginti octo dies, et horas ferè septem, ad primam partem Arietis redit, sed illic non inuenit solem. intereà enim et ipse progreßionis suæ lege ulterius abscessit: et ideo ipsa necdum putatur eò, unde profecta fuerat, reuertisse: quia oculi nostri tunc, nō à prima parte Arietis, sed à sole eam senserāt proceßisse. Hunc ergo diebus reliquis, id est duobus, plus minus'ue consequitur, et tunc eius orbi denuo succedens, ac denuo inde procedēs rursus dicitur nasci. Inde ferè nunquàm in eodē signo bis continuò nascitur, nisi in Geminis, ubi hoc nōnūquā euenit, quia dies in eo sol duos supra triginta al titudine signi morante cōsumit: rarißima in alijs, si circa primā signi partē à sole procedat. Huius ergo uiginti octo dierū numeri, septenarius origo est. nā si ab uno usq; ad septem, quantum singuli numeri exprimunt, tantum ante cedentibus addendo procedas, inuenies uiginti octo nata septem. Hunc etiam numerum, qui in quater septenos

Cur Luna bis in Geminis nascatur.

æqua forte digeritur, ad totã zodiaci latitudinem emetiẽdã remetiendãq; consumit. nam septẽ diebus ab extremitate septẽtrionalis oræ obliquè meando per latũ, ad medietatẽ latitudinis peruenit, qui locus appellatur eclipticus. Septẽ sequentibus à medio ad imum australe elabitur. Septẽ alijs rursus ad medium obliquata cõscendit. Vltimis septẽ, septentrionali redditur summitati. Ita ijsdem quater septenis diebus omnẽ zodiaci & longitudinem, & latitudinẽ circum perq; discurrit. Similibus quoq; dispensationibus hebdomadũ luminis sui uices sempiterna lege uariãdo disponit. primis enim septem usque ad medietatem uelut diuisi orbis excrescit, & διχότομος tunc uocatur: secundis, orbẽ totũ renascentes ignes colligẽdo iã complet, & plena tunc dicitur: tertijs, διχότομος rursus efficitur, cum ad meditatem decrescendo contrahitur: quartis, ultima luminis sui diminutione tenuatur. Septem quoq; permutationibus, quas φάσεις uocant Græci, toto mense distinguitur, quum nascitur, quum fit διχότομος, & cum fit ἀμφίκυρτος, cum plena, & rursus amphicyrtos, ac denuo dichotomos, & cum ad nos luminis uniuersitate priuatur. Amphicyrtos est autem, cum supra diametrum dichotomi est, antequàm orbis conclusione cingatur: uel de orbe iã minuens inter medietatẽ ac plenitudinem insuper mediam luminis curuat eminentiam. Sol quoque ipse, de quo uitam omnia mutuantur, septimo signo uices suas uariat, nam à solstitio hyemali, ad solstitium æstiuum septimo peruenit signo: & à tropico uerno, usque ad autumnale tropicum, septimi signi peragratione producitur. Tres quoq; conuersiones lucis ætheree per hunc numerum constant. Est autem prima maxima, secunda

διχότομος .i. dimidio orbe cæsa

ἀμφίκυρτος, id est utrimque gibbosa

Quinta.

Sexta.

media, minima est tertia, et maxima est anni secundum solē, media mensis secundum lunā, minima dici secundum ortum et occasum. Est uerò unaquæq; cōuersio quadripartita: et ita constat septenarius numerus, id est, ex tribus generibus conuersionū, et ex quatuor modis, quibus unaquæque conuertitur. Hi sunt autē quatuor modi. fit. n. prima humida, deinde calida, inde sicca, et ad ultimum frigida. Et maxima conuersio, id est, anni, humida est uerno tēpore, calida æstiuo, sicca autumno, frigida per hyemem. Media autē conuersio mensis per lunā ita fit, ut prima sit hebdomas humida, quia nascens luna humorē assolet concitare: secunda calida, adolescente in ea iam luce de solis aspectu: tertia sicca, quasi plus ab ortu remota: quarta frigida, deficiente iā lumine. Tertia uerò conuersio, quæ est diei secūdum ortum & occasum, ita disponitur, quòd humida sit usq; ad primam de quatuor partibus partem diei: calida usque ad secundam: sicca, usq; ad tertiā: quarta iam frigida. Oceanus quoq; in incremento suo hunc numerum tenet, nā primo nascentis lunæ die fit copiosior solito, minuitur paulisper secundo: minoremq; uidet eum tertius, quàm secundus, et ita decrescendo ad diem septimum peruenit. Rursus octauus dies manet septimo par: et nonus fit similis sexto: decimus quinto: et undecimus fit quarto par: tertio quoq; duodecimus: et tertiusdecimus fit similis secundo: quartusdecimus primo. Tertia uerò hebdomas eadē facit, quæ prima: quarta eadem, quæ secunda. Hic deniq; est numerus, qui hominē cōcipi, formari, edi, uiuere, ali, ac per omnes ætatum gradus tradi senectæ, atq; omnino constare facit. Nā ut illud taceamus, quòd uterum nulla ui seminis occupatum, hoc dierum numero natura constituit, uelut

Septima.

Octaua.

uelut decreto exonerandæ mulieris uectigali mense redeũte purgari: hoc tamen prætereundum non est, quia semen quod post iactum sui intra horas septẽ non fuerit in effusionẽ relapsum, hæsisse in uitã pronuntiatur. Verùm semine semel intra formãdi hominis monetã locato, hoc primũ artifex natura molitur, ut die septimo folliculum *geni-tiuũ circundet humori ex mẽbrana tã tenui, qualis in ouo ab exteriore texta clauditur, et intra se claudit liquorem. Hoc cùm à physicis deprehensum sit, Hippocrates quoq; ipse, qui tã fallere, quàm falli, nescit, experimenti certus asseruit: referẽs in libro, qui de Natura pueri inscribitur, tale seminis receptaculum de utero eius eiectum, quã septimo post conceptum die grauidã intellexerat. Mulierem.n. semine nõ effuso, ne grauida maneret orantẽ, imperauerat saltibus concitari, atq; septimo die *saltu eiectum cum tali folliculo, qualem suprà retulimus, suffecisse conceptui. Hæc Hippocrates. Straton uerò Peripateticus, et Diocles Carystius per septenos dies concepti corporis fabricam hac obseruatione dispensant: ut hebdomade secunda credãt guttas sanguinis in superficie folliculi, de quo diximus, apparere: tertia demergi eas introrsum ad ipsum conceptionis humorem: quarta humorem ipsum coagulari, ut quiddam uelut inter carnem & sanguinem liquida adhuc soliditate cõueniat: quinta uerò interdũ fingi in ipsa substantia humoris humanã figurã, magnitudine quidẽ apis, sed ut in illa breuitate mẽbra omnia, et designata totius corporis lineamẽta consistãt. Ideo autẽ adiecimus, interdũ, quia constat, quoties quinta hebdomade fingitur designatio ista membrorum, mẽse septimo maturari partum. Cùm autem nono mense absolutio futura est, si quidem fœmina fa-

geminum

Locus est in libro περὶ φύσιος παιδίου. sed in uulgatis exẽplis perperã scribitur πηδῆσαι pro πηδήσαι.

saltũ septimũ eiiciendo.

bricatur, sexta hebdomadæ iã mēbra diuidi, si masculus, septima. Post partum uerò utrū uicturum sit quod effusum est, an in utero sit præmortuū, ut tantummodo spirans nascatur, septima hora discernit. Vltra hūc .n. horarū numerum, quæ præmortua nascuntur, aeris halitū ferre nō possunt: quē quisque ultra septē horas sustinuerit, intelligitur ad uitā creatus, nisi alter fortè (qualis perfectum potest) casus eripiat. Itē post dies septē iactat reliquias umbilici, et post bis septē incipit ad lumē uisus eius moueri, & post septies septē libere iã & pupulas, & totam faciē *conuertit ad motus singulos uidendorū. Post septem uerò menses dentes incipiunt mandibulis emergere. Et post bis septem, sedet sine casus timore. Post ter septem, sonus eius in uerba prorumpit. Et post quater septem, non solū stat firmiter, sed & incedit. Post quinquies septem, incipit lac nutricis horrescere, nisi fortè ad patientiam longioris usus continuata consuetudine protrahatur. Post annos septem, dentes, qui primi emerserant, alijs aptioribus ad cibum solidum nascentibus cedūt, eodemq; anno, id est, septimo, plenè absoluitur integritas loquendi, unde et septem uocales literæ à natura dicuntur inuentæ, licet latinitas easdem modo longas, modo breues pronunciando, quinq; pro septem tenere maluerit, apud quos tamen, si sonos uocalium non apices numeraueris, similiter septem sunt. Post annos autem bis septem ipsa ætas necessitate pubescit. tunc enim moueri incipit uis generationis in masculis, & purgatio fœminarum. ideo & tutela pueris, quasi uirile iam robur, absoluitur: de qua tamen fœminæ propter uotorum festinationem, maturius biennio legibus liberantur. Post ter septenos annos, genas

*uertit

Quã Macrobius in fœmina uotorum festinationē appellat, ea iureconsultis doli capacitas dicitur.

nas flore uestit iuuenta, idemq; annus finem in longum cre scendi facit. Et quarta annorum hebdomas impleta, in latum quoq; crescere ultrà iā prohibet. Quinta omne uiriū, quantæ inesse unicuiq; possunt, complet augumētū, nulliq; modo iam potest quisquam se fortior fieri. Inter pugiles deniq; hæc consuetudo seruatur, ut quos iam coronauere uictoriæ, nihil de se amplius in incremento uiriū sperent: qui uerò expertes huius gloriæ usq; illò manserūt, à pro fessione discedant. Sexies uerò septeni anni, seruāt uires antè collectas, nec diminutionem, nisi, ex accidenti, euenire patiuntur. Sed à sexta usq; ad septimā septimanā fit qui dē diminutio, sed occulta, & quæ detrimentum suum aper ta defectione non prodat. Ideo nonnullarum rerū publica rum is mos est, ut post sextā ad militiam nemo cogatur: in pluribus datur remißio iusta post septimam. Notandū uerò, quòd cùm numerus septem se multiplicat, facit ætatem, quæ propriè perfecta et habetur, et dicitur: adeò, ut illius ætatis homo, utpote qui iā perfectionē & attigerit, necdum prætererit, & consilio aptus sit, nec ab exercitio uirium alienus habeatur. Cum uerò decas, qui & ipse perfectißimus numerus est, perfecto numero, id est ἑπτάδι iungitur, ut aut decies septē, aut septies deni cōpu tētur anni: hæc à physicis creditur meta uiuēdi, et hoc ui tæ humanæ perfectū spatiū terminatur: quod quisquis ex cesserit, ab omni officio uacuus, soli exercitio sapiētiæ ua cat, et omnem usum sui in suadendo habet, aliorum munerū uacatione reuerendus. A septima enim, usq; ad decimā septimanam pro captu uirium, quæ adhuc singulis perseue rant, uariantur officia. Idem numerus totius corporis membra disponit. septem enim sunt intra hominem, quæ à Nona.

Mēbra nigra intra hominem.

Græcis nigra mēbra uocitātur: Lingua, cor, pulmo, iecur, liē, renes duo. Et septē alia cum uenis et meatibus, quæ adiacent singulis, ad cibū et spiritum accipiendū reddendūq; sunt deputata: guttur, stomachus, aluus, uesica, et intestina principalia tria: quorū unum *disipiū uocatur, quod uentrem et cætera intestina secernit: alterū mediū, qđ Græci μεσεντέριον dicunt: tertiū, quod ueteres hyrā uocauerūt, habeturq; præcipuum intestinorum omnium, et cibi retrimenta deducit. De spiritu autē et cibo, quibus accipiendis, ut relatum est, atq; reddendis membra, quæ diximus cum meatibus sibi adiacentibus obsequuntur, hoc obseruatum est, quòd sine haustu spiritus ultra horas, septē, sine cibo ultra totidē dies uita nō durat. Septem quoq; sūt gradus in corpore, qui dimensionē altitudinis ab imo in superficiē cōplēt, medulla, os, neruus, uena, arteria, caro, cutis. Hæc de interioribus. In aperto quoq; septem sūt corporis partes, caput, pectus, manus, pedesq; et pudendū. Item quæ diuiduntur, non nisi septem compagibus iuncta sunt: ut in manibus est humerus, brachium, cubitus, uola, et digitorū terni nodi. In pedibus uerò femur, genu, tibia, pes ipse, sub quo uola est: et digitorū nodi terni similiter. Et quia sensus, eorumq; ministeria, natura in capite, uelut in arce, cōstituit, septem foraminibus sensuū celebrantur officia, id est, oris: ac deinde oculorum, narium & aurium, binis:

*Disseptū in antiq. cod. est autem

Decima.

Vndecima.

Vnde nō immerito hic numerus totius fabricæ dispēsator et dominus, ægris quoq; corporibus periculum sanitatem'ue denuntiat. Imò ideo et septem motibus omne corpus agitatur: aut enim accesio est, aut recesio: aut in leuam, dextram'ue deflexio: aut sursum quis, seu deorsum mouetur, aut in orbē rotatur. Tot uirtutibus insignitus se-

ptena-

plenarius, quas uel de partibus suis mutuatur, uel totus exercet, iure plenus et habetur, & dicitur. Et absoluta, ut arbitror, ratione iam constitit, cur diuersis ex causis, octo & septem pleni uocentur. Sensus autem hic est, cùm ætas tua quinquagesimum & sextum annum compleuerit, quæ summa tibi fatalis erit. spes quidem salutis publicæ te uidebit, & pro remedijs communis bonorum omnium status uirtutibus tuis dictatura debebitur. * sed si euaseris insidias propinquorū. nam per septenos octies solis anfractus reditusq; quinquaginta & sex significat annos, anfractum solis & reditum annum uocans: anfractum, propter zodiaci ambitum: reditum, qui eadem signa per annos singulos certa lege metitur. scilicet

Obscura inuolutaque semper esse signa ac somnia de aduersis: & tamen semper subesse aliquid, quo poßit quoquo modo deprehendi ueritas, modò diligens adsit scrutator. Cap. VII.

Hic quidem mirātur, quid sibi uelit ista dubitatio, Si effugeris quasi potuerit diuina anima, et olim cœlo reddita, atq; hic maximè scientiā futuri professa, nescire, poßit'ne nepos suus an non poßit euadere. Sed non aduertunt hanc habere legem omnia uel signa, uel somnia: ut de aduersis obliquè aut denuntiet, aut minentur, aut moneant. Et ideo quædam cauendo transimus, alia exorando & litando uitātur: sunt alia ineluctabilia, quæ nulla arte, nullo auertuntur ingenio. nam ubi admonitio est, uigilantia cautionis euaditur. Quod apportāt minæ, litatio propitiationis auertit. Nunquam denuntiata uanescunt. Hic subijcies: Vnde igitur ista discernimus, ut poßit, cauendum'ne, an exorandum, an uerò patiendum sit, deprehendi? Sed præsentis operis fuerit, insinuare, qualis soleat in

diuinationibus esse affectata confusio: ut desinas uelut de inserta dubitatione mirari. Cæterùm in suo quoque opere artificis erit, signa quærere, quibus ista discernat: nisi hoc uis diuina impediat. nam illud,

Aeneid. 3. *Probibent nam cætera Parcæ Scire.*

Maronis est ex intima disciplinæ profunditate sententia. Diuulgatis ēt docemur exemplis, quàm plene semper cùm prædicuntur futura, ita dubijs obserantur: ut tamē diligēs scrutator, nisi diuinitus (ut diximus) impediatur, sub

Ιλιάδ. β. *esse reperiat apprehendendæ uestigia ueritatis. ut ecce Homericū somnium à Ioue, ut dicitur, missum, ad conserendā futuro die cū hostibus manū, sub aperta promissione uictoriæ, spē regis animauit. Ille uelut diuinū secutus oraculū, cōmisso prælio, amissis suorum plurimis, uix ægreq; in castra remeauit: num dicendū est Deū mandasse mendaciū? Nō ita est. Sed quia illū casum Græcis fata decreuerāt, latuit in uerbis somnii, qđ animaduersum uel ad uerē uincēdū, uel ad cauēdū saltē potuisset instruere. habuit. n. præceptio, ut uniuersus produceretur exercitus. At ille sola pugnādi hortatione contētus, non uidit quid de producēda uniuersitate præceptū sit, prætermissoq; Achille, q tūc recenti lacessitus iniuria, ab armis cū suo milite feriabatur, rex progressus in præliū, et casum, qui debebatur, excepit, & absoluit somnium inuidia mētiendi, non omnia de imperatis sequendo. Parē obseruantiæ diligentiā Homeri ca per omnia perfectionis imitator Maro, in talibus quoque rebus obtinuit. nā apud illum Aeneas ad regionē instruendo regno fataliter eligendā, satis abundeq; Delio instructus oraculo, in errorē tamen unius uerbi negligentia relapsus est. Non equidem locorum fuerat, quæ petere deberet,*

beret, nomen insertum: sed cùm origo uetus parentum sequenda diceretur, fuit in uerbis quod inter Cretam et Italiam (quæ ipsius gentis auctores utraq; produxerant) magis ostenderet, et (quod aiunt) digito demonstraret Italiam. nā cum fuissent inde Teucer, hinc Dardanus, uox sacra sic alloquendo, Dardanidæ duri, apertè consulentibus Italiā, de qua Dardanus profectus esset, obiecit, appellādo eos parētis illius nomine, cuius erat origo rectius eligēda. Et hic certæ quidē denunciationis est, quod de Scipionis fine prædicitur: sed gratia conciliandæ obscuritatis inserta dubitatio, dicto tamen, quod iudicio somnij continetur, absoluitur. nam cùm dicitur, {Circũitu naturali summam tibi fatalem confecerint} uitari hunc finem non posse pronunciat. Quòd autem Scipioni reliquos uitæ actus sine offensa dubitandi per ordinem retulit, & de sola morte similis est uisus ambigenti: hæc ratio est, quod siue dũ humano uel mœrori parcitur, uel timori, seu quod utile est, hoc maximè latere, pronius cætera oraculis quàm uitæ finis exprimitur: aut cũ dicitur, nō sine aliqua obscuritate profertur. *Aeneid. 3.*

Quatuor esse uirtutum genera, politicas, purgatorias, animi purgati, & exemplares. Et cum uirtus beatos efficiat, sitq; primum illud uirtutum genus in rerump. gubernatoribus, ideo hos utiq; fore felices. *Cap. VIII.*

HIS aliqua ex parte tractatis, progrediamur ad reliqua: {Sed quò sis Africane alacrior ad tutandam rempublicam, sic habeto: Omnibus, qui patriam conseruauerint, adiuuerint, auxerint, certum esse in cœlo definitum locum, ubi beati æuo sempiterno fruantur. Nihil est enim illi principi Deo, qui omnem mundum regit, quod quidem in terris fiat acceptius

ptius quàm cōcilia cœtusq; hominum iure sociati, quæ ci uitates appellantur. Earū rectores et seruatores hinc pro fecti, huc reuertūtur. Benè et opportunè postquā de morte prædixit, mox præmia bonis post obitū sperāda subiecit: quibus adeò à metu prædicti interitus cogitatio uiuentis erecta est, ut ad moriēdi desiderium ultro animaretur, maiestate promissæ beatitudinis, et cœlestis habitaculi.

Beatitas. Sed de beatitate, quæ debetur conseruatoribus patriæ, pauca dicēda sunt: ut posteà locum omnē, quem hîc tractandū recepimus, resoluamus. Solæ faciunt uirtutes beatum, nullaq; alia quisquam uia hoc nomen adipiscitur. Vnde qui existimant, nullis nisi philosophantibus inesse uirtutes, nullos præter philosophos beatos esse pronuntiant. Agnitionem enim rerum diuinarum, sapientiam propriè uocantes, eos tantummodo dicunt esse sapientes, qui superna acie mentis requirunt, & quærendi sagaci diligentia comprehendunt, &, quantum uiuendi perspicuitas præstat, imitantur. Et in hoc solo esse aiunt exercitia uirtutum, quarum officia sic dispensant. Prudentiæ esse, mundum istum & omnia, quæ mundo insunt, diuinorum contemplatione despicere, omnemq; animæ cogitationem in sola diuina dirigere. Temperantiæ omnia relinquere, inquantum natura patitur, quæ corporis usus requirit. Fortitudinis, non terreri animam à corpore quodammodo ductu philosophiæ recedentem, nec altitudinem perfectæ ad superna ascensionis horrere. Iustitiæ ad unam sibi huius propositi consentire uiam uniuscuiusque uirtutis obsequium. Atque ita fit, ut secundum hoc tam rigidæ definitionis obruptam, rerumpub. rectores beati esse non poßint. Sed Plotinus inter philosophiæ

Sola uirtute beatos effici.

Officia uirtutum secūdū Stoicos.

sophiæ professores cum Platone princeps, libro de Virtutibus, gradus earũ uera et naturali diuisionis ratione cõpositos, per ordinẽ digerit. Quatuor sunt, inquit, quaternarũ genera uirtutum. Ex his primæ politicæ uocantur, secundæ purgatoriæ, tertiæ animi iã purgati, quartæ exẽplares. Et sunt Politicæ hominis, quia sociale animal est. His boni uiri reip. consulunt, urbes tuentur, his parentes uenerantur, liberos amant, proximos diligunt, his ciuium salutem gubernãt, his socios circunspecta prouidẽtia protegunt, iusta liberalitate deuinciunt, hisq; sui memores alios fecere merendo. Et est Politicæ prudentiæ ad rationis normam, quæ cogitat, quæq; agit uniuersa dirigere, ac nihil præter rectum uelle, uel facere, humanisq; actibus, tanquam diuis arbitris, prouidere. Prudentiæ insunt ratio, intellectus, circunspectio, prouidentia, docilitas, cautio. Fortitudinis est, animum supra periculi metum agere: nihilq; nisi turpia, timere: tolerare fortiter uel aduersa, uel prospera. Fortitudo præstat magnanimitatem, fiduciã, securitatem, magnificentiam, constantiam, tolerantiam, firmitatem. Temperantiæ, nihil appetere pœnitendum, in nullo legem moderationis excedere, sub iugum rationis cupiditatem domare. Temperantiam sequuntur modestia, uerecundia, abstinentia, castitas, honestas, moderatio, parcitas, sobrietas, pudicitia. Iustitiæ, seruare unicuique quod suum est. De iustitia ueniunt innocentia, amicitia, concordia, pietas, religio, affectus, humanitas. His uirtutibus uir bonus, primum sui, atque inde reipub. rector efficitur, iuste ac prouide gubernans humana, diuina non deserens. Secundæ, quas purgatorias uocant, hominis sunt, qui diuini capax est, solumq; animum eius ex

Quatuor uirtutũ genera secundum Platonicos.

Primũ genus.

Aeneid. 6.

Secundum.

pediunt, qui decreuit se à corporis contagione purgare, et quadā humanorum fuga solis se inserere diuinis. Hæ sunt otiosorum, qui à rerump. actibus se sequestrant. Harum quid singulæ uelint, superius expreßimus, cùm de uirtutibus philosophantiū diceremus, quas solas quidā existimauerunt esse uirtutes. Tertiæ sunt purgati iam defæcatiq́; animi, et ab omni mundi huius aspergine preßè pureq́; detersi. Illic prudentiæ est, diuina nō quasi in electione præferre, sed sola noſſe; et hæc, tanquā nihil sit aliud, intueri. Tēperantiæ, terrenas cupiditates nō reprimere, sed penitus obliuisci. Fortitudinis, paßiones ignorare, nō uincere, ut nesciat irasci, cupiat nihil. Iustitiæ, ita cū superna et diuina mēte sociari, ut seruet perpetuū cū ea fœdus imitando. Quartæ exēplares sunt, quæ in ipsa diuina mēte consistunt, quā diximus νοῦν uocari: à quarū exemplo reliquæ omnes per ordinē defluunt. nā si rerum aliarū, multo magis uirtutum ideas esse in mente credendum est. Illic Prudētia est, mens ipsa diuina: Tēperātia, quòd in se perpetua intentione conuersa est: Fortitudo, quòd semper idem est, nec aliquando mutatur: Iustitia, quòd perenni lege à sempiterna operis sui continuatione non flectitur. Hæc sunt quaternarum quatuor genera uirtutum, quæ præter cætera, maximā in paßionibus habent differentiam, sui. Paßiones autem (ut scimus) uocantur, quòd homines metuunt cupiuntq́;, dolēt, gaudentq́;. Has primæ molliunt, secundæ auferunt, tertiæ obliuiscūtur, in quartis nefas est nominari. Si ergo hoc est officiū et effectus uirtutum, beare: cōstat aūt & politicas esse uirtutes: igitur ex politicis efficiuntur beati. Iure ergo Tullius de rerumpub. rectoribus dixit, {Vbi beati æuo sempiterno fruantur} Qui ut ostenderet,

Tertium. *Quartum.* *Horum generum discrimen.* *Aeneid. 6.* *Declaratio uerborum Tullij.*

deret, alios otiosis, alios negotiosis uirtutibus fieri beatos. non dixit absolutè { Nihil esse illi principi Deo acceptius q̃ ciuitates: } sed adiecit, (Quod quidē in terris fiat) ut, eos, qui ab ipsius cœlestibus incipiūt, discerneret à rectoribus ciuitatū, quibus per terrenos actus iter paratur ad cœlum. Illa autē definitione quid pressius potest esse, quid cautius de nomine ciuitatū, { Quàm concilia, inquit, cœtusq; hominū iure sociati, quæ ciuitates appellātur? } nā et seruilis quondā, et gladiatoria manus concilia hominū et cœtus fuerunt, sed non iure sociati. Illa autem sola iusta est multitudo cuius uniuersitas in legum consentit obsequium.

Quo sensu rerum publicarum rectores cœlo descendisse, eoque reuerti dicantur. Cap. IX.

Quod uerò ait, { Harum rectores & seruatores hinc profecti, huc reuertuntur } hoc modo accipiendum est: Animarum originem manare de cœlo inter rectè philosophantes indubitatæ constat esse sententiæ. & animæ, dum corpore utitur, hæc est perfecta sapientia: ut unde orta sit, de quo fonte uenerit, recognoscat. Hinc illud à quodam inter alia seu festiua, seu mordacia, seriò tamen usurpatum est. De cœlo descēdit, γνῶθι σεαυτόν. nam & Delphici uox hæc fertur oraculi, consulenti, ad beatitatē quo itinere perueniret: Si te, inquit, agnoueris. Sed & ipsius fronti templi hæc inscripta sentētia est. Homini autem (ut diximus) una est agnitio sui: si originis natalisq; principia atq; exordia prima respexerit, nec se quæsiuerit extra. Sic. n. anima uirtutes ipsas consciētia nobilitatis induitur: quibus post corpus euecta, eò unde descenderat, reportatur: quia nec corporea sordescit, nec oneratur eluuie, quæ puro ac leui fonte uirtūtum rigatur: nec deseruisse

Iuuenalis.
Oraculum Crœso datū σαυτὸν γνῶσκων δ' αἰμῶν κροῖσε πέρσεις.
Persius.

se unquam cœlum uidetur, quod respectu & cogitationibus poßidebat. Hinc anima, quam in se pronam corporis usus efficit, atq; in pecudem quodammodo reformauit ex homine, & absolutionem corporis perhorrescit, et cum necesse est, Nō nisi cum gemitu fugit indignata sub umbras. *Sed nec post mortem facilè corpus relinquit, quia non *funditus corporeæ excedunt pestes: sed aut suū oberrat cadauer, aut noui corporis ambit habitaculum: nō humani tantummodo, sed ferīni quoq;, electo genere moribus congruo, quos in homine libenter exercuit: mauultq; omnia perpeti, ut cœlum, quod uel ignorando, uel dißimulādo, uel potius prodendo deseruit, euadat. Ciuitatū uerò rectores, cæterisq; sapientes, cœlū respectu, uel cū adhuc corpore tenentur, habitantes, facilè post corpus, cœlestem, quā penè non reliquerant, sedem reposcunt. nec enim de nihilo, aut de uana adulatione ueniebat, quòd quosdam urbium conditores, aut claros in republica uiros in numerum deorum consecrarit antiquitas. Sed Hesiodus quoq; diuinæ sobolis assertor, priscos reges cum dijs alijs enumerat: hisq; exemplo ueteris potestatis etiam in cœlo regendi res humanas aßignat officiū. Et ne cui fastidiosum sit, si uersus ipsos, ut poeta Græcus protulit, inseramus, referemus eos, ut ex uerbis eius in Latina uerba cōuersi sunt:*

Indigetes diui fato summi Iouis hi sunt:
Quondā homines, modò cum superis humana tuentes,
Largi, ac munifici, ius regum nunc quoq; nacti.

Hoc & Vergilius non ignorat, qui licet argumento suo seruiens, heroas in inferos relegauerit: non tamen eos abducit à cœlo: sed æthera his deputat largiorem, & nosse eos solem suum ac sua sidera profitetur: ut geminæ do-

ctrinæ

Aeneid. 12.

*facilè

τοὶ μὲν δαίμονές εἰσι διὸς μεγάλου διὰ βουλάς. ἐσθλοί, ἐπιχθόνιοι, φύλακες θνητῶν ἀνθρώπων. οἵ ῥα φυλάσσουσίν τε δίκας καὶ σχέτλια ἔργα. πλουτοδόται, καὶ τοῦτο γέρας βασιλήιον ἔσχον

ctrinæ obseruationes præstiterit, & poeticæ figmentum, & philosophiæ ueritatem etsi secundum illum res quoq; leuiores, quas uiui exercuerant, etiã post corpus exercẽt:

—Quæ gratia currum Aeneidos 6.
Armorumq; fuit uiuis, quæ cura nitenteis
Pascere equos, eadem sequitur tellure repostos.

Multo magis rectores quondam urbium recepti in cœlum, curam regendorum hominum non relinquunt. Hæ autem animæ in ultimam sphæram recipi creduntur, quæ aplanes uocatur. Nec frustra hoc usurpatum est, siquidem inde profectæ sunt. animis enim necdum desiderio corporis irretitis, siderea pars mundi præstat habitaculum, & inde labuntur in corpora. ideo his illò est reditio, qui merentur. Rectißimè ergo dictum est, cum in galaxiam, quem aplanes continet, sermo iste procedat, hinc profecti, huc reuertuntur. Ad sequentia transeamus.

Quid secundum priscos illos theologos inferri, & quando ex eorũ sententia anima aut uiuere, aut mori dicatur. Cap. X.

HIc ego, etsi erã perterritus nõ tã mortis metu, q̃ insidiarũ à meis, quæsiui tamẽ, uiueret'ne ipse, et Paulus pater, & alij, quos nos extinctos arbitrabamur. } Vel fortuitis et inter fabulas elucẽt semina infixa uirtutũ: quæ nunc uideas licet, ut è pectore Scipionis uel somniãtis emineant. in re .n. una, politicarum uirtutum omnium pariter exercet officium. Quòd non labitur animo prædicta morte perterritus, fortitudo est. Quòd suorum terretur insidijs, magisq; alienum facinus, quàm suum horrescit exitium; de pietate et nimio in suos amore procedit. Hæc autẽ diximus ad iustitiã referri, quæ seruat unicuiq; quod

suum est. Quòd ea,quæ arbitratur,non pro compertis habet, sed spreta opinione, quæ minus cautis animis pro uero inolescit,quærit discere certiora: indubitata prudẽtia est. Quòd cùm perfecta beatitas, & cœlestis habitatio humanæ naturæ,in qua se nouerat esse,promittitur,audiendi tamẽ talia desiderium frænat,temperat,& sequestrat,ut de uita aui & patris interroget: quid nisi tẽperantia est? ut iam tũ liqueret Africanum per quietem ad ea loca,quæ sibi deberentur, adductũ. In hac autem interrogatione de animæ immortalitate tractatur.ipsius.n.consolationis hic sensus est: Nos,inquit, arbitrabamur animam cũ fine morientis extingui,nec ulterius esse post hominem. Ait.n.{ Quos extinctos esse arbitrabamur.} Quod autem extinguitur,esse iam desinit. Ergo uelim dicas, inquit,et pater Paulus tecum,& alij supersunt. Ad hanc interrogationem,quæ & de parentibus,ut à pio filio,& de cæteris,ut à sapiente ac naturam ipsam discutiente, processit, quid ille respondit? {Imò uerò, inquit, hi uiuunt, qui corporum uinculis tanquam è carcere euolauerunt. Vestra uerò,quæ dicitur esse uita,mors est.} Si ad inferos meare mors est, & est uita esse cum superis: facilè discernis, quæ mors animæ, quæ uita credenda sit:si constiterit, qui locus habendus sit inferorum,ut anima, dum ad hunc truditur, mori: cum ab hoc procul est,uita frui,et uerè superesse credatur. Et quia totum tractatum,quem ueterum sapientia de inuestigatione huius quæstionis agitauit, in hac latentẽ uerborũ paucitate reperies: ex omnibus aliqua, quibus nos de rei,quã quærimus,absolutione sufficiet admoneri, amore breuitatis excerpsimus. Antequã studium philosophiæ circa naturæ inquisitionẽ ad tantum uigoris adolesceret, qui per diuersas

Explicãtur uerba Ciceronis.

gentes

gentes auctores in constituendis sacris ceremoniarum fuerunt, aliud esse inferos negauerunt, quàm ipsa corpora, quibus inclusæ animæ, carcerē fœdū tenebris, horridū sordibus et cruori patiuntur, hoc animæ sepulchrum, hoc Ditis concaua, hoc inferos uocauerunt. Et omnia, quæ illic esse credidit fabulosa persuasio, in nobismetipsis, et in ipsis humanis corporibus assignare conati sunt: obliuionis fluuiū, aliud non esse asserentes, quàm errorē animæ obliuiscentis maiestatem uitæ prioris, qua, antequàm in corpus truderetur, potita est, solāq; esse in corpore uitā putantis. Pari interpretatione Phlegethontē, ardores irarū et cupiditatū putarunt: Acherontē, quicquid fecisse dixiße' ue usque ad tristitiā humanæ uarietatis more, nos pœnitet: Cocytū, q̃cquid homines in luctū lachrymasq; cōpellit: Stygē, quicquid inter se humano, animos in gurgite mergit odiorū. Ipsā quoq; pœnarū descriptionē, de ipso usu cōuersationis humanæ sūptā crediderunt: Vulturē iecur immortale tundentē, nihil aliud intelligi uolentes, q̃ tormenta conscientiæ, obnoxia flagitio, uiscera interiora rimātis, et ipsa uitalia indefessa admißi sceleris admonitione laniātis, semperq; curas, si requiescere forte tētauerint, excitantis: tanquā fibris renascentibus inhærēdo, nec ulla sibi miseratione parcētis, lege hac, qua se iudice nemo nocens absoluitur, nec de se suā potest uitare sententiā. Illos autē epulis ante ora positis excruciari fame, & inedia tabescere, quos magis magisq; acquirendi desideriū cogit præsentem copiam nō uidere, & in affluentia inopes, egestatis mala in ubertate patiuntur, nescientes parta respicere, dum egent habendis. Illos radijs rotarum pendere districtos, qui nihil consilio præuidentes, nihil ratione moderantes, nihil uirtutibus

Inferos quid esse putarint homines antiquissimi.

Flumina inferorū quid sibi uelint.

Pœna inferorū quomodo accipiēda

bus explicantes, seq; & actus suos omnes fortunæ permittentes, casibus & fortuitis semper rotantur. Saxũ ingẽs uoluere, inefficacibus laboriosisq; conatibus uitam terentes. Atram silicem lapsuram semper & cadendi similem, illorum capitibus imminere, qui arduas potestates, & infaustã ambiunt tyrannidem, nunquã sine timore uicturi, & cogentes subiectum uulgus odisse, dum metuat, semper sibi uidentur exitium, quod merentur, excipere. Nec frustra hoc theologi suspicati sunt. nam Dionysius aulæ Siculæ inclementißimus incubator, familiari quondam suo solam beatam existimanti uitam tyranni, uolẽs quàm perpetuo metu misera, quamq; impendentium semper periculorum plena esset, ostendere, gladium uagina raptum, et à capulo de filo tenui pendentem, mucrone demisso, iußit familiaris illius capiti inter epulas imminere. Cumq; ille et Siculas & tyrannicas copias præsentis mortis periculo aspernaretur: Talis est, inquit Dionysius, uita, quam beatam putabas, sic nobis semper mortem imminentem uidemus. existima ergo, quando felix esse poterit, qui timere non desinit. Secundum hæc igitur, quæ à theologis asseruntur, si uerè suos quisque patimur manes, & inferos in his corporibus esse credimus, quid aliud intelligendum est, quàm mori animam, cùm ad corporis inferna demergitur, uiuere autem, cùm ad supra post corpus euadit?

Tusc. 5.

Quando mori & quando uiuere dicatur anima.

Quid, & ubi inferi secundum Platonicos, quando horum sententia aut uiuere anima, aut mori dicatur. Cap. XI.

Dicendum est, quid his postea ueri solicitior inquisitor philosophiæ cultus adiecerit. nam & qui primum Pythagoram, & qui postea Platonem secuti sunt, duas

duas esse mortes, unam animæ, animalis alteram prodide runt. Mori animal, cum anima discedit è corpore: ipsam ue rò animam mori asserentes, cum à simplici & indiuiduo fonte naturæ in membra corporea dißipatur. Et quia una ex his manifesta, & omnibus nota est, altera non nisi à sa pientibus deprehensa, cæteris eam uitam esse credentibus: ideo hoc ignoratur à plurimis, cur eundẽ mortis Deũ, mo dò Ditẽ, modo Immitem uocemus: cum per alterã, id est, ani malis mortẽ, absolui animam, et ad ueras naturæ diuitias, atq; ad propriam libertatem remitti, faustum nomẽ indi cio sit: per alterã uerò, quæ uulgò uita existimatur, animã de immortalitatis suæ luce ad quasdã tenebras mortis im pelli uocabuli testemur horrore. nã ut constat animal, ne cesse est in corpore anima uinciatur. Ideo corpus δέμας hoc est, uinculũ, nuncupatur, et σῶμα, quasi quoddã σῆμα, id est, animæ sepulchrum. Vnde Cic. pariter utrunq; signi ficans, corpus esse uinculum, corpus esse sepulchrum, quod carcere est sepultorum ait: { Qui è corporum uinculis tan quam è carcere euolauerunt. } inferos aũt Platonici nõ in corporibus esse, id est, nõ à corporibus incipere, dixerunt: sed certã mundi ipsius partẽ Ditis sedem, id est, inferos uo cauerunt. De loci uerò ipsius finibus inter se dissona publi carunt, & in tres sectas diuisa sententia est. Alij.n. mundo in duo diuiserunt, quorum alterum facit, alterum patitur. Et illud facere dixerunt, quod cum sit immutabile, alteri causam & neceßitatem permutationis imponit: hoc pati: quod per mutationes uariatur. Et immutabilẽ quidem mũ di partem à sphæra, quæ aplanes dicitur, usque ad globi lu naris exordium. Mutabilem uerò à luna ad terras usque dixerunt. Et uiuere animas, dum immutabili parte con-

Animal hic pro corpore.

Plato in Gorg. & Cra ylo.

Inferi secu dũ Platoni cos, & eorũ locus.

sistunt, mori autē cùm ad partem ceciderint permutationis capacem. Atque ideo inter lunam terrasq́; locum mortis et inferorum uocari: ipsamq́; lunam uitæ esse mortisq́; confinium: et animas inde in terram fluentes mori, inde ad supera meantes in uitā reuerti. Nec immeritò existimatū est. A luna.n. deorsum natura incipit caducorum, ab hac animæ sub numerum dierum cadere, et sub tempus incipiunt. Deniq; illam æthercam terrā physici uocauerunt, & habitatores eius lunares populos nuncupauerunt: quod ita esse plurimis argumentis, quæ nunc longum est enumerare, docuerunt. Nec dubium est, quin ipsa sit mortalium corporū. et auctor & conditrix: adeò ut nulla corpora sub luminis eius accessu patiantur augmenta, et hac decrescente minuātur. Sed ne de re manifesta fastidium prolixa assertione generetur, ad ea, quæ de inferorum loco alij definiunt, transeamus. Maluerunt enim mundum alij in elementa ter quaterna diuidere, ut in primo numerētur ordine, terra, aqua, aer, ignis, quæ est pars liquidior aeris uicina lunæ. Supra hæc rursum totidem numero, sed naturæ purioris elementa, ut sit luna pro terra, quam æthercam terram à physicis diximus nominatam, aqua sit sphæra Mercurij, aer Veneris, ignis in Sole: tertius uerò elementorum ordo ita ad nos conuersus habeatur, ut terram ultimam faciat, & cæteris in medium redactis, in terram desinat tam ima quàm summa postremitas. Igitur sphæra Martia ignis habeatur, aer Iouis, Saturni aqua, terra uerò aplanes: in qua Elysios campos esse puris animis deputatos, antiquitas nobis intelligendum reliquit. De his campis anima cum in corpus emittitur, per tres elementorum ordines trina morte ad corpus usque descendit. Hæc est inter Platonicos de morte ani-

te animæ, cùm in corpus truditur, secunda sententia. Alij uerò (nam tres inter eos esse sententiarum diuersitates ante signauimus) in duas quidem & ipsi partes, sicut primi faciunt, sed non iisdem terminis diuidunt mundum. Hi.n. cœlum, quod aplanes sphæra uocitatur, partē unam; septē uerò sphæras, quæ uagæ uocãtur, et quod inter illas ac terram est, terrãq; ipsam alterã partem esse uoluerunt. Secundũ hos ergo, quorum sectæ amicior est ratio, animæ beatæ ab omni cuiuscunque cõtagione corporis liberæ cœlum aßidēt. Quæ uerò appetẽtiã corporis, et huius, quã in terris uitã uocamus, ab illa specula altißima & perpetua luce despiciens, desiderio latenti cogitauerit, pondere ipso terrenæ cogitationis paulatim in inferiora delabitur. Nec subitò à pfecta incorporalitate luteũ corpus induitur, sed sensim p tacita detrimẽta, et lõgiorem simplicis et absolutißimæ puritatis receßũ, in quædã siderei corporis incrementa turgescit. In singulis.n sphæris, quæ cœlo subiectæ sũt, æthærea obuolutione uestitur: ut per eas gradatim societati huius indumenti testei cõcilietur. Et ideo totidem mortibus, quot sphæras trãsit, ad hãc puenit, quæ in terris uita uocitatur. *Incorporalitas.*

Quomodo anima ex superiore mundi parte ad inferna hæc delabatur. Cap. XII.

Descensus uerò ipsius, quo anima de cœlo in huius uitæ inferna delabitur, sic ordo digeritur: Zodiacũ ita lacteus circulus obliquæ circunflexionis occursu ambiendo amplectitur: ut eũ, quà duo tropica signa Capricornus, & Cancer feruntur, intersecet. Has solis portas physici uocauerunt, quia in utraque obuiante solstitio, ulterius solis inhibetur acceßio: & fit ei regressus ad zonæ uiam, cuius terminos nunquam relinquit. Per has portas

*tas animæ de cœlo in terras meare, & de terris in cœlum remeare creduntur. Ideo hominum una, altera deorũ uocatur. Hominum Cancer, quia per hũc in inferiora descensus est: Capricornus deorum, quia per illũ animæ in propriæ immortalitatis sedem, et in deorum numerum reuertuntur. Et hoc est, quod Homeri diuina prudentia in antri Ithacensis descriptione significat. Hinc & Pythagoras putat à lacteo circulo deorsum incipere Ditis imperiũ, quia animæ inde lapsæ uidentur iam à superius recessisse. Ideo primam nascentibus ait lactis almoniam offerri, quia primus eis motus à lacteo incipit in corpora terrena labentibus. Vnde et Scipioni de animis beatorũ, ostenso lacteo, dictũ est: {Hinc profecti, huc reuertũtur.} Ergo descensuræ cum adhuc in Cancro sunt, quoniã illic positæ necdum lacteum reliquerũt, adhuc in numero sunt deorum. Cùm uerò ad Leonem labendo peruenerint, illic conditionis futuræ auspicantur exordium. Et quia in Leone sunt rudimenta nascendi, & quædam humanæ naturæ tyrocinia: Aquarius autẽ aduersus Leoni est, & illo oriente mox occidit: ideo cum sol Aquarium tenet, manibus parentatur, utpote in signo, quod humanæ uitæ contrarium, uel aduersum feratur. Illinc ergo, id est, à confinio, quo se zodiacus lacteusq; contingunt, anima descendens à tereti, quæ sola forma diuina est, in conum defluẽdo producitur; sicut à puncto nascitur linea, & in longum ex indiuiduo procedit: ibiq; à puncto suo, quod est monas, uenit in dyadem, quæ est prima *protractio. Et hæc est essentia, quam indiuiduam, eandemq; diuiduam Plato in Timæo, cum de mundanæ animæ fabrica loqueretur, expreßit. Animæ enim sicut mundi, ita & hominis unius, modo diuisionis*

ὀδύσσ. ν.

*detractio.

reperiuntur ignaræ, si diuinæ naturæ simplicitas cogitetur: modo capaces, cùm illa per mūdi hæc per hominis mēbra diffunditur. Anima ergo cū trahitur ad corpus, in hac prima sui productione syluestrē tumultum, id est, hylen influentem sibi incipit experiri. Et hoc est, qđ Plato notauit in Phædone, animā in corpus trahi noua ebrietate trepidantem: uolens nouum potum materialis alluuionis intelligi, quo delibuta & grauata deducitur. Arcani huius indicium est et crater Liberi patris ille sidereus, in regione, quæ inter Cancrū est et Leonem locatus, ebrietatem illic primum descensuris animus euenire sylua influente significās. unde et comes ebrietatis obliuio, illic incipit animis latenter obrepere. nā si animæ memoriā rerum diuinarū, quarum in cœlo erāt cōsciæ, ad corpora usque deferrent, nulla inter homines foret de diuinitate dissensio. Sed obliuionem quidem omnes descendendo hauriūt: aliæ uerò magis, minus aliæ. Et ideo in terris, uerùm cum non omnibus liqueat, tamen opinantur omnes: quia opinionis ortus est memoriæ defectus. Hi tamen hoc magis inueniunt, qui minus obliuionis hauserunt: quia facilè reminiscuntur, quid illic antè cognouerint. Hinc est, quòd quæ apud Latinos lectio, apud Græcos uocatur repetita cognitio quia cùm uera discimus, ea recognoscimus, quæ naturaliter noueramus, antequàm materialis influxio in corpus ueniētes animas ebriaret. Hæc est autē hyle, quæ omne corpus mūdi, quod ubicunq; cernimus, ideis impressa formauit. Sed altissima & purissima pars eius, qua uel sustentantur diuina, uel cōstant, nectar uocatur, et creditur esse potus deorū: inferior uero & turbidior, potus animarum. Et hoc est, quod ueteres Letheum fluuium uocauerunt. Ipsum autem Li-

Sidus crateris inter coruum & anguem.

ἀρχ γνῶσις

Liberum patrem Orphaici νοῦν ὑλικὸν suspicantur intelligi, qui ab illo indiuiduo natus, in singulos ipse diuiditur. Ideo in illorũ sacris traditur Titaneo furore in mẽbra discerptus, & frustis sepultis rursus unus et integer emersisse: quia νοῦς, quẽ diximus mẽtẽ uocari, ex indiuiduo praebendo se diuidendũ, et rursus ex diuiso ad indiuiduũ reuertẽdo, et mundi implet officia, & naturae suae arcana nõ deserit. Hoc ergo primo põdere de zodiaco et lacteo ad subiectas usq; sphaeras anima delapsa, dũ et per illas labitur, in singulis nõ solũ (ut iã diximus) luminosi corporis amicitur accessu: sed et singulos motus, quos in exercitio est habitura, producit. In Saturni ratiocinationẽ et intelligẽtiã, qđ λογιστικὸν θεωρητικὸν uocant. In Iouis uim agẽdi, quod πρακτικὸν dicitur. In Martis animositatis ardorẽ, quod θυμικὸν nuncupatur. In solis sentiẽdi opinãdiq; naturã, qđ αἰσθητικὸν et φανταστικὸν appellant. Desiderij uerò motum, quod ἐπιθυμητικὸν uocatur, in Veneris. pronũciãdi et interpretãdi quae sentiat, qđ ἑρμηνευτικὸν dicitur, in orbe Mercurij. φυτικὸν uerò .i. naturam plantandi et augẽdi corpora, ingressu globi lunaris exercet: et est haec sicut à diuinis ultima, ita nostris terrenisq; orbibus prima. Corpus .n. hoc sicut faex rerũ diuinarũ est, ita animalis prima substantia. Et haec est differẽtia inter terrena corpora, et supera, coeli dico et siderũ aliorumq; elementorũ, quòd illa quidẽ sursum accersita sunt ad animae sedem, & immortalitatem ex ipsa natura regionis, et sublimitatis imitatione emeruerunt: ad haec uerò terrena corpora anima ipsa deducitur, et ideo mori creditur, cùm in caducã regionem, & in sedẽ mortalitatis includitur. Nec te moueat, quod de anima, quam esse immortalem dicimus,
mortem

*mortem toties nominamus. etenim sua morte anima non extinguitur, sed ad tempus obruitur: nec temporali demersione beneficium perpetuitatis eximitur: cum rursus è corpore, ubi meruerit, contagione uitiorum penitus elimata purgari, ad perennis uitæ lucem restituta in integrum reuertatur. Plenè (ut arbitror) de uita & de morte animæ definitio liquet, quam de *adytis philosophiæ, doctrina & sapientia Ciceronis elicuit.* abditis

Hominem duplici ratione mori. primùm si anima corpus relinquat: deinde si anima in corpore adhuc manens corporeas illecebras contemnat, uoluptatesque & affectiones omnes exuat. Ex his mortibus posteriorem hanc omnibus appetendam, priorem accersendam non esse; sed expectandum, donec Deus ipse animam à corpore dissoluat. Cap. XIII.

SEd Scipio per quietē & in cœlo, quod in præmiū cedit beatis, & promißione immortalitatis animatus, iā gloriosam spē, tamq; inclytā magis magisq; firmauit, uiso patre, de quo utrū uiueret, cùm adhuc uideretur dubitare, quæsierat. Mortē igitur malle cœpit, ut uiueret. Nec flesse cōtentus, uiso parēte, quē crediderat extinctum: ubi loq posse cœpit, hoc primū probare uoluit, nihil se magis desiderare, quàm ut cum eo iam moraretur. Nec tamē apud se quæ desiderabat facienda constituit, quàm antè consulerat: quorum unum prudētiæ alterum pietatis assertio est. Nunc ipsa uel consulentis, uel præcipientis uerba tractemus. { Quæso, inquam, pater sanctißime atque optime, quoniam hæc est uita, ut audio Africanum dicere, quid moror in terris? quin huc ad uos uenire propero? Nō est ita, inquit ille. nisi enim cùm Deus hic, cuius hoc templum est, omneq;, quod conspicis, istis te corporis custodijs liberauerit; huc tibi aditus patere non potest.

test. Homines enim sunt hac lege generati, qui tuerentur illum globum, quem in templo hoc medium uides, quæ terra dicitur: hisq; animus datus est ex illis sempiternis ignibus, quæ sidera et stellas uocatis, quæ globosæ & rotundæ diuinis animatæ mentibus, circulos orbesq; suos conficiunt celeritate mirabili. Quare & tibi Publi, & pijs omnibus retinendus animus est in custodia corporis: nec iniussu eius, à quo ille est uobis datus, ex hominum uita migrandum est, ne munus aßignatum à Deo defugisse uideamini.} Hæc secta & præceptio Platonis est, qui in Phædone definit, homini non esse sua sponte moriendum. Sed in eodem tamen dialogo idem dicit, mortem philosophantibus appetendam, et ipsam philosophiam meditationem esse moriendi. Hæc sibi ergo cõtraria uidentur: sed nõ ita est. nam Plato duas mortes hominis nouit. Nec hoc nunc repeto, quod superius dictũ est, duas esse mortes, unã animæ, animalis alterã: sed ipsius quoq; animalis, hoc est, hominis, duas asserit mortes: quarum unã natura, uirtutes alterã præstant. Homo enim moritur, cum anima corpus relinquit, solutum lege naturæ. Mori etiam dicitur, cum anima adhuc in corpore constituta, corporeas illecebras, philosophia docente, cõtemnit: & cupiditatem, dulces insidias, reliquasq; omnes exuitur paßiones. Et hoc est, quod superius ex secũdo uirtutũ ordine, quæ solis philosophãtibus aptæ sunt, euenire signauimus. Hãc ergo mortẽ dicit Plato sapientibus appetendã: illã uerò, quã omnibus natura cõstituit, cogi, uel inferri, uel accersiri uetat, docẽs, expectãdã esse naturã: et has causas huius aperiẽs sanctionis, quas ex usu rerũ, quæ in quotidiana cõuersatione sunt, mutuatur. Ait.n. eos, q potestatis impio trudũtur in carcerẽ

Duplex mors hominis secundũ Platonem, & quæ harum appetenda, quæ nõ accersenda, idque septem ob causas.

Plato in Phædone.

non

non oportere inde diffugere, priusquam potestas ipsa, quæ clausit, abire permiserit. Non.n.uitari pœnam, furtiua di- Prima.
scessione, sed crescere. Hoc quoq; addit, nos esse in dominio deorum, quorum tutela & prouidentia gubernamur. ni- Secunda.
hil autẽ esse inuito domino de ijs, quæ poßidet, ex eo loco, in quo suum constituerat, auferendũ. Et sicut qui uitã man- Tertia.
cipio extorquet alieno, crimine non carebit: ita eum, qui fi nẽ sibi, domino necdum iubente, quæsiuerit, nõ absolutionẽ consequi, sed reatum. Hæc Platonicæ sectæ semina altius Plotinus exequitur. Oportet, inquit, animã post hominẽ Quarta.
liberã corporeis paßionibus inueniri: quam qui de corpore uiolenter extrudit, liberam esse nõ patitur. qui.n.sibi sua sponte necem comparat, aut pertæsus neceßitatis, aut metu cuiusquam ad hoc descendit, aut odio: quæ omnia inter paßiones habentur. Ergo etsi antè fuit his sordibus pura, hoc ipso tamẽ, quo exit, extorta sordescit. Deinde mortẽ Quinta.
debere ait animæ à corpore solutionẽ esse, non uinculum: exitu aũt coacto, animam circa corpus magisq; uinciri. Et reuera ideo sic extortæ animæ diu circa corpus, eius ue sepulturã, uel locum, in quo iniecta manus est, peruagã tur: cùm contrà illæ animæ, quæ in hac uita à uinculis corporeis philosophiæ morte dissoluũtur, adhuc extante corpore, cœlo & sideribus inserantur. Et ideo illam solam de uoluntarijs mortibus significat esse laudabilem, quæ comparatur philosophiæ ratione, ut diximus, non ferro; prudentia, non ueneno. Addit etiam, solam esse naturalem Sexta.
mortem, ubi corpus animam, non anima corpus relinquit. constat enim numerorum certam constitutamq; rationem animas sociare corporibus. Hi numeri dum supersunt, perseuerat corpus animari: cùm uerò deficiunt, mox arca-

na illa uis soluitur, qua societas ipsa constabat. Et hoc est, quod fatum & fatalia uitæ tempora uocamus. Anima ergo ipsa non deficit, quippe quæ immortalis atque perpetua est, sed impletis numeris, corpus fatiscit: nec anima lassatur animando, sed officium suum deserit corpus, cùm iam non poßit animari. Hinc illud est doctißimi uatis,

Æneid. 6. Explebo numerum, reddarq; tenebris.

Hæc est igitur naturalis uerè mors, cùm finē corporis solus numerū suorum defectus apportat: nō cum extorquetur uita corpori, adhuc idoneo ad cōtinuationē ferēdi. Nec leuis est differentia, uitā uel natura, uel spōte soluēdi. Anima.n. cum à corpore deseritur, potest in se nihil retinere corporeum, si se purè, cum in hac uita esset, instituit. Cùm uerò ipsa uiolenter de corpore extruditur, quia ex rupto uinculo, non soluto, fit ei ipsa neceßitas occasio paßionis, malis, uinculum dum rumpit, inficitur. Hanc quoque superioribus adiicit rationem non sponte pereundi: Cum constet, inquit, remunerationē animis illic esse tribuendā, pro modo perfectionis, ad quā in hac uita unaquæq; peruenit: non est præcipitandus uitæ finis, cum adhuc proficiendi esse poßit acceßio. Nec frustra hoc dictum est: nā in arcanis de animæ reditu disputationibus fertur: in hac uita delinquentes, similes esse super æquale solum cadētibus, quibus denuo sine difficultate præstò sit surgere: animas uerò ex hac uita cum delictorum sordibus recedentes, æquādas his, qui in abruptum ex alto, præcipitiq; delapsi sunt, unde facultas nuuquā sit resurgendi. Ideo ergo cōceßis utendū uitæ spatiis, ut sit perfectæ purgationis maior facultas. Ergo, inquies, qui iā perfectè purgatus est, manū sibi debet inferre: cum non sit ei causa remanendi, quia *profectum ulte-

Septima.

Cauillum.

perfectū

ulterius non requirit, qui ad superna peruenit. Sed hoc ipso, quo sibi celerem finem spe fruendæ beatitatis arcessit, irretitur laqueo passionis: quia spes, sicut timor, passio est. Sed et cætera, quæ superior ratio disseruit, incurrit. Et hoc est, quòd Paulus filiū spe uitæ uerioris ad se uenire properantem, prohibet, ac repellit: ne festinatum absolutionis ascensionisq; desiderium, magis eum hac ipsa passione uinciat, ac retardet. Nec dicit, Quòd nisi mors naturalis aduenerit, emori nō poteris: sed, Huc uenire nō poteris. {Nisi.n.} inquit, {Deus istis te corporis custodijs liberauerit, huc tibi aditus patere non potest} quia scit iam receptus in cœlum, nisi perfectæ puritati cœlestis habitaculi aditum non patere. Pari autem constantia mors, nec ueniens per naturam timenda est, nec contra ordinem cogenda naturæ. Ex his, quæ Platonem, quæq; Plotinum de uoluntaria morte pronuntiasse retulimus, nihil in uerbis Ciceronis, quibus hanc prohibet, remanebit obscurum. Refutatio.

Cur mundus hic uniuersus, Dei uocetur templum. Quotuplici sensu accipiatur nomen animi. Et quomodo mens homini cum sideribus communis esse dicatur. Tum uariæ de animi natura sententiæ. Quid inter stellam ac sidus intersit. Quid sphæra, quid orbis, quid circus, stellæ errantes unde nomen acceperint. *Cap.* XIIII.

SED illa uerba, quæ præter hoc sunt inserta, repetamus. {Homines enim sunt hac lege generati, qui tuerentur illum globum, quem in templo hoc medium uides, quæ terra dicitur: hisq; animus datus est ex illis sempiternis ignibus, quæ sidera & stellas uocatis; quæ globosæ atque rotundæ, diuinis animatæ mentibus, circulos suos, orbesq; conficiunt celerita-

Mundus cur Dei tẽplũ dicatur

*te mirabili } De terra, cur globus dicatur in medio mundo positus, plenius disseremus, cũ de nouẽ sphæris loquemur. bene autem uniuersus mundus, Dei templum uocatur, propter illos, q existimant, nihil esse aliud Deum, nisi cœlum ipsum, et cœlestia ista, quæ cernimus. Ideo ut summi omnipotentiam Dei ostenderet posse uix intelligi, nũquã posse uideri; quicquid humano subijcitur aspectui, templum eius uocauit, qui sola mente concipitur: ut qui hæc ueneratur, ut templa, cultum tamen maximũ debeat conditori; sciatq; quisquis in usum templi huius inducitur, ritu sibi uiuendũ sacerdotis. unde & quasi quodam publico præconio, tantam humano generi diuinitatem inesse testatur, ut uniuersos sideri animi cognatione nobilitet. Notãdum est, quòd hoc loco animum & ut propriè, & ut abusiuè dicitur, posuit. animus enim propriè mens est, quam diuiniorem anima, nemo dubitauit. sed nonnunquam sic & animam usurpantes uocamus. Cùm ergo dicit, { Hisq; animus datus est ex illis sempiternis ignibus: } mentem præstat intelligi, quæ nobis propriè cum cœlo, sideribusq; communis est. Cum uerò ait, { Retinendus animus est in custodia corporis: } ipsam tunc animam nominat, quæ uincitur custodia corporali, cui mens diuina non subditur. Nunc qualiter nobis animus, id est, mens, cum sideribus communis sit, secundum theologos disseramus. Deus, qui prima causa & est, & uocatur, unus omnium, quæq; sunt, quæq; uidentur esse, principes & origo est. Hic superabundanti maiestatis fœcunditate, de se mentem creauit. Hæc mens, quæ νοῦς uocatur, qua patrem inspicit, plenam similitudinem seruat auctoris; animam uerò de se creat, posteriora respiciens: rursus anima * patrem, qua intue-*

Animum bifariam sumi.

Quomodo animus cũ sideribus cõmunis.

partem, quam, ut & paulò ante.

intuetur, induitur, ac paulatim regrediente respectu in fabricã corporum, incorporea ipsa degenerat. Habet ergo et *purissimã ex mente, de qua est nata, rationem, quod* λογικὸν *uocatur, & ex sua natura accipit præbendi sensus, præbendiq; incrementi seminariũ, quorum unum* αἰσθητικὸν, *alterum* φυτικὸν *nũcupatur. Sed ex his primũ, id est,* λογικὸν, *quod innatum sibi ex mente sumpsit, sicut uerè diuinum est, ita solis diuinis aptũ.* Reliqua duo αἰσθητικὸν & φυτικὸν, *ut à diuinis recedũt, ita cõuenietia sunt caducis.* Anima ergo creans sibi, cõdensq; corpora (nã ideo ab anima natura incipit, quã sapientes de Deo et mẽte νοῦν nominãt) ex illo mero ac purissimo fonte mentis, quẽ nascendo de originis suæ hauserat copia, corpora illa diuina uel supera, cæli dico & siderum, quæ prima cõdebat, animauit: diuinæq; mẽtes omnibus corporibus, quæ in formã teretẽ, id est, in sphæræ modũ formabãtur, infusæ sunt. Et hoc est, quod cùm de stellis loqueretur, ait: {Quæ diuinis animatæ mẽtibus.} In inferiora uerò ac terrena degenerãs, fragilitatẽ corporũ caducorũ deprehendit, merã diuinitatem mentis sustinere nõ posse, imò partẽ eius uix solis humanis corporibus cõuenire: quia et sola uidentur erecta, tanquã quæ ad supera ab imis recedant, et sola cælum facile tanquam semper erecta suspiciũt: solisq; inest uel in capite sphæræ similitudo, quã formã diximus solam mentis capacem. Soli igitur homini rationem, id est, uim mentis infudit, cui sedes in capite est. Sed & geminam illam crescendi sentiendiq; naturam, quia caducũ est corpus, inseruit. Et hinc est, quòd homo & rationis compos est, & sentit, & crescit, solaq; ratione meruit præstare cæteris animalibus: quæ quia semper prona sunt, & ex ipsa quæque suspiciendi

difficultate à superis recesserunt, nec ullã diuinorũ corporum similitudinẽ aliqua sui parte meruerunt, nihil ex mente sortita sunt, & ideo ratione caruerunt: Deoq; tantum adepta sunt, sentire, uel crescere. nã si quid in illis similitudinem rationis imitatur, nõ ratio, sed memoria est. et memoria non illa ratione mista, sed quæ hebetudinẽ sensuum quinq; comitatur. de qua plura nunc dicere (quoniam ad præsens opus non attinet) omittemus. Terrenorum corporum tertius ordo in arboribus & herbis est, quæ carent tam ratione, quàm sensu; Et quia crescendi tantummodo usus in his uiget, hac sola uiuere parte dicuntur. Hunc rerum ordinem & Vergilius expreßit. nam & mundo animam dedit, &, ut puritati eius attestaretur, mentem uocauit. Cœlum enim ait, & terras, & maria, & sidera spiritus intus alit, id est, anima. sicut alibi pro spiramento animam dicit: Quantum ignes animæq; ualent. et ut illius mundanæ animæ assereret dignitatem, mentem esse testatur: Mens agitat molem. necnon ut ostenderet ex ipsa anima constare, & animari uniuersa, quæ uiuunt, addidit: Inde hominum, pecudumq; genus, & cætera. utq; assereret eundem semper in anima esse uigorem, sed usum eius hebescere in animalibus corporis densitate, adiecit: Quantum non noxia corpora tardant: & reliqua. Secundum hæc ergo cum ex summo Deo mens ex mente anima sit; anima uerò & condat, & uita compleat omnia, quæ sequuntur, cunctaq; hic unus fulgor illuminet, & in uniuersis appareat, ut in multis speculis per ordinem positis uultus unus; cumq; omnia continuis succeßionibus se sequantur, degenerantia per ordinem ad imum meandi, inuenietur preßius intuenti à summo Deo usque ad ultimam

Aeneid. 6.

Aeneid. 8.

Aeneid. 6.

mam rerum fæcem una se mutuis uinculis religans, & nusquã interrupta connexio. Et hæc est Homeri catena aurea, quam pendere de cœlo in terras Deum iußisse cõmemorat. His ergo dictis, solum hominẽ constat ex terrenis omnibus, mentis, id est, animi societatẽ cum cœlo & sideribus habere communẽ. Et hoc est quod ait: {Hisq; animus datus est ex illis sempiternis ignibus, quæ sidera et stellas uocatis.} Nec tamen ex ipsis cœlestibus & sempiternis ignibus nos dicit animatos. ignis enim ille, licet diuinũ, tamẽ corpus est. Nec ex corpore quãuis diuino possemus animari: sed unde ipsa illa corpora, quæ diuina sunt, & uideãtur, animata sunt, id est, ex ea mundanæ animæ parte, quã diximus de pura mente constare. Et ideo postquàm dixit: {Hisq; animus datus est ex illis sempiternis ignibus, quæ sidera & stellas uocatis} : mox adiecit, {Quæ diuinis animatæ mentibus:} ut per sempiternos ignes, corpus stellarum: per diuinas uerò mentes, earum animas manifesta descriptione significet, & ex illis in nostras uenire animas uim mẽtis ostendat. Nõ ab re est, ut hæc de anima disputatio in fines sententias omnium, qui de anima uidentur pronunciasse, contineat. Plato dixit animam, essentiam se mouentem: Xenocrates, numerum se mouentem: Aristoteles, ἐντελέχειαν: Pythagoras, & Philolaus, harmoniã: Poßidonius, ideam: Asclepiades, quinq; sensuum exercitium sibi consonum: Hippocrates, spiritum tenuem, per corpus omne dispersum: Heraclitus Ponticus, lucem: Heraclitus physicus, scintillam stellaris essentiæ: Xenon, concretum corpori spiritum: Democritus, spiritum insertum atomis, hac* facultate potus, ut corpus illi omne sit peruium: Critolaus Peripateticus constare eam de quinta

Sẽtẽtiæ philosophorum de anima.

*facilitate

essentia: Hipparchus, ignem: Anaximenes: aera; Empedocles, & Critias, sanguinem: Parmenides, ex terra et igne:

Boethos. Xenophanes, ex terra et aqua: *Boethus, ex aere et igne: Epicurus, speciem ex igne & aere & spiritu mistam. Obtinuit tamen, non minus de incorporalitate eius, quàm de immortalitate sententia. Nunc uideamus, quæ sint hæc duo

Stellæ quæ. Sidera quæ. nomina, quorum pariter meminit, cum dicit: { Quæ sidera, & stellas uocat. } Neque enim hic res una gemina appellatione monstratur: ut ensis, & gladius. sed sunt stellæ quidem singulares, ut erraticæ quinque: & cæteræ, quæ non admistæ alijs solæ feruntur. Sidera uerò, quæ in aliquod signum stellarum plurium compositione formatur: ut Aries, Taurus, ut Andromeda, Perseus, uel Corona, & quæcunq; uariarum genera formarum in cœlum recepta creduntur. sic & apud Græcos ἀςὴρ & ἄςρον diuersa significant. etenim aster, stella una est: & astron, signũ stellis coactum, quod nos sidus uocamus. Cùm uerò stellas globosas, & rotundas dicat: non singularium tantũ exprimit speciem, sed & earum, quæ in signa formanda conueniunt. omnes .n. stellæ inter se, etsi in magnitudine aliquã, nullã tamen habent in specie differentiam. Per hæc aũt duo nomina, solida sphæra describitur, quæ nec ex globo, si rotũditas desideretur; nec ex rotunditate, si globus desit, efficitur: cùm alterum à forma, alterum à soliditate corporis

Sphæra. deseratur. Sphæras autem hic dicimus, ipsarum stellarum corpora, quæ omnia hac specie formata sunt. Dicuntur

Aplanes. præterea sphæræ, et aplanes illa, quæ maxima est, et subiectæ septẽ, per quas duo lumina, & quinq; uagæ discurrũt.

Circi. Circi uerò & orbes, duarum sunt rerum duo nomina. Et his nominibus quidem alibi aliter est usus, nam & orbem

pro

pro circulo posuit: ut orbem lacteum. & orbem pro sphæra: ut, { Nouem tibi orbibus uel potius globis } sed & circi uocantur, qui sphæram maximam cingunt, ut eos sequens tractatus ostendet: quorum unus est lacteus, de quo ait: { Inter flammas circus elucens. } Sed hic horum nihil neque circi, neq; orbis nomine uoluit intelligi. Sed est orbis in hoc loco stellæ una integra & peracta conuersio: id est, ab eodem loco post emensum sphæræ, per quam mouetur, ambitum in eundem locum regressus. Circus autem est hic linea ambiens sphæram, ac uelut semitam faciens, per quam lumen utrinque discurrit, & inter quam uagantium stellarum error legitimus coercetur. quas ideo ueteres errare dixerunt: quia & cursu suo feruntur, & contra sphæræ maximæ, id est, ipsius cœli impetum, contrario motu ad Orientē ab Occidente uoluuntur. Et omnium quidem par celeritas, motus similis, & idem est modus meandi: sed non omnes eodem tempore circos suos, orbesq; conficiunt. Et ideo est celeritas ipsa mirabilis: quia cùm sit eadem omnium, nec ulla ex illis aut concitatior esse possit, aut segnior: non eodem tamen temporis spatio omnes ambitum suum peragunt. Causam uerò sub eadem celeritate disparis spatij, aptius nos sequentia docebunt.

Orbis.

Circus.

Stellæ erran tes.

De undecim circulis cœlum ambientibus. Cap. XV.

HIS de siderum natura, & siderea hominum mente narratis, rursus filium pater, ut in deos pius, ut in homines iustus esset, hortatus, præmiū rursus adiecit, ostēdens lacteum circulum uirtutibus debitū, *et beatorum cœtu refertum. Cuius meminit his uerbis: { Erat autem is splendidissimo candore inter flammas circus elucens,

in alijs nō habetur coiūctio et.

quem uos (ut à Graijs accepistis) orbē lacteū nūcupatis.] *Orbis hic idē quod circus in lactei appellatione significat.* *Est autem lacteus unus è circulis, qui ambiunt cœlum, & sunt præter eum numero decē, de quibus quæ dicenda sunt, proferemus, cùm de hoc competens sermo processerit. Solus ex omnibus hic subiectus est oculis, cæteris circulis magis cogitatione, quàm uisu comprehendendis. De hoc lacteo multi inter se diuersa senserūt: causasq; eius alij fabulosas, naturales alij protulerunt. Sed nos fabulosa reticentes, ea tantummodo, quæ ad naturā eius uisa sunt pertinere, dicemus. Theophrastus lacteum dixit esse *compagem, qua de duobus hemisphærijs cœli sphæra solidata est. Et ideo ubi oræ utrinq; conuenerant, notabilem claritatem uideri. Diodorus ignē esse densatæ concretæq; naturæ in unā curui limitis semitā, discretione mūdanæ fabricæ coacervante concretū: et ideo uisum intuentis admittere, reliquo igne cœlesti lucē suam nimia subtilitate diffusam non subijciente conspecturi. Democritus innumeras stellas, breuesq; omnes, quæ spisso tractu in unū coactæ spatijs, quæ angustißima interiacēt, opertis, uicinæ sibi undiq;, et ideo paßim diffusæ lucis aspergine, continuum iuncti luminis corpus ostēdunt. Sed Poßidonius, cuius definitioni pluriū consensus acceßit, ait lacteum caloris esse siderei infusionē: quam ideo aduersa zodiaco curuitas obliquauit, ut quoniā sol nunquàm zodiaci excedendo terminos, expertem feruoris sui partē cœli reliquā deserebat, hic circus à uita solis in obliquū recedēs, uniuersitatē flexu calido tēperaret. Quibus autem partibus zodiacum interfecet, superius iā relatum est. Hæc de lacteo. Decē autem alij, ut diximus, circi sunt, quorum unus est ipse zodiacus, qui ex his decem*

Lacteus circulus.

*compaginem

solus potuit latitudinẽ hoc modo, quẽ referemus, adipisci. Natura cœlestium circulorũ incorporalis est linea, quæ ita mente concipitur, ut sola longitudine censeatur, latum habere nõ poßit. Sed in zodiaco latitudinẽ signorum capacitas exigebat. Quantum igitur spatij lata dimẽsio perrectis sideribus occupabat, duabus lineis limitatũ est. Et tertia ducta per mediũ, ecliptica uocatur, quia cum cursum suũ in eadẽ linea pariter sol et luna conficiunt, alterius eorum necesse est uenire defectũ: Solis, si ei tunc luna succedat: lunæ, si tunc aduersa sit Soli. ideo nec Sol unquã deficit, nisi cum tricesimus lunæ dies est: et nisi quintodecimo cursus sui die, nescit luna defectũ. sic.n. euenit, ut aut lunæ contra solẽ positæ, ad mutuandum ab eo solitũ lumen, sub eadẽ iuuentus linea terræ conus obsistat; aut Soli ipsa succedens obiectu suo ab humano aspectu lumen eius repellat. In defectu ergo Sol ipse nil patitur, sed noster fraudatur aspectus. Luna uerò circa propriũ defectum laborat, nõ accipiendo Solis lumen, cuius beneficio noctẽ colorat. quod sciens Vergilius, disciplinarum omnium peritißimus, ait:

Defectus solis uarios, lunæq; labores. Geor. I.

Quamuis igitur trium linearũ ductus zodiacum & claudat, & diuidat: unum tamen circum auctor uocabulorum dici uoluit antiquitas. Quinq; alij circuli paralleli uocantur. horum medius & maximus est æquinoctialis. duo extremitatibus uicini, atque ideo breues, quorum unus septentrionalis dicitur, alter australis. inter hos et medium duo sunt tropici, maiores ultimis, medio minores, & ipsi ex utraque parte zonæ ustæ terminum faciunt. præter hos alij duo sunt coluri, quibus nomen dedit imperfecta conuersio, ambientes enim septentrionalem uerticem, atq; inde

Paralleli quinque.

Coluri duo.

inde in diuersa diffusi & se in summo intersecant, et quinque parallelos in quaternas partes æqualiter diuidũt, zodiacum ita intersecantes, ut unus eorum per Arietẽ & Libram, alter per Cancrũ atq; Capricornum meando decurrat, sed ad australẽ uerticẽ non peruenire creduntur. Duo, *qui ad numerum prædictum supersunt, meridianus et horizon, non scribuntur in sphæra, quia certum locum habere non possunt, sed pro diuersitate circunspicientis habitãtis ue uariantur.* Meridianus *est.n. quem sol cum super hominum uerticem uenerit, ipsum diem medium efficiendo designat.* Et *quia globositas terræ habitationes omnium æquales sibi esse non patitur, non eodem pars cœli omnium uerticem despicit.* Et *ideo unus omnibus meridianus esse non poterit, sed singulis gentibus super uerticẽ suum proprius meridianus efficitur.* Similiter *facit sibi horizontem circunspectio singulorum.* Horizon *est.n. uelut quodam circo designatus terminus, cœli, quod super terram uidetur.* Et *quia ad ipsum uerè finem non potest humana acies peruenire, quantum quisq; oculos circunferendo conspexit, proprium sibi cœli, quod super terrã est, terminũ facit.* Hic horizon, *quẽ sibi unusquisque circunscribit aspectus, ultra trecẽtos et sexaginta stadios longitudinem intra se continere non poterit. centum .n. et octaginta stadios non excedit acies contrà uidẽtis. Sed uisus cum ad hoc spatiũ uenerit, accessu deficiens in rotunditatem recurrẽdo curuatur: atq; ita fit, ut hic numerus ex utraq; parte geminatus, trecentorum sexaginta stadiorum spatium, quod intra horizontem suum cõtinetur, efficiat: semperq́; quantum ex huius spatij parte postera procedẽdo dimiserit, tantũ tibi de * interiore sumetur. & ideo horizon semper quantacũq; locorum*

Meridianus circus.

Nota de prospectu hominis.

Nota trecẽtos stadios masculino genere, cùm propriè neutro stadia dicatur.

anteriore.

locorum transgreßione mutatur. Hunc autem, quem diximus, admittit aspectũ, aut in terris æqua planities, aut pelagi, tranquilla libertas, quæ nullã oculis obijcit offensam. Nec te moueat, quod sæpe in longißimo positum montem uidemus, aut quod ipsa cœli superna suspicimus. Aliud est enim, cùm se oculis ingerit altitudo, aliud cum per planũ se porrigit, et extẽdit intuitus, in quo solo horizontis circus efficitur. Hæc de circis omnibus, quibus cœlum cingitur, dicta sufficiãt. Tractatũ ad sequẽtia transferamus.

Quî fiat, ut quædam stellæ nunquam à nobis uideantur & quanta stellarum omnium magnitudo. Cap. XVI.

EX quo mihi omnia contemplanti, præclara cætera, & mirabilia uidebantur. Erant autem hæ stellæ, quas nunquam ex hoc loco uidimus: & hæ magnitudines omnium, quas esse nunquam suspicati sumus. Ex quibus erat ea minima, quæ ultima à cœlo, citima terris, luce lucebat aliena. Stellarum autem globi terræ magnitudinem facilè uincebant.} Dicendo, {Ex quo mihi omnia contemplanti} id, quod suprà diximus, affirmat, in ipso lacteo Scipionis & parentum per somnium contigiße conuentum. Duo sunt autem præcipua, quæ in stellis se admiratum refert: aliquarum nouitatem, et omnium magnitudinem. Ac prius de nouitate, pòst de magnitudine differemus. Plenè & doctè adijciendo, Quas nunquam ex hoc loco uidimus, caussam, cur à nobis non uideantur, ostendit. locus enim nostræ habitationis ita positus est, ut quædam stellæ & ipso nunquàm poßint uideri. quia ipsa pars cæli: in qua sunt, nunquam poteſt hic habitantibus apparere. pars enim hæc terræ, quæ incolitur ab uniuersis hominibus, quam nos inuicem scire possumus

Cur quædã stellæ à nobis uideatur sẽper, quædam nunquam.

sumus, ad septentrionalē uerticem surgit, & sphæralis connexitas australem nobis uerticem in ima demergit. Cum uerò semper circa terram ob Ortu in Occasum cœli sphæra uoluatur, uertex hic, q Septentriones habet, quo quo uersum mundana uolubilitate uertatur, quoniam super nos est, semper à nobis uidetur, ac semper ostendit;

Arctos Oceani metuentes æquore tingi.

Australis contrà quasi semel nobis pro habitationis nostræ positione demersus, nec ipse nobis unquā uidetur, nec sidera sua, quibus & ipse sine dubio insignitur, ostendit. Et hoc est quod poeta, naturæ ipsius conscius, dixit:

Geor. I.

Hic uertex nobis semper sublimis. at illum
Sub pedibus Styx atra uidet, manesq; profundi.

Sed cum hanc diuersitatē cœlestibus partibus uel semper uel nunquā apparēdi terræ globositas habitātibus faciat, ab eo, q in cœlo est, omne sine dubio cœlū uidetur, nō impediente aliqua parte terræ, & quæ tota puncti locū pro cœli magnitudine uix obtinet. Cui ergo australis uerticis stellas nunquā de terris uidere cōtigerat, ubi circūspectu libero, sine offensa terreni obicis, uisæ sunt, iure quasi nouæ admirationē dederūt. Et quia intellexit causam, propter quā eas nūquā antè uidisset, ait: {Erāt aūt hæ stellæ, quas nunquā ex hoc loco uidimus.} Hunc locū demonstratiuè terram dicens, in qua erat, dū ista narraret. Sequitur illa discußio, quid sit, quod adiecit: {Et hæ magnitudines omnium, quas esse nunquam suspicati sumus.} Cur autem magnitudines, quas uidit in stellis, nunquam homines suspicati sint, ipse patefecit, addendo: {Stellarum autem globi terræ magnitudinem facilè uincebant.} Nam quando homo, nisi quem doctrina philosophiæ supra hominem

Stellas singulas uniuersa terra esse maiores.

minem, imò uerè hominem fecit, suspicari potest stellam unam omni terra esse maiorẽ: cum uulgò singulæ uix facis unius flammam æquare posse uideantur? Ergo tunc earũ uerè magnitudo asserta credetur, si maiores singulas, quã est omnis terra, esse constiterit: quod hoc modo licet recognoscas. Punctũ dixerũt esse Geometræ, quod ob incõprehensibilẽ breuitatẽ sui, in partes diuidi non posit: nec ipsum pars aliqua, sed tantũmodo signũ esse dicatur. Physici terrã ad magnitudinẽ circi, per quẽ Sol uoluitur, pũcti modũ obtinere docuere. Sed autẽ quantò minor sit circo proprio, deprehensum est manifestißimis dimensionum rationibus. Constat mensuram solis ducentesimam sextam decimam partem habere magnitudinis circi, per quem sol ipse discurrit. Cũ ergo sol ad circum pars certa sit, terra uerò ad circum solis punctum sit, quod pars esse non poßit: sine cunctatione iudicii, solem constat terra esse maiorem, si maior est pars eo, quod partis nomen nimia breuitate non capit. Verùm solis circo superiorum stellarum circos certum est esse maiores, si eo, quod continetur, id qđ cõtinet, maius est: cum hic sit cœlestium sphærarum ordo, ut à superiore unaquæq; inferior ambiatur. Vnde et lunæ sphæram, quasi à cœlo ultimam, & uicinam terræ, minimam dixit, cum terra ipsa in punctum quasi* uerè iam postrema deficiat. Si ergo stellarum superiorum circi (ut diximus) circo solis sunt grandiores, singulæ autẽ huius sunt magnitudinis, ut ad circũ unaquæq; suũ, modũ partis obtineat: sine dubio singulæ terra sunt ampliores, quàm ad solis circum, qui superioribus minor est, punctũ esse prædiximus. De luna, si uerè luce lucet aliena, sequẽtia docebũt.

*sphæra

Cælum quamobrem semper, & in orbem moueatur.

Quo

Quo sensu summus uocetur Deus: & ecquid stellæ, quas fixas uocant, suo etiam proprioq; motu agantur. Cap XVII.

*HAEC cùm Scipionis obtutus non sine admiratione percurrens, ad terras usque fluxisset, & illic familiarius hæsisset, rursus aui monitu ad superiora reuocatus est: ipsum à cœli exordio sphærarum ordinem in hæc uerba monstrantis: { Nouem tibi orbibus, uel potius globis*connexa sunt omnia: quorum unus est cœlestis extimus, qui reliquos omnes complectitur, summus ipse Deus, arcens & continens cæteros: in quo sunt infixi illi, qui uoluuntur, stellarum cursus sempiterni: cui subiecti septem, qui uersantur retrò contrario motu, atque cœlum. ex quibus unum globum posidet illa, quam in terris Saturniam nominant. deinde est hominum generi prosper & salutaris ille fulgor, qui dicitur Iouis. tum rutilus horribilisq; terris, quem Martem dicitis. deinde subter mediam ferè regionem Sol obtinet, dux, & princeps, & moderator luminum reliquorum, mens mundi & temperatio, tanta magnitudine, ut cuncta sua luce lustret & compleat. hunc ut comites consequuntur Veneris alter, alter Mercurij cursus. infimoq; orbe Luna radijs solis accensa conuertitur. infra autem eam nihil est, nisi mortale & caducum, præter animos munere deorum hominum generi datos. supra lunam sunt omnia æterna. nam ea, quæ est media & nona, tellus neque mouetur, & infima est, & in eam feruntur omnia nutu suo pondera.} Totius mundi à summo in imum diligens in hunc locũ collecta descriptio est, et integrũ quoddã uniuersitatis corpus effingitur*

* *conuexa*

effingitur, quod quidā τὸ πᾶν, id est, omne dixerūt: unde & hic dicit, {Connexa sunt omnia.} Vergilius uerò magnum corpus uocauit: Et magno se corpore miscet. *Aeneid. 6.*
Hoc aūt loco Cic. rerū quærendarū iactis seminibus, multa nobis excolenda legauit. de septem subiectis globis, ait: {Qui uersantur retrò cōtrario motu atq; cœlum.} Quod cùm dicit, admonet ut quæramus, si uersatur cœlum; et si illi septē et uersantur, et cōtrario motu mouētur; aut si hūc esse sphærarū ordinē, quē Cic. refert, Platonica consentit auctoritas; et si uerè subiectæ sint: quo pacto stellæ earum omniū zodiacū lustrare dicātur, cū zodiacus et unus, et in sūmo cœlo sit; quæ'ue ratio in uno zodiaco aliarū cursus breuiores, aliarū facit longiores. hæc.n. omnia in exponēdo earū ordine necesse est asserantur. Et postremò, qua ratione in terrā ferātur, sicut ait: {Omnia nutu suo pōdera} *Proponit ea quæ per ordinem sunt explicanda.*

Versari cœlum, mundanæ animæ natura, & uis, et ratio docet, cuius æternitas in motu est, quia nunquam motus relinquit, quòd uita non deserit, nec ab eo uita discedit, in quo uiget semper agitatus. igitur & cœleste corpus, quod mundi anima futurum sibi immortalitatis particeps fabricata est, ne unquam uiuendo deficiat, semper in motu est, et stare nescit, quia nec ipsa stat anima, qua impellitur. nam cùm animæ, quæ incorporea est, essentia sit in motu, primùm autem omnium cœli corpus anima fabricata sit, sine dubio in corpus hoc primum ex incorporeis motus natura migrauit. cuius uis integra & incorrupta non deserit, quod primum cœpit mouere. Ideo uero cœli motus necessariò uolubilis est, quia cū semper moueri necesse sit, ultra autem locus nullus sit, quo se tendat accessio, continuatione perpetuæ in se reditionis agitatur. Ergo in *Cælum cur moueatur.* *Cur nō motus rectò sed in orbē agatur.*

quo potest, uel habet, currit, & accedere eius reuolui est: quia sphæræ, spatia & loca complectentis omnia, unus est cursus, rotari: sed & sic animam sequi semper uidetur, quæ in ipsa uniuersitate discurrit. Dicemus ergo, quòd eam nunquam reperiat, si semper hanc sequitur? Imò semper eam reperit, quia ubiq; tota, ubiq; perfecta est. Cur ergo, si quam quærit, reperit, non quiescit? Quia & illa requietis est inscia. staret.n. si usquam stantē animā reperiret. cum uerò illa, ad cuius appetentiam trahitur, semper in uniuersa se fundat, semper & corpus se in ipsam, & per ipsam retorquet. Hæc de cœlestis uolubilitatis arcano pauca de multis Plotino auctore reperta, sufficiant. Quòd autē hunc istum extimum globum, qui ita uoluitur, summum Deum uocauit, non ita accipiendum est, ut ipse prima causa, et Deus ille omnipotētissimus existimetur: cū globus ipse, quod cœlum est, animæ sit fabrica, anima ex mēte processerit: mēs ex Deo, qui uerè summus est, procreata sit. Sed summū quidē dixit, ad cæterorum ordinē, qui subiecti sunt: unde mox subiecit: Arcens et continens cæteros. Deum uerò, quod nō modo immortale animal ac diuinum sit plenū inclytæ ex illa purissima mente rationis, sed quòd uirtutes omnes, quæ illā primæ omnipotentiā summitatis sequuntur, aut ipse faciat, aut ipse cōtineat, ipsū deniq; Iouē ueteres uocauerūt, et apud theologos Iupiter est mūdi anima. Hinc illud est,

Sphæra extima quo sensu summus uocetur Deus.

Ab Ioue principium Musæ, Iouis omnia plena.

Quod de Arato poetæ alij mutuati sunt, qui de sideribus loquuturus, à cœlo, in quo sunt sidera, exordium sumendum esse decernens, ab Ioue incipiendum esse memorauit. Hinc Iuno, & soror eius, & coniux uocatur. Est autem Iuno aer: & dicitur soror, quia iisdem seminibus,

Ecloga 3. ἐκ Διὸς ἀρχώμεσθα. Quo principio & in Ptolomæo Theocritus est usus.

An et stellæ fixæ suo quodā motu agantur.

quibus cœlum, etiam aer est procreatus; coniux, quia aer subiectus est cœlo. His illud adijciendum est, quòd præter duo lumina, et stellas quinque, quæ appellantur uagæ, reliquas omnes, alij infixas cœlo, nec nisi cum cœlo moueri, alij (quorum assertio uero propior est) has quoq; dixerunt suo motu, præter quòd cum cœli conuersione feruntur, accedere, sed propter immensitatem extimi globi, accedentia credibilem numerum secula, in una eas cursus sui ambitionē consumere, et ideo nullum earum motum ab homine sentiri, cùm non sufficiat humanæ uitæ spatium, ad breue saltem punctū tam tardæ accessionis deprehendendū. Hinc Tullius, nullius sectæ inscius ueteribus approbatæ, simul attingit utrāq; sententiā, dicendo: {In quo sunt infixi illi, qui uoluuntur, stellarum cursus sempiterni.} Nam & infixos dixit, & cursus habere non tacuit.

Tradidere autē uulgò cursum hūc in q ndecim annorū mil libus peragi sed Ptolemæi ratio habet 36000 annos aliorū plus minus 25200

Stellas errātes, cōtrario quā cœlū motu uersari Cap. XVIII.

Nunc utrum illi septem globi, qui subiecti sunt, cōtrario, ut ait, quàm cœlum uertitur, motu ferātur, argumentis ad uerum ducentibus, requiramus. Solem, ac lunam, & stellas quinque, quibus ab errore nomen est, præter quòd secum trahit ab Ortu in Occasum cœli diurna conuersio, ipsa suo motu in Orientem ab Occidente procedere non solis literarum profanis, sed multis quoq; doctrina initiatis, abhorrere à fide, ac monstro simile iudicatum est, sed apud presßius intuentes ita esse uerum constabit, ut non solum mente concipi, sed oculis quoq; ipsis poßit probari. Tamen ut nobis de hoc sit cum pertinaciter negante tractatus, age quisquis tibi hoc liquere dißimulas, simul omnia, quæ uel contentio sibi fingit detractans fidem, uel quæ ipsa ueritas suggerit, in diuisionis membra mittamus.

Literarū profani pro imperitis.

*Has erraticas cum luminibus duobus, aut infixas cœlo, ut alia sidera, nullũ sui motũ nostris oculis indicari, sed ferri mundanæ*cõuersionis impetu, aut moueri sua quoq; acces- sione, dicemus. Rursus si mouentur, aut cœli uiam sequun tur ab Ortu in Occasum, et cõmuni, et suo motu meantes; aut contrario recessu in Orientem ab Occidẽtis parte uer sãtur. Præter hoc, ut opinor, nihil potest, uel esse, uel fin- gi. Nunc uideamus, quid ex his poterit uerũ probari. Si in fixæ essent, nunquã ab eadem statione discederẽt, sed in eis dẽ locis semper, ut aliæ, uiderentur. Ecce enim de infixis Vergiliæ, nec à sui unquam se copulatione dispergunt, nec Hyadas, quæ uicinæ sunt, deserunt, aut Orionis proximã regionẽ relinquunt. Septentrionum quoq; compago nõ sol uitur. Anguis per inter eos labitur, semel circunfusum nõ mutat amplexum. Hæ uerò modo in hac, modo in illa cœli regione uisuntur. Et sæpe cùm in unum locum duæ plures ue conuenerint, & à loco tamẽ, in quo uisæ sunt simul, et à se postea separantur. Ex hoc eas nõ esse cœlo infixas, ocu lis quoq; approbantibus, constat. Igitur mouentur, nec ne gare hoc quisquã poterit, quod uisus affirmat. Quærendũ est ergo, utrum ab ortu in occasum, an in contrarium mo tu proprio reuoluatur. Sed & hoc quærentibus nobis nõ solum manifestißima ratio, sed uisus quoq; ipse mõstrabit. Consideremus enim singulorum ordinem, quibus zodiacũ diuisum uel distinctum uidemus, & ab uno signo quolibet ordinis eius sumamus exordium. Cũ Aries exoritur, post ipsum Taurus emergit: hunc Gemini insequuntur, hoc Cã cer, & per ordinem reliqua. Si istæ ergo in occidentem ab oriente procederent, non ab Ariete in Taurum, qui retro locatus est, nec à Tauro in Geminos signum poste rius*

confusio- nis locus argu menti.

rius

rius uoluerentur, sed à Geminis in Taurum, et à Tauro in Arietem, rectà, & mundanæ uolubilitatis consona acceßione prodirent. Cum ergo à primo in signum secundum, à secundo ad tertium, & inde ad reliqua, quæ posteriora sunt, reuoluantur, signa autem infixa cœlo ferantur: sine dubio constat, has stellas non cum cœlo, sed contra cœlũ moueri. Hoc ut plenè liqueat, astruamus de lunæ cursu, quæ & claritate sui, et uelocitate notabilior est. Luna postquàm à Sole discedens nouata est, secundo ferè die circa Occasum uidetur, & quasi uicina Soli, quem nuper reliquit, postquàm ille demersus est, ipsa cœli marginem tenet antecedenti super occidens. Tertio die tardius occidit, quàm secũdo, et ita quotidie longius ab Occasu recedit, ut septimo die circa Solis occasum in medio cœlo ipsa uideatur. Post alios uerò septem, cum ille mergit, hæc oritur, adeò media parte mensis dimidium cœlũ, id est, unum hemisphærium, ab Occasu in Orientem recedendo metitur. Rursus post septem alios circa solis Occasum latẽtis hemisphærij, uerticẽ tenet. Et huius rei indicium est, quod medio noctis exoritur. Postremò totidem diebus exemptis, Solem denuo comprehendit, et uicinus uidetur ortus amborum quandiu soli succedẽs rursus mouetur, et rursus recedens paulatim semper in Orientem regrediendo relinquat occasum. Sol quoq; ipse non aliter quàm ab Occasu in orientẽ mouetur: et licet tardius recessum suũ quàm Luna conficiat; (quippe qui tanto tẽpore signũ unum emetiatur, quanto totum zodiacum Luna discurrit) manifesta tamẽ et subiecta oculis motus sui præstat indicia. Hunc.n. in Ariete esse ponamus, quod quia æquinoctiale signũ est, pars horas somni et diei facit. In hoc signo cum occidit, Libram, id est Scorpii chelas mox, oriri uide-
 mus

mus, & apparet Taurus uicinus Occasui. nam Vergi-lias & Hyadas partes Tauri clariores, nō multo pòst, so-le mergente, uidemus. Sequenti mense Sol in signum poste-rius, id est, in Taurum recedit: & ita fit, ut neque Ver-giliæ, neque alia pars Tauri illo mense uideatur. Signum enim, quod cum sole oritur, & cū sole occidit, semper oc-cultur: adeò ut uicina astra solis propinquitate celentur. nam et Canis tunc, quia uicinus Tauro est, non uidetur, te-ctus lucis propinquitate. et hoc est, quod Vergilius ait:

Gerg.1. *Candidus auratis aperit cum cornibus annum*
Taurus, & aduerso cedens Canis occidit astro.

non enim uult intelligi, Tauro oriente cum Sole, mox in Occasum ferri Canem, qui proximus Tauro est: sed occide-re eum dixit, Tauro gestante solem, quia tunc incipit non uideri, sole uicino. tunc tamen occidente sole Libra adeo superior inuenitur, ut totus Scorpius ortus appareat. Ge-mini uerò uicini tunc uidētur Occasui. Rursus post Tauri mensem Gemini non uidentur, quod in eos solem migrasse significat. Post Geminos recedit in Cancrum, & tunc cum occidit, mox Libra in medio cœlo uidetur. Adeò cōstat so-lem tribus signis peractis, id est, Ariete & Tauro, & Ge-minis, ad medietatem hemisphærij recessisse. Denique post tres mēses sequentes, tribus signis, quæ sequuntur, emensis, Cancrū dico, Leonē, & Virginem, inuenitur in Libra, quæ rursus æquat noctē diei et dū in ipso signo occidit, mox ori-tur Aries, in quo sol ante sex menses occidere solebat. Ideo autē occasum magis eius, quàm ortum eligimus proponen-dum, quia signa posteriora post occasum uidētur. Et dum ad hæc, quæ sole mergente uideri solent, solē redire mōstra-mus, sine dubio eū cōtrario motu recedere, quàm cœlū mo-

uetur

uetur, ostendimus. Hæc autē, quæ de sole et luna diximus, etiam quinq; stellarum recessum aßignare sufficient. Pari enim ratione in posteriora signa migrando, semper mundanæ uolubilitati contraria receßione uersantur.

Quem Cicero, & quem Plato Soli inter errantes stellas aßignauerint ordinem. Cur luna lumen suum mutuetur à sole, sicq; luceat, ut tamen non calefaciat. Dehinc, cur sol nō absolute, sed ferè medicus inter planetas esse dicatur. Vnde sideribus nomina & cur stellarum errantium: aliæ aduersæ nobis sint, aliæ prosperæ. Cap. XIX.

His assertis, de sphærarū ordine pauca dicēda sunt. in quo dissentire à Platone Cicero uideri potest cū his solis sphæram quartam de septem, id est in medio locatam dicat. Plato à luna sursum secundam, hoc est, inter septem à summo locum sextum tenere commemoret. Ciceroni Archimedes & Chaldæorum ratio consentit. Plato Aegyptios, omnium philosophiæ disciplinarum parentes, secutus est, qui ita solem inter lunam & Mercurium locatum uolunt, ut ratione tamen deprehenderint, & *edixerint, cur à nonnullis Sol supra Mercurium supraq; Venerem esse credatur. nam nec illi, qui ita existimant, à specie ueri procul aberrant. Opinionem uerò istius permutationis huiusmodi ratio persuasit. A' Saturni sphæra, quæ est prima de septem usq; ad sphæram Iouis à summo secundam, interiecti spatij tāta distantia est, ut zodiaci ambitum superior triginta annis, duodecim uerò annis subiecta conficiat. Rursus tantum à Ioue sphæra Martis recedit, ut eundem cursum biennio peragat. Venus autem tantò est regione Martis inferior, ut ei annus satis sit ad zodiacum peragrandum. Iā uerò Veneri proxima est stella Mercurij, & Mercurio Sol propinquus, ut hi tres cœlum suum

Sol quem ordinem habeat inter planetas.

eliceuerint

 part

pari temporis spatio, id est, anno plus minus'ue, circumeant. ideo & Cicero hos duos cursus comites solis uocauit, quia in spatio pari, longe à se nunquam recedunt. Luna autem tantum ab his deorsum recessit: ut quod illi anno, uiginti octo diebus ipsa conficiat. ideo neque de trium superiorum ordine, quem manifeste, clareq; distinguit immensa distantia, neque de lunæ regione, quæ ab omnibus multum recessit, inter ueteres aliqua fuit dissensio. Horũ uerò triũ sibi proximorum, Veneris, Mercurij, & Solis ordinem uicinia confudit. sed apud alios. nam Aegyptiorum solertiã ratio non fugit, quæ talis est: Circulus, per quem sol discurrit, à Mercurij circulo, ut inferior, ambitur. illum quoque superior circulus Veneris includit. atq; ita fit, ut hæ duæ stellæ, cùm per superiores circulorum suorum uertices currunt, intelligantur supra solem locatæ: cùm uerò per inferiora commeant circulũ, sol eis superior existimetur. Illis ergo, qui sphæras earũ sub sole dixerunt, hoc uisum est ex illo stellarum cursu, qui nonnunquam (ut diximus) uidetur inferior, qui et uerè notabilior est: quia tum liberius appa ret: nã cum superiora tenent, magis radijs occuluntur. Et ideo persuasio ista conualuit, & ab omnibus penè hic ordo in usum receptus est. Perspicacior tamen obseruatio meliorem ordinem deprehendit: quẽ præter indaginem uisus, hæc quoque ratio commendat, quòd lunam, quæ luce propria caret, et de sole mutuatur, necesse est fonti luminis sui esse subiectam. Hæc enim ratio facit lunam non habere lumen proprium, cæteras omnes stellas lucere suo: quòd illæ supra solem locatæ in ipso purissimo æthere sunt, in quo omne, quicquid est, lux naturalis & sua est: quæ tota cum igne suo ita sphæræ Solis incumbit, ut cœli zonæ, quæ pro-*

ueriorem

procul à sole sunt, perpetuo frigore oppressæ sint, sicut in frà ostendetur. Luna uerò, q̄a sola ipsa sub sole est, & ca ducorum iam regioni luce sua carenti proxima, lucem nisi desuper posito sole, cui resplendet, habere nō potuit. Deni que quia totius mundi una pars terra est, ætheris autem una pars luna est: lunam quoque terram, sed æthercam uocauerunt. Immobilis tamen, ut terra, esse non potuit: quia in sphæra, quæ uoluitur, nihil manet immobile præter centrum. Mundanæ autem sphæræ terra centrum est: ideo sola immobilis perseuerat. Rursus terra accepto Solis lumine clarescit tantummodo, non relucet: Luna speculi instar lumen, quo illustratur, emittit: quia illa aeris & aquæ, quæ per se concreta & densa sunt, fæx habetur: & ideo extrema uastitate densata est, nec ultra superficiem quauis luce penetratur. Hæc licet & ipsa finis sit, sed liquidissimæ lucis & ignis ætherei: ideo quamuis densius corpus sit, quàm cætera cœlestia, ut multò tamen terreno purius, fit acceptæ luci penetrabile: adeò, ut eam de se rursus emittat, nullum tamen ad nos perferentem sensum caloris: quia lucis radius, cùm ad nos de origine sua, id est de sole peruenit: naturam secum ignis, de quo nascitur, deuebit. Cùm uerò in lunæ corpus infunditur, & inde resplendet: solam refundit claritudinem, non calorem. nam & speculum cùm splendorem de se ui oppositi eminus ignis emittit, solam ignis similitudinem carentem sensu caloris ostendit.

Luna luce lucet aliena.

Quem Soli ordinem Plato dederit uel eius auctores, quos'ue Cicero secutus quartum locum globo eius aßignauerit, uel quæ ratio persuasionem huius diuersitatis induxerit, & cur dixerit Tullius, Infimoq; orbi luna radijs solis accensa conuertitur, satis dictum est. Sed his hoc

Cur solem nõ absolute, sed fere medium dicat.

de septem medium.

adijciendum est, cur Cicero cùm quartum de septem, solem uelit: quartus autem inter septem non ferè medius, sed omnimode medius et sit, & habeatur: non abruptè medium solent, sed ferè medium dixerit his uerbis: { *Deinde subter mediam ferè regionem sol obtinet.* } *Sed nõ uocat adiectio, qua hæc pronunciatio temperatur, nam sol quartum locum obtinens, mediam regionem tenebit numero, spatio non tenebit. Si inter ter nos enim summos & imos loquatur, sine dubio medius est numero. Sed totius spatij, qđ septẽ sphæræ occupant, dimensione perspecta, regio Solis non inuenitur in medio spatio locata: quia magis à summo ipse, quàm ab ipso recessit ima postremitas. Quòd sine ulla disceptationis ambage, compendiosa probabit assertio. Saturni stella, quæ summa est, zodiacũ triginta annis peragrat: sol medius anno uno, luna ultima, uno mense non integro. Tãtùm ergo interest inter Solẽ et Saturnum, quantùm inter unum & triginta. tantum inter Lunam, Solemq́; quantũ inter duodecim, & unũ. Ex his apparet totius à summo in imũ spatij, certam ex media parte diuisionem, Solis regionẽ nõ fieri. Sed quia hîc de numero loquebatur, in quo uerè qui quartus, & medius est, ideo pronunciauit quidem mediũ, sed propter latentem spaciorum dimensionem, uerborum, quo hanc definitionem tẽperaret, adiecit. Notandum, quòd esse stellam Saturni, et alteram Iouis, Martis aliam, nõ naturæ constitutio, sed humana persuasio est, quæ stellis numeros & nomina fecit. non enim ait illam, quæ Saturnia est, sed quam in terris Saturniam nominant, & ille fulgor, qui dicitur Iouis, & quem* Martium dicitis. Adeò expressit in singulis nomina hæc, non esse inuenta naturæ, sed hominum cõmenta, significationi distinctionis accommodata.*

Nomina stellarum unde sint.

Georg. I.

Martem

Quòd

*Quòd uerò fulgurē Iouis humano generi prosperū, et salutarem; contrà, Martis rutilum, et terribilē terris uocauit: alterum tractū est ex stellarum colore; nam fulget Iouis, rutilat Martis: alterum ex tractatu eorum, qui de his stellis ab hominum uitam manere uolunt aduersa, uel prospera. nā plerūq; de Martis stella terribilia, de Iouis salutaria euenire definiunt. Causam si quis fortè altius quærat, unde diuinis maleuolētia, ut stella malefica esse dicatur, sicut de Martis et Saturni stellis existimatur; aut cur notabilior benignitas Iouis, & Veneris inter genethliacos habeatur; cū sit diuinorū una natura: in medium proferam rationem, apud unum omnino, quod sciam, lectam. nā Ptolemæus in libris tribus, quos de Harmonia composuit, patefecit causam, quam breuiter explicabo. Certi, inquit, sunt numeri, per quos inter omnia, quæ sibi conueniunt, iunguntur, et aptantur, fit iugabilis competentia: nec quicquam potest alteri, nisi per hos numeros, conuenire. Sunt autē epitritus, hemiolius, epogdous, duplaris, triplaris, quadruplaris. Quæ hoc loco interim quasi nomina numerorum accipias uolo. In sequentibus uerò, cùm de harmonia cœli loquemur, quid sint hi numeri, quid'ue poßint, oportunius aperiemus. Modo hoc nosse sufficiat, * quia sine his numeris, nulla colligatio, nulla potest esse concordia. Vitam uerò nostram præcipuè Sol, & luna moderantur. nam cùm sint caducorum corporum hæc duo propria, sentire, uel crescere: αἰσθητικὸν, id est, sentiēdi natura, de sole; φυτικὸν autem id est, crescendi natura, de luna ri ad nos globositate perueniūt. sic utriusq; luminis beneficio hæc nobis constat uita, qua fruimur. Conuersatio tamen nostra, & prouentus actuū, tam ad ipsa duo lumina, quàm*

Cur inter planetas alii nobis prosperi, alii aduersi dicantur.

quòd

quàm ad quinque uagas stellas refertur. Sed harum stellarum alias interuentus numerorum (quorum supra fecimus mentionem) cum luminibus bene iungit, ac sociat; alias nullus applicat numeri nexus ad lumina. Ergo Venerea, & Iouialis *stella per hos numeros lumini utrique sociantur, sed* Iouialis *soli per omnes,* Lunæ *uerò per plures, &* Venerea *lunæ per omnes, Soli per plures numeros aggregatur.* Hinc *licet utraque benefica credatur,* Iouis *tamen stella cum sole accommodatior est,* Venerea *cum luna. atque ideo uitæ nostræ magis commodant, quasi luminibus uitæ nostræ auctoribus, numerorum ratione concordes. Saturni autem,* Martisq; *stellæ ita non habent cum luminibus competentiam, ut tamen aliqua, uel extrema numerorum linea Saturnus ad Solem,* Mars *aspiciat ad* Lunam. Ideo *minus commodi uitæ humanæ existimantur, quasi cum uitæ auctoribus arcta numerorum ratione non iuncti. Cur tamen et ipsi nonnunquam opes, uel claritatem hominibus præstare credantur, ad alterum debet pertinere tractatum, quia hic sufficit aperuisse rationem, cur alia terribilis, alia salutaris existimetur.* Et Plotinus *quidem in libro, qui inscribitur,* Si *faciunt astra, pronunciat nihil ui, uel potestate eorum hominibus euenire: sed ea, quæ decreti necessitas in singulos sancit, ita per horum septem transitum statione recessu'ue monstrari, ut aues seu præteruolando, seu stando futura pennis, uel uoce significant nescientes. Sic quoque tamen iure uocabitur hic salutaris, ille terribilis, cum per hunc prospera, per illum significemus incommoda.*

De diuersis nominibus solis, deq; eiusdem magnitudine. *Cap.* X X.

In his

IN his autẽ tot nominibus, quæ de sole dicũtur, nõ frustra, nec ad laudis pompam lasciuit oratio: sed res uere uocabulis exprimitur. {Dux et princeps, ait, & moderator luminũ reliquorũ, mens mundi & temperatio.} Plato in Timæo, cũ de octo sphæris loqueretur, sic ait: Vt autem per ipsos octo circuitus celeritatis, et tarditatis certa mensura & sit, & noscatur: Deus in ambitu supra terrã, *secundum lumen accendet, quod nunc solem uocamus. Vides, ut hæc definitio uult esse omnium sphærarum lumen in sole? Sed Cicero sciens, etiam cæteras stellas habere lumen suum, solamq; lunam, ut sæpe iã diximus, proprio carere: obscuritatem definitionis huius liquidius absoluens, et ostẽdens in sole maximum lumen esse, non solum ait, {Dux, et princeps, & moderator luminum reliquorũ}: adeò & cæteras stellas scit esse lumina: sed hunc ducẽ et principem, quem Heraclitus fontẽ cœlestis lucis appellat. Dux ergo est, quia omnes luminis maiestate præcedit: Princeps, quia ita eminet, ut propterea quòd talis solus appareat, sol uocetur: Moderator reliquorum dicitur, quia ipse cursus eorum, recursusq; certa definitione spatij moderatur, nam certa spatij definitio est, ad quam cùm unaquæque erratica stella recedens à sole peruenerit, tanquam ultra prohibeatur accedere, agi retro uidetur: & rursus cùm certam partem recedendo contigerit, ad directi cursus consueta reuocatur: ita Solis uis & potestas, motus reliquorum luminum constituta dimensione moderatur. Mens mundi ita appellatur, ut physici eum cor cœli uocauerint. inde nimirum, quòd omnia, quæ statuta ratione per cœlum fieri uidemus, diem, & noctem, & migrantes inter utrunq; prolixitatis, breuitatisq; uices, & certis temporibus

[Margin: secundo]

[Margin: Solis nomina diuersa.]

tẽporem bus æquam utriusque mensuram, dein ueris clementem *tẽperiem: torridum Cancri, ac Leonis æstum: mollitiem autũnalis auræ: uim frigoris inter utranq; temperiem omnia hæc Solis cursus, & ratio dispensat. Iure ergo cor cœli dicitur, per quem fiũt omnia, quæ diuina ratione fieri uidemus. Est et hæc causa, propter quã iure cor cœli uocetur, quòd natura ignis semper in motu perpetuo, agitatuq; est. Solẽ autem ignis ætherei fontem dictum esse retulimus. Hoc est ergo sol in æthere, quod in animali cor: cuius ista natura est, ne unquam cesset à motu: aut si breuis sit eius quocunq; casu ab agitatione cessatio, mox animal interimat. Hæc de eo, quòd solem mundi mentem uocauit. Cur uerò et Temperatio mundi dictus sit: ratio in aperto est. Ita enim non solum terram, sed ipsum quoque cœlum, quod uerè mundus uocatur, temperari sole certissimum est: ut extremitates eius, quæ longissimè à uia Solis recesserunt, omni careãt beneficio caloris, & una frigoris perpetuitate torpescant. quod in sequentibus apertius explicabitur.

Solis magnitudo secũdũ quosdam.

Restat ut & de magnitudine eius, quam uerissima prædicatione extulit, pauca, & non prætereunda dicamus. Physici hoc maxime consequi in omni circa magnitudinem Solis inquisitione uoluerunt, quantò maior esse possit quàm terra. Et Eratosthenes in libris dimensionum sic ait: Mensura terræ septies, & uicies multiplicata, mensuram Solis efficiat. Posidonius multò multoq; sæpius, & uterq; lunaris defectus argumentum inuicem pro se aduocat. Ita cùm solem uolunt terra maiorem probare, testimonio lunæ deficientis utuntur. Cùm defectum Lunæ conantur asserere, probationem de solis magnitudine mutuantur. Et sic euenit, ut dum utrũque de altero astruitur, neutrum

trum probabiliter astruatur, semper in medio uicißim nutante mutuo testimonio. Quod enim per rem adhuc probandam probetur? Sed Aegyptij nihil ad coniecturam loquentes, sequestrato ac libero argumento, nec in patrocinium sibi lunæ defectũ uocantes, quanta mensura sol terra maior sit, probare uoluerunt: ut tum demũ per magnitudinẽ eius ostenderent, cur luna deficiat. Hoc autẽ nequaquam dubitatur non posse aliter deprehendi, nisi mensura & terræ, & Solis inuẽta, ut fieret ex collatione discretio. Et terrena quidem dimensio oculis rationem iuuantibus de facili constabat. Solis uerò mensurã aliter nisi per mensuram cœli, per quod discurrit, inueniri non posse uiderunt. Ergo primum metiendum sibi cœlum illud, id est, iter Solis, constituerũt, ut per id possent modũ Solis agnoscere. Sed quæso, si quis unquam tam otiosus, tamq́; erit ab omni serio feriatus, ut hæc quoq; in manus sumat, ne talẽ ueterum promißionem quasi insaniæ proximã aut horrescat, aut rideat. Etenim ad rem, quæ natura incõprehensibilis uidebatur, uiã sibi fecit ingenium; & per terram, qui cœli modus sit, reperit. Vt autem liquere poßit ratio commenti, prius regulariter pauca dicenda sunt: ut sit rerum sequentium aditus instructior.

In omni orbe, uel sphæra medietas centrum uocatur. nihilq́; aliud est centrum, nisi punctum, quo sphæræ, aut orbis medium certißima obseruatione distinguitur. item ducta linea de quocunque loco circuli, qui designat ambitum, in quacunque eiusdem circuli summitate orbis partem aliquam diuidat necesse est. sed non omni modo medietas est orbis, quam separat ista diuisio. illa enim tantum linea in partes æquales orbem medium diuidit, quæ à summo in summum ita deducitur, ut necesse sit, eam transire per centrum *Centrum.*

Diametros. trum. Et hæc linea, quæ orbem sic æqualiter diuidit, διάμετρος nuncupatur. Item diametros omnis cuiuscunq; orbis triplicata cum adiectione septimæ partis suæ, mensuram facit circuli, quo orbis includitur. id est, si uncias septem teneat diametri longitudo, et uelis ex ea nosse, quot uncias orbis ipsius circulus teneat: triplicabis septem, & faciunt uiginti unum. his adiicies septimam partem, hoc est, unũ, et pronunciabis uiginti et duabus uncijs huius circuli esse mensurã, cuius diametros septẽ uncijs extẽditur. Hæc omnia geometricis, euidentißimisq; rationibus probare poßemus, nisi et neminẽ de ipsis dubitare arbitraremur, et caueremus iusto prolixius uolumen extendere. Sciendũ et hoc,

Vmbra terræ. quòd umbra terræ, quã sol post occasum in inferiore hemisphærio currens sursum cogit emitti, ex qua super terrã fit obscuritas, quæ nox uocatur, sexagies in altũ multiplicatur ab ea mensura, quã terræ diametros habet, & hac lõgitudine ad ipsum circulum, per quẽ sol currit erecta, exclusione luminis tenebras in terram refundit. Prodendum est igitur, quanta diametros terræ sit, ut cõstet quid poßit sexagies multiplicata colligere. Vnde his prælibatis, ad tractatũ mensurarũ, quas promisi, oratio reuertatur. Euidentißimis & indubitabilibus dimensionibus constat uni-

Ambitus terræ. uersæ terræ ambitũ, quæ ubicunq; uel incolitur, uel inhabitabilis iacet, habere stadiorũ millia ducẽta quinquaginta duo. cùm ergo tantum ambitus teneat, sine dubio octoginta millia stadiorum, uel nõ multò amplius diametros habet: secundum triplicationem cum septimæ partis adiectione, quã superius de diametro & circulo regulariter diximus. Et quia ad efficiendum terrenæ umbræ longitudinem, non ambitus terræ, sed, diametri mensura multiplicanda est:

ipsa est enim, quā sursum cōstat excrescere, sexagies multiplicāda tibi erunt octoginta millia, quæ terræ diametros habet, quæ faciunt quadraginta octies cētena millia stadiorū esse à terra usque ad solis cursum, quò umbrā terræ diximus peruenire. Terra aūt in medio cœlestis circuli, per quē sol currit, ut centrū, locata est. Ergo mensura terrenæ umbræ medietatem diametri cœlestis efficiet: et si ab altera quoq; parte terræ par usq; ad eundē circulū mensura tēdatur, integra circuli, per quē sol currit, diametros inuenitur. Duplicatis igitur illis quadragies octies cētenis millibus, erit integra diametros cœlestis circuli, nonagies sexies cētenis millibus stadiorū. Et inuēta diametros, facilè mēsurā nobis ipsius quoq; ambitus prodit. Hanc enim summam, quæ diametrum facit, debes ter multiplicare, adiecta parte septima, ut sæpe iam dictū est: & ita inuenies totius circuli, per quem sol currit, ambitum stadiorū habere ter centies cētena millia, et insuper centū septuaginta millia.

Ambitus circuli per quem sol meat.

His dictis, quibus mensura, quā terræ uel ambitus, uel diametros habet, sed & circuli modus, per quem sol currit, uel diametri eius ostenditur: nunc quam solis esse mensuram, uel quemadmodum illi prudentißimi deprehenderunt, indicemus. Nam sicut extrema umbra potuit circuli, per quem sol meat, deprehendi magnitudo: ita per ipsum circulum mensura solis inuenta est: in hunc modum procedente inquisitionis ingenio. Aequinoctiali die ante solis ortum æquabiliter locatum & saxeum uas in hemisphærij speciem, cauata ambitione curuatum, infrà per lineas designato duodecim diei horarum numero, quas styli prominentis umbra cum transitu solis prætereundo distinguit. Hoc est autem, ut scimus, huiusmodi uasis officium,

Quomodo deprehensa sit magnitudo solis.

ut tanto tempore à priore eius extremitate ad alterã usq; styli umbra percurrat: quanto sol medietatẽ cœli ab ortu in occasũ, unius scilicet hemisphærij cõuersione, metitur. nã totius cœli integra conuersio diem, noctemq́; cõcludit. & ideo constat, quantum sol in circulo suo, tantũ in hoc ua se umbram meare. Huic igitur *æquabiliter collocato circa tempus solis ortus propinquantis, inhæsit diligens obseruã tis obtutus. & cum ad primum solis radiũ, quem de se emisit prima summitas orbis, emergens umbra de styli decedẽs summitate primam curui labri eminentiã contingit: locus ipse, qui umbræ primitias excepit, notæ impreßione signatus est: obseruatumq́; quandiu super terram ita solis orbis integer appareret, ut una eius summitas adhuc horizonti uideretur insidere: et mox locus, ad quẽ umbra tunc in uase migrauerat, adnotatus est.* Habitaq́; *dimensione inter ambas umbrarũ notas, quæ integrum solis orbẽ, id est, diametrum, natæ de duabus eius summitatibus metiuntur, pars nona reperta est eius spatij, quod à summo uasis labro, usq; ad horæ primæ lineã continetur.* Et *ex hoc constitit, quòd in cursu solis unam tẽpore æquinoctialis horam faciat repetitus nouies orbis eius accessus.* Et *quia conuersio cœlestis hemisphærij peractis horis duodecim diẽ condit; nouies autem duodeni efficiunt centum octo: sine dubio* Solis *diametros centesima & octaua pars hæmisphærij æquinoctialis est.* Ergo *totius æquinoctialis circuli ducentesima sextadecima pars est.* Ipsum *autem circulum habere stadiorum trecenties centena millia, & insuper centum, & septuaginta millia, antelatis probatũ est.* Ergo *si eius summæ ducentesimam sextamdecimam cõsideraueris partem, mensuram diametri* Solis *inuenies.* Est *autẽ pars ista ferè*

in cen-

in cẽtum quadraginta millibus. Diametros igitur solis centũ quadraginta milliũ ferè stadiorũ esse dicenda est. Vnde penè duplex quàm terræ diametros inuenitur. Constat aũt geometricæ rationis examine, cùm de duobus orbibus altera diametros duplo alterã uincit: illum orbem, cuius diametros dupla est, orbe altero octies esse maiorem. Ergo ex his dicendum est, solem octies terra esse maiorem. Hæc de Solis magnitudine breuiter de multis excerpta libauimus.

Sol octies maior, quã terra.

Qua ratione inferiorum sphærarum stellæ in Zodiaci signis meare dicãtur, cũ in eis nõ sint: curque ex illis aliæ breuiori, aliæ lõgiori tẽpore zodiaci signa percurrant: & quomodo circulus zodiacus in duodecim partes diuisus sit. Cap. XXI.

SEd quoniam septem sphæras cœlo diximus esse subiectas, exteriore quaque quas interius continet ambiente, longeq; & à cœlo omnes, & à se singulæ recesserunt: nunc quærendum est, cùm zodiacus unus sit, & is constet cœlo sideribus infixis, quemadmodum inferiorum sphærarum stellæ in signis zodiaci meare dicantur. nec longũ est inuenire rationem, quæ in ipso uestibulo excubat quæstionis. Verum est enim neque solem, lunam'ue, neque de uagis ullam ita in signis zodiaci ferri, ut eorum sideribus misceantur: sed in illo signo esse unaquæque perhibetur, quod habuerat super uerticem, in ea, quæ illis subiecta est, circuli sui regione discurrens. quia singularum sphærarum circulos in duodecim partes, æquè ut zodiacum, ratio diuisit: & quæ in eam partem circuli sui uenerit, quæ sub parte zodiaci est Arieti deputata, in ipsum Arietem uenisse concedit. Similisq; obseruatio in singulas partes migrantibus stellis tenetur. Et quia facilior ad intellectum per oculos uia est, id quod sermo descripsit, ui-

Quẽ in modũ interiorũ sphærarum stellæ in zodiaci signis meare dicantur.

sim aßignet. Esto cum zodiacus criculus, cui ascriptum est A, inter hunc septem alij orbes locentur. Et zodiacus ab A, per ordinem affixis notis, quibus ascribentur literæ sequentes, in partes duodecim diuidatur. ltáq; spatium quod inter A, & B, clauditur, Arieti deputatum: quod intra B, & C, Tauro: quod inter C, & D, Geminis: Cancro quod sequitur, & reliquis per ordinem cætera. His constitutis, iam de singulis zodiaci notis & literis, singulæ deorsum lineæ per omnes circulos ad ultimum usque du-

cantur

cantur: proculdubio per orbes singulos duodenas partes diuidet transitus linearum. In quocunque igitur circulo seu sol in illo, seu luna uel de uagis quæcunque discurrat, cùm ad spatium uenerit, quod inter lineas clauditur ab A, et B; notis & literis defluentes, in Ariete esse dicetur, quia illic constituta spatium Arietes in zodiaco designatum super uerticem, sicut descripsimus, habebit. Similiter in quãcunq; migrauerit partem, in signo, sub quo fuerit, esse dicetur.

Atque hæc ipsa descriptio eodem cõpendio nos docebit, cur eundẽ zodiacum, eademq; signa, aliæ tempore lõgiore, aliæ breuiore percurrant. Quoties.n. plures orbes intra se locantur, sicut maximus est ille, qui primus est, et minimus qui locum ultimum tenet: ita de medijs, qui summo propior est, inferioribus maior: qui uicinior est ultimo, breuior superioribus habetur. Et inter has igitur septẽ sphæras gradũ celeritas suæ singulis ordo positionis ascripsit. Ideo stellæ, quæ per spatia grandiora discurrunt, ambitum suum tẽpore prolixiore conficiunt: quæ per angusta, breuiore. constat enim nullã inter eas celerius cæteris tardius'ue procedere. Sed cùm sit omnibus idem motus meandi: tantã eius diuersitatem temporis, sola spatiorũ diuersitas facit. nã, ut de medijs nunc prætermittamus, ne eadem sæpe repetãtur, quòd eadem signa Saturnus annis triginta, luna diebus uiginti octo ambit, & permeat, sola causa in quãtitate est circulorũ: quorũ alter maximus, alter minimus. Ergo et cæterarum singulæ, pro spatii sui modo, tẽpus meandi aut extendunt, aut contrahunt. Hoc loco diligens rerum discussor inueniet, quod requirat, inspectis enim zodiaci notis, quas mõstrat in præsidium fidei aduocata descriptio. Quis uerò, inquiet, circi cœlestis duodecim partes aut inuenit, aut

Cur aliæ stellæ breuiori tẽpore zodiaci signa percurrãt, aliæ lõgiori.

Quomodo zodiacus in duodecim partes diuisus.

aut fecit, maximè cùm nulla oculis subijciātur exordia singularum? Huic igitur tam necessariæ interrogationi historia ipsa respondeat, factum referens, quo à ueteribus et tētata est tam difficilis, & affecta diuisio. Aegyptiorū.n.retro maiores, quos constat primos omnium cœlum scrutari, et metiri ausos, postquā perpetuæ apud se serenitatis obsequio cœlum semper suspectu libero intuentes, deprehenderunt, uniuersis uel stellis, uel sideribus infixis cœlo, solas cū sole et luna quinq; stellas uagari; nec has tamen per omnes cœli partes paßim, ac sine certa erroris sui lege discurrere; nunquam deniq; ad septentrionalē uerticem deuiare; nunquam ad Australis poli ima demergi; sed intra unius obliqui circi limitem omnes habere discursus: nec omnes tamen ire pariter & redire, sed alias alijs ad eundem locum peruenire temporibus: rursus ex his alias accedere, retrò agi alias, uideriq; stare nonnunquam. Postquam, inquam, hæc inter eas agi uiderunt; certas sibi partes decreuerunt in ipso circo constituere, & diuisionibus annotare: ut certa essent locorū nomina, in quibus eas morari, uel de quibus exisse, ad quæ'ue rursus esse uenturas, & sibi mutuē annunciarent, et ad posteros nascenda transmitterēt. Duobus igitur uasis æneis præparatis, quorū alteri fundus erat in modum clepsydræ foratus; illud, quod erat integrum & uacuū, subiecerunt, pleno aquæ altero superposito, sed meatu ante munito, et quamlibet de infixis unam clarißimam stellam lucideq; notabilem orientē obseruauerunt. quæ ubi primum cœpit emergere, mox munitione subducta, permiserunt subiecto uasi aquam superioris influere, fluxitq; in noctis ipsius, & secuti diei finem, atque in id noctis secundæ quandiu eadem stella ad ortum rursus reuertitur; quæ

ubi

ubi apparere uix cœpit, mox aqua, quæ influebat, anotata est. Cùm igitur obseruatæ stellæ itus ac reditus integrã significaret cœli conuersionem, mensurã sibi cœli in aquæ de illo fluxu susceptæ quantitate posuerunt. Hac ergo in partes æquas duodecim sub fida dimensione diuisa, alia duo huius capacitatis procurata sunt uasa, ut singula tantũ singulas de illis duodecim partibus ferrent: totaq; rursus aqua in uas suum pristinum foramine prius clauso refusa est: et de duobus illis uasis capacitatis minoris alterũ subiecerũt pleno, alterũ iuxta expeditũ paratũq; posuerunt. his præparatis, nocte alia in illa iã cœli parte per quã solem lunãq;, & quinq; uagas meare diuturna obseruatione didicerãt, quamq; postea zodiacum uocauerunt, ascensurum obseruauerunt sidus, cui postea nomen Arietis indiderunt. Huius incipiente ortu, statim subiecto uasi superpositæ aquæ fluxũ dederunt. quod ubi cõpletum est, mox eo sublato effusoq;, alterum simile subiecerunt, certis signis obseruatis, ac memoriter annotatis, inter eius loci stellas, quæ oriebantur, cùm primum uas esset impletum, intelligentes, quòd eo tempore, quo totius aquæ duodecima pars fluxit, pars cœli duodecima conscendit. Ab illo ergo loco, quo oriri incipiente, aqua in primum uas cœpit influere, usque ad locum, qui oriebatur, cùm idem primum uas impleretur: duodecimam partem cœli, id est, unum signum, esse dixerunt. Item secundo uase impleto, et mox retracto illo, simile, quod olim effusum parauerant, iterum subdiderunt: notato similiter loco, qui emergebat, cùm secundum uas esset impletum, & à fine primi signi, usque ad locum, qui ad secundæ aquæ finem oriebatur, secundum signum notatum est. Atque ita uicißim uasa mutando, & per singulas influentis aquæ

*partes singulos sibi ascendentium cœli partium limites an notando: ubi consummata iam omni per duodecim partes aqua, ad primi signi exordia peruentum est, sine dubio tā diuisas, certisq; sibi obseruationibus, & indicijs annotatas cœli partes tātæ cōpotes machinationis habuerunt. quod non nocte una, sed duabus affectum est: quia omne cœlum una nocte non uoluitur, sed per diem uertitur pars eius media, & medietas reliqua per noctem. Nec tamen cœlū omne duarum sibi proximarum noctium diuisit inspectio, sed diuersorum temporum nocturna dimensio utrunq; hæmisphærium paribus *æquè uicibus annotauit. & has ipsas duodecim partes signa appellari maluerunt, certaq; singulis uocabula gratia significationis adiecta sunt. Et quia signa Græco nomine ζῴδια nuncupantur, circum ipsum Zodiacum, quasi signiferum, uocarunt. Hanc autem rationem ijdem illi cur Arietem, cum in sphæra nihil primū, nihilq; postremum sit, primum tamen dici maluerint, prodiderunt. Aiunt incipiente die illo, qui primus omnium luxit, id est, quo in hunc fulgorem cœlum, & elementa purgata sunt, qui ideo mūdi natalis iure uocitatur, Arietem in medio cœlo fuisse. Et quia medium cœlum quasi mundi uertex est, Arietem propterea primū inter omnes habitum: qui ut mūdi caput exordio lucis apparuit. Subnectunt etiā causam, cur hæc ipsa duodecim signa aßignata sint diuersorum numinum potestati. Aiunt enim in hac ipsa genitura mūdi Ariete (ut docuimus) medium cœlum tenente, horam fuisse mundi nascentis, Cancro gestante tunc Lunam: post hunc Sol cum Leone oriebatur, cum Mercurio Virgo, Libra cum Venere; Mars erat in Scorpio; Sagittarium Iupiter obtinebat; in Capricorno Saturnus meabat. Sic factum est, ut*

æquæ

Zodiacus unde dictus.

Aries cur primus inter signa.

Cur signa diuersorum numinū aßignata sint potestati.

est, ut singuli eorũ signorũ domini esse dicantur, in quibus cùm mundus nasceretur, fuisse creduntur. Sed duobus quidem luminibus singula tantũ signa, in quibus tũc fuerant, aßignauit antiquitas: Cancrũ Lunæ, Soli Leonẽ. Quinq; uero stellis præter illa signa, quibus tũc inhærebãt quinq; reliqua sic adiecit uetustas, ut in aßignandis à fine prioris ordinis, ordo secundus inciperet. Superius enim diximus, in Capricorno Saturnũ post omnes fuisse. Ergo secunda adiectio eum primũ fecit, qui ultimus fuerat. Ideo Aquarius, qui Capricornũ sequitur, Saturno datur: Ioui, qui ante Saturnum erat, Pisces dicantur: Aries Marti, qui præcesserat Iouẽ: Taurus Veneri, quã Mars sequebatur: Gemini Mercurio, post quẽ Venus fuerat, deputati sunt. Notandũ hoc loco, quòd in genitura mundi uel ipsa rerũ prouidentia, uel uetustatis ingenium hunc stellis ordinẽ dedit, quẽ Plato aßignauit sphæris earũ: ut esset Luna prima, Sol secundus, super hunc Mercurius, Venus quarta, hinc Mars, inde Iupiter, & Saturnus ultimus. Sed sine huius tamẽ rationis patrocinio, abunde Platonicum ordinẽ prior ratio cõmendat.

Planetarũ ordo.

Ex his, quæ de uerbis Ciceronis proximè prælatis, quærenda proposuimus, qua licuit breuitate, à summa sphæra, quæ aplanes dicitur, usque ad lunam, quæ ultima diuinorum est, omnia iam, ut opinor, absoluimus. nam & cœlum uolui, & cur ita uoluatur, ostendimus: septemq; sphæras contrario motu ferri, ratio indubitata patefecit: & de ipso sphærarum ordine quid diuersi senserint, uel quid inter eos dissensionem fecerit, quæ'ue magis sequenda sit sententia tractatus inuenit. Nec hoc tacitum est, cur inter omnes stellas sola, sine fratris radijs, luna non luceat. Sed & quæ spatiorum ratio solem ab his quo-

Epilogus eorũ, de quibus per ordinẽ dicturũ se esse pollicitus fuit capite decimo septimo.

que, qui eum inter septem quartum locarunt, nō tamen abrupte medium, sed ferè medium dici coegèrit, pubicatū est. Quid significent nomina, quibus ita uocatur, ut laudari tantum putetur, innotuit. Magnitudo quoque eius, sed et cœlestis, per quem discurrit, circuli; terræq; pariter quanta sit, uel quemadmodum deprehensa, monstratum est. Subiectarum sphærarum stellæ quemadmodum zodiaco, qui supra omnes est, ferri dicantur, uel quæ ratio diuersarū faciat seu celerem, seu tardum recursum. Sed et ipse zodiacus in duodecim partes, qua ratione diuisus sit; curq; Aries primus habeatur, & quæ signa, in quorū numinū ditione sint, absolutum est. Sed omnia hæc, quæ de summo ad lunā usq; perueniunt, sacra incorrupta, diuina sunt, quia in ipsis est æther semper idem, nec unquam recipiens inæqualē uarietatis æstum, infra lunā & aer & natura mutationis pariter incipiunt. Et sicut ætheris, & aeris, ita *diuinorum, & caducorum luna confinium est. Quod autē ait, {Nihil infra lunam esse *diuinum, præter animos munere deorum hominum generi datos.} non ita accipiendum est, animos hic esse, ut hic nasci putentur: sed sicut solem esse in terris dicere solemus, cuius radius aduenit, & recedit; ita animorum origo cœlestis est, sed lege tēporalis hospitalitatis hic exulat. Hæc ergo regio diuinum nihil habet ipsa, sed recipit, & quia recipit, & remittit. Proprium autem habere diceretur, si ei semper tenere licuisset. Sed quid mirum, si animus de hac regione non constat, cùm nec corpori fabricando sola suffecerit? nam quia terra, aqua, & aer infra lunam sunt, ex his solis corpus fieri non potuit, quod idoneum esset ad uitam: sed opus fuit præsidio ignis ætherei, qui terrenis membris uitam, & animam sustinen-

diuturniorum

Quomodo animi nostri hic sint.

diuturnū

Loquitur quasi tria tātum sint elementa.

di commodaret uigorem, qui uitalem calorem & faceret, & ferret. Hæc de aere dixisse nos satis sit. Restat, ut de terra, quæ sphærarum nona, & mundi ultima est, dictu necessaria disseramus.

Terra qua de causa immobilis sit: & omnia in eam suo nutu ferantur pondera. Cap. XXII.

NAm ea, quæ est media & nona tellus, inquit, neque mouetur, & infima est, & in eam feruntur omnia nutu suo pondera } illæ *uerò insolubiles causæ sunt, quæ mutuis inuicem nexibus uinciuntur: et dum altera alteram facit, ita uicissim de se nascuntur, ut nunquã à naturalis societatis amplexibus separentur: talia sunt uincula quibus terram natura constrinxit, nam ideo in eam feruntur omnia, quia ut media non mouetur: ideo non mouetur, quia infima est. nec poterat infima non esse, in quam omnia feruntur. Horum singula, quæ inseparabiliter inuoluta rerũ necessitas in se uinxit, tractatus expediat. { Non mouetur, } ait. est enim centron. In sphæra autem solum contron diximus non moueri: quia necesse est, ut circa aliquid immobile sphæra moueatur. Adiecit, { Infima est. } rectè hoc quoque, nam quod centron est, medium est. In sphæra uerò hoc solum constat imum esse, quod medium est. Et si ima est, sequitur ut uerè dictum sit. { In eam ferri omnia. } semper enim pondera in imum natura deducit. nam & in ipso mundo ut esset terra ima, sic factum est. Quicquid ex omni materia, de qua facta sunt omnia, purissimum ac liquidissimum fuit: id tenuit summitatem, & æther uocatus est. pars, cui minor puritas, & inerat aliquid leuis ponderis, aer extitit, & in secunda delapsus est. post hæc quod adhuc quidem liquidum, sed iam usque ad

uerè

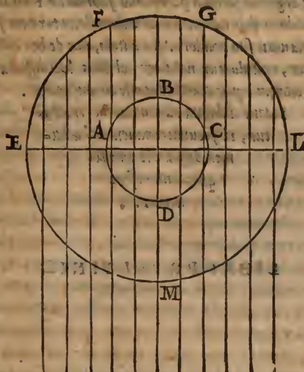
tactus

*tactus offensam corpulentum erat, in aquæ fluxũ coagulatum est. Iã uerò quod de omni syluestri tumultu uastũ, impenetrabile, densatum, ex defæcatis abrasum resedit elemẽtis, hæsit in imo: quod demersum est stringente perpetuo gelu, quod eliminatum in ultimam mundi partẽ longinquitas solis coaceruauit. Quod ergo ita concretum est, terræ nomen accepit. Hanc spissus aer & terreno frigori propior, quàm solis calori, stupore spiraminis densioris undiq; uersum fulcit, et continet. Nec in recessum, aut accessum moueri eam patitur, uel uis circumuallantis, et ex omni parte uigore, simili librantis auræ: uel ipsa sphæralis extremitas, quæ si paulùlum à medio declinauerit, fit cuicunq; uertici propior, et imũ relinquit. Quod ideo in solo medio est, quia ipsa sola pars à quouis sphæræ uertice pari spatio recedit. In hanc igitur, quæ & ima est, & quasi media, et non mouetur, quia centrum est, omnium pondera ferri necesse est. Et quia ipsa in hunc locum, quasi pondus, relapsa est, argumento sunt cùm alia innumera, tũ præcipuè imbres, qui in terram ex omni aeris parte labuntur. Nec enim in hanc solam, quã habitamus, superficiem decidunt: sed & in latera, quibus in terra globositas, sphæralis efficitur, & in partem alteram, quæ ad nos habetur inferior, imbrium casus est. nam si aer terreni frigoris exhalatione densatus, in nubem cogitur, & ita abrumpit in imbres: aer autem uniuersam terram circunfusus ambit; procul dubio ex omni aeris parte, præter ustam calore perpetuo, liquor pluuialis emanat: qui undiq; in terram, quæ unica est sedes ponderum, defluit. Quod qui respuit, superest ut existimet extra hanc unam superficiem, quam incolimus, quicquid niuium, imbrium'ue, uel grandinum cadit, hoc totum in *cœlo de*

Causa cur sit terra immobilis.

*cœlum

aere defluere. Cœlum enim ab omni parte terræ *æquabiliter distat: & ut à nostra habitatione, ita et à lateribus, & à parte, quæ ad nos habetur inferior, pari altitudinis immensitate suspicitur. Nisi ergo omnia pondera ferrentur in terram: imbres, qui extra latera terræ defluunt, nõ in terram, sed in cœlum caderent: quod *uilitatem ioci æqualiter uolubilitatem

scurrilis excedit. Esto.n.terræ sphæra, cui ascipipta sunt A,B,C,D. Circa hanc sit aeris orbis, cui ascripta sunt E, F,G,L,M. Et utrunque orbem, id est terræ & aeris, diuidat linea ducta ab E, usque ad L. Erit superior ista, quã possidemus, & illa sub pedibus. Nisi ergo caderet omne

pondus

pondus in terram, paruam nimis imbrium partem terra susciperet ab A, *usque ad* C. *Latera uerò aeris, id est, ab* F, *usque ad* E, *&* *à* G, *usque ad* L, *humorem suum in aerem cœlumq; deijcerent.* De *inferiore autem cœli hemisphærio pluuia in exteriora, & ideo naturæ incognita deflueret: sicut ostendit subiecta descriptio.* Sed *hoc uel refellere dedignatur sermo sobrius: quod sic absurdũ est, ut sine argumentationis patrocinio subruatur.* Restat *ergo, ut indubitabili ratione mõstratum sit, in terram ferri omnia nutu suo pondera. Ista autem, quæ de hoc dicta sunt, opitulantur nobis & ad illius loci disputationem, quæ* Antipodas *esse commemorat.* Sed *hic inhibita continuatione tractatus, ad secundi commentarij uolumen disputationem sequentium reseruemus.*

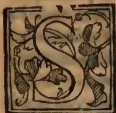
LIBRI PRIMI FINIS.

MACROBII

IN SOMNIVM SCIPIONIS, expositionis quamelegantissimæ

LIBER SECVNDVS.

Concentum quendam effici motu cœlestium corporum: & quomodo ratio eius concentus à Pythagora sit deprehensa: tum qui numeri apti sint consonantiis musicis: quotq́; consonantiæ sint. *Caput I.*

VPERIORE *commentario, Eustathi, luce mihi charior, dilectiorq́; fili, ad stelliferæ sphæræ cursum, & subiectarũ septem sermo processerat: nunc iam de musica earum modulatione disputetur.* { Quis hic, inquam, *quis est, qui complet aures meas, tantus, & tam dulcis sonus?* Hic *est, inquit ille, qui interuallis coniunctus imparibus, sed tamen pro rata portione distinctis, impulsu, & motu ipsorum orbium efficitur: & acuta cum grauibus temperans, uarios æqualiter concentus efficit. nec enim silentio tanti motus incitari possunt: & natura fert, ut extrema ex altera parte grauiter, ex altera autem acutè sonent. quam ob causam summus ille cœli stellifer cursus, cuius conuersio est concitatior, acuto excitat & mouetur sono; grauissimo autem hic lunaris, atque infimus. nam terra nona, immobilis manens, ima sede semper hæret, complexa mundi medium locum. illi octo cursus, in quibus eadem uis est duorum, septem efficitur*

ciunt distinctis interuallis sonos: qui numerus rerum omnium ferè nodus est, quod docti homines neruis imitati, atque cantibus, aperuerunt sibi reditum in hunc locum } Ex posito sphærarũ ordine, motuq; descripto, quo septẽ subiectæ in contrarium cœlo feruntur: cõsequens est, ut qualẽ sonum tantarũ molium impulsus efficiat, hîc requiratur. Ex ipso enim circũductu orbium, sonum nasci necesse est: quia percussus aer, ipso interuẽtu ictus, uim de se fragoris emittit, ipsa cogente natura, ut in sonũ desinat duorũ corporum uiolenta collisio. Sed is sonus, qui ex qualicunq; aeris ictu nascitur; aut dulce quiddã in aures, & musicũ defert aut ineptum, & asperum sonat: nã si ictũ obseruatio numerorũ certa moderetur: compositũ, sibiq; consentiens modulamẽ* educitur. At cùm increpat tumultuaria, et nullis modis gubernata collisio fragor turbidus, & inconditus offendit auditum. In cœlo autem cõstat nihil fortuitũ, nihil tumultuarium prouenire: sed uniuersa illic diuinis legibus, &* stata ratione procedere. Ex his inexpugnabili ratiocinatione collectum est, musicos sonos de sphærarum cœlestium conuersione procedere: quia et sonum ex motu fieri necesse est: & ratio, quæ diuinis inest, fit sono causa modulaminis. Hoc Pythagoras primus omnium Graiæ gentis hominum mente concepit. & intellexit quidem, compositum quiddam de sphæris sonare: propter necessitatẽ rationis, quæ à cœlestibus non recedit. Sed quæ esset illa ratio, uel quibus obseruanda modis, non facilè deprehendebat. Cumq; eum frustra tantæ, tamq; arcanæ rei diuturna inquisitio fatigaret: sors obtulit, quod cogitatio alta non reperit. Cùm enim casu præteriret in publico fabros, ignitum ferrum ictibus mollientes, in aures eius mal-

Necessario concentum quẽdam esse corporũ cœlestium.

efficitur

rata

Quomodo reperta à Pytagora sit concentuum ratio.

malleorũ soni certo sibi respondentes ordine, repẽtè cecide runt. in quibus ita grauitati acumina cõsonabant, ut utrũq; ad audientis sensum statuita dimensione remearet, et ex uarijs impulsibus unum sibi consonãs nasceretur. Hinc oc casionẽ sibi oblatam ratus, deprehẽdẽdi oculis, et manibus, quod olim cogitatione quærebat, fabros adit, et imminens operi curiosius intuetur, annotans sonos, qui de singulorum lacertis conficiebantur, quos cùm ferientiũ uiribus ascribendos putaret, iubet ut inter se malleos mutent, quibus mutatis, sonorum diuersitas ab hominibus recedens, malleos sequebatur. tunc omnem curam ad pondera eorum examinanda conuertit, cumq; sibi diuersitatem ponderis, quod habebatur in singulis annotasset, alijs ponderibus in maius, minus'ue excedentibus fieri malleos imperauit, quorũ ictibus soni nequaquam prioribus similes, nec ita sibi consonantes exaudiebantur. Tunc animaduertit concordiam uocis, lege ponderum prouenire, collectisq; numeris, quibus consentiens sibi diuersitas ponderum continebatur, ex malleis ad fides uertit examen, & intestina ouium, uel boum neruos tam uarijs ponderibus illigatis tetendit, qualia in malleis fuisse didicerat, talisq; ex bis concentus eueniet, qualem prior obseruatio non frustra animaduersa promiserat, adiecta dulcedine, quam natura fidium sonora præstabat. Hic Pythagoras tanti secreti compos, deprehendit numeros, ex quibus soni sibi consoni nascerentur, adeò ut fidibus sub hac numerorum obseruatione compositis, certæ certis, aliæq; alijs conuenientium sibi numerorum concordia tenderentur: ut una impulsa plectro, alia licèt longe posita, sed numeris conueniens, simul sonaret. Ex omni autem innumera uarietate numerorum, pauci &

Sex tantū numeros aptos esse ad cōficiendam musicam.

numerabiles inuenti sunt, qui sibi ad conficiendam musicā conuenirent. Sunt autem hi sex omnes, epitritus, hemiolius, duplaris, triplaris, quadruplus & epogdous. Et est epitritus, cùm de duobus numeris maior habet totum minorem, et

Epitritus.

insuper eius tertiam partem: ut sunt quatuor ad tria. nam in quatuor sunt tria, et tertia pars trium, id est, unum. et is numerus uocatur epitritus: deq́; eo nascitur symphonia,

Hemiolius.

quæ appellatur διὰ τεσσάρων. Hemiolius est, cùm de duobus numeris maior habet totum minorem, & insuper eius medietatem: ut sunt tria ad duo. nam in tribus sunt duo, & media pars eorum, id est, unū. Ex hoc numero, qui hemiolius dicitur, nascitur symphonia, quæ appellatur διὰ πέντε.

Duplaris.

Duplaris numerus est, cū de duobus numeris minor bis in maiore numeratur: ut sunt quatuor ad duo. et ex hoc duplari numero nascitur symphonia, cui nomen est διὰ πασῶν.

Triplaris.

Triplaris autem, cùm de duobus numeris minor ter in maiore numeratur: ut sunt tria ad unum. & ex hoc numero symphonia procedit, quæ dicitur διὰ πασῶν καὶ διὰ πέντε.

Quadruplus. in numeris

*Quadruplus est, cùm de duobus numeris minor quater in maiore numeratur: ut sunt quatuor ad unum. qui*numerus facit symphoniam, quam dicunt δὶς διὰ πασῶν.*

Epogdous.

*Epogdous est numerus, qui intra se habet minorem, & insuper eius octauam partem: ut nouem, & octo. quia in nouem octo sunt, & insuper octaua pars eorum, id est, unum. hic numerus sonum parit, quem tonon musici uocauerunt. Sonum uerò tono minorem, ueteres quidem *semitonium uocitare uoluerunt. Sed non ita accipiendum est, ut dimidius tonus putetur: quia nec semiuocalem in literis pro medietate uocalis accipimus. Deinde tonus per naturam sui in duo diuidi*

**ἡμιτόνιον*

sibi

sibi æqua non poterit. cùm enim ex nouenario numero cō ſtet, nouem autem nunquam æqualiter diuidantur: tonus in duas diuidi medietates recuſat. Sed ſemitoniū uocitauerunt ſonum tono minorē, quem tam paruo diſtare à tono, deprehenſum eſt, quantū hi duo numeri inter ſe diſtant, id eſt, ducenta quadraginta tria, et ducēta quinquagintaſex Hoc ſemitonium Pythagorici quidē ueteres dieſin nominabāt: ſed ſequens uſus ſonū ſemitonio minorē dieſin conſtituit nominādum. Plato ſemitoniū *limma uocitauit. Sunt igitur ſymphoniæ quinq;, id eſt, διὰ τεσσάρων, διὰ πέντε, διὰ πασῶν, διὰ πασῶν καὶ διὰ πέντε, καὶ δὶς διὰ πασῶν. Sed hic numerus ſymphoniarū ad muſicā pertinet, *quē uel flatus humanus intēdere, uel capere poteſt humanus auditus. Vltra autē ſe tendit harmoniæ cœleſtis acceſſio, id eſt, uſq; ad quater διὰ πασῶν, καὶ διὰ πέντε. Nunc interim de his, quas nominauimus, diſſeramus. Symphonia diateſſaron conſtat de duobus tonis, & ſemitonio: ut minutias, quæ in additamēto ſunt, relinquamus, ne difficultatē creemus: & fit ex epitrito. Diapente conſtat ex tribus tonis, et hemitonio: et fit de hemiolio. Diapaſon cōſtat de ſex tonis: et fit de duplari. Sed δὶς διὰ πασῶν, καὶ διὰ πέντε cōſtat ex nouem tonis, & hemitonio: & fit de triplari numero. Dis autem diapaſon continet tonos duodecim: & fit ex quadruplo.

λεῖμμα

Symphoniæ quinque.

quam

Plato quem in modum animam mundi ex numeris fabricatam eſſe docuerit: & quòd hinc etiam probari poßit concentum quendam eſſe cœleſtium corporum. Cap. II.

Hinc & Plato poſtquàm Pythagoricæ ſucceßione doctrinæ, & ingenij proprij diuina profunditate, cognouit nullam eſſe poſſe ſine his numeris iugabilem

competentiam, in Timæo suo mundi animam per istorũ nu merorum contextionẽ ineffabili prouidentia Dei *fabricatoris instituit*. Cuius *sensus si huic operi fuerit appositus, plurimũ nos ad uerborum* Cic.*quæ circa disciplinam musicæ uidentur obscura, intellectum iuuabit. Sed ne, quod in patrocinium alterius expositionis adhibetur, ipsum per se difficile credatur: pauca nobis præmitenda sunt, quæ simul utriusque intelligentiam faciant lucidiorem*. Omne *solidũ corpus trina dimensione distenditur. habet enim longitudinem, latitudinem, profunditatem*. Nec *potest inueniri in quolibet corpore quarta dimensio: sed his tribus omne corpus solidum continetur*. Geometræ *tamen alia sibi corpora proponunt, quæ appellant mathematica, cogitationi tantũm subijcienda, non sensui. dicunt enim punctum corpus esse indiuiduum, in quo neq; longitudo, neq; latitudo, neq; altitudo deprehendatur: quippe quod in nullas partes diuidi posit*. Hoc *protractum efficit lineam, id est, corpus unius dimensionis. longũ est enim sine lato, sine alto. & duobus punctis ex utraque parte solam longitudinem terminantibus continetur*. Hanc *lineam si geminaueris, alterum mathematicum corpus efficies, quod duabus dimensionibus extruatur, lõgo, latoq;; sed alto caret*. Et *hoc est, quod apud illos superficies uocatur: punctis autem quatuor continetur, id est, per singulas lineas binis*. Si *uerò hæ duæ lineæ fuerint duplicatæ, ut subiectis duabus duæ superponantur, adijcietur profunditas: & hinc solidum corpus efficietur: quod sine dubio octo angulis continebitur: quod uidemus in tessera, quæ* Græco *nomine cubus uocatur*. His *geometricis rationibus applicatur natura numerorũ*. Et μονὰς *punctum putatur: quia sicut punctum corpus nõ est, sed ex se facit*

se facit corpora, ita monas numerus esse nō dicitur, sed origo numerorum. primus.n. numerus in duobus est, qui similis est lineæ, de pūcto sub gemina puncti terminat one producta. Hic numerus, duo geminatus, de se efficit quatuor, ad similitudinē mathematici corporis, quod sub quatuor, pūctis longo latoq; distenditur. Quaternarius quoq; ipse geminatus, octo efficit: qui numerus solidū corpus imitatur, sicut duas lineas diximus duabus superpositas, octo angulorum dimensione integrā corporis soliditatē creare. Et hoc est, quod dicitur apud Geometras: bis bina bis, corpus esse iā solidum. Ergo à pari numero accessio usque ad octo, soliditas est corporis. Ideo inter principia, huic numero plenitudinem deputauit. Nūc oportet ex impari quoq; numero, quemadmodum id efficiatur, inspicere. Et quia tam paris quā imparis numeri monas origo est, ternarius numerus prima linea esse credatur. Hic triplicatus nouenariū numerum facit, qui & ipse quasi de duabus lineis, longū latūq; corpus efficit. Item nouenarius triplicatus tertiam dimensionē præstat, & ita à parte imparis numeri in uiginti septē, quæ sunt ter terna ter, solidū corpus efficitur, sicut in numero pari bis bina bis, qui est octonarius, soliditatem creauit. Ergo ad efficiendum utrobique solidum corpus, monas necessaria est: & sex alij numeri, id est, terni, a pari & impari. A' pari quidem, duo quatuor, octo: ab impari autem, tria, nouem, uiginti septem. Timæus igitur Platonis in fabricanda mundi anima consilium diuinitatis enuncians, ait illam per hos numeros fuisse contextam, qui & à pari et impari cubum, id est, perfectionem soliditatis efficiunt: non quia aliquid significaret illam habere corporeum, sed ut posset uniuersitatem animando penetrare,

Animæ mundi fabricatio secũdũ Platonem.

et mundi solidum corpus implere, per numeros soliditatis effecta est. Nunc ad ipsa Platonis uerba ueniamus. nã cũ de Deo animã mundi fabricãte loqueretur, ait: Primã ex omni firmamẽto partẽ tulit. Hinc sumpsit duplã partẽ prioris: tertiam uerò secundæ hemioliam, sed primæ triplam: & quartam, duplam secundæ: quintam, tertiæ triplã: sextam, primæ octuplã: et septimã, uicies septies à prima multiplicatã. Post hæc spatia, quæ inter duplos & triplos numeros hiabãt, insertis partibus adimplebat: ut binæ mediætates singula spatia colligarẽt: ex qbus uinculis hemiolii, et epitriti, et epogdoi nascebantur. Hæc Platonis uerba ita à nõnullis excepta sunt, ut primã partẽ monadẽ crederent: secũdã, quã dixi duplã prioris, dualẽ numerũ esse cõsiderẽt: tertiã, ternariũ numerũ: qui ad duo hemiolius est, ad unũ triplus: et quartã quatuor: qui ad secundũ, id est, ad duo duplus est: quintam, nouenarium: qui ad tertium, id est, ad tria triplus est: sextã aũt ẽ. octonariũ: qui primũ octies cõtinet. At uerò pars septima in uiginti & septẽ fuit: qui faciũt ut diximus, * augmentum tertiũ imparis numeri. * Alterius .n. (ut animad-

argumentum

Vlterius autem

maduertere facile est) processit illa cōtextio: ut post monadē, quæ et par, et impar est, primus par numerus poneretur. i. duo. deinde sequeretur primus impar, .i. tria. quarto loco secūdus par. i. quatuor. quinto loco secūdus impar, id est, nouē. sexto loco tertius par, id est octo. septimo loco tertius impar, id est, uigniti septē. Vt quia impar numerus mas habetur, & par fœmina, ex pari & impari, id est, ex mari & fœmina, nasceretur; quæ erat uniuersa paritura, et ad utriusque soliditatem usq; procederet, quasi solidum omne penetratura. Deinde ex his numeris fuerat cōponenda, qui soli continent iugabilem competentiam, quia omni mundo ipsa erat iugabilem præstatura concordiam: nam duo ad unum dupla sunt: de duplo autem diapason symphoniam nasci iam diximus. tria uerò ad duo hemioliū numerum faciunt. hinc oritur diapente. quatuor ad tria epitritus numerus est. ex hoc componitur diatessaron. itē quatuor ad unum in quadrupli ratione censentur, ex quo symphonia disdiapason nascitur. Ergo mundi anima, quæ ad motū hoc, quod uidemus, uniuersitatis corpus impellit: contexta numeris musicam de se creantibus concinentiā, necesse est, ut sonos musicos de motu, quem proprio impulsu, præstat, efficiat, quorum originem in fabrica suæ contextionis inuenit. Ait enim Plato (ut suprà retulimus) auctorem animæ deum, post numerorū inter se imparium contextionē, hemioliis, epitritis, & epogdois, et limmate hiantia, interualla suppleße. Ideo doctißimè Tullius in uerbis suis ostendit Platonici dogmatis profunditatem: {Quis hic, inquam, quis est qui complet aures meas, tantus, & tam dulcis sonus? Hic est, inquit ille, qui interuallis *disiunctus imparibus, sed tamen pro rata * parte ratione di-

O ſtenditur ex constitutione animæ cōcētus cœlestiū corporum.

aliter in textu.

stinctis, & impulsu et motu ipsorũ orbium efficitur. Vides ut interualla cõmemorat, & hæc inter se imparia esse testatur, nec diffitetur rata ratione distincta, quia secundum Timæum Platonis, imparium inter se interualla numerorum, ratis ad se numeris, hemiolijs scilicet, epitritis, & epogdois, hemitonijsq; distincta sunt, quibus omnis canora ratio cõtinetur. Hinc animaduertitur, quid hæc uerba Ciceronis nũquàm profectò ad intellectũ paterent, nisi hemioliorũ, epitritorũ, & epogdoorũ ratione præmissa, quibus interualla distincta sunt: & nisi Platonicis numeris, quibus mundi anima est contexta, patefactis: et ratione præmissa, cur ex numeris musicã creantibus anima intexta sit. Hæc enim omnia et causam mũdani motus ostẽdũt, quẽ solus animæ præstat impulsus: et necessitatẽ musicæ cõtinentiæ, quã motui à se facto inserit anima in natura sibi ab origine.

Alijs præterea indicijs ac rationibus concentum illum motuum cœlestium posse ostendi: quodq; interualla ea, quæ esse in anima ratione sola intelliguntur, re uera in ipso mundi corpore deprehendantur. Cap. III.

Prima ratio. Hinc Plato in repub. sua cũ de sphærarũ cœlestiũ uolubilitate tractaret, singulas ait Sirenas singulis orbibus insidere: significans sphærarum motu cantum numinibus exhiberi. nam Siren, Deo canens græco intellectu ualet. *Secunda.* Theologi quoq; nouem Musas octo sphærarum musicos cantus, & unam maximam concinentiam, quæ constat ex omnibus, esse uoluere. unde Hesiodus in Theogonia sua octauam Musam Vraniam uocat: quia post septem uagas, quæ subiectæ sunt, octaua stellifera sphæra superposita, proprio nomine cœlum uocatur. Et ut ostenderet nonam esse, & maximã quam conficit * sonorum concors uniuersitas, adiecit, Καλλιόπη δ' ἥδε προφερέ-

sororum

σάτη

στάτη ἐστὶν ἁπασῶν, ex nomine oſtendens ipſam uocis dulcedinē nonā Muſam uocari. nā Καλλιόπη optimæ uocis græca interpretatio eſt. & ut ipſam eſſe, quæ cōſtet ex omnibus, preſſius indicaret: aſsignauit illi uniuerſitatis uocabulum, uidelicet προφερεστάτη ἁπασῶν. nam Apollinem ideo μουσηγέτην uocant: quaſi ducē et principē orbium cæterorum: ut ipſe Cic. refert: { Dux, et princeps, et moderator luminū reliquorum, mens mundi, et tēperatio. } Muſas eſſe mundi cantum ēt* ruſtici ſciūt, qui eas Camœnas, quaſi canenas à canendo dixerunt. Ideo canere cœlum etiam Theologi comprobantes, ſonos muſicos ſacrificijs adhibuerunt: qui apud alios lyra, et cithara; apud nonnullos tibijs, aliis'ue muſicis inſtrumentis fieri ſolebant. In ipſis quoque hymnis deorum per ſtropham, et antiſtrophā metra canoris uerſibus adhibebantur: ut per ſtrophā rectus orbis ſtelliferi motus, per antiſtrophā diuerſus uagarum regreſſus prædicaretur: ex quibus duobus motibus, primus in natura hymnus dicandus Deo ſumpſit exordium. Mortuos quoque ad ſepulturam proſequi oportere cum cantu, plurimarum gentium, uel *regionum inſtituta ſanxerunt: perſuaſione hac, qua poſt corpus animæ ad originē dulcedinis muſicæ, id eſt, ad cœlum redire credantur. nam ideo in hac uita omnis anima muſicis ſonis capitur: (ut non ſolum qui ſunt habitu cultiores, uerum uniuerſæ quoq; barbaræ nationes, cantus, quibus uel ad ardorem uirtutis animentur, uel ad mollitiem uoluptatis reſoluantur, exerceant) quia in corpus defert memoriam muſicæ, cuius in cœlo fuit cōſcia. Et ita delinimentis canticis occupatur, ut nullum ſit tam immite, tam aſperum pectus, quod non oblectamentorum taliū teneatur affectu. Hinc exiſtimo & Orphei, uel

Hetruſci

Tertia.

Quarta.

Quinta.

Sexta.

religionū

Amphionis fabulã, quorũ alter animalia ratione carentia, alter saxa quoq; trahere cãtibus ferebatur, sumpsisse principiũ: quia primi fortè gentes uel sine rationis cultu barbaras, uel saxi instar nullo affectu mobiles, ad sensũ uoluptatis canendo traxerunt. Ita deniq; omnis habitus animæ cãtibus gubernatur, ut & ad bellũ progressui, et itẽ receptui

Aeneid. 4. canatur cãtu, et excitante, et rursus sedãte uirtutẽ. Dat somnos, adimitq́: necnõ curas et immittit, et retrahit; irã suggerit, clementiã suadet; corporũ quoq; morbis medetur. nã hinc est, quòd ægris remedia præstãtes præcinere dicũtur. Ecquid mirũ, si inter homines musicæ tanta dominatio est, cùm aues quoq;, ut luscinię & cygni, aliæ'ue id genus, cantũ ueluti quadã disciplina artis exerceant: nõnullæ uerò uel aues, uel terrenæ, seu aquatiles belluæ inuitãte cãtu in retia spõte decurrãt, et pastoralis fistula pastũ progressis quietẽ imperet gregibus? Nec mirum: inesse enim mũdanæ animæ causas musicæ, quibus est intexta, prædiximus. Ipsa aũt mundi anima uiuentibus omnibus uitã ministrat.

Aeneid. 6. Hinc hominum, pecudumq́; genus, uitæq́; uolantum.

Et quæ marmoreo fert monstra sub æquore pontus.

Iure igitur musica capitur omne, quod uiuit: quia cœlestis anima, qua animatur uniuersitas, originem sumpsit ex musica. Hæc dum ad sphæralem motum mũdi corpus impellit, sonum efficit, qui interuallis distinctus imparibus, sed tamen pro rata parte ratione distinctis, sicut à principio ipsa contexta est. Sed hæc interualla, quæ in anima

De interuallis corporũ cœlestium. quippe incorporea, sola existimantur ratione, non sensu quærendum est, utrum etiam ipso in mundi corpore dimẽsio librata seruauerit. Et Archimedes quidem stadiorum numerum deprehendisse se credidit, quibus à terræ super-

ficie

ficie luna distaret, à luna Mercurius, à Mercurio Venus. Sol à Venere, Mars à Sole, à Marte Iupiter, Saturnus à Ioue. sed & à Saturni orbe usque ad ipsum stelliferum cœlum omne spatium se ratione emensum putauit. Quæ tamen Archimedis dimensio à Platonicis repudiata est: quasi dupla & tripla interualla non seruans. Et statuerũt hoc esse credendũ, ut quantum est à terra usq; ad lunam, duplum sit à terra usq; ad solem: quantũq; est à terra usq; ad solẽ, triplum sit à terra usque ad Venerem: quantũq; est à terra usq; ad Venerẽ, quater tantũ sit à terra usque ad Mercurij stellam: quantũq; est ad Mercuriũ à terra, nouies tantum sit à terra usque ad Martem: & quantũ à terra usque ad Martẽ est, octies tantũ sit à terra usq; ad Iouem: quantũq; est à terra usq; ad Iouem, septies et uicies sit tantũ à terra usq; ad Saturni orbem. Hanc Platonicam persuasionem Porphyrius libris inseruit, quibus Timæi obscuritatibus nõnihil lucis infudit: aitq; eos credere, ad imaginẽ contextionis animæ, hæc esse in corpore mundi interualla, quæ epitritis, hemiolijs, & epogdòis, hemitonijsq; cõplentur, & limmate: & ita prouenire concentum. Cuius ratio in substantia animæ contexta, mundano quoque corpori, quod ab anima mouetur, inserta est. Vnde ex omni parte docta et perfecta est Ciceronis assertio: qui interuallis imparibus, sed *tantum pro rata parte ratione distinctis, cœlestem sonum dicit esse disiunctum. tamen

Qui fiat ut inter sonos cœlestis illius concẽtus, alius acutior sit, alius grauior. quodnam ibi melodiæ sit genus, & cur sonus ille à nobis non audiatur. Cap. IIII.

Nvnc locus admonet, ut de grauitate, et acumine sonorum diuersitates, quas asserit, reuoluamus. Et natura

tura fert, ut extrema ex altera parte grauiter, ex altera autem acutè sonēt: quam ob causam summus ille cœli stelli fer cursus, cuius cōuersio est cōcitatior, acuto & excitato mouetur sono: grauißimo autē hic lunaris atque infimus. }

Diximus nunquā sonum fieri, nisi aere percusso. ut autē sonus ipse aut acutior, aut grauior proferatur, ictus efficit: qui dū ingens et celer incidit, acutum sonū præstat: si tardior *lentior'ue, grauiorē. Indicio est uirga, quæ dū auras percutit, si impulsu cito ferit, sonū acuit: si lentiore, in grauius ferit auditū. In fidibus quoq; idē uidemus, quæ si tractu arctiore tenduntur, acutè sonant: grauius, laxiore. Ergo et superiores orbes, dū pro amplitudine sua impetu grādiore uoluuntur, dumq; spiritu ut in* *regione sua fortiore tenduntur, propter ipsam, ut ait, concitatiorem conuersionem, acutè excitato mouentur sono: grauißimo autem hic lunaris, atq; infimus, quoniam spiritu ut in extremitate lāguescente iam uoluitur, & propter angustias, quibus penultimus orbis arctatur, impetu leniore conuertitur. Nec secus probamus in tibijs, de quarū foraminibus uicinis ori inflantis, sonus acutus emittitur: de longinquis autem & termino proximis, grauior. Item acutior per patētiora foramina, grauior per angusta. Et utriusq; causæ ratio una: quia spiritus ubi incipit, fortior est: defectior, ubi desinit. Et quia maiorem impetum per maius foramen impellit, cōtra autem in angustis contingit, & eminus positis. Ergo orbis altißimus, & ut in immensum patēs, & ut spiritu eo fortiore, quo origini suæ uicinior est, incitatus, sonorum de se acumen emittit. Vox ultimi pro spatii breuitate & pro longinquitate iam frangitur. Hinc quoque apertius approbatur, spiritum quantum ab origine sua deorsum rece-*

Margin notes: *lenior* (beside "tardior *lentior'ue"); *origine* (beside "in *regione")

recedit, tanto circa impulsum fieri leniorem: quod circa terram, quæ ultima sphærarum est, tam cõcretus, tã densus habeatur, ut causa sit terræ in una sede semper hærendi: nec in quamlibet partẽ permittatur moueri, obsessa undiq; circunfusi spiritus densitate. In sphæra autem ultimum locũ esse, qui medius est, antecedentibus iam probatum est. Ergo uniuersi mundani corporis sphæræ nouem sunt. Prima illa stellifera, quæ proprio nomine dicitur cœlũ, & ἀπλανὴς apud Græcos uocatur, arcens & continens cæteras. Hæc ab oriente semper uoluitur in occasum: subiectæ septẽ, quas uagas dicimus, ab occidente in orientem feruntur: nona terra sine motu. Octo sunt igitur quæ mouentur: sed septem soni sunt, qui concinentiam de uolubilitate conficiunt: propterea quia Mercurialis, et Venereus orbis pari ambitu comitati solẽ, uiæ eius tanquam satellites obsequuntur, et ideò à nõnullis Astronomiæ studentibus, eandẽ uim sortiri existimantur. Vnde aut: { illi autẽ octo cursus, in quibus eadẽ uis est duorũ, septẽ efficiunt distinctos interuallis sonos, qui numerus rerum omnium ferè nodus est } Septenariũ autem numerum omnium nodum esse plenè, cùm de numeris superius loqueremur, expreßimus. Ad illuminandam, ut existimo, obscuritatem uerborum Ciceronis, de musica tractatus succinctus à nobis qua licuit breuitate sufficiet. nam netas, & hypatas, aliarumq; fidium uocabula *perquirere, & tonorum, uel limmatum minuta subtilia, & quid in sonis pro litera, quid pro syllaba, qd pro integro nominẽ accipiatur *asserere, ostentantis est, non docentis. nec enim quia fecit in hoc loco Cicero musicæ mentionẽ, occasione hac eundũ est per uniuersos tractatus, qui possunt esse de musica, quos (quantum mea fert opi-

percurrere

adsuere

Sex tantū numeros aptos esse ad cōficiendam musicam. numerabiles inuenti sunt, qui sibi ad conficiendam musicā conuenirent. Sunt autem hi sex omnes, epitritus, hemiolius, duplaris, triplaris, quadruplus & epogdous. Et est epitritus, cùm de duobus numeris maior habet totum minorem, et insuper eius tertiam partem: ut sunt quatuor ad tria. nam in quatuor sunt tria, et tertia pars trium, id est, unum. et is numerus uocatur epitritus: deq; eo nascitur symphonia, quæ appellatur διὰ τεσσάρων. Hemiolius est, cùm de duobus numeris maior habet totum minorem, & insuper eius medietatem: ut sunt tria ad duo. nam in tribus sunt duo, & media pars eorum, id est, unū. Ex hoc numero, qui hemiolius dicitur, nascitur symphonia, quæ appellatur διὰ πέντε. Duplaris numerus est, cū de duobus numeris minor bis in maiore numeratur: ut sunt quatuor ad duo. et ex hoc duplari numero nascitur symphonia, cui nomen est διὰ πασῶν. Triplaris autem, cùm de duobus numeris minor ter in maiore numeratur: ut sunt tria ad unum. & ex hoc numero symphonia procedit, quæ dicitur διὰ πασῶν καὶ διὰ πέντε. Quadruplus est, cùm de duobus numeris minor quater in maiore numeratur: ut sunt quatuor ad unum. qui* numerus facit symphoniam, quam dicunt δὶς διὰ πασῶν. Epogdous est numerus, qui intra se habet minorem, & insuper eius octauam partem: ut nouem, & octo. quia in nouem octo sunt, & insuper octaua pars eorum, id est, unum. hic numerus sonum parit, quem tonon musici uocauerunt. Sonum uerò tono minorem, ueteres quidem *semitonium uocitare uoluerunt. Sed non ita accipiendum est, ut dimidius tonus putetur: quia nec semiuocalem in literis pro medietate uocalis accipimus. Deinde tonus per naturam sui in duo diuidi sibi

Epitritus. Hemiolius. Duplaris. Triplaris. Quadruplus. * in numeris Epogdous. * ἡμιτόνιον

sibi æqua non poterit. cùm enim ex nouenario numero cõstet, nouem autem nunquam æqualiter diuidantur: tonus in duas diuidi medietates recusat. Sed semitoniũ uocitauerunt sonum tono minorẽ, quem tam paruo distare à tono, deprehensum est, quantũ hi duo numeri inter se distant, id est, ducenta quadraginta tria, et ducẽta quinquagintasex. Hoc semitonium Pythagorici quidẽ ueteres diesin nominabãt: sed sequens usus sonũ semitonio minorẽ diesin constituit nominãdum. Plato semitoniũ *limma uocitauit. Sunt igitur symphoniæ quinq;, id est, διὰ τεσσάρων, διὰ πέντε, διὰ πασῶν, διὰ πασῶν καὶ διὰ πέντε, καὶ δὶς διὰ πασῶν. Sed hic numerus symphoniarũ ad musicã pertinet, *quẽ uel flatus humanus intẽdere, uel capere potest humanus auditus. Vltra autẽ se tendit harmoniæ cœlestis accessio, id est, usq; ad quater διὰ πασῶν, καὶ διὰ πέντε. Nunc interim de his, quas nominauimus, disseramus. Symphonia diatessaron constat de duobus tonis, & semitonio: ut minutias, quæ in additamẽto sunt, relinquamus, ne difficultatẽ creemus: & fit ex epitrito. Diapente constat ex tribus tonis, et hemitonio: et fit de hemiolio. Diapason cõstat de sex tonis: et fit de duplari. Sed διὰ πασῶν, καὶ διὰ πέντε cõstat ex nouem tonis, & hemitonio: & fit de triplari numero. Dis autem diapason continet tonos duodecim: & fit ex quadruplo.

λεῖμμα

Symphoniæ quinque.

quam

Plato quem in modum animam mundi ex numeris fabricatam esse docuerit: & quòd hinc etiam probari possit concentum quendam esse cœlestium corporum. Cap. II.

HInc & Plato postquàm Pythagoricæ successione doctrinæ, & ingenij proprij diuina profunditate, cognouit nullam esse posse sine his numeris iugabilem

competentiam, in Timæo suo mundi animam per istorũ numerorum contextionẽ ineffabili prouidentia Dei fabricatoris instituit. Cuius sensus si huic operi fuerit appositus, plurimũ nos ad uerborum Cic. quæ circa disciplinam musicæ uidentur obscura, intellectum iuuabit. Sed ne, quod in patrocinium alterius expositionis adhibetur, ipsum per se difficile credatur: pauca nobis præmittenda sunt, quæ simul utriusque intelligentiam faciant lucidiorem. Omne solidũ corpus trina dimensione distenditur. habet enim longitudinem, latitudinem, profunditatem. Nec potest inueniri in quolibet corpore quarta dimensio: sed his tribus omne corpus solidum continetur. Geometræ tamen alia sibi corpora proponunt, quæ appellant mathematica, cogitationi tantum subijcienda, non sensui. dicunt enim punctum corpus esse indiuiduum, in quo neq; longitudo, neq; latitudo, neq; altitudo deprehendatur: quippe quod in nullas partes diuidi poßit. Hoc protractum efficit lineam, id est, corpus unius dimensionis. longũ est enim sine lato, sine alto. & duobus punctis ex utraque parte solam longitudinem terminantibus continetur. Hanc lineam si geminaueris, alterum mathematicum corpus efficies, quod duabus dimensionibus extruatur, lõgo, latoq́; sed alto caret. Et hoc est, quod apud illos superficies uocatur: punctis autem quatuor continetur, id est, per singulas lineas binis. Si uerò hæ duæ lineæ fuerint duplicatæ, ut subiectis duabus duæ superponantur, adijcietur profunditas: & hinc solidum corpus efficietur: quod sine dubio octo angulis continebitur: quod uidemus in tessera, quæ Græco nomine cubus uocatur. His geometricis rationibus applicatur natura numerorũ. Et μονὰς punctum putatur: quia sicut punctum corpus nõ est, sed ex se facit

se facit corpora, ita monas numerus esse nõ dicitur, sed origo numerorum. primus.n. numerus in duobus est, qui simi lis est lineæ, de pũcto sub gemina puncti terminatione producta. Hic numerus, duo geminatus, de se efficit quatuor, ad similitudinẽ mathematici corporis, quod sub quatuor, pũctis longo latoq; distenditur. Quaternarius quoq; ipse geminatus, octo efficit: qui numerus solidũ corpus imitatur, sicut duas lineas diximus duabus superpositas, octo angulorum dimensione integrã corporis soliditatẽ creare. Et hoc est, quod dicitur apud Geometras: bis bina bis, corpus esse iã solidum. Ergo à pari numero accessio usque ad octo, soliditas est corporis. Ideo inter principia, huic numero plenitudinem deputauit. Nũc oportet ex impari quoq; numero, quemadmodum id efficiatur, inspicere. Et quia tam paris quã imparis numeri monas origo est, ternarius numerus prima linea esse credatur. Hic triplicatus nouenariũ numerum facit, qui & ipse quasi de duabus lineis, longũ latũq; corpus efficit. Item nouenarius triplicatus tertiam dimensionẽ præstat, & ita à parte imparis numeri in uiginti septẽ, quæ sunt ter terna ter, solidũ corpus efficitur, sicut in numero pari bis bina bis, qui est octonarius, soliditatem creauit. Ergo ad efficiendum utrobique solidum corpus, monas necessaria est: & sex alij numeri, id est, terni, a pari & impari. A' pari quidem, duo quatuor, octo: ab impari autem, tria, nouem, uiginti septem. Timæus igitur Platonis in fabricanda mundi anima consilium diuinitatis enuncians, ait illam per hos numeros fuisse contextam, qui & à pari et impari cubum, id est, perfectionem soliditatis efficiunt: non quia aliquid significaret illam habere corporeum, sed ut posset uniuersitatem animando penetrare,

et mundi solidum corpus implere, per numeros soliditatis effecta est. Nunc ad ipsa Platonis uerba ueniamus. nã cũ de Deo animã mundi fabricãte loqueretur, ait: Primã ex omni firmamẽto partẽ tulit. Hinc sumpsit duplã partẽ prioris: tertiam uerò secundæ hemioliam, sed primæ triplam: & quartam, duplam secundæ: quintam, tertiæ triplã: sextam, primæ octuplã: et septimã, uicies septies à primæ multiplicatã. Post hæc spatia, quæ inter duplos & triplos numeros hiabãt, insertis partibus adimplebat: ut binæ medietates singula spatia colligarẽt: ex qbus uinculis hemiolij, et epitriti, et epogdoi nascebantur. Hæc Platonis uerba ita à nõnullis excepta sunt, ut primã partẽ monadẽ crederent: secũdã, quã dixi duplã prioris, dualẽ numerũ esse cõsiderẽt: tertiã, ternariũ numerũ: qui ad duo hemiolius est, ad unũ triplus: et quartã quatuor: qui ad secundũ, id est, ad duo duplus est: quintam, nouenarium: qui ad tertium, id est, ad tria triplus est: sextã autẽ. octonariũ: qui primũ octies cõtinet. At uerò pars septima in uiginti & septẽ fuit: qui factũt ut diximus, * augmentum tertiũ imparis numeri. * Alterius.n. (ut animad-

Animæ mundi fabricatio secũdũ Platonem.

argumentum

Vlterius autem

maduertere facile est)processit illa cōtextio: ut post monadē, quæ et par, et impar est, primus par numerus poneretur. i. duo. deinde sequeretur primus impar, . i. tria. quarto loco secūdus par. i. quatuor. quinto loco secūdus impar, id est, nouē. sexto loco tertius par, id est octo. septimo loco tertius impar, id est, uigniti septē. Vt quia impar numerus mas habetur, & par fœmina, ex pari & impari, id est, ex mari & fœmina, nasceretur; quæ erat uniuersa paritura, et ad utriusque soliditatem usq; procederet, quasi solidum omne penetratura. Deinde ex his numeris fuerat cōponenda, qui soli continent iugabilem competentiam, quia omni mundo ipsa erat iugabilem præstatura concordiam: nam duo ad unum dupla sunt: de duplo autem diapason symphoniam nasci iam diximus. tria uerò ad duo hemioliū numerum faciunt. hinc oritur diapente. quatuor ad tria epitritus numerus est, ex hoc componitur diatessaron. itē quatuor ad unum in quadrupli ratione censentur, ex quo symphonia disdiapason nascitur. Ergo mundi anima, quæ ad motū hoc, quod uidemus, uniuersitatis corpus impellit: contexta numeris musicam de se creantibus concinentiā, necesse est, ut sonos musicos de motu, quem proprio impulsu præstat, efficiat, quorum originem in fabrica suæ contextionis inuenit. Ait enim Plato (ut suprà retulimus) auctorem animæ deum, post numerorū inter se imparium contextionē, hemioliis, epitritis, & epogdois, et limmate biantia interualla suppleße. Ideo doctißimè Tullius in uerbis suis ostendit Platonici dogmatis profunditatem: {Quis hic, inquam, quis est qui complet aures meas, tantus, & tam dulcis sonus? Hic est, inquit ille, qui interuallis *disiunctus imparibus, sed tamen pro rata *parte ratione di-

O stenditur ex constitutione animæ cōcētus cælestiū corporum.

aliter in textu.

stinctis, & impulsu et motu ipsorũ orbium efficitur. Vides *ut interualla cõmemorat, & hæc inter se imparia esse testatur, nec diffitetur rata ratione distincta, quia secundum* Timæum Platonis, *imparium inter se interualla numerorum, ratis ad se numeris, hemioliis scilicet, epitritis, & epogdois, hemitonisq; distincta sunt, quibus omnis canora ratio cõtinetur.* Hinc *animaduertitur, quid hæc uerba* Ciceronis *nũquàm profectò ad intellectũ paterent, nisi hemioliorũ, epitritorũ, & epogdoorũ ratione præmissa, quibus interualla distincta sunt: & nisi* Platonicis *numeris, quibus mundi anima est contexta, patefactis: et ratione præmissa, cur ex numeris musicã creantibus anima intexta sit.* Hæc *enim omnia et causam mũdani motus ostẽdũt, quē solus animæ præstat impulsus: et necessitatē musicæ cõtinentiæ, quã motui à se facto inserit anima in natura sibi ab origine.*

Alijs præterea indicijs ac rationibus concentum illum motuum cœlestium posse ostendi: quodq; interualla ea, quæ esse in anima ratione sola intelliguntur, re uera in ipso mundi corpore deprehendantur. *Cap.* I I I.

Prima ratio. HInc Plato in repub *sua cũ de sphærarũ cœlestiũ uolubilitate tractaret, singulas ait* Sirenas *singulis orbibus insidere: significans sphærarum motu cantum numinibus exhiberi.* *Secunda.* *nam* Siren, Deo canens *græco intellectu ualet.* Theologi *quoq; nouem* Musas *octo sphærarum musicos cantus, & unam maximam concinentiam, quæ constat ex omnibus, esse uoluere. unde* Hesiodus *in* Theogonia *sua octauam* Musam Vraniam *uocat: quia post septem uagas, quæ subiectæ sunt, octaua stellifera sphæra superposita, proprio nomine cœlum uocatur.* Et *ut ostenderet nonam esse, & maximã quam conficit * sonorum concors uniuersitas, adiecit,* Καλλιόπη ϑ᾽ ἥδε προφερεστάτη

sororum

σαύτη ἐστὶν ἁπασῶν, ex nomine ostendens ipsam uocis dulcedinē nonā Musam uocari. nā Καλλιόπη optimæ uocis græca interpretatio est. & ut ipsam esse, quæ cōstet ex omnibus, preßius indicaret: aßignauit illi uniuersitatis uocabulum, uidelicet προφερεστάτη ἁπασῶν. nam Apollinem ideo μουσηγέτην uocant: quasi ducē et principē orbium cæterorum: ut ipse Cic. refert: {Dux, et princeps, et moderator luminū reliquorum, mens mundi, et tēperatio.} Musas esse mundi cantum ēt* rustici sciūt, qui eas Camœnas, quasi canenas à canendo dixerunt. Ideo canere cœlum etiam Theologi comprobantes, sonos musicos sacrificijs adhibuerunt: qui apud alios lyra, et cithara; apud nonnullos tibijs, alijs'ue musicis instrumentis fieri solebant. In ipsis quoque hymnis deorum per strophum, et antistrophā metra canoris uersibus adhibebantur: ut per strophā rectus orbis stelliferi motus, per antistrophā diuersus uagarum regressus prædicaretur: ex quibus duobus motibus, primus in natura hymnus dicandus Deo sumpsit exordium. Mortuos quoque ad sepulturam prosequi oportere cum cantu, plurimarum gentium, uel *regionum instituta sanxerunt: persuasione hac, qua post corpus animæ ad originē dulcedinis musicæ, id est, ad cœlum redire credantur. nam ideo in hac uita omnis anima musicis sonis capitur: (ut non solum qui sunt habitu cultiores, uerum uniuersæ quoq; barbaræ nationes, cantus, quibus uel ad ardorem uirtutis animentur, uel ad mollitiem uoluptatis resoluantur, exerceant) quia in corpus defert memoriam musicæ, cuius in cœlo fuit cōscia. Et ita delinimentis canticis occupatur, ut nullum sit tam immite, tam asperum pectus, quod non oblectamentorum taliū teneatur affectu. Hinc existimo & Orphei, uel

Hetrusci

Tertia.

Quarta.

Quinta.

Sexta.

religionū

Amphionis fabulā, quorū alter animalia ratione carentia, alter saxa quoq; trahere cātibus ferebatur, sumpsisse principiū: quia primi fortè gentes uel sine rationis cultu barbaras, uel saxi instar nullo affectu mobiles, ad sensū uoluptatis canendo traxerunt. Ita deniq; omnis habitus animæ cātibus gubernatur, ut & ad bellū progressui, et itē receptui Aeneid. 4. *canatur cātu, et excitante, et rursus sedāte uirtutē. Dat somnos, adimitq;: necnō curas et immittit, et retrahit; irā suggerit, clementiā suadet; corporū quoq; morbis medetur. nā hinc est, quòd ægris remedia præstātes præcinere dicūtur. Ecquid mirū, si inter homines musicæ tanta dominatio est, cùm aues quoq;, ut luscinia & cygni, aliæ'ue id genus, cantū ueluti quadā disciplina artis exerceant: nōnullæ uerò uel aues, uel terrenæ, seu aquatiles belluæ inuitāte cātu in retia spōte decurrāt, et pastoralis fistula pastū progressis quietē imperet gregibus? Nec mirum: inesse enim mūdanæ animæ causas musicæ, quibus est intexta, prædiximus. Ipsa aūt mundi anima uiuentibus omnibus uitā ministrat.*

Aeneid. 6. *Hinc hominum, pecudumq; genus, uitæq; uolantum.*
Et quæ marmoreo fert monstra sub æquore pontus.

Iure igitur musica capitur omne, quod uiuit: quia cœlestis anima, qua animatur uniuersitas, originem sumpsit ex musica. Hæc dum ad sphæralem motum mūndi corpus impellit, sonum efficit, qui interuallis disiunctus imparibus, sed tamen pro rata parte ratione distinctis, sicut à principio ipsa contexta est. Sed hæc interualla, quæ in anima quippe incorporea, sola existimantur ratione, non sensu quærendum est, utrum etiam ipso in mundi corpore dimēnsio librata seruauerit. Et Archimedes quidem stadiorum numerum deprehendisse se credidit, quibus à terræ superficie

De interuallis corporū cœlestium.

ficie luna distaret, à luna Mercurius, à Mercurio Venus. Sol à Venere, Mars à Sole, à Marte Iupiter, Saturnus à Ioue. sed & à Saturni orbe usque ad ipsum stelliferum coelum omne spatium se ratione emensum putauit. Quæ tamen Archimedis dimensio à Platonicis repudiata est: quasi dupla & tripla interualla non seruans. Et statuerũt hoc esse credendũ; ut quantum est à terra usq; ad lunam, duplum sit à terra usq; ad solem: quantũq; est à terra usq; ad solẽ, triplum sit à terra usque ad Venerem: quantũq; est à terra usq; ad Venerẽ, quater tantũ sit à terra usque ad Mercurij stellam: quantũq; est ad Mercuriũ à terra, nouies tantum sit à terra usque ad Martem: & quantũ à terra usque ad Martẽ est, octies tantũ sit à terra usq; ad Iouem: quantũq; est à terra usq; ad Iouem, septies et uicies sit tantũ à terra usq; ad Saturni orbem. Hanc Platonicam persuasionem Porphyrius libris inseruit, quibus Timæi obscuritatibus nõnihil lucis infũdit: aitq; eos credere, ad imaginẽ contextionis animæ, hæc esse in corpore mundi interualla, quæ epitritis, hemiolijs, & epogdois, hemitoniisq; cõplentur, & limmate: & ita prouenire concentum. Cuius ratio in substantia animæ contexta, mundano quoque corpori, quod ab anima mouetur, inserta est. Vnde ex omni parte docta et perfecta est Ciceronis assertio qui interuallis imparibus, sed *tantum pro rata parte ratione distinctis, cœlestem sonum dicit esse disiunctum. tamen

Qui fiat ut inter sonos cœlestis illius concentus, alius acutior sit, alius grauior. quodnam ibi melodiæ sit genus, & cur sonus ille à nobis non audiatur. Cap. IIII.

NVnc locus admonet, ut de grauitate, et acumine sonorum diuersitates, quas asserit, reuoluamus. Et natura

recedit, tanto circa impulsum fieri leniorem: quod circa terram, quæ ultima sphærarum est, tam cõcretus, tã densus habeatur, ut causa sit terræ in una sede semper hærendi: nec in quamlibet partẽ permittatur moueri, obsessa undiq; circunfusi spiritus densitate. In sphæra autem ultimum locũ esse, qui medius est, antecedentibus iam probatum est. Ergo uniuersi mundani corporis sphæræ nouem sunt. Prima illa stellifera, quæ proprio nomine dicitur cœlũ, & ἀπλανὴς apud Græcos uocatur, arcens & continens cæteras. Hæc ab oriente semper uoluitur in occasum: subiectæ septẽ, quas uagas dicimus, ab occidente in orientem feruntur: nona terra sine motu. Octo sunt igitur quæ mouentur: sed septem soni sunt, qui concinentiam de uolubilitate conficiunt: propterea quia Mercurialis, et Venereus orbis pari ambitu comitati solẽ, uiæ eius tanquam satellites obsequuntur, et ideò à nõnullis Astronomiæ studentibus, eandẽ uim sortiri existimantur. Vnde ait: { Illi autẽ octo cursus, in quibus eadẽ uis est duorũ, septẽ efficiunt distinctos interuallis sonos, qui numerus rerum omnium ferè nodus est } Septenariũ autem numerum omnium nodum esse plenè, cùm de numeris superius loqueremur, expreßimus. Ad illuminandam, ut existimo, obscuritatem uerborum Ciceronis, de musica tractatus succinctus à nobis qua licuit breuitate sufficiet. nam netas, & hypatas, aliarumq; fidium uocabula *perquirere, & tonorum, uel limmatum minuta subtilia, & quid in sonis pro litera, quid pro syllaba, q̃d pro integro nominé accipiatur *asserere, ostentantis est, non docentis. nec enim quia fecit in hoc loco Cicero musicæ mentionẽ, occasione hac eundũ est per uniuersos tractatus, qui possunt esse de musica, quos (quantum mea fert opi-

percurrere

adsuere

opinio) terminum habere non existimo. Sed illa sunt persequenda, quibus uerba, quæ explananda receperis, possint liquere. Quia in re naturaliter obscura, qui in exponendo plura, quàm necesse est, superfundit: addit tenebras, non adimit densitatem. Vnde finem de hac tractatus parte faciemus, adiecto uno, quod scitu dignum putamus. Quia cum sint melodiæ musicæ tria genera, enarmonicum, diatonem & chromaticum: primum quidem, propter nimiam sui difficultatem, ab usu recessit: tertium uerò est infame mollitie: unde mediũ, id est, diatonũ, mundanæ musicæ doctrina Platonis ascribitur. Nec hoc inter prætereunda ponemus, quòd musicã perpetua cœli uolubilitate nascentem, ideo claro nõ sentimus auditu: quia maior sonus est, quã ut humanarũ auriũ recipiatur angustijs. nã si Nili κατάδουπα ab auribus incolarũ amplitudinẽ fragoris excludũt, quid mirũ si nostrũ sonus excedit auditũ, quem mundanæ molis impulsus emittit? nec enim de nihilo est quod ait: { Qui cõplet aures meas tantus, & tam dulcis sonus? } sed uoluit intelligi: quod si eius, qui cœlestibus meruit interesse secretis, cõpletæ aures sunt soni magnitudine: superest ut cæterorum hominum sensus mundanæ concinentiæ non capiat auditum. Sed iam tractatum ad sequentia conferamus.

Quod melodiæ genus sit in corporibus cælestibus.

Quare non sentiamus cœli harmoniam.

Terræ medietatẽ eã, in qua nos sumus, quinq; esse distinctã zonis: quodq; ex his duæ tantũ sint habitabiles, quarũ altera habitetur a nobis, alteram quinã colãt homines, ignoretur: tum uerò & in reliqua terræ medietate zonas esse easdem: & inter illas quoque duas ab hominibus habitari. Cap. V.

VIdes habitari in terra raris & angustis locis, & in ipsis quasi maculis, ubi habitatur, uastas solitudines interiectas, eosq; qui incolunt terram, non modo interruptos ita esse, ut nihil inter ipsos ab

alijs

alijs ad alios manare poßit, sed partim obliquos, partim transuersos, partim etiam aduersos stare uobis, à quibus expectare gloriam certè nullam potestis. Cernis autem eandem terram quasi quibusdam redimitam, & circundatam cingulis, è quibus duos maximè inter se diuersos, et cœli uerticibus ipsis ex utraque parte subnixos, obriguiße pruina uides: medium autem illum & maximum solis ardore torreri. duo sunt habitabiles: quorum australis ille, in quo qui insistunt, aduersa uobis urgent uestigia, nihil ad uestrum genus: hic autem alter subiectus Aquiloni, *quẽ incolitis, cerne quàm tenui uos parte contingat. omnis enim terra, quæ colitur à uobis, angustata uerticibus, lateribus latior, parua quædam insula est, circũfusa illo mari, quod* Atlanticum, *quod* Magnum, *quem* Oceanũ *appellatis in terris: qui tamen tanto nomine quàm sit paruus, uides.* }
Postquàm cœlũ, quo omnia continẽtur, et subiectarũ sphærarum ordinẽ motumq́; , ac de motu sonũ cœlestis musices modos & numeros explicantẽ; & aerẽ subitũ lunæ Tullianus *sermo per necessaria, & præsenti operi apta ductus, ad terrã usq; descripsit: ipsius iam terræ descriptionẽ uerborũ parcus, rerum fœcũdus absoluit.* Etenim *maculis habitationũ, ac de ipsis habitatoribus alios interruptos auersosq́; obliquos etiam & transuersos alios nominando, terrenæ sphæræ globositatem, sermone tantùm, nõ coloribus pinxit* Illud *quoque non sine perfectione doctrinæ est: quòd cũ alijs nos nõ patitur errare, qui terrã semel cingi* Oceano *credidere. nã si dixisset:* { Omnis *terra parua quædam est insula, circunfuso illo mari* } *unum* Oceani *ambitum dedisset intelligi. sed adijciendo,* { *Quæ colitur à uobis: ueram eius maris diuisionem, de qua paulò pòst disseremus*

seremus nosse cupientibus intelligendam reliquit. De quinque autem cingulis, ne quæso existimes duorum Romanæ facundiæ parentum Maronis & Tullij dissentire doctrinam, cùm hic ipsis cingulis terram redimitam dicat, ille ijsdem, quas Græco nomine zonas uocat, asserat cœlum te-

Georg. I.

neri. utrunque enim incorruptam, ueramq; nec alteri contrariam retulisse rationem, procedente disputatione constabit. Sed ut omnia, quæ hoc loco explananda recepimus, liquere possint, habendus est primùm sermo de cingulis, quia situ eorum ante oculos locato, cætera erunt intellectu proniora. Prius autem qualiter terram coronent, deinde quemadmodum cœlum teneant, explicandum est.

De quinque terræ zonis seu circulis.

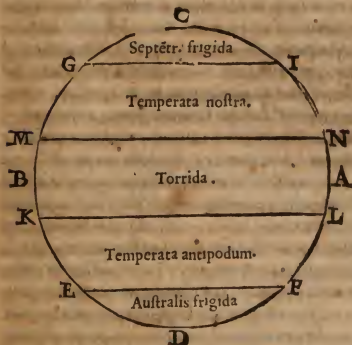
Terra, nona et ultima sphæra est. hanc diuidit horizō, id est, finalis circulus, de quo ante retulimus. ergo medietas, cuius nos partē incolimus, sub eo cœlo est, quod fuerit sup terrā; et reliqua medietas sub illo, quod dū uoluitur, ad ea loca, quæ ad nos uidētur inferiora, descēdit. in medio .n. locata, ex omni sui parte cœlū suspicit. Huius igitur ad cœ-

ceu

*lū breuitas, *quæ pūctū ē, ad nos uerò immēsa globositas, distinguitur locis inter se uicissim pressis nimietate uel frigoris, uel caloris geminā nacta inter diuersa tēperiē. nā et septētrionalis, et australis extremitas ppetua obriguere pruina & hi uelut duo sunt cinguli, qbus terra redimitur, sed ambitu breues, quasi extrema cingentes. Horū uterq; habitationis impatiēs est, quia torpor ille glacialis nec animali, nec frugi uitā ministrat. illo .n. aere corpus alitur, quo herba nutritur. Medius cingulus, et ideo maximus, æterno afflatu cōtinui caloris ustus, spatiū, qd et lato ambitu, et prolixius occupauit, nimietate feruoris facit inhabitabile uicturis. Inter extremos uerò et mediū, duo maiores*

ultimis

ultimis medio minores, ex utriusque uicinitatis intemperie temperantur. in hisq; tantum uitales auras natura dedit incolis carpere. Et quia animo facilius illabitur concepta ratio descriptione, quàm sermone; esto orbis terræ, cui ascripta sunt, a, b, c, d, & circa a, ascribantur n, & l: circa b, autem m, & k: & circa c, g, & i: & circa d, e, & f. & ducantur rectæ lineæ à signis ad signa, quæ diximus, id est, à g, in i: ab m, in n: à k, in l, ab e, in f. Spatia igitur duo aduersa sibi, id est, unum à c, usque ad lineam, quæ in i ducta est, alterum à d, usque ad lineam, quæ in f ducta est, intelliguntur pruina riguisse perpetua.

Est enim superior septentrionalis, inferior australis extremitas. Medium uerò ab n, usq; in l, zona sit torrida. Restat ut cingulus ab i, usque ad n, de subiecto calore, et superiore frigore tẽperetur. Rursus ut zona, quæ est inter l, et f, accipiat de superiecto calore, & subduto rigore temperiem. Nec excogitatas à nobis lineas, quas diximus, existimetur. Circi enim sunt, de quibus suprà retulimus, septentrionalis & australis, & tropici duo. nam æquinoctialem hoc loco, quo de terra loquimur, non oportet ascribi, qui opportuniore loco rursus addetur.

Georg. 1. *Quas zonas qui homines habitent.*

Licet igitur sint hæ duæ mortalibus ægris munere cõcessæ diuũm, quas diximus tẽperatas; nõ tamẽ ambæ zonæ hominibus nostri generis indultæ sunt: sed sola superior, quæ est ab i, usq; ad n, incolitur ab omni (quale scire possumus) hominũ genere: Romani, Græci'ue sint, uel barbaræ cuiusq; nationis. Illa uerò ab l, usq; ad f, sola ratione intelligitur, q̃ propter similẽ temperiẽ similiter incolitur; sed à q̃bus, nõ licuit unquã nobis, nec licebit agnoscere. Interiecta. n. torrida utrinque hominum generi, cõmercium ad se denegat cõmeãdi. Deniq; de quatuor habitationis nostræ cardinibus, Oriẽs, Occidẽs, et Septẽtrio, suis uocabulis nuncupãtur, quia ab ipsis exordijs suis sciuntur à nobis. nã etsi Septẽtrionalis extremitas inhabitabilis est: nõ multò tamẽ est à nobis remota. Quarto uerò nostræ habitationis cardini causa hæc alterum nomẽ dedit, ut Meridies nõ australis uocaretur: quia et ille propriè est australis, qui de altera extremitatè procedẽs, aduersus Septentrionali est: et hunc Meridiẽ iure uocitari facit locus, de quo incipit nobis dies. nã quia sentiri incipit à medio terræ, in qua est usus diei: ideo tanquã quidã Medidies, una litera mutata, Meridies*

* *utrique*

nuncu-

nuncupatus est. Sciendum est autem, quòd uentus, qui per hunc ad nos cardinem peruenit .i. Auster, ita in origine sua gelidus est, ut apud nos cõmendabilis est blando rigore Septentrio: sed quia per flammam torridæ zonæ ad nos commeat, admistus igni calescit, et qui incipit frigidus, calidus peruenit. neque enim uel ratio, uel natura pateretur, ut ex duobus æquo preßis rigore cardinibus, dißimili tractu flatus emitteretur. nec dubium est, nostrum quoq; Septentrionem ad illos, qui australi adiacent, propter eandem rationem calidum peruenire, & Austrum corporibus eorum genuino quræ suæ rigore blandiri.

Auster cur ad nos calidus perueniat, cũ sit principio frigidus.

Eadem ratio nos non permittit ambigere, quin per illã quoq; superficiẽ terræ, quæ ad nos habetur inferior, integer zonarũ ambitus, quæ hic tẽperatæ sunt, eodẽ ductu tẽperatus habeatur: atq; ideo illic quoque eædẽ duæ zonæ, à se distãtes, similiter incolantur. Aut dicat, quisquis huic fidei obuiare mauult, quid sit. quod ab hac eum distinctione deterreat. nã si nobis uiuendi facultas est in hac terrarum parte, quã colimus, quia calcantes humũ, cœlũ suspicimus super uerticẽ, quia Sol nobis & oritur et occidit, quia circunfuso fruimur aere, cuius spiramus haustum: cur nõ et illic aliquos uiuere credamus, ubi eadẽ semper in promptu sunt? nam qui ibi dicuntur morari, eandem credendi sunt spirare auram, quia eadem est in eiusdem zonalis ambitus continuatione temperies. Idẽ Sol illis & obire dicetur nostro ortu, et orietur, cùm nobis occidet. calcabunt æquè ut nos humũ, et semper uerticẽ, semper cœlum uidebunt. Nec metus erit, ne de terra in cœlũ decidãt, cũ nihil unquã possit ruere sursũ. Si enim nobis (quod asserere genus ioci est) deorsum habetur ubi est terra, et sursum ubi est cœlũ, illis

Eam etiam terræ partẽ quæ sub dedibus nostris est, habitari, et distinctã esse perinde atq; hanc nostrã.

quoq; sursum erit, quod de inferiore suspiciunt, nec aliquã do in superna casuri sunt. Affirmauerim quoq; et apud illos minus rerum peritos hæc existimare de nobis: nec credere posse, in quo sumus loco, degere; sed opinari, si quis sub pedibus eorũ tẽtaret stare, casurum. Nunquã tamen apud nos quisquã timuit, ne caderet in cœlũ. Ergo nec apud illos quisquã in superiora casurus est: sicut omnia nutu suo põdera in terrã ferri superius relata docuerũt. Postremò, quis ambigat in sphæra terræ ita ea, quæ inferiora dicũtur superioribus suis esse cõtraria: ut est Oriẽs Occidẽti? nã in utraq; parte per diametros habetur. Cùm ergo et Oriẽtẽ, & Occidẽtẽ similiter constet habitari: quid est, quod fidẽ huius quoq; diuersæ sibi habitationis excludat? Hæc omnia nõ otiosus lector in tã paucis uerbis Cic. inueniet. nam cùm dicit, Terram cingulis suis redimitam, atq; circundatã, ostẽdit per omne terræ corpus eandem temperatorũ cingulorũ continuatã esse temperiem. Et cùm ait, In terra maculas habitationũ uideri: nõ eas dicit, quæ in parte nostræ habitationis nõnullis desertis locis interpositis incoluntur. Nõ n. adijceret, In ipsis maculis uastas solitudines interiectas, si ipsas solitudines diceret, inter quas certæ partes macularum instar habeantur. Sed quia maculas dicit has quatuor, quas in duobus terræ hemisphærijs binas esse ratio monstrauit: bene adiecit, Interiectas solitudines nam sicut pars, quæ habitatur à nobis, multa solitudinum interiectione distinguitur: credendũ est, in illis quoq; tribus alijs habitationibus similes esse inter deserta, & culta distinctiones. Sed & quatuor habitationũ incolas, et relatione situs, & ipsa quoq; stãdi qualitate depinxit. primum enim ait, alios præter nos ita incolere terram, ut à se interrupti nul

Declarantur particulatim uerba Ciceronis.

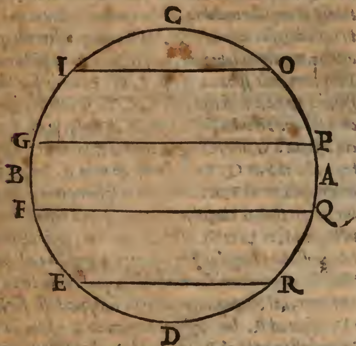
lam habeant ad se facultatē meandi. Et ipsa uerba declarant, non eū de uno hominū genere loqui, in hac superficie à nobis solius torridæ interiectione diuiso. sic enim magis diceret, Ita interruptos, ut nihil inter ipsos ab illis ad nos manare possit: sed dicendo, Ita interruptos, ut nihil inter ipsos ab alijs ad alios manare possit, qualiter inter se illa hominū genera sint diuisa, significat. Quod aūt uere ad nostrā partē refertur, adiecit dicēdo, de illis, qui et à nobis, et à se inuicem diuisi sunt, { Partim obliquos, partim trāsuersos, partim etiā aduersos stare nobis. } Interruptio ergo nō unius generis à nobis; sed omniū generū à se diuersorū refertur, quæ ita distinguēda est. Hi, quos separat à nobis perusta, quos Græci ἀντοικοὺς uocāt, similiter ab illis, qui inferiorē zonæ suæ incolunt partē, interiecta australi gelida separantur. Rursus illos ab ἀντοίκοις suis, i. per nostri cinguli inferiora uiuētibus, interiectio ardētis sequestrat: et illi à nobis septentrionalis extremitatis rigore remouētur. Et quia nō est una omniū affinis cōtinuatio, sed interiectæ sunt solitudines ex calore uel frigore mutuum negātibus cōmeatū, has terræ partes, quæ à quatuor hominū generibus incolūtur, maculas habitationū uocauit. Quēadmodum aūt cæteri omnes uestigia sua figere ad nostra credatur, ipse distinxit. Et australes quidē aperte pronunciauit aduersos stare nobis, dicēdo, { Quorum australis ille, in quo qui insistunt, aduersa nobis urgēt uestigia } Et ideo aduersi nobis sunt, quia in parte sphæræ, quæ cōtra nos est, morātur. Restat inquirere, quos transuersos, & quos obliquos nobis stare memorauerit. Sed nec de ipsis potest esse dubitatio, quin transuersos stare nobis dixerit inferiorē zonæ nostræ partem tenentes, obliquos uerò eos, qui

australis cinguli deuexa sortiti sunt.

Quanta terræ spatia habitationi cesserint, quantaq; inculta sint. Cap. VI.

SVpereſt ut de terræ ipſius ſpatiis, quãta habitationi ceſſerint, quãtaq; ſint inculta, referamus. i. quæ ſit ſingulorũ dimenſio cingulorũ. Quod ut facile dignoſcas, redeundum tibi eſt ad orbis terræ deſcriptionem, quã paulo ante ſubiecimus: ut per aſcriptarũ literarũ notas, ratio dimenſionũ lucidius explicetur. Omnis terræ orbis, i. circulus, q̃ uniuerſum ambitũ claudit, cui aſcripta ſunt A, B, C, D, ab his, qui eũ ratione dimenſi ſunt, in ſexaginta diuiſus eſt partes. Habet autẽ totus ipſe ambitus ſtadiorũ ducenta quinquaginta duo millia. Ergo ſingulæ ſexageſimæ extẽdũtur ſtadijs quaternis millibus ducenis. Et ſine dubio medietas eius, quæ eſt à D, per Orientẽ. i. per A, uſq; ad C, habet triginta ſexageſimas, et ſtadiorum millia centũ uiginti ſex. Quarta uerò pars, quæ eſt ab A, uſque ad C, incipiẽs à medio peruſtæ, habet ſexageſimas quindecim, et ſtadiorũ millia ſexaginta & tria. Huius quartæ partis menſura relata cõſtabit totius ambitus plena dimẽſio. Ab A, igitur uſque ad P, quod eſt medietas peruſtæ, habet ſexageſimas quatuor, quæ faciũt ſtadiorũ millia ſexdecim, cũ octingẽtorũ adiectione. Ergo omnis peruſta ſexageſimarum octo eſt, et tenet ſtadiorũ millia triginta tria; et ſexcenta inſuper. Latitudo autem cinguli noſtri, qui tẽperatus eſt, id eſt, à P, uſque ad O, habet ſexageſimas quinq;: quæ faciunt ſtadiorum millia uiginti et unum: & ſpatiũ frigidæ ab O, uſque ad C, habet ſexageſimas ſex: quæ ſtadiorum tenent uiginti quinque millia ducenta. Ex hac quarta parte orbis terrarum, cuius menſuram euiden-

ter expreßimus, alterius quartæ partis magnitudinem ab A, usque ad D, pari dimensionum distinctione cognosces. Cùm ergo quantum teneat sphæræ superficies, quæ ad nos est, in omni sua medietate, cognoueris: de mensura quoq; inferioris medietatis .i. à D, per B, usque ad C, similiter instrueris. modò enim, quia orbem terræ in plano pinximus, in plano autem medium exprimere non possumus: sphæralem tumorem imitati sumus altitudinis intellectum à circulo, qui magis horizon quàm meridianus uidetur. Cæterùm uolo hoc mente percipias, ita nos hanc prætulisse mensuram, tanquam à D, per A, usque ad C, pars terræ superior sit; cuius partem nos incolimus: & à D, per B, usque ad C, pars terræ habeatur inferior.

In cælo easdem inesse zonas, quæ insunt terræ: atque causam huius diuersitatis esse solem, qui ut accessu suo causa caloris est, ita recessu frigus inducit. Cap. VII.

HOc quoque tractatu propriũ sortito finem, nũc illud, quod probandũ promisimus, asseramus: hos cingulos, et bene Maronẽ cœlo, et bene terræ aßignasse Ciceronem, & utrunque non discrepantia, sed consona, eadẽq; dixisse. natura enim cœli hanc in diuersis terræ partibus temperiẽ nimietatẽq; distinxit: et qualitas uel frigoris, uel caloris, quæ cuilibet ætheris parti semel inhæsit, eãdem inficit partem terræ, quam despicit ambiendo. Et quia has diuersitates, quæ *certis finibus terminãtur, cingulos in cœlo uocauere, necesse est totidem cingulos etiã hic intelligi: sicut in breuißimo speculo cùm facies monstratur ingens, tenent in angusto membra uel lineamenta ordinem, quẽ sua in uero digesserat amplitudo. Sed hic quoq; asserendi, quod dicitur, minuemus laborem, oculis subijciendo picturam. Esto enim cœli sphæra, A, B, C, D. Et intra se claudat sphærã terræ, cui ascripta sũt S, X, T, V. Et ducatur in cœli sphæra circulus septẽtrionalis ab I, usq; in O. Tropicus æstiuus à G, in P. Et æqnoctialis à B, in A. Et tropicus hyemalis ab F, in Q. Et australis ab E, in R. Sed & zodiacus ducatur ab F, in P. Rursus in sphæra terræ ducantur ijdem limites cingulorum, quos supra descripsimus, in N, in M, in L, in K. His ita depictis, sine difficultate constabit, singulas terræ partes à singulis cœli partibus super uerticem suum impositis, qualitatem circa nimietatem, uel temperiem mutuari. nam quod est sursum a D, usque ad R, hoc despicit terram ab S, usque ad K. Et quod est in cœlo ab R, usque ad Q, hoc inficit terræ

*cæteris

partem

partem à K, usque ad L. Et quod in cœlo est à Q, usque in P, tale facit in terra ab L, usque ad M. Qualeq; est de super à P, usque ad O, tale in terra ab M, usque ad N. Et quale illic ab O, usque ad C, tale hic est ab N, usque ad T. Sunt autẽ in æthere extremitates ambæ, id est, à D, usq; ad R, et à C, usque ad O, æterno rigore densatæ. Idem in terra est ab S, usq; ad K, & à T, usque ad N. Rursus in cœlo, à Q, usq; ad P, nimio calore feruet. Itidem in terra quoq;, ab L, usq; ad M, idem feruor est. Item sunt in cœlo

tẽperies, ab O, usq; ad P, et à Q, in R. Idem sunt hîc quo que tẽperatæ, ab N, in M, et ab L, in K. Aequinoctialis. n. circulus, qui ab A, usque ad B, ductus est, mediã secat peru stã. Et ipsum autem sciisse Ciceronem, quod terrent cinguli cœlestibus inficiantur, ex uerbis eius ostẽditur. ait. n. {E quibus duos maximè inter se diuersos, & cœli uerticibus ipsis ex utraq; parte subnixos, obriguisse pruina uides.} Ecce testatur finale frigus esse de cœlo. Idem quoq; de fer uore medio dicit: {Medium autẽ illum, et maximũ solis ar= dore torreri.} Cùm ergo manifeste & rigorẽ de cœli uer ticibus, & feruorem de sole in terræ cingulos uenire signa uerit, ostẽdit prius in cœlo hos eosdẽ cingulos cõstituisse.

Nunc, quoniam constitit, easdem in cœlo, & in terra zonas esse uel cingulos, (hæc enim unius rei duo sunt no= mina) iam dicendum est, quæ causa in æthere hanc diuer= sitatem qualitatis efficiat. Perusta duobus tropicis claudi tur. i. ab G, in P, æstiuo, & ab F, in Q, hyemali. Ab F, autem in P, zodiacum describendo perduximus. Ergo signum P, tropicus ille Cancer habeatur, & signum F, Ca pricornus. Constat autem, solem neque sursum ultra Can crum, neq; ultra Capricornum deorsum meare: sed cùm ad tropicorum confinia peruenerit, mox reuerti, unde et solstitia uocantur. Et quia æstiuus tropicus temperatæ no stræ terminus est, ideo cùm sol ad ipsum finem uenerit, fa cit nobis æstiuos calores, de uicino urens sensu maiore sub iecta. Illo deniq; tempore, australi generi reuerti hyemẽ non potest ambigi, quia tunc ab illis Sol omni uiæ suæ spa tio recedit. Rursus, cùm ad F, signum, id est, ad Capri= cornum uenerit, facit hyemem nobis recessu suo, et illis uicinitate reducit æstatem. Hic notandum est, de tribus tan

tum cardinibus in quancunq; ędē ingredi Solem, de quarto nunquam. nam & ab Ortu, & ab Occasu fenestra Solem recipit, quippe quem Orientem, obeuntemq; prospectet. Recipit & à Meridie, quia omne iter solis in nostro Meridie est, ut instruit uisum antelata descriptio. Nunquam uero Solem fenestra Septentrionis admittit, quia nunquā à P, signo ad O, Sol accedit: sed à P, semper retrocedendo, nunquā fines poli Septētrionalis attingit. & ideo nunquam per hunc cardinem radius Solis infunditur.

Eiusdē rei probationē umbra quoq; cuiuslibet corporis sufficiet astruere. nā et in Occasū cadit, Oriēte Sole, et in Ortum, cùm fit occiduus. Medio autem die, quia Sol Meridiē tenet, in Septentrionē umbra depellitur. In Austrum uerò circa nostrā habitationē, impossibile est umbrā cuiuslibet corporis cadere, quia semper in aduersā soli partē umbra iactatur. Aduersus autem Austro apud nos Sol esse nō poterit, cùm nunquā fines Septentrionales attingat. Sanè quoniā pars illa perustę, quę tēperatę uicina est, admittit habitātes illic .i. trans tropicum, quęcunq; habitantur spatia, umbram mittunt in austrum eo tempore, quo Sol Cancrum tenet. Tunc enim ei fit Sol Septentrionalis, cùm tropicum tenet, quòd ab illis ad Septentrionem recedit. Ciuitas autē Syene, quę prouincię Thebaidos post superiorum mōtium deserta principium est, sub ipso ęstiuo tropico constituta est. Et eò die, quo Sol certam partem ingreditur Cancri, hora diei sexta (quoniam Sol tunc super ipsum inuenitur uerticem ciuitatis) nulla illic potest in terram de quolibet corpore umbra iactari. Sed nec stylus hemisphærii monstrantis horas, quem γνώμονα uocant, tunc de se potest umbram creare. Et hoc est, quod Lucanus

nus dicere uoluit, nec tamen plenè, ut habetur, absoluit. dicendo enim,

1. Phars. *—Atque umbras nusquam flectente Syene,*
rem quidem attigit, sed turbauit uerum. non enim nunquam flectit, sed uno tempore, quod cum sua ratione retulimus. His relatis, *constat solem nunquam egredi fines perustæ, quia de tropico in tropicum zodiacus obliquatus est.* Manifesta *est igitur causa, cur hæc zona flammis sit semper obnoxia, quippe quam sol totius ætheree flammæ & fons & administrator nunquā relinquat.* Ergo *ambæ partes ultimæ, id est, septentrionalis & australis, ad quas nunquam solis calor accedit, necessariò perpetua premuntur pruina.* Duas *uerò (ut diximus) tēperat hinc atq; illinc uicinia caloris & frigoris.* Deniq; *in hac ipsa zona, quam incolimus, quæ tota dicitur temperata, partes tamen, quæ perusto cingulo uicinæ sunt, cæteris calidiores sunt, ut est* Aethiopia, Arabia, Aegyptus, *et* Libya, *in quibus calor ita circunfusi aeris corpus extenuat, ut aut nunquam, aut rarò cogatur in nubes: & ideo nullus penè apud illos usus est imbrium.* Rursus *quæ usque ad frigidæ fines preßius accedunt, ut est palus* Mæotis, *ut regiones, quas præterfluunt* Tanais *&* Ister, *omniaq; super* Scythiam *loca, quorum incolas uetustas* Hypeboreos *uocauit, quasi originem* Boreæ *introrsum recedendo transiissent, adeò æterna penè premūtur pruina, ut non facilè explicetur, quanta sit illic frigidæ nimietatis iniuria.* Loca *uerò, quæ in medio temperata sunt, quoniam ab utraque nimietate longe recedunt, ueram tenent, salutaremq; temperiem.*

Obiter quomodo explicandus locus Vergilij primo Georgic. de circulo zodiaco. *Cap. VIII.*

LOcus nos admonet, ut quoniã diximus rẽ, quæ à nullo poßit refelli, utrũq; tropicũ circũ zodiaco terminos facere: nec unquã solẽ alterutrũ tropicũ excedere posse uel sursũ, uel deorsum meando: trãs zodiacũ uerò circũ, i. trans ustam, quæ tropicis clauditur, ex utraq; parte *accipere temperatas: quæramus quid sit, quod ait Vergilius, quem nullius unquam disciplinæ error inuoluit: incipere

–Duæ mortalibus ægris Geor. 1.

Munere concessæ diuũm, & uia secta per ambas,

Obliquus quà se signorum uerteret ordo.

Videtur enim dicere his uersibus, zodiacum per temperatas ductum, & solis cursum per ipsas ferri: quod nec opinari fas est, quia neutrum tropicum solis cursus excedit. Num igitur illud attendit, quod diximus, & intra tropicum in ea perusta parte, quæ uicina est temperatæ, habitatores esse? nam Syene sub ipso tropico est, Meroe autem tribus millibus octingentis stadijs in perustã à Syene introrsum recedit: & ab illa usque ad terram cinnamomi feracem sunt stadia octingenta: & per hæc omnia spatia perustæ, licet rari, tamen uita fruuntur habitantes. ultra uerò iam inaccessum est, propter nimium Solis ardorem. Cùm ergo tantum spatij ex perusta uitam ministret, & sine dubio circa uicinam alterius temperatæ, id est antœcorum, tantundem spatii habere per perustæ fines, & parem mansuetudinem, non negetur. paria enim in utraque parte sunt omnia. Ideo credendum est, per poeticam tubam, quæ omnia semper in maius extollit, dixisse, uiam Solis sectam per temperatas: quoniam ex utraq; parte fines perustæ in eo sunt similes temperatis, quòd se patiuntur habitari. An fortè poetica licentia particulam pro simili

*nihi penè particula posuit, & pro sub ambas, per ambas dicere maluit? nam reuera ductus zodiaci sub ambas temperatas ultrò citroq; peruenit, non tamen per ambas. Scimus autem & Homerum ipsum, & in omnibus imitatorem eius Maronem, sæpe tales *mutuasse particulas. An (quod mihi uerò propius uidetur) per ambas, pro inter ambas uoluit intelligi? Zodiacus enim inter ambas temperatas uoluitur, non per ambas. Familiariter autem Per pro Inter ponere solet: sicut alibi quoque:*

mutasse

Georg. I.

Circum, perq; duas in morem fluminis Arctos.

Neq; n. anguis sidereus Arctos secat, sed dũ et amplectitur et interuenit, circũ eas et inter eas uoluitur, nõ per eas. Ergo potest cõstare nobis intellectus, si per ambas, pro inter ambas, more ipsius poetæ dictũ existimemus. Nobis aliud ad defensionẽ, ultra hæc, quæ diximus, nõ occurrit. Verũ quoniã in medio posuimus, quos fines nũquã uia Solis excedat, manifestũ est autẽ omnibus, q̃d Maro dixerit, quẽ cõstat erroris ignarũ, erit ingenij singulorũ, inuenire quid possit amplius pro absoluẽda hac quæstione cõferri.

Nõ uno, sed gemino Oceani ambitu terram omnẽ circũflui: et quomodo angustata uerticibus, latior lateribus sit habitabilis nostra: tũ de exiguitate Oceani, quẽ nos magnũ uocamus. Cap. IX.

Quomodo Oceanus terrã ambiat.

HIs quoque, ut arbitror, non otiosa inspectione tractatis, nũc de Oceano, quod promisimus, astruemus non uno, sed gemino eius ambitu terræ corpus omne circunflui. cuius uerus & primus meatus est, qui ab indocto hominum genere nescitur. Is enim, quem solum Oceanum plures opinantur, de finibus ab illo originali refusus, secundum ex necessitate ambitum fecit. Cæterum eius prior corona per zonam terræ calidam meat, superiora terrarũ

& in-

& inferiora cingens, flexum circi æquinoctialis imitata. Ab Oriēte uerò duos sinus refundit, unū ad extremitatē Septentrionis, ad Australis alterum. Rursusq; ab Occidē te duo pariter enascuntur sinus, qui usq; ad ambas, quas su prà diximus, extremitates refusi, occurrunt ab Oriente de missis: & dum ui summa et impetu immaniore miscentur, inuicēq; se feriunt, ex ipsa aquarū collisione nascitur illa fa mosa Oceani accessio pariter et recessio. Et ubicunq; in no stro mari contigit idē, uel in angustis fretis, uel in planis forte litoribus, ex ipsis Oceani finibus, quos Oceanū nunc uocamus, eueniunt, quia nostrum mare ex illis influit. Cæte rum uerior, ut ita dicam, eius alueus tenet zonā perustam. & tam ipse, qui æquinoctialem, quàm sinus ex eo nati, qui horizontē circulum ambitu suæ flexionis imitantur, omnē terram quadrifidam diuidunt: & singulas, ut suprà dixi mus, habitationes faciunt insulas. nam inter nos, et austra les homines, means ille per calidam zonam, totamq; cin gens, et rursus utriusque regionis extrema finibus suis am biens, binas in superiore atque inferiore terræ superficie insulas facit. unde Tullius hoc intelligi uolens, non dixit: Omnis terra parua quædam est insula: sed, { Omnis terra, quæ colitur à uobis, parua quædam est insula. } quia et sin gulæ de quatuor habitationibus paruæ quædam efficiūtur insulæ, Oceano bis eas, ut diximus, ambiente. Omnia hæc ante oculos locare potest descriptio substituta, ex qua et nostri maris originē, quæ totius una est, & Rubri atq; In dici ortū uidebis, Caspiumq; mare, unde oriatur, inuenies. licet non ignorem esse nonnullos, qui ei de Oceano ingres sum negent. Nec dubium est, in illam quoque Australis ge neris temperatam mare de Oceano similiter influere. sed i

describi

De latitudine terræ à nobis habitatæ.

*describi hoc nostra attestatione non debuit, cuius situs nobis incognitus perseuerat. Quòd autem dixit nostram habitabilem angustatam uerticibus, lateribus latiorem,*in eadem descriptione poterimus aduertere. nam quantò longior est tropicus circus Septētrionali circo: tātò zona uerticibus, quàm lateribus angustior est: quia summitas eius in arctū extremi circuli breuitate cōtrahitur: deductio autem laterum cum longitudine tropici ab utraque parte distenditur. Deniq; ueteres omnē habitabilem nostram extētæ chlamydi similem esse dixerunt. Itē quia omnis terra in*

**id eadem*

De exiguitate Occani.

qua &

qua & Oceanus est, ad quemuis cœlestem circulum quasi centron pũcti obtinet locum, necessariò de Oceano adiecit, { Qui tamen tanto nomine quàm sit paruus uides.} nam licet apud nos Atlanticum mare magnũ uocetur; de cœlo tamen despicientibus non potest magnum uideri, cùm ad cœlum terra signum sit, & punctum, quod diuidi non poßit in partes. Ideo autem terræ breuitas tam diligenter aßeritur, ut paruipendendum ambitum famæ uir fortis intelligat, quæ in tam paruo magna esse non poterit. Quod doctrinæ propositum, non minus in sequentibus apparebit.

Mundum quidem esse æternum: cæterum inde non posse sperari perpetuitatem gloriæ ac famæ apud posteros, quando mundo ipso manente, ea, quæ in ipso sunt, uicißitudine quadam nunc occidant, nunc rursus oriantur. Cap. X.

QVinetiam si cupiat proles illa futurorum hominum deinceps laudes uniuscuiusque nostrum acceptas à patribus, posteris prodere: tamen propter eluuiones exustionesq; terrarum, quas accidere tẽpore certo necesse est, nõn modo non æternã, sed ne diuturnã quidẽ gloriã assequi possumus.} Virtutis fructum sapiens in consciẽtia ponit, minus perfectus in gloria. unde Scipio perfectionẽ cupiens infundere nepoti, auctor est, ut cõtentus cõsciẽtiæ præmio gloriã non requirat. In qua appetẽda, quoniã duo sunt maxima, quæ præoptari poßint, ut et quàm latißimè uagetur, et quàm diutißimè perseueret, postquam superius de habitationis nostræ angustijs disserendo, totius terræ, quæ ad cœlum puncti locum obtinet, minimam quã dã docuit à nostri generis hominibus particulã poßideri, nullius uerò gloriam uel in illam totam partẽ potuisse diffundi, siquidem Gangen transnare, uel transcendere Caucasum

casum, Romani nominis fama non ualuit: spem (quā de propaganda latè gloria, ante oculos ponendo nostri orbis angustias, amputauit) uult etiā diuturnitatis auferre, ut plenè
compos animo nepotis contemptum gloriæ,* corpus dissuasor insinuet. Et ait, Nec in hac ipsa parte, in quam sapientis et fortis uiri nomē serpere potest, æternitatem nominis posse durare: cum modo exustione, modo eluuione terrarū diuturnitati rerum intercedat occasus: quod quale sit, disseramus.

Quibus argumentis ui deri poßit, mundum nō esse æternū.

In hac.n. parte tractatus, illa quæstio latenter absoluitur, quæ multorum cogitationes de ambigenda mundi æternitate solicitat. nā quis facilè mundum semper fuisse cōsentiat, cum & ipsa historiarum fides multarum rerum cultū emēdationemq;, uel ipsam inuentionem recentē esse fateatur? cumq; rudes primum homines, et incuria syluestri nō multū à ferarū asperitate dißimiles, meminerit, uel fabuletur antiquitas, tradatq;, nec hunc eis, quo nunc utimur uictum fuisse, sed glande prius et baccis alitos, serò sperasse de sulcis alimoniā? cūq; ita exordium rerum, et ipsius humanæ nationis opinemur, ut aurea primum secula fuisse credamus: et inde natura per metalla uiliora degenerās, ferro secula postrema fœdauerit? Ac ne totū uideamur de fabulis mutuari: quis non hinc existimet, mundum quandoq; cœpisse, nec longam retrò eius ætatem, cum abhinc ultra duo retrò annorum millia de excellenti rerum gestarum memoria, ne Græca quidem extet historia? nam supra Ninum, à quo Semiramis secundum quosdam creditur procreata: nihil præclarum in libris relatum est. si enim ab initio, imò ante initium fuit mundus, ut philosophi uolunt: cur per innumerabilium seriem seculorum non fuerat cultus, quo nunc utimur, inuentus: nō literarum usus, quo solo

memo-

memoriæ fulcitur æternitas? cur deniq; multarum rerum experientia ad aliquas gentes recenti ætate peruenit? Vt ecce, Galli uitem, uel cultũ oleæ, Roma iã adolescente, didicerũt: aliæ uerò gentes adhuc multa nesciũt, quæ nobis inuenta placuerunt. Hæc omnia uidentur æternitati rerũ repugnare, dum opinari nos faciunt, certo mundi principio paulatim singula quæq; cœpisse. Sed mundũ quidem fuisse semper, philosophia auctor est, conditore quidem Deo, sed nõ ex tempore: siquidem tempus ante mundum esse nõ potuit, cum nihil aliud tempora, nisi cursus solis efficiat. Res uerò humanæ ex parte maxima sæpe occidũt manente mũdo, & rursus oriuntur, uel eluuione uicißim, uel exustione redeunte. cuius uicißitudinis caussa uel neceßitas talis est: Ignem æthereum physici tradiderunt humore nutriri, asserentes ideo sub zona cœli perusta, quam uia solis .i. zodiacus, occupauit, Oceanũ (sicut supra descripsimus) à natura locatum, ut omnis latitudo, qua sol cum quinq; uagis et luna ultro citroq; discurrũt, habeat subiecti humoris alimoniã. Et hoc esse uolunt, quod Homerus, diuinarũ omniũ inuentionum fons & origo, sub poetici nube figmenti, uerum sapientibus intelligi dedit, Iouem cum dijs cæteris .i. cum stellis, profectum in Oceanum, Aethiopibus eũ ad epulas inuitantibus. Per quã imaginẽ fabulosam Homerũ significasse uolũt, hauriri de humore nutrimenta sideribus. qui ob hoc Aethiopas reges epularũ participes cœlestium dixit, quoniã circa Oceani orã nõ nisi Aethiopes habitant: quos uicinia solis usq; ad speciẽ nigri coloris exußit. Cum ergo calor nutriatur humore, hæc uicißitudo cõtingit, ut modo calor, modo humor exuberat. euenit .n. ut ignis usq; ad maximũ enutritus augmentum, haustum uincat humo-

 rem

rem, et sic aeris mutata tẽperies licentiã præstet incẽdio, et terra penitus flagrantia immissis ignis uratur. Sed mox impetu caloris absumpto, paulatim uires reuertuntur humori: cũ magna pars ignis incẽdijs erogata, minus iã de re nascẽte humore cõsumat. Ac rursus lõgo tẽporũ tractu ita crescẽs humor altius uincit, ut terris infũdatur eluuio. Rursusq; calor post hæc uires resumit. Et ita fit, ut, manẽte mũdo, inter exuperãtis caloris humorisq; uices terrarũ cultus, cũ hominũ genere sæpe intercidat, et reducta tẽperie, rursus mouetur. Nunquã tamẽ siue eluuio, siue exustio omnes terras, aut omne hominũ genus uel omnino operit, uel penitus exurit. Aegypto certe, ut Plato in Timæo fatetur, nũquã nimietas humoris nocuit, uel caloris. unde et infinita annorũ millia in solis Aegyptiorũ monumẽtis, librisq; relegũtur. Certæ igitur terrarũ partes interneciõi superstites, seminariũ instaurãdo generi humano fiũt. Atq; ita cõtingit, ut nõ rudi mũdo rudes homines, et cultus inscij, cuius memoriã intercipit interitus, in terris oberrẽt, et asperitatẽ paulatim uagæ feritatis exuti cõciliabula et cœtus natura instruẽte patiãtur: sitq; primũ inter eos mali nescia, et adhuc astutiæ inexperta simplicitas, quæ nomẽ auri primis sæculis præstat. Inde quò magis ad cultũ rerũ atq; artiũ usus promouet, tãtò facilis in animos serpit æmulatio: quæ primũ bene incipiẽs, in inuidiã latẽter euadit. & ex hac iã nascitur quicquid genus hominũ pòst sequẽtibus sæculis experitur. Hæc est ergo, quæ rebus humanis pereũdi atq; iterũ reuertẽdi, incolumi mũdo uicissitudo uariatur.

De diuersitate annorum: quodq; is, qui uerè annus uertens est ac mundanus, quindecim nostrorum annorum ambiat millia. *Cap. XI.*

Quid

QVid autem interest ab his, qui postea nascentur, sermonem fore de te, cũ ab his nullus fuerit, qui ante te nati sint? qui nec pauciores, et certè meliores fuerunt uiri; præsertim cùm apud eos ipsos, à quibus audiri nomen nostrum potest, nemo unius anni memoriam consequi possit. homines enim populariter annum tantummodo Solis, id est, unius astri, reditu metiuntur. re autem ipsa, cùm ad idem, unde semel profecta sunt, cuncta astra redierint, eandemq; totius cœli descriptionem longis interuallis retulerint: tum ille uerè uertens annus appellari potest, in quo uix dicere audeo, quàm multa hominum secula teneantur. nanque ut olim deficere sol hominibus, extinguiq; uisus est, cùm Romuli animus hæc ipsa in templa penetrauit: ita quandoque cum ab eadem parte sol, eodemq; tempore iterum defecerit; tum signis omnibus ad idem principium stellisq; reuocatis, expletum annum habeto. cuius quidem anni nondum uigesimam *Annorum* partem scito esse conuersam.} Idem agere perseuerat, in *diuersitas.* stans dissuasioni gloriæ desiderandæ. quam cum locis arctam, nec in ipsis angustijs æternam supra docuisset, nunc non solum perpetuitatis expertem, sed nec ad unius anni integri metas posse propagari docet: cuius assertionis quæ sit ratio, dicemus. Annus non is solus est, quem nunc communis omnium usus appellat: sed singulorum seu luminum, seu stellarum emenso omni cœli circuitu, à certo loco in eundem locum reditus, annus suus est. Sic mensis, lunæ annus est, intra quẽ cœli ambitum lustrat. nã & à luna mensis dicitur, quia græco nomine Luna μήνη uocatur. Vergilius denique ad *descriptionem lunaris *discretio-* anni, qui breuis est, annum, qui cursu solis efficitur, signi- *nem*

ficare uolens, ait:

Aeneid. 3. *Interea magnum sol circumuoluitur annum:*

Magnum uocans, solis, comparatione lunaris. nam cursus quidem Veneris atque Mercurij penè par soli est. Martis uerò annus ferè biennium tenet: tanto enim tempore cœlum circumit. Iouis autem stella duodecim, & Saturni triginta annos in eadem circuitione consumit. Hæc de luminibus ac uagis, ut sæpe relata, iã nota sunt. Annus uerò, qui mundanus uocatur, qui uerè uertens est, quia conuersione plenæ uniuersitatis efficitur, largißimis seculis explicatur. cuius ratio, est talis: Stellæ omnes, & sydera, quæ infixa cœlo uidentur, quorum proprium motum nunquam uisus humanus sentire, uel deprehendere potest, mouentur tamen: & præter cœli uolubilitatem, qua semper trahuntur, suo quoq; accessu tam serò promouētur, ut nullius hominum uita tam longa sit: quæ obseruatione continua factam de loco permutationem, in quo eas primum uiderat, deprehendat. Mundani ergo anni finis est, cum stellæ omnes, omniaq́; quæ sidera aplanes habet, à certo loco ad eundẽ locũ ita remeauerint, ut ne una quidem cœli stella in alio loco sit, quàm in quo fuit: cùm omnes aliæ ex eo loco motæ sunt, ad quem reuersæ, anno suo finem dedere: ita ut lumina quoque cum erraticis quinque in ijsdem locis & partibus sint, in quibus incipiente mundano anno fuerunt. Hoc autem, ut physici uolunt, post annorum quindecim millia peracta cõtingit. Ergo sicut annus lunæ, mensis est; & annus solis XII menses; & aliarum stellarum hi sunt anni, quos suprà retulimus: ita mundanum annum quindecim millia annorum, quales nunc computamus, efficiunt. Ille ergo uerè annus uertens uocandus est, quem non so-*

promouēt

lis

lis .i. unius astri, reditu metiuntur: sed quem stellarum omnium in quocunq; cœlo sunt, ad eundē locum reditus, sub eadē cœli totius descriptione concludit. unde et mundanus dicitur, quia mundus proprie cœlum uocatur. Igitur sicut annum solis non solum à kalendis Ianuarijs usq; ad easdē uocamus: sed & à sequente post kalendas die usq; ad eundē diem, & à quocunq; cuiuslibet mensis die usq; in diē eundē reditus, annus uocatur: ita huius mundani anni initium sibi quisq; facit quodcunq; decreuerit. Vt ecce nunc Cicero à defectu solis, qui sub Romuli fine cōtigit, mūdani anni principium sibi ipse constituit. Et licet iā sæpissime posteà defectus solis euenerit, nō dicitur tamen mundanum annum repetita defectio solis impleſſe: sed tunc implebitur, cū sol deficiens in ijsdē locis & partibus, & ipse erit, & omnes cœli stellas, omniaq; sidera rursus inueniet, in quibus fuerat, cùm sub Romuli fine deficeret. Igitur à discessu Romuli post annorū quindecim millia (sicut asserunt physici) sol denuò ita deficiet, ut in eodē signo, eademq; parte sit ad idē principium, in quo sub Romulo fuerat, stellis quoq; omnibus, signisq; reuocatis. peracti enim fuerant, cum Scipio in Africa militaret, à decessu Romuli anni quingenti septuaginta et tres. anno.n. ab urbe cōdita sexcētesimo septimo hic Scipio deleta Carthagine triūphauit. ex quo numero, annis remotis triginta duobus regni Romuli, et duobus qui intra somniū, & consummatum bellum fuere, quingēti septuaginta tres à decessu Romuli, ad somniū usq; remanebunt. Ergo rationabiliter uereq; signauit, necdum mundani anni uicesimam partem esse cōuersam. nam uicesimæ parti quot anni supersint à fine Romuli ad Africanam militiam Scipionis, quos diximus annos fuisse quingentos

tos septuaginta tres, quisquis in digitos mittit, inueniet.

Hominem non corpus esse, sed mentem: & nunquid in hoc mundo uere intereat, ac corrumpatur. Cap. XII.

TV uerò enitere, & sic habeto, te non esse mortalẽ, sed corpus hoc. nec enim tu is es, quem forma ista declarat: sed mens cuiusque is est quisque, non ea figura, quæ digito demonstrari potest. Deum te igitur scito esse: siquidem est Deus qui uiget, qui sentit, qui meminit, qui prouidet, qui tam regit, & moderatur, & mouet id corpus, cui præpositus est, quàm hunc mundum ille princeps Deus: & ut ipsum mundum ex quadã parte mortalem ipse Deus æternus, sic fragile corpus animus sempiternus mouet.} Bene, *et sapienter* Tullianus *hic Scipio circa institutionem nepotis ordinem rectè docentis impleuit. nam ut breuiter à principio omnem operis continentiam reuoluamus, primùm tempus eius mortis, et imminenteis propinquorum prædixerit insidias: ut totũ de hac uita sperare disceret, quam non diuturnam comperisset.* Deinde *ne metu prædictæ mortis frangeretur, ostendit sapienti, et bono ciui in immortalitatem morte migrandum. Cùmq; eum ultro spes ista traxisset ad moriendi desiderium, succedit* Pauli *patris opportuna dissuasio, accensam filij festinationem ab appetitu spontaneæ mortis excludens.* Plenè *igitur in animo somniantis utrinque plantata sperandi expectandiq; temperie, altius iam circa diuina erigendum nepotis animam* Africanus *ingreditur.* Nec *prius eum terram patitur intueri, quàm cœli ac siderum naturam, motum, ac modulamen agnoscat: & hæc omnia sciat præmio cessura uirtutum.* Ac *postquàm mens firmata Scipionis ala-*

Epilogus eorum, quæ dicta sunt hactenus.

critate tantæ promißionis erigitur:tũ demum gloria, quæ apud indoctos magnũ uirtutis præmium creditur, contemni iubetur:dũ ostenditur, ex terrarum breuitate uel casibus, arcta locis, angusta tẽporibus. Africanus igitur pene exutus hominẽ, et defæcata mente iã naturæ suæ capax, hic apertius admonetur, ut esse se Deũ nouerit. Et hæc sit præsentis operis consummatio, ut animam non solùm immortalem, sed Deum esse clarescat. Ille ergo, qui fuerat iam post corpus in diuinitatem receptus, dicturus uiro adhuc in hac uita posito, {Deum te esse scito} non prius tantam prærogatiuam cõmittit homini, quàm *quid sit ipse, discernat: ne qui existimetur hoc quoque dici, quod mortale in nobis et caducum est. Et quia Tullio mos est, profundam rerum scientiam sub breuitate tegere uerborum, nunc quoque miro cõpendio tantum includit arcanũ, quod Plotinus magis quàm quisquam uerborum parcus libro integro disseruit, cuius descriptio est: Quid est animal, quid homo? In hoc ergo libro Plotinus quærit, cuius sint in nobis uoluptates, mœrores, metusq́; ac desideria, et animositas, uel dolores: postremò cogitationes et intellectus, utrũ meræ animæ, an uerò animæ utẽtis corpore: & post multa, quæ sub copiosa rerũ densitate disseruit, quæ nunc nobis ob hoc solũ prætereũda sunt, ne usque ad fastidij necessitatem uolumen extendant, hoc postremò pronunciat, Animal esse corpus animatũ. Sed nec hoc neglectũ, uel non quæsitũ relinquit, quo animæ beneficio, qua'ue uia societatis animetur. Has ergo omnes, quas prædiximus, paßiones aßignat animali: uerum autem hominem ipsam animam esse testatur. Ergo *quod qui uidetur, non ipse uerus homo est: sed uerus ille est, à quo regitur quod uidetur. sic cùm morte animalis discesserit

Hominẽ nõ corpus esse, sed mentem.

animatio, cadit corpus regente uiduatum. Et hoc est quod uidetur in homine mortale. Anima uerò, qui uerus homo est, ab omni conditione mortalitatis aliena est, adeò, ut ad imitationē Dei mundum regentis, regat et ipsa corpus, dū à se animatur. ideo physici mundum magnum hominē, & hominem breuem mundum esse dixerunt. Per similitudines igitur cæterarum prærogatiuarum, quibus Deum anima uidetur imitari, animū Deum & prisci philosophorum, & Tullius dixit. *Quod autē ait, Mundū quadam parte mortalem, ad communem opinionem respicit: quâ mori aliqua intra mundum uidentur, ut animal exanimatum, uel ignis extinctus, uel siccatus humor. hæc enim omnino interijsse creduntur. Sed constat secundū ueræ rationis assertionem, quā & ipse nō nescit, nec Vergilius ignorat, dicendo,* Nec morti esse locum: *constat, inquam, nihil intra uiuum mundū perire, sed eorum, quæ interire uidentur, solam mutari speciem: & illud in originem suam, atq; in ipsa elemēta remeare, quod tale, quale fuit, esse desierit. Deniq; &* Plotinus *alio in loco, cū de corporum assumptione dissereret, et hoc dissolui posse pronūciaret, quicquid effluit, obiecit sibi. Cur ergo elementa, quorum fluxus in aperto est, non similiter aliquando soluūtur? Et breuiter tantæ obiectioni, ualidæq; respondit. Ideo elementa licet fluant, nunquam tamē soluūtur, quia non foras effluunt. A' cæteris enim corporibus quod effluit, recedit: elementorum fluxus nunquam ab ipsis recedit elementis. Ergo in hoc mundo pars nulla mortalis est secundum ueræ rationis asserta. Sed quod ait, eum quadam parte mortalem, ad communem, ut diximus, opinionem paulolum inclinare se uoluit. In fine autem ualidissimum immortalitatis animæ argumentum posuit, quia ipsa*

Num aliquid in hoc mundo uerè intereat.

corpori præstat agitatum: quod quale sit, ex ipsis uerbis Ciceronis, quæ sequuntur, inuenies.

De tribus ratiocinandi modis, quibus animæ immortalitatem asseruere Platonici. Cap. XIII.

NAm quod semper mouetur, æternum est: quod autem motum affert alicui, quodq; ipsum agitatur aliunde, quando finem habet motus, uiuendi finem habeat necesse est. solum igitur, quod * se ipsum mouet, quia nunquam deseritur à se, nunquam ne moueri quidem desinit. quinetiã cæteris, quæ mouentur, hic fons, hoc principium est mouendi. Principio autem nulla est origo. nam ex principio oriuntur omnia: ipsum autem nulla ex re alia nasci potest. nec enim id esset principiũ, quod gigneretur aliunde. quòd si nunquã oritur, nec occidit quidẽ unquam. nam principium extinctum, nec ipsum ab alio renascetur, nec ex se aliud creabit: siquidem necesse est à principio oriri omnia. ita fit, ut motus principium ex eo sit, quod ipsum à se mouetur. id autem nec nasci potest, nec mori: uel concidat omne cœlum, omnisq; natura consistat, necesse est; nec uim ullam nanciscatur, qua à * primo impulsa moueatur. Cum pateat igitur æternum id esse, quod à se ipso moueatur: quis est qui hanc naturam animis esse tributam neget? inanimum est enim omnem quod pulsu agitatur externo: quod autem est * anima, id motu cietur interiore * & suo. nam hæc est proprie natura animæ, atque uis: quæ si est una ex omnibus, quæ seipsam moueat, neque nata certe est, & æterna est. } Omnis hic locus de Phædone Platonis ad uerbum à Cicerone translatus est, in quo ualidissimis argumentis animæ immortalitas asseritur. Et hæc est argumentorum summa, esse animã

sese

primo impulsu

animal

.nam hæc

mortis immunē, quoniā ex se moueatur. Sciendū est aūt quòd duobus modis immortalitas intelligitur. aut.n.ideo est immortale quid, quia per se non est capax mortis: aut quia procuratione alterius à morte defenditur. Ex his prior modus ad animæ, secūdus ad mūdi immortalitatē refertur: illa enim suapte natura à cōditione mortis aliena est: mūdus uerò animæ beneficio in hac uitæ perpetuitate retinetur. Rursus, sēper moueri dupliciter accipitur. hoc enim dicitur et de eo, qđ ex quo est, semper mouetur; et de eo, quod semp et est, & mouetur. & secundus modus est, quo animā dicimus semper moueri. His præmißis, iam quibus syllogismis de immortalitate animæ diuersi sectatores Platonis ratiocinātur, oportet aperiri. sunt.n. qui per gradus syllogismorum ad unū finē probationis euadant, certā sibi propositionē sequentis ex antecedentis conclusione facientes: apud quos hic prior est. Anima ex se mouetur: quicquid autē ex se mouetur, semper mouetur: igitur anima semper mouetur. Secundus ita, qui nascitur ex prioris fine: Anima semper mouetur: quicquid autē semper mouetur, immortale est: igitur anima immortalis est. Et ita in duobus syllogismis duæ res probantur. i. et semper moueri animā, ut in priore: et esse immortalē, ut colligitur de secūdo. Alij uerò usq; ad tertiū gradū, ita argumētādo procedūt: Anima ex se mouetur: quod aūt ex se mouetur, principiū motus est: igitur anima principiū motus est. Rursus ex hac conclusione nascitur propositio: Anima principium motus est: quod autem principium motus est, natum non est: igitur anima nata non est. Tertio loco, Anima nata non est: quod natum non est, immortale est: igitur anima immortalis est. Alij uerò omnē ratiocinationem suam in unius

Immortalē duobus dici modis.

Dupliciter aliquid semper moueri.

Platonicorum ratiocinationes de immortalitate animæ.

in unius syllogismi compendium redegere: Anima ex se mouetur: quod ex se mouetur, principium motus est: quod autem principium motus est, natum non est: quod natum nõ est, immortale est: igitur anima immortalis est.

Quibus rationibus Aristoteles contra Platonem monstrare uoluerit, animam à seipsa moueri non posse. Cap. XIIII.

Sed harum omnium ratiocinationum apud eum potest postrema conclusio de animæ immortalitate cõstare: qui primã propositionem .i. ex se moueri animam, nõ refellit. hac. n. in fide nõ recepta, debilia fiunt omnia, quæ sequuntur. Sed huic Stoicorũ quidem accidit assensio. Aristoteles uerò adeò non acquiescit, ut animam non solùm ex se non moueri, sed ne moueri quidem penitus conetur asserere. Ita. n. callidis argumentationibus astruit, nihil ex se moueri, ut etiam si quid hoc facere concedat, animam tamen hoc nõ esse confirmet. Si enim anima, inquit, principium motus est, doceo nõ posse principiũ motus moueri. Et ita diuisionẽ suæ artis ingreditur, ut primũ doceat in rerũ natura esse aliquid immobile, deinde hoc esse animam tentet ostendere. Necesse est, inquit, aut omnia, quæ sunt, immobilia esse, aut omnia moueri, aut aliqua ex his moueri, aliqua non moueri. Itẽ, si damus, ait, et motum et quietẽ: necesse est aut alia semper moueri, et alia nunquã moueri; aut omnia simul nunc quiescere, nũc moueri. De his, inquit, quid magis uerum sit, requiramus. Nõ esse omnia immobilia, aspectus ipse testimonio est: quia sunt quorum motum uidemus: rursus, nõ moueri omnia uisus docet, quo immota cognoscimus. Sed nec omnia dicere possumus modò motum pati, modò esse sine motu: quia sunt quorũ perpetuum motum uidemus, ut de

Aristoteles aduersus Platonem.

Aliquid esse immobile secũdũ Aristotelem.

ut de cœlestibus nulla dubitatio est. Restat igitur, ait, ut sicut aliqua semp moueantur, ita sit aliquid semper immobile.

Responsio Macrobij.

Ex his ut collectũ sit, esse aliquid immobile, nullus obuiat uel refellit. nam & uera diuisio est, et sectæ Platonicæ nõ repugnat. neq; .n si quid est immobile, sequitur ut hoc sit anima. nec qui dicit animam ex se moueri, iam moueri uniuersa confirmat: sed motum astruit, quo anima mouetur. si quid uerò est aliud immobile, nihil ad hoc, quod de anima astruitur, pertinebit. Quod et ipse Aristoteles uidens, postquàm docuit esse aliquid immobile, hoc esse animã uult dicere: & incipit asserere, nihil esse quod ex se moueri possit; sed omnia, quæ mouẽtur, ab alio moueri. Quod si uerè probasset, nihil ad patrocinium Platonicæ sectæ relinqueretur. quẽadmodũ enim credi posset, ex se moueri animã, si constaret nihil esse, quod ex se possit moueri? In hac autem Aristotelica argumentatione huiusmodi diuisionis ordo cõtexitur. Ex omnibus, quæ mouẽtur, inquit, alia per se mouẽtur, alia ex accidenti. Et ex accidenti, inquit, mouentur quæ cùm ipsa non moueantur, in eo tamen sunt quod mouetur: ut in naui sarcina seu uector quiescens: aut etiam cùm pars mouetur, quiescente integritate: ut si quis stãs pedem manum'ue, uel caput agitet. Per se autem mouetur, quod neq; ex accidẽti, neq; ex parte, sed & totũ simul mouetur: ut cùm ad superiora ignis ascendit. Et de his quidem, quæ ex accidenti mouentur, nulla dubitatio est, quin ab alio moueantur. Probabo autem, inquit, etiam ea, quæ ex se mouentur, ab alio moueri. Ex omnibus enim, ait, quæ per se mouentur, alia causam motus intra se possident: ut animalia, ut arbores, quæ sine dubio ab alio intelliguntur moueri: à causa scilicet quæ in ipsis latet. nam causam motus ab eo, quod

Omne, quod mouetur, moueri ab alio: ex sententia Arist.

Quare anima quoque à se moueri non possit.

quod mouetur, ratio sequestrat. Alia uerò apertè ab alio mouētur.i.aut ui, aut natura. Et ui dicimus moueri omne iaculum, quod cū de manu iaculantis recesßit, suo quidē motu ferri uidetur: sed origo motus ad uim refertur. sic.n. nō nunquā & terrā sursum, & ignē deorsum ferri uidemus, quod alienus sine dubio cogit impulsus. Natura uerò mouētur uel grauia, cum per se deorsum, uel leuia, cum sursum feruntur. Sed & hoc dicendum est ab alio moueri, licet à quo habeatur incertū. Ratio enim, ait, deprehendit eße nescio quid, quod hæc moueat. nam si sponte mouerentur, spōte etiam starent. Sed nec unam uiam semper agerent, imò per diuersa mouerentur, si spontaneo ferrentur agitatu. Cum uerò hoc facere non poßint, sed leuibus semper ascensus, & descensus grauibus deputatus sit, apparet eorū motum ad certā & constitutā naturæ neceßitatem referri. Hæc sunt & his similia, quibus Aristoteles omne, quod mouetur, ab alio moueri probasse se credidit. sed Platonici (ut paulò pòst demonstrabitur) argumenta hæc arguta magis, quàm uera esse docuere. Nunc sequens eiusdem iungenda diuisio est, qua non posse animam ex se moueri, etiam si hoc alia res facere posset, laborat ostendere. Et huius rei primam propositionem ab illis mutuatur, quæ sibi existimat *constituisse. sic enim ait: Cum igitur omne, quod mouetur, constet ab alio moueri: sine dubio id, quod primum mouet, quia non ab alio mouetur, (neque enim haberetur iam primū, si ab alio moueretur) necesse est, inquit, ut aut stare dicatur, aut se ipsum mouere. nam si moueri ab alio dicatur, illud quoq;, quod ipsum mouet, dicetur ab alio moueri, & illud rursus ab alio & in infinitū inqsitio ista casura est: nūquā exordia prima reperiēs, si semper aliud ea, quæ putaue-

Cur anima ex se moueri non possit, neque etiā moueatur ab alio, ideo ipsā esse immobilem.

*constitisse

tauerit prima, præcedit. Restat igitur, inquit, ut si qđ primũ mouet, non dicatur stare, ipsum se mouere dicatur: & sic erit in uno eodemq; aliud quod mouet, aliud quod moue tur. Siquidem in omni, ait, motu tria hæc sint necesse est: id quod mouet, et quo mouet, et quod mouetur. Ex his quod mouetur, tantũ mouetur, nõ ẽt mouet, cum illud, quo fit motus, & moueatur & moueat: illud uero, quod mouet, non etiã mouetur: ut ex tribus sit commune, quod medium: duo uerò sibi contraria intelligantur. nam sicut est quod mouetur, & non mouet: ita est, inquit, quod mouet & non mouetur: propter quod diximus, quia cũ omne, quod moue tur, ab alio moueatur, si hoc, quod mouet, & ipsum moue tur, quæremus semper motus huius, nec unquã inueniemus exordium. Deinde, si quid se mouere dicatur, necesse est, in quit, ut aut totum à toto, aut partẽ à parte, aut partem à toto, aut totum à parte existimemus moueri: & tamẽ mo tus ille seu à toto, seu à parte procedat, alterũ sui postula bit auctorẽ. Ex his omnibus in unũ Aristotelica ratiocina tio tota colligitur, hoc modo. Omne, quod mouetur, ab alio mouetur. Quod igitur primũ mouet, aut stat, aut ab alio et ipsum mouetur: sed si ab alio, iam non potest hoc primum uocari: et semper, quod primum moueat, requiremus. restat ut stare dicatur. Stat igitur quod primum mouet. Contra Platonem ergo qui dicit animam motus esse principium, in hunc modum componitur syllogismus: Anima principium motus est: principium autem motus non mouetur: igitur anima nõ mouetur. Et hoc est quod primo loco uiolẽter ob iecit. Nec eo usq; persuadere contentus, animam nõ moue ri, alijs quoque rationibus non minus uiolentis perurget. Nullum, inquit, initium idem potest esse ei, cuius est ini-

Effigiatur ratio Aristotelis prima.

Secunda.

tium

tium. nam apud geometras principium lineæ punctum dicitur esse, nõ linea. apud arithmeticos principium numeri non est numerus. Item, *causa nascendi ipsa non nascitur: et ipsa ergo motus causa, uel initium non mouetur.* Ergo anima, *quæ initium motus est, non mouetur.* Additur hoc quoque: Nunquã, *inquit, fieri potest, ut circa unã eandemq; rẽ uno eodemq; tempore, contrarietates ad unum idemq; pertinentes eueniant. Scimus autem quia mouere facere est, et moueri pati est.* Ei *igitur quod se mouet, simul euenient duo sibi contraria, & facere & pati: quod impoßibile est.* Anima *igitur non potest se mouere.* Item *dicit: Si animæ essentia motus esset, nunquam quiesceret à motu.* Nihil *enim est quod recipiat essentiæ suæ contrarietatem. nam ignis nunquã frigidus erit, nec nix unquam sponte calescet.* Anima *autẽ nonnunquam à motu cessat: non enim semper corpus uidemus agitari* Non *igitur animæ essentia motus est, cuius contrarietatẽ receptat.* Ait *etiam:* Anima *si alijs causa motus est, ipsa sibi causa motus eße non poterit.* Nihil *est .n. inquit, quod eiusdẽ rei sibi causa sit, cuius est alij: ut medicus, ut exercitator corporũ, sanitatem uel ualentiã, quã ille ægris, hic luctatoribus præstat, nõ utiq; ex hoc etiã sibi præstãt.* Itẽ *dicit:* Omnis *motus ad exercitiũ sui instrumento eget, ut singularũ artium usus docet: ergo uidendũ ne & animæ ad se mouendũ instrumento opus sit.* Quod *si impoßibile iudicatur: & illud impoßibile erit, ut anima ipsa se moueat.* Item *dicit: Si mouetur anima, sine dubio cum reliquis motibus & de loco & in locum mouetur.* Quod *si est, modo corpus ingreditur, modo rursus egreditur, & hoc frequenter exercet.* Sed *hoc uidemus fieri non posse: non igitur anima mouetur.* His *quoque addit:* Si ani-

Tertia. *Quarta.* *Quinta.* *Sexta.* *Septima.* *Octaua.*

Si anima se mouet, necesse est, ut aliquo motus genere se moueat. ergo aut in loco se mouet, aut se ipsā pariendo se mouet, aut se ipsam consumendo, aut se augendo, aut se minuēdo. Hæc sunt enim, inquit, motus genera. Horū autem singula, quemadmodum possunt fieri, requiramus. Si in loco se mouet, aut in rectam lineā se mouet, aut sphærico motu in orbem rotatur. sed recta linea infinita nulla est. nā quæcūque in natura intelligatur linea, quocunq; fine sine dubio terminatur. si ergo per lineam terminatā anima se mouet, non semper mouetur. nam cùm ad finem uenerit, & inde rursus in exordium reditur: necesse est interstitium motus fieri in ipsa permutatione redeundi. sed nec in orbem rotari potest: quia omnis sphæra circa aliquod immobile, quod centrum uocamus, mouetur. Si ergo & anima sic mouetur, aut intra se habet quod immobile est, & ita fit, ut non tota moueatur; aut si non intra se habet: sequitur aliud non minus absurdum, ut centron foris sit, quod esse non poterit. Constat ergo ex his, ait, quod in loco se non moueat. sed si ipsa se parit, sequitur, ut eandem & esse, & non esse dicamus: si uerò se ipsa consumit, non erit immortalis. quòd si se aut auget, aut minuit: eadem simul & maior se, et minor reperietur. Ex his talem colligit syllogismum: Si anima se mouet, aliquo motus genere se mouet: nullum autem motus genus, quo se moueat, inuenitur: non igitur se mouet.

Quibus argumentis Platonici magistrum suum aduersus Aristotelem tueantur, ostendentes utique esse aliquid, quod à se ipso moueatur, idque necessariò esse animam: quibus probatis eneruata est prima obiectio Aristotelis. Cap. XV.

Contra has tam subtiles, & argutas, & uerisimiles argumentationes accingendum est secundū sectatores

tores Platonis, qui inceptum, quo Aristoteles tam ueram, tamq; ualidam definitionem magistri sauciare tentauerat, subruerunt. Neque uerò tam immemor mei, aut ita malè animatus sum, ut ex ingenio meo uel Aristoteli resistam, uel adsim Platoni. sed ut quisq; magnorum uirorũ, qui se Platonicos dici gloriabantur, aut singula, aut bina defensa ad ostẽtationem suorum operum reliquerũt, collecta hæc in unum continuæ defensionis corpus coacernaui, adiecto, si quid post illos aut sentire fas erat, aut audere in intellectum licebat. Et quia duo sunt, quæ asserere conatus est, unum, quod dicit nihil esse, quod ex se mouetur; alterum, quo animam hoc esse non posse confirmat: utriq; resistendum est, ut & constet posse aliquid ex se moueri, et animã hoc esse clarescat. In primis igitur illius diuisionis oportet nos cauere præstigias, in qua enumerans aliqua, quæ ex se mouẽtur, & ostendens illa quoq; ab alio moueri. i. à causa interius latente, uidetur sibi probasse, omnia, quæ mouentur, etiam si ex se moueri dicantur, ab alio tamen moueri. Huius. n rei pars uera est, sed est falsa conclusio. nam esse aliqua, quæ cùm ex se moueri uideantur, ab alio tamẽ cõstet moueri, nec nos diffitemur. non tamen omnia, quæ ex se mouentur, hoc sustinent, ut ab alio ea moueri necesse sit. Plato enim cùm dicit animã ex se moueri. i. cũ αὐτοκίνητον, uocat, non uult eam inter illa numerari, quæ ex se quidem uidentur moueri; sed à causa, quæ intra se latet, mouẽtur, ut mouẽtur animalia, auctore quidem alio, sed occulto: nam ab anima mouentur, *aut, ut mouentur arbores, quarum etsi non uidetur agitator, à natura tamen eas interius latente constat agitari. Sed Plato ita dicit animam ex se moueri, ut non aliam causam uel

Refellitur ea argumentatio Arist. qua ostẽdere uult, quicquid mouetur, id moueri ab alio. atque hæc dilutio est obiectionis primæ.

* aut ut

*extrinsecus accidentẽ, uel interius latentẽ huius motus di cat auctorẽ. Hoc queadmodũ accipiendũ sit, *instruemus. Ignem calidũ uocamus, sed & ferrum calidum dicimus: et niuem frigidam, & saxum frigidum nuncupamus: mel dulce, sed & mulsum dulce uocitamus. horum tamen singula de diuersis diuersè significant. aliter.n. de igne, aliter de ferro calidi nomen accipiemus. quia ignis per se calet, nõ ab alio fit calidus: contrà, ferrũ non nisi ex alio calescit. ut nix frigida, ut mel dulce sit, non aliunde contingit: saxo tamen frigus, uel mulso dulcedo, à niue uel melle proueniunt. sic & stare, & moueri tam de his dicitur, quæ ab se uel stant, uel mouetur, quàm de illis, quæ uel sistuntur, uel agitantur ex alio. sed quibus moueri ab alio, uel stare contingit, hæc et stare desistunt, & moueri. quibus aũt idem est et esse, et moueri, nunquam à motu cessant; quia sine essentia sua esse non possunt. sicut ferrum amittit calorem, ignis uerò calere non desinit. Ab se ergo mouetur anima, licet & animalia, uel arbores per se moueri uideantur. Sed illis quamuis interius latens, alia tamen causa .i. anima uel natura motum ministrat: ideo & amittunt hoc, quod aliũde sumpsere. Anima uerò ita per se mouetur, ut ignis per se calet, nulla aduentitia causa uel illum calefaciente, uel hanc mouente. nam cùm ignem calidum dicimus, non duo diuersa concipimus, unũ quod calefacit, alterum quod calefit: sed totum calidum secundum *suam naturam uocamus. Cum niuem frigidam, cum mel dulce appellamus, non aliud quod hanc qualitatem præstat, aliud cui præstatur, accipimus. Ita & cùm animã per se moueri dicimus, non gemina consideratio sequitur mouentis & moti, sed in ipso motu essentiam eius agnoscimus: quia quod est in*

astruemus

unam

igne nomē calidi, in niue uocabulū frigidi: appellatio dulcis in melle: hoc necesse est de anima αὐτοκίνητον nomē intelligi, quod Latina conuersio significat, per se moueri. Nec te confundat, quod moueri paßiuū uerbū esse. nec sicut secari cum dicitur, duo pariter considerantur, quod secat, & quod secatur. itē cū teneri dicitur, duo intelligūtur, quod tenet & quod tenetur. ita hic in moueri duarum rerum significationem putes, quæ mouet, & quæ mouetur. nam secari quidem & teneri paßio est, ideo consideratione et facientis, & patientis amplectitur. moueri autem cū de his quidem dicitur, quæ ab alio mouentur, utranq; cōsiderationem similiter repræsentat. De eo autem, quod ita per se mouetur, ut sit αὐτοκίνητον, cū moueri dicitur, quia ex se, nō ex alio mouetur, nulla potest suspicio paßionis intelligi. nā & stare licet paßiuū uerbum non esse uideatur, cùm de eo tamen dicitur, quod stat alio sistente, ut, Stant terræ defixæ hastæ, significat paßionē. sic & moueri, licet paßiuū sonet, quando tamen nihil inest faciens, patiēs ineße nō poterit. Et ut absolutius liqueat, non uerborū, sed rerū intellectu paßionē significari: ecce ignis, cū fertur ad superna, nihil patitur; cùm deorsum fertur, sine dubio patitur: quia hoc, nisi alio impellēte, non sustinet: et cum unū idēq; uerbum proferatur, paßionē tamen modo inesse, modo abesse dicimus. Ergo & moueri idē in significatione est quod calere. Et cum calere ferrum dicimus, uel stylum moueri, quia utrique aliunde *peruenit, paßionem esse fatemur. cum uerò aut ignis calere, aut moueri anima dicitur, quia illius in calore, & in motu huius essentia est, nullus hic locus relinquitur paßioni: sed ille sic calere, sicut moueri ista dicetur. Hoc loco Aristoteles argutam de uerbis calumniam

Cauillatio. | Aeneid. 6. | *prouenit | Alterius cauillis exclusio.

lumniam sarciens, Platonem quoq; ipsum duo.i.quod mouet, & quod mouetur, significasse contendit, dicendo: Solum igitur, quod se ipsum mouet, quia nunquam deseritur à se, nunquam ne moueri quidem desinit: & aperte illũ duo expreßisse proclamat, his uerbis, quod mouet, et mouetur: Sed uidetur mihi uir tantus nihil ignorare potuisse: sed in exercitio argutiarum talium conniuentem sibi operam sponte lusisse. Cæterum quis nõ aduertat, cũ quid dicitur se ipsum mouere, non duo intelligenda? sicut et cum dicitur ἑαυτὸν τιμωρούμενος, *id est, se puniens: non alter qui punit, alter qui punitur. & cum se perdere, se inuoluere, se liberare quis dicitur, non necesse est unum facientem, alterũ subesse patientem. Sed hoc solum intellectu huius elocutionis exprimitur, ut qui se punit, aut qui se liberat, nõ ab alio hoc accepisse, sed ipse sibi aut intulisse, aut præstitisse dicatur. sic & de* αὐτοκίνητον *cũ dicitur, se ipsũ mouet, ad hoc dicitur, ut existimationem alterius mouentis excludat. Quam uolens Plato de cogitatione legentis eximere, his, quæ præmisit, expreßit: {Nam quod semper, ait, mouetur, æternum est: quod autem motum affert alicui, quodq; ipsũ mouetur aliunde, quando finem habet motus, uiuendi finem habeat, necesse est.} Quid his uerbis inuenitur expreßius, clara significatione testantibus, non aliunde moueri quo se ipsum mouet: cum animam ob hoc dicat æternam, quia se ipsam mouet, & non mouetur aliunde? Ergo se mouere hoc solũ significat, nõ ab alio moueri. Nec putes, quòd idem moueat, idemq; moueatur, sed moueri sine alio mouente, se mouere est. Aperte ergo constitit, quia non omne, quod mouetur, ab alio mouetur. Ergo* αὐτοκίνητον *potest non ab alio moueri: sed ne à se quidem*

dẽ sic mouetur, ut in ipso aliud sit quod mouet, aliud quod mouetur, nec ex toto, nec ex parte, ut ille proponit: sed ob hoc solũ se ipsum mouere dicitur, ne ab alio moueri existimetur. Sed & illa de motibus Aristotelica diuisio (quã suprà retulimus) surripienti magis apta est, quàm probanti, in qua ait: Sicut est quod mouetur, & non mouet: ita est quod mouet, et non mouetur. constat enim quòd omne quicquid mouetur, mouet alia: uti dicitur, aut gubernaculum nauem, aut nauis circunfusum sibi aerem, uel undas mouere. Quid autem est, quod nõ poßit, aliud, dum ipsum mouetur, impellere? Ergo si uerũ non est, ea, quæ mouentur, alia nõ mouere: non constat illud, ut aliquid, quod moueat, nec tamen moueatur, inuenias. Illa igitur magis probanda est in decimo de Legibus à Platone motuum prolata diuisio: Omnis motus, inquit, aut se mouet, et alia: aut ab alio mouetur, & alia mouet. Et prior ad animam, ad omnia uerò corpora secũdus refertur. Hi ergo duo motus differẽtia separãtur, & societate iunguntur. cõmune hoc habent, quòd prior, & secundus mouent alia. hoc autem differunt, quòd ille à se, hic ab alio mouetur. Ex his omnibus, quæ eruta de Platonicorum sensuũ fœcunditate collegimus, constitit non esse uerum omnia, quæ mouentur, ab alio moueri. Ergo nec principiũ motus ad deprecãdã ulterius mouẽtis neceßitatẽ stare dicetur: quia pòst põt se ipsũ (ut diximus) mouere, alio nõ mouẽte. Eneruatus est igitur syllogismus, quẽ præmissa uaria & multiplici diuisione collegerat. Id est: Anima principiũ motus est, principiũ autẽ motus non mouetur, igitur anima nõ mouetur. Restat, ut quia cõstitit, posse aliquid per se moueri, alio nõ mouẽte, animã hoc esse doceatur. quod facilè docebitur, si de manifestis, et indubita-

bilibus argumenta sumamus. Homini motum aut anima præstat, aut corpus, aut de utroq; permistio. Et quia tria sunt, de quibus inquisitio ista procedit, cũ neq; à corpore, neq; à permistione præstari hoc posse cõstiterit, restat ut ab anima moueri hominem nulla dubitatio sit. Nunc de singulis, ac primum de corpore loquamur. Nullum inanimũ corpus suo motu moueri, manifestius est, quàm ut asserendũ sit: nihil est autem, quod dum immobile sit, aliud poßit mouere. igitur corpus hominem non mouet. Videndum ne fortè animæ, & corporis ipsa permistio hunc sibi motũ ministret. Sed quia constat, motum corpori non inesse, si nec animæ inest: ex duabus rebus motu carẽtibus nullus motus efficitur, sicut nec ex duabus dulcibus amaritudo, nec ex duabus amaris dulcedo proueniet, nec ex gemino frigore calor, aut frigus ex gemino calore nascetur. omnis.n. qualitas geminata crescit, nũquã ex duplicatis similibus cõtrarietas emergit. ergo nec ex duabus immobilibus motus erit. Hominẽ igitur permistio non mouebit. Hinc inexpugnabilis syllogismus ex confessarum rerum indubitabili luce colligitur. Animal mouetur, motũ autẽ animali aut anima præstat, aut corpus, aut ex utroq; permistio: sed neq; corpus, neq; permistio motũ præstat: igitur anima motũ præstat. Ex his apparet animã initiũ motus esse: initiũ aũt motus, tractatus superior docuit p se moueri. Animã ergo αὐτοκίνητον esse, id est, per se moueri, nulla dubitatio est.

Quem in modum reliquæ Aristotelis obiectiones à Platonicis refellantur. Cap. XVI.

Repetitur secũda obiectio Arist. & diluitur.

HIc ille rursus obloquitur, et alia de initijs disputatione confligit. eadem enim hic soluendo repetimus, quæ supra in ordinẽ obiecta digeßimus. Nõ poßũt,

inquit

inquit, eadē initijs suis esse, quæ inde nascuntur: & ideo animā, quæ initiū motus est, non moueri, ne idē sit initium, & quod de initio nascitur, id est, ne motus ex motu processisse uideatur. Ad hæc facilis, et absoluta respōsio est. Quia ut principia, & hæc, quæ de principijs prodeūt, in aliquo nonnunquā inter se differre fateamur: nunquā tamen ita sibi possunt esse contraria, ut aduersa sint sibi, stare & moueri. nam si albi initium nigrum uocaretur, & sic cum esset humoris exordium, bonum de malo, ex amaro initio dulce procederet. sed non ita est, quia usq; ad contrarietatem initia & sequentia dissidere natura non patitur. Inuenitur tamen inter ipsa nonnunquam talis differentia, qualis inter se origini progressioniq; conueniat, ut est hic quoq; inter motū, quo mouetur anima, & quo mouet cætera. non.n. animam Plato simpliciter motū dixit, sed motū se mouentē. Inter motum ergo se mouentem, et motū, quo mouet cætera, quid intersit, in aperto est. siquidem ille sine auctore est, hic alijs motus auctor est. Constitit ergo, neq; adeò posse initia, ac de initijs procreata differre, ut cōtraria sibi sint, nec tamē hic moderatam differentiā defuisse. Non igitur stabit principiū motus, quod ille artificij conclusione collegit. His tertia, ut meminimus, successit obiectio. Vni rei contraria simul accidere non posse: et quia cōtraria sibi sunt mouere, & moueri, non posse animā se mouere, ne eadem & moueatur, & moueat. Sed hoc superius asserta dissoluunt. siquidem constitit in animæ motu duo non intelligenda, quod moueat, & quod moueatur: quia nihil aliud est ab se moueri, quàm moueri alio non mouēte. Nulla est contrarietas, ubi quod fit, unū est: quia fit non ab alio circa aliū: quippe cùm ipse motus animæ sit essentia

Repetitur tertia.

Quarta et ipsa dissoluenda repetitur.

tia. Ex hoc ei, ut suprà retulimus, nata est occasio quarta certaminis: Si animæ essentia motus est, inquit; cur interdũ quiescit, cum nulla alias res cõtrarietatẽ propriæ admittat essentiæ? Ignis, cuius* essentiæ calor inest, calere nõ desinit. Et quia frigidũ niuius in essentia eius est, non nisi semper est frigida. Et anima igitur eadẽ ratione nunquam à motu cessare deberet. Sed dicat uelim, quando à motu cessare animã suspicatur? Si mouendo se, inquit, moueat & corpus: necesse est utiq;, quãdo nõ moueri corpus uideamus, animã quoq; intelligamus non moueri. Contra hoc in prõptu est gemina defensio. Primũ, quia non in hoc deprehẽditur motus animæ, si corpus agitetur. nã et cum nulla pars corporis moueri uidetur in homine: tamen ipsa cogitatio, aut in quocunq; animali auditus, uisus, odoratus, & similia, sed et in quiete ipsa, spirare, somniare, omnia hæc motus animæ sunt. Deinde quis ipsum corpus dicat immobile, etiam dum non uidetur agitari: cum incrementa membrorum, aut si iã crescendi ætas & tempus* cessit: cum saltus cordis cessationis impatiẽs: cũ sibi ordinata digeries naturali dispensatione inter uenas, & uiscera succum ministrans: cũ ipsa collectio fluentorum perpetuum corporis testetur agitatum? Et anima igitur æterno, & suo motu, sed & corpus, quamdiu ab initio & causa motus animatur, semper mouetur. Hinc eidẽ fomes quintæ ortus est quæstionis: Si anima, inquit, alijs causa est motus, ipsa sibi causa motus esse nõ poterit: quia nihil est qđ eiusdẽ rei, et sibi et alijs causa sit. Ego. uerò licet facilè possim probare, plurima esse, quæ eiusdẽ rei et sibi, & alijs causa sint: ne tamẽ studio uidear omnibus, quæ asserit, obuiare, hoc uerũ esse concedã, quod & pro uero habitum, ad asserendum motum animæ non nocebit

essentia calor est,

excessit

Obiectio quinta repetitur ut diluatur.

bit. etenim animam initium motus, & causam uocamus. De causa pòst uidebimus. Interim cōstat omne initiū inesse rei, cuius est initium: & ideo quicquid in quācunq; rem ab initio suo proficiscitur, hoc in ipso initio reperitur. sic initiū caloris non potest non calere. Ignē ipsum, de quo calor in alia transit, quis neget calidum? Sed ignis, inquit, non se ipse calefacit, quia natura totus est calidus. Teneo quod uolebam: nam nec anima ita se mouet, ut sit inter motum mouentēq; discretio: sed tota ita suo motu mouetur, ut nihil possis separare quod moueat. Hæc de initio dicta sufficiēt. De causa uerò, quoniā spōtanea cōniuētia cōcessimus, ne quid eiusdē rei & sibi, & alijs causa sit, libenter acquiescimus: ne anima, quæ alijs causa motus est, ac sibi causa motus esse uideatur. his.n. causa motus est, quæ nō mouerētur, nisi ipsa præstaret: illa uerò ut moueatur, nō sibi ipsa largitur, sed essētiæ suæ est, quod mouetur. Ex hoc quæstio, quæ sequitur, absoluta est. Tunc enim fortè concedā, ut ad motus exercitium instrumenta quærantur, quādo aliud est quod mouet, aliud quod mouetur. In anima uerò hoc nec scurrilis iocus sine dāno uerecundiæ audebit expetere, cuius motus est in essentia: cum ignis, licet ex causa intra se latēte moueatur, nullis tamen instrumentis ad superna cōscendat. multoq; minus hæc in anima quærenda sunt, cuius motus essētia sua est. In his etiam, quæ sequuntur, uir tātus & aliās ultra cæteros serius, similis cauillāti est. Si mouetur, inquit, anima, inter cæteros motus etiam de loco in locum mouetur. Ergo modo, ait, corpus egreditur, modo rursus ingreditur: et in hoc exercitio sæpe uersatur, quod fieri nō uidemus. nō igitur anima mouetur. Cōtra hoc nullus est, qui non sine hæsitatione respondeat, nō omnia, quæ mouen-

Soluitur sexta argumentatio Aristot.

Refellitur obiectio septima.

mouentur, etiam de loco in locum moueri. Aptius deniq; in
requirenda eũ similis interrogatio *retorquenda est. Moueri arbores dicis, quod cùm (ut opinor) annuerit, pari dicacitate ferietur. Si mouentur arbores, sine dubio (ut tu dicere soles) inter alios motus etiã de loco in locum mouentur: hoc autẽ uidemus per se ipsas facere nõ posse: igitur arbores nõ mouentur. Sed ut hunc syllogismũ additamento serium facere possimus, postquam dixerimus, ergo arbores nõ mouẽtur: adijciemus, sed mouentur arbores: non igitur omnia, quæ mouentur, etiam de loco in locum mouentur: & ita finis in in exitium sanæ cõclusionis euadet. Si ergo arbores fatebimur moueri quidem, sed apto sibi motu: cur hoc animæ negemus, ut motu essentiæ suæ conueniẽte moueatur? Hæc et alia ualidè dicerẽtur, etiã si hoc motus genere moueri anima non posset. Cum uerò et corpus animet accessu, et à corpore certa cõstituti tẽporis lege discedat: quis eam neget etiam in locum, ut ita dicam, moueri? Quòd autem nõ sæpe sub uno tempore accessum uariat, & recessũ, facit hoc dispositio arcana & consulta naturæ; quæ ad animalis uitam certis uinculis cõtinendã, tantum animæ iniecit corporis amorem, ut amet ultro* quòd iuncta est, raroq; contingat, ne finita quoq; lege tẽporis sui mœrens, et inuita discedat.

cui deuincta

Octauæ obiectionis dilutio.

Hac quoq; obiectione, ut arbitror, dissoluta ad eas interrogationes, quibus nos uidetur urgere, ueniamus. Si mouet, inquit, se anima, aliquo motus genere se mouet: dicendum'ne est igitur, animam se in locum mouere? ergo ille locus aut orbis, aut linea est? an se pariendo, seu consumendo mouetur? se'ne auget, aut minuit? Aut proferatur in medium, ait, aliud motus genus, quo eam dicamus moueri. Sed omnis hæc interrogationum molesta congeries,

ex una

ex una eademq; defluit male conceptæ definitionis astutia: nam quia semel sibi proposuit, omne, quod mouetur, ab alio moueri: omnia hæc motuū genera in anima quærit, in quibus aliud est quod mouet, aliud quod mouetur: cū nihil horum cadere in animam possit, in qua nulla discretio est mouentis & moti. Quis est igitur, dicet aliquis, aut unde intelligitur animæ motus, si horum nullus est? Sciet hoc quisquis nosse desiderat, uel Platone dicēte, uel Tullio: {Quin etiā cæteris, quæ mouētur, hic fons, hoc principiū est mouēdi.} Quanta sit autē uocabuli huius expreßio, quo anima fons motus uocatur: facilè reperies, si rei inuisibilis motū sine auctore, atq; ideo sine initio, ac sine fine prodeuntē, et cætera mouentē, mente concipias: cui nihil similius de uisibilibus, quàm fons potuerit reperiri: qui ita principiū est aquæ, ut cū de se fluuios & lacus procreet, à nullo nasci ipse dicatur. nam si ab alio nasceretur, non esset ipse principium. & sicut fons non facilè semper deprehenditur, ab ipso tamen, qui funduntur, aut Nilus est, aut Eridanus, aut Ister, aut Tanais. & ut illorum rapiditatem uidendo admirans, & intra te tantarum aquarum originem requirens, cogitatione recurris ad fontem: & hunc omnem motum intelligis de primo scaturiginis manare principio: ita cùm corporum motum, seu diuina, seu terrena sint, considerando, quærere fortè auctorē uelis, mens tua ad animā quasi ad fontem recurrat: cuius motum, etiam sine corporis ministerio, testãtur cogitationes, gaudia, spes, timores. nam motus eius est boni maliq; discretio, uirtutum amor, cupido uitiorum: ex quibus effluunt omnes inde nascentium rerum meatus. Motus enim eius est, quicquid irascimur, & in feruorem mutuæ collisionis armamur: unde

Quibus anima motibus agitetur.

paulatim procedens rabies fluctuat præliorum. Motus *eius est, quod in desideria rapimur, quod cupiditatibus alligamur. Sed hi motus si ratione gubernentur, proueniunt salutares: si destituantur, in præceps & rapiuntur, & rapiunt.* Didicisti *motus animæ, quos modò sine ministerio corporis, modo per corpus exercet.* Si *uero ipsius mundanæ animæ motus requires, cœlestem uolubilitatem, & sphærarum subiacentium rapidos impetus intuere, ortum occasum'ue Solis, cursus siderum uel recursus, quæ omnia anima mouente proueniunt.* Immobilem *uerò eam dicere, quæ mouet omnia,* Aristoteli *non conuenit; qui quantus in alijs sit, probatum est: sed illi tantum, quem uis naturæ, quem ratio manifesta non moueat.*

Scipionem ab auo suo Africano tam ad otiosas, quam negotiosas uirtutes incitatum fuisse: tum de tribus philosophiæ partibus, quarum nullam Cicero intactam prætererit. Cap. XVII.

E Docto igitur, atque asserto animæ motu, Africanus *qualiter exercitio eius utendum sit, in hæc uerba mandat, & præcipit:* { Hanc tu exerce optimis in rebus. *sunt autem optimæ curæ de salute patriæ, quibus agitatus & exercitatus animus, uelocius in hanc sedẽ & domũ suam peruolabit: idq; ocyus faciet, si iam tum, cũ erit inclusus in corpore, eminebit foras, et ea, quæ extra erũt, contemplans, quammaxime se à corpore abstrahet. nam eorum animi, qui se corporis uoluptatibus dediderunt, earumq; se quasi ministros præbuerunt, impulsuq; libidinum, uoluptatibus obedientium, deorum & hominum iura uiolauerunt; corporibus elapsi, circum terrã ipsam uolutantur, nec in hunc locũ nisi multis exagitati seculis reuertuntur.*

uertũtur.} In superiore huius operis parte diximus alias otiosas, alias negotiosas esse uirtutes: et illas philosophis, has rerũp. rectoribus cõuenire. utrasq; tamẽ exercẽtẽ facere beatũ. Hæ uirtutes interdũ diuidũtur, nõnũquã uerò miscẽtur: cũ utrarũq; capax et natura, & institutione animus inuenitur. nã si quis ab omni quidem doctrina habeatur alienus in rep. tamen & prudens, et tẽperatus, et fortis, & iustus sit: hic à feriatis remotus, eminet tamẽ actualium uigore uirtutum, quibus nihilominus cœlum cedit in præmiũ. Si quis uerò insita quiete naturæ, non sit aptus ad agendum, sed solũ optimæ conscientiæ dote *erectus ad supera, doctrinæ supellectilem ad exercitium diuinæ disputationis expendat, sectator cœlestium, deuius caducorum, is quoq; ad cœli uerticẽ otiosis uirtutibus subuehetur. Sæpe tamen euenit, ut idem pectus & agendi, & disputandi perfectione sublime sit: et cœlum utroq; adipiscatur exercitio uirtutum. Romulus nobis in primo genere ponatur: cuius uita uirtutes nunquã deseruit, semper exercuit. In secũdo Pythagoras, qui agẽdi nescius, fuit artifex disserendi. et solas doctrinæ, & conscĩetiæ uirtutes secutus est. Sint in tertio ac misto genere apud Græcos Lycurgus, et Solõ: inter Romanos Numa, Catones ambo, multiq; alij, qui et philosophiã hauserunt altius, & firmamentum reip. præstiterũt. soli .n. sapiẽtiæ otio deditos, ut abunde Græcia tulit, ita Roma non nesciuit. Quoniã igitur Africanus noster, quẽ modò auus præceptor instituit, ex illo genere est, quod & de doctrina uiuendi regulam mutuatur, & statum publicũ uirtutibus fulcit: ideo ei perfectionis geminæ præcepta mandantur. sed ut in castris locato, & sudanti sub armis, primum uirtutes politicæ suggeruntur his uerbis: {Sunt autem

De duplici genere uirtutum.

eruptus

autem optimæ curæ de salute patriæ, quibus agitatus, & exercitatus animus, uelocius in hanc sedem & domum suã prouolabit.} Deinde, *quasi non minus docto, quàm forti uiro philosophis apta subdũtur, cũ dicitur: {*Idq; *ocyus faciet, si iam tunc, cum erit inclusus in corpore, eminebit foras: & ea, quæ extra erunt, contẽplans, quammaximè se à corpore abstrahet.}* Hæc *enim illius sunt præcepta doctrinæ, quæ illã dicit mortẽ philosophantibus appetendam. ex qua fit, ut adhuc in corpore positi, corpus ut alienam sarcinã (inquantum patitur natura) despiciant.* Et *facilè nũc atque opportunè uirtutes suadet: postquàm quanta, & quàm diuina præmia uirtutibus debeantur, edixit. Sed quia inter leges quoq; illa imperfecta dicitur, in qua nulla deuiantibus pœna sancitur: ideo in cõclusione operis pœnam sancit extra hæc præcepta uiuentibus.* Quem *locum* Hermagoras *ille* Platonicus *copiosius executus est, secula infinita dinumerans, quibus nocentum animæ in easdem pœnas sæpe reuolutæ, serò de* Tartaris *emergere permittuntur, & ad naturæ suæ principia, quod est cœlum, tandẽ impetrata purgatione remeare.* Necesse *est enim omnem animã ad originis suæ sedẽ reuerti. Sed quæ corpus tanquam peregrinæ incolunt, cito post corpus uelut ad patriam reuertuntur. quæ uerò corporum illecebris, ut suis sedibus, inhærent, quantò ab illis uiolentius separantur, tantò ad supera serius reuertuntur. Sed iam finem somnio cohibita disputatione faciamus, hoc adiecto, quod conclusionem decebit: quia cum sint totius philosophiæ tres partes, moralis, naturalis, & rationalis: & sit moralis, quæ docet morum elimatam perfectionem: naturalis, quæ de diuinis corporibus disputat: rationalis, cùm de incorporeis sermo est,*

quæ

quæ mens sola complectitur: nullam de tribus Tullius in hoc Somnio prætermisit. nam illa ad uirtutes, amoremq́; patriæ, & ad contemptum gloriæ adhortatio, quid aliud continet, nisi ethicæ philosophiæ instituta moralia? cùm uerò uel de sphærarum modo, uel de nouitate, siue magnitudine siderum, deq́; principatu solis, & circis cœlestibus, cingulisq́; terrestibus, & Oceani situ loquitur, & harmoniæ superûm pandit arcanum: physicæ secreta cõmemorat. at cùm de motu, & immortalitate animæ disputat, cui nihil constat inesse corporeum, cuiusq; essentiam; nullius sensus, sed sola ratio deprehendit: illic ad altitudinem philosophiæ rationalis ascendit. Verè igitur pronunciandum est, nihil hoc opere perfectius, quo uniuersa philosophiæ continetur integritas.

Expositionis in Somnium Scipionis

FINIS.

MACROBII AVRELII THEODOSII, V.C. ET ILL.

conuiuiorum primi diei Saturnaliorum,

LIBER PRIMVS,

ad Eustathium filium.

*VLTAS, uariasq; res in hac uita nobis, Eustathi fili, natura conciliauit: sed nulla nos magis, quã eorũ, qui è nobis essent procreati, charitate deuinxit: eamq; nostram in his educandis atque erudiendis curam esse uoluit, ut parentes, neque si id, quod cuperent, ex sententia cederet, tantum ulla alia ex re uoluptatis, neque, si contrà eueniret, tantum mœroris capere poßint. hinc est, quòd mihi quoque institutione ita nihil antiquius æstimatur. ad cuius perfectionem compendia longis anfractibus ante ponenda ducens, moraéq; omnis impatiens, non opperior, ut per hæc sola te promoueas, quibus ediscendis gnauiter ipse inuigilas: sed ago, ut ego *quoque tibi legerim, & quicquid mihi, uel te iam in lucem edito, uel antequàm nascereris, in diuersis seu Græcæ seu Romanæ linguæ uoluminibus elaboratũ est, id totũ sit tibi scientiæ supellex: et quasi de quodã literarum penu, si quando usus uenerit, aut historiæ, quæ in librorum strue latens clã uulgo est, aut dicti factiue memorabilis reminiscẽdi, facilè id tibi inuentu atq; deprõptu sit. Nec indigeste, tãquã in aceruũ, cõgeßimus digna memoratu, sed uariarũ rerũ disparilitas ab au-*

* *quicquid legerim*

ctoribus

ctoribus *diuersis cõfusa tẽporibus, ita in quoddã digesta corpus est: ut quæ indistinctè, atq; promiscuè ad memoriæ subsidiũ annotaueramus, in ordinẽ instar mẽbrorum cohærentia cõuenirent. Nec mihi uitio uertas, si res, quas ex lectione uaria mutuabor, ipse sæpe uerbis, q̃bus ab ipsis auctoribus enarratæ sunt, explicabo: quia præsẽs opus nõ eloquẽtiæ ostentationem, sed noscẽdorum congeriẽ pollicetur. Et boni cõsulas oportet, si notitiã uetustatis modo nostris nõ obscure, modo ipsis antiquorũ fideliter uerbis recognoscas, prout quæq; se uel enarranda, uel transferẽda suggesserint. Apes enim quodãmodo debemus imitari, quæ uagãtur, & flores carpunt: deinde quicquid attulere, disponũt, ac per fauos diuidunt, & succum uarium in unum saporẽ mistura quadã et proprietate spiritus sui mutant. nos quoque quicq̃d diuersa lectione quæsiuimus, cõmittemus stylo: ut in ordinẽ eodẽ digerente coalescat. nam et in animo melius distincta seruantur, & ipsa distinctio non sine quodã fermento, quo conditur uniuersitas: in unius saporis usum uaria libamẽta confundit: ut etiã si quid apparuerit unde sumptũ sit, aliud tamẽ esse, quàm unde sumptum noscetur, appareat. quod in corpore nostro uidemus, sine ulla opera nostra facere naturam. alimenta, quæ accipimus, quandiu in sua qualitate perseuerãt, & solida innatant, malè stomacho oneri sunt. at cùm ex eo quod erant mutata sunt, tũ demum in uires & sanguinem transeunt. Idem in his, quibus aluntur ingenia, præstemus: ut quæcunq; hausimus, nõ patiamur integra esse, nè aliena sint, sed in quandam digeriem concoquantur: alioquin in memoriam ire possunt, non in ingenium. Ex omnibus colligamus, unde unum fiat ex omnibus: sicut unus numerus fit ex singulis. Hoc faciat noster

*diuersa.

ster animus, omnia, quibus est adiutus, abscondat: ipsum tamen ostendat, quod efficit. Vt qui odora pigmenta cõficiũt, ante omnia curant, ut nullius sint odoris propria, quæ condiuntur, confusuri uidelicet omnium succos odoraminum in spiramẽtum unũ. Vides q̃ multorum uocibus chorus cõstet: una tamen ex omnibus redditur. Aliqua est illic acuta, aliqua grauis, aliqua media: accedunt uiris fœminæ, interponitur fistula: ita singulorum illic latent uoces, omnium apparent, & fit concentus ex dissonis. Tale hoc præsens opus uolo. Multæ in illo artes, multa præcepta sunt, multarum ætatum exempla, sed in unum conspirata. In q̃bus si neque ea, quæ iam tibi cognita sunt, asperneris: nec quæ ignota sunt, uites: inuenies plurima, quæ sint aut uoluptati legere, aut cultui legisse, aut usui meminisse. nihil .n. huic operi insertum puto, aut cognitu inutile, aut difficile perceptu: sed omnia, quibus sit ingenium tuum uegetius, memoria adminiculatior, oratio solertior, sermo incorruptior: nisi sicubi nos, sub alio ortos cœlo, latinæ linguæ uena non adiuuet. Quod ab hisce (si tamen quibusdam fortè nonnunquã tẽpus uoluntasq; erit ista cognoscere) petitũ impetratũq; uolumus; ut æqui boniq; consulant, si in nostro sermone natiua Romani oris elegãtia desideretur. Sed næ ego incautus sum, qui uenustatem reprehensionis incurram à M. quondam Catone profectæ in A. Albinum, qui

Gell. lib. 11 c. 8. *cũ L. Lucullo consul fuit. Is Albinus res Romanas oratione græca scriptitauit. In eius historiæ primo scriptũ est ad hanc sententiam: Neminem succensere sibi conuenire, si quid in illis libris parum compositè, aut minus eleganter scriptum foret. Nam sum, inquit, homo Romanus, natus in Latio: unde & eloquium græcũ à nobis alienissimum*

est. ideoq; ueniam, gratiamq; malæ existimationis, si quid esset erratum, postulauit. Ea cùm legisset M. Cato: Næ tu, inquit, Aule nimium nugator es, cum maluisti culpam deprecari, quàm culpa uacare. nam petere ueniam solemus, aut cùm imprudentes errauimus, aut cùm noxam imperio compellentis admisimus. Te, inquit, oro, quis perpulit, ut id cõmitteres, quod priusquàm faceres, peteres uti ignosceretur? Nũc argumẽtũ, quod huic operi dedimus, uelut sub quodam prologi habitu dicemus.

Argumentum operis totius. Cap. I.

SAturnalibus apud Vectiũ Prætextatum nobilitatis Romanæ proceres, doctiq; alij cõgregantur: et tẽpus solẽniter feriatũ deputàt colloquio liberali: cõuiuia quoq; sibi mutua comitate præbentes: nec discedentes à se nisi ad nocturnam quietem. nã per omne spatium feriarum, meliorem diei partem serijs disputationibus occupantes, cœnæ tempore conuiuiales sermones agitant: ita ut nullũ diei tẽpus doctè aliquid, uel lepidè proferendi uacuum relinquatur. sed erit in mensa sermo iucũdior, ut habeat uoluptatis amplius, seueritatis minus. nã cum apud alios, quibus sunt descripta conuiuia, tum in illo Platonis symposio, nõ austeriore aliqua de re conuiuarum sermo, sed cupidinis uaria et lepida descriptio est. in quo quidem Socrates non arctioribus, ut assolet, nodis urget, atq; implicat aduersariũ: sed eludẽdi magis, quàm decertandi modo, apprehensis dat elabendi propè atq; effugiendi locum. oportet enim uersari in conuiuio sermones, ut castitate integros, ita appetibiles uenustate. matutina erit robustior disputatio, quæ uiros & doctos, & præclarißimos deceat. neque enim Cottæ, Lælij, & Scipiones amplißimis de rebus, quoad Romanæ

literæ erunt, in ueterũ libris disputabũt: Prætextatos uero, Flauianos, Albinos, Symmachos, & Eustathios, quorũ splendor similis, & non inferior uirtus est, eodem modo loqui aliquid licitum non erit. Nec mihi fraudi sit, si uni aut alteri ex his, quos cœtu coegit matura ætas, posteriori seculo prætextati sint: quod licito fieri Platonis dialogi testimonio sunt. quippe Socrate ita Parmenides antiquior, ut huius pueritia uix illius apprehenderit senectutẽ: & tamẽ inter illos de rebus arduis disputatur. Inclytum dialogum Socrates habita cum Timæo disputatione consumit, quos constat eodem seculo non fuisse. Paralus uerò & Xantippus, quibus Pericles pater fuit, cũ Protagora apud Platonem disserunt, secundo aduentu Athenis morante, quos multo antè infamis illa pestilentia Athenis absumpserit. Annos ergo coeuntium mitti in digitos (exemplo Platonis nobis suffragante) non conuenit. Quo autem facilius quæ ab omnibus dicta sunt, apparere ac secerni poßẽt: Decium de Posthumiano, qui'nam ille sermo, aut inter quos fuisset, sciscitantem fecimus. Et ne diutius lectoris desideria moremur, iam Decij & Posthumiani sermo palam faciet, quæ huius colloquij uel origo fuerit, uel ordo processerit.

Quæ conuiuialis huius sermonis origo, & quis ordo fuerit. Cap. II.

DECIVS.

Legendum certè est, cõmodo. i. opportune.

TEntanti mihi Posthumiane aditus tuos, & mollißima consultandi tempora, cum *modo adsunt feriæ, quas indulget magna pars mensis Iano dicati. cæteris enim fermè diebus, qui causis opportuni perorandis sunt, hora omnino reperiri nulla potest, quin tuorum clientium negotia uel defendas in foro, uel domi discas. Nunc autem (scio

(scio te .n. non ludo, sed serio feriari) si est cômodû respondere id, quod rogatum uenio, tibi ipsi, quâtum arbitror, nô iniucundum, mihi uerò gratißimum feceris. Requiro autê abs te id primum, interfueris'ne côuiuio per plusculos dies côtinua comitate renouato, eiq; sermoni, quê prædicare in primis, queq; apud omnes maximis ornare laudibus diceris? quem quidem ego ex patre audissem, nisi post illa conuiuia Roma profectus Neapoli moraretur. Alijs uerò nuper interfui admirantibus memoriæ tuæ uires, uniuersa quæ tunc dicta sunt per ordinê sæpe referentis. POST. Hoc unum Deci nobis (ut et ipse, quantum tua sinit adolescentia, uidere, & ex patre Albino audire potuisti) in omni uitæ cursu optimum uisum est, ut quantû cessare à causarum defensione licuisset, *tantû ad eruditorum hominum totum tuiq; similiû congressum aliquê sermonemq; conferrê. neque enim rectè institutus animus requiescere aut utilius, aut honestius usquam potest, quàm in aliqua opportunitate doctè ac liberaliter colloquendi, interrogandiq; et respôdêdi comitate. Sed quodnâ istud conuiuium? An uero dubitandum est, quin id dicas, quod doctißimis procerum cæteris q; nuper apud Vectium Prætextatum fuit, & discurrês post inter reliquos grata uicißitudo uariauit? DEC. De hoc ipso quæsitû uenio: et explices uelim, quale illud côuiuium fuerit, à quo te abfuisse, propter singularem omnium in te amicitiam, non opinor. POST. Voluissem equidem, neque id illis, ut existimo, ingratum fuisset. sed cum essent amicorum complures mihi causæ illis diebus pernoscendæ, ad cœnam tum rogatus, meditandi, non edendi illud mihi tempus esse respondi: hortatusq; sum, ut alium potius nullo inuolutum negotio, atque cura liberum quærerent. Itaque

 fa-

factum est. nam facundũ, et eruditum uirum Eusebiũ, rhetorem inter Græcos præstantem omnibus .i. nostra ætate professis, doctrinæ Latialis haud inscium, Prætextatus meũ in locũ inuitari imperauit. DEC. *Vnde igitur illa tibi nota sunt, quæ tam iucundè & comiter ad instituendã uitam exemplis, ut audio, rerũ copiosissimis, et uariæ doctrinæ ubertate prolata, digestaq; sunt?* POST. *Cum solstitialis dies, qui Saturnaliorum festa, qbus illa conuiuia celebrata sunt, cõsecutus est, forẽst cura uacuus, lætiore animo essẽt domi, eò Eusebius cũ paucis è sectatoribus suis uenit, statimq; uultu renidẽs, Permagna me, inqt, abs te Posthumiane cũ ex alijs, tũ hoc maximè gratia fateor obstrictũ quòd à Prætextato ueniam postulando, mihi in cœna uacue fecisti locũ. Itaq; intelligo, nõ studiũ tantum tuũ, sed ipsam quoq;, ut aliquid abs te mihi fiat commodi, consentire atq; aspirare fortunã. Vis'ne, inquã, restituere id nobis, quod debitũ tã benignè, ac tam libenter fateris, nostrumq; hoc otiũ, quo perfrui raro admodũ licet, eò ducere, ut his, qbus interfueris tũc tu, nũc nos interesse uideamur? Faciã inquit, ut uis. Narrabo aũt tibi, nõ cibũ aut potũ: tametsi ea quoq; ubertim, casteq; affuerunt: sed ea, quæ uel in cõuiuijs, uel maximè extra mensã ab ijsdẽ per tot dies dicta sunt, inquantũ potero, animo repetã. Quæ quidẽ ego cũ audirẽ, ad eorũ mihi uitã, qui beati à sapiẽtibus dicerẽtur, accedere uidebar. nã & quæ pridie quàm adessem inter eos dicta sunt, Auieno mihi insinuante comperta sunt: & omnia scripto mandaui, ne quid subtraheret obliuio. quæ si ex me audire gestis: caue existimes diem unã referẽdis, quæ p tot dies sunt dicta, sufficere.* DEC. *Quẽnã igitur, et inter quos, aut unde ortũ sermonẽ Posthumiane fuisse*

ne fuisse dicebat? Ita prætò sum indefessus auditor. Tũ ille, Declinante, inquit, in uesperum die, quem Saturnale festũ erat insecuturum, cũ Vectius Prætextatus domi cõuenire se gestiẽtibus copiam faceret, eò uenerunt Aurelius Symmachus, & Cecinna Albinus, cùm ætate, tum etiã moribus ac studijs inter se coniunctissimi. Hos Seruius, inter grammaticos doctorem recens professus, iuxta doctrinam mirabilis & amabilis, uerecundè terram intuens, & uelut latenti similis, sequebatur. quos cũ prospexisset, obuiãq; processisset, ac perblandè salutauisset, cõuersus ad Furiũ Albinum, qui tum fortè cum Auieno aderat, Vis'ne, ait, mi Albine, cũ his, quos aduenisse peropportunè uides, quosq; iure ciuitatis nostræ lumina dixerimus, eam rem, de qua inter nos nasci cœperat sermo, cõmunicemus? Quid ni? maximè uelim, Albinus inquit. nec.n. ulla alia de re, quàm de doctis quæstionibus colloqui, aut nobis, aut his potest esse iucundius. Cumq; consedissent, tum Cecinna: Quidnam id sit, mi Prætextate, tametsi adhuc nescio: dubitare tamen non debeo esse scitu optimum: cum & uobis ad colloquendum causam attulerit, et nos eius expertes esse non sinatis. Atqui scias, inquit, oportet, eum inter nos sermonem fuisse: ut cum dies crastinus festis Saturno dicatis initium dabit, quando Saturnalia incipere dicamus, id est, quando crastinum diem initium sumere existimemus. Et inter nos quidem parua quædam de hac disputatione libauimus: uerùm quia te, quicquid in libris latet, inuestigare notius est, quàm ut per uerecundiam negare possis, pergas uolo in medium proferre, quicquid de hoc, quod quærimus, edoctum tibi comprehensumq; est.

De principio ac diuisione ciuilis diei. Cap. III.

TVm Cecinna: Cum uobis,qui me in hūc sermonē adducitis,nihil ex omnibus,quæ ueteribus elaborata sunt,aut ignoratio neget, aut obliuio subtrahat, superfluū uideo,inter sciētes nota proferre. Sed ne quis me existimet dignatione cōsultationis grauari: quicquid de hoc mihi tenuis memoria suggesserit,paucis reuoluā. Post hæc cū omnes paratos ad audiēdū erectosq; uidisset, ita exorsus est: M.Varro in rerū humanarū libro, quē de diebus scripsit, Homines,inquit,qui ex media nocte ad proximam mediam noctē his horis uiginti quatuor nati sunt,uno die nati dicūtur. Quibus uerbis ita uidetur dierum obseruationē diuisisse,ut qui post solis occasum ante mediā noctē natus sit illo quē nox cōsecuta est:cōtra uerò qui in sex noctis horis posterioribus nascitur, eo die uideatur natus,qui post eā noctē diluxerit. Atheniēses autē aliter obseruare,idē Varro in eodē libro scripsit:eosq; à solis occasu,ad solē iterū occidentē, omne id mediū tēpus, unū diē esse dicere. Babylonios porrò aliter. A sole.n.exorto,ad exortum eiusdē incipientē, id spatium unius diei nomine uocare. Vmbros uerò unū et eūdē diē esse dicere à meridie ad insequētē meridiē. Quod quidē,inquit Varro,nimis absurdū est.nāq; ui kalēdis hora sexta apud Vmbros natus est, dies eius natalis uideri debebit: & kalēdarū dimidiatus,et qui post Kalendas erit,usq; ad horā eius diei sextā. Populum aūt Romanum, ita uti Varro dixit, dies singulos annumerare à media nocte ad mediā proximā, multis argumētis ostēditur. sacra sunt.n. Romana, partim diurna,partim nocturna.Et eis quæ diurna sunt,ab hora sexta noctis præcedētis,sequētis uerò nocturnis sacris tēpus impēditur. Ad hoc,ritus quoq; & mos auspicādi eandē esse obseruationē docet. nam magistra-

Ex Gellio lib.3. cap. 2. de diei initio.

Athenienses.

Babylonij.

Vmbri.

Romani.

gistratus, quãdo uno die eis et auspicandũ est, et id agẽdũ, sup quo processit auspiciũ, post mediã noctẽ auspicãtur, et post exortũ solẽ agũt: auspicatiq;, et egisse eadẽ die dicuntur. Praeterea tribuni plebis, quos nullũ diẽ integrũ abesse Roma licet, cùm post mediã noctẽ proficiscuntur, et post primã facẽ ante mediã noctem sequentẽ reuertuntur, nõ uidentur abfuisse diem: quoniã ante horam noctis sextam regressi, partem aliquam illius in urbe cõsumunt. Quintũ quoq; Mutium iurisconsultum dicere solitũ legi, non esse usurpatam mulierem, quae cum kalendis Ianuarijs apud uirum matrimonij causa esse coepisset, ad diem quartũ kalendas Ianuarias sequentes *usurpata esset. non enim posset impleri trinoctiũ, quo abesse à uiro usurpãdi causa ex duodecim tabulis deberet: quoniã tertiae noctis posteriores sex horae, alterius anni essent, qui inciperet ex kalendis. Vergilius quoq; id ipsũ ostẽdit, ut hominẽ decuit poeticas res agẽtem, recondita, atq; operta ueteris ritus significatione: *usurpatũ isset, antiq.*

Torquet, inquit, medios nox humida cursus, *Aeneid. 5.*
Et me saeuus equis Oriens afflauit anhelis.

his enim uerbis diem, quem Romani ciuilem appellauere, à sexta noctis hora oriri admonet. Idem poeta, quando nox quoque incipiat, expressit in sexto. cum enim dixisset:

Hac uice sermonum roseis Aurora quadrigis *Aeneid. 6.*
In medium aethereo cursu traiecerat axem.

mox suggessit uates:

Nox ruit, Aenea: nos flendo ducimus horas.

Sed ita obseruantissimis ciuilium definitionum diei & noctis initia descripsit. Qui dies ita diuiditur. Primum tempus diei dicitur mediae noctis inclinatio, deinde gallicinium, inde conticinium, cum & galli conticescunt, & homines

mines etiam tum quiescunt. deinde diluculum, id est, cũ incipit dignosci dies. inde manè, dum dies clarus. Manè *autem dictum, aut quòd ab inferioribus locis, id est, à manibus, ex ordinum lucis emergat, aut, quod uerius mihi uidetur, ab omine boni nominis: nam & Lanuuini manè pro bono dicunt, sicut apud nos quoque contrarium est immane: ut, immanis belua, uel immane facinus, & hoc genus cætera, pro non bono.* Deinde *à mane ad meridiem, hoc est ad medium diem. inde iam suprà uocatur tempus occiduum, & mox suprema tempestas, hoc est, diei nouissimum tempus: sicut expressum est in duodecim tabulis, Solis occasus suprema tempestas esto.* Deinde *uespera, quod à Græcis tractum est: illi enim* ἑσπέραν *à stella* Hespero *dicunt, unde &* Hesperia Ita*lia, quòd* Occasui *subiecta sit, nominatur. ab hoc tempore prima fax dicitur, deinde concubia, & inde intempesta, quæ non habet idoneum tempus rebus gerendis.* Hæc *est diei ciuilis à* Romanis *obseruata diuisio.* Ergo *noctu futura, cùm media esse cœperit, auspicium saturnaliorum erit, quibus die crastini mos inchoandi est.*

Latinè dici Saturnaliorũ, noctu futura, et diecrastini. Cap. IIII.

HIc *cùm omnes, quasi uetustatis promptuariũ,* Al*bini memoriã laudauissent:* Prætextatus Auienũ *uidens* Furio *insusurrantem,* Quid *nam hoc, mi* Auiene, *inquit, quod uni* Albino *indicatum, clam cæteris esse uelis?* Tum *ille:* Moueor *quidem auctoritate* Cecinnæ*: nec ignoro, errorem in tantam non cadere doctrinam. aures tamen meas ista uerborũ nouitas perculit, cum* Noctu futura, *&* Diecrastini *magis, quàm* Futura nocte, *&* Die crastino *dicere (ut regulis placet) maluit. nam* Noctu non

appel-

appellatio, sed aduerbiũ est. porrò Futura, quod nomẽ est, nõ potest cum aduerbio conuenire. nec dubium est, hoc inter se esse Noctu et nocte, quod Diu et Die. & rursus, Die & crastini, nõ eodẽ casu sunt, & nisi casus idẽ, nomina in eiusmodi elocutione non iungit. Saturnaliorũ deinde cur malimus, q̃ Saturnalium dicere, opto dignoscere. Appellatio pro nomine.

Ad hæc cũ Cecinna renidẽs taceret, & Seruius à Symmacho rogatus esset, quid nam de his existimaret, Licet, inquit, in hoc cœtu non minus doctrina, quàm nobilitate reuerendo, magis mihi discendum sit, quàm docendum: fabulabor tamen arbitrio iubentis, & insinuabo primum de Saturnalibus, post de cæteris, unde sit sic eloquendi non nouitas, sed uetustas. Qui Saturnalium dicit, regula innititur. Nomina.n. quæ datiuum pluralem in bus mittũt, nunquam genitiuum eiusdem numeri syllaba creuisse patiuntur: sed aut totidem habet, ut Monilibus monilium, Sedilibus sedilium: aut una syllaba minus est, ut Carminibus carminum, Luminibus luminum. sic ergo Saturnalibus rectius Saturnalium, quàm Saturnaliorum. Sed qui Saturnaliorum dicunt, auctoritate magnorum muniuntur uirorũ. nam & Sallust. in III. Bacchanaliorum ait: & Masurius Fastorum II. Vinaliorũ, inquit dies Ioui sacer est, non, ut quidam putant, Veneri. Et ut ipsos quoq; grammaticos in testimonium citem, Verrius Flaccus in eo libello, qui Saturnus inscribitur, Saturnaliorum, inquit, dies apud Græcos quoq; * festi habentur. & in eodem libro, Dilucide me, inquit, de constitutione Saturnaliorum scripsisse arbitror. item Iulius Modestus de Ferijs, Saturnaliorũ, inquit, Feriæ. & in eodem libro: Antias, inquit, Agonaliorum repertorem Numam Pompilium refert. Hæc tamẽ, inquies

Saturnalium. Saturnaliorum. * fasti

inquies, auctoritas quæro, an poßit aliqua ratione defendi. Planè quatenus alienũ non est, cõmitti grãmaticum cũ sua analogia, tentabo suspicionibus eruere, quid sit quod eos solita enunciatione detorserit, ut mallẽt Saturnaliorum, quã Saturnalium dicere. Ac primum æstiuo quòd hæc nomina, quæ sunt festorum dierum neutralia, carentq; numero singulari, diuersæ cõditionis esse uoluerunt ab his nominibus, quæ ũtroq; numero figurantur. Compitalia enim, & Bacchanalia, et Agonalia, & Vinalia, et reliqua his similia, festorum dierum nomina sunt, nec singulariter nominantur: aut si singulari numero dixeris, nòn idem significabis, nisi adieceris festum: ut Bacchanale festum, & Agonale festũ, & reliqua, ut iã non positiuũ sit, sed adiectiuũ, quod Greci ἐπίθετον uocant. Animati sunt ergo ad faciendam discretionẽ in genitiuo casu, ut ex hac declinatione exprimerent nomen solennis diei, scientes in nonnullis sæpe nominibus datiuo in bus exeũte, nihilominus genitiuũ in rum finiri, ut domibus, domorum, duobus, duorum, ambobus amborũ. ita & uiridia cum ἀντὶ ἐπιθέτου accipiuntur, genitiuũ in ium faciunt, ut uiridia, prata uiridium pratorum. cum uerò ipsam loci uiriditatẽ significare uolumus, uiridiorum dicimus: ut cum dicitur, formosa facies uiridiorum. tunc .n. uiridia, quasi positiuum ponitur, nõ accidens. Tanta autẽ apud ueteres fuit licentia huius genitiui, ut Asinius Pollio uectigaliorum frequẽter usurpet, quod uectigal nõ minus dicatur, quàm uectigalia. Sed et cum legamus, Læuaq; ancile gerebat: tamen & ancilicrum relatum est. Videndũ ergo, ne magis uarietas delectauerit, quã ut ad amußim uerum sit, festorum dierum nomina sic uocata. Ecce.n. & præter solẽnium dierum uocabula, alia quoq; sic declinata

Cur auctores Saturnaliorum dicere maluerunt, quàm Saturnalium.

repe-

reperimus, ut præcedens sermo patefecit, uiridiorum, & uectigaliorū, et anciliorū. Sed et ipsa festorū nomina secū dū regulā declinata apud ueteres reperio. siquidē Varro Feraliū diē ait à ferēdis in sepulchra epulis dici. Non dixit, Feraliorum. Et alibi, Floraliū, nō Floraliorū ait, cū idē nō ludos Florales illic, sed ipsū festū Floralia significaret. Masurius ét II. Fastorū, Liberaliū dies, inqt, à pōtificibus Agonium Martiale appellatur. Et in eodē libro, Eam noctem deinceps, quæ in sequentem diem, qui est Lucarium, nō dixit Lucariorum. Itemq; Liberalium multi dixerunt, nō Liberaliorum. Vnde pronunciādum est, ueteres indulsisse copiæ per ueritatem: ut dicebant exanimos et exanimes, inermes & inermos, tū hilaros, atq; hilares. Et ideo certum est, *licitò et Saturnalium & Saturnaliorum dici: cū alterum regula cū auctoritate, alterū etsi sola, sed multorum defendit auctoritas. Reliqua autē uerba, quæ Auieno nostro noua uisa sunt, ueterum nobis sunt testimonijs asserēda. Ennius. n. nisi cui uidetur inter nostræ ætatis politiores munditia respuēdus, noctu cōcubia dixit his uerbis: liciti Noctu

Quæ Galli furtim noctu summa arcis adorti
Mœnia concubia, uigilesq; repentè cruentant.

Quo in loco animaduertēdum est, nō solum quod noctu cō cubia, sed etiā q̃ qua noctu dixerit. et hoc posuit in Annalium septimo, in quorum tertio clarius quidē idem dixit:

Hac noctu filo pendebit Hetruria tota.

Claudius etiam Quadrigarius Annal. 3. Senatus autē noctu cōuenire, noctu multa domum dimitti. Non esse ab re puto hoc in loco id quoque admonere, quod decemuiri in XII. tabulis inusitatißimè nox, pro noctu dixerūt. uerba hæc sunt: Si nox furtam factum sit, si im aliquis occisit, iure

Ex Gellio lib. 10 cap. 24 de diecrastini.

iure cæsus esto. In qbus uerbis id ēt notādū est, q ab eo, quod est is, nō eū, casu accusatiuo, sed im, dixerūt. Sed nec diecrastini à doctissimo uiro sine ueterū auctoritate prolatū est: quibus mos erat, modò diequinti, modò diequinte pro aduerbio copulatè dicere. Cuius indiciū est q syllaba secūda corripitur, quæ natura producitur, cū solū dicitur die. Quòd autē diximus, extremā istius uocis syllabā tū per e, tū per i, scribi, cōsuetū id ueteribus fuit, ut his literis plerūq; in fine indifferenter uterētur, sicut pristinè et pristini, procliuè procliui. Venit ecce illius uersus Pōponiani in mētē, q est ex Atellana, quæ *Meuia inscribitur.

Metui

Dies hic sextus, cum nihil egi: die
Quarte moriar fame.

Die pristine eodem modo dicebatur, quod significabat die pristino, id est, priore, quod nunc pridie dicitur, conuerso compositionis ordine, quasi pristino die. Nec inficias eo, lectum apud ueteres die quarto. sed inuenitur hoc de transacto, non de futuro positum. nam Cn. *Marius, homo impensè doctus, in mimiambis pro eo dicit, quod nudiusquartus nos dicimus, in his uersibus:

Matius

Antiquus codex habet certò, id est de industria.

Nuper die quarto ut recordor, & *certè
Aquarium urceum unicum domi fregit.

Hoc igitur intererit, ut die quarto quidem, de præterito dicamus: die autem quarte, de futuro. Verum ne de diecrastini nihil retulisse uideamur, suppetit Cœlianum illud ex libro historiarum secundo: Si uis mihi equitatum dare, & ipse cum cætero exercitu me sequi, diequinti Romæ in Capitolio curabo tibi cœnam coctam. Hic Symmachus, Cœlius tuus, inquit, & historiam, & uerbum ex Originibus M. Catonis accepit,

apud

apud quē ita ſcriptū eſt: Igitur dictatorē Carthaginiēſiū magiſter equitū monuit: Mitte Romā mecū equitatum, die quinti in Capitolio tibi cœna cocta erit. Et Prætextatus: Exiſtimo nonnihil ad demonſtrandā conſuetudinē ueterū, etiā et prætoris uerba cōferre, qui more maiorū ferias cōcipere ſolet, quæ appellātur Cōpitalia. Ea uerba hæc ſunt: Die noni poſt kalend. Ian. Quiritibus Compitalia erūt.

De exauctoratis, obſoletisque uerbis: tum recte ac Latine dici, Mille uerborum eſt, &c. Cap. V.

TVm Auienus aſpiciēs Seruiū, Curius, inqt, et Fabritius et Coruncanus, antiquiſſimi uiri, uel ēt his antiquiores Horatij illi Trigemini, planè ac dilucidè cū ſuis fabulati ſunt: neq; Aurūcorū, aut Sicanorū, aut Pelaſgorū, qui primi coluiſſe, in Italia dicuntur, ſed ætatis ſuæ uerbis loquebātur. Tu aūt proinde quaſi cū matre Euandri nunc loquere. Vis uobis uerba multis iā ſeculis obliterata reuocare: ad quorum cōgeriē præſtāteis quoq; uiros, quorum memoriā cōtinuus legendi uſus inſtruit, incitaſti. Sed antiquitatē uobis placere iactatis, quòd honeſta, & ſobria, & modeſta ſit. Viuamus ergo moribus præteritis, præſētibus uerbis loquamur. Ego.n.id, quod à C. Cæſare, eccellētis ingenij ac prudētiæ uiro, in primo de Analogia libro ſcriptū eſt, habeo ſemper in memoria, atq; in pectore, ut tanquam ſcopulum, ſic fugiā infrequens, atq; inſolens uerbum. Mille deniq; uerborum talium eſt, quæ cùm in ore priſcæ auctoritatis crebro fuerint, exauctorata tamē à ſequēti ætate, repudiataq; ſunt. Horū copiā proferre nunc poſſē, ni tēpus iā noctis propinquātis neceſſariæ diſceſſionis nos admoneret. Bona uerba quæſo, Prætextatus morali, ut aſſolet, grauitate ſubiecit, ne inſolēter parētis artium antiquitatis reuerenti-

Gell. lib. I. cap. I.

Mille uerborum eſt, ex Gell. lib. I. c. 16.

uerētiā uerberemus: cuius amorē tu quoq; dū dißimulas, magis prodis. Cū n. dicis, Mille uerborū est, quid aliud sermo tuus, nisi ipsā redolet uetustatē? nā licet M. C. in oratione, quā pro Milone cōcepit, ita scriptū reliquerit: Ante fundū Clodij, quo in fundo propter insanas illas substructiones, facilè mille hominū uersabatur ualētiū. nō uersabātur, quod in libris minus accuratè scriptis reperiri solet. Et in sexta in Antoniū: Quis unquā in illo Iano inuētus est, q L. Antonio mille nummūm ferret expensū? Licet Varro quoq; eiusdē seculi homo in septimodecimo Rerū humanarum dixerit: Plus mille & centum annorū est: tamē fiduciā sic cōponendi, nō nisi ex antecedentium auctoritate sūpserūt. nā Quadrigarius in tertio Annaliū ita scripsit: Ibi occiditur mille hominum. Et Lucil. in 3. Satyrarum.

Conceepit dixit, eò quòd Cicero scriptam metu perculsus integram non protulerit.

Ad portam mille, à porta est sex inde Salernum.

Alibi uerò etiam declinationē huius nominis executus est. nam in XV. *libro ita dicit:*

Nunc milli paßum qui uicerit atque duobus,
Campanus sonipes succussor nullus sequetur.
Maiori spatio ac diuersus uidebitur ire.
Idem in libro nono,

Tum milli nummūm potest uno quærere centum.

Milli passum dixit, pro mille paßibus: & milli nummūm dixit, pro mille nūmis. aperteq; ostendit, mille et uocabulū esse, & singulari numero dici, & casum etiā capere ablatiuū, eiusq; pluratiuum esse millia. Mille. n. non ex eo ponitur, quòd χίλια Græcè dicuntur, sed q χιλιάς. Et sicut una chilias & duæ chiliades: ita unum mille, & duo milia ueteres certa atq; directa ratione dicebāt. Et heus tu his'ne tā doctis uiris, quorū M. Cicero, & Varro imitatores se glorian-

gloriantur, adimere uis in uerborũ comitiis ius suffragan
di? et tanquã sexagenarios maiores de põte deijcies? Plura
de hoc dissereremus, ni nos inuitos ab inuito discedere hora
cogeret. Sed uultis'ne diẽ sequentẽ, quẽ omnes plerinq; aba
co et latrunculis cõterunt, nos istis sobriis fabulis à primo
lucis in cœnæ tẽpus, ipsam quoq; cœnã non obrutam pocu
lis, nõ lasciuiẽtẽ ferculis, sed quæstionibus doctis pudicam
et mutuis ex lectione relationibus exigamus? Sic.n. ferias pro omni negotio fœtas commodi senserimus, nõ animum, ut dicitur, remittentes: nam remittere (inquit Musonius) animum quasi amittere est: sed demulcentes eũ paulũ, atq; laxãtes iucundis honestisq; sermonũ illectationibus. Quod si ita decernitis, diis penatibus meis huc cõueniendo gratissimũ feceritis. Tum Symmachus, Nullus, q quidẽ se dignũ hoc cõuentu meminerit, sodalitatẽ hanc, uel ipsum cõuẽtus regem repudiabit. sed ne quid ad perfectionẽ cœtus desíderetur, inuitandus ad eundem congressum conuictumq; cẽseo Flauianũ, qui quantò sit mirando uiro et uenusto patre præstantior, non minus morum ornatu uitæq; grauitate, quàm copia profundæ eruditionis asseruit; simulq; Posthumianum, qui forum defensionũ dignatione nobilitat; et Eustathium, qui tantus in omni philsophiæ genere est, ut solus nobis repræsentet triũ philosophorũ genia, de quibus nostra antiquitas gloriata est. Illos dico, quos Athenienses quondam ad senatum legauere impetratũ, uti mulctam remitteret, quam ciuitati eorum fecerat, propter Oropi uastationẽ. Ea mulcta fuerant talentum fere quingẽtũ. Erãt isti philosophi Carneades ex Academia, Diogenes Stoicus, Critolaus Peripateticus, quos ferunt seorsum quenque ostentãdi gratia, per celeberrima urbis loca, magno homi-

Gell. lib. 18. c. 2.

Gell. lib 7. cap. 14.

num conuentu dissertasse. Fuit, ut relatum est, facundia Carneades uiolenta, et rapida; scita, et tereti Critolaus; modesta Diogenes, & sobria. sed in senatum introducti, interprete usi sunt Coelio senatore. At hic noster cum sectas omneis assecutus, sed probabiliorē secutus sit, omniaq; hæc inter Græcos genera dicendi solus impleat: inter nos tamen ita sui locuples interpres est, ut nescias, qua lingua facilius uel ornatius expleat operam disserendi. Probauere omnes Q. Aurelij iudicium, quo decumatos elegit sodales: atq; his ita constitutis, primum à Prætextato simul, deinde à se discedentes, domum quisque suam regressi sunt.

De origine, ac usu prætextæ: et quã hæc in usum trãsierit nominis: inibiq; de aliorũ quorũdã nominũ propriorũ origine. Cap. VI.

P*Ostero die ad ædes Vectij matutini omnes, inter quos pridie cõuenerat, affuerũt: quibus Prætextatus in bibliothecam receptis, in qua eos opperiebatur, Præclarum, inquit, diem mihi fore uideo, cùm & uos adestis, & affuturos se illi, quos ad conuentus nostri societatem rogari placuit, spoponderunt. soli Posthumiano antiquior uisa est instruendarum cura defensionum: in cuius abnuentis locum, Eusebium, Graia & doctrina, & facundia clarum rhetorem, surrogaui, insinuauiq; omnibus, ut exorto die, se nobis indulgerent: quandoquidem nullis hodie officijs publicis occupari fas esset. Togatus certe, uel trabeatus, paludatus'ue, seu prætextatus, hac die uidetur nullus. Tum Auienus, ut ei interpellandi mos erat, Cum sacrum mihi, ait, ac reipub. nomen Prætextate tuum inter uocabula diuersi habitus refers:* admonetur *non ludicræ, ut existimo, quæstionis. Cum enim uestitus togæ, uel trabeæ, seu paludamenti, nullum de se proprij nominis usum fecerit, quæ-*

* admoneor

ro abs

ro abs te, cur hoc de solo prætextæ habitu usurpauerit uetustas; aut huic nomini quæ origo cōtigerit? Inter hæc Auieni dicta, Flauianus & Eustathius, par insigne amicitiæ, ac minimo post Eusebius ingressi, alacriorem fecere cœtū: acceptaq; ac reddita salutatione, consederunt, percontantes, quidnā offenderint sermocinationis. Tum Vectius, Peropportune affuistis mihi, inqt, assertorem quærenti. mouet.n. mihi Auienus noster mei nominis quæstionem, et ita originem eius flagitat, tanquam fides ab eo generis exigenda sit. nam cum nullus sit, qui appelletur suo nomine uel Togatus, uel Trabeatus, uel Paludatus: cur prætextatus nomen habeatur, postulat in medium proferri. Sed & cùm posti inscriptum sit Delphici templi, & unius è numero septem sapientū eadem sit ista sententia, γνῶθι σεαυτὸν, quid in me scire existimādus sim, si nomen ignoro, cuius mihi nunc et origo, & causa dicenda est? Tullus Hostilius, rex Romanorum tertius, debellatis Hetruscis, sellā curulem, lictoresq;, et togā pictā, atq; prætextā, quæ insignia magistratuum Hetruscorū erāt, primus, ut Romæ haberentur, instituit. sed prætextā illo seculo puerilis nō usurpabat ætas. erat enim, ut cætera quæ enumeraui, honoris habitus. sed postea Tarquinius, Demarati exulis Corinthij filius, Priscus, quem quidā Lucumonem uocitatū ferunt, rex tertius ab Hostilio, quintus à Romulo, de Sabinis egit triumphū. quo bello filium suum, annos quatuordecim natum, quòd hostem manu percusserat, et pro cōcione laudauit, et bulla aurea prætextaq; donauit, insigniēs puerū ultra annos fortem, præmijs uirilitatis & honoris. nam sicut prætexta magistratū, ita bulla gestamen erat triumphantium: quā in triumpho præ se gerebant, inclusis intra eam remedijs,

Prætextæ quæ fuerit origo, et quo modo usurpari cœperit à pueris.

dijs,quæ crederent aduersus inuidiã ualentißima. Hinc deductus mos, ut prætexta et bulla in usum puerorũ nobiliũ usurparentur: ad omen et uota cõciliandæ uirtutis, ei simi lis,cui primis in annis munera ista cesserunt. Alij putãt eũ dẽ Priscum,cùm is statum ciuium solertia prouidi principis ordinaret, cultum quoq; ingenuorum puerorum inter præcipua duxisse;instituisseq́;, ut patricij bulla aurea cum toga,cui purpura prætexitur,uterẽtur, duntaxat illi,quorũ patres curulẽ gesserant magistratum. Cæteris autẽ, ut prætexta tãtũ uterentur indultum: sed usq; ad eos, quorũ parẽtes equo stipẽdia iusta meruissent. Libertinis uerò nullo iure uti prætextis licebat, ac multo minus peregrinis, quibus nulla esset cum Romanis necessitudo. Sed postea libertinorum quoq; filijs prætexta cõcessa est,ex cã tali,quã M. Lælius augur refert,qui bello Punico secundo duumuiros dicit ex senatuscõsulto,propter multa prodigia,libros Sibyllinos adisse: et inspectis his nũciasse, in Capitolio supplicãdum,lectisterniumq́; ex collata stipe faciendũ: ita ut libertinæ quoq;,quæ lõga ueste uterentur,in eã rẽ pecuniã subministrarẽt. Acta igitur obsecratio,est pueris ingenuis, itẽq́; libertinis, sed et uirginibus patrimis,matrimisq́; pronunciãtibus carmen. ex quo cõcessũ,ut libertinorum quoq; filij,qui ex iusta duntaxat matrefamilias nati fuissent,togã prætextã,et lorũ in collo pro bullæ decore gestarent. Verrius Flaccus ait: Cùm populus Ro pestilentia laboraret,essetq́; respõsum,id accidere, quòd dij despicerentur, anxiã urbem fuisse,quia non intelligeretur oraculum: euenisseq́;, ut Circensium die, puer de cœnaculo pompam superne despiceret, & patri referret,quo ordine secreta sacrorum in arca *pilenti composita uidisset. Qui cum rem gestam senatui

Antiquus codex, pilento imposita. erat autem pilentum uehiculum pẽsile.

senatui nunciasset placuisse, uelari loca ea, quà pompa ue
beretur: atq; ita peste sedata, puerum, qui ambiguitatē sor
tis absoluerat, togæ & Prætextatæ usum munus impetra
uisse. Vetustatis peritissimi referunt, in raptu Sabinarum,
unam mulierum nomine Hersiliam dum adhæreret filiæ, si
mul raptā. quam cum Romulus Hosto cuidā ex agro Lati
no, qui in asylum eius cōfugerat, uirtute cōspicuo, uxorem
dedisset, natum ex ea puerum, antequā ulla alia Sabinarum
partum ederet: eumq́;, quòd primus esset in hostico procrea
tus, Hostum Hostilium à matre uocitatum, et eundem à Ro
mulo bulla aurea ac prætexta insignibus honoratum. Is. n.
cum raptas ad consolandum uocasset, spopondisse fertur, se
eius infanti, quæ prima sibi ciuem Romanum esset enixa, il
lustre munus daturum. Nōnulli credunt ingenuis pueris at
tributum, ut cordis figuram in bulla ante pectus annecte
rent, quam inspicientes, ita demum se homines cogitarent,
si corde præstarent. Togam quoq; prætextam his additam
ut ex purpuræ rubore ingenuitatis pudore regerentur.

Diximus unde prætexta, adiecimus & causas, quibus existimatur concessa pueritiæ. Nunc idem habitus quo ar gumento transierit in usum nominis, paucis explicandum est. Mos antea senatoribus fuit, in curiam cum prætexta tis filiis introire. Cum in senatu res maior quæpiam cōsul taretur, eaq́; in diem posterum prolata esset, placuit ut hāc rem, super qua tractauissent, nequis enunciaret, priusquā decreta esset. mater Papyrii pueri, qui cum parente suo in curia fuerat, percōtatur filium, quid nam in senatu egissent patres. puer respōdit, tacēdum esse, neq; id dici licere. Mulier fit audiēdi cupidior, secretum rei, & silentium *pueri, animum eius ad exquirendum euerberat. Quærit igitur

Prætexta quomodo in usum nominis transierit. ex Gellio lib. I. cap. 23.

pueri eius animumq́;

compreßius,uiolentiusq́;. Tum puer,urgente matre,lepidi atq; festiui mendacij consilium capit. Actū in senatu dicit, utrum uideretur utilius,magisq́; ex republica esse;unus'ne ut duas uxores haberet, an ut una apud duos nupta esset. Hoc ubi illa audiuit,animo cōpauescit,domo trepidās egreditur,ad cæteras matronas affert.postridieq́; ad senatū copiosæ matrū familiâs cateruæ cōfluunt: lachrymātes atq; obsecrantes orant,una potius ut duobus nupta fieret,quàm uni duæ.Senatores ingredientes curiā, quæ illa mulierum intemperies,& quid sibi postulatio isthæc uellet, intrabantur:et nō ut paruæ rei prodigium, illā uerecundi;sexus impudicam insaniam pauescebant. Puer Papyrius publicum metum demit.nā in medium curiæ progressus,quid ipsi mater audire institisset,quid matri ipse simulasset,sicuti fuerat,enarrat.Senatus fidē atq; ingeniū pueri exosculatur: cōsultumq́; facit,uti posthac pueri cum patribus in curiam nō introeant præter illū unū Papyrium,eiq́; puero postea cognomentum honoris gratia,decreto inditū Prætextatus,ob tacēdi,loquendiq́; in prætextata ætate prudentiam. Hoc cognomentum postea familiæ nostræ in nomen hæsit. Nō aliter dicti Scipiones, nisi quòd Cornelius, qui patrem luminibus carētē pro baculo regebat,Scipio cognominatus, nomen ex cognomine posteris dedit.Sic Messala tuus, Auiene,dictus cognomento Valerij Maximi,qui postquàm Messanam urbem Siciliæ nobilißimam cepit, Messala cognominatus est.Nec mirum,si ex cognominibus nata sunt nomina: cùm cōtrà & cognomina ex proprijs sint tracta nominibus:ut ab Aemilio Aemilianus,à Seruilio Seruilianus. Hic subiecit Eusebius,Messala & Scipio,alter de pietate, de uirtute alter,ut refers,*cognomēta repererunt.Sed scropha

Scipionum nomē unde. Messala.

cognomina

pha & asina, quae uiris non mediocribus cognomēta sūt, uolo dicas unde contigerint, cum cōtumelia, quā honori propiora uideantur. Tum ille: Nec honor, nec iniuria, sed casus fecit haec nomina. nā Asinae cognomentū Cornelijs datum est, quoniā princeps Corneliae gentis empto fundo, seu filia data marito, cū spōsores ab eo solēniter poscerētur, asinā cum pecuniae onere produxit in forū, quasi pro spōsoribus praesens pignus. Tremellius uerò, Scropha cognominatus est, euētu tali. Is Tremellius cum familia, atq; liberis in uilla erat: serui eius, cùm de uicino scropha erraret, surreptā cōficiunt. uicinus, aduocatis custodibus, omnia circūuenit, ne qua haec efferri poßit: isq; ad dominū appellat restitui sibi pecudē. Tremellius, q ex uillico rē cōperisset, scrophae cadauer sub centonibus collocat, super quos uxor cubabat. quaestionem uicino permittit. cum uentum est ad cubiculum, uerba iurationis concipit, nullam esse in uilla sua scrophā, nisi illā, inqt, quae in centonibus iacet: lectulū mōstrat. Ea facetißima iuratio Tremellio Scrophae cognomē dedit. Asina. Scropha.

De Saturnaliorum origine ac uetustate: ubi & alia quaedam obiter perstringuntur. Cap. VII.

DVm ista narrātur, unus è famulitio, cui prouincia erat, admittere uolentes dominum cōuenire, Euangelum adesse nuntiat cum Dysario, qui tunc Romae praestare uidebantur caeteris medendi artem profeßis. Corrugatio indicauere uultu plerique de considentibus, Euangeli interuentum otio suo inamoenum minusq; placido conuentui congruentem. erat enim amarulenta dicacitate, & lingua proterue mordaci, procax, ac securus offensarū, quas sine delectu chari uel non amici in se paßim uerbis odia serentibus prouocabat. sed Praetextatus, ut erat in omnes

æquè placidus ac mitis, ut admitterentur missis obuijs imperauit: quos Horus ingredientes cõmodum cõsecutus comitabatur, uir corpore atque animo iuxta ualidus: qui post inter pugiles palmas, ad philosophiæ studia migrauit: sectãq; Antisthenis, et Cratetis, atq; ipsius Diogenis secutus, inter Cynicos nõ incelebris habebatur. Sed Euãgelus postquã cœtũ tãtum assurgentẽ sibi ingressus offendit: Casus'ne, inqt, hos omnes ad te Prætextate cõtraxit, an altius quiddã, cui remotis arbitris opus sit, cogitaturi ex dispositio cõuenistis? Quod si ita est, ut existimo: abibo potius, quàm me uestris miscebo secretis, à quibus me amouebit uoluntas, licet fortuna fecisset irruere. Tum Vectius, quãuis ad omnem patientiã constanter animi tranquillitate firmus esset, nõnihil tamen consultatione tam proterua motus, Si aut me, inquit, Euãgele, aut hæc innocentiæ lumina cogitasses, nullũ inter nos tale secretum opinareris, quod nõ uel tibi, uel et uulgo fieri dilucidũ posset: quia neq; ego sum immemor, nec horũ quenquã inscium credo sancti illius præcepti philosophiæ: Sic loquendum esse cum hominibus, tanquã dii audiãt: sic loquendum cum diis, tanquã homines audiant. Cuius secunda pars sãcit, ne quid à diis petamus, quod uelle nos indecorũ sit hominibus cõfiteri. Nos uerò, ut et honorem sacris feriis haberemus, et uitaremus tamen torporem feriãdi, atq; otium in negotium utile uerteremus, cõuenimus, diẽ totum doctis fabulis uelut ex symbolo cõferendis daturi. nã si p sacra solennia riuos deducere religio nulla prohibet: si salubri fluuio mersare oues fas, & iura permittunt, cur nõ religionis honor putetur, dicare sacris diebus sacrum studiũ literarum? Sed qa uos quoq; deorum aliquis nobis additos uoluit: facite, si uolẽtibus uobis erit, diẽ cõmunibus et

Geor. I.

fabulis

fabulis, & epulis exigamus, quibus ut omnes hodie, qui præsentes sunt, acquiescāt, impetratum teneo. Tunc ille: Supuenire fabulis nō euocatos, haud equidem turpe existimatur: uerū spōte irruere in cōuiuiū alijs præparatū, nec ab Homero sine nota, uel in fratre memoratum est. Et uide ne nimium arrogāter tres tibi uelis Menelaos cōtigisse, cùm illi tanto regi unus euenerit. Tum omnes Prætextatum iuuātes orare, blādeq; ad cōmune inuitare consortium, Euangelum quidem sæpius, et maximè, sed nōnunquā et cum eo pariter ingressos. Inter hæc Euāgelus, petitu omnium temperatus, M. Varronis, inquit, librum uobis arbitror nō ignotum ex satyris Menippeis, qui inscribitur, Nescis quid uesper serus uehat, in quo cōuiuarum numerum hac lege definit, ut neq; minor quā gratiarum sit, neq; quàm musarum numerosior. Hic uideo, excepto rege conuiuij, tot nos esse, quot sūt musæ. Quid ergo perfecto numero quæritis adijciendos? Et Vectius, Hoc, inqt, præsentia uestra nobis præstabit, ut & musas impleamus, & gratias: quas ad festum deorum omnium principis æquum est conuenire. Cum igitur cōsedissent, Horus Auienum intuens, quem familiarius frequentare solitus erat, In hoc, inquit, Saturni cultu, quem deorum principem dicitis, ritus uidetur ab Aegyptiorum religiosissima gente, in arcana templorum, usque ad Alexandri Macedonis occasum defuisse: post quem tyrānide Ptolemæorum pressi, hos quoq; deos in cultum recipere, Alexandrinorum more, apud quos præcipuè colebantur, coacti sunt. Ita tamen imperio paruerunt, ut non omnino religionis suæ obseruata confunderent. nam quia nunquam fas fuit Aegyptijs, pecudibus aut sanguine, sed precibus & ture solo placare deos. His autem duobus

Gell. libro 13. c. 11. de numero conuiuarum.

aduenis

aduenis hostiæ erant ex more mactandæ: fana eorum extra pomeriũ locauerũt, ut et illi sacrificij solẽni sibi cruore colerẽtur: nec tamẽ urbana tẽpla pecudũ morte pollueretur. Nullũ itaq; Aegypti oppidũ intra muros suos aut Saturni, aut Serapis fanũ recepit. horum alterum uix ægreq; à uobis admissum audio. Saturnum uerò uel maximo inter cæteros honore celebratis. Si ergo nihil est, quod me hoc scire prohibeat: uolo in medium proferatur. Hic Auienus in Prætextatũ expectationẽ cõsulẽtis remittẽs, Licet oẽs, ait, qui adsunt, pari doctrina polleãt: sacrorũ tamẽ omniũ Vectius unicè cõscius, potest tibi et originẽ cultus, qui huic Deo pẽditur, et causam festi solẽnis aperire. Quod cum Prætextatus in alios refundere tentasset: omnes ab eo impetrauerũt, ut ipse dissereret. Tunc ille, silentio facto, ita exorsus est.

Saturnaliorum origo. *Saturnaliorum originem illam mihi in medium proferre, fas est, non quæ ad arcanam diuinitatis naturam referatur, sed quæ aut fabulosis admista differitur, aut à physicis in uulgus aperitur. nam occultas & manantes ex meri ueri fonte rationes, ne in ipsis quidem sacris enarrari permittitur: sed si quis illas assequitur, continere intra conscientiam tectas iubetur. unde quæ sciri fas est, Horus noster licebit mecum recognoscat. Regionẽ istam, quæ nunc uocatur Italia, regno Ianus obtinuit. Qui (ut Hyginus, Protarchum Trallianum secutus, tradit) cum Camese æquè indigena terram hanc ita participata potentia possidebat: ut regio, Camesene; oppidum, Ianiculum uocitaretur. Pòst ad Ianum solum regnum redactum est: qui creditur geminã faciem prætulisse, ut quæ ante, quæq; post tergũ essent, intueretur. Quod proculdubio ad prudentiã regis, solertiamq; referendum est: qui & præterita nosset, & futura*

Saturnaliorum causa una.

prospiceret: sicut Anteuorta, & Postuorta, diuinitatis scilicet aptißimæ comites, apud Romanos coluntur. Hic igitur Ianus, *cùm Saturnũ classe peruectum excepisset hospitio, et ab eo edoctus peritiã ruris, ferũ illum, et rudẽ ante fruges cognitas uictũ in melius redegisset, regni eum societate munerauit. Cum primis quoq; æra signaret, seruauit et in hoc Saturni reuerentiã: ut quoniã ille naui fuerat auectus, ex una quidẽ parte sui capitis effigies, ex altera uerò nauis exprimeretur: quo Saturni memoriã etiam in posteros propagaret.* Aes *ita fuisse signatum, hodieq; intelligitur in aleæ lusu: cum pueri denarios in sublime iactantes, capita aut nauim, lusu teste uetustatis, exclamãt.* Hos *unà concordes regnasse, uicinaq; oppida opera cõmuni cõdidisse, præter* Maronẽ, *qui refert, Ianiculũ huic, illi fuerat Saturnia nomẽ, etiam illud in prõptu est, quod posteri quoq; duos eis continuos menses dicarunt, ut* Decẽber *sacrum Saturni, Ianuarius alterius uocabulum poßideret. Cum inter hæc subito Saturnus non comparuisset: excogitauit* Ianus *honorum eius augmentum. ac primum terram omnem, ditioni suæ parentem, Saturniam nominauit.* Aram *deinde cum sacris, tanquã* Deo, *condidit, quæ Saturnalia nominauit.* Tot *seculis Saturnalia præcedunt* Romanæ *urbis ætatẽ. Obseruari igitur eum iußit maiestate religionis, quasi uitæ melioris auctorẽ. Simulacbrũ eius indicio est, cui falcem insigne meßis, adiecit.* Huic Deo **insertiones surculorum, pomorumq; educationes, & omnium eiuscemodi fertilium tribuunt disciplinas.* Cyrenenses *etiam cum rem diuinam ei faciunt, ficis recentibus coronantur, placentasq; mutuo mißitant, mellis & fructuum repertorem Saturnum æstimantes.* Hunc Romani *etiam Sterculium uocant,*

Aeneid. 1.

* institiones

cãt, q; prius stercore fœcunditatem agris cõparauerit. Regni eius tẽpora felicißima feruntur, cum propter rerũ copiã, tum ẽt quòd nondum quisquã seruitio uel libertate discriminabatur. Quæ res intelligi potest, quòd Saturnalibus *tota seruis licentia permittitur. Alia Saturnaliorum causa sic traditur. Qui erant ab Hercule in Italia relicti (ut quidã ferũt) irato, q; incustoditum fuisset armentũ: ut nõnulli extimãt, cõsulto eos relinquente, ut arã suã atque ædẽ ab incursionibus tuerentur: ij ergo cũ à latronibus infestarẽtur, occupato edito colle, Saturnios se nominauerũt, quo ante nomine etiã idem collis uocabatur. & quia se eius Dei senserunt nomine ac religione tutos, instituisse Saturnalia feruntur: ut agrestes uicinorum animos, ad maiorem sacri reuerentiã, ipsa indicti festi obseruatio uocaret. Nec illã causam, quæ Saturnalibus aßignatur, ignoro: quòd Pelasgi (sicut Varro memorat) cũ sedibus suis pulsi, diuersas terras petissent, confluxerunt pleriq; Dodonam: et incerti quibus adhærerent locis, eiusmodi accepere responsum:

tuta

Alia eorundem causa.

Tertia causa.

Στείχετε μαιόμενοι σικελῶν σατȣρνίον αἶαμ
Ἠδ' ἀβοριγενέων κοτύλην, ȣ̓ νᾶσος ὀχεῖται
Οἷς ἀναμιχθέντες δεκάτην ἐκπέμψατε φοίβῳ,
Καὶ κεφαλὰς ἅδῃ, καὶ τῷ πατρὶ πέμπετε φῶτα.

Acceptaq; sorte, cùm Latium post errores plurimos appulissent, in lacu *cutuliensium natã insulam deprehenderunt. amplißimus enim cespes, siue ille cõtinens limus, seu paludis fuit, coacta compage, uirgultis & arboribus in syluæ licentiam comptus, iactantibus per omne mare fluctibus uagabatur, ut fides ex hoc etiam Delo facta sit, quæ celsa montibus, uasta campis, tamen per maria migrabat. Hoc igitur miraculo deprehenso, has sibi sedes prædictas esse

Cutiliæ. Cutiliensi enatam, antiq.

esse didicerunt, uastatisq; Siciliensibus incolis, occupauere regionem, decima prædæ, secundum responsum, Apollini consecrata, erectis Diti sacello, & Saturno ara: cuius festum Saturnalia nominauerunt. cumq; diu humanis capitibus Ditem, & uirorum uictimis Saturnum placare se crederent, propter oraculum, in quo erat,

Καὶ κεφαλὰς ἅδῃ, καὶ τῷ πατρὶ πέμπετε φῶτα.

Herculē ferunt postea cum Geryonis pecore per Italiā reuertētē, suasisse illorum posteris, ut faustis sacrificijs infausta mutarēt: inferentes Diti, nō hominum capita, sed oscilla ad humanā effigiē arte simulata, & aras Saturnias, nō mactando uiros, sed accensis luminibus excolentes: quia nō solùm uirū, sed et lumina φῶτα significāt. Inde mos per Saturnalia missitandis cereis cœpit. Alij cereos non ob aliud mitti putāt, quàm quòd hoc principe ab incomi, et tenebrosa uita, quasi ad lucē, & bonarum artium scientiā editi sumus. Illud quoq; in literis inuenio, q̃ cū multi occcasione Saturnaliorū per auaritiā à clientibus ambitiosè munera exigerēt, idq; onus tenuiores grauaret: Publicius trib. pleb. tulit, ut nō nisi cerei ditioribus missitarentur. Hic Albinus Cecinna subiecit: Qualem nunc permutationem sacrificij Prætextate memorasti, inuenio postea Cōpitalibus celebratā, cū ludi p urbē in cōpitis agitabātur, restituti scilicet à Tarquinio Superbo laribus ac Maniæ ex responso Apollinis, quo præceptū est, ut pro *capitibus capitibus supplicaretur. Idq; aliquādiu obseruatū, ut pro familiarium sospitate pueri mactarētur Maniæ deæ matri Lariū. Quod sacrificij genus, Iunius Brutus cōsul Tarquinio pulso aliter cōstituit celebrādū. nā capitibus alij, et papaueris supplicari iussit, ut respōso Apollinis satisfieret de nomine capitū,

Quæ origo mittēdis cereis.

Mania deæ sacra.

compitis familiarū

remo-

remoto scilicet scelere infaustæ sacrificationis. Factumq; est ut effigies Maniæ suspēsæ pro singulorū foribus, periculū si quod immineret familijs, expiarēt: ludosq; ipsos ex uijs compitorum, in quibus agitabātur, Compitalia appellitauerūt. Sed perage cætera. Tūc Prætextatus: Bene et opportunè similis emēdatio sacrificiorū relata est. sed ex his caussis, q̄ de origine huius festi relatæ sūt, apparet Saturnalia uetustiora esse urbe Romana adeo, ut ante Rō. in Græcia hoc solēne cœpisse, L. Accius in annalibus suis referat his uerbis:

Saturnaliorum uetustas.

Maxima pars Graium Saturno, & maximæ Athenæ
Conficiunt sacra, quæ Cronia esse iterantur ab illis.
Cumq; diem celebrant, per agros, urbesq; fere omnes
Exercent epulis læti, famulosq; procurant
Quisq; suos: *nostriq; itidem, et mos traditus illinc
Iste, ut cum dominis famuli tum epulentur ibidem.

nostrisq;

De templo Saturni, deque his, quæ in huius æde aut imagine uisuntur: & quo modo intelligenda sint ea, quæ de hoc Deo fabulose dici consueuerunt. Cap. VIII.

Saturni tēplum.

NVnc de ipso Dei tēplo pauca referēda sunt. Tullū Hostilium cum bis de Albanis, de Sabinis tertio triumphasset, inuenio fanum Saturno ex uoto consecrasse, & Saturnalia tunc primum Romæ instituta. quamuis Varro lib. 6. qui est de sacris ædibus, scribat, ædē Saturni ad forum faciendum locasse L. Tarquinium regem; Titum uerò Largium dictatorem Saturnalibus eam dedicasse. Nec me fugit Gellium scribere, senatum decresse, ut ædes Saturni fieret, eiq; rei L. Furium trib. mil. præfuisse. Habet aram, & ante se cœnaculum. Illic Græco ritu capite operto res diuina fit: quia primo à Pelasgis, post ab Hercule ita eam à principio factitatam putant. Aedem uerò Saturni

Aedes Saturni quare ærarium.

Saturni ærarium Romani esse uoluerũt: q tempore, quo incoluit Italiã, fertur in eius finibus nullum esse furtum cõmissum: aut quia sub illo nihil erat cuiusquam priuatum:

Nec signare solum, aut partiri limite campum
Fas erat: in medium quærebant.

Ideo apud eum locaretur populi pecunia communis, sub quo fuissent cunctis uniuersa communia. Illud non omiserim, Tritonas cum buccinis fastigio Saturni ædis superpositos: quoniam ab eius *commemoratione ad nostram ætatem historia elata, & quasi uocalis est: ante uero, muta & obscura & incognita: quod testantur caudæ Tritonum, humi mersæ & absconditæ. Cur autem Saturnus ipse in cõpedibus uisatur, Verrius Flaccus causam se ignorare dicit: uerum mihi Apollodori lectio suggerit. Saturnum Apollodorus alligari ait per annum laneo uinculo, & solui ad diem sibi festum, id est, mense hoc Decembri. Atq; inde prouerbium ductum, Deos laneos pedes habere. Significari uero decimo mense semen in utero animatum in uitã grandescere: quod donec erumpat in lucem, mollibus naturæ uinculis detinetur: Est porrò idem κρόνος καὶ χρόνος. Saturnum enim, in quantum mythici fictionibus distrahunt, in tantum physici ad quandam ueri similitudinem reuocant. Hunc aiunt abscidisse Cœlii patris pudenda: quibus in mare deiectis, Venerem procreatam: quæ à spuma, unde coaluit, ἀφροδίτη nomen accepit. Ex quo intelligi uolunt, cum chaos esset, tempora non fuisse. siquidem tempus est certa dimensio, quæ ex cœli conuersione colligitur. Tempus cœpit inde. Ab ipso natus putatur κρόνος, qui (ut diximus) χρόνος est. Cumq; semina rerum omnium post cœlum gignendarum de cœlo fluerent, & elementa uni-

Aedes Saturni quare ærarium.

Georgic. I. ubi tamẽ legitur, Nec signare quidem.

commoratione.

Tritones cur in æde Saturni.

Saturnus cur laneos habeat pedes.

Tempus quid.

uersa, quæ mūdo plenitudinē facerēt, ex illis seminibus fun derentur, ubi mundus omnibus suis partibus, mēbrisq́; per fectus est: certo iã tempore finis factus est procedendi de cœlo semina ad elementorum conceptionem, quippe quæ iam plena fuerant procreata. Animalium *uerò æternam propagationem ad* Venerē *generandi facultas ex humore translata est, ut per coitum maris fœminæq́; cuncta dein ceps gignerentur.* Propter *abscissorum pudendorum fabulam, etiam nostri eum Saturnum uocitarunt* παρὰ τὴν σάθην: *quod membrum uirile declarat, ueluti Sathurnum.* Vnde *Satyros etiam ueluti Sathuros (quòd sint in libidinem proni) appellatos opinãtur.* Falcem *ei quidam putant attributam, quòd tempus omnia metat, execet, & incidat.* Hunc *aiunt filios suos solitum deuorare, eosdemq́; rursus euomere.* Per *quod similiter significatur eum tempus esse, a quo uicibus cuncta gignantur absumanturq́;, et ex eo de nuo renascantur.* Eundem *à filio pulsum, quid aliud est, quã tempora senescentia ab his, quæ post sunt nata, depel li?* Vinctū *autem, q; certa lege naturæ connexa sint tem pora, uel quòd omnes fruges quibusdam uinculis, nodisq́; alternentur. nam & falcem uolunt fabulæ in* Siciliam *decidisse, quòd sit terra ista uel maximè fertilis.*

Vnde Saturnius, unde etiam Satyri dicantur.

Quis Deus Ianus, deq́; uariis dei nōibus ac potestate. Cap. IX.

De Iano.

E**T** *quia* Ianū *cum Saturno regnasse memorauimus: de Saturno autem quid mythici, uel physici existiment, iam relatum est: de* Iano *quoque quid ab utrisque iactetur, in mediū proferemus.* Mythici *referunt, regnante* Iano, *omniū domos religione ac sanctitate fuisse munitas; idcircoq́; ei diuinos honores esse decretos; & ob merita, introitus & exitus ædium eidem consecratos.* Xenon

quoque

quoq; primo Italicorum tradit, Ianum in Italia primum dijs tẽpla fecisse, et ritus instituisse sacrorum: ideo eum in sacrificijs præfationem meruisse perpetuam. Quidã ideo eum dici bifrontem putẽ putant, q̃ et præterita sciuerit, et futura prouiderit. Sed Physici eum magis consecrant argumentis diuinitatis. nam sunt qui Ianum eundem esse, atq; Apollinẽ & Dianam dicant: & in hoc uno utrunq; exprimi numen affirment. etenim sicut Nigidius quoq; refert, apud Græcos Apollo colitur, qui θυραῖος uocatur. eiusq́; aras ante fores suas celebrant, ipsũ exitus, et introitus demonstrantes potentẽ. Idẽ Apollo apud illos & ἀγυιεὺς nuncupatur, quasi uijs præpositus urbanis. illi enim uias, quæ intra pomœria sunt, ἀγυιὰς appellãt. Dianæ uerò, ut Triuiæ, uiarum omnium ijdem tribuunt potestatem. Sed apud nos Ianum omnibus præesse ianuis, nomẽ ostendit: q̃d est simile θυραίῳ. nam et cum claui, ac uirga figuratur, quasi omnium & portarum custos, et rectòr uiarum. Pronunciauit Nigidius, Apollinẽ Ianum eße, Dianãq; Ianam apposita D litera, quæ sæpe I literæ causa decoris apponitur: ut reditur, redhibetur, redintegratur, et similia. Ianum quidã Solem demonstrari uolunt, & ideo geminum, quasi utriusque ianuæ cœlestis potentem: q̃ exoriens aperiat diem, occidens claudat: inuocariq́; primum, cum alicui Deo res diuina celebratur, ut per eum pateat ad illum Deum, cui immolatur, accessus. quasi preces supplicũ per portas suas ad deos ipse transmittat. Inde et simulachrũ eius plerunq; fingitur manu dextra trecentorũ, et sinistra sexaginta & quinq; numerum tenens, ad demonstrandã anni dimensionẽ, quæ præcipua est solis potestas. Alii mundum. i. cœlum eße uoluerunt: Ianumq́; ab eundo dictum, quòd mundus

Ianus quis fuerit Deus

semper eat, dum in orbem uoluitur, et ex se initiũ faciẽs in se refertur. unde Cornificius Etymorũ lib. 3. Cic. inquit, nõ Ianũ, sed Eanum nominat, ab eundo. Hinc et Phœnices in sacris imaginẽ eius exprimentes, draconẽ finxerunt in orbẽ redactum, caudamq; suam deuorantẽ: ut appareat mũdum & ex se ipso ali, et in se reuolui. Ideo & apud nos in quatuor partes spectat, ut demonstrat simulachrum eius Valeriis **Phaleris aduectũ. C. Bassus in eo libro, quẽ de dijs cõposuit, Ianum bifrontẽ fingi ait, quasi superum, atq; inferum ianitorẽ; eundẽ quadriformẽ quasi uniuersa climata maiestate complexum. Saliorũ quoq; antiquissimis carminibus deorũ Deus canitur. M. ẽt Messala Cn. Domitij in consulatu collega, idẽq; per annos quinquaginta & quinq; augur de Iano ita infit: Qui cuncta fingit, eademq; regit, aquæ terræq; uim ac naturam grauẽ atq; pronam in pro*Ianuaria cognomina. *fundum dilabentẽ, ignis atq; animæ leuẽ, immensum in sublime fugientem copulauit circundato cœlo, quæ uis cœli maxima duas uires dispares colligauit. In sacris quoq; inuocamus Ianum geminum, Ianum patrem, Ianum Iunonium, Ianum Consiuium, Ianum Quirinum, Ianum patultium, & clausium. Cur geminum inuocemus, suprà iam diximus. Patrem, quasi deorum Deum: Iunonium, quasi non solùm mensis Ianuarij, sed mensium omnium ingressus tenentem. In ditione autem Iunonis sunt omnes kalendæ. unde & Varro libro quinto Rerum humanarum scribit, Iano duodecim aras pro totidem mensibus dedicatas. Consiuium à conserendo, id est, à propagine generis humani, quæ Iano auctore cõseritur. Quirinum, quasi bellorum potentem, ab hasta, quam Sabini curim uocant. Patultium, & Clausium, quia bello ualuæ eius patent,*

pace

pace clauduntur. Huius autem rei hæc causa narratur: Cùm bello Sabino, quod uirginum raptarum gratia commissum est, Romani portam, quæ sub radicibus collis Viminalis erat, quæ postea ex euentu Ianualis uocata est, claudere festinarent, quia in ipsam hostes irruebant: postquàm est clausa, mox sponte patefacta est: cumq; iterum ac tertio idem contigisset, armati plurimi pro limine, quia claudere nequibant, custodes steterunt. cumq; ex altera parte acerrimo prælio certaretur, subitò fama pertulit, fusos à Tatio nostros. Quam ob causam Romani, qui adi tum tuebantur, territi profugerunt. cumq; Sabini per portam patentem irrupturi essent, fertur ex æde Iani per hanc portam magnam uim torrentium, undis scatentibus, erupisse, multasq; perduellium cateruas aut exustas feruenti aqua, aut deuoratas rapida *uoragine, deperiisse. Ea re placitum, ut belli tempore, uelut ad urbis auxilium profecto Deo fores reserarentur. Hæc de Iano. uortigine

Quo die Saturnalia celebrari consueuerint, & quòd primo uno tantum, deinde pluribus diebus sunt celebrata. Cap. X.

SEd ut ad Saturnalia reuertamur, bellum Saturnalibus sumere nefas habitum. Pœnas à nocente iisdem diebus exigere, piaculare est. Apud maiores nostros Saturnalia die uno finiebantur, qui erat ad quartumdecimum kalendas Ianuarias. Sed postquàm C. Cæsar huic mensi duos addidit dies, sextodecimo cœpta celebrari. Ea re factum est, ut cum uulgus ignoraret certum Saturnaliorum diem, nonnulliq; à C. Cæsare incerto die, & alii uetere more celebrarent, plures dies Saturnalia numerarentur: licet & apud ueteres opinio fuerit, septem diebus peragi Saturnalia: si opinio uocanda est, quæ idoneis firmatur au

Nonius Atellanarum scriptor.

toribus. Nonius.n.probatißimus Atellanarũ scriptor ait: Olim expectata ueniunt septem Saturnalia. Mummius quoque, qui post Nonium & Põponium, diu iacentẽ artẽ Atellaniã suscitauit. Nostri, inquit, maiores uelut bene multa instituere, hoc optimè à frigore fecere summo, dies septẽ Saturnalia. Sed Mallius ait, eos, qui se (ut suprà diximus) Saturni nomine et religione defenderãt, per triduũ festos instituisse dies, et Saturnalia uocauisse. Vnde & Augustus, huius, inquit, rei opinionẽ secutus, in legibus iudiciariis triduo ferias seruari iußit. Masurius et alii uno die, i. decimo quarto Kal. Ian. affuisse Saturnalia crediderunt. Quorũ sententiã Fenestella cõfirmat, dicẽs, Aemiliã uirginẽ XV. kalend. Ianuariarũ esse dãnatã, quo die si Saturnalia gererẽtur, nec causã omnino dixisset. Deinde adiecit: Sequebantur eũ diẽ Saturnalia. Mox ait: Postero aũt die, qui fuit decimus tertius kalẽd. Ianuariarũ, Liciniã uirginẽ, ut causã diceret, iussam. ex quo ostendit XII. kalend. profectũ esse. Duodecimo uerò feriæ sunt diuæ Angeroniæ, cui põtifices in sacello Volupiæ sacrũ faciunt, quã Verrius Flaccus Angeroniã dici ait, quòd angores ac animorũ solicitudines propitiata depellat. Masurius adiicit, simulachrũ eius deæ ore obligato atq; signato in ara Volupiæ propterea collocatum, ꝙ qui suos dolores anxietatesq́; dißimulant, perueniãt patientiæ beneficio ad maximã uoluptatem. Iulius modestus ideo sacrificari huic deæ dicit, quòd populus Romanus morbo, qui angina dicitur, præmisso uoto, sit liberatus. Vndecimo autem kalendarũ feriæ sunt Laribus dedicatæ, q̃bus ædem bello Antiochi Aemilius Regillus prætor in cãpo Martio curandã uouit. Decimo kalend feriæ sunt Iouis, quæ appellantur Larentinalia, de quibus, quia fabulari

libet

libet, hæ sunt opiniones: Ferunt.n.regnante Anco æditũum Herculis per ferias otiantē, Deum tesseris prouocasse, ipso utrusq; manum tuente, adiecta conditione, ut uictus cœna, scortoq; mulctaretur. Victore itaq; Hercule, illum Accam Larentiã, nobilißimũ per id tempus scortum, intra ædē in clusisse cum cœna, eamq; postero die distulisse rumorē, quod post cõcubitũ Dei accepisset munus, ne cõmodũ primæ oc casionis, cũ se domũ reciperet, offerēdæ aspernaretur. eue nisse itaq;, ut egressa mox tēplo, à Carutio capto eius pulchritudine cõpellaretur, cuius uoluntatē secuta, sumptaq; nuptiis, post obitum uiri, omnium bonorum eius facta com pos, cùm decederet, populum Romanũ nũcupauit hæredē. Et ideo ab Anco in Velabro loco celeberrimo urbis* sculpta est, ac solēne sacrificiũ eidē cõstitutum, quo dijs manibus eius per Flaminē sacrificaretur. Iouiq; feriæ cõsecratæ, quia existimauerunt antiqui animas à Ioue dari, et rursus post mortem eidē reddi. Cato ait: Larentiã meretricio quæstu locupletatam post excessum suum populo R. agros Turacem, Semurium, *Lincerium, & Solinium reliquisse, & ideo sepulchri magnificentia, & annuæ parentationis honore dignatam. Macer historiarum libro primo, Faustuli coniugem Accam Larētiam, Romuli et Remi nutricem esse confirmat. hanc, regnante Romulo, Carutio cuidam Tusco diuiti denuptam, auctamq; hæreditate uiri, quam post Romulo, quem educasset, reliquit, et ab eo parē talia, diemq; festum, pietatis causa, statutum. Ex his ergo omnibus colligi potest, & uno die Saturnalia fuisse, & non nisi decimoquarto kalendarũ Ianuariarum celebrata, quo solo die apud ædem Saturni conuiuio soluto, Saturnalia clamitabantur: qui dies nunc Opalibus inter Satur

Gellius lib. 6. cap. 7.

Qui posteriora leget, uidebit legendum, sepulta est.

Litirium

nalia deputatur, cum primum Saturno pariter et Opi fuerit ascriptus. Hanc autem deam Opem Saturni coniugem crediderunt: & ideo hoc mense Saturnalia, itẽq; Opalia celebrari, quòd Saturnus, eiusq; uxor, tam frugum, quàm fructuum repertores esse credantur. Itaq; omni iam fœtu agrorum coacto, ab hominibus hos deos coli, quasi uitæ cultioris auctores, quos etiam nonnullos cœlum & terram esse persuasum est: Saturnumq; à satu dictum, cuius causa de cœlo est: & terram Opem, cuius ope humanæ uitæ alimenta quæruntur: uel ab opere, per quod fructus, frugesq; nascuntur. Huic deæ sedentes uota concipiunt, terrãq; de industria tangunt, demonstrantes ipsam matrem terram esse mortalibus appetendam. Philochorus Saturno & Opi primum in Attica statuisse aram Cecropẽ dicit, eosq; deos pro Ioue terraq; coluisse, instituisseq; ut patres familiarum &*frugibus iam coactis paßim cum seruis uescerentur, cum quibus patientiam laboris in colendo rure tolerauerant: delectari enim Deum honore seruorum contemplatu laboris. Hinc est quod ex instituto peregrino, huic Deo sacrum aperto capite facimus. Abunde iam probasse nos existimo, Saturnalia uno tantum die, id est, XIIII. kalendarum solita celebrari. Sed post in triduum propagata, primum ex adiectis à Cæsare huic mensi diebus, deinde ex edicto Augusti, quo trium dierum ferias Saturnalibus addixit. A decimosexto igitur cœptam in XIIII. desinunt, quo solo fieri antè consueuerant. Sed Sigillariorum adiecta celebritas, in septem dies discursum publicum, & lætitiam religionis extendit.

*frugibus, & fructibus

Non esse contemnendam sortem seruorum, cum & dij horum curam gerant, & multos ex his fideles, prouidos, fortes, & phi-

philosophos quoque fuisse constet: tum Sigillariorum origo quæ fuerit. Cap. XI.

TVnc Euangelus, Hoc quidē, inquit, iā ferre nō possum, quòd Prætextatus noster in ingenij sui pōpā, et ostentationē loquēdi, uel paulò antè honori alicuius Dei aßignari uoluit, quòd serui cū dominis uescerentur. quasi uerò curent diuina de seruis: aut sapiens quisquā domi suæ contumeliā tam fœdæ societatis admittat: uel nunc Sigillaria, quæ lusum reptanti adhuc infantiæ oscillis *fictilibus præbent, tentat officio religionis ascribere. Et quia princeps religiosorū putatur, nonnulla et superstitionis admiscet. quasi uerò nobis fas nō sit, Prætextato aliquādo nō credere. Hic cum omnes exhorruissent: Prætextatus renidens, Superstitiosum me, inquit, Euangele, nec dignū, cui credatur, existimes uolo, nisi utriusq; tibi rei fidem asserta ratio monstrauerit. Et ut primū de seruis loquamur: Ioco ne, an seriò putas esse hominū genus, quod dij immortales nec cura sua, nec prouidentia dignentur? an fortè seruos in hominū numero esse non pateris? Audi igitur quanta indignatio de serui supplicio cœlum penetrauerit. Anno enim post Rom. conditam CCCCLXXIIII. Atronius quidā Maximus seruum suum uerberatum, patibuloq; cōstrictum, ante spectaculi commißionem per circum egit. Ob hanc causam indignatus Iupiter, Annio cuidam per quietem imperauit, ut senatui nunciaret, non sibi placuisse plenum crudelitatis admissum. quo dißimulante, filium ipsius mors repentina consumpsit: ac post secundam denunciationem, ob eandem negligentiam, ipse quoque in subitam corporis debilitatem solutus est. sic demum ex consilio amicorum lectica delatus senatui retulit: & uix

[Margin: sectilibus]

[Margin: Seruos diis esse curæ.]

consummato sermone, sine mora recuperata bona ualetudine, curia pedibus egressus est. Ex senatus itaq; consulto, et Meuia lege, ad propitiandum Iouem additus est illis Circensibus dies, isq; instauratitius dictus est, nō à patibulo, ut quidā putant, Græco nomine ἀπὸ τοῦ σαυροῦ, sed à redintegratione, ut Varroni placet, qui instaurare ait esse instar nouare. Vides quāta de seruo ad deorū summū cura peruenerit? Tibi aūt unde in seruos tantū, & tam immane fastidiū? quasi nō ex iisdē tibi & constēt, & alātur elementis; eundēq; spiritū ab eodē principio carpāt. Vis tu cogitare eos, quos ius tuū uocas, iisdē seminibus ortos, eodē frui cœlo, æque uiuere, æquè mori? Serui sunt, imò homines. Serui sunt, imò cōserui. Si cogitaueris, tantundē in utrosq; licere fortunæ, tā tu illū uidere liberū potes, quàm ille te seruū. Nescis, qua ætate Hecuba seruire cœpit, qua Crœsus, qua Darii mater, qua Diogenes, qua Plato ipse? Postremo, quid ita nomē seruitutis horremus? Seruus est quidē, sed necessitate: sed fortasse libero animo seruus est. Hoc illi nocebit, si ostēderis quis nō sit. Alius libidini seruit, alius auaritiæ, alius ambitioni, omnes spei, omnes timori. & certè nulla seruitus turpior, quàm uolūtaria. At nos iugo à fortuna imposito subiacētē, tanquā miserū, uilēq; calcamus: quod uerò nos nostris ceruicibus inserimus, nō patimur reprehēdi. Inuenies inter seruos aliquē pecunia fortiorē, inuenies dominum spe lucri oscula alienorum seruorum manibus infigentem. Nō ergo fortuna homines æstimabo, sed moribus. Sibi quisq; dat mores, conditionē casus assignat. Quemadmodum stultus est, qui empturus equum, non ipsum inspicit, sed stratum eius ac frænos: sic stultissimus est, qui hominem aut ex ueste, aut ex conditione, quæ modo uestis nobis circundata est, æstiman-

Seruos non esse contemnendos à dominis, cum ex iisdē elementis constent: et seruitus nō hominum, sed fortunæ sit uitium.

mandum putat. Nõ est, mi Euangele, quòd amicum tantùm in foro, et in curia quæras. si diligenter attẽderis, inuenies et domi. Tu modo uiue cũ seruo clementer, comiter quoq;, et in sermonem illũ nõnunquam in necessarium admitte cõsilium: nam et nostri maiores omnem dominis inuidiã, omnem seruis cõtumeliã detrahentes, dominũ patrẽfamilias, seruos, familiares appellauerunt. Colãt ergo te potius serui tui, mihi crede, quàm timeant. Dicet aliquis nunc me dominos de fastigio suo deiicere, & quodammodo ad pileum seruos uocare, quos debere dixi magis colere, quàm timere. Hæc qui senserit, obliuiscetur id dominis parum non esse, quod diis satis est. Deinde qui colitur, etiam amatur: non potest amor cum timore misceri. Vnde putas arrogantissimum illud manasse prouerbium, quod iactatur, Totidem nobis hostes esse, quot seruos? Nõ habemus illos hostes, sed facimus, cum in illos superbissimi, contumeliosissimi, crudelissimi sumus: & ad rabiem nos cogunt peruenire deliciæ, ut quicquid non ex uoluntate respondit, iram furoremq; euocet. *Domini.n.animos nobis induimus tyrannorũ, et non quãtũ docet, sed quantũ libet, exercere uolumus in seruos. nam (ut cætera crudelitatis genera prætercam) sunt qui, dum se mensæ copiis & auiditate distendunt, circunstantibus seruis mouere labra, ne in hoc quidem ut loquantur, licere permittunt. Virga murmur omne compescitur, et ne fortuita quidem sine uerberibus excepta sunt, tussis, sternutamentum, singultus, magno malo luitur. sic fit, ut isti de domino loquantur, quibus corã domino loqui nõ licet. At illi, quibus non tantum præsentibus dominis, sed cum ipsis sermo erat, quorum os non consuebatur, parati erant pro domino porrigere ceruicem, & periculum imminens in ca-

Ad pileũ.i. ad libertatem.

Cur serui dominis interdum hostes.

Domi

Seruorum in dominos fidelitas.

in caput suũ uertere. In cõuiuijs loquebãtur, sed in tormentis tacebant. Vis exercitas in seruili pectore uirtutes recenseamus? Primus tibi Vrbinus occurrat, qui cũ iussus occidi in Reatino lateret: latebris proditis, unus ex seruis, anulo eius et ueste insignitus, in cubiculo, ad quod irruebant q persequebãtur, pro domino iacuit: militibusq; ingredientibus ceruicẽ præbuit, et ictum tanquã Vrbinus excepit. Vrbinus postea restitutus, monumentũ ei fecit, titulo scriptionis, qui tantum meritum loqueretur, addito. Aesopus, libertus Demosthenis, cõscius adulterij, quod cum Iulia patronus admiserat, tortus diutißimè perseuerauit nõ prodere patronum, donec alijs coarguentibus cõsciis, Demosthenes ipse fateretur. Et ne existimes ab uno facilè celari posse secretum, Labienum, ope libertorum latentẽ, ut indicarent liberti, nullo tormentorum genere cõpulsi sunt. Ac ne quis libertos dicat hanc fidẽ beneficio potius libertatis acceptæ, quã ingenio debuisse: accipe serui in dominum benignitatem, cùm ipse à domino puniretur. Antium enim Restionem proscriptũ, solumq; nocte fugientem, diripientibus bona eius aliis, seruus cõpeditus, inscripta frõte, cum post dãnationem domini aliena esset solutus custodia, fugiẽtẽ persecutus est: hortatusq; ne se timeret, scientẽ cõtumeliã suã fortunæ imputandã esse, non domino: abditumq; ministerio suo aluit. cùm deinde persequentes adesse sensisset: senem, quem casus obtulit, iugulauit, & in constructam pyram coniecit. qua accensa, occurrit eis, qui Restionem quærebant, dicens damnatũ sibi pœnas luisse, multo acrius à se uexatum, quàm ipse uexerat. Et fide habita, Restio liberatus est. Cepionem quoq;, qui in Augusti necem fuerat animatus, postquàm detecto scelere damnatus est, seruus ad

uus ad Tyberim in cista detulit: peruectumq; Hostiam in agrũ Laurentẽ, ad uillã patris nocturno itinere perduxit. Cumis deinde nauigationis naufragio una expulsum domi nũ Neapoli dißimulãter occuluit: exceptusq; à Cẽturione nec pretio, nec minis, ut dominum proderet, potuit adduci. Asinio ẽt Pollione acerbè cogẽte Patauinos, ut pecuniã & arma conferrẽt, dominisq; ob hoc latẽtibus, præmio seruis cum libertate proposito, qui dominos suos proderent: constat seruorum nullum uictum præmio dominum prodidisse. Audi in seruis, nõ fidẽ tantũ, sed & fœcundum bonæ inuentionis ingenium. Cum premeret obsidio Grumẽtũ, serui relicta domina ad hostes trãsfugerunt. Capto deinde oppido, impetum in domum habita conspiratione fecerunt, & extraxerunt dominam, uultu pœnã minãte, ac uoce obuiis asserẽte, quod tandẽ sibi data esset copia crudelẽ dominam puniendi: raptãq; quasi ad suppliciũ, obsequiis plenis pietate tutati sũt. Vide in hac fortuna ẽt magnanimitatẽ, exitũ mortis ludibrio præferentẽ. *Cluentiũ Pelignũ Italicensem comprehensum à cohortibus suis, ne Pompeio traderetur, seruus eius occidit: ac se, ne domino superstes fieret, interemit. C. Gracchum ex Auẽtino fugientẽ Euporus seruus, uel, ut quidam tradunt, Philocrates, dum aliqua spes salutis erat, indiuulsus comes, qua potuit ratione tutatus est: super occisum deinde animam scißis proprio uulnere uisceribus effudit. Ipsum P. Scipionem Africani patrem, postquàm cum Hannibale conflixerat, saucium in equum seruus imposuit: &, cæteris deserentibus, solus in castra perduxit. Parum fuerit dominis præstitisse uiuentibus: quid quod in his quoq; exigendæ uindictæ reperitur animositas? nam Seluci regis seruus, cùm seruiret amico

C. Vectiũ

eius

eius, à quo dominus fuerat interemptus, cœnantē in ultionē domini confodit. Quid quòd duas uirtutes, quæ inter nobiles quoq; unicè claræ sunt, in uno uideo fuisse mancipio, imperium regendi peritiam, & imperium contēnendi magnanimitatē? Anaxilaus.n. Messenius, qui Messanam in Sicilia condidit, fuit Rhegynorum tyrānus. is cùm paruos relinqueret liberos, Mycitho seruo suo cōmendasse cōtētus est. Is tutelā sanctè gessit: imperiūq; tam clementer obtinuit, ut Rhegyni à seruo regi non dedignarentur. Perductis deinde in ætatē pueris, & bona, et imperiū tradidit: ipse paruo uiatico sumpto profectus est, et Olympiæ cum summa trāquillitate cōsenuit. Quid etiam in cōmune seruilis fortuna profuerit, nō paucis docetur. Bello Punico, cum deessent qui scriberentur, serui pro dominis pugnatores se polliciti, in ciuitatē recepti sunt: & Volones (quia spōte hoc uoluerūt) appellati. Ad Cānas quoq; uictis Romanis, octo millia seruorum empta militauerunt: cumq; minoris capti ui redimi possent, maluit se resp. seruis in tanta tēpestate cōmittere. Sed et post calamitatē apud Thrasumenū notæ cladis acceptā, Libertini quoq; in sacramētum uocati sunt. Bello sociali, cohortiū duodecim ex libertinis conscriptarū opera memorabilis uirtutis apparuit. Cæsarē cum milites in amissorum locum substitueret, seruos quoq; ab amicis accepisse, et eorū forti opera usū esse cōperimus. Cæsar Augustus in Germania, et Illyrico cohortes libertinorum cōplures legit: quas uoluntarias appellauit. Ac ne putes hæc in nostra tantum contigisse repub. Borhysthenitæ, oppugnante Zopyrione, seruis libertatis, dataq; ciuitate peregrinis, & factis tabulis nouis, hostem sustinere potuerunt. Cleomenes Lacedæmonius, cum mille & quingenti soli

Seruorum opera fortitudoque in bellis.

Lace-

Lacedæmonij, q arma ferre poßent, superfuißent, ex seruis manumißis bellatorum nouem millia conscripsit. Athenięses quoq; cõsumptis publicis opibus seruis libertatẽ dederũt. Ac ne in solo uirili sexu extimes inter seruos extitisse uirtutes, accipe ancillarũ factũ nõ minus memorabile: ac ne quo utilius reip. in ulla nobilitate reperias, Nonis Iulijs diẽ festum esse ancillarum, tã uulgo notũ est, ut nec origo, nec causa celebritatis ignota sit. Iunoni. n. Caprotinæ die illo liberæ pariter ancillæq; sacrificãt sub arbore caprifico, in memoriam benignæ uirtutis, quæ ancillarũ animis pro conseruatione publicæ dignitatis apparuit. nã post urbẽ captam, cum sedatus esset Gallicus motus, res uero publica esset ad tenue deducta: finitimi opportunitatem inuadendi Romani nominis aucupati, præfecerunt sibi Posthumium Liuiũ, Fidenatium dictatorem. qui mandatis ad senatũ, mißis, postulauit, ut si uellent reliquias suæ ciuitatis manere, matres familiæ sibi, et uirgines dederẽtur. cũq; patres eßẽt in ancipiti deliberatione suspensi; ancilla, nomine Tutela, seu Philotis, pollicita est, se cum cæteris ancillis sub nomine dominarum ad hostes ituram. habituq; matrũ familias & uirginum sumpto, hostibus cum prosequentium lachrymis ad fidem doloris ingestæ sunt. quæ cùm à Liuio in castris distributæ fuissent, uiros plurimo uino prouocauerunt, diem festum apud se esse simulantes. quibus soporatis ex arbore caprifico, quæ castris erat proxima, signũ Romanis dederunt: qui cum repẽtina incursione superassent, memor beneficij senatus, omnes ancillas manu iussit emitti: dotemq; eis ex publico fecit: & ornatum, quo tunc erant usæ, gestare conceßit: diemq; ipsum nonas Caprotinas nuncupauit, ab illa caprifico, ex qua signum uictoriæ

Ancillarũ facinus insigne.

ctoriæ cœperunt: sacrificiumq́; statuit annua solẽnitate celebrandũ: cui lac, quod ex caprifico manat, propter memoriã facti præcedentis adhibetur. Sed nec ad philosophãdũ ineptũ uel impar seruile ingeniũ fuit. Phædõ ex coborte Soc. Socratiq́; et Platoni perfamiliaris adeò, ut Plato eius nomini librũ illũ diuinũ de immortalitate animæ dicaret, seruus fuit forma atq; ingenio liberali. Hũc Cebes et Socr. hortãte Socrate, emisse dicitur, habuisseq́; in philosophiæ disciplinis: atq; is postea philosophus illustr. emersit, sermonesq́; eius de Socrate admodũ elegãtes legũtur. Alii quoq; nõ pauci serui fuerũt, q̃ post philosophi clari extiterũt. Ex quibus ille Menippus fuit, cuius libros M. Varro in Sat. æmulatus est: quas alii Cynicas, ipse appellauit Menippeas.

Serui philosophi, ex Gell. lib. 1. cap. 18.

Sed et Philostrati Peripatetici seruus, Polus, et Zenonis Stoici seruus, qui Perseus uocatus est, & Epicuri, cui Mys nomen fuit, philosophi non incelebres illa ætate uixerunt. Diogenes etiam Cynicus, licet ex libertate in seruitutem uenum ierat, quem cum emere uellet Xeniades Corinthius, &, quid artificii nouisset, percontatus esset: Noui, inquit Diogenes, hominibus liberis imperare. Tunc Xeniades responsũ eius miratus, emisit manu: filiosq́; suos ei tradens, Accipe, inquit, liberos meos, quibus imperes. De Epicteto autẽ philosopho nobili, q̃ is quoq; seruus fuit, recentior est memoria, quã ut posit inter obliterata nesciri. Cuius etiam de se scripti duo uersus feruntur, ex quibus illud latenter intelligas, non omnino diis exosos esse, qui in hac uita cum ærumnarum uarietate luctantur, sed esse arcanas causas, ad quas paucorum potuit peruenire curiositas.

Apud Gell. libr. 2. 18. Mus legitur.

Δοῦλος Ἐπίκτητος γενόμην, καὶ σώματι πηρὸς,
Καὶ πενίην ἶρος, καὶ φίλος ἀθανάτοις.

Habes

*Habes (ut opinor) assertum, nō esse fastidio despiciendū seruile nomen, cùm & Iouem tetigerit cura de seruo: & multos ex his fideles, prouidos, fortes, & philosophos ēt extitisse constiterit. Nunc de Sigillaribus, ne ridenda me potius existimes, quàm sancta dixisse, paucis recensendum est. Epicadus refert, Herculē, occiso Geryone, cū uictor per Italiā armenta duxisset, ponte, qui nunc Sublicius dicitur, ad tempus instructo, hominum simulachra pro numero sociorum, quos casu peregrinationis amiserat, in fluuium demisisse: ut aqua secūda in mare deuecta, pro corporibus defunctorum ueluti patrijs sedibus redderentur: & inde usum talia simulachra fingendi inter sacra mansisse. Sed mihi huius rei illa origo uerior extimatur, quā paulò antè memini retulisse: Pelasgos postquam felicior interpretatio, capita, non uiuentium, sed *fictilia, & φωτὸς æstimationem, non solùm hominem, sed etiā lumen significare docuisset, cœpisse Saturno cereòs potius accēdere, & in sacellū Ditis aræ Saturni cohærēs oscilla quædam pro suis capitibus ferre. Ex illo traditum, ut cerei Saturnalibus mißitarentur, & sigilla arte fictili fingerentur, ac uenalia pararentur: quæ homines pro se, atq; suis piaculum pro Dite Saturno facerent Ideo Saturnalibus talium commerciorum celebritas cœpta, septē occupat dies, quos tantum feriatos facit esse, non festos omnes. nam medio, id est, decimotertio kalendas festum probauimus: & alijs hoc assertionibus ab his probatum est, qui rationem anni, mensium, dierumq;, & ordinationem a Cæsare digestam plenius retulerunt.*

Sigillariorum origo quæ fuerit.

fictitia

Quomodo annum ordinauerit Romulus. Cap. XII.

Cumq; hic finem loquendi facere uellet, subiecit Aurelius Symmachus, *Perge mi Prætextate eloquio

Pergin'

P tam

tam dulci de anno quoq; edissertare, ante quàm experiaris molestiā consulentis: si quis forte de præsentibus ignorat, quo ordine uel apud priscos fuerit, uel certioribus postea regulis innouatus sit. Ad *quod discendum, ipse mihi uideris audientium animos incitasse, de diebus mensi additis disserendo.* Tum *ille eodem ductu orandi reliqua contexit.* Anni *certus modus apud solos semper* Aegyptios *fuit, aliarum gentium dispari numero, pari errore nutabat.* Et *ut contentus sim referendo paucarum morem regionum.* Arcades *annum suū tribus mensibus explicabant:* Acarnanes *sex:* Græci *reliqui trecentis quinquaginta quatuor diebus annū proprium computabant.* Non *igitur mirum in hac uarietate,* Romanos *quoq; olim auctore* Romulo, *annum suum decem habuisse mēsibus ordinatum. quia annus à* Martio *incipiebat, & conficiebatur diebus* CCCIIII. *Vt sex quidē mēses.i.* Aprilis, Iunius, Sextilis, September, Nouember, December *tricenum essent dierum: quatuor uero,* Martius, Maius, Quintilis, October, *tricenis & singulis expedirentur, qui hodieq; septimanas habent nonas, cæteri quintanas. Septimanas autem habentibus ab* Idibus *reuertebantur kalendæ ad diem septimumdecimum.* Verum *habentibus quintanas, ad decimumoctauum remeabat initium* Calendarum. H*æc fuit* Romuli *ordinatio, qui primum anni mensem genitori suo* Marti *dicauit: quem mensem anni primum fuisse, uel ex hoc maximè probatur, quod ab ipso* Quintilis *quintus est, & deinceps pro numero nominabantur.* Hu*ius etiam die prima, ignem nouum* Vestæ *aris accendebant: ut incipiente anno, cura denuò seruandi nouati ignis inciperet.* Eodem *quoq; ingrediente mense, iam in regia, curijsq;, atq;* Flaminum *domibus, laureæ ueteres nouis lau-*

Anni incertitudo.

Primus mēsis, Martius.

reis

rebus mutabantur. Eodē quoq; *mense & publicè, et priuatim ad* Annam *perennam sacrificatum itur: ut annare, perennare* *q; commodè liceat.* Hoc *mercedes exoluebant magistris, quas completus annus deberi fecit.* Comitia *auspicabātur, uectigalia locabant.* Et *seruis cœnas apponebant matronæ: ut domini,* Saturnalibus. *illæ ut principio anni ad prōptum obsequiū honore seruos inuitarent: hi, quia gratiam perfecti operis exoluerent.* Secundū *mensem nominauit* Aprilē, *ut quidā putant, cum aspiratione: quasi* Aphrilē *à spuma, quam* Græci *uocant ἀφρὸν, unde orta* Venus *creditur.* Et *hanc* Romuli *asserūt fuisse rationē, ut primum quidē mensem à patre suo* Marte, *secundum ab* Aeneæ *matre* Venere *nominaret: & hi potißimum anni principia seruarēt, à quibus esset* Romani *nominis origo: cùm hodie quoq; in sacris* Martem *patrē,* Venerem *genitricē uocemus.* Alij *putant* Romulum *uel altiore prudentia, uel certi numinis prouidentia, ita primos ordinasse menses, ut cùm præcedens* Marti *esset dicatus,* Deo *plerunq; hominū necatori, ut* Homerus *ait naturæ cōscius, ἄρες ἄρες βροτολοιγὲ μιαιφόνε τειχεσιπλῆτα: secundus* Veneri *dicaretur, quæ uim eius quasi beneficia leniret. nam & in duodecim zodiaci signis, quorum certa certorum numinum domicilia creduntur, cum primum signū* Aries Marti *aßignatus sit, sequens mox* Venerem. i. Taurus, *accepit. & rursus è regione* Scorpius *ita diuisus est, ut* Deo *esset utriq; communis.* Nec *existimatur cœlesti ratione carere ipsa diuisio. siquidem aculeo uelut potētißimo telo pars armata posterior, domicilium* Martis *est: priorē uerò partē, cui ζυγὸς apud* Græcos *nomen est, nos* Libram *uocamus,* Venus *accepit, quæ uelut iugo cōcordi iungit, matrimonia, amicitiasq; componit.* Sed

Secundus Aprilis.

Cincius *Cingius in eo libro, quem de fastis reliquit, ait imperitè quosdã opinari Aprilem mensem antiquos à Venere dixisse, cùm nullus dies festus, nullũq; sacrificium insigne Veneri per hunc mensem à maioribus institutũ sit. Sed ne in carminibus quidem Saliorum Veneris ulla, ut cæterorum cœlestium laus celebratur. *Cingio ẽt Varro consentit, affir-

Cincio mans nomen Veneris ne sub regibus quidẽ apud Romanos, uel Latinum uel Græcũ fuisse: & ideo non potuisse mẽsem à Venere nominari. sed cùm ferè ante æquinoctium uernũ triste sit cœlum, & nubibus obductum, sed et mare nauigantibus clausum, terræ ẽt ipsæ aut aqua, aut pruina, aut niuibus contegantur, eaq; omnia uerno, id est, hoc mẽse, aperiantur; arbores quoq;, nec minus cætera, quæ cõtinet terra, aperire se in germen incipiant: ab his omnibus mensem Aprilẽ dici meritò credẽdum, quasi Aperilem: sicut apud Athenienses ἀνθεστηριών idẽ mensis uocatur, ab eo, quòd hoc tẽpore cuncta florescãt. Nõ tamen negat Verrius Flaccus hoc die postea constitutum, ut matronæ Veneri sacrum facerẽt. Cuius rei causam, quia huic loco non conuenit, prætereundum est. Maium Romulus tertiũ posuit: de cuius nomine inter au-

Tertius Maius. ctores lata dissensio est. nam Fuluius Nobilior in Fastis, quos in æde Herculis musarũ posuit, Romulum dicit, post quã populũ in maiores, *minoresq; diuisit, ut altera pars

iuniores cõsilio, altera armis remp. tueretur, in honorem utriusq; partis, hunc Maium, sequentem Iunium mensem uocasse. Sunt qui hunc mensem ad nostros fastos à Tusculanis trãsisse commemorent: apud quos nunc quoque uocatur Deus Maius, qui est Iupiter, à magnitudine scilicet, ac maiesta-

Cincius te dictus. *Cingius mensem nominatum putat à Maia, quã Vulcani dixit uxorem: argumentoq; utitur, quòd flamen

Vulcanalis kalē. Maijs huic deæ rē diuinam facit. sed Piso uxorē Vulcani Maiestatem, non Maiam dicit uocari. Cōtendunt alij Maiam Mercurij matrem mensi nomē dedisse, hinc maximè probantes, quòd hoc mense mercatores omnes Maiæ pariter Mercurioq; sacrificant. Affirmant quidam, quibus Cornelius Labeo consentit, hāc Maiā, cui mense Maiores diuina celebratur, terrā esse, hoc adeptam nomē, à magnitudine: sicut & mater magna in sacris uocatur: assertio nemq; extimationis suæ etiam hinc colligunt, quòd sus prægnans ei mactatur, quæ hostia est propria terræ. & Mercuriū ideo illi in sacris adiungi dicunt, quia uox nascēti homini terræ cōtactu datur. Scimus aūt Mercurium uocis, & sermonis potētē. Auctor est Cornelius Labeo, huic Maiæ.i. terræ, ædem kalendis Maijs dedicatam, sub nomine Bonæ deæ: & eandē esse Bonā deā et terrā, ex ipso ritu occultiore sacrorum doceri posse confirmat. Hanc eandem etiam Bonam, Faunamq;, Opemq;, & Fatuam, pontificum libris indigitari. Bonam, quòd omnium nobis ad uictum bonorum causa est. Faunā, q omni usui animantiū fauet. Opem, quòd ipsius auxilio uita constet. Fatuā à fando, q (ut suprà diximus) infantes partu editi, non prius uocem edunt, quàm attigerint terram. Sunt qui dicant hanc deā potentiam habere Iunonis, ideoq; regale sceptrum in sinistra manu ei additum. Eandē alii Proserpinam credunt, porcaq; ei rem diuinam fieri, quia segetem, quā Ceres mortalibus tribuit, porca depasta est. Alij χθονίαν ἑκάτην. Bœotii Semelā credunt, nec non eandem Fauni filiam dicunt, obstitisseq; uoluntati patris, in amorem suum lapsi, ut & uirga myrtea ab eo uerberaretur, cum desiderio patris, nec uino ab eodem pressa, cessisset. Transfigurasse se tamen in serpentem

nalia deputatur, cum primum Saturno pariter et Opi fuerit aſcriptus. Hanc autem deam Opem Saturni coniugem crediderunt: & ideo hoc menſe Saturnalia, itēq; Opalia celebrari, quòd Saturnus, eiusq; uxor, tam frugum, quàm fructuum repertores eſſe credantur. Itaq; omni iam fœtu agrorum coacto, ab hominibus hos deos coli, quaſi uitæ cultioris auctores, quos etiam nonnullos cœlum & terram eſſe perſuaſum eſt: Saturnumq; à ſatu dictum, cuius cauſa de cœlo eſt: & terram Opem, cuius ope humanæ uitæ alimenta quæruntur: uel ab opere, per quod fructus, frugesq; naſcuntur. Huic deæ ſedentes uota concipiunt, terrāq; de induſtria tangunt, demonſtrantes ipſam matrem terram eſſe mortalibus appetendam. Philochorus Saturno & Opi primum in Attica ſtatuiſſe aram Cecropē dicit, eosq; deos pro Ioue terraq; coluiſſe, inſtituiſſeq; ut patres familiarum &*frugibus iam coactis paßim cum ſeruis ueſcerentur, cum quibus patientiam laboris in colendo rure tolerauerant: delectari enim Deum honore ſeruorum contemplatu laboris. Hinc eſt quod ex inſtituto peregrino, huic Deo ſacrum aperto capite facimus. Abunde iam probaſſe nos exiſtimo, Saturnalia uno tantum die, id eſt, XIIII. kalendarum ſolita celebrari. Sed poſt in triduum propagata, primum ex adiectis à Cæſare huic menſi diebus, deinde ex edicto Auguſti, quo trium dierum ferias Saturnalibus addixit. A decimoſexto igitur cœptam in XIIII. deſinunt, quo ſolo fieri antè conſueuerant. Sed Sigillariorum adiecta celebritas, in ſeptem dies diſcurſum publicum, & lætitiam religionis extendit.

frugibus, & fructibus

Non eſſe contemnendam ſortem ſeruorum, cum & dij horum curam gerant, & multos ex his fideles, prouidos, fortes, & phi-

philosophos quoque fuisse constet: tum Sigillariorum origo quæ fuerit. Cap. XI.

TVnc Euangelus, Hoc quidẽ, inquit, iã ferre nõ possum, quòd Prætextatus noster in ingenij sui põpã, et ostentationẽ loquẽdi, uel paulò antè honori alicuius Dei aßignari uoluit, quòd serui cũ dominis uescerentur. quasi uerò curent diuina de seruis: aut sapiens quisquã domi suæ contumeliã tam fœdæ societatis admittat: uel nunc Sigillaria, quæ lusum reptanti adhuc infantiæ oscillis *fictilibus præbent, tentat officio religionis ascribere. Et quia princeps religiosorũ putatur, nonnulla et superstitionis admiscet. quasi uerò nobis fas nõ sit, Prætextato aliquãdo nõ credere. Hic cum omnes exhorruissent: Prætextatus renidens, Superstitiosum me, inquit, Euangele, nec dignũ, cui credatur, existimes uolo, nisi utriusq; tibi rei fidem asserta ratio monstrauerit. Et ut primũ de seruis loquamur: Ione, an seriò putas esse hominũ genus, quod dij immortales nec cura sua, nec prouidentia dignentur? an fortè seruos in hominũ numero esse non pateris? Audi igitur quanta indignatio de serui supplicio cœlum penetrauerit. Anno enim post Rom. conditam CCCCLXXIIII. Atronius quidã Maximus seruum suum uerberatum, patibuloq; cõstrictum, ante spectaculi commißionem per circum egit. Ob hanc causam indignatus Iupiter, Annio cuidam per quietem imperauit, ut senatui nunciaret, non sibi placuisse plenum crudelitatis admissum. quo dißimulante, filium ipsius mors repentina consumpsit: ac post secundam denunciationem, ob eandem negligentiam, ipse quoque in subitam corporis debilitatem solutus est. sic demum ex consilio amicorum lectica delatus senatui retulit: & uix

sectilibus

Seruos diis esse curæ.

consummato sermone, sine mora recuperata bona ualetúdine, curia pedibus egressus est. Ex *senatus itaq; consulto, et* Meuia *lege, ad propitiandum* Iouem *additus est illis* Circẽ*sibus dies, isq; instauratitius dictus est, nõ à patibulo, ut q̃dã putant,* Græco *nomine* ἀπὸ τȣ̃ σαυρȣ̃, *sed à redintegratione, ut* Varroni *placet, qui instaurare ait esse instar nouare.* Vides *quãta de seruo ad deorũ summũ cura peruenerit? Tibi aũt unde in seruos tantũ, & tam immane fastidiũ? quasi nõ ex ijsdẽ tibi & constẽt, & alãtur elementis; eundẽq; spiritũ ab eodẽ principio carpãt.* V*is tu cogitare eos, quos ius tuũ uocas, iisdẽ seminibus ortos, eodẽ frui cœlo, æque uiuere, æquè mori? Serui sunt, imò homines. Serui sunt, imò cõserui. Si cogitaueris, tantundẽ in utrosq; licere fortunæ, tã tu illũ uidere liberũ potes, quàm ille te seruũ.* N*escis, qua ætate* Hecuba *seruire cœpit, qua* Crœsus, *qua* Darii *mater, qua* Diogenes, *qua* Plato *ipse?* P*ostremo, q̃d ita nomẽ seruitutis horremus? Seruus est quidẽ, sed necessitate: sed fortasse libero animo seruus est.* Hoc *illi nocebit, si ostẽderis qs nõ sit* A*lius libidini seruit, alius auaritiæ, alius ambitioni, omnes spei, omnes timori. & certè nulla seruitus turpior, q̃ uolũtaria.* At *nos iugo à fortuna imposito subiacẽtẽ, tanquã miserũ, uilẽq; calcamus: quod uerò nos nostris ceruicibus inserimus, nõ patimur reprehẽdi.* I*nuenies inter seruos aliquẽ pecunia fortiorẽ, inuenies dominum spe lucri oscula alienorum seruorum manibus infigentem.* N*õ ergo fortuna homines æstimabo, sed moribus. Sibi quisq; dat mores, conditionẽ casus assignat.* Q*uemadmodum stultus est, qui empturus equum, non ipsum inspicit, sed stratum eius ac frænos: sic stultissimus est, qui hominem aut ex ueste, aut ex conditione, quæ modo uestis nobis circundata est, æstimani-*

Seruos non esse contemnendos à dominis, cum ex ijsdẽ elementis constent: et seruitus nõ hominum, sed fortunæ sit uitium.

mandum putat. Nō est, mi Euangele, quòd amicum tantùm in foro, et in curia quæras. si diligenter attēderis, inuenies et domi. Tu modo uiue cū seruo clementer, comiter quoq;, et in sermonem illū nōnunquam in necessarium admitte cōsilium: nam et nostri maiores omnem dominis inuidiā, omnem seruis cōtumeliā detrahentes, dominū patrēfamilias, seruos, familiares appellauerunt. Colāt ergo te potius serui tui, mihi crede, quàm timeant. Dicet aliquis nunc me dominos de fastigio suo deiicere, & quodammodo ad pileum seruos uocare, quos debere dixi magis colere, quàm timere. Hæc qui senserit, obliuiscetur id dominis parum non esse, quod diis satis est. Deinde qui colitur, etiam amatur: non potest amor cum timore misceri. Vnde putas arrogantissimum illud manasse prouerbium, quod iactatur, Totidem nobis hostes esse, quot seruos? Nō habemus illos hostes, sed facimus, cum in illos superbissimi, contumeliosissimi, crudelissimi sumus: & ad rabiem nos cogunt peruenire deliciæ, ut quicquid non ex uoluntate respondit, iram furoremq; euocet. *Domini. n. animos nobis induimus tyrannorū, et non quātū docet, sed quantū libet, exercere uolumus in seruos. nam (ut cætera crudelitatis genera prætercam) sunt qui, dum se mensæ copiis & auiditate distendunt, circunstantibus seruis mouere labra, ne in hoc quidem ut loquantur, licere permittunt. Virga murmur omne compescitur, et ne fortuita quidem sine uerberibus excepta sunt. tussis, sternutamentum, singultus, magno malo luitur. sic fit, ut isti de domino loquantur, quibus corā domino loqui nō licet. At illi, quibus non tantum præsentibus dominis, sed cum ipsis sermo erat, quorum os non consuebatur, parati erant pro domino porrigere ceruicem, & periculum imminens in ca-

Ad pileū. i. ad libertatem.

Cur serui dominis interdum hostes.

Domi

Seruorum in dominos fidelitas.

in caput suũ uertere. In cõuiuijs loquebãtur, sed in tormentis tacebant. Vis exercitas in seruili pectore uirtutes recenseamus? Primus tibi Vrbinus occurrat. qui cũ iussus occidi in Reatino lateret: latebris proditis, unus ex seruis, anulo eius et ueste insignitus; in cubiculo, ad quod irruebant q persequebãtur, pro domino iacuit: militibusq; ingredientibus ceruicẽ præbuit, et ictum tanquã Vrbinus excepit. Vrbinus postea restitutus, monumentũ ei fecit, titulo scriptionis, qui tantum meritum loqueretur, addito. Aesopus, libertus Demosthenis, cõscius adulterij, quod cum Iulia patronus admiserat, tortus diutißimè perseuerauit nõ prodere patronum, donec alijs coarguentibus cõsciis, Demosthenes ipse fateretur. Et ne existimes ab uno facilè celari posse secretum, Labienum, ope libertorum latentẽ, ut indicarent liberti, nullo tormentorum genere cõpulsi sunt. Ac ne quis libertos dicat hanc fidẽ beneficio potius libertatis acceptæ, quã ingenio debuisse: accipe serui in dominum benignitatem, cùm ipse à domino puniretur. Antium enim Restionem proscriptũ, solumq; nocte fugientem, diripientibus bona eius aliis, seruus cõpeditus, inscripta frõte, cum post dãnationem domini aliena esset solutus custodia, fugiẽtẽ persecutus est: hortatusq; ne se timeret, scientẽ cõtumeliã suã fortunæ imputandã esse, non domino: abditumq; ministerio suo aluit. cùm deinde persequentes adesse sensisset: senem, quem casus obtulit, iugulauit, & in constructam pyram coniecit. qua accensa, occurrit eis, qui Restionem quærebant, dicens damnatũ sibi pœnas luisse, multo acrius à se uexatum, quàm ipse uexerat. Et fide habita, Restio liberatus est. Cepionem quoq;, qui in Augusti necem fuerat animatus, postquàm detecto scelere damnatus est, seruus ad

*uus ad Tyberim in cista detulit: peruectumq; Hostiam in agrũ Laurentẽ, ad uillã patris nocturno itinere perduxit. Cumis deinde nauigationis naufragio una expulsum domi nũ Neapoli dissimulãter occuluit: exceptusq; à Cẽturione nec pretio, nec minis, ut dominum proderet, potuit adduci. Asinio ẽt Pollione acerbè cogẽte Patauinos, ut pecuniã & arma conferrẽt, dominisq; ob hoc latẽtibus, præmio seruis cum libertate proposito, qui dominos suos proderent: constat seruorum nullum uictum præmio dominum prodidisse. Audi in seruis, nõ fidẽ tantũ, sed & fœcundum bonæ inuentionis ingenium. Cum premeret obsidio Grumẽtũ, serui relicta domina ad hostes trãsfugerunt. Capto deinde oppido, impetum in domum habita conspiratione fecerunt, & extraxerunt dominam, uultu pœnã minãte, ac uoce obuiis asserẽte, quod tandẽ sibi data esset copia crudelẽ dominam puniendi: raptãq; quasi ad suppliciũ, obsequiis plenis pietate tutati sũt. Vide in hac fortuna ẽt magnanimitatẽ, exitũ mortis ludibrio præferentẽ. *Cluentiũ Pelignũ Italicensem comprehensum à cohortibus suis, ne Pompeio traderetur, seruus eius occidit: ac se, ne domino superstes fieret, interemit. C. Gracchum ex Auẽtino fugientẽ Euporus seruus, uel, ut quidam tradunt, Philocrates, dum aliqua spes salutis erat, indiuulsus comes, qua potuit ratione tutatus est: super occisum deinde animam scissis proprio uulnere uisceribus effudit. Ipsum P. Scipionem Africani patrem, postquàm cum Hannibale conflixerat, saucium in equum seruus imposuit: &, cæteris deserentibus, solus in castra perduxit. Parum fuerit dominis præstitisse uiuentibus: quid quod in his quoq; exigendæ uindictæ reperitur animositas? nam Seluci regis seruus, cùm seruiret amico eius*

C. Vectiũ

eius, à quo dominus fuerat interemptus, cœnantē in ultionē domini confodit. Quid quòd duas uirtutes, quæ inter nobiles quoq; unicè claræ sunt, in uno uideo fuisse mancipio, imperium regendi peritiam, & imperium contēnendi magnanimitatē? Anaxilaus.n. Messenius, qui Messanam in Sicilia condidit, fuit Rhegynorum tyrānus. is cùm paruos relinqueret liberos, Mycitho seruo suo cōmendasse cōtētus est. Is tutelā sanctè gessit: imperiūq; tam clementer obtinuit, ut Rhegyni à seruo regi non dedignarentur. Perductis deinde in ætatē pueris, & bona, et imperiū tradidit: ipse paruo uiatico sumpto profectus est, et Olympiæ cum summa trāquillitate cōsenuit. Quid etiam in cōmune seruilis fortuna profuerit, nō paucis docetur. Bello Punico, cum deessent qui scriberentur, serui pro dominis pugnatores se polliciti, in ciuitatē recepti sunt: & Volones (quia spōte hoc uoluerūt) appellati. Ad Cānas quoq; uictis Romanis, octo millia seruorum empta militauerunt: cumq; minoris capti ui redimi possent, maluit se resp. seruis in tanta tēpestate cōmittere. Sed et post calamitatē apud Thrasumenū notæ cladis acceptā, Libertini quoq; in sacramētum uocati sunt. Bello sociali, cohortiū duodecim ex libertinis conscriptarū opera memorabilis uirtutis apparuit. Cæsarē cum milites in amissorum locum substitueret, seruos quoq; ab amicis accepisse, et eorū forti opera usū esse cōperimus. Cæsar Augustus in Germania, et Illyrico cohortes libertinorum cōplures legit: quas uoluntarias appellauit. Ac ne putes hæc in nostra tantum contigisse repub. Borhysthenitæ, oppugnante Zopyrione, seruis libertatis, dataq; ciuitate peregrinis, & factis tabulis nouis, hostem sustinere potuerunt. Cleomenes Lacedæmonius, cum mille & quingenti soli

Seruorum opera fortitudoque in bellis.

Lacedæmonij, q arma ferre poßent, superfuißent, ex seruis manumißis bellatorum nouem millia conscripsit. Athenieñses quoq; cõsumptis publicis opibus seruis libertatẽ dederũt. Ac ne in solo uirili sexu extimes inter seruos extitisse uirtutes, accipe ancillarũ factũ nõ minus memorabile: ac ne quo utilius reip. in ulla nobilitate reperias, Nonis Iulijs diẽ festum esse ancillarum, tã uulgo notũ est, ut nec origo, nec causa celebritatis ignota sit. Iunoni. n. Caprotinæ die illo liberæ pariter ancillæq; sacrificãt sub arbore caprifico, in memoriam benignæ uirtutis, quæ ancillarũ animis pro conseruatione publicæ dignitatis apparuit. nã post urbẽ captam, cum sedatus esset Gallicus motus, res uero publica esset ad tenue deducta: finitimi opportunitatem inuadendi Romani nominis aucupati, præfecerunt sibi Posthumium Liuiũ, Fidenatium dictatorem. qui mandatis ad senatũ, mißis, postulauit, ut si uellent reliquias suæ ciuitatis manere, matres familiæ sibi, et uirgines dederẽtur. cũq; patres eßẽt in ancipiti deliberatione suspensi; ancilla, nomine Tutela, seu Philotis, pollicita est, se cum cæteris ancillis sub nomine dominarum ad hostes ituram. habituq; matrũ familias & uirginum sumpto, hostibus cum prosequentium lachrymis ad fidem doloris ingestæ sunt. quæ cùm à Liuio in castris distributæ fuissent, uiros plurimo uino prouocauerunt, diem festum apud se esse simulantes. quibus soporatis ex arbore caprifico, quæ castris erat proxima, signũ Romanis dederunt: qui cum repẽtina incursione superassent, memor beneficij senatus, omnes ancillas manu iussit emitti: dotemq; eis ex publico fecit: & ornatum, quo tunc erant usæ, gestare conceßit: diemq; ipsum nonas Caprotinas nuncupauit, ab illa caprifico, ex qua signum uictoriæ

Ancillarũ facinus insigne.

Habes (ut opinor) assertum, nō esse fastidio despiciendū seruile nomen, cùm & Iouem tetigerit cura de seruo: & multos ex his fideles, prouidos, fortes, & philosophos ēt extitisse constiterit. Nunc de Sigillaribus, ne ridenda me potius existimes, quàm sancta dixisse, paucis recensendum est. Epicadus refert, Herculē, occiso Geryone, cū uictor per Italiā armenta duxisset, ponte, qui nunc Sublicius dicitur, ad tempus instructo, hominum simulachra pro numero sociorum, quos casu peregrinationis amiserat, in fluuium demisisse: ut aqua secūda in mare deuecta, pro corporibus defunctorum ueluti patrijs sedibus redderentur: & inde usum talia simulachra fingendi inter sacra mansisse. Sed mihi huius rei illa origo uerior extimatur, quā paulò antè memini retulisse: Pelasgos postquam felicior interpretatio, capita, non uiuentium, sed *fictilia, & φωτὸς æstimationem, non solùm hominem, sed etiā lumen significare docuisset, cœpisse Saturno cereôs potius accēdere, & in sacellū Ditis aræ Saturni cohærēs oscilla quædam pro suis capitibus ferre. Ex illo traditum, ut cerei Saturnalibus mißitarentur, & sigilla arte fictili fingerentur, ac uenalia pararentur: quæ homines pro se, atq; suis piaculum pro Dite Saturno facerent. Ideo Saturnalibus talium commerciorum celebritas cœpta, septē occupat dies, quos tantum feriatos facit esse, non festos omnes. nam medio, id est, decimotertio kalendas festum probauimus: & alijs hoc assertionibus ab his probatum est, qui rationem anni, mensium, dierumq;, & ordinationem a Cæsare digestam plenius retulerunt.

Sigillariorum origo quæ fuerit.

* fictitia

Quomodo annum ordinauerit Romulus. Cap. XII.

CVmq; hic finem loquendi facere uellet, subiecit Aurelius Symmachus, *Perge mi Prætextate eloquio

* Pergin' tam

tam dulci de anno quoq; edissertare, ante quàm experiaris molestiã consulentis: si quis forte de præsentibus ignorat, quo ordine uel apud priscos fuerit, uel certioribus postea regulis innouatus sit. Ad quod discendum, *ipse mihi uideris audientium animos incitasse, de diebus mensi additis disseren do.* Tum ille eodem *ductu orandi reliqua contexit.* Anni *certus modus apud solos semper* Aegyptios *fuit, aliarum gentium dispari numero, pari errore nutabat.* Et ut *conten tus sim referendo paucarum morem regionum.* Arcades *an num suũ tribus mensibus explicabant:* Acarnanes *sex:* Græ*ci reliqui trecentis quinquaginta quatuor diebus annũ proprium computabant.* Non *igitur mirum in hac uarietate,* Romanos *quoq; olim auctore* Romulo, *annum suum decem habuisse mẽsibus ordinatum . quia annus à* Martio *incipie bat, & conficiebatur diebus* CCCIIII. *Vt sex quidẽ mẽ ses.i.* Aprilis, Iunius, Sextilis, September, Nouember, De*cember tricenum essent dierum: quatuor uero,* Martius, Maius, Quintilis, October, *tricenis & singulis expediren tur, qui hodieq; septimanas habent nonas, cæteri quintanas. Septimanas autem habentibus ab Idibus reuertebantur kalendæ ad diem septimumdecimum.* Verum *habentibus quintanas, ad decimumoctauum remeabat initium* Calendarum.

Anni incertitudo.

Hæc *fuit* Romuli *ordinatio, qui primum anni mensem genitori suo* Marti *dicauit: quem mensem anni primum fuisse, uel ex hoc maximè probatur, quod ab ipso* Quintilis *quintus est, & deinceps pro numero nominabantur.* Hu*ius etiam die prima, ignem nouum* Vestæ *aris accendebant: ut incipiente anno, cura denuò seruandi nouati ignis inciperet.* Eodem *quoq; ingrediente mense, iam in regia, curijsq;, atq;* Flaminum *domibus, laureæ ueteres nouis laureis*

Primus mẽsis, Martius.

reis mutabantur. Eodē quoq; mense & publicè, et priuatim ad Annam perennam sacrificatum itur: ut annare, perennareq; commodè liceat. Hoc mercedes exoluebant magistris, quas completus annus deberi fecit. Comitia auspicabātur, uectigalia locabant. Et seruis cœnas apponebant matronæ: ut domini, Saturnalibus. illæ ut principio anni ad prōptum obsequiū honore seruos inuitarent: hi, quia gratiam perfecti operis exoluerent. Secundū mensem nominauit Aprilē, ut quidā putant, cum aspiratione: quasi Aphrilē à spuma, quam Græci uocant ἀφρὸν, unde orta Venus creditur. Et hanc Romuli asserūt fuisse rationē, ut primum quidē mensem à patre suo Marte, secundum ab Aeneæ matre Venere nominaret: & hi potißimum anni principia seruarēt, à quibus esset Romani nominis origo: cùm hodie quoq; in sacris Martem patrē, Venerem genitricē uocemus. Alij putant Romulum uel altiore prudentia, uel certi numinis prouidentia, ita primos ordinasse menses, ut cùm præcedens Marti esset dicatus, Deo plerunq; hominū necatori, ut Homerus ait naturæ cōscius, ἄρες ἄρες βροτολοιγὲ μιαιφόνε τειχεσιπλῆτα: secundus Veneri* dicaretur, quæ uim eius quasi beneficia leniret. nam & in duodecim zodiaci signis, quorum certa certorum numinum domicilia creduntur, cum primum signū Aries Marti aßignatus sit, sequens mox Venerem. i. Taurus, accepit. & rursus è regione Scorpius ita diuisus est, ut Deo esset utriq; communis. Nec existimatur cœlesti ratione carere ipsa diuisio. siquidem aculeo uelut potētißimo telo pars armata posterior, domicilium Martis est: priorē uerò partē, cui ζυγὸς apud Græcos nomen est, nos Libram uocamus, Venus accepit, quæ uelut iugo cōcordi iungit, matrimonia, amicitiasq; componit. Sed

Secundus Aprilis.

Cincius *Cingius in eo libro, quem de fastis reliquit, ait imperite quosdã opinari Aprilem mensem antiquos à Venere dixisse, cùm nullus dies festus, nullũq; sacrificium insigne Veneri per hunc mensem à maioribus institutũ sit. Sed ne in carminibus quidem Saliorum Veneris ulla, ut cæterorum cœlestium laus celebratur. *Cingio ẽt Varro consentit, affirmans nomen Veneris ne sub regibus quidẽ apud Romanos, uel Latinum uel Græcũ fuisse: & ideo non potuisse mẽsem à Venere nominari. sed cùm ferè ante æquinoctium uernũ triste sit cœlum, & nubibus obductum, sed et mare nauigantibus clausum, terræ ẽt ipsæ aut aqua, aut pruina, aut niuibus contegantur, eaq; omnia uerno, id est, hoc mẽse, aperiãtur; arbores quoq;, nec minus cætera, quæ cõtinet terra, aperire se in germen incipiant: ab his omnibus mensem Aprilẽ dici meritò credẽdum, quasi Aperilem: sicut apud Athenienses ἀνθεστηριῶνα idẽ mensis uocatur, ab eo, quòd hoc tẽpore cuncta florescãt. Nõ tamen negat Verrius Flaccus hoc die postea constitutum, ut matronæ Veneri sacrum facerẽt. Cuius rei causam, quia huic loco non conuenit, prætereundum est. Maium Romulus tertiũ posuit: de cuius nomine inter auctores lata dissensio est. nam Fuluius Nobilior in Fastis, quos in æde Herculis musarũ posuit, Romulum dicit, postquã populũ in maiores, *minoresq; diuisit, ut altera pars cõsilio, altera armis remp. tueretur, in honorem utriusq; partis, hunc Maium, sequentem Iunium mensem uocasse. Sunt qui hunc mensem ad nostros fastos à Tusculanis trãsisse commemorent: apud quos nunc quoque uocatur Deus Maius, qui est Iupiter, à magnitudine scilicet, ac maiestate dictus. *Cingius mensem nominatum putat à Maia, quã Vulcani dixit uxorem: argumentoq; utitur, quòd flamen Vul-

Marginalia: Cincio (beside "stium laus celebratur"); Tertius Maius. (beside "est. Maium Romulus"); iuniores (beside "quã populũ in maiores"); Cincius (beside "te dictus. *Cingius").

Vulcanalis kalē. Maijs huic deæ rē diuinam facit. sed Piso uxorē Vulcani Maiestatem, non Maiam dicit uocari. Cō tendunt alij Maiam Mercurij matrem mensi nomē dedisse, hinc maximè probantes, quòd hoc mense mercatores omnes Maiæ pariter Mercurioq; sacrificant. Affirmant quidam, quibus Cornelius Labeo consentit, hāc Maiā, cui mense Maiores diuina celebratur, terrā esse, hoc adeptam nomē, à magnitudine: sicut & mater magna in sacris uocatur: assertionemq; extimationis suæ etiam hinc colligunt, quòd sus prægnans ei mactatur, quæ hostia est propria terræ. & Mercuriū ideo illi in sacris adiungi dicunt, quia uox nascēti homini terræ cōtactu datur. Scimus aūt Mercurium uocis, & sermonis potētē. Auctor est Cornelius Labeo, huic Maiæ. i. terræ, ædem kalendis Maijs dedicatam, sub nomine Bonæ deæ: & eandē esse Bonā deā et terrā, ex ipso ritu occultiore sacrorum doceri posse confirmat. Hanc eandem etiam Bonam, Faunamq;, Opemq;, & Fatuam, pontificum libris indigitari. Bonam, quòd omnium nobis ad uictum bonorum causa est. Faunā, q; omni usui animantiū fauet. Opem, quòd ipsius auxilio uita constet. Fatuā à fando, q; (ut suprà diximus) infantes partu editi, non prius uocem edunt, quàm attigerint terram. Sunt qui dicant hanc deā potentiam habere Iunonis, ideoq; regale sceptrum in sinistra manu ei additum. Eandē alii Proserpinam credunt, porcaq; ei rem diuinam fieri, quia segetem, quā Ceres mortalibus tribuit, porca depasta est. Alij χθονίαν ἑκάτην. Bœotii Semelā credunt, nec non eandem Fauni filiam dicunt, obstitisseq; uoluntati patris, in amorem suum lapsi, ut & uirga myrtea ab eo uerberaretur, cum desiderio patris, neç uino ab eodem pressa, cessisset. Transfigurasse se tamen in serpentem

pater creditur, & coiſſe cum filia. Horum omnium hoc pro*ferunt indicii, quòd uirgam myrteam in templo haberi nefas ſit, quòd ſuper caput eius extendatur uitis, qua maximè eã pater decipere tentauit, quòd uinum in templum eius non ſuo nomine ſoleat inferri, ſed uas, in quo uinum inditum ſit, mellarium nominetur, & uinũ lac nuncupetur, ſerpentesq́; in tẽplo eius nec terrentes, nec timentes indifferẽter appareant.* Quidam Medeam putant, *quòd in æde eius omne genus herbarum ſit, ex quibus antiſtites dant plerunq; medicinas, & quòd templum eius uirum introire non liceat, propter iniuriam, quã ab ingrato uiro* Iaſone *perpeſſa eſt.* Hæc apud Græcos θεὸς γυναικεῖα dicitur, quam Varro filiam Fauni tradidit, adeo pudicam, ut extra γυναικωνῖτιν nunquã ſit egreſſa, nec nomẽ eius in publico fuerit auditũ, nec uirum unquam uiderit, uel à uiro uiſa ſit, propter quod nec uir templum eius ingreditur. unde & mulieres in Italia *ſacro* Herculis *non licet intereſſe, quia* Herculi, *cùm boues* Geryonis *per* Italiæ *agros duceret, ſitienti reſpondit mulier, aquã ſe non poſſe præſtare, quòd fœminarum deæ celebraretur dies, nec ex eo apparatu uiris guſtare fas eſſet.* Propter quod Hercules *facturus ſacrum, deteſtatus eſt præſentiã fœminarum, &* Potitio *ac* Pinario *ſacrorum cuſtodibus iuſsit, ne mulierem intereſſe permitterent.* Ecce oc*caſio nominis, quo* Maiam *eſſe eandem, &* Terram, & Bo*nã deã diximus, coegit nos de* Bona dea *quæcũq; cõperimus protuliſſe.* Iunius Maium *ſequitur, aut ex parte populi (ut ſuprà diximus) nominatus: aut (ut* Cingius *arbitratur) quòd* Iunonius *apud* Latinos *antè uocitatus, diuq́; apud* Aricinos, Prænestinosq́; *hac appellatione in faſtos relatus ſit, adeò ut (ſicut* Niſus *in cõmentariis faſtorum dicit)* apud

gynæceum ue mulierum concla ue dicitur.

Quartus Iunius.

apud maiores quoq; nostros hæc appellatio mensis diu manserit, sed pòst detritis quibusdam literis, ex Iunonio Iunius dictus sit. nam & ædes Iunoni Monetæ kalend. Iunijs dedicata est. Nonnulli putauerunt Iunium mensem à Iunio Bruto, qui primus Romæ consul factus est, nominatum, q. hoc mense .i. kalend. Iunijs, pulso Tarquinio, sacrum Carneæ deæ in Cœlio monte uoti reus fecerit. Hanc deam uitalibus humanis præesse credunt. Ab ea deniq; petitur, ut iecinora & corda, quæq; sunt intrinsecus uiscera, salua conseruet. Et qa cordis beneficio, cuius dissimulatione Brutus habebatur idoneus emēdationi publici status extitit, hāc diē, quæ uitalibus præest, templo sacrauit. cui pulte fabaria & larido sacrificatur, q. uires maxime his rebus corporis roborentur. nam & Calend. Iuniæ fabariæ uulgò uocantur, quia hoc mense adultæ fabæ diuinis rebus adhibentur. Sequitur Iulius, qui cum secundum Romuli ordinationem Martio anni tenente principium, Quintilis à numero uocaretur, nihilominus tamen etiam post præpositos à Numa Ianuarium ac Februarium, retinuit nomen, cum non uideretur iam quintus esse, sed septimus. sed postea in honorem Iulij Cæsaris dictatoris, legem ferente M. Antonio Marci filio consule, Iulius appellatus est, quòd hoc mense ad quartum Idus Quintilis, Iulius procreatus sit.

Quintus Iulius, qui ante dictus fuit Quintilis.

Augustus deinde est, qui Sextilis antea uocabatur, donec honori Augusti daretur ex senatusconsulto, cuius uerba subieci. Cum Imperator Cæsar Augustus mense Sextili & primum consulatum inierit, & triumphos tres in urbem intulerit, & ex Ianiculo legiones deductæ, secutæq; sint eius auspicia, ac fidem, & Aegyptus hoc mense in potestatem populi Romani redacta sit, finisq; hoc mense

Sextus Augustus, qui antea Sextilis.

bellis ciuilibus impositus sit: atque ob has causas hic mensis huic imperio felicißimus sit, ac fuerit, placere senatui, ut hic mensis Augustus appelletur. Idem plebiscitum factũ ob eandem rem, Sex. Pacuuio tribuno plebem rogante.

Septimus, September. Octauus, October: cui Nouember: Decemberq; succedunt.

Mensis September principalem sibi retinet appellationem, ex Germanici appellatione.

Octobrem uerò suo nomine Domitianus inuaserat. sed ubi infaustum uocabulum ex omni ære, uel saxo placuit eradi: menses quoque usurpatione tyrannicæ appellationis exuti sunt. Cautio postea principum cæterorum diri ominis infausta uitantium, mensibus à septembri usque ad Decembrem prisca nomina reseruauit.

Hæc fuit à Romulo annua ordinata dimensio, qui (sicut supra iam diximus) annum decem mensium, dierum uerò quatuor & trecentorum habendum esse constituit, mensesq; ita disposuit, ut quatuor ex his tricenos & singulos, sex uerò tricenos haberent dies. Sed cùm is numerus neque solis cursui, neq; lunæ rationibus conueniret: nonnunquam usu ueniebat, ut frigus anni æstiuis mensibus, & contrà calor hyemalibus proueniret. quod ubi contigisset, tantum dierum sine ullo mensis nomine patiebantur assumi, quantum ad id anni tempus adduceret: quo cœli habitus instanti mensi aptus inueniretur.

De ordinatione anni per Numam: & quæ eam fuerit intercalandi: quodq; tempore primum intercalatum sit. Cap. XIII.

Anni diuisio per Numam.

SEd secutus Numa, quantum sub cœlo rudi, & seculo adhuc impolito, solo ingenio magistro comprehendere potuit: uel quia Græcorum obseruatione forsan instructus est, quinquaginta dies addidit, ut in trecẽtos quinquaginta quatuor dies, quibus duodecim lunæ cursus confici

fici credidit, annus extenderetur; atque his quinquaginta à se additis, adiecit alios sex, retractos illis sex mensibus, qui triginta habebant dies. i. de singulis singulos: factosq; quinquaginta & sex dies, in duos nouos menses pari ratione diuisit: ac de duobus priorem Ianuarium nuncupauit, primumq; anni esse uoluit, tanquam bicipitis Dei mensem, respicientem ac prospicientem transacti anni finem, futuriq; principia. Secundum dicauit Februo Deo, qui lustrationum potens creditur. Lustrari autem eo mense ciuitatem necesse erat, quo statuit, ut iusta dijs manibus soluerentur.

*Numæ ordinationem finitimi mox secuti, totidē diebus, totidēq; mensibus, ut Pompilio placuit, annum suum cōputare cœperunt. sed hoc solo discrepabant, q̄ mēses undetricenum, tricenumq; in numero alternauerunt. Paulò pòst Numa in honorem imparis numeri, secretum hoc & ante Pythagoram parturiente natura, unū adiecit diem, quem Ianuario dedit, ut tam in anno, quàm in mensibus singulis, præter unum Februarium, impar numerus seruaretur. nam quia duodecim menses si singuli aut pari, aut impari numero putarentur, consummationem parem facerent: unus pari numero institutus uniuersam putationē imparem fecit. Ianuarius igitur, Aprilis, Iunius, Sextilis, September, Nouember, December, undetricenis censebantur diebus; & quintanas Nonas habebant. Ac post Idus in omnibus *septendecim ad kalēdas computabantur. Martius uerò, Maius, Quintilis et October, dies tricenos singulos possidebant. Nonæ in his septimanæ erāt. similiterq; post Idus, decem & septē dies in singulis, usque ad sequentes kalendas computabantur. sed solus Februarius uiginti & octo dies retinuit: quasi inferis & diminutio, & par numerus conueniret.*

**ad septimum decimum kalendæ*

P 5 Cùm

Intercalationis causa.

Cum ergo Romani ex hac distributione Põpilij, ad Lunæ cursum, sicut Græci, annum propriũ cõputarent, necessariò & intercalarem mensem instituerũt, more Græcorũ. nã & Græci cum animaduerterẽt, temerè se trecẽtis quinquaginta quatuor diebus ordinaße annũ, quoniam appareret de solis cursu, qui trecentis sexaginta quinq; diebus, & quadrante zodiacum conficit, deesse anno suo undecim dies & quadrantẽ, intercalares statuta ratione commenti sunt. ita ut octauo quoque anno nonaginta dies, ex quibus tres menses tricenum dierum cõposuerunt, intercalarent. Id Græci fecerunt, quoniam erat operosum atq; difficile, omnibus annis undecim dies, & quadrantẽ intercalare. itaq; maluerũt hunc numerũ octies multiplicare, et nonaginta dies, qui nascũtur, si quadrans cum diebus undecim octies cõponatur, inserere, in tres menses (ut diximus) distribuẽdos. Hos dies ὑπερβαίνοντας, menses uero ἐμβολίσμους appellabant. Hunc ergo ordinẽ Romanis quoq; imitari placuit, sed frustra quippe fugit eos, diem unũ, sicut suprà admonuimus, additum à se ad Græcum numerũ, in honorẽ imparis numeri. Ea re per octenniũ conuenire numerus, atq; ordo nõ poterat. Sed nondum hoc errore cõperto, per octo annos, nonaginta quasi superfundendos Græcorum exemplo cõputabant dies, alternisq; annis binos & uicenos, alternis ternos uicenosq; intercalares expensabant intercalationibus quatuor. Sed octauo quoq; anno, intercalatores octo affluebant dies ex singulis, quibus uertentis anni numerum apud Romanos super Græcũ abundasse iam diximus. Hoc quoq; errore iam cognito, hæc species emendationis inducta est. Tertio quoque octennio ita intercalandos dispensabant dies, ut non nonaginta, sed sexaginta sex intercalarent,

com-

compensatis uiginti quatuor diebus pro illis, qui per totidem annos supra Græcorum numerum creuerant. Omni autem intercalationi mensis Februarius deputatus est: quoniam is ultimus anni erat. Quod etiam ipsum de Græcorũ imitatione faciebant. nam & illi ultimo anni sui mensi, superfluos interserebant dies, ut refert Glaucippus, qui de sacris Atheniensium scripsit. Verùm una re à Græcis differebant: nam illi confecto ultimo mense, Romani non confecto Februario, se post uigesimum tertium diem intercalabant, Terminalibus scilicet iam peractis. Deinde reliquos Februarij mensis dies, qui erant quinque, post intercalationem subiungebant; credo uetere religionis suæ more, ut Februarium omnino Martius sequeretur.

Sed cum sæpe eueniret, ut nundinæ modo in anni princi pẽ diem, modo in nonas caderent, (utrunq; aũt perniciosum reip. putabatur) remedium, quo hoc auerteretur, excogitatum est. Quod aperiemus, si prius ostenderimus, cur nundinæ uel primis Kalendis, uel Nonis omnibus cauebantur. nã quoties incipiente anno, dies cœpit, qui adiectus est nundinis: omnis ille annus infaustis casibus luctuosus fuit: maximeq; Lepidiano tumultu opinio ista firmata est. De nundinarum die.

*Nonis autem conuentus uniuersæ multitudinis uitandus existimabatur: quoniam populus Romanus, exactis etiam regibus, diem hunc Nonarum maximè celebrabat, quem natalem Ser. Tullij existimabant. quia cum incertum esset, quo mense Ser. Tullius natus esset, Nonis tamen natum esse constaret: omnes nonas celebri*notitia frequentabant. Veritos ergo qui diebus præerant, ne quid nundinis collecta uniuersitas ob regis desiderium nouaret, cauisse, ut Nonæ à nundinis segregarentur. unde dies ille, quo* *lætitia

abun-

ptos dies singulos ita ad dictatorem retulit, ut & ordo eorum inueniri facillime posset, & inuento certus status perseueraret. Ergo C. Cæsar exordium nouæ ordinationis initurus, dies omnes, qui confusionem adhuc poterāt facere, consumpsit: eáq; re factū est, ut annus cōfusionis ultimus, in CCCCXLIII. dies protenderetur. Post hoc imitatus Aegyptios, solos diuinarū rerum omnium conscios, ad numerum solis, qui diebus CCCLXV. & quadrante cursum conficit, annum dirigere contendit. nam, sicut Lunaris annus mensis est, quia Luna paulo minus quàm mensem in zodiaci circuitione consumit: ita Solis annus hoc dierum numero colligendus est, quem peragit, dum ad id signum se denuo uertit, ex quo digressus est. unde annus uertens uocatur: & habetur magnus, cùm Lunæ annus breuis putetur. Horum Vergilius utrunq; complexus est: Aegyptij soli diuinarū rerū conscij.

Interea magnus Sol circunuoluitur annum. Aeneid. 3.

Hinc Atteius Capito annum à circuitu temporis putat dictum, quia ueteres, an, pro circum ponere solebant, ut Cato in Originibus oratorū. An terminum, id est, circum terminum, & ambire pro circumire. Iulius ergo Cæsar decem dies obseruationi ueteri super adiecit, ut annum CCC. & LXV. dies, quibus sol lustrat zodiacum, efficerent. Et ne quadrans deesset, statuit, ut quarto quoque anno sacerdotes, qui curabant, mensibus ac diebus unum intercalarent diem: eo scilicet mense ac loco, quo etiam apud ueteres mensis intercalabatur, id est, ante quinq; ultimos Februarij mensis dies: idq; bisextum censuit nominandum. Dies autem decem, quos ab eo adduto diximus, hac ordinatione distribuit. In Ianuarium, & Sextilem, & Decembrem binos dies inseruit: in Aprilem autem, Iunium, Septembrem, An pro circum apud ueteres.

Nouem-

Nouembrem, singulos. Sed neq; mensi Februario addidit diẽ, ne Deo infero religio immutaretur: & Martio, Maio, Quintili, Octobri seruauit pristinum statum, quod satis pleno erant numero .i. dierum singulorum tricenorumq;. Ideo & septimanas habent Nonas, sicut Numa constituit, quia nihil in his Iulius mutauit. Sed Ianuarius, Sextilis, December, quibus Cæsar binos dies adddidit, licet tricenos singulos habere post Cæsarem cœperint, quintanas tamen habent Nonas, & ab Idibus illis sequentes Calend. in undeuicesimũ reuertuntur. quia Cæsar quos addidit dies, neq; ante Nonas, neq; ante Idus inserere uoluit, ne Nonarum aut Iduum religionem, quæ statuto erat die, nouella cõperendinatione corrumperet sed nec post Idus mox uoluit inserere, ne feriarũ quarũq; uiolaretur indictio. sed peractis cuiusq; mẽsis ferijs, locũ diebus aduenis fecit. & Ianuario quidẽ dies, quos dicimus quartum, & tertium Calend. Februarias dedit: Aprili, tertium Calend. Maias: Iunio, tertiũ Calend. Iulias: Augusto, quartũ & tertium Calend. Septẽbris: Septẽbri, tertiũ Calend. Octobris: Nouẽbri, tertiũ Calend. Decẽbris: Decembri uerò, quartum & tertiũ Calend. Ianuarias. Ita factum est, ut cùm omnes hi mẽses, quibus dies addidit, ante hanc ordinationem habuissent mensis sequentis Calendas ad septimũdecimum reuertentes, posteà ex augumento additorum dierum, hi, qui duos acceperunt, ad nonumdecimum; qui uerò unum, ad octauumdecimũ haberent reditum Calendarum. Feriarũ tamẽ cuiusq; mẽsis ordo seruatus est. nam si cui feriæ tertius ab Idibus dies festus aut feriatus fuit; et tũc ad sextumdecimum dicebatur, etiã post augumentum dierum, eadẽ religio seruata est, ut tertio ab Idibus die celebraretur: licet ab incremento non iã ad decimumsextũ

Calen-

Calendas, sed ad septimũdecimũ, si unus, ad decimũocta-uum, si duo sunt additi; diceretur. nam ideo nouos dies circa finem cuiusq; mensis inseruit, ubi finem omnium, quæ in mense erant, reperit feriarũ: adiectosq; omneis à se dies fastos notauit, ut maiorẽ daret actionibus libertatem: & non solum nullum nefastum, sed nec comitialẽ quenquã de adiectis diebus instituit: nec ambitionem magistratum augeret adiectio. Sic annum ciuilem Cæsar, habitis ad Lunam dimensionibus, constitutum edicto palam posito publicauit.

Et hucusq; error stare potuisset, ni sacerdotes sibi errorẽ nouũ ex ipsa emendatione fecißẽt. nã cũ oporteret diẽ, qui ex quadrantibus confit, quarto quoq; anno confecto, antequã quintus inciperet, intercalare: illi quarto nõ peracto sed incipiente, intercalabant. Hic error sex et triginta annis permansit: quibus annis intercalati sunt dies duodecim, cum debuerint intercalari nouem. Sed hunc quoq; errorem sero deprehensum correxit Augustus, qui annos duodecim sine intercalari die trãsigi iußit: ut illi tres dies, qui per annos triginta et sex uitio sacerdotalis festinationis excreuerãt, sequentibus annis duodecim, nullo die intercalato deuorarentur. Post hoc unũ diẽ secundum ordinationẽ Cæsaris, quinto quoq; incipente anno, intercalari iußit: & omnẽ hũc ordinẽ æreæ tabulæ, ad æternã custodiam, incisione mãdauit. *Anni correctio per Augustum facta.*

De kalendis, Idibus, ac Nonis. Cap. XV.

TVnc Horus, Dies quidem hic, inquit, intercalaris, antequam quintus annus incipiat, inserendus, cum Aegypti matris artium ratione consentit. Sed in illorum mensibus explicandis uidetur operosum, quos tricenum dierum omnes habent: eò quòd explicitis duodecim mensibus, id est, CCCLX. diebus exactis, tunc inter Augustum *Proponit Horus ex de quibus deinceps disputabitur.*

atque

no die repræsentari placuit: & inter Idus ac sequentes Calend. constitutum est, sexdecim dies esse numerandos. Ideo mensis uberior duos illos, quibus augebatur, dies inter Calēdas suas & Nonas habebat. Hinc alijs quintus à Calendis dies, alijs septimus Nonas facit. Cæsar tamē (ut suprà diximus) stata sacra custodiens, nec in illis mēsibus, quibus binos adiecit dies, ordinē uoluit mutare Nonarum: quia peractis totius mensis ferijs, dies suos rei diuinæ cautius inseruit. Priscis ergo tēporibus, antequā fasti à Cn. Flauio scriba inuitis patribus, in omnium notitiam proderentur, pontifici minori hæc prouincia delegebatur, ut nouæ lunæ primum obseruaret aspectum; uisamq; regi sacrificulo nunciaret. Itaq; sacrificio à rege & minore pontifice celebrato, idem pontifex, celata, id est, uocata in Capitolium plebe, iuxta curiā *Calabrā, quæ casæ Romuli proxima est, quot numero dies à Calēdis ad Nonas superessent, pronūciabat: calatam & quintanas quidē quinquies dicto uerbo καλῶ, septimanas repetito septies prædicabat. Verbum autē καλῶ Græcum est, id est uoco: et hunc diē, qui ex his diebus, qui calarētur, primus esset, placuit Calēd. uocari. Calendæ unde dictæ. Hinc et ipsi curiæ, ad quā uocabantur, *Calabræ nomē datum est; et clasßi, quòd calatæ omnis in eā populus uocaretur. Ideo autē minor pontifex numerum dierum, qui ad Nonas supereßent, calādo prodebat, quòd post nouam lunam oportebat Nonarum die populares, qui in agris essent, confluere in urbem, accepturos causas feriarum à rege sacrorum, sciturosq; quid esset eo mense faciendum. Vnde quidam hinc Nonas extimant dictas, Nonæ. quasi nouæ initium obseruationis: uel quòd ab eo die semper ad Idus nouem dies putentur. sicut apud Thuscos Nonæ plures habebantur, quòd hi nono quoque die re-

Idus unde uocatæ. gem suum salutabant, & de proprijs negotijs consulebant. Iduum porro nomen à Tuscis, apud quos is dies* Itis uoca- Idus tur, sumptum est. Itē autē illi interpretabantur Iouis fiduciam. nam cum Iouem accipiamus lucis auctorem, unde & Lucetium Salij in carminibus canunt, & Cretenses Δία τὴν ἡμέραν uocant: ipsi quoq; Romani Diespitrem apellant, ut diei patrem: iure hic dies Iouis fiducia uocatur, cuius lux cum solis occasu non finitur, sed splendorē diei & noctis continuat, illustrante luna, quod semper in plenilunio.i.medio mense, fieri solet. Diem uerò, qui uel nocturnis caret tenebris, Iouis fiduciam Tusco nomine uocauerunt. unde & omnes Idus *Iouis ferias obseruādas sanxit antiquitas. Ioui feriatas Alii putant Idus, quòd ea die plena luna uideatur, à uidendo uidus appellatas, mox literam u detractam: sicut contrà, quod Græci ἰδεῖν dicunt, nos u litera addita, uidere dicimus. Nonnullis placet, Idus dictas uocabulo Græco ἀπὸ τοῦ εἴδους: quòd eo die plenam speciem luna demonstret. Sunt qui existiment, Idus ab oue iduli dictas, quam hoc nomine uocant Tusci, & omnibus Idibus ouis immolatur à Flamine. Nobis illa ratio nominis uero propior existimatur, ut Idus uocemus diem, qui diuidit mensem. Iduare enim Hetrusca lingua diuidere est: unde uidua quasi ualde idua.i. ualde diuisa: aut uidua, id est, à uiro diuisa.

Calendæ Iunoni sacræ. Vt autem Idus omnes Ioui, ita omnes Calendas Iunoni tributas, & Varronis, & pontificalis confirmat auctoritas. Quod etiam Laurentes patrijs religionibus seruant: qui & cognomen deæ ex ceremonijs addiderunt, Calendarem Iunonē uocantes. sed & omn ibus Calendis à mense Martio ad Decembrem huic deæ Calendarum die supplicant. Romæ quoque Calendis omnibus præterquā pontifex

*sex minor, in curia *Calabra rem diuinam Iunoni facit. etiam regina sacrorum.i.regis uxor,porcam uel agnam in regia Iunoni immolat: à qua etiam Ianum Iunonium cognominatum diximus, quòd illi Deo omnis ingressus, huic deæ cuncti Calendarũ dies uidētur ascripti. cum .n.initiũ mẽsium maiores nostri ab exortu lunæ seruauerint, iure Iunoni Calendas addixerunt, lunã ac Iunonẽ eandem putantes, uel quia luna per aerem meat, unde & Græci lunam ἄρτεμιν nuncupauerunt, quasi ἀεροτόμιν, quòd aera secat: Iuno autem aeris arbitra est: merito initia mensium i. Calendas huic deæ consecrauerunt. Nec hoc prætermiserim, quòd nuptijs copulandas Calendas, Nonas & Idus religiosas, id est deuitandas censuerunt. hi enim dies præter nonas feriati sunt. ferijs autem uim cuiquam fieri, piaculare est. ideo tunc uitantur nuptiæ, in quibus fieri uis uirginibus uidetur. Sed Verrium Flaccum, iuris pontificij peritissimũ, dicere solitum refert Varro, quia ferijs tergere ueteres fossas liceret, nouas facere ius non esset: ideo magis uiduis, quàm uirginibus, idoneas esse ferias ad nubendum. Subijciet aliquis: Cur ergo Nonis, si feriatus dies non est, prohibetur celebritas nuptiarum? Huius quoq; rei in aperto causa est. nam quia primus nuptiarum dies uerecũdiæ datur, postridie autem nuptam in domo uiri dominum incipere oportet adipisci, & rem facere diuinam: omnes autem postriduani dies seu post Calendas, seu post Nonas, Idus'ue ex æquo atri sunt: ideò & Nonas inhabiles nuptiis esse dixerunt, ne nupta aut postera die libertatem auspicaretur uxoriam, aut atro immolaret: quo nefas est sacra celebrari.*

Calata

Dies religiosi copulandis nuptijs.

Quæ discrimina diuersitatesq́ue fuerint dierum apud Romanos. Cap. XVI.

Dierum discrimina.

SEd quia nos ad commemoratione͂ dieru͂ ordo deduxit, de hoc quoq;,quod Hori nostri co͂sultatio co͂tinet,pauca dicenda sunt.Numa ut in menses annum,ita in dies mensem queq; distribuit: diesq; omnes aut festos,aut profestos,

Dies festi.

aut intercisos uocauit. Festi dijs dicati sunt. Profesti hominibus,ob administrandam rem priuatam publicamq; concessi. Intercisi deorum hominumq; communes sunt. Festis insunt sacrificia,epulæ,ludi,feriæ.Profestis fasti,comitiales,comperendini,stati,præliares. Intercisi in se,no͂ in alia diuiduntur. illorum enim dierum quibusdam horis fas est, quibusdam fas non est ius dicere. nam cum hostia cæditur, fari nefas est:inter cæsa & porrecta fari licet:rursus cum adoletur, non licet.Ergo de diuisione festorum & profestorum dieru͂ latius differe͂dum est. Sacra celebritas est,uel cu͂ sacrificia dijs offeruntur: uel cùm dies diuinis epulationibus celebratur: uel cùm ludi in honorem aguntur deorum: uel cùm feriæ obseruantur. Feriarum autem publicaru͂ genera sunt quatuor. Aut enim statiuæ sunt,aut conceptiuæ, aut imperatiuæ, aut nundinæ. Et sunt statiuæ uniuersi populi communes, certis & constitutis diebus ac me͂sibus: & in fastis, statis obseruationibus annotatæ: in qbus præcipuè seruantur Agonalia,Carmentalia, Lupercalia. Conceptiuæ sunt,quæ quotannis à magistratibus,uel sacerdotibus concipiuntur,in dies uel certos, uel etiam incertos:ut sunt Latinæ, Paganalia, Sementinæ, Compitalia.Imperatiuæ sunt, quas consules uel prætores pro arbitrio potestatis indicunt. Nundinæ sunt paganorum .i. rusticorum, quibus conueniunt negotijs proprijs, uel mercibus prouisuri.

Claudianæ

Sunt præterea feriæ propriæ familiarum, ut*Claudiæ familiæ,uel Aemiliæ,seu Iuliæ, siue Corneliæ: & si quas fe-

rias proprias quæq; familia ex usu domesticæ celebritatis obseruat. Sunt singulorum: ut natalium, fulgurumq; susceptiones: itē funerum, atq; expiationum. Apud ueteres quoq; qui nominassent Salutem, Semoniam, Saiam, Segetiam, Tutilianam; ferias obseruabat. Item Flaminica, quoties tonitrua audisset, feriata erat, donec placasset deos. Affirmabant autem sacerdotes pollui ferias, si in dictis, conceptisq; opus aliquod fieret. Præterea regē sacrorum, flaminesq; non licebat uidere ferijs opus fieri. & ideo per præconem denunciabāt, ne quid tale ageretur: & præcepti negligens mulctabatur. Præter mulctam uerò affirmabant, eum, qui talibus diebus imprudens aliquid egisset, porco piaculum dare debere, prudentem expiare non posse, Scæuola pontifex asseuerabat. Sed Vmbro negat, eum pollui, qui opus uel ad deos pertinens, sacrorum'ue causa fecisset, uel aliquid ad urgentem uitæ utilitatem respiciens actitaßet. Scæuola deniq; consultus, quid feriis agi liceret, respondit, quod præter missum noceret. Quapropter si bos in specum decidisset, eumq; paterfamilias adhibitis operis liberasset, non est uisus ferias polluisse: nec ille, qui trabem tecti fractam* faciēdo, fulciendo ab imminenti uindicauit ruina. Vnde & Maro, omnium disciplinarum peritus, sciens lauari ouem, aut lanæ purgandæ, aut scabiei curandæ gratia, pronunciauit tunc ouem per ferias licere uersari, si hoc remedii causa fieret: Georg. 1.

Balantumq; gregem fluuio mersare salubri.

Adiiciendo enim salubri, ostendit auertendi morbi gratia tantummodo, non etiam ob lucrum purgandæ lanæ causa fieri concessum.

Hæc de festis, & qui inde nascuntur, qui etiā nefasti uocantur. Nunc de profestis, & qui ex his procedunt, loquamur Profesti dies.

mur .i. fastis comitialibus, comperendinis, statis, prælia-ribus. Fasti sunt, quibus licet fari prætori tria uerba solēnia, do, dico, addico. His contrarii sunt nefasti. Comitiales sunt, quibus cū populo agi licet. Et fastis quidē lege agi potest: cū populo non potest: comitialibus utrunq; potest. Cōperendini, quibus uadimonium licet dicere. Stati, qui iudicij causa cum peregrino instituuntur, ut Plautus in Gurculione: Status, cōdictus cū hoste, intercessit dies. Hostem nūc more uetere significat peregrinum. Præliares ab iustis non segregauerim: siquidē iusti sunt continui triginta dies, quibus exercitui imperato uexillum rufi coloris in arce positum est. Præliares autem omnes, quibus fas est res repetere, uel hostem lacessere. nam cum Latiare, hoc est, Latinarū solenne concipitur: item diebus Saturnaliorum: sed & cum mundus patet, nefas est prælium sumere. Quare nec Latinarū tempore, quo publicè quondā induciæ inter Romanum populum Latinosq; firmatæ sunt, inchoari bellum decebat: nec Saturni festo, qui sine ullo tumultu bellico creditur imperasse: nec patente mūdo, quod sacrum Diti patri et Proserpinæ dicatum est: melius q; occlusa Plutonis fauce, eundū ad prælium putauerunt. unde & Varro ita scribit: Mundus cum patet, deorum tristium, atq; inferum quasi ianua patet. propterea nō modo prælium cōmitti, uerum etiam delectum rei militaris causa habere, ac militem proficisci, nauem soluere, uxorem liberum quærendorum causa ducere, religiosum est. Vitabant ueteres ad uiros uocandos etiam dies, qui essent notati rebus aduersis. uitabant etiam ferijs, sicut Varro in Augurum libris scripsit in hæc uerba: Viros uocare ferijs non oportet: si uocauit, piaculum esto. Sciendum est tamen, eligendi ad pugnandum diem Roma-
nis

nis tunc fuisse licentiam, si ipsi inferrent bellum. at cùm exciperent, nullũ obstitisse diem, quo minus uel salutem suã, uel publicam defenderent dignitatẽ. Quis .n. obseruationi locus, cùm eligendi facultas non superſit? Dies autẽ postridua nos ad omnia maiores nostri cauẽdos putarunt: quos etiam atros, uelut infausta appellatione, damnarunt. Eosdẽ tamen nonnulli cõmunes, uelut ad emendationẽ nominis uocitauerunt. Horum causam Gellius Annalium libro decimoquinto, & Caßius Hemina historiarũ libro secundo referunt: Anno ab urbe condita CCCLXIII. à tribunis militum Virgilio Manlio, Cœlio Posthumio, collegisq́; eorum, in senatu tractatum quid esset, propter quod toties inter paucos annos malè esset afflicta respublica. Et ex præcepto patrum L. Aquinium aruspicẽ in senatum uenire iussum, religionum requirendarum gratia, dixisse, Q. Sulpicium tribunum militum, ad Alliam aduersum Gallos pugnaturum, rem diuinam dimicandi gratia fecisse postridie Idus Quintilis: itẽ apud Cremerã, multisq́; alijs temporibus, & locis post sacrificiũ die postero celebratũ, malè ceßisse conflictum. tunc patres iußisse, ut ad collegium pontificum de his religionibus referretur: põtificesq́; statuisse, postridie omnes Calendas, Nonas, Idus, atros dies habẽdos: ut hi dies neq; præliares, neq; puri, neq; cõitiales essent. Sed et Fabius Maximus Seruilianus pontifex in libro duodecimo negat oportere atro die parentare, quia tunc quoque Ianum, Iouemq́; præfari neceße est, quos nominari atro die nõ oportet. Ante diem quoque quartum Calendas uel Nonas, uel Idus, tanquam nominalem diem plerique uitant. Eius obseruationis an religio ulla sit tradita, quæri solet. Sed nos nihil super ea re scriptum inuenimus; nisi quòd Q. Clau-

Eadem ferè Gellius lib. 5. c. 17.

Gellius eodem loco.

dius Annalium quinto, cladem illam uastißimam pugnæ Cannensis, factam refert ante diem quartum Nonas Sextiles. Ad rē sanè militarem nihil attinere notat Varro, utrū fastus uel nefastus dies sit, sed ad solas hoc actiones respice re priuatas. Quòd autē nundinas ferias dixi, potest argui, quia Titus de ferijs scribens, Nundinarum dies, nō inter ferias retulit, sed tantum solennes uocauit. et qđ Iulius Modestus affirmat, Messala augure consulente pontifices, an nundinarum Romanarum, Nonarumq́; dies ferijs tenerentur, respondisse eos, nundinas sibi ferias non uideri: & quod Trebatius libro primo religionum ait, nundinis magistratum posse manumittere, iudiciaq́; adijcere. Sed contrà Iulius Cæsar decimosexto Auspiciorum libro negat nundinis concionem aduocari posse .i. cum populo agi: ideoq́; nundinis Romanorum haberi comitia non posse. Cornelius etiam Labeo primo Pastorum libro, nundinis ferias esse pronunciat. Causam uerò huius uarietatis apud *Granium Licinianum libro secundo diligens lector inueniet. ait. n. nundinas Iouis ferias esse, siquidem Flaminica omnibus nundinis in regia Ioui arietem soleat immolare, sed lege Hortensia effectum, ut fastæ essent, uti rustici, qui nundinandi causa in urbem ueniebant, lites componerent. Nefasto. n. die prætori fari non licebat. Ergo qui ferias dicunt, à mendacio uindicantur, patrocinio uetustatis: qui contrà sentiunt, æstimatu ætatis, quæ legem sequuta est, uera depromunt.

Nundinæ an feriæ sint. — *Caium*

Nundinarum origo.

Harum originem quidam Romulo aßignant, quem communicato regno cum T. Tatio, sacrificiis & sodalitatibus institutis, nundinas quoque adiecisse commemorant: sicut Tuditanus affirmat. Sed Caßius Seruium Tullium fecisse nundinas dicit, ut in urbem ex agris conuenirent, urba-

urbanas rusticasq; res ordinaturi. Geminius *ait diem nũdinarum, exactis iã regibus, cœpisse celebrari: quia pleriq; de plebe, repetita Ser.* Tullij *memoria, parentarent ei nũdinis.* Cui rei ẽt Varro cõsentit. Rutilius *scribit,* Romanos *instituisse nũdinas, ut octo quidem diebus in agris rustici opus facerent: nono autẽ die, intermisso rure, ad mercatũ, legesq; accipiendas* Romam *uenirent: & ut scita atq; consulta frequentiore populo referrẽtur, quæ trinundino die proposita, à singulis atq; uniuersis facilè noscebantur. unde etiã mos tractus, ut leges trinundino die promulgarentur.* Ea re *etiam candidatis usus fuit, in comitium nundinis uenire, et in colle consistere, unde coram possent ab uniuersis uideri.* Sed *hæc omnia negligentius haberi cœpta, & post abolita, postquam * in trinundino etiam ob multitudinem plebis frequentes adesse cœperunt.* Est *etiam* Nundina Romanorũ Dea, *à nono die nascentium nũcupata, qui lustricus dicitur.* Est *autem lustricus dies, quo infantes lustrantur, & nomẽ accipiunt. Sed his maribus nonus, octauus est fœminis.*

internundino ant.

Nundina Romanorũ Dea.

Plene*, ut arbitror, anni ac mensium constitutione digesta, habet* Horus *quoque noster, quod de dierum uocabulis, & obseruatione consuluit.*

Et *scire equidem uelim, nunquid sit quod argutus* Nili*gena, & gentis accola numerorum potentis, ex hoc ordine* Romanæ *dispensationis irrideat: an* Tuscum *quoque* Tyberim *aliquid ex disciplinis suis hausisse consentiat. Subiecit* Eustathius: Non *solum* Horus *noster, grauis uir, et ornatus, sed nec quisquam alius, ut existimo, tam futilis posset esse iudicij, qui* Romani *anni sic ad unguẽ, ut aiunt, emendatum ordinem non probaret: cui maiorem gratiam & tenax memoria, & luculenta oratio referentis adiecit:*

Nec mirum, si hæc digeries morsum reprehensionis euasit, cui accersita est ab Aegypto postremæ correctionis auctoritas. nã Iulius Cæsar, ut siderum motus, de quibus non indoctos libros reliquit, ab Aegyptiis disciplinis hausit: ita hoc quoq; ex eadem institutione mutuatus est, ut ad solis cursum finiendi anni tẽpus extenderet. Latij uerò ueteres incolæ, quia nihil iã tum discere ab Aegypto licebat, ad quã nullus illis commeatus patebat, morem Græciæ in numerandis mensiũ diebus sequuti sunt: ut retrouersum cedente numero ab augmento in diminutionem computatio resoluta desineret. ita enim nos decimum diem, deinde nonũ, & postea octauum dicimus, ut Atheniẽses δεκάτην καὶ ἐννάτην φθίνοντος μηνὸς soliti sunt dicere. Homerus quoq; cùm ait: Τοῦ μὲν φθίνοντος μηνὸς, τοῦ δ᾽ ἱσαμένοιο, quid aliud, nisi illum φθίνοντα dicit, cuius paulatim deficiẽtis supputatio in nomẽ desinit secuturi: et ἱσάμενον illũ, qui præcedit numerũ successurus priori in defectũ meanti? quod et Homerus noster Mãtuanus intelligẽs, illud stare dici, ad quod acceditur, ait: Stat sua cuiq; dies: extremũ diẽ stare, dicẽs quasi ad quẽ per omnes eatur. Idẽ poeta doctrina, ac uerecundia iuxta nobilis, sciẽs Romanos ueteres ad lunæ cursum, et sequẽtes ad Solis anni tẽpora digessisse, utriusq; seculi opinioni reuerentiam seruans, Vos ò clarissima mundi Lumina, inquit, labẽtẽ cœlo quæ ducitis annũ, Liber et alma Ceres: tã lunam, quàm solem duces anni hac inuocatione designans.

ὀδυσ. ξ. — Aeneid. 10. — Georg. 1.

Omnes deos referri ad solem: & quòd ex uarijs Apollinis ostendatur nominibus, ipsum eundem esse Deum, quem solem dicimus. Cap. XVII.

HIc Auienus: Hoc equidem mecum multùm ac frequẽter agitaui: quid sit quod solẽ modo Apollinem, modo Li-

do Liberum, modo sub aliarũ appellationum uarietate uenerremur. Et quia sacrorum omnium præsulem esse te Vecti Prætextate diuina uoluerunt: perge quæso rationem mihi tantæ sub uno nomine in nominibus diuersitatis aperire. Tum Vectius: Caue existimes mi Auiene poetarum gregem, cum de dijs fabulantur, non ab adytis plerunq; philosophiæ semina mutuari. nam quòd omnes penè deos duntaxat, qui sub cœlo sunt, ad solẽ referunt, non uana superstitio sed ratio diuina cõmẽdat. si enim sol (ut ueteribus placuit) dux, & moderator est reliquorum luminum, & solus stellis errantibus præstat; ipsarum uero stellarum cursus, ordinẽ rerum humanarum (ut quibusdam uidetur) pro potestate disponunt; uel (ut Plotino constat placuisse) significãt: necesse est, ut solem, q moderatur nostra, moderantes, omniũ, quæ circa nos geruntur, fateamur auctorem. Et sicut Maro cùm de una Iunone diceret, Quo nomine læso, ostẽdit unius Dei effectus uarios pro uariis censendos esse nominibus: ita diuersæ uirtutes solis nomina diis dederũt. unde ἓν τὸ πᾶν sapientum principes prodiderunt. Virtutem igitur solis, quæ diuinationi, curationiq; præest, Apollinem uocauerũt. Quæ sermonis auctor est, Mercurii nomen accepit. nã quia sermo interpretatur cogitationes latentes, ἑρμῆς ἀπὸ τοῦ ἑρμηνεύειν propria appellatione uocitatus est. Virtus solis, quæ fructibus effectus eiusdem est, q frugibus præest, et hinc natæ sunt appellationes deorum, sicut cæterorum, qui ad solẽ certa & arcana ratione referuntur. Et ne tanto secreto nuda præstetur assertio: auctoritates ueterum de singulis cõsulamus. Apollinis nomen multiplici interpretatione ad solem refertur, cuius rei ordinem pergã pandere. Plato solem ἀπόλλωνα cognominatum scribit, ἀπὸ τοῦ βάλλειν

τὰς

Omnes deos qui sub cœlo sunt, referri ad solem.

Apollinem eundẽ deũ esse, qui sol est.

Plato in Cratylo.

Apollo unde dictus.

τὰς ἀκτῖνας .i. à iactu radiorũ. Chrysippus Apollinem ὡς οὐχὶ τῶν πολλῶν καὶ φαύλων οὐσιῶν τοῦ πυρὸς ὄντα, primã .n. nominis literã retinere significationẽ negandi, ἢ ὅτι μόνος ἐστὶ, καὶ οὐχὶ πολλοί. nã & latinitas eũ, q tãtã claritatẽ solus obtinuit, solẽ uocauit. Speusippus, q ex multis ignibus constet uis eius, ὡς ἀπὸ πολλῶν οὐσιῶν πυρὸς, αὐτοῦ συνεστῶτος. Cleãthes, ὡς ἀπ᾽ ἄλλων καὶ ἄλλων τόπων τὰς ἀνατολὰς ποιούμενον .i. q ab alijs atq; alijs locorũ declinationibus faciat ortus. Cornificius arbitratur Apollinem nominatum ἀπὸ τοῦ ἀναπολεῖν. i. quia intra circuitum mundi, quẽ Græci πόλον appellãt, impetu latus ad ortus refertur. Alij cognominatum Apollinem putant ὡς ἀπολλύντα τὰ ζῶα. exanimat.n. & perimit animãtes, cũ pestem intemperie caloris immittit, ut Euripides in Phaetonte: ὦ χρυσοφεγγὲς ἥλι', ὥς μ᾽ ἀπώλεσας, ὅθεν σ᾽ Ἀπόλλων ἐμφανῶς κλήζει βροτός. Idẽ Archilochus ἄναξ Ἄπολλων, καὶ σὺ τοὺς μὲν αἰτίους σήμαινε καὶ σφᾶς ὄλλυ ὥσπερ ὀλλύεις. Deniq; in ustos morbo ἀπολλωνοβλήτους καὶ ἡλιοβλήτους appellant. Et quia similes sunt solis affectibus effectus lunæ, in iuuãdo nocẽdoq; ideo fœminas certis afflictas morbis σεληνοβλήτους καὶ ἀρτεμιδοβλήτους uocãt. Hinc est q arcu, & sagittis Apollinis simulachra decorãtur: ut per sagittas intelligatur uis emissa radiorum. unde Homerus αὐτὰρ ἔπειτ᾽ αὐτοῖσι βέλος ἐχεπευκὲς ἐφιεὶς, βάλλε. Idem auctor & publicæ sospitatis, quã creditur sol animãtibus præstare tẽperie. sed quia perpetuã præstat salubritatẽ, et pestilẽs ab ipso casus rarior est: ideo Apollinis simulachra manu dextra Gratias gestãt, arcũ cũ sagittis sinistra, quòd ad noxã sit pigrior, et salutẽ dextera manus promptior largiatur. Hinc est quòd eidẽ attribuitur medẽdi potestas: quia tẽperatus

Ἰλιάδ. α.

ratus solis calor morborũ omniũ fuga est. nã tã ὡς ἀπελαύνοντα τὰς νόσους ἀπόλλωνα, quàm ἀπολλῦντα, cognominatũ putãt. Quæ sentẽtia Latini quoq; nominis enunciationi cõgruẽs, fecit, ne huius Dei nomẽ uerteremus, ut Apollinẽ aspellentẽ mala intelligas, quẽ Athenienses ἀλεξίκακον appellãt. Sed & Lidij colunt Apollinẽ λοίμιον, hoc cognomine, finita pestilentia nuncupatũ. Eadẽ opinio sospitalis, et medici Dei, in nostris quoq; sacris fouetur. Nanq; uirgines Vestales ita indigitant, Apollo medice, Apollo Pæan. Cum ergo sint huiusce sideris.i. solis, duo maximi effectus: alter, quo calore tẽperato mortaliũ uitã iuuat: alter, quo iactu radiorũ nonnũquã pestiferũ immittit uirus: duo eadẽq; cognomina circa singulos effectus proprijs enunciationibus signãt, appellantes Deũ ἰήιον atq; παιᾶνα. quæ cognomina utrique effectui sunt apta: ut sit ἰήιος ἀπὸ τοῦ ἰᾶσθαι, i. à sanando: & παιὰν ἀπὸ τοῦ παύειν τὰς ἀνίας. & rursus ἰήιος ἀπὸ τοῦ ἱέναι, id est, ab immittendo βέλος ἐχεπευκὲς καὶ παιὰν ἀπὸ τοῦ παίειν, id est, à feriendo. obtinuit tamen, ut quum sanitatem dari sibi precantur, ἰὴ παιὰν per η literam enuncient, id est, medere Pæan: quum autem ἰὲ παιὰν per ε literam dicunt cum aspiratione prioris literæ, significant hoc dici in aliquem aduersa precatione, βάλλε παιὰν, id est, immittẽ feriendo. qua uoce ferunt Latonam usam, quũ Apollinem hortaretur impetum Pythonis incessere sagittis. Cuius rei naturalem rationem suo loco reddam. Hanc uocem, id est, ἰὲ παιὰν, confirmasse fertur oraculum Delphicum Atheniensibus, petentibus opem Dei aduersus Amazonas, Theseo regnante. nanq; inituros bellum iussit his ipsis uerbis semet ipsum auxiliatorem inuocari, hortariq;. Apollodorus in libro deci-

Lamius Apollo.

Ieius & Pæan.

decimoquarto περὶ θεῶν, ἰήιον solē scribit appellari, Apolli nē q; ἀπὸ τοῦ κατὰ κόσμον ἵεσθαι καὶ ἰέναι. i. q. sol per orbem impetu fertur. Sed Timotheus ita, σύ γε ὦ τὸν ἀεὶ πόλον

ἅμα τοῖς ὀδυσσ. α. οὐράνιον *λαμπραῖς ἀκτῖσιν ἥλιε βάλλων, πέμψον ἑκαβόλον ἐχθροῖς βέλος σᾶς ἀπὸ νευρᾶς παιάν. Eundem Deū præstantē salubribus caussis οὔλιον appellāt. i. sanitatis au ctorem, ut ait Homerus, οὖλέ τε καὶ μάλα χαῖρε.

Menadrus scribit, Milesios ἀπόλλωνι οὐλίῳ pro salute sua immolare. Pherecydes refert, Thesea cùm in Cretam ad Minotaurum duceretur, uouisse pro salute, atq; reditu suo, ἀπόλλωνι οὐλίῳ, καὶ ἀρτέμιδι οὐλίᾳ. Nec mirum si gemini effectus uariis nominibus celebrantur, cùm alios quoq; deos ex contrario in eadē re duplici censeri & potestate accipiamus, & nomine: ut Neptunum, quem aliàs ἐνοσίχθονα, id est, terram mouentem, aliàs ἀσφαλίωνα: id est, stabilientem uocauit. Item Mercurius hominum mentes & oculos excitat, & sopit, ut ait poeta:

ὀδυσ. ε. Εἵλετο δὲ ῥάβδον, τῇ τ' ἀνδρῶν ὄμματα θέλγει.

Vnde & Apollinem, id est, solem modo sospitatem, modo pestem significantibus cognominibus adoramus: cum tamen pestis, quæ ab eo noxiis immittitur, apertè hunc deum bonis propugnare significet. Hinc est, quòd apud Pa-

Libystinus. chynum Siciliæ promontorium Apollo Libystinus eximia religione celebratur. nam cum Libyci inuasuri Siciliam, classem appulissent ad id promontorium: Apollo, qui ibi colitur, inuocatus ab incolis, immissa hostibus peste, & penè cunctis subita morte interceptis, Libystinus cognominatus est. Nostris quoque continetur annalibus, similis eiusdem dei præsentiæ maiestas. nam quum ludi primò Romæ Apollini celebrarentur: ex uaticinio Martij uatis,

carmineq; Sibyllino, repentino hostis aduentu plebs ad arma excitata, hosti occurrit: eoq; tempore nubes sagittarum in aduersos uisa ferri, & hostem fugauit, & uictores Romanos ad spectacula dei sospitalis reduxit. Hinc intelligitur, prælij causa, non pestilentiæ (sicut quidam existimant) ludos institutos. Hæc est autem huius existimationis ratio, quòd tunc sol super ipsum nostræ habitationis uerticem fulget. nam cancer in æstiuo tropico est, in quo meante sole, radij temperatam nostram, non eminus, sed superne demißi rectis fulgoribus lustrant. unde extimatum est à nonnullis ad propitiandum tunc maximè Deum caloris, Apollinaribus litari. Sed inuenio in literis, hos ludos uictoriæ, non ualetudinis causa (ut quidã annalium scriptores memorant) institutos. bello.n. Punico hi ludi ex libris Sibyllinis primum sunt instituti, suadente Cornelio Rufo decemuiro, q̃ propterea Sibylla cognominatus est, et postea corrupto nomine prius Sylla cœpit uocitari. Fertur autẽ in carminibus Martij uatis, cuius duo uolumina illata sunt in senatum, inuentum esse ita scriptum: Hostem Romani si ex agro pellere uultis, Vomicamq;, quæ gentium uenit longe, Apollini censeo uouendos ludos, qui quotannis communiter Apollini fiant. his ludis faciendis præsit is prætor, qui ius populo plebiq; dabit summum. decemuiri Græco ritu hostijs sacra faciant. Hoc si rectè facietis: gaudebitis semper, fietq; respub. melior. nam is diuus extinguit perduellos uestros, q uestros cãpos pascunt placide. Ex hoc carmine cum procurãdi gratia dies unus rebus diuinis impẽsus esset: postea senatuscõsultũ factũ, uti decẽuiri (quo magis instruentur de ludis Apollini agendis, req; diuina rectè facienda) libros Sibyllinos adirent: in quibus cum eadem

Obiter de ludis Apollinaribus, & eorum origine.

eadē reperta nunciatū esset, cēsuerunt patres Apollini lu-
dos uouendos faciendosq́; : inq́; eā rē duodecim millia æris
prætori, et duas hostias maiores dari : decēq́; uiris præce-
ptum est, ut Græco ritu hisce hostiis sacrum facerent, Apol
lini boue aurato, & capris duabus albis auratis, Latonæ bo
ue fœmina aurata. Ludos in circo populus coronatus spe-
ctare iussus. Hæc præcipuè traditur origo ludorū Apollina
riū. Nunc ex alijs quoq; huius Dei nominibus eundem esse
Laxias. Apollinē, & Solē probemus. Loxias cognominatur, ut ait
Aenopides, ὅτι ἐκ πορεύεται τὴν λοξὸν κύκλον ἀπὸ δυσ-
Forte legen μῶν εἰς ἀνατολὰς κινούμενος, id est, * q, obliquum circulum
dū quòd per ab Occasu ad Orientē pergit. aut, ut Cleāthes scribit, ἐπει
obliquum. δὴ καθ' ἕλικας κινεῖται, λοξαὶ γὰρ εἰσὶ καὶ αὗται. uel quòd
flexuosum pergit iter, ἢ ὅτι τὰς λοξὰς ἀκτῖνας ἵησι ἐφ'
Βορείους ὄσας ἡμᾶς * βορείους ὄντας νότιος ὤν. uel quòd transuersos in nos
à Meridie immittit radios, cū simus ad ipsum Septentriona
les. Delius cognominatur ἀπὸ τοῦ δῆλα, καὶ φανερὰ πάντα
Delius. ποιεῖν τῷ φωτὶ, quòd illuminando omnia clara demon-
stret, φοῖβος appellatur (ut ait Cornificius) ἀπὸ τοῦ φοιτᾶν
Phœbus, βίᾳ, id est, quòd ui fertur. Pleriq; autem à specie, et nitore
Phœbū, id est, καθαρὸν, καὶ λαμπρὸν dictū putāt. Itē Pha-
Panes. neta appellant ἀπὸ τοῦ φαίνειν. & φαναῖον, ἐπειδὴ φαίνε-
ται νέος, quia Sol quotidie renouat sese. unde Vergilius,
Mane nouum. Camerienses, qui sacram Soli incolunt insu-
lam, ἀειγενητῇ Apollini immolant, τῷ τὸν αὐτὸν ἀεὶ γί-
γνεσθαι καὶ ἀεὶ γεννᾷν, id est, quòd semper exoriēs gignitur :
Licius. quodq́; ipse generat uniuersa, seminando, fouendo, produ-
cendo, alendo, augendoq́;. Apollinis Lycii plures accipi-
mus cognominis causas. Antipater Stoicus Lycium Apol-
linē nuncupatū scribit, ἀπὸ τοῦ λυκαίνεσθαι πάντα φωτί-
ζοντος

ζοντος ἡλίου. Cleãthes Lycium Apollinẽ appellatum notat, quòd ueluti lupi pecora rapiunt, ita ipse quoq; humorem eripit radijs. Prisci Græcorum primam lucem, quæ præcedit solis exortus, λύκην appellauerunt, ἀπὸ τοῦ λευκοῦ, *id est, temporis: hodieq; lycophos cognominant. de quo tẽpore ita poeta scribit: .i. luce tẽporis.

Ἦμος δ' οὔτ' ἄρπω ἠὼς, ἔτι δ' ἀμφιλύκη νύξ. Iliad. 7.

Idem Homerus,

Εὔχεο δ' Ἀπόλλωνι λυκηγένεϊ κλυτοτόξῳ. Iliad. 4.

quod significat, τῷ γεννῶντι τὴν λύκην.i. qui generat exortu suo lucẽ. radiorum.n. splendor propinquantẽ solẽ longè lateq; præcedens, atq; caliginẽ paulatim extenuans tenebrarum, parit lucẽ. Neq; minus Romani, ut pleraq; alia ex Græco, ita et lucẽ uidẽtur à lyce figurasse. Annũ quoq; uetustissimi Græcorũ λυκάβαντα appellant, τὸν ἀπὸ τοῦ λύκου.i. Sole, βαινόμενον καὶ μετρούμενον. Λύκον autẽ solẽ uocari, etiã Lycopolitana Thebaidos ciuitas testimonio est: quæ pari religione Apollinẽ, itẽq; lupũ, hoc est, λύκον colit, in utroq; solẽ uenerãs, q, hoc animal rapit et consumit omnia, in modũ Solis, ac plurimum oculorũ acie cernens, tenebras noctis euincit. Ipsos quoq; λύκους ἀπὸ τῆς λύκης. id est, à luce prima appellatos quidã putant. quia hæ feræ maximè id tẽpus aptum rapiendo pecori obseruãt, quod ante lucanum post nocturnã famẽ ad pastum stabulis expellitur. Et Apollinẽ πατρῷον cognominarunt, non propria gẽtis unius ac ciuitatis religione, sed ut auctorem progenerandarum omnium rerum, quòd sol humoribus exiccatis, progenerandis omnibus præbuit causam, ut ait Orpheus: Πατρὸς ἔχοντα νόον καὶ ἐπίφρονα βουλήν. Vnde nos quoque Ianum patrem uocamus, solem sub hac appellatione ue- Patronos.

Nomius. nerãtes. Νόμιον Ἀπόλλωνα cognominauerunt, nõ ex officio pastorali, ut fabula, per quam fingitur Admeti regis pecora pauisse: sed quia sol pascit omnia, quæ terra progenerat. unde non unius generis, sed omnium pecorum pastor canitur, ut apud Homerum Neptuno dicente,

Iliados 21. Φοῖβε, σὺ δ' εἰλίποδας ἕλικας βοῦς βουκολέεσκες. atq; idẽ apud eundẽ poetã, equarum pastor significatur, ut ait:

Iliados 2. Τὰς ἐν Πιερίῃ θρέψ' ἀργυρότοξος Ἀπόλλων
Ἄμφω θηλείας, φόβον Ἄρηος φορεύσας.

Præterea ædes ut omniũ pastorũ sũt apud Camirẽses ἐπιμηλίου, apud Naxios ποιμνίου. itẽq; Deus ἀρνοκόμης colitur, et apud Lesbios ναπαῖος. & multa sũt cognomina p diuersas ciuitates ad dei pastoris officiũ tẽdẽtia. quapropter universi pecoris antistes, et uere pastor agnoscitur. Apollo ἐλελεὺς appellatur, ἀπὸ τοῦ ἐλίσσεσθαι περὶ τὴν γῆν, q; æterno circa terrã meatu ueluti uolui uidetur, ut ait Euripides, ἥλιε θοαῖς ἵπποισιν εἱλίσσων φλόγα. ἢ ὅτι συναλισθέντος πολλοῦ πυρὸς περιπολεῖ: uel, ut ait Empedocles, οὕνεκ' ἀναλισθεὶς μέγαν οὐρανὸν ἀμφιπολεύει. ὑπὸ τ' ἄλλων ἀπὸ τοῦ συναλίζειν καὶ συναθροίζειν τοὺς ἀνθρώπους ὅταν ἀνατείλῃ, q; exoriẽs homines cõducit in cœtũ. Apollo Chrysocomas cognominatur à fulgore radiorũ, quos uocãt comas aureas solis. unde et *ἀκερσεκόμης, q; nũquã radij poßũt à frõte lucis auelli. Itẽ Argyrotoxus, q; enascẽs per summum orbis ambitũ, uelut arcus quidã, figuratur alba, et argẽtea specie: ex quo arcu radij in modũ emicãt sagittarum. Smyntheus cognominatur, ὅτι ζέων θεῖ, qa feruẽs currit. *Καρνεῖος, ὅτι καιόμενος ὁρᾶται νέος, uel q; cũ omnia ardentia cõsumãtur, hic suo calore cãdẽs, semper nouus cõstat. Itẽ Ἀπόλλων σκιάλλιος, ὅτι τὰς κινήσεις ἀλλοίας ποιεῖ,

Eleleus. Chrysocomas. Ακερσεκόμης. Argyrotoxus. Smyntheus. Καρνεῖος. Carneus.

semper

ſemper nobis ab Auſtro currens. Θυμβραῖος ὅτι τοὺς ὀμβροὺς θεὶς, *q. eſt deus imbricitor.* Ἀπόλλων φιλήσιος, *quòd lumen eius exoriens amabile, amiciſſima ueneratione oculorū cõſulatamus,* Ἀπόλλων πύθιος οὐχὶ ἀπὸ τοῦ πυθέσθαι, *id eſt, nõ à conſultatione* **oraculorū dictus à phyſicis exiſtimatur, ſed* ἀπὸ τοῦ πύθειν. i. σήπειν, *quod nunquã ſine ui caloris efficitur. Hinc ergo* πύθων *dictum exiſtimãt, licèt hoc nomen ex nece draconis inditum Deo, Græci fabulentur: quæ tamẽ fabula nõ abhorret ab intellectu naturalis arcani. quod apparebit, ſi percurratur ordo, qui de Apolline naſcẽte narratur, ſicut paulo ſuperius enarraturum me eſſe promiſi Latonæ Apollinem Dianãq; parituræ Iuno dicitur obſtitiſſe ſed ubi quandoq; partus effuſus eſt, draconẽ ferũt, qui* πύθων *uocitabatur, deorum cunas inuaſiſſe, Apollinẽq; in prima infantia ſagittis beluã confeciſſe. Quod ita intelligendũ naturalis ratio demonſtrat. nanq; poſt chaos, ubi primũ cœpit cõfuſa deformitas in rerũ formas, et elemẽta niteſcere, terraq; adhuc humida ſubſtantia in molli atq; inſtabili ſede nutaret, cõualeſcente paulatim æthereo calore, atq; inde ſeminibus in eam igneis defluẽtibus; hæc ſidera edita eſſe creduntur, et ſolẽ maxima caloris ui in ſuperna raptũ; Lunam uero humidiore, & uelut fœmineo ſexu, naturali quodã preſſam tepore inferiora tenuiſſe, tanquam ille magis ſubſtantia patris cõſtet, hæc matris. ſiquidẽ Latonã phyſici uolunt terram uideri, cui diu interuenit Iuno, ne numina, quæ diximus, ederentur: hoc eſt, aer, qui tunc humidus adhuc grauiſq; obſtabat ætheri: ne fulgor luminum per humoris aerij denſitatem, tanquam ex cuiuſdam partus progreſſione, fulgeret. ſed diuinæ prouidentiæ uicit inſtantia, quæ creditur iuuiſſe partum. ideo in inſula Delo*

Thymbræus.
Phileſius. ἀπὸ τοῦ φιλεῖν.
Pythius.
* occultorũ

Fabulæ de Pytho ſerpente ratio naturalis.

ad confirmandam fidem fabulæ, ædes prouidentiæ, quam ναὸν προνοίας ἀθλωᾶς appellans, apta religione celebratur. propterea ea in insula dicuntur nati, q ex mari nobis oriri uidentur. Hæc insula ideo Delos uocatur, quia ortus & quasi partus luminum omnia facit δῆλα, id est, aperta, clarescere. Hæc est autem de nece draconis ratio naturalis, ut scribit Antipater Stoicus. nã terræ adhuc humidæ exhalatio, meãdo in superna uolubili impetu, atq; inde sese postquã calefacta est, instar serpentis mortiferi, in inferiora reuoluendo, corrũpebat omnia ui putredinis, quæ nõ nisi ex calore, & humore generatur: ipsumq; solẽ dẽsitate caliginis ob tegendo nebula, uidebatur quodãmodo lumen eius eximere. sed diuino feruore radiorum tandem, uelut sagittis incidẽtibus extenuata, exiccata, enecta, interempti draconis ab Apolline fabulam fecit. Est alia ratio draconis perempti. nam solis meatus licet ab ecliptica linea nunquam recedat: sursum tamen, ac deorsum uentorum uices certa deflexione uariando, iter suum uelut flexum draconis inuoluit. unde Euripides: Πυριγγενὴς δὲ δράκων ὅλον ἡγεῖται ταῖς τετραμόρφοις ὥραις ζευγνὺς ἁρμονίᾳ ὄκλυ τοῦ πολυκάρπου ὄχημα. Sub hac ergo appellatione cœlestis itineris sol cum confecisset suum cursum, draconem *confecisse dicebatur. Inde fabula exorta est, de serpẽtis nece. Sagittarũ autẽ nomine nõ nisi radiorũ iactus ostẽditur, qui tũc lõgissimi intelligũtur, quo tẽpore altissimus sol diebus lõgissimis solstitio æstiuo cõficit annuũ cursum. unde ἑκηβόλος dictus, καὶ ἑκατηβόλος ἔκαθεν τὰς ἀκτῖνας βάλλων, è longissimo altissimoq; radios in terram usq; demittẽs. De Pythij cognomine sufficere ista potuissẽt, ni hoc quoq; ratio eiusdẽ appellationis ingereret. cũ.n. sol in signo Cãcri æstiuũ solstitiũ facit

*confixisse

facit, in quo est longissimi diei terminus, & inde retrogressum agit ad diminutionẽ dierum. Pythius eo tẽpore appellatur, ὡς πύματον θέον, ὅ ἐστι τὸν τελευταῖον δρόμον τρέχων. Idẽ ei nomẽ cõuenit, & cũ Capricornũ rursus ingrediẽs, ultimũ breuissimi diei cursum intelligitur peregisse: & ideo in alterutro signorum, peracto annuo spatio draconẽ Apollo. i fluxuosum iter suum confecisse memoratur. Hãc opinionẽ Cornificius in Etymis retulit. Ideo aũt his duobus signis, quæ portæ solis uocantur, Cancro & Capricorno hæc nomina contigerunt, q. Cancer animal retro, atq; obliquè cedit, eademq; ratione sol in eo signo obliquum (ut solet) incipit agere retrogressum. Capræ uerò consuetudo hæc in pastu uidetur, ut semper altum pascẽdo petat, sed & sol in Capricorno incipit ab imis in alta remeare. Ἀπόλλωνα διδυμαῖον uocãt, q. geminã speciẽ sui numinis præfert ipse illuminãdo, formãdoq; lunã. etenim ex uno fonte lucis gemino sidere spatia diei & noctis illustrat. unde & Romani Solem sub nomine, et specie anni, Didymæi Apollinis appellatione uenerantur. Ἀπόλλωνα δέλφιον uocant, q. quæ obscura sunt, claritudine lucis ostendit, ἀπὸ τοῦ δηλοῦν ἀφανῆ: aut (ut Numinio placet) quasi unum, & solum. ait .n. prisca Græcorum lingua δέλφον unum uocitari, unde & frater, inquit, ἀδελφὸς dicitur quasi iã nõ unus. Hieropolitani prætereà, qui sunt gentes Assyriorum, omnes solis effectus, atque uirtutes ad unius simulachri barbati speciem redigunt, eundemq; Apollinem appellãt. Huius facies prolixa in acutum barba figurata est, eminente super caput calatho: simulachrum thorace munitum est: dextera erectam tenet hastam, superstante uictoriæ paruulo signo: sinistra floris porrigit speciem: summisq; ab humeris*

Iani Didymæus. Delphius.

Simulachri Apollinei apud Hieropolitanos descriptio, eiusq; significatio.

Gorgoneū uelamentum redimitum anguibus tegit ſcapulas: aquilæ propter exprimunt inſtar uolatus: ante pedes imago fœminea eſt, cuius dextra, læuaq́; ſunt ſigna fœminarum: ea cingit flexuoſo uolumine draco. Radios in terrā *ſuperne iaci, barba demiſſa ſignat: calathus aureus ſurgens in altum, mōſtrat ætheris ſummum, unde ſolis creditur eſſe ſubſtantia: haſtæ, atq; loricæ argumento imago adiungitur* Martis, *quem eūdem ac ſolem eſſe procedens ſermo patefaciet: uictoria teſtatur, cuncta ſummitti huius ſideris poteſtati: floris ſpecies florem rerum proteſtatur: quas hic* Deus *inſeminat, progenerat, nutrit, fouet, maturatq́; ſpecies fœminea terræ imago eſt, quā ſol deſuper illuſtrat: ſigna duo æquè fœminea, quibus ambitur, hylen naturamq́; ſignificant confamulantes: & draconis effigies flexuoſum iter ſideris monſtrat: aquilæ propter altiſsimam uelocitatem uolatus, altitudinem ſolis oſtendunt.* Addita eſt Gorgonea *ueſtis, quod* Minerua, *quam huius præſidem accipimus, ſolis uirtus ſit. ſicut &* Porphyrius *teſtatur,* Mineruam *eſſe uirtutem* Solis, *& quæ humanis mentibus prudentiam ſubminiſtrat. nā ideo hæc dea* Iouis *capite prognata memoratur, .i. de ſumma ætheris parte edita, unde origo* Solis eſt.

Liberum quoque patrem, eum ipſum eſſe Deum quem Solem. Cap. XVIII.

HAec, *quæ de* Apolline *diximus, poſſunt etiam de* Libero *dicta exiſtimari. nam* Ariſtoteles, *qui* Theologumena *ſcripſit,* Apollinem *&* Liberum *patrem, unum eundemq́;* Deum *eſſe, cùm multis alijs argumentis aſſeuerat, tum etiam apud* Lygireos *ait in* Thracia *eſſe adytum* Libero *conſecratum, ex quo redduntur oracula. Sed in hoc adyto uaticinaturi plurimo mero ſumpto, uti apud*

Clarium aqua pota, effantur oracula. Apud Lacedæmonios etiam in sacris, quæ Apollini celebrant, Hyacinthia uocantes, hedera coronantur, Bacchico ritu. Itē Bœotij Parnasum montem Apollini consecratum esse memorantes, simul tamē in eodem & oraculum Delphicum, & speluncas Bacchicas uni Deo cōsecratas colunt. unde & Apollini, et Libero patri in eodē mōte res diuina celebratur. Quod cùm & Varro, & Granius Flaccus affirment, etiā Euripides his docet: Διόνυσος θυρσοῖς καὶ νεβρῶν δοραῖς καθαπτὸς, ἐν πεύκαισι πάρνασσον κατὰ πηδᾷ χορεύων. *In hoc monte Parnaso Bacchanalia alternis annis aguntur, ubi & satyrorum, ut affirmant, frequens cernitur cœtus, & plerunq; uoces propriæ exaudiuntur. Itēq; cymbalorū crepitus ad aures hominum sæpe perueniunt. Et ne quis opinetur diuersis dijs Parnasum montem dicatū, idē Euripides in Licinio Apollinē Liberumq; unum eundemq; Deū esse significans, scribit* δέσποτα φιλοδάφνε, Βάκχε, Παιὰν, Ἄπολλον, εὔλυρε. *Ad eandem sententiam Aeschylus:* *ὦ κισσεὺς Ἄπολλον, ὦ βάκχε, ὦ Μάντις. *Sed licet illo prius asserto, eundem esse Apollinem ac Solem, edoctoq; postea ipsum esse Liberum patrem, qui Apollo est, nulla ex his dubitatio sit Solem ac Liberum patrem eiusdem numinis habendum, absolutè tamen hoc argumentis liquidioribus astruetur. In sacris enim hæc religiosi arcani obseruatio tenetur: ut cùm Sol in supero .i. in diurno hemisphærio est, Apollo uocitetur; cū in infero .i. nocturno, Dionysius, qui est Liber pater, habeatur. Item Liberi patris simulachra partim puerili ætate, partim iuuenili fingunt: prætereà barbata specie, senili quoq;: ut Græci eius, quem Bacchapæan, item quem Brissea appellant: & ut in Campania Neapolitani celebrant*

ὁ κισσεὺς ἀπόλλων, ὁ κάβαιος, ὁ μάντις, antiq.

 brant

brant, Ebona cognominantes. Hæ autem ætatum diuersitates ad solē referuntur, ut paruulus uideatur hyemali solstitio, qualem Aegyptij proferunt ex adyto die certa, quòd tunc breuissimo die ueluti paruus, & infans uideatur. Exinde autem procedentibus augmentis, æquinoctio uernali similiter, atq; adolescentis adipiscitur uires, figuraq; iuuenis ornatur. Posteà eius ætas statuitur plenissima effigie barbæ solstitio æstiuo, quo tempore summum sui consequitur augmentum. Exinde per diminutiones ueluti senescenti quarta forma Deus figuratur. Item in Thracia eundem haberi solem, atque Liberum accipimus: quem Sebadium nūcupantes, magnifica religione celebrāt, ut Alexāder scribit: eiq; Deo in colle Zilmisso ædes dicata est specie rotunda, cuius medium iter patet tectum. Rotunditas ædis monstrat huiusce sideris speciem, summoq; tecto lumen admittitur, ut appareat, solem cuncta uertice summo lustrare lucis immissu, & quia oriente eo uniuersa patefiunt. Orpheus quoque solem uolens intelligi, ait inter cætera:

Τήκων αἰθέρα δῖον, ἀκίνητον πρὶν ἐόντα
Εξανέφηνε θεοῖσιν ὁρᾷν κάλλιστον ἰδέσθαι,
Ον δὴ νῦν καλέουσι φανητά τε καὶ διόνυσον,
Εὐβουλῆα τ᾽ ἄνακτα, καὶ ἀνταυγὴν ἀρίδηλον.
Αλλοι δ᾽ ἄλλο καλοῦσιν ἐπιχθονίων ἀνθρώπων.
Πρῶτος δ᾽ ἐς φάος ἦλθε, διόνυσος δ᾽ ἐπεκλήθη.
Οὕνεκα δινεῖται κατ᾽ ἀπείρονα μακρὸν ὄλυμπον.
Αλλαχθεὶς δ᾽ ὄνομ᾽ ἔσχε προσωνυμίας ἕκαστον
Παντοδαπὰς κατὰ καιρὸν, ἀμειβομένοιο χρόνοιο.

Phaneta dixit solem ἀπὸ τοῦ φωτὸς, καὶ φανεροῦ *.i. à lumine, atque illuminatione, quia cunctis uisitur cuncta conspiciens Dionysius (ut ipse uates ait)* ἀπὸ τοῦ δινεῖσθαι καὶ περιφέρεσθαι

φέρεϑαι, i quòd circunferatur in ambitũ. unde Cleãthes ita cognominatũ scribit, ἀπὸ τοῦ διανύσαι, quia quotidiano impetu ab Oriente ad Occasum diẽ noctemq; faciendo, cœli cõficit cursum. Physici διόνυσον διὸς νοῦν, quia solem mundi mentẽ esse dixerunt. Mundus autẽ uocatur cœlum, quod appellant Iouem. unde Aratus de cœlo dicturus ait: ἐκ διὸς ἀρχώμεϑα. Liber à Romanis appellatur, quòd liber & uagus est, ut ait Næuius: Hàc quà sol uagus igneas habenas, Immittit propius, *iugatq; terræ. Idem uersus Orphei εὐβουλῆα uocãtes, boni cõsilij hunc Deũ præstitẽ mõstrãt. nã si conceptu mentis cõsilia nascuntur, mundi autẽ mentem solem opinantur auctores, à quo in homines manat intelligẽdi principium: meritò boni cõsilij solẽ antistitẽ crediderũt. Solem liberũ esse manifestè pronunciat Orpheus hoc uersu: iungitq;

Ἥλιος ὃν διόνυσον ἐπίκλησιν καλέουσι. Et is quidem uersus absolutior, ille uerò eiusdem uatis operosior:

Εἷς ζεὺς, εἷς ἅδης, εἷς ἥλιος, εἷς διόνυσος.

Lactantius Firm. harũ uersuum meminit.

Huius uersus auctoritas fundatur oraculo Apollinis Clarij: in quo aliud quoque nomen soli adijcitur, qui in eisdem sacris uersibus inter cætera uocatur ἰάω. nam consultus Apollo Clarius, quis deorum habendus sit, qui uocatur ἰάω, ita effatus est:

Ὄργια μὲν δεδαῶτας ἐχρῆν νηπευϑέα κεύϑειν.
Ἐν δ' ἀπάτῃ παύρη σύνεσις καὶ νοῦς ἀλαπαδνός.
Φράζεο τὸν πάντων ὕπατον ϑεὸν ἔμμεν ἰάω
Χείματι μὲν τ' ἀΐδην, δία δ' εἴαρος ἀρχομένοιο.
Ἠέλιον δὲ ϑέρευς, μετοπώρου δ' ἁβρὸν ἰάω.

Huius oraculi uim, numinis nominisq; interpretationem, qua Liber pater, & Sol, ἰάω significatur, executus est Cornelius Labeo in libro, cui titulus est, De oraculo

Apollinis Clarij. Item Orpheus Liberum atque Solem unum esse Deum eundemq́; demonstrans, de ornatu ue‑stituq́; eius in sacris Liberalibus ita scribit:

Ταῦτά γε πάντα τελεῖν ἱερὰ σκευῇ πυκάσαντα
Σῶμα θεοῦ πλάττειν ἐριαύγους ἠελίοιο.
Πρῶτα μὲν ἀργυφέαις ἐναλίγκιον ἀκτίνεσσιν
Πέπλον φοινίκεον πυρὶ εἴκελον ἀμφιβαλέσθαι.
Αὐτὰρ ὕπερθε νέβροιο πανοιόλου εὐρὺ καθάψαι,
Δέρμα πολύστικτον θηρὸς κατὰ δεξιὸν ὦμον
Ἄστρων δαιδαλέων μίμημ' ἱεροῦ τε πόλοιο,
Εἶτα δ' ὕπερθε νεβρῆς χρύσεον ζωστῆρα βαλέσθαι
Παμφανόωντα πέριξ στέρνων φορέειν, μέγα, σῆμα
Εὐθὺς ὅτ' ἐκ περάτων γαίης φαέθων ἀνορούσων
Χρυσείαις ἀκτῖσι βάλῃ ῥόον ὠκεανοῖο,
Αὐγὴ δ' ἄσπετος ᾖ, ἀνὰ δὲ δρόσῳ ἀμφιμιγεῖσα
Μαρμαίρῃ δίνῃσιν ἑλισσομένη κατὰ κύκλον
Πρόσθε θεοῦ ζώνη δ' ἄρ ὑπὸ στέρνων ἀμετρήτων
Φαίνετ' ἄρ ὠκεανοῦ κύκλος, μέγα θαῦμ' ἐσιδέσθαι.

scribens Hinc & Vergilius, **sciens Liberum patrem Solem esse, & Cererem Lunam, qui pariter fertilitatibus glebæ, & maturandis frugibus uel nocturno temperamento, uel diuturno calore moderantur, Vestro, ait, si munere tellus*

Choaniam pingui glandem mutauit arista.

Georg. I. *Solem uerò terrenæ esse fœcunditatis auctorem, idem poeta profano mox docuit exemplo, cùm ait:*

Sæpe etiam steriles incendere profuit agros,

& reliqua. si .n. hominum commento ignis adhibitus multiplex præstat auxiliũ, q́d ascribẽdũ ẽt æthereo Solis calori?

Ne Martis quidem, aut Mercurij aliud esse numen, quàm Solem. Cap. XIX.

QVæ de Libero patre dicta sunt, hæc Martem eundem ac Solem esse demonstrant. Siquidem plerique Liberum cum Marte coniungunt, unum Deum esse monstrãtes. unde Bacchus ἐνυάλιος cognominatur, quod est inter propria Martis nomina. Colitur etiam apud Lacedæmonios simulachrum Liberi patris hasta insigne, non thyrso. sed cum thyrsum tenet, quid aliud quàm latens telum geritur, cuius mucro hedera lambente protegitur? quod ostendit uinculo quodam patientiæ obligandos impetus belli. habet enim hedera uinciendi, obligandiq; naturam. necnon & calor uini, cuius Liber pater auctor est, sæpe homines ad furorem bellicum usq; propellit. Igitur propter cognatum utriusque effectus calorem Martem ac Liberum unum eundemq; Deum esse uoluerunt. Certè Romani utrunq; patris appellatione uenerantur, alterum Liberum patrem, alterum Marspitrem. i. Martem patrem cognominãtes. Hinc etiam Liber pater, bellorum potens probatur, quòd eum primum ediderunt auctorem triumphi. Cùm igitur Liber pater idem ac Sol sit, Mars uerò idem ac Liber pater: Martem Solem esse quis dubitet? Acitani etiam, Hispanagens, simulachrum Martis radijs ornatum maxima religione celebrant, * Necyn uocantes. Et certè ratio naturalis exigit, ut dij caloris cœlestis parentes magis nominibus, quàm re, substantiaq; diuersi sint. Feruorem autem, quo animus excandescit, excitaturq; aliàs ad iram, aliàs ad uirtutes, nonnunquam ad temporalis furoris excessum, per quas res etiam bella nascuntur, Martem cognominauerunt. cuius uim poeta exprimendo, & similitudini ignis applicando, ait:

Liber idem qui Sol.

Neton

Μαίνετο δ' ὡς ὅτ' ἄρης ἐγχέσπαλος ἢ ὀλοὸν πῦρ. Iliad. 15.

In

In summa pronunciandũ est, effectum Solis, de quo feruor animorum, de quo calor sãguinis excitatur, Martẽ uocari.

Mercuriũ esse solem. Vt uerò Mercurius Sol probetur, superius edocta suffragia sunt. eundem enim esse Apollinem atque Mercurium, uel hinc apparet, quòd apud multas gentes stella Mercurij ad Apollinis nomẽ refertur: & quòd Apollo musis præsidet, Mercurius sermonem, quod est musarum munus, impartit. Præter hoc quoque Mercurium pro sole censeri, multa documenta sunt. Primum, ꝙ simulachra Mercurij pennatis alis adornantur: quæ res monstrat solis uelocitatem. nam quia mentis potentem Mercurium credimus, appellatumq́; ita intelligimus, ἀπὸ τοῦ ἑρμηνεύειν, & sol mundi mens est, summa autem est uelocitas mentis, ut ait

Odyssea.7 Homerus, ὡσεὶ πτερὸν ἠὲ νόημα: ideo *pinnis Mercurius

pennis quasi ipse natura solis ornatur. Hoc argumentum lucidius

pennata Aegyptij absoluunt, ipsius solis simulachra *pinnata fingentes, quibus color apud illos non unus est. alterum enim cærulea specie, alterum clara fingunt. Ex his clarum superum, & cæruleum inferum uocant. inferi autem nomen Soli datur, cum inferiore hemisphærio .i. hyemalibus signis cursum suum peragit: superi, cum partem zodiaci ambit æstiuam. Eadem circa Mercurium sub alia fabula fictio est, cum inter superos, & inferos deos administer, ac nuncius existimatur. Argiphontes prætereà

Fabula de Argo multoculo, et eius naturalis significatio. cognominatur, non quòd Argum peremerit, quem ferunt per ambitum capitis multorum oculorum luminibus ornatum, custodisse Iunonis imperio Inachi filiam, eius deæ pellicem, conuersam in bouis formam, sed sub huiusmodi fabula Argus est cœlum stellarum luce distinctum, quibus inesse quædam species cœlestium uidetur oculorum.

Cœlum

Cælum autē Argum uocitari placuit à candore, & uelocita te, παρὰ τὸ *ἀργὸν καὶ ταχὺ. Et uidetur terra desuper ob seruari, quam Aegyptij hiroglyphicis literis cum signifi care uolunt, ponunt bouis figuram. Is ergo ambitus cœli stellarum luminibus ornatus, tunc existimatur enectus à Mercurio, cum sol diurno tēpore obseruando sidera ueluti enecat, ui luminis sui conspectum eorum auferendo mortali bus. Pleraq; etiam simulachra Mercurij quadrato statu fi gurantur, solo capite insignita, & uirilibus erectis. λαμπρὸν

Quæ figura significat Solem mundi esse caput, & re rum satorem, omnemq; uim eius non in quodam diuiso rum ministerio membrorum, sed in sola mente consistere, cuius sedes in capite est. Quatuor latera eadem ratione finguntur, qua & tetrachordum Mercurio creditur at tributum. quippe significat hic numerus uel totidem pla gas mundi, uel quatuor uices temporum, quibus annus in cluditur: uel quòd duobus æquinoctijs, duobusq; solsti tijs, zodiaci ratio distincta est: ut lyra Apollinis chordarū septem, tot cœlestium sphærarum motus præstat intelligi, quibus solem moderatorem natura constituit. In Mercu rio solem coli, etiam ex caduceo claret, quod Aegyptij in specie draconum maris & fœminæ coniunctorum figura uerunt Mercurio consecrandum. Hi dracones parte me dia uoluminis sui inuicem in nodū, quem uocant Herculis, obligantur: primæq; partes eorum reflexæ in circulum, pressis oculis ambitū circuli iungunt: et postmodum caudæ reuocantur ad capulum caducei, ornaturq; alis ex eadem capuli parte nascentibus. Argumentum caducei ad genitu rā quoq; hominum, quæ genesis appellatur, Aegyptij pro tendunt, deos præstites homini nascenti quatuor adesse memor

memorantes, δαίμονα, τύχην, ἔρωτα, ἀνάγκην. Et duos priores solem, ac lunam intelligi uolunt, quòd sol auctor spiritus caloris, ac luminis humanæ uitæ genitor et custos est: & ideo nascentis dæmon .i. Deus creditur. Luna τύχη, quia corporum præsul est, quæ fortuitorum uarietate iactantur. Amor osculo significatur, Necessitas nodo. Cur *pinnæ adijciantur: iam superius absolutum est. Ad huiuscemodi argumenta draconum præcipuè uolumen lectum est, propter iter utriusque sideris flexuosum.

pennæ

Quin Aesculapium quoque, & Salutem, & Herculem, & cum Iside ipsum etiam Serapin, alios, quàm solem, deos non esse. Cap. XX.

Aesculapiũ esse Solem.

HInc est quòd simulachris & Aesculapij & Salutis, draco subiungitur: quòd hi ad Solis naturam, Lunæque referuntur. Et est Aesculapius uis salubris de substantia solis, subueniens animis, corporibusque mortaliũ. Salus autem naturæ Lunaris effectus est: quo animantiũ corpora iuuantur salutifero firmatá tẽperamẽto. Ideo ergo simulachris eorũ iunguntur figuræ draconũ: quia præstãt, ut humana corpora, uelut infirmitatis pelle deposita, ad pristinum reuirescãt uigorẽ, ut reuirescunt dracones per annos singulos, pelle senectutis exuta. Propterea & ad ipsum solem species draconis refertur: quia Sol semper, uelut à quadã imæ depressionis senecta, in altitudinẽ suam ut in robur reuertitur iuuentutis. Esse autẽ draconem inter præcipua solis argumenta, etiam nominis fictione monstratur, quòd sit nuncupatus, ἀπὸ τοῦ δέρκειν, id est uidere. nam ferunt hunc serpentem acie acutissima, & peruigili naturam huius sideris imitari: atque ideo ædium, adytorum, oraculorum, thesaurorum custodiam draconibus assignari. Aesculapium uerò eundem

eundem esse atq; Apollinem, non solum hic probatur, quòd ex illo natus creditur: sed quòd ei & ius diuinationis adiungitur. nam Apollodorus in libris, quibus titulus est, περὶ θεῶν, scribit, quòd Aesculapius diuinationibus & augurijs præsit. Nec mirum: siquidem medicinæ, atque diuinationis consociatæ sunt disciplinæ. nam medicus uel commoda, uel incommoda in corpore futura prænoscit. Sic, ut ait Hippocrates, oportet medicum dicere de ægroto, τά τε παρεόντα. καὶ τὰ προγεγονότα, καὶ τὰ μέλλοντα ἔσεσθαι. i. quæ sint, quæ fuerint, quæ mox uentura sequentur. quod congruit diuinationibus, quæ sciunt Τά τε ὄντα τά τ' ἐσσόμενα καὶ προτ' ἐόντα.

Locus est in prognostico.

ἰλιαδ. α.

*Sed nec Hercules à substantia solis alienus est. quippe Hercules ea est solis potestas, q̃ humano generi uirtutẽ ad similitudinẽ præstat deorũ. Nec existimes Alcumena apud Thebas Bœotias natũ solũ, uel primũ Herculẽ nuncupatũ, imò pòst multos *atq; postremus ille, hac appellatione dignatus est, honoratusq; hoc nomine: quia nimia fortitudine meruit nomẽ dei uirtutẽ regentis. Cæterum Deus Hercules religiosè quidẽ et apud Tyron colitur: uerùm sacratissima, et augustissima Aegyptij eum religione uenerãtur; ultraq; memoriam, quæ apud illos retrò longissima est, ut carentem initio colunt. Ipse creditur & Gigantes interemisse, cùm pro cœlo pugnasset, quasi uirtus deorum. Gigantes autem quid aliud fuisse credendum est, quàm hominum quandam impiam gentem, deos negantem, & ideo existimatam deos pellere de cœlesti sede uoluisse? Horum pedes in draconum uolumina desinebant: quod significat, nihil eos rectum, nihil superum cogitasse, totius uitæ eorum gressu atque processu in inferna mergente. Ab hac gente*

Dictio atq; non est in antiquis codicibus.

Sol

Sol pœnas debitas ui pestiferi caloris exegit. Et *re uera* Herculem *solem esse uel ex nomine claret.* Heracles *enim quid aliud est, nisi heras.i.aeris, cleos.i gloria? quæ porrò alia aeris gloria est, nisi solis illuminatio, cuius recessu, profunditate spiritus occulitur tenebrarum?* Præterea *sacrorum administrationes apud* Aegyptios *multiplici actu multiplicem dei asserunt potestatem, significantes* Herculem *hunc esse* τὸν ἐν πᾶσι, καὶ διὰ πάντων ἥλιον. Ex *re quoq; alibi terrarum gesta, argumentum non uile colligitur. nam* Theron *rex* Hispaniæ *citerioris, cum ad expugnãdum* Herculis *tẽplum ageretur furore, instructo exercitu nauium,* Gaditani *ex aduerso uenerunt, prouecti nauibus longis: commissoq; prælio, adhuc æquo marte consistente pugna, subito in fugã uersæ sunt regiæ naues; simulq; improuiso igne correptæ conflagrauerunt.* Paucissimi, *qui superfuerãt hostiũ capti, indicauerunt apparuisse sibi leones proris* Gaditanæ *classis superstantes, ac subito suas naues immissis radijs, quales in* Solis *capite pinguntur, exustas.*

Serapin quoque & Isida non distingui à sole.

Eidem Aegypto *adiacens ciuitas, quæ conditorem* Alexandrum Macedonem *gloriatur,* Serapin, *atque* Isim *cultu penè attonitæ uenerationis obseruat.* Omnem *tamen illam uenerationem* Soli *se sub illius nomine testatur impendere, uel dum calathum capiti eius infigunt: uel dum simulachro signum tricipitis animantis adiungunt, quod exprimit medio eodemq; maximo capite,* Leonis *effigiem.* Dextera *parte caput canis exoritur mansueta specie blandientis: pars uerò læua ceruicis, rapacis* Lupi *capite finitur, easq; formas animalium draco connectit uolumine sua, capite redeunte ad dei dexteram, qua conspicitur monstrum.* Ergo Leonis *capite*

pite monstratur præsens tēpus, quia condito eius inter præteritum futurumq; actu præsenti ualida feruensq; est. Sed præteritū tempus Lupi capite signatur, quod memoria rerum transactarū rapitur, & aufertur. Itē canis blandiētis effigies futuri tēporis designat euentū, de quo nobis spes, licet incerta, blāditur. Tēpora autē cui, nisi proprio famularentur auctori? cuius uertex insignitus calatho, et altitudinē sideris monstrat, & potentiā capacitatis ostendit: quia in eum omnia terrena redeunt, dum immisso calore rapiuntur. Accipe nunc quod de sole, uel Serapi pronuncietur oraculo. nam Serapis, quē Aegyptij Deum maximū prodiderunt, oratus à Ninocreonte Cypriorum rege, quis deorum haberetur, his uersibus solicitam religionē regis instruxit:

Εἰμὶ θεὸς τοιός δε μαθεῖν, οἷον κ᾽ ἀγὼ εἴπω.
Οὐράνιος κόσμος κεφαλὴ, κ᾽ ἀσκὴρ δὲ θάλασσα,
Γαῖα δ᾽ ἐμοὶ πόδες εἰσὶ, τὰ δ᾽ οὔατ᾽ ἐν αἰθέρι κεῖται.
Ὄμματέ τηλαυγὲς, λαμπρὸν φάος ἠελίοιο.

Ex his apparet, Serapis & solis unam esse, & indiuiduam naturam. Isis cuncta religione celebratur, quæ est uel terra, uel natura rerum subiacens Soli. hinc est, quòd continuatis uberibus, corpus deæ omne densetur: quia uel terræ, uel rerum naturæ altu nutritur uniuersitas.

Adonin, Attinem, Osirim, & Horum, aliud non esse, quàm solem: præterea & duodecim signa zodiaci ad naturam Solis referri. Cap. XXI.

ADonin quoq; solem esse non dubitatur, inspecta religione Assyriorū: apud quos Veneris Architidis, et Adonis maxima olim ueneratio uiguit: quam nunc Phœnices tenent. nam physici terræ superius hemisphærium, cuius partem incolimus, Veneris appellatione coluerunt: *Ne Adonin quidem alium esse quàm solē.*

inferius uerò hemiſphæriũ terræ, Proſerpinã uocauerũt. Ergo apud Aſſyrios, ſiue Phœnicas lugẽs inducitur dea, q; Sol annuo greſſu per duodecim ſignorum ordinẽ pergens, partẽ quoque hemiſphærij inferioris ingreditur, quia de duodecim ſignis zodiaci, ſex ſuperiora, ſex inferiora cẽſentur. Et cũ eſt in inferioribus, et ideo dies breuiores facit, lugere creditur dea, tanquam ſole raptu mortis tẽporalis amiſſo, & à Proſerpina retento, quam numen terræ inferioris circuli, & Antipodum diximus. Rurſumq; Adonin redditũ Veneri credi uolũt, cùm Sol euictis ſex ſignis annuis inferioris ordinis, incipit noſtri circuli luſtrare hemiſphæriũ, cum incremento luminis, & dierum. Ab apro autẽ tradunt interẽptum Adonin, hyemis imaginẽ in hoc animali fingentes: quòd aper hiſpidus & aſper gaudet locis humidis & lutoſis, pruinaq; cõtectis: proprieq; hyemali fructu paſcitur glande. Ergo hyems ueluti uulnus eſt Solis, quæ & lucem eius nobis minuit & calorem: quod utrunq; animantibus accidit morte. Simulachrũ huius deæ in monte Libano fingitur capite obnupto, ſpecie triſti, faciẽ manu læua intra amictum ſuſtinens, lachrymæ uiſione conſpiciẽtium manare creduntur. Quæ imago, præterquam quòd lugentis eſt, ut diximus, deæ: terræ quoq; hyemalis eſt, quo tẽpore obnupta nubibus, ſole *uidua ſtupet: fonteſq;, ueluti terræ oculi, uberius manant: agriq; iterum ſuo cultu uidui, mœſtam faciẽ ſui monſtrant. Sed cum Sol emerſerit ab inferioribus partibus terræ, uernaliſq; æquinoctij tranſgreditur fines augendo diem: tunc & Venus læta, & pulchra uirent arua ſegetibus, prata herbis, arbores folijs. Ideo maiores noſtri Aprilem menſem Veneri dicauerunt.

Obnupto .i. comperto.

uiduata

Similiter Phryges fabulis, & ſacrorum adminiſtrationibus

nibus immutatis, circa matrē Deū, et Attinē eadē intelligi præstant. quis.n.ambigat matrē Deum terrā haberi? Hæc dea leonibus uehitur, ualidis impetu atq; feruore animalibus: quæ natura cœli est, cuius ambitu aer cōtinetur: qui uehit terrā. Solem uero, sub nomine Attinis, ornat & fistula & uirga. Fistula ordinē spiritus inæqualis ostendit: quia uenti, in quibus nulla æqualitas est, propriam sumunt de sole substantiam. Virga, Solis potestatē asserit, qui cūcta moderatur. Præcipuam aūt Solis in his ceremonijs uerti ratione, hinc etiam potest intelligi, quòd ritu eorum κατάβασει finita, simulationeq; luctus peracta celebratur lætitiæ exordium ad octauū Calend. Aprilis: quē diē Hilaria appellant, quo primum tempore Sol diem longiorem nocte protendit.

Idem sub diuersis nominibus religionis effectus est apud Aegyptios, cum Isis Osirim luget. nec in occulto est, neque aliud esse Osirim, quam solem, nec Isim aliud esse, quàm terram, ut diximus, naturam'ue rerum. Eademq; ratio, quæ circa Adonin & Attinem uertitur, in Aegyptia quoq; religione luctum & lætitiam uicibus annuæ administrationis alternat. Hinc Osirim Aegyptii, ut solem esse asserant, quoties hieroglyphicis literis suis exprimere uolunt, insculpunt sceptrum: inq; eo speciem oculi exprimunt: & hoc signo Osirim monstrant, significantes hunc Deum solem esse, regaliq; potestate sublimem cuncta despicere, quia solem Iouis oculum appellat antiquitas.

Osirim etiā solem esse.

Apud eosdem Apollo, qui est sol, Horus uocatur. ex quo & horæ uigintiquatuor, quibus dies noxq; conficitur, nomen acceperunt. Et quatuor tempora, quibus annuus orbis impletur, horæ uocantur. Iidem Aegyptij uolentes ipsius Solis nomine dicare simulachrum, figurauere raso capite,

Horus, idē Deus, qui Sol.

Attinem aliud non esse, quam solem.

ſed dextra parte crine remante. Seruatus crinis, docet ſolē naturæ rerum nunquam eſſe in operto. Dēpti autē capilli reſidente radice mōſtrant hoc ſidus etiā tēpore, quo nō uiſitur à nobis, rurſum emergendi, uti capillos, habere ſubſtantiam. Eodem argumento ſignificatur & tempus, quo anguſta lux eſt, cum uelut abraſis incrementis, anguſtaq; manēte extantia, ad minimum diei Sol peruenit ſpatiū, quod ueteres appellauere brumale ſolſtitiū, brumā à breuitate dierū cognominantes. i. βραχὺ ἦμαρ. ex quibus latebris uel anguſtiis rurſus emergens, ad æſtiuum hemiſphæriū, tanquam enaſcens, in augumenta porrigitur: & tunc ad regnū ſuum perueniſſe iā creditur. propterea Aegyptii animal in zodiaco cōſecrauere, ea cœli parte, qua maximè annuo curſu Sol ualido efferuet calore. Leonisq; inibi ſignum domicilium ſolis appellant: quia id animal uidetur ex natura Solis ſubſtantiam deducere: primumq; impetu & calore præſtat animalia, uti præſtat Sol ſidera: ualidusq; eſt Leo pectore, & priore corporis parte, ac degenerat poſterioribus membris: æquè ſolis uis prima parte diei ad meridiem increſcit, uel prima parte anni à uere in æſtatē: mox elangueſcēs deducitur uel ad occaſum, qui diei, uel ad hyemem, quæ anni pars uidetur eſſe inferior. Idemq; oculis patētibus atq; igneis cernitur ſemper, ut Sol patenti igneoq; oculo terrā cōſpectu perpetuo atq; infatigabili cernit. Nec ſolus Leo, ſed ſigna quoq; uniuerſa zodiaci ad naturam ſolis iure referuntur. Et ut ab Ariete incipiā, magna illi cōcordia eſt. nam & is per ſex menſes hybernales ſiniſtro incubat lateri, ab æquinoctio uerno ſuper dextrū latus, ſicut & Sol: ab eodemq; tempore dextrum hemiſphæriū, reliquo ambit ſiniſtrum. Ideo & Ammonem, quem Deum ſolem occidentem

Signa zodiaci ad naturam ſolis referri.

tem

nem Lybies existimant, Arietinis cornibus fingunt, quibus maxime id animal ualet, sicut radijs Sol. nã & apud Græcos* ἀπὸ τοῦ κέρως κριὸς appellatur. Taurum uerò ad solẽ referri, multiplici ratione Aegyptius cultus ostendit, uel quia apud Heliopolim taurum Soli consecratum, quẽ* Netiron cognominãt, maximè colunt: uel quia bos Apis in ciuitate Memphi solis instar excipitur, uel quia in oppido Hermonthi magnifico Apollinis tẽplo, consecratum soli colunt taurum *Bacchin cognominantes, insignẽ miraculis cõuenientibus naturæ solis. nã & per singulas horas mutare colores affirmatur, & hirsutus setis dicitur in aduersum nascẽtibus, cõtra naturã omnium animaliũ. unde habetur ueluti imago Solis in aduersam mundi partẽ nitentis. Gemini autẽ, qui alternis mortibus uiuere creduntur, quid aliud nisi Solẽ unũ eundẽq; significant, modo descendentem in ima mũdi, modo in summam altitudinem resurgentem? Cancer obliquo gressu, quid aliud nisi iter Solis ostendit? quiam nunquam rectam, sed p illã semper meare *sortitus est, Obliquus quà se signorũ uerteret ordo: maximeq; in illo signo, Sol à cursu supero incipit obliquus inferiora iã petere. De Leone iam supra dictum est. Virgo aũt, quæ manu aristam fert, quid aliud, quàm δύναμις ἡλιακή, quæ fructibus *curuatur? & ideo iustitia creditur, quæ sola facit nascẽtes fructus ad hominũ usus peruenire. Scorpius totus, in quo Libra est, naturã Solis imaginatur, qui hyeme torpescit, & trãsacta hac aculeum rursus erigit ui sua, nullum natura damnum ex hyberno corpore perpessa. Sigittarius, qui omnium zodiaci domiciliorum imus atque postremus est, ideo ex homine in feram per membra posteriora degenerat, quasi postremis partibus suis à superis in inferiora detrusus: sagittam

ἀπὸ τοῦ κέρα

Neuton

Bacin

solitus

Geor. 1.

curat

tamen iacit: quod indicat, tunc quoq; uniuersorum constare uitã radio Solis uel ab ima parte uenietis. Capricornus ab infernis partibus ad supera solẽ reducens, capræ naturã ui detur imitari: quæ dum pascitur, ab imis partibus semper prominentium scopulorum alta deposcit. Aquarius non'ne ipsam uim Solis ostendit? unde enim imber caderet in terras, nisi Solis calor ad supera traheret humorẽ? cuius refusio pluuialis est copia. In ultimo ordine zodiaci Pisces locati sunt, quos cõsecrauit Soli nõ aliqua naturæ suæ imagina tio, ut cætera, sed ostentatio potentiæ sideris: à quo uita nõ solum aeris terrenisq; animalibus datur, sed illis quoq;, quorum conuersatio aquis mersa uelut è cõspectu solis exulat. tanta est uis Solis, ut abstrusa quoq; penetrando uiuificet.

Quòd Nemesis, Pan, seu Inuus, & Saturnus, aliud non sint quam Sol. Cap. XXII.

Nemesim esse solem. ET, *ut ad solis multiplicem potestatẽ reuertatur oratio*, Nemesis, *quæ contra superbiã colitur, quid aliud est, quàm solis potestas? cuius ista natura est, ut fulgentia obscuret, & conspectui auferat; quæq; sunt in obscuro, illuminet, offeratq; conspectui.* Pan. *ipse, quem uocant* Inuum. *Et Pana Deum solẽ esse.* *sub hoc habitu, quo cernitur, solem se esse prudentioribus permittit intelligi.* Hunc *deum* Arcades *colunt, appellantes* τὸν τῆς ὕλης κύριον *non syluarum dominum, sed uniuersæ substantiæ materialis dominatorem significari uolentes.* Cuius *materiæ uis, uniuersorum corporum, seu illa diuina, siue terrena sint, componit essentiam.* Ergo Inui *cornua, barbæq; prolixa demißio, naturam lucis ostendunt: qua sol & ambitum cœli superioris illuminat, & inferiora collustrat. unde* Homerus *de eo ait:*

Iliad. 11. Ὤρνυθ' ἵν' ἀθανάτοισι φόως φέροι, ἠδὲ βροτοῖσι.

Quid

Quid fistula uel uirga significent, superius in habitu Attinis expreßimus. Quod in Capræ pedes desinit, hæc argumenti ratio est: quia materia, quæ in omnẽ substantiã sole dispensante porrigitur, diuinis de se corporibus effectis, in terræ finitur elementum. Ad huius ergo extremitatis signũ pedes huius animalis electi sunt, quod & terrenum esset, et tamẽ semper peteret alta pascendo, sicut sol, uel cùm radios superne demittit in terras, uel cùm se recolligit, in mõtibus uisitur. Huius Inui amor et deliciæ ἠχὼ creditur, nullius Echo.
oculis obnoxia: quod significat harmoniam cœli, quæ Soli amica est, quasi sphærarũ omniũ, de quibus nascitur, moderatori; nec tamen potest nostris unquã sensibus deprehẽdi. Sa Saturnus
turnus ipse, q̃ auctor est tẽporum, & ideo à Græcis immu idẽ qui sol.
tata litera κρόνος, quasi χρόνος uocatur, quid aliud nisi Sol Iliados 1.
intelligẽdus est? cum tradatur ordo elementorum, tẽporũ numerositate distinctus, luce patefactus, nexus æternitate traductus, uisione discretus, quæ omnia actũ Solis ostẽdũt.

Iouem quoque & Aßyriorum Adad, eundem esse, quem Solem: tum & theologorum, & Orphei auctoritate ostendi posse, omnes deos referri ad solem. Cap. XXIII.

NEc ipse Iupiter, rex deorum, Solis naturam uidetur excedere: sed eundem esse Iouem, ac Solem, claris docetur indiciis. nam cùm ait Homerus: Iliad 1.

Ζεὺς γὰρ ἐς ὠκεανὸν μετ' ἀμύμονας αἰθιοπῆας
Χθιζὸς ἔβη μετὰ δαῖτα, θεοὶ δ' ἅμα πάντες ἕποντο,
Δωδεκάτῃ δέ τοι αὖθις ἐλεύσεται οὔλυμπόνδε.

Iouis appellatione Solem intelligi Cornificius scribit, cui unda Oceani uelut dapes ministrat. Ideo enim (sicut & Poßidonius, & Cleanthes affirmant) solis meatus à plaga, quæ usta dicitur, non recedit, quia sub ipsa currit

Oceanus, qui terrā et ambit, et diuidit. Omnium aūt physicorum assertione cōstat, calorem humore nutriri. nā quod ait, θεοὶ δ᾽ ἅμα πάντες ἕποντο, sidera intelliguntur: quæ cum eo ad occasus, ortusq́; quotidie impetu cœli feruntur, eodēq́; alūtur humore: θεοὺς.n. ducunt sidera & stellas, ἀπὸ τοῦ θέειν, i. τρέχειν, quòd semper in cursu sint, ἢ ἀπὸ τοῦ θεωρεῖσθαι. Addit poeta δυωδεκάτη γένετ᾽ ἠώς, non dierum sed horarum significans numerū: quibus referuntur ad hæmisphærij superioris exortum. Intellectum nostrum in eandem sententiam ducunt etiam de Timæo platonis hæc uerba: ὁ μὲν δὴ μέγας ἡγεμὼν ἐν οὐρανῷ ζεὺς ἐλαύνων, πτηνὸν ἅρμα πρῶτος πορεύεται διὰ κόσμων πάντα, καὶ ἐπιμελούμενος, τῷ δ᾽ ἕπεται στρατιὰ θεῶν καὶ δαιμόνων κατὰ δώδεκα μέρη κεκοσμημένη, μένει δὲ ἑστία ἐν θεῶν οἴκῳ μόνη. His enim uerbis magnum in cœlo ducem Solem uult sub appellatione Iouis intelligi, alato curru, uelocitatem sideris monstrans. nam quia in quocunq; signo fuerit, præstat omnia signa & sidera, signorumq́; præstites deos, uidetur cunctos deos ducatu præire, ordinando cuncta, ornandoq́;: atque ideo uelut exercitū eius, cæteros deos haberi per XII signorū partes distributos, quia ipse duodecimi signi in quocūque signo fuerit, locū tenet, et occupat. Nomen autē dæmonū cū deorum appellatione coniungit: aut quia dii sunt δαίμονες .i. scientes futuri: aut (ut Posidonius scribit in libris, quibus titulus est περὶ ἡρώων καὶ δαιμόνων) quia ex æthærea substantia parta atq; diuisa qualitas illis est: siue * ἀπὸ τοῦ δαίειν, i. καίειν: seu ἀπὸ τοῦ δεομένου, hoc est, μεριζομένου. Quòd autem addit: μένει δ᾽ ἑστία ἐν θεῶν οἴκῳ μόνη, significat quia hæc sola, quam terram esse accepimus, manet immobilis intra domum deorum, id est, intra mundum

Iliados. 1.

In Phædro Platonis leguntur.

ἀπὸ τοῦ δεομένου, i. καιομένου.

dum ut ait Euripides:

Καὶ γαῖα μῆτερ, ἑςίαν δὲ σ' οἱ σοφοὶ
Βροτῶν καλοῦσιν ἡμένην ἐν αἰθέρι.

Hinc quoque ostenditur, quid de sole & Ioue sit sentiendum, cùm alibi dicatur:

Πάντα ἰδὼν Διὸς ὀφθαλμὸς καὶ πάντα νοήσας. *Et alibi,* *Hesiodus*
Ἠέλιος θ' ὃς πάντ' ἐφορᾷς, καὶ πάντ' ἐπακούεις. *Iliados.3.*

*Vnde utrũq; constat una potestate censendũ. Aßyrii quoq; solẽ sub Iouis nomine, quẽ Dia Helipoliten cognominant, maximis ceremoniis celebrant, in ciuitate, quæ Heliopolis nũcupatur. Eius Dei simulachrum sumptum est de oppido Aegypti, quod & ipsum Heliopolis appellatur, regnante apud Aegyptios Senemure, seu idem Senepos nomine fuit. perlatũq; est primũ in eã per Oppiã, legatum Delebois, regis Aßyriorum, sacerdotesq; Agyptios, quorum princeps fuit Parmetis: diuq; habitũ apud Aßirios, postea Heliopolim cõmigrauit. Cur ita factũ, quaq; ratione Aegypto profectũ, in hæc loca, ubi nũc est, postea uenerit, rituq; Aßyrio magis, quàm Aegyptio colatur, dicere supersedi, quia ad præsentẽ nõ attinet causam. nunc uerò eundẽ Iouẽ, solẽq; esse cum ex ipso sacrorum ritu, tum ex habitu dignoscitur. simulachrum.n. aureum specie imberbi instat, dextra eleuata cum flagro, in aurigæ modũ, læua tenet fulmẽ, & spicas. quæ cuncta Iouis, Solisq; consociatã potentiã demõstrãt. Huius templi religio etiam diuinatione præpollet, quæ ad Apollinis potestatem refertur, qui idem atq; Sol est. uehitur enim simulachrum Dei Heliopolitani *ferculo, ueluti uehuntur in pompa ludorum Circensium deorum simulachra. et subeunt plerunque prouinciæ proceres, raso capite, longi temporis castimonia puri; ferũturq; diuino spiri-*

Ferculum hic, pro uehĩculo, non pro dapibus.

*tu, non suo arbitrio, sed quò Deus propellit uehentes ut uidimus apud Antium promoueri simulachra Fortunarum ad danda responsa. Consulunt hunc Deum & absentes, missis diplomatibus consignatis, rescribitq; ordine ad ea, quæ cõsultatione addita continentur. Sic & imperator Traianus initurus ex ea prouincia Parthiam cum exercitu, constantissimæ religionis hortantibus amicis, qui maxima huiusce numinis ceperant experimenta, ut de euentu consuleret rei cœptæ, egit Romano consilio, prius explorando fidem religionis, ne forte fraus subesset humana. Et primum misit signatos codicillos, ad quos sibi rescribi uellet. Deus iussit afferri chartam, eamq; assignari puram, & mitti, stupẽtibus sacerdotibus ad eiusmodi factum. ignorabant quippe conditionẽ codicillorum. Hos cum maxima admiratione Traianus excepit, quod ipse quoque puris tabellis cùm Deo egisset. Tunc alijs codicillis conscriptis signatisq;, consuluit an Romà perpetrato bello rediturus esset. Vitem centurialẽ Deus ex muneribus in æde dicatis, *ferri iussit, diuisãq; in partes sudario condi, ac proinde ferri. Exitus rei obitu Traiani apparuit, ossibus Romam relatis. nam fragmentis, species reliquiarũ, uitis argumento, casus futuri tẽpus ostẽsum est. Et ne sermo per singulorum nomina deorum uagetur, accipe, quid Assyrii de solis potentia opinentur. Deo. n. quem summum, maximumq; uenerantur, Adad nomen dederunt. eius nominis interpretatio significat, unus. hunc ergo ut potentissimum adorant Deum. sed subiungunt eidem deã nomine Atargatim, omnemq; potestatẽ cunctarum rerum his duobus attribuunt, Solẽ, Terramq; intelligentes, nec multitudine nominum enunciantes *diuisam eorum per omnes species potestatem, sed argumentis, quibus ornan-*

Marginalia: *deferri — *Atargatis dea.* — *diuersam

tur

tur, significantes multiplicem præstantiam duplicis numinis. Ipsa autē argumenta, Solis rationē loquuntur. nanque simulachrū Adad, insigne cernitur radijs inclinatis, quibus monstratur, uim cœli in radijs esse Solis, qui demittuntur in terram. Atargatis simulachrum sursum uersum reclinatis radijs insigne est, monstrando radiorum ui superne demißorum enasci quæcunq; terra progenerat. Sub eodē simulachro species leonum sunt, eadem ratione terram esse mōstrantes, qua Phryges finxere matrem Deum .i. terram leonibus uehi. Postremò, potentiam Solis ad omnium potestatem, summitatēq; referri, iudicant theologi: qui in sacris hoc breuißima precatione demōstrant, dicētes: ἥλιε παντακράτορ, κόσμου πνεῦμα, κόσμου δύναμις, κόσμου φῶς. Solem esse omnia & Orpheus testatur his uersibus,

> Κέκλυθι τηλεπόρα, δίνης ἑλικαύγεα κύκλον
> Οὐρανίαις στροφάλιγξι περὶ δρόμον αἰὲν ἑλίσσων
> Ἄγλαε ζεῦ διόνυσε πάτερ πόντου πάτερ γῆς.
> Ἥλιε παγγενέτορ παναίολε χρυσεοφεγγές.

De laudibus, uariaq; eruditione Vergilij: tum de his, quæ sequentibus libris per ordinem sunt explicanda. Cap. XXIIII.

HIc cùm prætextatus fecisset loquendi finem, omnes in eum affixis uultibus, admirationem stupore prodebant. deinde laudare hic memoriam, ille doctrinam, cuncti religionem, affirmantes hunc esse unum arcanæ deorum naturæ conscium, qui solus diuina & assequi animo, eloqui posset ingenio. Inter hæc Euangelus, Equidem, inquit, miror potuisse tantorum potestatem numinum comprehendi. uerùm quòd Mantuanum nostrum ad singula, cum de diuinis sermo est, testem citatis, gratiosius est, quàm

ut

ut iudicio fieri putetur. An ego credam, quod ille cum dice-ret Liber *&* alma Ceres, *pro* Sole, *&* Luna, *non hoc in alterius poetæ imitationẽ posuerit, ita dici audiens, cur tamẽ diceretur ignorans? nisi fortè, ut* Græci *omnia sua in immensum tollunt, nos quoq; poetas etiã nostros uolumus philosophari: cũ ipse* Tullius, *qui nõ minus professus est philosophandi studium, quàm loquendi, quoties aut de natura deorũ, aut de fato, aut de diuinatione disputat, gloriã, quã oratione conflauit, incõdita rerum relatione minuat.* Tum Symmachus: De Cic. Euangele, *qui conuicijs impenetrabilis est, post uidebimus. nũc quia cũ* Marone *nobis negotium est, respondeas uolo, utrum poetæ huius opera instituendis tantum pueris idonea iudices, an alia illis altiora inesse fatearis. uideris enim mihi ita adhuc* Vergilianos *habere uersus, qualiter eos pueri magistris prælegentibus canebamus.* Imò uerò *pueri cùm essemus* Symmache, *inquit* Euãgelus, *sine iudicio mirabamur: inspicere autẽ uitia, nec per magistros nec per ætatem licebat: quæ tamen non pudenter quisquã negabit, cũ ipse confessus sit. qui enim moriens poema suum legauit igni, quid nisi famæ suæ conuicia posteritati subtrahenda curauit? nec immerito. erubuit quippe de se futura iudicia, si legeretur petitio deprecantis filio arma à marito, cui soli nupserat, nec ex eo prolem suscepisse se nouerat: uel si mille alia multum pudenda, seu in uerbis modo* Græcis, *modo* Barbaris, *seu in ipsa dispositione operis deprehenderentur.* Cumq; *adhuc dicentẽ omnes exhorruissent, subtexuit* Symmachus: Hæc *est quidem* Euangele *Maronis gloria, ut nullius laudibus crescat, nullius uituperatione minuatur. uerùm ista, quæ proscindis, defendere quilibet potest ex plebeia grammaticorum cohorte: ne Ser-*

uio nostro, qui priscos, ut mea fert opinio, præceptores doctrina præstat, in excusandis talibus quæratur iniuria. Sed quæro utrum cùm poetica tibi in tanto poeta displicuerit: nerui tamẽ oratorii, qui in eodem sunt ualidissimi, placere uideantur. Hæc uerba primùm Euangeli risus excepit. dein desubiecit: Id hercule restat deniq;, ut oratorem Vergiliũ renuncietis. nec mirum, cùm ad philosophos ambitus uester paulò antè prouexerit. Si in hac opinione es, Symmachus inquit, ut Maro tibi nihil nisi poeticũ sensisse existimetur: licet hoc quoq; e idẽ nomẽ inuideris, audi quid de operis sui multiplici doctrina ipse pronunciet. Ipsius n. Maronis epistola, qua compellat Augustum, ita incipit: Ego uerò frequentes à te literas accipio. & infra: De Aenea quidẽ meo, si mehercule iam dignum auribus haberem tuis, libenter mitterẽ. sed tanta inchoata res est, ut penè uitio mentis tantũ opus ingressus mihi uidear, cùm præsertim, ut scis, alia quoque studia ad id opus multoq; potiora impertiar. Nec his Vergilii uerbis copia rerum dissonat, quã pleriq; penè omnes literatores pedibus illotis prætereunt, tanquã nihil ultra uerborum explanationem liceat nosse grammatico. Ita sibi belli isti homines certos scientiæ fines, et uelut quædam pomœria & effata posuerunt: ultra quæ si quis egredi audeat, introspexisse in ædẽ deæ, à qua mares absterrẽtur, existimandus sit. Sed nos, quos crassa Minerua dedecet, non patiamur abstrusa esse adyta sacri poematis: sed arcanorũ sensuũ inuestigato adyto, doctorum cultu celebranda præbeamus reclusa penetralia. Et ne uidear uelle omnia unus amplecti: spondeo uiolentissima inuenta, uel sensa rhetoricæ in Vergiliano me opere demonstraturum. Eusebio autem, oratorum eloquentissimo, non præripio de oratoria apud

apud Maronem arte tractatum: quē & doctrina, & docē di usu melius exequetur: Reliquos omnes, qui adestis, impensè precatus sim, ut quid uestrū quisq; præcipuū sibi annotauerit de Maronis ingenio, uelut ex symbolo conferamus. Mirum in modum alacritatē omnibus, qui aderāt, hæc uerba pepererūt. & assurgēs quisq; in desideriū alios audiendi, nō uidit et se in idē munus uocādum. itaq; hortatu mutuo cōcitati, in aßēsum facilè ac libenter animati sunt: intuentesq; omnes Prætextatum orabāt, ut iudiciū suum primus aperiret, cæteris per ordinē, quē casus sedēdi fecerat, secuturis. Et Vectius: Equidē inter omnia, quibus eminet laus Maronis, hoc aßiduus lector admiror, quia doctißime ius pōtificiū, tāquā hoc professus, in multa et uaria operis sui parte seruauit. Et si tātæ dissertationis sermo nō cesserit: promitto fore, ut Verg. noster pōtifex maximus asseratur. Post hunc Flauianus: Apud poetā nostrū, inquit, tātā scientiā iuris auguralis inuenio, ut si aliarū disciplinarū doctrina destitueretur, hæc illū uel sola profeßio sublimaret. Eustathius deinde: Maximè, inqt, prædicarē quāta de Græcis cautus, & tanquā aliud agēs modo artificij dißimulatione, modo professa imitatione trāstulerit: ni me maior admiratio de astrologia, totaq; philosophia teneret, q̄ parcus, & sobrius operi suo nusquā reprehēdendus asperſit. Furius Albinus alterū fouens Prætextati latus, iuxtaq; eū Cecinna Albinus, ambo uetustatis *affectationē in Vergilio prædicabāt: alter in uersibus, alter in uerbis. Auienus, Nō assumā mihi, inqt, ut unā aliquā de Vergilianis uirtutibus audeā prædicare: sed audiendo quæcūq; dicetis, si quid uel de his mihi uidebitur, uel iādudū legenti adnotā lū uisum est, opportunius proferā: modo memineritis à Seruio nostro exigendū, ut quicquid

affectionem

quid obſcurũ uidebitur, quaſi literatorũ omniũ lõge maximus, palã faciat. His dictis, & uniuerſo cœtui cõplacitis, Prætextatus cũ in ſe cõuerſa omniũ ora uidiſſet: Philoſophia, inquit, quod unicum eſt munus deorum, & diſciplina diſciplinarũ, ornãda eſt anteloquio. unde meminerit Euſtathius, primũ ſibi locũ ad diſſerẽdũ, omni alia profeſſione, cedẽte cõceſſum. Huic tu mi Flauiane ſuccedes: ut et audi tu ueſtro recreer, & aliquãto ſilentio inſtaurẽ uires loquendi. Inter hæc ſeruilis moderator obſequij, cui cura uel adolẽdi penates, uel ſtruẽdi penũ, & domeſticorũ actuũ miniſtros regẽdi, admonet dominũ, familiã pro ſolẽnitate annui moris epulatã. hoc.n.feſto, religioſæ domus prius famulos inſtructis tanquã ad uſum domini, dapibus honorant: et ita demũ patris familias menſæ apparatus nouatur. Inſinuat ergo præſul famulitii cœnæ tẽpus, et dominos iam uocare. Tum Prætextatus: Reſeruandus ergo eſt Vergilius noſter ad meliorem partẽ diei: ut mane nouum inſpiciendo per ordinẽ carmini deſtinemus. nunc hora nos admonet, ut honore ueſtro hæc menſa dignetur. Sed et Euſtathius, & poſt hũc Nicomachus meminerint, craſtina diſſertatione ſeruari ſibi anteloquij functionem. Et Flauianus, Ex placita iã uos lege cõuenio, ut ſequẽti die penates mei beari ſe tanti cœtus hoſpitio gloriẽtur. His cum omnes aſſenſi eſſent, ad cœnam, alio aliud de his, quæ inter ſe contulerant, reminiſcente, approbanteq́; , cum magna alacritate animi conceſſerunt.

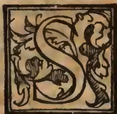
FINIS LIBRI PRIMI.

Facile, inquit Veſalienſis, hic primi libri finis oſtẽdit, quàm multa in ſequẽtibus deſiderentur. quota.n.pars de rhetoricis obſeruationibus extat? ubi de ſciẽtia iuris auguralis ulla fit mentio? ut ne dicã, interim quã multa deſint, & reliquorũ, quã confuſa omnia ſint, uti ſuis locis ſumus indicaturi.

MACROBII AVRELII THEODOSII, V.C. ET ILL. Saturnaliorum,

LIBER SECVNDVS.

Qua occasione de iocis ac dicterijs ueterum sermo ortus fuerit inter conuiuas. Cap. I.

gastrimargiam ferculorum. ICVBI *modestus edendi modus cessare fecit*castimonia ferculorum, et conuiuialis lætitia minusculis poculis oriebatur,* Auienus *ait:* Bene *ac sapiẽter* Ma*ro noster tumultuosum, ac sobrium uno eodemq; uersu descripsit sub paucorũ uerborũ immutatione conuiuiũ. nã ubi sub apparatu regio procedere solet luxus ad strepitũ,* Post *quàm prima, inquit, quies epulis: at cum* Heroes, *castigatis dapibus aßidunt, non reducit quietẽ, quia nec præceßit tumultus: sed inquit,* Post *quàm exempta fames epulis.* Nostrum *hoc conuiuium, quod & heroici seculi pudicitiam, & nostri conduxit elegantiam, in quo splendor sobrius & diligens parsimonia,* Agathonis *conuiuio, uel post magniloquentiam* Platonis *non componere tantum, sed nec præferre dubitauerim. nam ipse rex mensæ, nec in moribus* Socrate *minor, & in republica philosopho efficacior. cæteri, qui adestis, eminẽtiores estis ad uirtutum studia, quàm ut poetis comicis, &* Alcibiadi, *qui tantum fuit fortis ad crimina, alijsq;, quibus frequens illud conuiuium fuit, uos quisquam existimet comparandos.* Bona *uerba quæso,* Prætextatus *ait, circa reuerentiam tantum* Socraticæ *maiestatis. nam reliquis*

Aeneid. 1.

quis, qui in illo fuerunt sympoſio, hæc lumina quis nõ præponenda conſentiat? Sed quorſum tibi Auiene hoc tẽdit exẽplum? Quia ſub illorum, inquit, ſupercilio non defuit, qui pſaltriam intromitti peteret, ut puella ex induſtria ſupra naturã mollior, canora dulcedine, et ſaltationis lubrico exerceret illecebris philoſophantes. Illic hoc fieri tentatũ eſt, ut Agathonis uictoria celebraretur. Nos honorẽ Dei, cuius hoc feſtũ eſt, nullo admiſtu uoluptatis augemus, neque ego ſum neſcius, nos nec triſtitiam, nec nubilum uultum in bonis ducere, nec Craſſum illum, quẽ, auctore Lucilio, Cic. ſemel in uita riſiſſe ſcribit, magnopère mirari. Ad hæc cùm Prætextatus diceret, ludicras uoluptates nec ſuis Penatibus aſſuetas, nec ante cœtum tam ſerium producendas, excepit Symmachus. Quia Saturnalibus optimo dierum (ut ait Veronẽſis poeta) nec uoluptas nobis ut Stoicis tanquam hoſtis repudianda eſt, nec ut Epicureis ſummum bonum in uoluptate ponendum, excogitemus alacritatẽ laſciuia carentẽ. Et, ni fallor, inueni, ut iocos ueterum ac nobilium uirorum edecumatos ex multijugis libris relatione mutua proferamus. Hæc nobis ſit literata lætitia, et docta cauillatio, *uicẽ Planipedis & Sabulonis impudica & prætexta uerba iaciẽtis, at pudorẽ, ac modeſtiam *uerſus imitata. Hæc res & cura, & ſtudio digna ueteribus uiſa eſt. Et iam primo animaduerto duos, quos eloquentiſſimos antiqua ætas tulit, comicum Plautum, & oratorem Tullium, eos ambos etiam ad iocorum uenuſtatẽ cæteris præſtitiſſe. Plautus quidẽ ea re clarus fuit, ut poſt mortem eius comœdiæ, quæ incertæ ferebantur, Plautinæ tamen eſſe, de iocorum copia, noſcerentur. Cicero autem quantum in ea re ualuerit, quis ignorat, qui uel liberti eius libros, quos is de patroni iocis

*uitans morem Planipedis et Sannionis.

*rſus

composuit, quos quidam ipsius putant esse, legere curauit? Quis itē nescit consularem eum scurram ab inimicis appellari solitum? Quod in oratione etiam sua Vatinius posuit. Atq; ego, ni longum esset, referrem, in quibus causis cum nocentissimos reos tueretur, uictoriam iocis adeptus sit. Vt ecce pro L. Flacco, quē repetundarum reum, ioci opportunitate de manifestissimis criminibus exemit. Is iocus in oratione non extat, mihi ex libro *Fusij Viuaculi notus est, et inter alia eius dicteria celebratur. Sed in hoc uerbo nō casu incidi, uolens feci. Iocos.n.hoc genus, ueteres nostri dicteria dicebant. Testis idē Cic. qui in libro epistolarum ad Corn. Nepotē secundo sic ait: Itaq; nostri cum omnia, quæ dixissemus, dicta essent, quæ facete et breuiter et acute locuti essemus, ea proprio nomine appellari dicteria uoluerūt. Hæc Cicero. Nonius uero, Pomponiusq; iocos non raro dicteria nomināt. Marcus etiam Cato ille Censorius argutē iocari solitus est. Horum nos ab inuidia muniret auctoritas, etiam si nostris cauillaremur. At cū à ueteribus dicta referamus, ipsa utiq; auctorum dignitate defendimur. Si ergo probatis inuentum, agite quod cuiq; de dictis talibus in mētē ueniet, uicissim memoriam nostram excitando, referamus. Placuit uniuersis lætitiæ excogitata sobrietas: et ideo ut Prætextatus incipiēdo auctoritatē de exēplo præberet, hortati sunt.

*Furij Bibaculi

De diuersorum locis, atque dicterijs. Cap. II.

TVm ille: Dictum uolo hostis referre, sed uicti, et cuius memoria instaurat Romanorum triumphos. Hanibal Carthaginiensis apud regem Antiochum profugus, facetissime cauillatus est. Ea cauillatio huiuscemodi fuit. Ostendebat Antiochus in campo copias ingentes, quas bellum populo Romano facturus compararat: conuertebatq;

batq; exercitum insignibus argenteis, & aureis florentem. Inducebat etiam currus cum *fascibus, & elephantos cum turribus, æquitatumq; frenis et ephippijs, monilibus ac phaleris præfulgentē. atq; ibi rex contemplatione tanti, & tā ornati exercitus gloriabundus, Hannibalem aspicit. Et putas'ne, inquit, satis esse Romanis hæc omnia? Tunc Pœnus eludens ignauiā, imbelliamq; militum eius, pretiosè armatorum, Planè, inquit, satis esse credo Romanis hæc, etsi auarißimi sunt. Nihil prorsus neq; tam lepidè, neq; tam acerbe dici potest. Rex de numero exercitus sui, ac de æstimāda æquiparatione quæsiuerat: respondit Hannibal, de præda. falcibus Hannibalis cauillatio ex Gellio lib. 5. ca. 6.

Flauianus subiecit: Sacrificium apud ueteres fuit, quod uocabatur Proteruia. In eo mos erat, ut si quid ex epulis superfuisset, igne consumeretur. Hinc Catonis iocus est. nāq; Albidium quendam, qui sua bona comedisset, & nouißimè domum, quæ ei reliqua erat, incendio perdidißet, Proteruiam fecisse dicebat, quod comesse nō potuerit, id cōbußisse. Catonis iocus.

Symmachus deinde: Mater M. Bruti Seruilia, cum pretiosum ære paruo fundum abstulisset à Cæsare, subiiciente hastæ bona ciuium, non effugit dictum tale Ciceronis, Equidem quò melius emptum sciatis, comparauit Seruilia hunc fundum tertia deducta. Filia autem Seruiliæ erat Iunia Tertia, eademq; C. Caßi uxor, lasciuiente dictatore, tam in matrem, quàm in puellam. Tunc luxuriam senis adulteri ciuitas subinde rumoribus iocisq; carpebat, ut mala non tantum seria forent. Cic. dictū.

Post hunc Cæcinna Albinus: Plancus in iudicio fortè amici cum molestum testem destruere uellet, interrogauit (quia sutorem sciebat) quo artificio se tueretur. Ille urbane respondit, Gallam subigo. Sutorum hoc habetur instrumen Dicterium sutoris cuiuspiam.

exprobrationem tum, quod non infacetè in adulterij* explorationem ambiguitate conuertit: nam Plancus in Meuia Galla nupta malè audiebat.

Iocus in Mar. Antonium. Secutus est Furius Albinum: Post Mutinensem fugam quærentibus quid ageret Antonius, respondisse familiaris eius ferebatur: Quod canis in Aegypto bibit, & fugit. Quoniam in illis regionibus constat, canes, raptu crocodilorum exterritos, currere & bibere.

Publii dictum. Eustathius deinde: Publius Mutium in primis maleuolum cùm uidisset solito tristiorem: Aut Mutio, inquit, nescio quid incommodi accesßit: aut nescio cui aliquid boni.

Fausti Syllæ iocus. Inde Auienus: Faustus Syllæ filius, cùm soror eius eodē tempore duos mœchos haberet, Fuluium Fullonis filium, & Pompeium cognomine Maculam: Miror, inquit, sororem meam habere maculam, cum fullonem habeat.

Dictū Seruilij, ac Mallij respōsum. Hic Euāgelus: Apud L. Malliū, qui optimus pictor Romæ habebatur, Seruilius Geminius fortè cœnabat. cūq; filios eius deformes uidisset: Nō similiter, inqt, Malli fingis, et pingis. Et Mallius: In tenebris.n. fingo, inqt: luce pingo.

Demosth. uerbum ex Gell. lib. 1. cap. 4. Eusebius deinde: Demosthenes, inquit, excitatus ad Laidis famam, cuius formam tunc Græcia mirabatur: accesßit, ut & ipse famoso amore potiretur. qui ubi dimidium talentum unius pretium noctis audiuit, decesßit hoc dicto, ἐκ ἀγοράζω τοσ́ϋτυ μεταυοῆσαι.

Inter hæc, cum Seruius, ordine se uocante, per uerecundiam sileret: Omnes nos, inquit Euangelus, impudentes grammaticè pronuncias: si tacere talia, uis uideri tuitionem pudoris. unde neq; tuum, nec Disarij, aut Hori supercilium liberum erit à superbia nota. ni Prætextatum, & nos uelitis imitari.

Tunc

Tunc Seruius postquā magis silentiū erubescendum uidit, ad libertatē se similis relationis animauit: M. inqt, Vo tacilius Pitholaus, cum Caninius Reuilius uno tātum die cō sul fuisset, dixit: Ante Flamines, nūc cōsules diales fiunt. *Dicterium Votacilij.*

Nec Disarius ultra exprobrationem taciturnitatis ex pectans, ait:

Desunt uerba Disarij.

Post hunc Horus quoque, Affero ad uos: inquit; δίστιχον Platonis, quo ille adolescens luserit, cum tragœdijs quoque eadem ætate præluderet. *Platonis distichon ex Gel. lib. 19. cap. 11.*

Τὴν ψυχὴν, ἀγάθωνα, φιλῶν ἐπὶ χείλεσιν ἔσχον,
ἦλθε γὰρ ἡ τλήμων, ὡς διαβησομένη.

Orta ex his lætitia, et omnibus in Censorium risum remißis, ac retractantibus, quæ à singulis antiquæ festiuitatis sapore prolata sunt: Symmachus ait: Hos Platonis uersiculos, quorū magis uenustatē an breuitatē mireris in certum est, legisse me memini in Latinum tāto latius uersos, quanto solet nostra, quàm Græcorum, lingua breuior & angustior existimari. &, ut opinor, hæc uerba sunt:

Dum semiulco sauio
Meum puellum sauior,
Dulcemq́; florem spiritus
Duco ex aperto tramite,
Anima ægra tunc & saucia
Occurrit ad labias mihi,
Oriq́; rictum peruium,
Et labra pueri mollia
Rimata *inter transitus *itineri*
Vt transiliret nititur.
Tum si moræ quid plusculæ

Fuisset in coitu osculi,
Amoris ignè percita
Transisset, & me linqueret.
Et mira prorsum res foret,
Vt ad me fierem mortuus,
Ad puerum ut intus uiuerem.

De iocis M. Tullij Ciceronis. Cap. III.

Cicer. iocus. SEd miror oēs uos ioca tacuisse Cic. in q̄bus facūdissimus, ut in omnibus, fuit. Et si uidetur, ut æditũus responsa numinis sui prædicat, ita ego q̄ memoria suggesserit, referã dicta C. Tũ omnibus ad audiēdũ erectis, ille sic incipit.

In Damasippum. M. Cicero, cum apud Damasippum cœnaret, & ille, mediocri uino posito, diceret, Bibite Falernum hoc, annorum quadraginta est. Bene inquit, ætatem fert.

In Lentulum. Idem cùm Lentulum, generum suum, exiguæ staturæ hominem, longo gladio accinctum uidisset, Quis, inquit, generum meum ad gladium alligauit?

In Q. fratrem. Nec Q. Ciceroni fratri circa similem mordacitatem pepercit. nam cum in ea prouincia, quam ille rexerat, uidisset clypeatam imaginem eius, ingentibus liniamentis usque ad pectus ex more pictam, (erat autē Quintus ipse staturæ paruæ) ait: Frater meus dimidius maior est, quàm totus.

In Vatinium. In consulatu Vatinij, quem paucis diebus gessit, notabilis Ciceronis urbanitas circumferebatur. Magnum ostentum, inquit, anno Vatinij factum est, quod illo consule nec bruma, nec uer, nec æstas, nec autumnus fuit.

Quærenti deinde Vatinio, quòd grauatus esset domum ad se infirmatum uenire, respondit: Volui in consulatu tuo uenire, sed nox me comprehendit.

Vlcisci autem se Cicero uidebatur, ut qui respondisse

sibi Vatinium meminerat, cum humeris se reipub. de exilio reportatum gloriaretur, Vnde ergo tibi uarices?

Caninius quoque Reuilius, qui uno die (ut Seruius retulit) consul fuit, rostra cùm ascendisset, pariter honorem inijt consulatus, & eierauit, quod Cicero gaudens, omni occasione urbanitatis increpuit, λογοθεώρητος est Caninius consul. Deinde, Hoc consecutus est Reuilius, ut quaereretur, quibus consulibus consul fuerit. Dicere praeterea non destitit, Vigilantem habemus consulem Caninium, qui in consulatu suo somnum non uidit. In Caninium.

Pōpeius Ciceronis facetiarum impatiens fuit. Cuius haec de eo dicta ferebantur. Ego uerò quem fugiam, habeo; quē sequar, nō habeo. Sed & cū ad Pompeium uenisset, dicētibus serò eū uenisse, respōdit: Minime serò ueni, nā nihil hic paratum uideo. Deinde interrogāti Pōpeio, ubi gener eius Dolabella esset, respōdit: Cum socero tuo. Et cū donasset Pōpeius trāsfugā ciuitate Romana, O' hominē bellū, inquit, Gallis ciuitatē promittit alienam, qui nobis nostrā non potest reddere. Propter quae meritò uidebatur dixisse Pōpeius: Cupio ad hostes Cic. transeat, ut nos timeat. In Pompeium.

In Caesarem quoque mordacitas Ciceronis dentes suos strinxit. nam primum post uictoriam Caesaris interrogatus, cur in electione partis errasset, respondit: Praecinctura me decepit. Iocatus in Caesarem, qui ita toga praecingebatur, ut trahendo laciniam, uelut mollis incederet. Adeo ut Sylla tanquam prouidus dixerit Pompeio: Caue tibi illum puerum male praecinctum. In Caesarem.

Deinde cum Laberius in fine ludorum anulo aureo honoratus à Caesare, e uestigio in quatuordecim gradus ad spectandum transisset, uiolato ordine, & cum detractus

esset eques Romanus, & cum Mimus remissus, ait, Cicero prætereūti Laberio, & sedile quærēti, Recepissē te nisi angustè sederem: simul & illum respuens, & in nouum senatum uocatus, cuius numerum Cæsar supra fas auxerat. Nec impune: respōdit.n. Laberius: Mirum si angustè sedes, qui soles duabus sellis sedere: exprobrata leuitate Ciceronis, qua immeritò optimus ciuis male audiebat.

Idē Cic. alias facilitatē Cæsaris in eligendo senatum irritum irrisit palam. nā cum ab hospite suo P. Mallio rogaretur, ut decurionatū priuigno eius expediret, assistēte frequentia dixit: Romæ si ius habebit Pōpeius, difficile est.

Nec intra hæc mordacitas stetit: quippe ab Androne quodam Laodiceno salutatus, cum causam aduentus requisiuisset, comperissetq́; (nam ille se legatum de libertate patriæ ad Cæsarem uenisse respondit) ita expressit publicam seruitutem: ἐὰν ἐπιτύχῃς, καὶ περὶ ἡμῶν πρέσβευσον: *id est, Si obtinueris, & pro nobis intercede.*

In M. Antonium. *Vigebat in eo excedens iocus, & seria mordacitas, ut hoc est ex epistola ad C. Cassium dictatoris uiolatorem: Vellem Idibus Martijs me ad cœnam inuitasses: profectò reliquiarum nihil fuisset: nunc me reliquiæ uestræ exercent. Idem Cicero de Pisone genero, & M. Lepido lepidissimè cauillatus est.*

Transitus ad cap. 4. *Dicente adhuc Symmacho, &, ut uidebatur, plura dicturo, intercedens Auienus, ut fieri in sermonibus conuiualibus solet, Nec Augustus, inquit, Cæsar in huiusmodi dicacitate quoquam minor, & fortasse nec Tullio. Et si uolentibus uobis erit, aliqua eius, quæ memoria suggesserit, relaturus sum. Et horus: Permitte Auiene Symmachus explicet de his, quos iam nominauerat, dicta Ciceronis, &*

opportu-

opportunius quæ de Augusto uis referre, succedēt. Reticēte Auieno, Symmachus, Cic. inquam, cū Piso gener eius mollius incederet, filia autē cōcitatius, ait genero: Ambula tāquā fœmina. ait filiæ: Ambula tanquā uir. Et cū M. Lepidus in Senatu dixisset patribus cōscriptis: Ego nō tāti fecissē simile factū: Tull. ait, Ego nō tāti fecissē ὁμοιόπτωτον. Sed perge Auiene, ne ultra te dicturientem retardem.

In Pisonē.

In Lepidū.

De iocis Augusti in alios, & aliorum rursus in ipsum. Cap. IIII.

ET ille: Augustus, inquā, Cæsar affectauit iocos, saluo tamē maiestatis, pudorisq́; respectu, nec ut caderet in scurram. Aiacem tragœdiam scripserat, eandemq́;, quòd sibi displicuisset, deleuerat. postea Lucius, grauis tragœdiarum scriptor, interrogabat eum, quid ageret Aiax suus. Et ille, In spongiam, inquit, incubuit.

Augusti ioca in multos.

Idem Augustus, cùm ei quidam libellum trepidus offerret, & modo proferret manum, modo retraheret, Putas, inquit, te assem elephanto dare?

Idem cùm ab eo Pacuuius Taurus congiarium peteret, diceretq́; iam hoc homines uulgo loqui, non paruam ab illo sibi pecuniam datam, Sed tu, inquit, noli credere.

Alium præfectura equitum summotum, & insuper salarium postulantem, dicentēq́;, Non lucri causa dari hoc mihi rogo, sed ut iudicio tuo munus uidear impetrasse, & ita officium deposuisse, hoc dicto repercußit: Tu te accepisse apud omnes affirma, & ego dedisse me non negabo.

Vrbanitas eiusdē innotuit circa Herennium, deditū uitijs iuuenē, quē cū castris excedere iußißet, & ille supplex hac deprecatione uteretur: Quo modo ad patrias sedes reuertar? qd patri meo dicā? respōdit: Dic me tibi displicuisse.

Saxo in expeditione percussum, ac notabili cicatrice in fronte deformem, nimium tamen sua opera iactantem, sic leuiter castigauit: At tu cum fugies, inquit, *nunquam post te respexeris.*

Galbæ, cuius informe gibbo erat corpus, agenti apud se causam & frequenter dicenti: Corrige in me si quid *reprehendis: respondit:* Ego te monere possum, corrigere non possum.

Cum multi Seuero Caßio accusante absoluerētur: et architectus fori Augusti expectationē operis diu traheret, ita iocatus est: Vellem Caßius & meum forum accusasset.

Vectius cum monumentum patris exarasset, ait Augustus: Hoc est uere monumentum patris colere.

Cum audisset inter pueros, quos in Syria Herodes rex Iudæorum intra bimatum iußit interfici, filium quoq; eius occisum, ait: Melius est Herodis porcum eße, quam filium.

Idem Augustus, quia Mecœnatē suū nouerat eße stylo remisso, molli, & dissoluto, talem se in epistolis, quas ad eū scribebat, sæpius exhibebat: et contrà castigationem loquēdi, quam aliàs ille scribendo seruabat, in epistola ad Mecœnatē familiari, plura in iocos effusa subtexuit: Vale mel gē
melcule tiū, *metuelle, ebur ex Hetruria, laser Aretinum, adamas supernas, Tyberinū margaritum, Cilneorum smaragde, iaspis figulorum, berylle Porsennæ, carbunculum
habeas, *ἵνα συντέμω πάντα μαλάγμα mœcharum. συντέμω σεαυτὰ μαλάγματα.

Exceptus est à quodam cœna satis parca, & quasi quotidiana. nam penè nulli se inuitanti negabat. Post epulum igitur inops, ac sine ullo apparatu discedens, uale dicenti, hoc tantum insusurrauit: Non putabam me tibi tam familiarem.

Cùm de Tyriæ purpuræ, quam emi iusserat, obscuritate quereretur, dicente uenditore, erige altius, & suspice, his usus est salibus: Quid ergo? ut me populus Romanus dicat bene cultum, in solario ambulaturus sum?

Nomenclatori suo, de cuius obliuione querebatur, dicenti, Nunquid ad forum mandas? Accipe, inquit, commendatitias, quia illic neminem nosti.

Vatinio in prima sua ætate eleganter insultauit. Confusus ille podagra, uolebat tamen uideri discußisse uitium, & mille passus ambulare se gloriabatur. Cui Cæsar, Non miror, inquit, dies aliquanto sunt longiores.

Relata ad se magnitudine æris alieni, quam quidam eques Romanus dum uixit excedentem * ducenties L L S. celauerat, culcitram emi cubicularem in eius auctione sibi iußit. Et præceptum mirantibus, hanc rationem reddidit: Habenda est ad somnum culcitra, in qua ille, cum tantum deberet, dormire potuit.

* ducenties HS,

Nõ est intermittẽdus sermo eius, quẽ Catonis honori dedit, Venit fortè in domum, in qua Cato habitauerat. Dein Strabone in adulationẽ Cæsaris male existimãte de Catonis peruicac[illegible]uit: Quisquis præsentẽ statum ciuitatis cõmutari non uolet, & ciuis, & uir bonus est. Satis serio & Catonem laudauit, & sibi, ne quis affectaret res nouas, cõsuluit.

Soleo in Augusto magis mirari quos pertulit iocos, quàm ipse quos protulit: quia maior est patientiæ, quàm facundiæ laus, maxime cũ æquanimiter aliqua etiam iocis mordaciora pertulerit. Cuiusdam prouincialis iocus asper innotuit. Intrauerat Romam simillimus Cæsari, & in se omnium ora conuerterat. Augustus perduci hominẽ ad se iußit, uisumq; hoc modo interrogauit: Dic mihi adolescens

Ioci aliorũ in Augustum.

scens, fuit aliquando mater tua Romæ? Negauit ille: nec contentus, adiecit: Sed pater meus sæpe.

Temporibus triumuiralibus Pollio cum Fescenninos in eum Augustus scripsisset, ait: At ego taceo: non est enim facile in eum scribere, qui potest proscribere.

Curtius, eques Romanus, delicijs diffluens, cùm macrum turdum sumpsisset in conuiuio Cæsaris, interrogauit an mittere liceret. Responderat princeps, Quid ni liceat? Ille statim per fenestram misit.

Aes alienum Augustus cuiusdam senatoris chari sibi, non rogatus exoluerat, numerato quadragies. at ille pro gratiarum actione hoc solum ei scripsit: Mihi nihil.

Solebat Licinius, libertus eius, inchoanti opera patrono magnas pecunias conferre. quē morē secutus, cētū promisit per libellum, in quo uirgulæ superductæ pars ultra pecuniæ defectionē protēdebatur, uacāte infrà loco. Cæsar occasione usus, priori alterū cēties sua manu iunxit, spatio diligēter expleto, et affectata literæ similitudine, geminatāq; accepit summā dissimulante liberto. qui posteà cœpto alio opere, leniter factū suum Cæsari obiecit, libello tali dato: Cōfero tibi domine ad noui operis impēsā, quod uidebitur.

Mira etiam censoris Augusti, & laudata patientia. Corripiebatur eques Romanus à principe, tanquam minuisset facultates suas. at ille se multiplicasse coram probauit. mox eidem obiecit, q ad contrahendum matrimonium legibus non paruisset: ille uxorem sibi & tres liberos esse dixit: tunc adiecit: Posthac Cæsar, cum de honestis hominibus inquiris, honestis mandato.

Etiam militis non libertatem, sed & temeritatē tulit. In quadam uilla inquietas noctes agebat, rumpente somnum

mnum eius crebro noctuæ cantu, prehendendam curauit noctuam. miles aucupij peritus,* & spe ingentis præmij, pertulit. Laudato imperator mille nummos dari iußit. Ille ausus est dicere: Malo uiuat, auemq; dimisit. Quis non miratus est, non offenso Cæsare, abijsse militem contumacem?

*eam

Veteranus cum die sibi dicto periclitaretur, accesßit in publico ad Cæsarem, rogauitq; ut sibi adesset. Ille aduocatum, quem ex comitatu suo elegerat, sine mora dedit, commēdauitq; ei litigatorem. Exclamauit ingenti uoce Veteranus: At non ego Cæsar periclitante te Actiaco bello, uicarium quæsiui, sed pro te ipse pugnaui: detexitq; impressas cicatrices. Erubuit Cæsar, uenitq; in aduocationem: ut qui uereretur non superbus tantum, sed etiam ingratus uideri.

Delectatus inter cœnam erat pueris symphoniacis Turonij Flacci Mangonis: atq; eos frumento donauerat, cum in alia acroamata fuisset liberalis nummis. eosdemq; postea Turonius æque inter cœnam quærenti Cæsari, sic excusauit: Ad molas sunt.

Acroamata sunt festiuæ auditiones, ac iucundæ narrationes Gratis.

Sublimis Actiaca uictoria reuertebatur. occurrit ei inter gratulantes coruum tenens, quem instituerat hoc dicere: Aue Cæsar, uictor, imperator. Miratus Cæsar officiosam auē, uiginti millibus nummûm emit. Socius opificis, ad quem nihil ex illa liberalitate peruenerat, affirmauit Cæsari, habere illum & alium coruum, quem ut afferre cogeretur, rogauit. Allatus uerba, quæ didicerat, expreßit: Aue uictor imperator Antoni. Nihil exasperatus, satis duxit, iubere illum diuidere donatiuum cum cōtubernali. Salutatus similiter à psittaco, emi iußit eum. Idem miratus in picá, hanc quoq; redemit. Exemplum sutorem pauperem solici-

solicitauit, ut coruũ institueret ad parem salutationem: qui impendio exhaustus, sæpe ad auem non respondentẽ dicere solebat: Opera et impensa perijt. Aliquãdo tamẽ coruus cœpit dicere dictatã salutationẽ. Hac audita dũ trãsit Augustus, respondit: Satis domi salutatorum taliũ habeo. Superfuit coruo memoria: ut & illa, quibus dominum quærentem solebat audire, subtexeret: Opera et impẽsa periit. Ad quod Cæsar risit: emiq; auẽ iussit, quanti nullam adhuc emerat.

Solebat descendenti à palatio Cæsari honorificum aliquod epigramma porrigere Græculus. Id cum frustra sæpe fecisset, rursusq; eum id facturum uidisset Augustus, breue manu sua in charta exarauit Græcum epigramma: pergenti deinde ad se obuiam misit. Ille legendo laudare, mirari tam uoce quàm uultu. Cumq; accessisset ad sellam, demissa in fundam pauperem manu, paucos denarios protulit, quos principi daret. Adiectus hic sermo, Μὴ κατὰ τὴν τύχην σὴν σεβαστὲ, εἰ πλέον εἶχον, πλέον ἐδίδουν: *Non secundum fortunam tuam Auguste: si plus haberem, plus darem. Secuto omnium risu, dispensatorem Cæsar uocauit, et sestertia centum millia Græculo numerari iussit.*

Super iocis, ac moribus Iuliæ, Augusti filiæ. Cap. V.

Iuliæ Augusti filiæ mores.

VVltis aliqua et filiæ eius Iuliæ dicta referamus? Sed si garrulus nõ putabor, uolo de moribus fœminæ pauca præmittere, ni quisquam uestrũ habeat seria, et discenda quæ proferat. Hortantibusq; omnibus, ut cœpto insisteret, ita de Iulia orsus est: Annum agebat tricesimum et octauum, tempus ætatis (si mens sana superesset) uergentis in senium: sed indulgẽtia tã fortunæ, quàm patris abutebatur, cum alioqui literarum amor, multaq; eruditio, quod in illa domo facile erat, præterea mitis humanitas, minimeq;*

neq; saeuus animus ingentem foeminae gratiam conciliarent, mirantibus qui uitia noscebant, tantam pariter diuersitatem. Non semel praeceperat ei pater, temperato tamen inter indulgentiam grauitatemq; sermone, quatenus moderaretur profusos cultus; perspicuosq; *comitatus. Idem cum ad nepotum turbam, similitudinemq; respexerat, qua repraesentabatur Agrippa: dubitare de pudicitia filiae erubescebat. Inde blandiebatur sibi Augustus, laetum in filia animũ usque ad speciem procacitatis, sed reatu liberum, & talem fuisse apud maiores Claudiam credere audebat. Itaque inter amicos dixit, duas habere se filias delicatas, quas necesse haberet ferre; Iuliam; & Rempublicam. comptus

Iulia uenerat ad eum licentiore habitu; & oculos offenderat patris tacentis. Mutauit cultus sui postera die morẽ; & laetum patrem, affectata seueritate, cõplexa est. At ille, qui pridie dolorem suum continuerat; gaudium continere non potuit. Et quantum, ait, in filia Augusti probabilior est hic cultus! Non defuit patrocinio suo Iulia; his uerbis: Hodie enim me patris oculis ornaui, heri uiri. Respõsum Iuliae.

Notum & illud: Auerterant in se populum in spectaculo gladiatorum Liuia, & Iulia, comitatus dissimilitudine. Quippe cingentibus Liuiã grauibus uiris; haec iuuẽtutis, et quidem luxuriosae grege circunsidebatur. Admonuit pater scripto: Videret, quantum inter duas principes foeminas interesset. Eleganter illa rescripsit: Et hi mecum senes fient.

Eadem Iulia mature habere coeperat canos, quos legere secreto solebat. Subitus interuentus patris aliquando oppressit ornatrices. dissimulauit Augustus, deprehensis super uestem earum canis; & aliis sermonibus tempore extracto, induxit aetatis mentionẽ: interrogauitq; filiã, utrum

 post

post aliquot annos cana esse mallet, an calua. Et cùm illa respondisset: Ego pater cana esse malo: sic illi mendacium obiecit: Quid ergo istæ te caluam tam cito faciunt?

Item cum grauem amicorum audisset Iulia suadentem, melius facturam, si se composuisset ad exemplar paternæ frugalitatis, ait: Ille obliuiscitur, Cæsarem se esse: ego memini me Cæsaris filiam.

Cumq; conscij flagitiorum mirarentur, quo modo similes Agrippæ filios procrearet, quæ tam uulgo potestatem corporis sui faceret, ait: Nunquam enim nisi naui plena tollo uectorem.

Populiæ responsum. *Simile dictum Populiæ Marci filiæ: quæ miranti cuidam quid esset, quapropter aliæ bestiæ nunquam marem desiderarent, nisi cum prægnantes uellent fieri, respondit: Bestiæ enim sunt.*

Rursus de uirorum iocis, argutisq; responsis. Cap. VI.

Sed ut à fœminis ad uiros, & à lasciuis iocis ad honestos reuertar: Casellius iurisconsultus urbanitatis miræ libertatisq; habebatur: præcipuè tamen is iocus eius innotuit. Laudatus *Lapidatus à populo Vatinius, cum gladiatorium munus ederet, obtinuerat, ut ædiles edicerent, ne quis in arenam nisi pomum misisse uellet. Forte ijs diebus Casellius consultus à quodam, an nux pinea pomum esset, respondit: Si in Vatinium missurus es, pomum est.* *Casellij dictum.*

Mercatori deinde, quemadmodum cum socio nauem diuideret, interroganti, respondisse traditur: Nauem si diuidis, nec tu nec socius habebitis.

quam: ut referatur ad eloquentiā. *In Galbam eloquentia clarum, sed*quam habitus (ut suprà dixi) corporis destruebat, M. Lollij uox circunferebatur, Ingenium Galbæ malè habitat.*

In

In eundem Galbam Orbilius Grammaticus acerbius irrisit. Prodierat Orbilius in reum testis: quē Galba ut cōfunderet, dißimulata eius profeßione, interrogauit, Quid artium facis? respondit: In sole gibbos fricare soleo.

L. Cæcilius, cum C. Cæsar alijs, qui secum pila lusitabant, centena sestertia, illi uni quinquaginta dari iusßisset: Quid ego, inquit, una manu ludo, & non duabus, ut plus habere poßim? Cæcilius.

Cùm iratus esse P. Clodius Decimo Valerio diceretur, quòd ei * nummum petenti non dedisset: Quid amplius, inquit, mihi facturus es, nisi ut Dyrrhachium eam, & redeam? alludens ad Ciceronis exilium. Valerij cauillum. mimum

De sententijs ac dictis Laberij & Publij mimographorum: deque Pilade, ac Hyla histrionibus. Cap. VII.

Sed quia & paulò antè Aurelius Symmachus, & ego nunc Laberij fecimus mentionem: si aliqua huius, atque Publij dicta referemus; uidebimur & adhibendi conuiuio mimos uitasse lasciuiam, & tamen celebritatem, quam, cùm adsunt, illi excitare pollicentur, imitari. Laberium asperæ libertatis equitem Romanum Cæsar quingentis millibus inuitauit, ut prodiret in scenam, & ipse ageret mimos, quos scriptitabat. sed potestas non solum si inuitet, sed etiam si supplicet, cogit. unde se & Laberius à Cæsare coactum in prologo testatur his uersibus: Laberij uersus.

Neceßitas, cuius* cursus auersi impetum
Voluerunt multi effugere, pauci potuerunt.
Quò me detrusit pene extremis sensibus?
Quem nulla ambitio, nulla unquam largitio,
Nullus timor, uis nulla, nulla auctoritas
Mouere potuit in iuuenta de statu:

cursu auerso

Ecce in senecta ut facilè labefecit loco
Viri excellentis mente clemente edita
Submissa placidè blandiloquens oratio.
Etenim ipsi dij negare cui nil potuerunt,
Hominem me denegare quis posset pati?
Ego, bis tricenis annis actis sine nota,
Eques Romanus lare egressus meo,
Domum reuertar Mimus. nimirum hoc die
Vno plus uixi mihi, quàm uiuendum fuit.
Fortuna immoderata in bono æquè atque in malo,
Si tibi erat libitum, literarum laudibus
Floris cacumen nostræ famæ frangere:
Cur cum uigebam membris præuiridantibus,
Satis facere populo & tali cùm poteram uiro,
Non flexibilem me concuruasti, ut caperes?
Nunc me quò deijcis? quid ad scenam affero?
Decorem formæ, an dignitatem corporis?
Animi uirtutem, an uocis iocundæ sonum?
Vt hedera serpens uires arboreas necat:
Ita me uetustas amplexu annorum necat.
Sepulchris similis, nil nisi nomen retineo.

*In ipsa quoq; actione subinde se, quà poterat, ulciscebatur, inducto habitu Syri, qui uelut flagris cæsus, præripientiq; se similis, exclamabat: Porrò Quirites libertatē pdidimus. Et paulò pòst adiecit: Necesse est multos timeat, quē multi timēt. Quo dicto uniuersitas populi ad solum Cæsarē oculos, & ora cōuertit, notātes eius *impotētiā hac dicacitate lapidatā. Ob hæc in Publiū uertit fauorē. Is Publius natione Syrus, cum puer ad patronum domum esset adductus, promeruit eū nō minus salibus, & ingenio, quàm forma.*

*potentiã

nam

nā forte cū ille seruū suum hydropicum iacentem in area uidisset, increpuissetq́;, quid in sole faceret: respondit, Aquā calefacit. Ioculari deinde super cœnam exorta quæstione, quod nam esset molestum otium: aliud alio opinante, ille podagrici pedes dixit. Ob hæc, & alia manumissus, & maiore cura eruditus, cum mimos cōponeret, ingentiq́; assensu in Italiæ oppidis agere cœpisset: productus Romæ per Cæsaris ludos, omnes, qui tunc scripta & operas suas in scenā locauerant, prouocauit, ut singuli secū, posita inuicē materia, pro tēpore contenderēt. nec ullo recusante, superauit omnes: in queis & Laberium. unde Cæsar arridens hoc modo pronunciauit: Fauente tibi me uictus et Laberi à Syro. statimq́; Publio palmam, & Laberio anulum aureum cum quingentis sestertijs dedit. Tunc Publius ad Laberium recedentem, ait: Quicum contendisti scriptor, hūc spectator subleua. Sed & Laberius sequenti statim commissione, mimo nouo interiecit hos uersus: Publij dicta.

Non possunt primi esse omnes omni in tempore.
Summum ad gradum cum claritatis ueneris,
Consistes ægre: & citius, quàm *ascendas, decides.
Cecidi ego, cadet qui sequitur. laus est publica.

Ex Gell. l. 17. c. 14.

*descendas

Publij autem sententiæ feruntur lepidæ, & ad communem usum accommodatissimæ. ex quibus has fere memini singulis uersibus circunscriptas:

Publij sententiæ lepidæ.

Malum consilium est, quod mutari non potest.
Beneficium dando accepit, qui digno dedit.
Feras, non culpes, quod mutari non potest.
Cui plus licet quàm par est, plus uult quàm licet.
Comes facundus in uia pro uehiculo est.
Frugalitas miseria est rumoris boni.

Hæredis fletus sub persona risus est.
Furor fit læsa sæpius patientia.
Improbè Neptunum accusat, qui iterum naufragiũ facit.
Nimium altercando ueritas amittitur.
Pars beneficij est, quod petitur, si citò neges.
Ita amicum habeas, posse ut fieri inimicum putes.
Veterem ferendo iniuriam, inuitas nouam.
Nunquam periculum sine periculo uincitur.

Pylades et Hylas Histriones.

Sed quia semel ingressus sum scenã loquẽdo, nõ Pylades histrio nobis omittendus est: qui clarus in opere suo fuit tẽporibus Augusti, et Hylã discipulũ usq; ad æqualitatis cõtẽtionẽ eruditione prouexit. Populus deinde inter utriusq; suffragia diuisus est, & cũ canticũ quoddã saltaret Hylas, cuius clausula erat, τὸν μέγαν Ἀγαμέμνονα, *sublimẽ ingentẽq; Hylas uelut metiebatur: nõ tulit Pylades, et exclamauit è cauea,* σὺ μακρὸν οὐ* μέγαν ποιεῖς. *Tũc eũ populus coegit idẽ saltare canticũ. cũq; ad locũ uenisset, quẽ reprehẽderat, expreßit cogitantẽ, nihil magis ratus magno duci conuenire, q̃ pro omnibus cogitare. Saltabat Hylas Oedipodẽ, & Pylades hac uoce securitatem saltantis castigauit* σὺ βλέπεις. *Cùm in Herculem furentem prodisset, & nonnullis incessum histrioni conuenientem non seruare uideretur: deposita persona, ridentes increpuit,* μωροὶ, μαινόμενον ὀρχοῦμαι. *Hac fabula & sagittas iniecit in populum. Eandẽ personam cum iussu Augusti in triclinio ageret, & intendit arcũ, & spicula immisit. Nec indignatus est Cæsar, eodẽ se loco Pyladi, quo populo R. fuisse. Hic q̃a ferebatur mutasse rudis illius saltationis ritũ, qui apud maiores uiguit, & uenustã induxisse nouitatẽ: interrogatus ab Augusto, quæ saltationi cõtulisset, respõdit* *αὐλῶν συρίγγων τε νο-

μεταποιεῖς

λυδίων

τ' ἐνοπὴν, ὁμαδόν τ' ἀνθρώπων. Idem cum propter populi seditionē pro contētione inter se Hylamq; habita, cōcitatam indignationem excepisset Augusti, respōdit: καὶ ἀχαριστεῖς βασιλεῦ, ἔασον αὐτοὺς περὶ ἡμᾶς ἀσχολεῖσθαι.

Quomodo Plato uino indulgendum esse præceperit: & quàm periculosum turpeque sit, tactus ac gustus uoluptatibus esse obnoxium. Cap. VIII.

HIs dictis, & excitata lætitia, cum in Auieno memoria florida, & amœnitas laudaretur ingenij, mēsas secūdas minister admouit. Et Flauianus: Multi, ut extimo, in hoc à Varrone dissentiūt, q in illa lepidißima satyra Menippea, quæ inscribitur, Nescis quid uesper seruus uehat: de secūda mēsa placētas remouit. Sed quæso dicas, Cecinna, uerba ipsa Varronis, si tibi beneficio memoriæ tenacioris hæserunt. Et Albinus, Locus, inquit, Varronis, quē referri à me imperas, in his ferè uerbis est: Bellaria ea maximè sunt mellita, quæ mellita non sunt: *Dulcibus enim cū pepsi societas infida. Significant autē bellaria, omne mensæ secundæ genus. nam quæ πέμματα Græci, uel τραγήματα dixerunt, ea ueteres nostri appellauere bellaria. Vina quoq; dulciora est inuenire in comœdijs antiquioribus hoc uocabulo, dictaq; ea Liberi bellaria. Et Euangelus: Agite antequàm surgendum nobis sit, uino indulgeamus. Quod decreti Platonici auctoritate faciemus: qui existimauit fomitē esse quendā, & incitabulum ingenij, uirtutisq;: si mens, & corpus hominis uino flagret. Tū Eustathius, Quid* agis, inquit, Euangele? an Platonē extimas haurienda paßim uina suasisse; & nō magis inter minuta pocula iucundiorem, liberaliorem q; inuitationem, quæ fieret sub quibusdam quasi arbitris, & magistris conuiuiorum sobrijs, non improbasse? Et hoc

Masserius apud Aulū Gellium c. 11. lib. 13. ex Cœlio Rhodigino hunc locum sic restituit, πέμμασιν enim & πέψει societas in fida.

alis

*est, quod in primo, et in secundo de legibus non inutile uiris esse decernit. nam & modicis, honestisq; inter bibendum remißionibus refici, integrariq; animos ad instauranda sobrietatis officia extimauit, redditosq; sensim lætiores, & ad intentiones rursus capessendas fieri habiliores, & simul si qui penitus in his affectionum cupiditatumq; errores inessent, quos celaret alioqui pudor reuerens, ea omnia sine graui periculo libertate per uinū data detegi, & ad corrigendum medendumq; fieri opportuniora. Atq; hoc etiā Plato ibidem dicit, non diffugiendas esse huiuscemodi exercitationes *aduersus propulsandā uini uiolentiam, neq; ullum unquā continentem prorsum, aut tēperantem satis fideliter uisum esse, cui uita non inter ipsa errorum pericula, & in medijs uoluptatum illecebris explorata sit: nā cui Libētiæ Gratiæq; omnes conuiuiorum incognitæ sint, quiq; illarum omnino expers sit, si eum forte ad participandas huiusmodi uoluptates aut uoluntas tulerit, aut casus induxerit, aut necißitas impulerit, mox deliniri, & capi, neq; mentem eius, animumq; consistere. Congrediendum igitur, & tanquam in acie quadam cum uoluptarijs rebus, cumq; ista uini licentia cominus decernendum, ut aduersus eas non fuga, nec absentia simus tuti, sed animi uigore, & constanti præsentia, moderatoq; usu temperantiam continentiamq; tueamur, & calefacto simul, refotoq; animo, si quid in eo uel frigidæ tristitiæ, uel torpentis uerecundiæ, fuerit, diluamus.*

* ad

Sed quia uoluptatum fecimus mentionem, docet Aristoteles, à quibus uoluptatibus sit cauendum. Quinque enim sunt sensus hominum, quos Græci αἰσθήσεις appellant, per quos uoluptas animo, aut corpori quæri uidetur: tactus, gustus, odoratus, uisus, auditus. ex his omnibus uoluptas,

Ex Gell. l. 19. cap. 2.

*quæ immodicè capitur, ea turpis, atq; *improba est. sed.n. quæ nimia ex gustu atq; tactu est, ea uoluptas, sicut sapientes uiri censuerunt, omnium rerum fœdißima est: eosq; maxime, qui sese duabus istis uoluptatibus dediderunt, grauissimi uitij uocabulis Græci appellauerunt, uel ἀκρατεῖς, uel ἀκολάστους: nos eos uel incontinentes dicimus, uel intẽperãtes. Istas autem uoluptates duas, gustus atq; tactus, id est, cibi atq; ueneris, solas hominibus cõmunes uidemus esse cum beluis. & idcirco in pecudũ ferorumq; animalium numero habetur; quisquis est his ferarum uoluptatibus occupatus. Cæteræ ex tribus alijs sensibus proficiscentes, hominũ tantum propriæ sunt. Verba super hac re Aristotelis philosophi in medium proferã: ut quid de his infamibus uoluptatibus tã clarus, atq; inclytus uir sentiat, publicetur:* improbata.

Διατὶ οἱ κατὰ τὴν τῆς ἁφῆς ἢ γεύσεως ἡδονὴν γιγνομένην ἂν ὑπερβάλλωσιν, ἀκρατεῖς λέγονται. οὔτε γὰρ περὶ τὰ ἀφροδίσια ἀκόλαστοι τοιοῦτοι, οὔτε περὶ τὰς τῆς τροφῆς ἀπολαύσεις. τῶν δὲ κατὰ τὴν τροφὴν, ἀπ' ἐνίων μὲν ἐν τῇ γλώττῃ τὸ ἡδὺ ἀπ' ἐνίων δὲ ἐν τῷ λάρυγγι. διὸ καὶ φιλόξενος γεράνου λάρυγγα ηὔχετο ἔχειν. οἱ δὲ κατὰ τὴν ὄψιν καὶ τὴν ἀκοὴν οὐκ ἔτι. ἢ διὰ τὸ τὰς ἀπὸ τούτων γινομένας ἡδονὰς κοινὰς εἶναι ἡμῖν καὶ τοῖς ἄλλοις ζώοις. ἅτε οὖν οὖσαι κοιναὶ ἀτιμόταταί εἰσι καὶ μάλιστα μόναι ἐπονείδιστοι. ὥστε τὸν ὑπὸ τούτων ἡττώμενον ψέγομεν. καὶ ἀκρατῆ, καὶ ἀκόλαστον λέγομεν. διὰ τὸ ὑπὸ τῶν χειρίστων ἡδονῶν ἡττᾶσθαι. οὐσῶν δὲ τῶν αἰσθήσεων πέντε, τὰ ἄλλα ζῷα ἀπὸ δύο μόνων τῶν προειρημένων ἥδεται. κατὰ δὲ τὰς ἄλλας, ἢ ὅλως οὐχ ἥδεται, ἢ κατὰ συμβεβηκὸς τοῦτο πάσχει. ὁρῶν μὲν γὰρ τὸ ὁρῶν, ἢ ὀσφραινόμενον χαίρει, ὅτι ἀπολαύει, καὶ ὅταν πληρωθῇ οὐδὲ

τὰ τοιαῦτα ἡδέα αὐτῷ. ὥσπερ οὐδὲ ἡμῖν ἡ τοῦ παρέχους ὀδμὴ, ὅταν ἄδην ἔχωμεν τοῦ φαγεῖν· ὅταν δὲ ἐνδεεῖς ὦμεν ἡδεῖα. ἡ δὲ τοῦ ῥόδου ἀεὶ ἡδεῖα.

Quis igitur, habens aliquid humani pudoris, uoluptatibus istis duabus, coeundi atque comedendi, quæ homini cum sue atque asino communes sunt, gratuletur? Socrates quidem dicebat, homines multos propterea uelle uiuere, ut ederent & biberent; se bibere atque esse, ut uiueret. Hipppocrates autem, diuina uir scientia, de coitu uenereo ita existimabat: Partem esse quandam morbi teterrimi, quem nostri comitialem dixerunt. Nanque ipsius uerba hæc traduntur: τὴν συνουσίαν εἶναι μικρὰν ἐπιληψίαν: *id est, coitum esse paruum morbum comitialem.*

FINIS LIBRI SECVNDI.

Secundo huic libro suum deesse finem, & sequenti item principium, id facilius perspectu est, quàm ut admonendus sit lector. si quid tamen lucis tantis addi tenebris queat, hanc librorum putem fuisse cohærentiam. In fine primi libri mentio facta erat de poeta Vergilio: sed cum cœnæ tempus interpellaret, placitum fuit sermonem eum reseruari colloquio diei sequentis. quare cum secundus liber ea contineat, quæ dicta erant inter cœnandum, restabat, ut tertio ea, quæ de Vergilio dicenda erant, explicarentur: quorum magnam certe partem desiderari nemo non facile animaduerterit. Sed hæc deplorari à nobis possunt, emendari non possunt.

MACROBII AVRELII THEODOSII, V.C. ET ILL.

Saturnaliorum,

LIBER TERTIVS.

Quàm accuratè Vergilius expresserit diuersos ritus sacrificandi. Cap. I.

Violatum cum se nosset Aeneas, & multa cæde pollutum, ait:

Tu genitos cape sacra manu, patriosq; Penates: Aeneid. 2.
Me bello è tanto digressum, & cæde recenti,
Attrectare nefas: donec me flumine uiuo Abluero.

Post Caietæ quoque nutricis sepulturam, quò potißimùm nauigans appellitur, quam ad eam partem, per quam fluuio Tyberinus amœno in mare prorumpit, ut confestim in ipso Italiæ limine fluuiali unda ablutus, posset quàm purissime Iouem, Phrygiamq; ex ordine matrem inuocare. Quid, quòd Euandrum aditurus per Tyberim nauigat, quòd eum esset reperturus Herculi sacra celebrantem, ut sic purificatus sacris poßit hospitalibus interesse? Hinc & Iuno ipsa conqueritur, non magis quòd Aeneam contigisset contra suum uelle in Italiam peruenire, quàm quòd optato potiretur Tybridis alueo. quia sciret eum hoc amne purificatum, posse sacra etiam sibi ritè perficere: nam ne supplicari quidem sibi ab eo uellet. Nunc (quoniam purificationem, ad sacra superorum pertinentē deorum, in Vergiliana obseruatione monstrauimus) uidea-

mus, utrū etiam circa inferorū deorum cultum proprietatē moris idem poeta seruauerit. Constat dijs superis sacra facturum corporis ablutione purgari: cum uero inferis litandum est, satis actum uidetur, si aspersio sola cōtingit. De sacris igitur superorum ait Aeneas: Donec me flumine uiuo Abluero. At Dido cum sacra dijs inferis instituit, ait:

Aeneid. 4. Annam chara mihi nutrix huc siste sororem.
Dic corpus propet fluuiali spargere lympha, et alibi,
Sparserat & latices simulatos fontis Auerni.

Necnon cum Misenum sepulturæ mandari refert idem:

circunluit Ter socios pura *circuntulit unda,
Spargens rore leui.

Sed & cum facit Aeneam apud inferos ramum Proserpinæ consecraturum, ita refert:

Aeneid. 6. Occupat Aeneas aditum, corpusq; recenti
Spargit aqua.

Quàm proprie Vergilius usus sit uerbis ad sacra pertinentibus. Cap. II.

VErborū autē proprietas, tā poetæ huic familiaris est, ut talis obseruatio in Vergilio esse iam desinat. nullis tamen magis propriè usus est, quàm sacris, uel sacrificialibus uerbis. & primum non omiserim, in quo pleriq; falluntur, *Porricere.* Extaq; salsos Porriciam in fluctus: non, ut quidam, Proijciam: existimantes dixisse Vergilium proijcienda exta, qui adiecit, in fluctus. sed non ita est. nam ex disciplina aruspicum, & ex præcepto pontificum, uerbum hoc solenne sacrificantibus est: sicut Veranius ex primo libro Pictoris ita dissertationem huius uerbi executus est: Exta porriciunto dijs tanto in altaria, aram'ue, focum'ue, eo'ue quò exta dari debebunt. Porricere ergo,

non proijcere, proprium sacrificii uerbum est. Et quia dixit Veranius in Aram, focum'ue, eo'ue quò exta dari debebunt, non pro ara, & pro foco mare accipiendum est, cùm sacrificium dijs maris dicatur, ait enim:

Dij, quibus imperium est pelagi, quorum æquora curro, *Aeneid. 5.*
Vobis lætus ego hoc candentem in littore taurum
Constituam ante aras, uoti reus, extaq; salsos
Porriciam in fluctus, & uina liquentia fundam.

Ex his docetur in mare ritè potuisse porrici exta, nō proiici. Constituā ante aras uoti reus. Hæc uox propria sacrorū est, ut Reus uocetur, qui suscepto uoto se numinibus obligat: Damnatus autē qui promissa uota *non soluit. Sed de hoc non opus est à me plura proferri, cum uir doctißimus Eustathius paulo antè hanc partem plenius executus sit. Est profundā scientiā huius poetæ in uno sæpe reperire uerbo, quod fortuito dictum uulgus putaret. multifariam.n. legimus quòd litare sola non poßit oratio, nisi & is, qui deos precatur, etiam aram manibus apprehendat. Inde Varro Rerum diuin. lib. 5 dicit aras primum ansas dictas, quòd esset necessarium à sacrificātibus ea teneri. Ansis autem teneri solere uasa quis dubitet? Commutatione ergo literarum, aras dici cœptas, ut Valesios et Fusios dictos prius, nūc Valerios et Furios dici. Hæc oīa illo poeta executus est uersu,

Reus, Damnatus. *iam*

Mos tangēdi aras.

Talibus orantem dictis, arasq; tenentem *Aeneid. 4.*
Audiit omnipotens.

Non'ne eo additum crediderit, non quia orabat tantum, sed quia & aras tenebat, auditum? Necnon cum ait:

Talibus orabat dictis, arasq; tenebat. Item, *Aeneid. 1.*
Tango aras, medios ignes, & numina testor *Aen. 12.*

Eandem uim nominis ex apprehensione significat.

Idem

Idem poeta tam ſcientia profundus, quàm amœnus ingenio, nonnulla de ueteribus uerbis, quæ ad proprietatem ſacrorum nouerat pertinere, ita interpretatus eſt, ut mutato uerbi ſono integer intellectus maneret. nam primo pontificij iuris libro apud Pictorem *uerbum hoc poſitum eſt, uitulari. de cuius uerbi ſignificatu* Titius *ita retulit:* Vitulari *eſt uoce lætari.* Varro *etiam in libro* XV. Rerum *diuinarum ita refert, quòd pōtifex in ſacris quibuſdam uitulari ſoleat: quod* Græci παιανίζειν *uocant.* Has *tot interpretationis ambages, quàm paucis uerbis docta* Maronis *elegantia expreſsit,*

Lætumq; choro pæana canentes.

Nā *ſi uitulari eſt uoce lætari, quod eſt* παιανίζειν*: non'ne in cantu læti* παιᾶνος *enarratio uerbi perfecta ſeruata?* Et *ut huic uocabulo diutius immoremur,* Hyllus *libro, quē de dijs compoſuit, ait* *Vitulam *uocari deam, quæ lætitiæ præeſt.* Piſo *ait uitulam uictoriam nominari. Cuius rei hoc argumentum profert: quòd poſtridie* Non. Iulias *re bene geſta, cum pridie populus à* Tuſcis *in fugam uerſus ſit, unde* Populi *fugia dicuntur, poſt uictoriam certis ſacrificijs fiat uitulatio.* Quidam *nomen eius animaduerſum putant, quòd potens ſit uitæ tolerandæ.* Ideo *huic deæ pro frugibus fieri ſacra dicuntur, quia frugibus uita humana toleratur. unde hoc eſſe animaduertimus, quod ait* Vergilius:

Cum faciam uitula pro frugibus, ipſe uenito.

Vt *uitula dixerit pro uitulatione, quod nomen eſſe ſacrificij ob lætitiam facti, ſuperius expreſsimus.* Meminerimus *tamen ſic legendum per ablatiuum: Cum faciam uitula pro frugibus, id eſt, cum faciam rem diuinam, non oue, non capra, ſed uitula: tanquam dicat, cum uitulam pro frugibus*

Vitulinā

Eclog. 4.

bus sacrificauero: quod est, cum uitula rem diuinam fecero. Pontificem Aeneam uel ex nomine referendorum laborũ eius ostendit. pontificibus enim permissa est potestas memoriam rerum gestarum in tabulas conferendi, & hos annales appellant equidem maximos, quasi à pontificibus maximis factos. unde ex persona Aeneæ ait: *Aeneid. 2.*

Et uacet annales nostrorum audire laborum.

De sacro, profano, sancto, & religioso, quid ea sint, & quàm diligenter horum uerborum proprietates expresserit Maro. Cap. III.

ET quia inter decreta pontificũ hoc maxime quæritur, quid sacrũ, quid sanctũ, quid religiosum: quærẽdum utrum ijs secundũ definitionẽ suam Vergilius usus sit, & singulis uocabuli sui proprietatẽ more suo seruarit.

Sacrum est, ut Trebatius libro primo de Religionibus refert, quicquid est, quod deorum habetur. Huius definitionis poeta memor, ubi sacrum nominauit, admonitionem deorum pene semper adiecit: *Sacrum.*

Sacra Dioneæ matri, diuisq; ferebã. Item, *Aeneid. 1.*

Sacra Ioui Stygio quæ rite incepta paraui. Item, *Aeneid. 4.*

Tibi enim, tibi maxima Iuno Mactat sacra ferens. *Aeneid. 8.*

Profanum omnes pene consentiunt id esse, quod extra faniticam causam sit, quasi porrò à fano & religione secretum. Cuius significatus exemplum consecutus est, cum de luco & *adyto inferorum sacro utroque loqueretur. *Profanũ. Porro, hic Procul. aditu*

Procul ò procul este profani,

Conclamat uates, totoq; absistite luco:

Eò accedit, quòd Trebatius profanum id proprie dici ait, quod ex religioso, uel sacro in hominũ usũ, proprietatẽq; cõuersum est. quod uel apertissime poeta seruauit, cum ait:

Fanne

Aeneid.12. Faune precor miserere, inquit, tuq; optima ferrum
Terra tene; colui uestros si semper honores,
Quos cõtra Aeneadæ bello fecere profanos. dixerat. n.
Sed stirpẽ Teucri nullo discrimine sacrũ Sustulerant.
Vnde ostendit propriè profanum esse, quod ex sacro promiscuum humanis actibus accommodatum est.

Sanctum est, ut idem Trebatius libro decimo Religionum refert: interdum idem quod sacrum, idemq; quod regiosum: interdum aliud, hoc est, nec sacrum, nec religiosum est. Quod ad secundam speciem pertinet.

Aeneid.12. Sancta ad uos anima, atq; istius nescia culpæ, Descendã.
Non enim sacro aut religioso eius anima tenebatur, quàm sanctã hoc est incorruptã, uoluit ostẽdere, ut in illo quoq;,

Aeneid.12. Tuq; ô sanctissima coniux Felix morte tua.
In quo castitatis honorẽ incorruptæ uxoris amplexus est. unde et sanctæ leges, quæ nõ debent pœnæ sanctione corrumpi. Quòd autẽ ad priorẽ speciei definitionem de sancto attinet .i. ut non aliud sit quàm sacrum, aut religiosum:

Aeneid.2. Ecce leuis summo de uertice uisus Iuli
Fundere lumen apex. Et paulo post,
Nos pauidi trepidare metu, crinemq; flagrantem
Excutere, & sanctos restinguere fontibus ignes.
Hic enim sanctos ac si sacros accipiemus: quia diuinitus contigerunt. Item,

Aeneid.6. Tuq; ô sanctissima uates Præscia uenturi.
Non aliud nisi sacram uocat, quam uidebat & uatem, & Deo plenam & sacerdotem.

Religiosum & religio, de quibus et Gel. lib. 4. cap. 9.

Superest, ut quid sit religiosum cum Vergilio communicemus. Seruius Sulpicius religionem esse dictam tradidit, quæ propter sanctitatem aliquam remota ac seposita à no-

bis

bis sit, quasi à relinquendo dicta, ut à carendo ceremonia.
Hoc Vergilius seruans ait:

Est ingens gelidum lucus prope Cæritis amnem
Religione patrûm latè sacer.

Et adiecit, quo proprietatem religionis exprimeret: *Aeneid. 8.*

Vndiq; colles
Inclusere caui, & nigra nemus abiete cingit.

Quæ res utique faciebat lucum à communione populi secretum. Et ut relictum locum ostenderet non sola adeundi difficultate, adiecit & sanctitatem:

Syluano fama est ueteres sacrasse Pelasgos
Agrorum, pecorisq; Deo.

Secundum Pompeium Festum religiosi sunt, qui facienda & uitanda discernunt. hinc Maro ait:

Riuos deducere nulla Relligio uetuit.

Quòd autem ait deducere, nihil aliud est, quàm detergere. nam festis diebus riuos ueteres sordidatos detergere licet, nouos fodere non licet. *Georgic. 1.* *Deducere, quid sit apud Vergilium.*

In trãscursu et hoc notãdũ est, quod et ipse uelut præteriẽs sub unius uerbi significatione proiecit. cauetur .n. in iure põtificio, ut quoniã oues duabus ex caussis lauari solẽt, aut ut curetur scabies, aut ut purgetur lana: festis diebus purgãdæ lanæ gratia oues lauari nõ liceat, liceat aũt, si curatione scabies abluẽda sit. ideo hoc quoq; inter cõcessa numerauit.

Balantumq; gregem fluuio mersare salubri. *Ibidem.*

Quod si hucusq; dixißet, licita, & uetita confunderet, sed adijciendo, salubri, causam concessæ ablutionis expreßit.

Quid delubrum, qui dij penates: & quòd ne in his quidem Vergilius à sua recesserit diligentia. Cap. IIII.

NOmina etiam sacrorum locorum sub congrua proprietate proferre, pontificalis obseruatio est. Ergo

delu-

delubrum quid pontifices proprie uocent, & qualiter hoc nomine Vergilius usus sit, requiramus. Varro libro octauo Rerum diuinarũ, Delubrũ, ait, alios extimare, in quo præter ædem sit area assumpta, Deũ caussa, ut est in circo Flaminio Iouis Statoris: alios, in quo loco Dei simulachrũ dedicatum sit. Et adiecit, sicut locũ, in quo figerent candelã, candelabrum appellatum: ita in quo deum ponerent, nominatum delubrum. His à Varrone præscriptis, possumus intelligere id potissimum ab eo probatum, quod ex sua consuetudine in ultimo posuit: ut ab Dei dedicato simulachro delubrum cœperit nuncupari. Vergilius tamen utranque rationem diligenter est executus. ut enim à postrema incipiamus, obseruauit delubrũ nominaturus, aut proprie deorũ nomina, aut ea, quæ dijs accommodarentur, inserere:

Aeneid. 2. At gemini lapsu delubra ad summa dracones
Effugiunt;

& ut mox simulachrum nominaret, subtexuit:

Sæuæq; petunt Tritonidis arcem.
Sub pedibusq; deæ, clypeiq; sub orbe teguntur. Item,
Nos delubra deum miseri, quibus ultimus esset
Ille dies, festa uelamus fronde per urbem.

Illam uero opinionem de area, quam Varro prædixerat, non dimisit:

Principio delubra adeunt, pacemq; per aras
Aeneid. 4. Exquirunt. Et mox,
Aut ante ora deûm pingues spatiatur ad aras

Quid. n. aliud est spatiari, quàm spatio lati itineris obambulare? ob quod adijciẽdo Ante aras, ostẽdit areã assumptã deorũ causa. Ita suo more uelut aliud agẽdo implet arcana.

De dijs quoque Romanorum proprijs. i. penatibus, aster

aspersa est huic operi non incuriosa subtilitas. Nigidius.n. *de diis libro decimonono requirit, num dii Penates sint* Troianorum Apollo *&* Neptunus,*qui muros eis fecisse dicuntur: & num eos in* Italiam Aeneas *aduexerit.* Cornelius *quoque* Labeo *libro de diis Penatibus eadem existimat.* Hanc *opinionem sequitur* Maro, *cum dicit:*

Sic fatus, meritos aris mactabat honores, *Aeneid. 5.*

Taurum Neptuno, *taurum tibi pulcher* Apollo.

Varro Rerum *humanarum secũdo,* Dardanũ *refert deos* Penates *ex* Samothrace *in* Phrygiã, *&* Aeneã *ex* Phrygia *in* Italiam *detulisse.* Qui *sint autẽ dii* Penates, *in libro qui dẽ memorato* Varro *nõ exprimit: sed qui diligentius eruũt ueritatem,* Penates *esse dixerunt, per quos penitus spiramus, per quos habemus corpus, per quos rationẽ animi possidemus. Esse autẽ medium æthera* Iouem, Iunonẽ *uerò imũ aera cum terra, &* Mineruam *summum ætheris cacumen, eo argumento utuntur, quòd* Tarquinius Demarathi *Corinthii filius,* Samothraciis *religionibus mystice imbutus, uno templo ac sub eodem tecto, numina memorata coniungit.* Cassius *uerò* Hemina *dicit* Samothracas *deos, eosdẽq;* Romanorum Penates, *propriè dici* θεοὺς μεγάλους, θεοὺς χρηστούς, θεοὺς δυνατούς. *Noster hæc sciens ait:*

Cum socijs, natoq;, penatibus, & magnis diis. *Aeneid. 5.*

Quod exprimit θεοὺς μεγάλους. *Sed et omnia hæc nomina cũ in uno de supradictis nominibus seruat, doctrinã procul dubio suam de hac omni opinione confirmat. cum enim ait:*

Iunonis *magnæ primum prece numen adora,*

Τὴν μεγάλην *nominat,* *Aeneid. 3.*

Adsit lætitiæ Bacchus *dator, & bona* Iuno, *Aeneid. 1.*

Τὴν χρηστήν*: Dominamq; potentem* τὴν δυνατήν. *Eodem*

nomine appellauit & Vestam, quam de numero Penatum, aut certè comitē eorum esse manifestū est: adeò ut & consules & prætores *seu dictatores cum ineunt magistratum, Lauinii rem diuinam faciant Penatibus pariter & Vestæ. Sed & Vergilius ubi ex persona Hectoris dixit:

sed &

Aeneid. 2.

Sacra suosq; tibi cōmēdat Troia penates: mox adiecit:

Sic ait: & manibus uittas, Vestamq; potentem,

Aeternumq; adytis effert penetralibus ignem.

Addidit Higinius in libro, quem de Dijs penatibus scripsit, uocari eos θεοὺς πατρῴους. Nec hoc Verg. ignoratū reliqt:

Aeneid. 2.

Dij patrij seruate domum, seruate nepotem. Et alibi,

Patrijq; penates.

Quanta fuerit Vergilij cura in exprimendis diuersis hostiarum generibus: & cur Mezentiū contemptorē dixerit deorum. Cap. V.

NEc minus de sacrificiorum usu, quàm de deorum sciētiā diligentiam suam pandit. Cùm enim Trebatius libro primo de Religionibus doceat, hostiarum genera esse duo: unum, in quo uoluntas dei per exta disquiritur: alterum, in quo sola anima deo sacratur: unde & aruspices animales has hostias uocant: utrunq; hostiarum genus Vergilius in carmine ostendit. & primo quidem illud, quo uoluntas numinum per exta monstratur:

Duo hostiarū genera: animale unum, alterum consultatorium.

Mactat lectas de more bidentes. Et mox,

Aeneid. 4.

Pecudumq; reclusis

Pectoribus inhians spirantia consulit exta.

Alterum illud, in quo hostia animalis dicitur, quòd eius tantùm anima sacratur, ostēdit, cum facit Entellum uictorem Eryci mactare taurum. nam ut expleret animalis hostiæ causas, ipso usus est nomine:

Hunc tibi Eryx meliorem animam pro morte Daretis.

Et ut

Et ut nuncupata uota significaret, ait, Persoluo: quod de uoto propriè dicitur. utq; ostenderet persolutum dijs significauit dicens:

Sternitur, exanimisq; tremens procumbit humi bos. *Aeneid. 5.*

Videndum etiam, ne & illam hostiam ostendat animalem:

Sanguine placastis uentos, & uirgine cæsa *Aeneid. 2.*
Cùm primùm Iliacas Danai uenistis ad oras.
Sanguine quærendi reditus, animaq; litandũ Argolica.

Nam & animam, id est, hostiæ nomen, posuit: & litare, quod significat sacrificio facto placare numen.

In his ipsis hostijs, uel animalibus, uel cõsultatorijs quædã sunt, quæ hostiæ iniuges uocãtur. i. quæ nũquã domitæ, ac iugo subditæ sunt. Harum quoq; noster poeta sic meminit: *Iniuges boues.*

Nunc grege de intacto septem mactare iuuencos *Aeneid. 6.*
Præstiterit, totidem lectas de more bidentes.

Et ut iniuges euidentius exprimeret, adiecit:

Et intacta totidem ceruice iuuencas.

Eximii quoq; in sacrificiis uocabulum, non poeticum ἐπίθετον, sed sacerdotale nomen est. Veratius enim in pontificalibus quæstionibus docet, eximias dictas hostias, quæ ad sacrificium destinatæ eximantur è grege: uel quòd eximia specie, quasi offerendæ numinibus, eligantur. hinc ait: *Hostiæ eximiæ.*

Quattuor eximios præstanti corpore tauros.

Vbi quòd eximuntur, eximios: quòd eliguntur, præstanti corpore mõstrauit. Ambarualis hostia est, ut ait Põpeius Festus, quæ rei diuinæ causa circum arua ducitur, ab his, qui pro frugibus faciunt. Huius sacrificii mentionem in Bucolicis habet, ubi de apotheosi Daphnidis loquitur: *Hostiæ ambaruales.*

Hæc tibi semper erunt, & cùm solennia uota
Reddemus nymphis, & cùm lustrabimus agros.

Vbi lustrare significat circuire . hinc enim uidelicet & nomen hostiæ acquisitum est, ab ambiendis aruis. sed & in Georg. *lib.* 1.

Terq; nouas *circum felix eat hostia fruges.*

Obseruatum est à sacrificantibus, ut si hostia, quæ ad aras duceretur, fuisset uehementius reluctata; ostendissetq; se inuitam altaribus admoueri, amoueretur: quia inuito Deo *offerri eam putabant. quæ autem stetisset oblata, hanc uolenti numini dari existimabant.* Hinc noster,

Et *ductus cornu stabit sacer hircus ad aras.* Et alibi,

Et *statuam ante aras aurata fronte iuuencum.*

Mezentius quare contemptor diuum. *Adeo autem omnem pietatē in sacrificijs, quæ dijs exhibenda sunt, posuit: ut propter contrariā causam* Mezentiū *uocauerit contemptorē deorum . neq;.n. (ut* Aspro *uidetur) ideo contēptor diuūm dictus est, quòd sine respectu deorum in homines impius fuerit . alioqui multo magis hoc de* Busiride *dixisset, quē longè crudeliorem, illaudatum uocasse cōtentus est. Sed ueram huius contumacissimi nominis causam in primo libro* Originum Catonis *diligens lector inueniet. ait enim,* Mezentium Rutulis *imperasse, ut sibi offerrent, quas dijs primitias offerebāt: &* Latinos *oēs similis imperij metu ita uouisse:* Iupiter, *si tibi magis cordi est, nos ea tibi dare potius quàm* Mezētio, *uti nos uictores facias.* Ergo *q. diuinos honores sibi exegerat, merito dictus est à* Vergilio *contemptor deorū.* Hinc *pia illa insultatio sacerdotis:*

Aen. 11. H*æc sunt spolia & de rege superbo* Primitiæ.

ut nomine contumaciæ, cuius pœnas luit, raptas de eo notarent exuuias.

Mirandam fuisse Vergilij *circa* Romana, *tum circa externa* etiam

etiam sacra doctrinam: quod ex Apollinis Delij, & Herculis uictoris sacris ostend itur. Cap. VI.

MIrāda est huius poetæ & circa nostra, & circa externa sacra doctrina. neq;.n.de nihilo est, quòd cū Delō uenit Aeneas, nulla ab eo cæsa est hostia, nisi cùm proficisceretur, Apollini & Neptuno res diuina facta est. cōstat.n. (sicut Cloatius Verus ordinatorum libro 2. docet) esse Deli aram, apud quam hostia non cæditur, sed tantum solēni Deum prece uenerantur. Verba Cloatij hæc sunt: Deli ara est Apollinis γεννήτορος, in qua nullum animal sacrificatur: quam Pythagoram, uelut inuiolatam, adorasse produnt. Hāc ergo esse, quæ adoratur ab Aenea, γεννήτορος aram poeta demonstrat. siquidem tēplū ingressus Pontifex, nullo acto sacrificio, statim inchoat precē: & ut genitorā expreßius nominaret, Da pater augurium. At uerò cùm taurum mox immolat Apollini & Neptuno, apud aliā utiq; aram factū intelligimus. Et bene suprà tantūmodo patrem, quod ibi proprium est; & infrà, quod cōmune est, Apollinē nominat. Meminit huius aræ & Cato de liberis educandis in hæc uerba: Nutrix hæc omnia faciebat in uerbenis, ac tubis sine hostijs, ut Deli ad Apollinis genitiui aram. Eodē uersu non omittendum puto, cur saxo uetusto dixerit extructū tēplū. Velius Lōgus, Immutatio est, inquit, epitheti, uult.n. dicere uetustatē tēpli. Hunc multi alij commentatores secuti sunt. Sed frigidū est, ædificij ætatē notare. Epaphus autē uir plurimæ lectionis lib. 17. ait, Delphis quodā tēpore euenisse, ut templū religiosum antea & intactū spoliatū, incensumq; sit. Et adijcit, multas circa Corinthum urbes insulasq; proximas terræmotu haustas, Delon neque antea neque postea hoc incommodo uexatam, sed

Hostia ubi Apollini non cædatur.

Templum uetusto saxo extructum esse cur dixerit.

sed semper, eodem manere saxo. Thucydides etiã historiarũ libro 3. idem docet. *Non mirum ergo si præsidio religionis tutam insulam semper ostendens, & reuerentiã sibi locorũ accessisse dicit, continuã saxi eiusdẽ.i. insulæ firmitatem. ut seruauit* Apollinis *genitoris proprietatẽ, patrẽ uocãdo.*

Aeneid. 8.

Hercules unde uictor dicatur.

Idẽ curauit Herculẽ uocando uictorem. Hæc inquit, limina uictor Alcides subijt. Varro Rerum diuinarũ libr. 4. uictorẽ Herculem putat dictum, q omne animalium genus uicerit. Romæ aũt uictoris Herculis ædes duæ sunt: una ad portam trigeminã, altera in foro boario. Huius commẽti causam Masurius * Albinus Memorabilium libr. 1. aliter exponit. Marcus, inquit, Octauius Herennius prima adolescentia tibicen, postquàm arti suæ diffisus est, instituit mercaturã: & bene re gesta, decimam Herculi profanauit. postea cùm nauigans hoc idem ageret, à prædonibus circumuentus fortissimè pugnauit, & uictor recessit. hunc in somnijs Hercules docuit sua opera seruatum. cui Octauius, impetrato à magistratibus loco, ædem sacrauit, & signũ: Victoréq; incisis literis appellauit. Dedit ergo epitheton Deo. quo & argumentum ueterum uictoriarum Herculis, et cõmemoratio nouæ historiæ, quæ recenti Romano sacro causam dedit, contineretur. Nec frustra in eodem loco dixit:

Sabinus

Et domus Herculei custos Pinaria sacri.

Pinarij custodes ædis Herculis.

Quidam enim aram maximam, cùm uicino flagraret incendio, liberatam à Pinariis ferunt: & ideo sacri custodem domum Pinariam dixisse Vergilium, κατὰ διασολὴν, inquit, Potitiorum, qui ab Appio Claudio præmio corrupti, sacra seruis publicis prodiderunt. Sed Veratius pontificalis in eo libro, quem fecit de Supplicationibus, ita ait: Pinariis, qui nouissimi comeso prandio ue-

nissent

nissent, cùm iam manus pransores lauarent, præcepisse Herculem, ne quid postea ipsi, aut progenies ipsorum ex decima gustarent sacranda sibi; sed ministrandi tantummodo causa, non ad epulas conuenirent. Quasi ministros ergo sacri custodes uocari, ut ipse Vergilius alibi:

At Triuiæ custos iandudum in montibus Opis, *Aenei.* 11.

id est, ministra. nisi fortè custodem dixit eam, quæ se prohibuerit, & continuerit à sacris: ut ipse alibi,

Et custos furum atque auium cum falce saligna *Georg* 4.

Hellespontiaci seruet tutela Priapi.

Hic utique custodē, prohibitorē auium, furumq; significat. *Ritus sacrorum.*

Hæc ubi dicta, dapes iubet & sublata reponi *Aeneid.* 1.

Pocula, gramineoq; uiros locat ipse sedili.

Non uacat quòd dixit sedili. nam propria obseruatio est, Herculis sacris epulari sedentes. Et Cornelius Balbus, ἐξηγητικῶν lib. 18. ita ait: Apud aram maximam obseruatū, ne lectisternium fiat. Custoditur in eodem loco, ut oēs aperto capite sacra faciant. Hoc fit, ne quis in æde Dei, habitū eius imitetur. nam ibi operto ipse capite est. Varro ait Græcum hunc esse morem: quia siue ipse, siue ab eo relicti, qui aram maximam statuerunt, Græco ritu sacrificauerunt. Hoc amplius addidit C. Bassus. Idcirco enim hoc fieri dicit, quia ara maxima ante aduentum Aeneæ, in Italia constituta est, qui hunc ritum uelandi capitis inuenit.

Ea etiam, quæ negligenter in Vergilio transmittuntur à legentium uulgo, non carere sensuum profunditate: & homines sacros cur occidere licuerit. *Cap. VII.*

EA quoq;, quæ incuriosè transmittūtur à legentiū plebe, nō carent profunditate. nam cū loqueretur de filio Pollionis, id quod ad principē suum spectaret, adiecit:

Ipse sed in pratis aries iam suaue rubenti
Murice, iam croceo mutabit uellera luto.

Traditur autem in libro Hetruscorum, *si hoc animal insolito colore fuerit indutũ, portendi imperatori rerũ omniũ felicitatẽ.* Et *super hoc liber* Tarquinij *trãscriptus ex ostẽtario* Tusco *ibi reperitur:* Purpureo, *aureo'ue colore ouis, aries'ue si aspergetur, principi ordinis, & generis sũma cũ felicitate largitatem auget, genus progeniẽq; propagat in claritate, lætioreq́; efficit.* Huiusmodi *igitur statũ imperatori in transitu uaticinatur.* Verbis *ẽt singulis de ritu sacro quàm ex alto petita significet, uel hinc licebit aduertere:*

Aen. 10. *Iniecere manum* Parcæ, *telisq́; sacrarunt*
Euandri. *nam quicquid destinatum est dijs, sacrum uocatur. peruenire autem ad eos non potest, nisi libera ab onere corporis fuerit anima: quod nisi morte fieri non potest.* Ita *ergo opportunè sacrum* Halesum *facit, quia erat oppetiturus.* Et *hic proprietatem & humani, & diuini iuris executus est, nam ex manus iniectione, penè mancipium designauit; & sacrationis uocabulo, obseruantiam diuini iuris impleuit.* Hoc *loco non alienum uidetur, de conditione eorum hominum referre, quos leges, sacros esse certis dijs iubent. quia non ignoro quibusdã mirũ uideri, q cum cætera sacra uiolari nefas sit: hominẽ sacrũ ius fuerit occidi. cuius rei causa hæc est.* Veteres *nullũ animal sacrum in finibus suis esse patiebantur: sed abigebant ad fines deorum, quibus sacrum esset: animas uerò sacratorũ hominũ, quos* Græci *ζανας uocãt, dijs debitas existimabãt.* Quẽadmodum *igitur quod sacrum ad deos ipsos mitti non poterat, à se tamen dimittere non dubitant, sic animas, quas sacras in cœlum mitti posse arbitrati sunt, uiduatas corpore*

quàm

quàm primum illo ire uoluerunt. Disputat de hoc more etiam Trebatius religionum lib. 9. cuius exemplum ne sim prolixus, omisi. Cui cordi est legere, satis habeat, & auctorem, & uoluminis ordinem esse monstratum.

Quæ male enunciando apud Vergilium corrumpantur: et quòd nec ea ratione apud hunc poetam careant quæ fortuita esse uidentur, cum alijs quibusdam. Cap. VIII.

Nonnullorũ, quæ scientissimè prolata sunt, malè enũciãdo, corrumpimus dignitatẽ. Vt quidam legunt: *Aeneid. 1.*

Discedo, ac ducente Dea flammam inter, & hostes
Expedior.

cùm ille doctissimè dixerit, Ducente Deo, nõ Dea. nã & apud Caluum Acterianus affirmat legendũ, Pollentemq; Deum Venerẽ, non Deam. Signum etiam huius est Cypri barbatum corpore, sed ueste muliebri, cũ sceptro ac statura uiri. Et putant eandem marem ac fœminam esse. Aristophanes eam ἀφρόδιτον appellat. Leuinus etiam sic ait: Venerem igitur almum adorans, siue fœmina, siue mas est, ita uti alma noctiluca est. Philochorus quoq; in Atthide, eandem affirmat esse Lunam: nam & ei sacrificium facere uiros cum ueste muliebri, mulieres cum uirili, quòd eadem & mas existimatur, & fœmina. Hoc quoq; de prudentia religionis à Vergilio dictum est,

Decidit exanimis, uitamq; reliquit in Astris Aereis. *Aues stellis ad litandum datæ.* Higinus enim de proprietatibus deorum, cùm de astris ac stellis loqueretur, ait oportere his uolucres immolari. Doctè ergo Vergilius dixit apud ea numina animam uolucris remansisse, quibus ad litandum data est. Nec nomen apud se, quod fortuitum esse poterat, uacare permittit:

Matrisq; uocauit *Aeneid. 5.*

Camilla cur sic appellata.

Nomine Casmillæ mutata parte Camillam. nam Statius Tullianus de Vocabulis rerum lib. 1. ait dixisse Callimachum, Tuscos Camillũ appellare Mercurium: quo uocabulo significant præministrum deorum. unde Vergilius ait Metabum Camillam appellasse filiã, Dianæ scilicet præministrã. nã & Pacuuius, cùm de Medea loqueretur; Cœlitum Camilla expectata aduenis, salue hospita. Romani quoq; pueros, puellas'ue nobiles, & inuestes, Camillos, et Camillas appellãt, Flaminicarũ & Flaminũ præministros. Hanc quoque obseruationem eius non conuenit præterire:

Mos. Aeneid. 7.

Mos erat, inquit, Hesperio in Latio, quẽ protinus urbes
Albanæ coluere sacrum, nunc maxima rerum
Roma colit.

Varro de moribus, morem esse dicit in iudicio animi, quem sequi debeat consuetudo. Iulius Festus de uerborum significationibus libro decimotertio: Mos est, inquit, institutum patrium, pertinens ad religiones, ceremoniasq; maiorum. Ergo Vergilius utrunque auctorem secutus, & primo quidem Varronem, quoniam ille dixerat morem præcedere, sequi consuetudinem, postquàm dixit: Mos erat, subiunxit, quem protinus urbes Albanæ coluere, & nunc maxima rerum Roma colit: quo perseuerantiam consuetudinis monstrat. Et quoniam Festus pertinere ad ceremonias ait, hoc idem docuit Maro, adijciendo Sacrum;

Quem protinus urbes
Albanæ coluere sacrũ.

Mos ergo præcessit, et cultus moris secutus est, quod est consuetudo. Et hic definitionẽ Varronis impleuit. Adijciendo deinde Sacrum, ostendit, morem ceremonijs dicatum, quod Festus asseruit. Idem seruauit & in duodecimo libro, cum ait:

Morem, ritusq; sacrorum

Adijci

Adijciam. In quo ostendit apertè, morem esse ritus sacrorum. Sed historiæ quoque fidem in his uersibus secutus est, Mos erat Hesperio in Latio, & reliqua. seruauit enim regnorum successionem. quippe primi regnauerunt Latini, inde Albani, & inde Romani. Ideo mos erat, primum dixit, Hesperio in Latio: & posteà, Quem protinus urbes Albanæ coluere sacrum: deinde subiecit, Nunc maxima rerum Roma colit.

De carmine, quo euocari solebant Dij tutelares, & aut urbes aut exercitus deuoueri. Cap. IX.

Excessere omnes adytis, arisq; relictis Dij, quibus imperium hoc steterat. Et de uetustissimo Romanorum more, & de occultissimis sacris uox ista prolata est. constat enim omnes urbes in alicuius Dei esse tutela, moremq; Romanorum arcanum, & multis ignotum fuisse, ut cùm obsiderent urbem hostiũ, eamq; iam capi posse confiderent, certo carmine euocarent tutelares deos, quòd aut aliter urbem capi posse non crederent, aut etiam si posset, nefas existimarent, deos habere captiuos, nam propterea ipsi Romani & Deum, in cuius tutela urbs Roma est, & ipsius urbis Latinum nomen ignotum esse uoluerunt. Sed Dei quidem nomen nonnullis antiquorum licet inter se dissidentium libris insitum, & ideo uetustas persequentibus quicquid de hoc putatur innotuit. Alij enim Iouem crediderunt, alij Lunam. sunt qui Angeronam, quæ digito ad os admoto silentium denunciat. alij autem, quorum mihi fides uidetur firmior, Opem Consiuiam esse dixerunt. Ipsius uerò urbis nomen etiam doctissimis ignoratum est, cauentibus Romanis, ne quod sæpe aduersus urbes hostium fecisse se nouerant, idem

De euocandis dijs tutelaribus.

ipsi quoq; hostili euocatione paterentur, si tutelæ suæ nomē diuulgaretur. Sed uidendum, ne quod nonnulli malè existimauerunt, nos quoq; cōfundat, opinantes uno carmine et euocari ex urbe aliqua deos, & ipsam deuotam fieri ciuitatē. nam reperi in lib. 5. Rerum reconditarum Sammonici Sereni utrunq; carmen, quod ille se in cuiusdā Furij uetustißimo libro reperisse professus est. Est autem carmen huiusmodi, quo dii euocantur, cùm oppugnatione ciuitas cingitur. Si Deus, si dea est, cui populus, ciuitasq; Carthaginiensis est in tutela, teq; maximè ille, qui urbis huius, populiq; tutelam recepistis, precor, ueneror q;, ueniamq; à uobis peto, ut uos populum ciuitatemq; Carthaginiensium deseratis; loca, templa, sacra, urbemq; eorū relinquatis, absq; his abeatis; eiq; populo, ciuitatiq; metum, formidinem, obliuionem iniiciatis; proditiq; Romam ad me, meosq; ueniatis; nostraq; uobis loca, templa, sacra, urbs acceptior, probatiorq; sit; mihi quoq; populoq; Romano, militibusq; meis præpositi sitis, ut sciamus intelligamusq;. si ita feceritis, uoueo uobis templa ludosq; facturum.

Euocationis deorū carmen.

In eadem uerba hostias fieri oportet, auctoritatemq; uideri extorum, ut ea promittant futura. Vrbes uerò, exercitusq; sic deuouentur, iam numinibus euocatis. Sed dictatores imperatoresq; soli possunt deuouere his uerbis: Dis pater, siue Iouis manes, siue quo alio nomine fas est nominare, ut omnes illam urbem Carthaginem, exercitumq;, quem ego me sentio dicere, fuga, formidine, terrore compleatis; quiq; aduersus legiones, exercitumq; nostrum arma, telaq; ferent, uti uos eos exercitus, eos hostes, eosq; homines, urbes, agrosq; eorum, & qui in his locis, regionibusq;, agris, urbibusq; habitant, abducatis, lumine supero pri-

Deuotionis urbium & exercituum uerba.

ro priuetis; exercitumq; hostium, urbes, agrosq; eorum, quos me sentio dicere, uti uos eas urbes, agrosq; capita, ætatesq; eorum deuotas, consecratasq; habeatis, illis legibus, quibus quandoq; sunt maximè hostes deuoti, eosq; ego uicarios pro me fide, magistratuq; meo, & pro pop. Rom. exercitibus, legionibusq; nostris do, deuoueo: ut me meaq; fidem, imperiumq;, legiones, exercitumq; nostrum, qui in his rebus gerundis sunt, bene saluos sinatis esse. si hæc ita faxitis, ut ego sciam, sentiam, intelligámq; tunc quisquis uotum hoc faxit, ubi faxit, rectè factum esto, ouibus atris tribus, Tellus mater, teq; Iupiter obtestor. Cum Tellurem dicit, manibus terram tangit: cùm Iouem dicit, manus ad cœlum tollit: cum uotum recipere dicit, manibus pectus tangit. In antiquitatibus autẽ hæc oppida inueni deuota, Stonios, Fregellas, Gabios, Veios, Fidenas. Hæc intra Italiam; præterea Carthaginem, & Corinthum; sed & multos exercitus, oppidaq; hostium Gallorum, Hispanorum, Afrorum, Maurorum, aliarumq; gentium, quas prisci loquuntur annales. Hinc ergo est, quòd propter eiusmodi euocationem numinum discessionemq;, ait Vergilius:

Excessere omnes adytis, arisq; relictis Dii. *Aeneid. 1.*

Et ut tutelares aßignaret, adiecit:

Quibus imperium hoc steterat.

Vtq; præter euocationem etiam uim deuotionis ostenderet, in qua præcipuè Iupiter, ut diximus, inuocatur, ait:

Ferus omnia Iupiter Argos Transtulit.

Videtur'ne uobis probatum, sine diuini & humani iuris scientia non posse profunditatem Maronis intelligi?

Cur Vergilius tertiò Aeneidos fecerit Ioui immolari taurum, & quibus dijs tauri immolari soleant. Cap. X.

Hic cùm omnes cōcordi testimonio doctrinam et poetæ, & narrantis æquarent: exclamauit Euangelus, diu se succubuisse patientiæ, nec ultra dissimulandum, quin in medium detegat inscientiæ Vergilianæ uulnera. Et nos, inquit, manum ferulæ aliquando subduximus, & nos cepimus pontificij iuris auditum. & ex his, quæ nota sunt nobis, Maronem huius disciplinam iuris nesciisse constabit. *Aeneid. 1.* quando enim diceret,

Taurus quibus dijs immoletur.

Cœlicolum regi mactabam in littore taurum.

si sciret taurum immolari huic deo uetitum? aut si didicisset, quod Atteius Capito comprehendit? cuius uerba ex libro primo de iure sacrificiorum hæc sunt: Itaq; Ioui tauro, uerre, ariete immolari non licet. Labeo uerò sexagesimo et octauo libro* intulit, nisi Neptuno, Apollini, & Marti taurū non immolari. *innuit.* Ecce Pontifex tuus, quid apud quas aras mactetur, ignorat: cùm uel æditui hæc nota sint, & ueterū non tacuerit industria. Ad hæc Prætextatus renidens, quibus deorum immoletur tauro, si uis cum Vergilio communicare, ipse te docebit:

Cur Ioui taurū immolari fecerit Vergilius, cum tamen id non liceret.

Taurum Neptuno, taurum tibi pulcher Apollo.

Vides in opere poetæ uerba Labeonis? igitur ut hoc doctè, ita illud argutè. nam ostendit Deo nō litatum, ideo secutū,

Horrendum dictu, & uisu mirabile monstrum.

Ergo respiciens ad futura, hostiam contrariam fecit. Sed & nouerat hunc errorem non esse inexpiabilem. Atteius enim Capito, quem in acie contra Maronem locasti, adiecit hæc uerba: Si quis forte Ioui tauro fecerit, piaculum* dato. *esto* Committitur ergo res non quidem impianda, insolita tamen. Et committitur non ignorantia, sed ut monstro locum faceret secuturo.

Quòd

Quòd Vergilius illo uersu primi Georgicon, Cui tu lacte fauos & miti dilue Baccho, significarit Cereri mulso litandum esse. tũ quomodo & in primo, & in octauo libro Aeneidos in mensam libari faciat, cum in aram tantum esset libandum. Cap. XI.

SVbiecit Euangelus: Si euentu excusantur illicita, dic, quæso, quod erat monstrum secuturum, & cum Cereri libari uino iuberet, quod omnibus sacris uetatur,

Cui tu lacte fauos, & miti dilue Baccho. — Georg. I.

Vinum autẽ Cereri non libari, debuit illum uel Plautus docere: qui in Aulularia ait: Cererin' mi Strobile hi sunt facturi nuptias? Qui? quia temeti nihil allatum intelligo. At hic uester Flamen, & Pontifex, & omnia, tam quid immoletur, quàm quid libetur, ignorat. Et ne non ubiq; in libando pari errore sit deuius, in octauo ait:

In mensam læti libant, diuosq; precantur,

cum nõ in mensam, sed in arã secundum morẽ libare debuerint. Vt prius tibi, Prætextatus inquit, de posteriore quæstione respondeã, fateor te nõ immeritò de usurpata in mensam libatione quæsisse: ampliusq; speciem difficultatis auxeras, si magis Didonem in mensa similiter libantem notasses:

Dixit, & in mensa laticum libauit honorem.

nam et P. Tertius cum de ritu sacrorum multa dissereret, ait sibi hunc locum in quæstione uenire: nec tamen hæsitationem suam requisita ratione dissoluit. Ego autem, quid mihi magistra lectione compertum est, publicabo. In Papyriano enim iure euidenter relatum est, aræ uicem præstare posse mensam dicatam: ut in templo, inquit, Iunonis Populoniæ augusta mensa est. nanque in fanis alia uasorum sunt, & sacræ supellectilis, alia ornamentorum. Quæ uasorum sunt, instrumenti instar habent, quibus semper sacrifi- — In mensam quando libare licuerit.

sacrificia conficiuntur. Quarum rerum principē locum ob tinet mēsa, in qua epulæ, libationesq́; et stipes reponuntur. Ornamenta *uerò sunt clypei, coronæ, et huiuscemodi dona ria. neq; n. donaria dedicantur eo tēpore, quo delubra sacrantur. at uerò mensa, arulæq́; eodem die, quo ædes ipsæ, dedicari solent. unde mensa hoc ritu dedicata in templo, aræ usum, & religionē obtinet puluinaris.* Ergo apud Euan*drum quidem fit iusta libatio: quippe apud eam mensam, quæ cum ara maxima, more utiq; religionis, fuerat dedicata, & in loco sacrato, & inter ipsa sacra, in quibus epulabantur.* In *conuiuio uerò* Didonis, *quod tantum regium cōstat, non etiam sacrum fuisse, apud humanam mensam, in triclinio, non in templo, quia non erat religiosa, sed usurpata libatio, solam fecit libasse reginam: in cuius persona nulla obseruationis necessitas, & multa ad usurpandum in potestate permißio.* At *uero hic;* Omnes

Dido quomodo in mēsam libat.

Aeneid. 8.

In mensa læti libant, diuosq́; precantur.

quia quod rectè fieri nouerat, ab omnibus simul in templo epulantibus, & uni sacratæ aßidentibus mensæ factum esse memorauit. De *illo autem uersu,*

Cui tu lacte fauos & miti dilue Baccho,

paucis quòd Maro *accusatur absoluam.* Poeta *enim æquè in rebus doctrinæ, & in uerbis sectator elegantiæ, sciens* Cereri *mulso libari, adiecit, miti* Baccho *fauos dilue, scilicet mitescere uinum dicens, mulsum cùm cœperit fieri. nam mite hic uinum, ita dixit, ut alibi ait domitum:*

Georg. 4.

Et durum Bacchi *domitura saporem.*

ad diem duodecimam

Notum *autem esse non diffitebere, quòd*diem duodecimum* Calend. Ianuarias Herculi, & Cereri *faciunt, sue prægnante, panibus, mulso.*

Hercu-

Herculi cur Salios assignarit Vergilius: curque hos populeis ramis coronatos induxerit. Cap. XII.

OPportunè mehercule Prætextate fecisti Herculis mẽtiõẽ, in cuius sacra hic uester gemino errore cõmisit:

Tum Salii ad cantus incensa altaria circum *Aeneid. 1.*
Populeis adsunt euincti tempora ramis.

nam & Salios Herculi dedit, quos tantum Marti dicauit antiqtas: & populeas coronas nominat, cùm ad aram maximã, sola lauro capita, et alia frõde non uinciãt. Videmus et in capite prætoris urbani laureã coronã, cùm rẽ diuinam Herculi facit. Testatur ẽt Terentius Varro in ea satyra, quæ inscribitur περὶ κεραυνοῦ, maiores solitos decimam Herculi uouere, nec decẽ dies intermittere, quin pollucerẽt populũ ad ἀσύμβολον, cùm corona laurea dimitterent cubitẽ. Hiccine est, ait Vectius, error geminus? At ego in neutro dico errasse Vergiliũ. nã ut primùm de frõdis genere dicamus, constat quidẽ nunc lauro sacrificãtes apud aram maximã coronari. sed multò post Rom. conditã hæc cõsuetudo sumpsit exordiũ, postquàm in Auentino lauretum cœpit uirere: quã rem docet Varro rerum Humanarũ lib. 2. E' mõte ergo proximo decerpta laurus sumebatur operãtibus, quã uicina offerebat occasio. unde rectè Maro noster ad tẽpora respexit, quibus Euander ante urbem conditam, aram maximã sacra celebrabat, & utebatur populo utiq; Alcidæ gratissima. Salios autem Herculi propter ubertatem doctrinæ altioris assignat: quia is Deus, & apud pontifices idem, qui & Mars habetur. Et sanè ita Menippea Varronis affirmat, quæ inscribitur, ἄλλος οὗτος ἡρακλῆς, qua cum de Hercule multa loqueretur, eundem esse ac Martem probauit. Chaldæi quoque stellam Herculis uocant,

Populeæ coronæ in sacris Herculis.

Salij Herculi cur assignentur.

quam reliqui omnes Martis appellant. Est præterea Octauij Hersenij liber, qui inscribitur de Sacris saliaribus Tyburtium: in quo Salios, Herculi institutos, operari diebus certis, & auspicato docet. Item Antonius Enipho, uir doctus, cuius scholam Cicero post laborem fori frequentabat, Salios Herculi datos probat in eo uolumine, quo disputat, quid sit fenestra, quod est ostium minusculum in sacrario. quo uerbo Ennius etiam usus est. Idoneis, ut credo, auctoribus, certisq; rationibus error q putabatur uterque defensus est. Si qua sunt alia, quæ nos cōmouēt, in mediū proferamus, ut ipsa collatio nostrum, non Maronis, absoluat errorem.

Tunc Euangelus: Nunquam'ne tibi Prætextate uenit in mentem, toto, ut aiunt, cœlo errasse Vergilium, cum Dido suam rem diuinam pro nuptijs faceret?

Mactat enim, inquit, lectas de more bidentes
Aeneid. 4. *Legiferæ Cereri, Phœboq;, patriq; Lyæo.*

Et quasi expergefactus adiecit:

Iunoni ante omnes, cui uincla iugalia curæ.

Et hic multa deesse uerba, quis tam stupidus, ut non uel sine admonitione omni animaduertat? nam neque responde tur ad quæstionē ab Euangelo propositam, neque sequentia ulla ratione cū his, quæ præcedunt, cohærent. Nobis apparet loci continentiā habuisse hoc modo: In bibliotheca, ut ex fine primi libri intelligere licet, ostēsum iā erat, quā peritus iuris pōtificij esset Verg. quare cū cœnæ tēpus sermonē de Vergilio interrūperet, dilatus est sermo hic in diem sequentē, atq; inter cœnandū hilariora quædā tractata, quēadmodū & in secundo libro factū uidemus. Quātū itaq; suspicari licet, ortus inter cœnandū sermo fuit de luxu. ubi cū Horus sui seculi luxuriā nimiā reprehēderet: Cecinna ita ei respōdet, ut ostēdat antiquitati maiorē deliciarū curā fuisse, quā seculo suo. Hori uerba oīa desiderātur, nec Cecinæ respōsio plenè adest.

De luxu, seu luxuria Q. Hortensii, Fabii Gurgitis, Metelli Pij, ac Metelli pontificis maximi: tum de Porco Troiano, de leporum ac cochlearum saginatione. Cap. XIII.

Accipite & M. Varronis uerba de agricultura libro tertio: qui cum de pauonibus in uilla nutriendis loqueretur, sic ait: Primus hos Q. Hortensius augurali adijciali cœna dicitur posuisse. quod potius factum tam luxuriosè, quàm seuere boni uiri laudabant. quem cito secuti multi, extulerunt eorum pretia: ita ut oua eorũ denarijs ueneant quinis, ipsi facilè quinquagenis. Ecce res non admiranda solum, sed & pudenda: ut oua pauonum quinis denarijs ueneant, quæ hodie non dicam uilius, sed omnino nec ueneunt. Is Hortensius platanos suas uino irrigare consueuit: adeò, ut in quadam actione, quam habuit cum Cicerone susceptam, precario à Tullio postulasset, ut locum dicendi permutaret secum. abire enim in uillam necessario se uelle, ut uinum platano, quam in Tusculano posuerat, ipse suffunderet. Sed forte ad notam seculi sui non sufficit Hortensius, uir alioqui ex professo mollis, & in præcinctu ponens omnem decorem. fuit.n. uestitu ad munditiem curioso. et ut bene amictus iret, faciem in speculo quærebat: ubi se intuens, togam corpori sic applicabat, ut rugas, non forte, sed industria locatas artifex nodus astringeret: & sinus ex composito defluens, modum lateris ambierit. Is quondam cum incederet elaboratus ad speciem, collegæ de iniurijs diem dixit, quòd sibi in angustijs obuius, offensu fortuito structuram togæ destruxerat: & capitale putauit, quòd in humero suo locum ruga mutasset. Ergo hoc prætermisso, ad uiros uenio triumphales, quos uictores gentium luxuria uicit. Et ut taceam Gurgitem, à deuorato patrimonio cognominatum, quia insigni-

Luxus ac mollities Q. Hortensii.

Luxuria Fabij Gurgitis, et Metelli Pij.

bus uirtutis secutæ uitia prioris cõpensauit ætatis: in quã foueam luxus, & superbiæ Metellus Pius *successiuum conti nuatione peruenit.* Et *ne multis morer, ipsa de eo* Sallustij *uerba subieci:* At Metellus *in ulteriorem* Hispaniam *post annum regressus, magna gloria, concurrentibus undique ui rili, & muliebri sexu, per uias & tecta omniũ uisebatur. & cùm quæstor* C. Vrbinus, *alijq; cognita uoluntate eum ad cœnam inuitauerant, ultra* Romanorũ *ac mortalium etiã morem, curabant, exornatis ædibus per aulæa, & insignia, scenisq; ad ostentationem histrionũ fabricatis. simul croco sparsa humus, et alia in modum templi celeberrimi. præterea cùm sedenti in transenna demissum uictoriæ simulachrum cum machinato strepitu tonitruum, coronam ei imponebat: tum uenienti, ture quasi* Deo *supplicabatur.* Toga *picta plerunque amiculo erat ei accumbenti.* Epulæ *quæsitißimæ, neque per omnem modò prouinciam, sed trans maria ex* Mauritania *uolucrum, & ferarum incognita antea plura genera.* Quibus *rebus aliquantam partem gloriæ dẽ pserat, maximè apud ueteres, et sanctos uiros superba illa, grauia, indigna* Romano *imperio existimantes.* Hæc Sallustius, *grauißimus alienæ luxuriæ obiurgator, & censor.*

Luxuriosa cœna pontificis.

Accipite *inter grauißimas personas non defuisse luxuriam. refero enim pontificis uetustißimam cœnam, quæ scripta est in indice quarto,* Metelli *illius pontificis maximi in hæc uerba:* Ante diem nonum Calend. Septembris, *quo die* Lentulus Flamen Martialis *inauguratus est, domus ornata fuit. triclinia lectis eburneis strata fuerunt. duobus triclinijs pontifices cubuerunt,* Q. Catulus, M. Aemilius Lepidus, D. Syllanus, C. Cæsar *rex sacrorum,* P. Scæuola *sextus,* Q. Cornelius, P. Volumnius, P. Albinouanus,

*uanus, & L. Iulius Cæsar augur, qui eũ inaugurauit. in tertio triclinio Popilia, Perpenia, Licinia, Aruncia, uirgines Vestales; & ipsius uxor Publicia Flaminica, & Sempronia socrus eius. Cœna hæc fuit: Ante cœnam echinos, ostreas crudas, quantum uellent, peloridas, sphondylos, turdum, asparagos, subtus gallinam altilẽ, patinã ostrearum peloridũ, balanos nigros, balanos albos iterũ sphondylos, glycomaridas, urticas, ficedulas, *lumbos, capragines, aprugnos, altilia ex farina inuoluta, ficedulas, murices, & purpuras. In cœna sumina, sinciput aprugnũ, patinã piscium, patinã suminis, anates, querquedulas elixas, lepores, altilia assa, amylum, panes Picentes. Vbi iã luxuria tunc accusaretur, quando tot rebus farta fuit cœna pontificum? Ipsa uerò edulium genera, quàm dictu turpia? nam Cincius in suasione legis Fanniæ obijcit seculo suo, q porcum Troianum mensis inferat. Quem illi ideo sic uocabant, quasi alijs inclusis animalibus grauidum, ut ille Troianus equus grauidus armatis fuit. Exigebat hoc quoque illa gulæ intẽperantia, ut & lepores saginarentur, teste Varrone: qui de Agricultura libro tertio, cum de leporibus loqueretur, sic ait: Hoc quoque nuper institutum, ut lepores saginarentur, cum exceptos è leporario quidã in caueis, & loco clauso faciãt pingues. Si cui hoc mirum uidetur, quod ait Varro, lepores ætate illa solitos saginari: accipiat aliud, quod maiore admiratione sit dignum, cochleas saginatas, quod idem Varro in eodem libro refert. Verba ipsa qui uolet legere, ubi debeat quærere, indicaui. neq; ego nunc antiquitati nos proferendos uel comparandos dico: sed respondi obiurganti Horo, asserens, uti res habet, maiorem illis seculis deliciarum curam fuisse, quàm nostro.*

Lumbos caprignos forte legendum.

Saltandi cantandiq; studium atque adeo ne histrionicam quidem apud uetustiores Romanos inter turpia nominatum fuisse. Cap. XIIII.

SVbiecit Furius Albinus, antiquitatis non minus, quàm Cecinna peritus: Miror te, inquit, non retulisse, quãta illis affluẽtia marinarũ procurari solita fuerit copiarũ, cuius relatu maximã conuiuiorum nostrorũ sobrietatẽ doceres. Et Cecinna: Profer, inquit, in medium, quæ de hac quoq; parte *lectu cõperisti. ultra omnes.n. polles memoria uetustatis. Et Furius sic ingreßus est: Vetustas quidem nobis semper (si sapimus) adoranda est. illa quippe secula sunt, quæ hoc imperiũ uel sanguine, uel sudore pepererũt: quod non nisi uirtutum faceret ubertas. Sed quod fatendũ est, in illa uirtutum abundantia, uitijs quoq; ætas illa non caruit: è quibus nonnulla nostro seculo morum sobrietate correcta sunt. Et de luxu quidẽ illius tẽporis circa marinas copias dicere institueram: sed quia in assertionem nostræ emendationis, alia ex alijs proferenda se suggerũt, de piscibus nõ omitto: sed differo, dũ de alia lasciuia, qua nũc caremus, admoneo. Dic.n. Hore, qui antiquitatẽ nobis obijcis, ante cuius tricliniũ modo saltatricem uel saltatorẽ te uidisse meministi? At inter illos saltatio certatim uel ab honestis appetebatur. Ecce.n. ut ab illo ordiar tempore, quod fuit optimis moribus, inter duo bella Punica, ingenui, quid dicã ingenui? filij senatorum in ludum saltatorium commeabãt, & illic crotala gestantes saltare discebant. Taceo, quòd matronæ etiam saltationem non inhonestam putabant, sed inter probas quoque earum erat saltandi cura, dummodo non curiosa, usque ad artis perfectionem. quid enim ait Sallustius: Psallere, saltare elegantius, quàm necesse est

& tu

Saltãdi mos ante triclinia et alibi.

probæ

probæ? Adeò & ipse Semproniam reprehendit, non quòd saltare, sed quòd optimè scierit. Nobilium uerò filios, & (quod dictu nefas est) filias quoque uirgines inter studiosa numerasse saltandi meditationē, testis est Scipio Africanus Aemilianus: qui in oratione contra legē iudiciariā Tiberij Gracchi sic ait: Docentur præstigias inhonestas: cum cinædulis, & sambuca, psalterioq; eunt in ludum histrionum, discunt cantare: quæ maiores nostri ingenuis probro ducier uoluerunt. Eunt, inquam, in ludum saltatorium inter cinædos, uirgines, puerið; ingenui. Hæc cùm mihi quisquam narrabat, non poteram animum inducere, ea liberos suos nobiles homines docere: sed cum ductus sum in ludū saltatoriū, plus medius fidius in eo ludo uidi pueris uirginibusq; quingentis. In his unum (quo me reip. maximè misertum est) puerum bullatum, petitoris filium, non minorem annis duodecim, cum crotalis saltare: quam saltationem impudicus seruulus honestè saltare non posset. Vides quemadmodū ingemuit Africanus, q uidisset cum crotalis saltantem filium petitoris. i. candidati, quem ne tumquidem spes & ratio adipiscendi magistratus, quo tempore se suosq; ab omni probro debuit uindicare, potuit coercere, quo minus faceret, quod scilicet turpe non habebatur: cæterum superius pleranque nobilitatem hæc propudia celebrare conquestus est. Sic nimirum M. Cato senatorem non ignobilem Cæcilium spaciatorem, et Fescenium uocat: eumq; staticulos dare his uerbis ait: Descendit de cantherio, inde staticulos dare, ridicularia fundere. Et alibi in eundem, Præterea cantat, ubi collibuit. interdum græcos uersus agit, iocos dicit, uoces demutat, staticulos dat. Hæc Cato. Cui, ut uidetis, etiam cantare non serij hominis uidetur, quod apud alios

Cantādi studium.

adeo non inter turpia numeratũ est, ut L. Sylla, uir tanti
Histriones. nominis, optimè cantasse dicatur. Cæterùm histriones non inter turpes habitos, Cic. testimonio est: quẽ nullus ignorat Roscio et Aesopo histrionibus tã familiariter usum, ut res rationesq; eorũ sua solertia tueretur. Quod cũ alijs multis, tum ex epistolis quoq; eius declaratur. nam illam orationem quis est, qui non legerit, in qua populum Romanum obiurgauit, quòd Roscio gestum agente, tumultuauerit? Et certè satis constat, contendere eum cum ipso histrione solitum, utrum ille sæpius eandem sententiam uarijs gestibus efficeret, an ipse per eloquentiæ copiam sermone diuerso pronunciaret. Quæ res ad hanc artis suæ fiduciam Rosciũ abstraxit, ut librum conscriberet, quò eloquentiam cũ histrionia compararet. Is est Roscius, qui etiã L. Syllæ charissimus fuit, & annulo aureo ab eodem dictatore donatus est. Tanta autẽ fuit gratia, & gloria, ut mercedem diurnã de publico mille denarios, sine gregalibus, solus acceperit. Aesopum uerò ex pari arte ducenties sestertium reliquisse filio constat. Sed quid loquor de histrionibus, cum Appius Claudius, uir triumphalis, qui Salius ad usque senectutem fuit, pro gloria obtinuerit, quòd inter collegas optimè saltitabat? Ac priusquam à saltatione discedo, illud adijciam: uno eodemq; tempore, tribus nobilißimis ciuibus, non modo studium saltandi, sed etiã (si dijs placet) peritiam, qua gloriarentur fuisse, Gabinio cõsulari, Ciceronis inimico, quod ei & Cicero non dißimulanter obiecit, & M. Cælio noto inter turbas uiro, quem idem Cicero defendit, & Licinio Crasso Craßi eius, qui apud Parthos extinctus est, filio.

Quanto in pretio fuerint apud paulo uetustiores Romanos pisces, & præsertim Muræna. *Cap. XV.*

Sed

SEd de saltatione ueterum, ad prædæ marinæ transire luxum Liciniorum me nomen admonuit: quos Murænas cognominatos, quòd hoc pisce effusissimè delectati sunt, satis constat. Huic opinioni M. Varro consentit, asserens eodem modo Licinios appellatos Murænas, quo Sergius, Orata cognominatus est: quòd ei pisces, qui auratæ uocantur, charissimi fuerint. Hic est Sergius Orata, qui primus balneas pensiles habuit, primus ostrearia in Baiano locauit, primus optimum saporem ostreis Lucrinis adiudicauit. Fuit autem ætate L. Crassi illius diserti: qui quàm grauis, & serius habitus sit, etiam Cicero docet. Is tamen Crassus uir censorius: nam cum Cn. Domitio censor fuit, cum supra cæteros disertus haberetur, essetq; inter clarissimos ciues princeps: tamen murænam in piscina domus suæ mortuam, atratus, tanquam filiam, luxit. Neque id obscurũ fuit, quippe collega Domitius in senatu hoc ei, quasi deforme crimen, obiecit. neque id confiteri Crassus erubuit, sed ultro etiam (si dijs placet) gloriatus est censor, piam, affectuosamq; rem fecisse se iactans. Piscinas autem quàm refertas habuerint pretiosissimis piscibus Romani illi nobilissimi principes, L. Philippus, & Hortensius, quos Cicero piscinarios appellat, etiam illud indicium est, quod M. Varro in libro de Agricultura refert, M. Catonem, q post Vticæ perijt, cum hæres testamento *Lucilij esset relictus, pisces de piscina eius XL. millibus uendidisse. Accersebantur autem murænæ ad piscinas nostræ urbis ab usque freto Siculo, quod Rhegium à Messana despicit. Illic enim optimæ à prodigis esse creduntur, tam Herculis, quàm anguillæ. Et utræq; ex illo loco, Græcè πλῶται uocantur, Latinè flutæ, quòd in summo supernantes, sole

L. Philippi

torrefactæ curuare se posse, & in aquam mergere desinunt: atque ita faciles captu fiunt. Et si enumerare uelim, quàm multi magniq; auctores murænas è freto Siculo nobilitarint: longum fiet. sed dicam, quid M. Varro in libro, qui inscribitur Gallus, *de murænis dixerit his uerbis.* In Sicilia *quoque, inquit, manu capi murænas flutas, quòd hæ in summa aqua præ pinguitudine fluitent.* Hæc Varro. *Sed quis neget indomitam apud illos, & (ut ait Cæcilius) uallatam gulam fuisse, qui ex tam longinquo mari instrumenta luxuriæ compararent? Nec rarus hic Romæ piscis, ut peregrè accitus erat.* Auctor *est* Plinius, *C. Cæsarem dictatorem cum triumphales cœnas populo daret, sex millia murænarum à* C. Hirrio *ad pondus accepisse.* Huius Hirrij *uillam, quamuis non amplam, aut latam, constat propter uiuaria, quæ habuit, quadragies sestertium uenundatam.*

Plin. lib. 9 cap. 17. & Varro de Re rust. li. 3. cap. 17.

De accipensere, mullo, scaro, lupo. *Cap.* XVI.

NEc *acipenser, quem maria prodigis nutriunt, illius seculi delicias euasit.* Et *ut liqueat, secundo* Punico *bello celebre nomen huius piscis fuisse: accipite, ut meminerit eius* Plautus *in fabula, quæ inscribitur* Baccharia *ex persona parasiti:*

Quis est mortalis tanta fortuna affectus unquam,
Quàm ego nunc sum, cuius hæc uentri portatur pōpa?
Vel nunc, qui mihi in mari acipenser latuit antehac,
Cuius ego latus in latebras reddam meis dentibus,
& manibus?

Et ne uilior sit testis poeta: accipite, assertore Cicerone, in quo honore fuerit hic piscis apud P. Scipionem Africanum *illum &* Numantinum, H*æc sunt in dialogo de* Fato *uerba*

Cic. Nam cùm esset apud se ad Lauernium Scipio, unaq; Pontius: allatus est fortè Scipioni acipenser, qui admodum raro capitur, sed est piscis, ut ferunt, in primis nobilis. Cũ autem Scipio unum, & alterum ex his, qui eum salutatum uenerant, inuitasset, pluresq; etiam inuitaturus uideretur in aurem Pontius: Scipio, inquit, uide quid agas, acipenser iste paucorum hominum est. Nec inficias eo, tẽporibus Traiani hunc piscẽ in magno pretio non fuisse, teste Plinio Secundo, qui in Naturali historia, cum de hoc pisce loqueretur, sic ait: Nullo nunc in honore est, quod quidẽ miror, cùm sit rarus inuentu. Sed nec diu stetit hæc parsimonia. nam tẽporibus Seueri principis, qui ostentabat duritiam morũ, Sãmonicus Serenus, uir, ut eo seculo, doctus, cũ ad principẽ suũ scriberet, faceretq; de hoc pisce sermonem, uerba Plinij, quæ superius posui, præmisit, et ita subiecit: Plinius, ut scitis, adusq; Traiani imperatoris uenit ætatem. nec dubium est, quod ait nullo honore hũc piscẽ tẽporibus suis fuisse, uerum ab eo dici. Apud antiquos autem in pretio fuisse, ego testimonijs palam faciam: uel eò magis, ꝙ gratiam eius uideo ad epulas, quasi postliminio, redisse. quippe qui dignatione uestra cum intersum cõuiuio sacro, animaduerto hunc piscem à coronatis ministris cum tibicine inferri. Sed quod ait Plinius de acipenseris squamis, id uerum esse maximus rerum naturalium indagator Nigidius Figulus ostẽdit, in cuius libro de Animalibus quarto ita positũ est: Cur alij pisces squama secunda, acipenser aduersa sit. Hæc Sammonicus, qui turpitudinem conuiuij principis sui laudando notat, prodens uenerationem, qua piscis habebatur, ut à coronatis inferretur cum tibicinis cantu, quasi quadam non deliciarum, sed numinis põpa. Sed ut minus miremur, acipen-

Plin. lib. 9. cap. 17.

Mullus. lib.9.c.17. acipenserem graui pretio taxari solitũ, Asinius Celer uir consularis (ut idẽ Sãmonicus refert) mullum unum septem millibus nummum mercatus est. In qua re luxuriã illius seculi eò magis licet æstimare, quòd Plinius Secũdus temporibus suis negat facilè mullum repertum, qui duas pondo libras excederet. At nunc & maioris ponderis paßim uidemus, & pretia hæc insana nescimus. Nec contenta illa ingluuies fuit maris sui copijs. nã Octauius, præfectus claßis, sciens Scarus. scarum adeo Italicis litoribus ignotum, ut nec nomen Latinum eius piscis habeamus, incredibilem scarorum multitudinem in uarijs nauibus huc aduectam inter Hostiã et Campaniæ litus in mare sparsit: miroq́ue, ac nouo exemplo pisces in mari tãquã in terra fruges aliquas seminauit. Idéq́ue, tanquam summa in hoc utilitatis publicæ uerteretur, quinquennio dedit operã, ut si quis inter alios pisces scarũ forte cepisset, incolumem confestim & inuiolatũ mari redderet. Quid stupemus captiuã illius seculi gulã seruisse mari, cũ in magno, uel dicã maximo, apud prodigos honore fuerit etiam Tiberinus lupus, & omnino omnes ex hoc amne pisces? quod equidem cur illis ita uisum sit, ignoro. Fuisse autẽ etiã M. Varro ostendit, qui enumerãs, quæ in quibus Italiæ partibus optima ad uictum gignantur, pisci Tiberino palmã tribuit, his uerbis in libro Rerum humanarũ undecimo: Ad uictum optima fert ager Cãpanus frumẽtũ, Falernus uinũ, Caßinas oleum, Tusculanus ficum, mel Tarentinus, piscẽ Tiberis. Hæc Varro de omnibus scilicet huius fluminis piscibus. Sed inter eos, ut suprà dixi, præci-Lupus. puum locũ lupus tenuit, & quidem is, qui inter duos pontes captus esset. Id ostendunt cum multi alij, tum etiam C. Titius, uir ætatis Lucilianæ, in oratione, qua legem Fanniam

niam suasit. cuius uerba ideo pono, quia nō solum de lupo inter duos pontes capto erunt testimonio; sed etiam mores, quibus plerique tunc uiuebant, facilè publicabunt. describens enim homines prodigos in forum ad indicandū ebrios commeantes, quæq; soleant inter se sermocinari, sic ait: Ludunt alea, studiosè unguentis delibuti, scortis stipati. ubi horæ decem sunt, iubent puerum uocari, ut Comitium eat percontatum, quid in foro gestum sit, qui suaserint, qui dissuaserint, quot tribus iusserint, quot uetuerint. inde ad Comitium uadunt, ne litē suam faciant. dum eunt, nulla est in angiporto amphora, quam non impleant, quippe qui uesicam plenam uini habeant. Veniunt in Comitium tristes, iubent dicere. quorum negotium est, narrant. Iudex testes poscit. Ipsius it mictum. ubi redit, ait se omnia audiuisse: tabulas poscit: literas inspicit. uix præ uino sustinet palpebras. Eunti in consilium, ibi hæc oratio, Quid mihi negotii est cum istis nugatoribus *potius, quàm potamus mulsum mistum uino Græco? edimus turdum pinguem, bonumq; piscem, lupum germanum, qui inter duos pontes captus fuit? Hæc Titius. Sed et Lucilius, acer, et uiolētus poeta, ostendit scire se hunc piscem egregii saporis, qui inter duos pōtes captus esset eumq;, quasi liguritorem, catillonem appellat. s. qui proximè ripas stercus insectaretur. Proprie autem Catillones dicebantur, qui ad pollustum Herculis ultimi cùm uenirent, catillos liguribant. Lucilii uersus hi sunt:

quin potius

Catillones, qui diceren tur.

Fingere præterea afferri quod quisq; uolebat,
Illum sumina ducebant, atque altilium lanx:
Hunc pontes Tiberinos duo inter captus catillo.

De legibus latis contra luxuriam ueterum Romanorum. Cap. XVII.

Longum

Longũ fiat, si enumerare uelim, quot instrumẽta gulæ inter illos uel ingenio excogitata sint, uel studio cõfecta. et hæ nimirũ causæ fuerũt, propter quas tot numero leges de cœnis et sumptibus ad populũ ferebãtur: & imperari cœpit, ut patẽtibus ianuis pransitaretur, et cœnitaretur. *Sic oculis ciuium testibus factis, luxuriæ modus fieret. Prima autem omnium de cœnis lex ad populũ Orchia peruenit, quã tulit C. Orchius tribunus plebis de senatus sentẽtia, tertio anno, quàm Cato censor fuerat. cuius uerba, quia prolixa sunt, prætereo. summa autẽ eius præscribebat numerũ conuiuarum. Et hæc est lex Orchia, de qua Cato mox orationibus suis uociferebatur: quòd plures, quã præscripto eius cauebatur, tum ad cœnam uocarentur.

Sic, ut

Orchia lex.

Fannia lex.

Cũq; auctorem nouæ legis aucta necessitas imploraret, post annum XXII. legis Orchiæ, Fannia lex lata est, anno post Ro. cõditã, secũdũ Gellii opinionẽ DLXXXVIII. De hac lege Sãmonicus Serenus ita refert: Lex Fãnia sanctissimi Augusti ingenti omniũ ordinũ cõsensu peruenit ad populum. neq; eã prætores, aut tribuni, ut plerasq; alias, sed ex omniũ bonorũ cõsilio et sentẽtia ipsi cõsules pertulere: cũ resp. ex luxuria cõuiuiorũ maiora, quàm credi potest, detrimẽta pateretur. siquidẽ eò res redierat, ut gula illecti pleriq; ingenui pueri, pudicitiã & libertatẽ suam uenditarent: plerique ex plebe Romana uino madidi in comitium uenirent, & ebrii de reip. salute cõsulerent. Hæc Sãmonicus. Fanniæ autem legis seueritas in eo superabat Orchiam legem, quòd in superiore numerus tantummodo cœnantium cohibebatur, licebatq; secundum eam unicuique bona sua inter paucos consumere. Fannia autem & sumptibus modum fecit assibus centum. unde à Lucilio poeta festiuitatis

uitatis suæ moræ centußis uocatur.

Fanniam legẽ post annos decem & octo lex Didia consecuta est. Eius ferũdæ duplex fuit causa: prima et potißima, ut uniuersa Italia, nõ sola urbs, lege sũptuaria teneretur, Italis æstimantibus Fanniam legẽ, non in se, sed in solos urbanos ciues esse conscriptã. deinde, ut non soli, qui prandia cœnas'ue maiore sumptu fecissent, sed etiam, qui ad eas uocati eßẽt, atq; omnino interfuissent, pœnis legis tenerentur. Didia lex

Post Didiam Licinia lata est à P. Licinio Crasso diuite. cuius ferundæ probandæq; tantum studium ab optimatibus impensum est, ut consulto senatus iuberetur, ut ea tantummodo promulgata, prius quàm trinundino confirmaretur, ita ab omnibus obseruaretur, quasi iam populi sententia cõprobata. Lex uero hæc paucis mutatis in plerisq; cum Fannia congruit. In ea.n. ferenda quæsita est nouæ legis auctoritas, exolescente metu legis antiquioris: ita Hercules, ut de ipsis duodecim tabulis factum est. quarum ubi contemni antiquitas cœpit, eadem illa, quæ illis legibus cauebantur, in alia latorum nomina transierunt. Sed legis Liciniæ summa, ut Calendis, Nonis, nundinis Ro. cuique in dies singulos triginta duntaxat asses edundi causa consumere liceret: cæteris uero diebus, qui excepti non essent, ne amplius apponeretur, quàm carnis aridæ pondo tria, et salsamentorum pondo libra, quod ex terra, uite, arbore'ue natum sit. Video q̃d remordeat. Ergo indicium sobrii seculi est, ubi tali præscripto legum coercetur expensa cœnarum. Non ita est. nam leges sumptuariæ a singulis ferebantur, qui totius ciuitatis uitia corrigerent. At nisi peßimis, effusißimisq; moribus uiueretur; profecto opus ferũdis legibus nõ fuisset. Vetus uerbũ est: Leges bonæ ex malis moribus procreãtur. Licinia lex

Lex Cornelia.

Has sequitur lex Cornelia, & ipsa sumptuaria, quā tulit Cornelius Sylla dictator: in qua nō conuiuiorum magnificentia prohibita est, nec gulæ modus factus, uerum minora pretia rebus imposita, & quibus rebus (dii boni) quāque exquisitis, & penè incognitis generibus deliciarum? quos illic pisces, quasq; offulas nominat? & tamē pretia illis minora constituit: ausim dicere, ut uilitas edulium animos hominum ad parandas opsoniorum copias incitaret; et gulæ seruire, etiam qui paruis essent facultatibus, possent. Dicā planè, quod sentio. Apprime luxuriosus mihi uidetur & prodigus, cui hæc tanta in epulis uel gratuita ponantur. Itaq; tanto hoc seculum ad omnē incontinentiam prōptius, ut pleraq; earum rerum, quæ Syllana lege, ut uulgò nota, cōprehenduntur, nemo nostrum uel fando cōpererit. Sylla mortuo, Lepidus consul legem tulit & ipse cibariam. Cato enim sumptuarias leges, cibarias appellat. Dehinc paucis interiectis annis, alia lex peruenit ad populum ferēte Antio Restione: quā legem, quamuis esset optima, obstinatio tamē luxuriæ, & uitiorum firma concordia, nullo abrogāte irritā fecit. Illud tamē memorabile de Restione latore ipsius legis fertur: eū, quoad uixit, foris postea nō recœnasse, ne testis fieret contēptæ legis, quā ipse bono publico pertulisset.

Lex à Lepido data.

Lex Antij Restionis.

Antonij edictum.

His legibus annumerarē edictum de sumptibus ab Antonio propositum, qui post triumuir fuit; ni indignum crederem, inter cohibentes sumptus Antonio locum facere: cuius expensæ in cœnam solitæ conferri, sola Vnionis à Cleopatra uxore consumpti, æstimatione superatæ sunt. nam cùm Antonius quicquid mari, aut terra, aut etiā cœlo gigneretur, ad satiandam ingluuiem suam natum existimans, faucibus ac dentibus suis subderet: eaq; re captus, de

Romano imperio facere uellet Aegyptum regnum: Cleopatra uxor, quæ uinci à Romanis nec luxuria dignaretur, sponsione prouocauit, insumere se posse in unam cœnam sestertium centies. id Antonio mirum uisum: nec moratus sponsione contendit, *dignus culina Numatio Planco, qui tam honesti certaminis arbiter electus est. Altera die Cleopatra pertentans Antonium, pollucibilem sanè cœnam parauit, sed quam non miraretur Antonius: quippe qui omnia, quæ apponebantur, ex quotidianis opibus agnosceret. Tunc regina arridens, phialam poposcit, cui aceti nonnihil acris infudit, atque illuc unionem demptum ex aure altera festinabunda demisit: eumq; mature dissolutum, uti natura est eius lapidis, absorbuit. Et quamuis eo facto sponsione uicisset, quippe cùm ipsa margarita centies sestertium sine contentione eualuisset; manum tamen & ad alterius unionis aurem similiter admouit, nisi Numatius Plancus, iudex seuerissimus, superatum Antonium maturè pronunciasset. Ipse autem unio cuius magnitudinis fuerit, inde colligi poterit, q; qui superfuit, postea uicta regina, & capta Aegypto, Romam delatus, dissectusq; est, & factæ ex una margarita duæ, impositæq; simulachro Veneris, ut monstrosæ magnitudinis, in templo, quod Pantheum dicitur.

*dignus scul na. sunt qui legant, pignus custodiente Munatio Planco.

De nucum generibus. Cap. XVIII.

ADhuc dicente Furio, secundæ mensæ illata bellaria nouo sermoni principium dederũt. Symmachus enim duas attrectans manu nuces, Vellem, inquit, ex te audire Serui, tanta nucibus nomina, quæ causa uel origo uariauerit: aut unde tot mala, cùm hac una appellatione uocitentur, fiant tamen seorsum diuersa tam uocabulo, quàm sapore. ac prius de nucibus absoluas uolo, quæ tibi memo-

Iuglans. ria crebræ lectionis occurrũt. Et Seruius, Nux ista iuglãs, secundũ nonnullorũ opinionẽ à iuuando, & à glande dicta existimatur. C. Bassus uero in lib. de significatione uerb. hoc refert: Iuglans arbor dicta inde est, perinde ac Iouis glans. nã id arboris genus nuces habet, quæ sunt suauiore sapore, q̃ glãs est. Hũc fructũ antiqui illi, *qui egregiũ glãdiq; similẽ, ipsamq; arborem Deo dignã existimabant, Iouis glandẽ appellauerũt: quæ nũc, literis interlisis, iuglans nominatur. Cloatius aũt Verrius in lib. à Græcis tractorũ ita memorat: Iuglãs, di prætermissũ est, quasi dijuglans. i. διὸς βάλανος, sicut Theophrastus ait: ἴδια δὲ τῶν ὀρεινῶν ἃ ἐν τοῖς πεδίοις οὐ φύεται, τερέβινθος, πρῖνος, φιλύρη, ἀφάρκη, κάρυα, ἣ καὶ διὸς βάλανος. Hãc Græci ẽt basilicã uocãt.

quia *(margin)*

Hæc quidẽ ita in antiquo codice, locus autẽ Theophrasti in uulgatis codicibus lib. tertio aliter habet.

Nux hæc auellana seu Prænestina, quæ est eadem, ex arbore est, quæ corylus dicitur, de qua Vergilius dixit:

Nux auellana, siue Prænestina.

Ne'ue inter uites corylum sere.

Est autem natio hominum iuxta agrum Prænestinum, qui Carsitani uocantur ἀπὸ τῶν καρύων: cuius rei meminit Varro in Logistorico, qui inscribitur, Marius de fortuna: Inde scilicet Prænestinæ nuces. Est & illud apud Næuium in fabula Ariolo: Quis heri apud te? Prænestini, & Lanuuini hospites, suopte utrosq; decuit acceptos cibo, alteris inanem* bullã madidã dari, alteris nuces in procliui profundere. Hanc autẽ nucẽ Græci Ponticã uocãt: dum unaquæq; natio indit huic nuci nomẽ ex loco, in quo nascitur copiosior.

bulbam

Nux pontica.

Nux castanea.

Nux castanea, de qua Vergilius, Castaneasq; nuces, uocatur & heracleotica: nam uir doctus Oppius in libro, quem fecit de syluestribus arboribus, sic ait: Heracleotica hæc nux, quam quidam castaneam nominant, itemq; Pontica nux, atque etiam quæ dicuntur Basilicæ

iuglandes, germina atque flores agunt similiter ijsdem temporibus, quibus Græcæ nuces.

Nunc dicendum est quæ sit Græca. Ac simul hoc dicens, amygdalam de lance tulit,* & ostendit, nux Græca est, quæ & amygdala dicitur. Sed & Thasia eadem nux uocatur. Testis est Cloatius in ordinatorum Græcorum lib. 4. cùm sic ait: Nux Græca amygdala. Acca uerò in supplicatione, Nucem Græcam, ait, fauumq; adde quamtumlibet. Nux Græca.

* & ostendens, Nux Græca hæc est, inquit, &

Nucē mollușcam licet hyemis nobis tēpus inuideat, tamē quia de nucibus loquimur, indictā nō relinquimus. Plautus in Calceolo sic eius meminit: Molluscā nucem super eius dixit impēdere tegulas. Ecce Plautus nominat quidē, sed quæ sit mollusca nux, non exprimit. Est aūt Persicum, quod uulgo uocatur, & mollusca nux dicitur, scilicet q; cæteris omnibus nucibus mollior sit. Huius rei idoneus assertor est Sueuius, uir lōge doctissimus, in edulio, qđ inscribitur Moretum. nam cū loquitur de hortulano faciēte Moretum, inter cætera, quæ eò mittit, & hoc pomū mitti ait his uerbis: Mollusca, nux.

Admisce tu Acca basilicis *hæc nunc partim,
Partim persica: quod nomen sic denique fertur,
Propterea quòd qui quondam cum rege potenti,
Nomine Alexandro Magno fera prælia bello
In Persas retulere suo, post inde reuentum
Hoc genus arboris in prælatis finibus Graijs
Disseruere, nouos fructus mortalibus dantes.
Mollusca hæc nux est, ne quis fortè inscius erret.

* hæc, nux

Nux Tarentina dicitur, quæ ita mollis est, ut uix attrectata frangatur. de qua in libro Faborini sic reperitur: Itemq; quidam Tarentinas oues, uel nuces dicunt, quæ sunt Terentinæ à Tereno, quod est Sabinorum lingua Nux Tarentina.

molle. unde Terentios quoque dictos putat Varro ad Libonem primo. quam in culpam etiam Horatius potest uideri incidere, qui ait: Et molle Tarentum.

Nux pinea. *Nux pinea hos nobis, qui appositi sunt, nucleos dedit.* Plautus in Cistellaria:

Qui è nuce nucleos esse uult, frangat nucem.

De generibus malorum & pirorum. Cap. XIX.

Nuces & mala quo differant. ET *quia mala uidemus admista bellarijs, post nuces de malorum generibus differendum est. Sunt de agricultura scriptores, qui nuces & mala sic diuidunt, ut nuces dicant omne pomum, quod foris duro tegatur, & intus habeat quod esui est: malum uerò, quod foris habeat quod est esui, & durum intus includat. Secundum hanc definitionem persicum, quod Sueuius poeta superius inter nuces numerat, magis erit inter mala numerandum.*

Malorum genera. *His præmissis, malorum enumeranda sunt genera, quæ* Cloatius Ordinatorum Græcorum *lib.4. ita diligenter enumerat: Sunt autem genera malorum, armenium, cotonium, citreum, coccymelium, conditiuum, ἐπιμηλὶς, musteum, mattianum, orbiculatum, ograunum, præcox, pannuceum, punicum, persicum, quirianum, prosiuum, rubrum, scandianum, syluestre, struthium, scantianum, tibur, ueriarum.* Vides Persicum à Cloatio *inter mala numeratum: quod nomen originis suæ tenuit, licet iandudum nostri soli germen sit.* Quod autem ait idem Cloatius, *citreum, & ipsum persicum malum est, secundum* Vergilium:

Georg. 2. Felicis *mali, quo non præstantius ullum,*

& reliqua. Et ut nemo dubitet *hæc de citreo dixisse* Vergilium: *accipite quæ* Oppius *in libro de syluestribus arboribus dicat:* Citrea *item malus & persica altera generatur*

ratur in Italia, & in Media altera. Et paulò pòst de citreo loquens, ait: *Est autem odoratißimum, ex quo interiectum ueſti tineas necat. Fertur autem uenenis contrarium, quod tritum cũ uino purgatione uirium ſuarum bibentes ſeruat. Generàtur autem in Perſide omni tẽpore mala citrea. alia enim præcarpuntur, alia interim matureſcunt.* Vides hic et Citreum nominari, & omnia ſigna poni, quæ de eo Vergilius dixit, licet nomen citrei ille non dixerit, nam & Homerus, qui citreum θύον appellat, oſtendit eſſe odoratum pomum θύον δ' ἀπὸ καλὸν ὀδώδει. Et quod ait Oppius inter ueſtem poni citreũ, idẽ ſignificat & Homerus, cum dicit:

Εἵματα δ' ἀμφιέσασα θυώδεα σιγαλόεντα.

hinc & Næuius poeta in bello Punico ait citroſam ueſtem.

Notandum in odiss. ε. θύον δ' ἀναγῆσου ὀδώδει, ſicut aliam etiam clauſulã ſequentis uerſus legi ibidem ἐν λόξαις.

Pyra hæc, quæ uidemus, uarietas nominũ numeroſa diſcernit. nã idẽ Cloatius ſic eorũ uocabula deſcribit: Antianũ, cucurbitinũ, ciritũ, ceruiſca, calculoſum, cruſtuminũ, decimanũ, græculum, lollianũ, lanuuinũ, laureũ, lateraſlanum, marapium, mileſium, myrteum, næuianũ, orbiculatum, præcianum, rubile, ſigninum, tullianum, titianũ, turrinianum, timeſum, præcox, uolemiũ, meſpilium, ſerum, ſemẽtinum, ſerum, ſextilianum ſerum, tarentinum ſerum, ualerianũ ſerũ.

Pyrorum genera.

De ficuum, olearum, uuarumque generibus. Cap. XX.

ADmonent nos & fici aridæ, ut enumeremus genera ficorum, eodem Cloatio nos de his, ut de alijs, inſtruente. ſic enim diuerſas ficus diligentiæ ſuæ more dinumerat Africa, albula, arundinea, aſinaſtra, atra, paluſca, anguſta, bifera, carica, caldica, alba, nigra, calphurniana, chia, cucurbitina, duricoria, herculanea, *lauiana, ludia, leptoludia, marſica, numidica, pulla, pompeiana, præcox, tellana, atra. Sciendum quòd ficus alba ex felicibus ſit arboribus:

Ficorum genera.

liuiana

contrà nigra ex infelicibus: Docent nos utrunque pontifices. ait enim Veranius de uerbis pontificalibus: Felices arbores putantur esse, quercus, æsculus, ilex, *superus, fagus, corylus, sorbus, ficus alba, pyrus, malus, uitis, prunus, cornus, lotus.* Tarquinius *autem* Priscus *in ostentario arborario sic ait:* Arbores, *quæ inferum deorum, auertentiumq; in tutela sunt, eas infelices nominant.* *Alternum sanguinem *felicem, ficum atram, quæq; baccam nigrā, nigrosq; fructus ferunt, itemq; acrifolium, pyrum syluaticum,* *pruscum, rubum, sentesq;, quibus portenta prodigiaq; mala comburi iubere oportet.* Quid *quòd ficum tanquam non pomum secerni à pomis apud idoneos reperimus?* Afranius *in* Selia, Pomum, *holus, ficum, uuam. Sed &* Cicero *œconomicon lib.3.* Neque *serit uitem, neque quæ sata est diligenter colit: oleum, ficus, poma non habet.* Nec *hoc ignorādum est, ficum solam ex omnibus arboribus non florere.* *Lacte *proprie ficorum dicitur.* Grossi *appellantur fici, quæ non maturescunt, hos* Græci *dicunt* ὀλύνθους. Marcus Attilius, In *mollibus *tot ficorum non uidebitis grossum.* Et *paulò pòst ait:* Summas *ab alio lacte diffluos grossos.* Et Posthumius Albinus *annali primo de* Bruto: Ea *causa sese stultum brutumq; faciebat, grossulos ex melle edebat.*

sapinus — Alnum: uel, ad myrtum sanguine infelicem. — *prunum.* — Lactis. — *milibus*

Olearum genera.

Olearum genera hæc enumerantur, Africana, Albigerus, Aquilia, Alexandrina, Aegyptia, *culminea, conditiua, liciniana, orchas, oleaster, pausla, paulia, radius, salentina, sergiana, termutia. Sicut uuarum ista sunt genera,* Aminea, *scilicet à regione, nam* Aminei *fuerunt, ubi nunc* Falernum *est: asinusca, atrusca, albuierus, albena, apiana, apicia, bumammia, aut, ut* Græci *dicunt,* βούμασθος, *duracina, labrusca, melāpsithia, maronia, mareotis, numentana*

Vuarum genera.

na, precia, prannia, psithia, pilliolata, rhodia, stephanitis, uenuncula, uariola, lagea. Inter hæc Prætextatus, *Vellem Seruium nostrum diutius audire: sed hora nos quietis admonet, ut, exorto iubare, eloquio Symmachi, domi suæ fruamur.* Atque ita facta diſſeſſio eſt.

FINIS LIBRI TERTII.

VESALIENSIS
in librum quartum.

Quemadmodum libro præcedenti pontificij iuris expertiſſimum fuiſſe Vergilium Prætextatus oſtendit, ita hoc libro, quantus in rhetorica idem poeta fuerit, demonſtrat Euſebius. Verum quota pars horum ſeruata ab interitu eſt? quando & principium & finis cum aliis tam multis deſiderantur, ut uix ſextam libri partem ſupereſſe ſit ueri ſimile. Vtinam uerò aut caſu, aut ſtudioſorum induſtria aliquando contingat, ut hæc, ſi non omnibus modis, at aliqua certè ex parte integritati ſuæ reſtituantur. Id quod tum demum fieri licuerit, ſicubi forte emendatius aliquod ex puluerulentis bibliothecis eruatur exemplar. alioqui aut ego plane deſipio, aut fieri iſtuc non poteſt.

MACROBII AVRELII THEODOSII, V.C. ET ILL. Saturnaliorum,

LIBER QVARTVS.

De affectu mouendo ex habitu personæ. Cap. I.

Pathos ex habitu.

EC *magis incœpto uultum sermone mouetur,*
Quàm si dura silex, aut stet Marpesia cautes.
Tandem corripuit sese, atque inimica refugit.
Item pathos est & in hoc uersu:
Obstupui, steteruntq; comæ, & uox faucibus hæsit.
Sed & tota Daretis fatigatio habitu depingitur:
Ast illum fidi æquales genua ægra trahentem,
Quassantemq; utroque caput, crassumq; cruorem
Ore eiectantem.
Sociorum quoque eius trepidationem breuiter ostendit:
Galeamq;, ensemq; uocati Accipiunt.
quasi nō spōte accepturi munus, qđ erat damnū uerecūdiæ.
Ex eodem genere est illud, Totoq; loquentis ab ore
Scintillæ absistunt, oculis micat acribus ignis.
Est & in descriptione languoris habitus: ut est tota descriptio pestilentiæ, apud Thucydidem. Et,
Labitur infelix, studiorum, atque immemor herbæ
Victor equus. Et,
Demissæ aures, incertus ibidem
Sudor, & ille quidem morituris frigidus.
Est inter pathe & pudor: ut,
Circa Deiphobum pauitantem, & dira tegentem
Supplicia.
Et luctus habitu proditur, ut in Euryali matre,

Excussi

Excußi manibus radij, reuolutaq; pensa
Euolat infelix.

Et *Latinus quia miratur,*
Defixa obtutu tenet ora.

Et *Venus quia rogatura est,*
Tristior, & lachrymis oculos suffusa nitentes.

Et *Sibylla quia insanit,*
Subitò non uultus, non color unus,
Non comptæ mansere comæ.

Pathos tenore ipso orationis quomodo exprimatur. *Cap. II.*

NVnc uideamus Pathos quo tenore orationis exprimi *tur. ac primũ quæramus, quid de tali oratione rhetorica arte præcipitur. oportet .n. ut oratio pathetica aut ad indignationem, aut ad misericordiam dirigatur: quæ à Græcis* οἶκτος, καὶ δείνωσις *appellatur. horũ alterum accusatori necessarium est, alterum reo. & necesse est initium abruptum habeat, quoniam satis indignantibus leniter incipere non conuenit. ideo apud* Vergilium Iuno *sic incipit:* *De oratione pathetica.*

Quid me alta silentia cogis Rumpere? Et *alibi,*
Me'ne incepto desistere uictam? Et *alibi,*
*Heu stirpem inuisam, & *fatis contraria nostris* *legitur, factis: id est, conatibus.*
Fata Phrygum. Et *Dido,*
Moriemur inultæ? Sed moriamur, ait. Et *eadem,*
Prò Iuppiter ibit Hic *ait.* Et *Priamus,*
At tibi pro scelere exclamat, pro talibus ausis.

Nec initium solùm tale esse debet, sed omnis, si fieri potest, oratio pathetica: & breuibus sententijs, & crebris figurarum mutationibus debet, uelut inter æstus iracundiæ, fluctuare. Vna *ergo nobis* Vergiliana *oratio pro exẽplo sit:*

Heu stirpem inuisam.

Exemplum orationis pathetica ex 7. Aeneid.

Initium ab ecphonesi. Deinde sequuntur breues interrogatiunculae:

Num Sigeis occumbere campis?
Num capti potuere capi? num incensa cremauit
Troia uiros? *Deinde sequitur hyperbole:*
Medias acies, mediosq; per ignes
Inuenere uiam. *Deinde ironia:*
At credo mea numina tandem
Fessa iacent: odijs haud exaturata quieui.

Deinde ausus suos in efficaces queritur,

Per undas
Ausa sequi, & profugis toto me opponere ponto.

Secunda post haec hyperbole,

Absumptae in Teucros uires coeliq;, marisq;.

Inde dispersae querelae,

Quid Syrtes aut Scylla mihi, quid uasta Carybdis
Profuit?

Iungitur inde argumentum à minore, ut pathos augeatur:

Mars perdere gentem *Immanem Lapithum ualuit.*

Minor scilicet persona, ideo illud sequitur:

Ast ego magna Iouis coniux.

Deinde cũ causas quoq; cõtulisset, quãto impetu dea dixit:

Infelix quae memet in omnia uerti?

Nec dixit, Non possum perdere Aeneam: sed, Vincor ab Aenea. Deinde confirmat se ad nocendum: & quod proprium est irascentis, etsi desperet perfici posse, tamen impedire contenta est:

Flectere si nequeo superos, Acheronta mouebo.
Non dabitur regnis, esto, prohibere Latinis:
At trahere, atque moras tantis licet addere rebus;

At licet amborum populos excindere regum.
Post hæc in nouißimo, quod irati libẽter faciũt, maledicit:
Sanguine Troiano, & Rutulo dotabere uirgo.
Et protinus argumẽtũ à simili cõueniens ex præcedẽtibus:
Nec face tantum
Cyssæis prægnans ignes enixa iugales.
Vides quàm sæpe orationem mutauerit, ac frequentibus figuris uariauerit: quia ira, quæ breuis furor est, non potest unum continuare sensum in loquendo. Nec desunt apud eundem orationes misericordiam commouentes. Turnus ad Iuturnam,
An miseri fratris letum ut crudele uideres?
Et idem cum auget inuidiam occisorum pro se amicorũ:
Vidi oculos ante ipse meos me uoce uocantẽ Muranum.
Et idem, cum miserabilem fortunam suam faceret, ut uicto sibi parceretur:
Vicisti, & uictum tendere palmas
Ausonij uidere. id est,
Quos minime uellem.
Et aliorum preces orantium uitam,
Per te, per qui te talem genuere parentes, & similia.

Pathos ab ætate, à fortuna, debilitate, loco, tempore. Cap. III.

NVnc dicamus de habitu pathus, quòd est uel in ætate, uel in debilitate, & cæteris, quæ sequuntur. Eleganter hoc seruauit, ut ex omni ætate pathos misericordiæ moueret. Ab infantia, *Pathos ab ætate.*
Infantumq; animæ flentes in limine primo.
A pueritia,
Infelix puer, atq; impar congressus Achilli. &,

Paruumq́; patri tendebat Iulum.

Vt non minus miserabile sit periculū in paruo, q̄ in filio. et,

Superest coniux'ne Creusa?

Ascaniusq́; puer? & alibi,

Et parui casus Iuli.

A iuuenta uero,

Impositiq́; rogis iuuenes, ante ora parentum,

Pubentesq́; genæ, iuuenili in corpore pallor.

A senecta,

Dauni miserere senectæ. &,

Ducitur infelix æuo confectus Aletes. &,

Canitiem multo deformat puluere.

A fortuna. Mouit & à fortuna modò misericordiam, modo indignationem. Misericordiam,

Tot quondam populis, terrisq́; superbum

Regnatorem Asiæ. & Sinon,

Et nos aliquod nomenq́; decusq́; Gessimus. &,

Ausonijs olim ditissimus aruis.

Indignationem uerò ex uerbis Didonis:

Et nostris illuserit aduena regnis.

eleganter enim ex contemptu Aeneæ auget iniuriam suam. & Amata,

Exulibus'ne datur ducenda Lauinia Teucris?

& Numanus, *Bis capti Phryges.*

A debilitate. Mouit pathos misericordiæ & ex debilitate:

Ex quo me diuûm pater atque hominum rex

Fulminis afflauit uentis, & contigit igni. & alibi,

Et truncas inhonesto uulnere nares. & de Mezētio,

Attollit in ægrum Se femur. &,

Huc caput, atq; illuc humero ex utroq; pependit. &,

Te

Te decisa suum Laridæ dextera quærit. &
Acerq; cruento
Pulucre, perq; pedes traiectus lora tumentes.

Mouit pathos misericordiæ frequenter & à loco: A loco.
Cum uitam in syluis inter deserta ferarum
Lustra, domosq; traho. &,
Libyæ deserta peragro. &,
An nos hinc alij sitientes ibimus Afros,
Pars Sythiam, & rapidum Cretæ ueniemus Oaxem.

Et illud egregiè & breuiter:
Ter circum Iliacos raptauerat Hectora muros.

Iliacos.i. patriæ muros, quos ipse defenderat, pro quibus efficaciter per decē annorū spatia pugnauerat. & *illud,*
Nos patriam fugimus. &,
*Littora*cū patriæ lachrymās portusq; relinquo.* &, tum
Dulces moriens reminiscitur Argos. &,
Ignarum Laurens habet ora Mimanta,
Lyrnesi domus alta solo Laurente sepulchrum.

Et ut Agamemnonem indigne ostenderet occisum, assumpsit locum:
Prima inter limina dextra Oppetijt. & *illud,*
Mœnibus in patrijs, atque inter tuta domorum.

Sacer uero locus præcipuè pathos mouet. Occisum inducit Orpheа: & miserabiliorem interitum eius, à loco, facit:
Inter sacra deum, nocturniq; Orgia Bacchi.
& *in euersione Troiæ,*
Perq; domos, & religiosa deorum Limina.

Cassandræ quoque raptum, uel diminutionem quàm miserabilem facit sacer locus?
Ecce trahebatur passis Priameïa uirgo

Crinibus à tẽplo Cassandra, adytisq; Mineruæ. et alibi,
Diuæ armipotentis ad aram Procubuit.

Et Andromache, cum de Pyrrhi nece diceret, ut inuidiam occidentis exprimeret:

Excipit incautum, patriasq; obtruncat ad aras.

Et Venus, quòd Aeneas in mari uexaretur ira Iunonis, quàm inuidiosè queritur Neptuno de loco:

In regnis hoc causa tuis?

Fecit sibi pathos sæpe & ex tempore: Priusquàm
Pabula gustassent Troiæ, Xanthumq; bibissent.

Et Orpheus miserabilis ex longo dolore,

Septem illum totos perhibent ex ordine menses
Rupe sub aeria deserti ad Strimonis undam Fleuisse.

Et Palinurus, Vix lumine quarto
Prospexi Italiam. & Achimenides,
Tertia iam Lunæ se cornua lumine complent. &,
æstas Septima post Troiæ excidium iam uertitur *ætas.

Pathos à causa, modo, & materia. Cap. IIII.

FRequens apud illum pathos à causa: re uera.n. plerunq; *efficit causa, ut res aut atrox, aut miserabilis uideatur. ut Cicero in Verrem: Qui ob sepulturam in carcere necatorum à parentibus rogabatur. Hoc enim nõn tã obrogari, aut pecuniam exigere, quàm ob hanc causam indignum erat. Et Demosthenes cùm queritur quendam *in uidia circunuentum, ex causa auget inuidiam: Circunuenit, inquit, arbitrũ, qui inter me, atq; se integrè iudicauerat. Ergo & Vergilius egregiè sæpe ex hoc loco traxit affectũ. Occiditur, inquit, in acie Galesus. Hoc per se nõ est dignum misericordia belli tẽpore, sed admouit causam:

conficit

à Midia

Dum paci medium se offert. Idem alio loco,

Sternitur infelix.
deinde ſubijcit cauſam miſerabilem,

Alieno uulnere: id eſt, cùm in alium telum eſſet emiſſum: Et cùm Palamedem indignè occiſum uellet:

Quem falſa ſub proditione Pelaſgi
Inſontem infando indicio, quia bella uatabat,
Demiſere neci.

Et Aeneas ut oſtenderet magnitudinem timoris ſui, bene cauſam poſuit:

Et pariter comitiq́ue, oneriq́ue timentem.

Quid Iapix ut contēptis cæteris artificijs inglorius (quemadmodum poeta ait) uiueret, qualis cauſa proponitur?

Ille ut depoſiti proferret fata parentis.

Et eodem genere eſt, Fallit te incautum pietas tua. Hæc enim cauſa illum hoſtibus etiam ſic miſerabilem fecit. Sed Aeneas cum hortatur, ut ſepeliantur occiſi, quam cauſam proponit?

Qui ſanguine nobis Hanc patriam peperere ſuo?

Necnon & indignatio demonſtratur à cauſa, ut illic:

Multa gemens, ignominiam, plagasq́ue ſuperbi
Victoris, tum quos amiſit inultus amores.

Et illud à cauſa eſt ex affectu indignantis.

An ſolos tangit Atridas
Iſte dolor? ſolisq́ue licet capere arma Mycenis? & illud,
At tu dictis Albane maneres. & illa omnia,
Vendidit hic auro patriam.
Quiq́ue ob adulterium caeſi.
Nec partem poſuere ſuis.

Ad pathos mouendū nec duos illos prætermiſit locos, quos rhetores appellāt à modo, & à materia. Modus eſt cū dico, oc- *A modo.*

co, occidit manifestè, uel occultè. Materia est, cùm dico, ferro uel ueneno. Demosthenes de modo inuidiam Midiæ facit se pulsatũ cothurno. Cicero Verri, cũ nudũ quendam dicit ab eo statuæ impositum. Vergilius nõ minus euidenter,

Altaria ad ipsa trementem
Traxit, & in multo lapsantem sanguine nati. &,
Capulo tenus abdidit ensem.

Et illa omnia à modo sunt:

Rostroq; immanis uultur adunco
Immortale iecur tondens, & reliqua. &,
Quos super atra silex iam iam lapsura cadenti
Imminet assimilis.

Sed & misericordiã à modo sæpe cõmouet, ut de Orpheo:

Latos iuuenem sparsere per agros. & illud,
Obruit Auster *aqua inuoluens nauemq;, urosq;.* &,
Saxum ingens uoluunt alij. &,
Mortua quinetiã iungebat corpora uiuis. & in Georg.
Nec uia mortis erat simplex.

A materia & *cætera in descriptione morbi.* Sed & *materia apud rhetores pathos mouet, ut dum queritur* Cicero *flammam ex lignis uiridibus factã, atq; ibi inclusum fumo* necat. hoc.n. à materia est, quoniam hic usus est fumo materia ad occidendum, ut alius gladio, alius ueneno: et ideo acerrimum pathos ex hoc motũ est. Idẽ facit et cùm flagellis cæsum queritur ciuẽ* Romanũ. *Inuenies idẽ apud* Vergilium:

**necatum*

At pater omnipotens densa inter nubila telum
Contorsit. *non ille faces, nec fumea tædis.*

& *reliqua.* Eleganter *autem illius quidem materiã elusit, ex huius autem uera & uehementi materia expressit iracundiam. Et singula quidem enumerauimus, ex quibus*

apud

apud rhetores pathos nascitur, quibus ostendimus usũ Marone. sed nonnunquã Verg. in una re ad augẽdũ pathos duobus aut plurib. locis cõiunctis utitur, ut in Turno ab ætate,

Miserere parentis Longæui. A' loco,

Quem nunc mœstum patria Ardea longe diuidit.

Et circa Cassandram ex modo, Ecce trahebatur.
Ex habitu corporis, Paßis Priameia uirgo Crinibus.
Ex loco, A' templo, adytisq; Mineruæ.
Et circa Agamemnonem à patria, Ipse Mycenæus.
A' fortuna, Magnorum ductor Achiuûm.
A' neceßitudine, Coniugis infandum.
A' loco, Prima inter limina dextra.
Tacitè quoque, & quasi per definitionem pathos mouere solet, cùm res, quæ miserationem mouet, non dilucidè dicitur, sed datur intelligi, ut cum Mezentius dicit,

Nunc altè uulnus adactum.

Quid enim aliud ex hoc intelligendum est, quàm hoc altum uulnus esse, amittere filium? Et rursus idem,

Hæc uia sola fuit, qua perdere posses.

Sed & hic scilicet accipiẽdũ est perire, esse amittere filiũ. Et Iuturna cum queritur, quòd adiuuare fratrẽ prohibeatur,

Immortalis ego.

Quid enim sequitur? non est immortalitas in luctu uiuere. Hæc, ut dixi, uim definitionis habent, & à poeta eleganter introducta sunt.

Pathos à simili. Cap. V.

SVnt & in arte rhetorica ad pathos mouendum etiam hi loci, qui dicuntur circa rem, & mouendis affectibus peropportuni sunt: ex quibus primus est à simili. Huius species sunt tres, exemplum, parabola, imago: Græci

Aa παρά-

παράδειγμα, παραβολὴ, εἰκών.

Pathos ab exemplo. Ab exemplo, Vergilius,

Si potuit manes accerſere coniugis Orpheus,
Threicia fretus cithara, fidibusq; canoris;
Si fratrem Pollux alterna morte redemit:
Quid Theſea? magnum Quid memorem Alciden?
Antenor potuit medijs elapſus Achiuis &c.

hæc.n. oĩa miſericordiã mouẽt, quoniã ĩ ĩdignũ uidetur negari ſibi, qđ alij indultũ eſt. Deinde uide unde auget inuidiã:

Si potuit manes accerſere coniugis Orpheus,

Habes cauſam diſparem: manes illic coniugis, hic patris: illic accerſere, hic uidere.

Threicia fretus cithara,

materiam Hic *miſericordiam eius irriſit.

Si fratrem Pollux alterna morte redemit,
Itq;, reditq; uiam toties.

Hoc iam à modo. plus eſt enim ſæpe ire, quàm ſemel:

Quid Theſea? magnum
Quid memorem Alciden?

Hic propter egregias perſonas non habuit, quod minueret, uel quod augeret: uerùm quod in illis elucebat, hoc ſibi iactat cum ijs eſſe commune:

Et mi genus ab Ioue ſummo.

Simile eſt & illud ab indignatione:

Quid enim (ait Iuno)
Pallas'ne exurere claſſem Argiuûm?

Iam hoc plus eſt, claſſem uictricem, quàm reliquias fugientium. Deinde cauſam minuit:

Vnius ob noxam, & furias Aiacis Oilei.

Quam minuit, ut noxam diceret, quod leuis culpæ nomen eſt: &

est : & unius, quod facilè poßit ignosci, & furentis, ut nec culpa sit. & alibi,

Mars perdere gentem

Immanem Lapithum ualuit.

Vides easdem obseruationes gentem & immanem. Deinde aliud exemplum, *Conceßit in aras*

Ipse Deum antiquam genitor Calydona Dianæ.

Antiquam, ut plus honoris accederet ex uetustate. Deinde in utroque causam minuit:

Quod scelus aut Lapithis tantũ, aut Calydone merente?

Parabola uerò quoniam magis hoc poetæ conuenit, sæpißimè pathos mouit, cùm aut miserabilem, aut iracundum uellet inducere. Miserabilem sic, *A parabola.*

Qualis populea mœrens Philomela sub umbra.

Qualis commotis excita sacris Thyas.

Qualem uirgineo demiſſum pollice florem.

& aliæ plurimæ patheticæ parabolæ, in quibus miseratio est. Quid de ira?

Ac ueluti pleno lupus insidiatus Ouili,

Dum fremit ad caulas. &,

**Mugitus ueluti fugit cum saucius aram Taurus.* *Apud ipsũ Vergilium, Mugitus, qualis fugit.*

& alia plura similia q quærit, inueniet. Et imago, q̃ est à simili pars tertia, idonea est mouẽdis affectibus: ea fit, cũ aut forma corpis absẽtis describitur, aut omnino q̃ nulla est, fingitur. utrũq; Ver. elegãter fecit. illud prius circa Ascaniũ: *Ab imagine.*

O mihi sola mei super Astyanactis imago,

Sic oculos, sic ille manus, sic ora ferebat:

fingit uerò cum dicit: *Quam fama secuta est*

Candida succinctam latrantibus inguina monstris.

Sed prior forma οἶκτον præstat, hæc δείνωσιν, id est, prior,

misericordiam commouet, horrorem secunda. sicut alibi,

Et *scissa gaudens uadit Discordia palla,*
Quam *consanguineo sequitur* Bellona *flagello.*

fama *et omnia illa, quæ de*forma dixit. Sed illud nimiũ pathetice,*

Furor impius intus
Sæua sedens super arma, & centum uinctus ahenis
Post tergum nobis fremit horridus ore cruento.

Pathos à maiori & minori. Cap. VI.

D*iximus à simili, nũc dicamus à minore pathos à poeta positũ. Nẽpe cũ aliquid proponitur, qđ per se magnũ sit, deinde minus esse ostẽditur, quã illud, quod uolumus augeri, sine dubio infinita miseratio mouetur, ut est illud,*

O *felix una ante alias* Priameia *uirgo,*
Ho*stilem ad tumulum,* Troiæ *sub mœnibus altis*
I*ussa mori.*

Primũ *quod ait, felix, comparationẽ sui fecit: deinde posuit à loco,* Ho*stilem ad tumulum. & à modo, quod nõ minus acerbum est,* I*ussa mori. Sic ergo hæc accipienda sunt, quamuis hostilem ad tumulum, quamuis iussa mori, felicior tamen, quàm ego, quia sortitus non pertulit ullos.* Simile *est & illud,*

O *terq; quaterq; beati.*

Et *quod de* P*asiphae dicit:*

Prœtides implerunt falsis mugitibus agros.

Deinde*, ut minus hoc esse monstraret:*

At non tam turpes pecudum tamen ulla secuta est
Concubitus.

Quid *illud? non'ne uehementer patheticum est, à minore?*

Nec *uates* Helenus*, cum multa horrenda moneret,*
Hos *mihi prædixit luctus: non dira Celæno.*

Quid

Quid hic intelligimus, nisi omnia, quæ passus erat, minora illis uisa, quàm patris mortem?

A maiore negauerunt quidam rem augeri posse: sed eleganter hoc circa Didonem Vergilius induxit:

Non aliter, quàm si immißis ruat hostibus omnis
Carthago, aut antiqua Tyrus.

Dixit enim non minorem luctum fuisse ex unius morte, quàm si tota urbs, quod sine dubio esset maius, ruisset. Et Homerus idem fecit: ὡς εἰ ἅπασα Ἴλιος ὀφρυόεσσα πυρὶ σμύχοιτο κατ' ἄκρης. Est apud oratores & ille locus idoneus ad pathos mouendum, qui dicitur, præter spem. hunc Vergilius frequenter exercuit:

Nos tua progenies, cœli quibus annuis arcem,

& cætera. & Dido,

Hunc ego si potui tantum sperare dolorem,
Et perferre soror potero. Aeneas de Euandro,
Et nunc ille quidem spe multum captus inani
Fors & uota facit. & illud, Aduena nostri
(Quod nunquam ueriti sumus) ut possessor agelli
Diceret, Hæc mea sunt, ueteres migrate coloni.

Inuenio tamen posse aliquem ex eo, quod iam sperauerit, mouere pathos, ut Euander:

Haud ignarus eram, quantum noua gloria in armis,
Et prædulce decus.

Oratores ὁμοιοπάθειαν uocant, quoties de similitudine paßionis pathos nascitur, ut apud Vergilium, *A similitudine paßionis.*

Fuit & tibi talis Anchises genitor. &,
Patriæ strinxit pietatis imago. &,
Subijt chari genitoris imago. & Dido,
Me quoque per multos similis fortuna labores

Iactatam, hac demum uoluit consistere terra.

Est & ille locus ad permouendum pathos, in quo sermo dirigitur uel ad inanimalia, uel ad muta, quo loco oratores frequenter utuntur. utrunque Vergilius benè patheticè tractauit, uel cùm ait Dido:

Ex sermone conuerso ad inanimata.

Dulces exuuiæ, dum fata, Deusq; sinebant.

uel cùm Turnus,

Tuq; optima ferrum Terra tene.

& idem alibi,

Nunc ò nunquàm frustrata uocatus Hasta meos. &,
Rhebe diu, res si qua diu mortalibus ulla est,
Viximus.

Ab addubitatione.

Facit apud oratores pathos etiam addubitatio, quàm Græci ἀπόρησιν *uocant. est enim uel dolentis, uel irascentis dubitare, quid agas:*

En quid ago? rursus'ne procos irrisa priores
Experiar? & illud de Orpheo,
Quid faceret? quò se rapta bis coniuge ferret?

& de Niso,

Quid faciat? qua ui iuuenum, quibus audeat armis
Eripere? & Anna permouetur,
Quid primũ deserta quærar? comitem'ne sororẽ, &c.

Ab attestatione.

Et attestatio rei uisæ apud rhetores pathos mouet. Hoc Vergilius sic exequitur:

Ipse caput niuei fultum Pallantis & ora
Vt uidi, leuiq; patens in pectore uulnus. & illud,
Impleuitq; sinum sanguis. &,
Moriensq; suo se in sanguine uersat. &,
Crudelis nati monstrantem uulnera cernit. &,
Ora uirum tristi pendebant pallida tabo. &,

Voluitũr

Voluitur Euryalus leto, pulchrosq; per artus
It cruor. &
Vidi egomet duo de numero cùm corpora nostro.

Facit hyperbole, id est, nimietas, pathos. per quam exprimitur uel ira, uel misericordia. Ira, ut cùm fortè dicimus, Millies ille perire debuerat, quod est apud Vergilium, Per hyperbolen.

Omnes per mortes animam sontem ipse dedissem.

Miseratio, cùm dicit:

Daphni tuum Pœnos etiam ingemuisse leones
Interitum.

Nascitur præter hæc de nimietate uel amatorum, uel alterius generis pathos:

Si mihi non hæc lux toto iam longior anno est.

& illud seorsum,

Maria ante exurere Turno,
Quàm sacras dabitur pinus. &
Non si tellurem effundat in undas.

Exclamatio, quæ apud Græcos ἐκφώνησις dicitur, mouet pathos. hæc fit interdum ex persona poetæ, nonnunquam ex ipsius quem inducit loquentem. Ex persona quidem poetæ est: Per exclamationem.

Mantuæ uæ miseræ nimiùm uicina Cremonæ.
Infelix utcunque ferent ea fata nepotes.
Crimen amor uestrum. & alia similia.

Ex persona uerò alterius,

Dij capiti ipsius, generiq; reseruent. &
Dij talia Graijs
Instaurate, pio si pœnas ore reposco. &
Dij talem terris auertite pestem.

Cõtraria huic figuræ ἀποσιώπησις, quod est taciturnitas. Per aposiopesim

nam ut illic aliqua exclamando dicimus, ita hic aliqua ta cendo subducimus, quæ tamen intelligere poßit auditor. Hoc autem præcipuè irascentibus conuenit; ut Neptunus,

Quos ego: sed motos præstat componere fluctus.

& Mnestheus, Nec uincere certo.

Quanquam o sed superent, quibus hoc Neptune dedisti.

& Turnus,

Quanquam ò. si solitæ quicquam uirtutis adesset.

& in Buccolicis,

Nouimus, qui te transuersa tuentibus hircis,
Et quo (sed faciles Nymphæ risere) sacello.

Sed & miseratio ex hac figura mota est à Sinone,

Donec Calchante ministro.

Sed quid ego hæc autem nequicquam ingrata reuoluo?

Nascitur pathos & de repetione, quam Græci ἐπαναφορὰν uocant, cum sententiæ ab ijsdem nominibus incipiunt. hinc Vergilius,

Eurydicen uox ipsa & frigida lingua,
Ah miseram Eurydicen anima fugiente uocabat,
Eurydicen toto referebant flumine ripæ. & illud,
Te dulcis coniux, te solo in littore secum,
Te ueniente die, te decedente canebat. & illud,
Te nemus Angitiæ, uitrea te Fucinus unda,
Te liquidi fleuere lacus.

Ἐπιτίμησις, quæ est obiurgatio, habet & ipsa pathos: id est, cum obiecta ijsdem uerbis refutamus:

Aeneas ignarus abest, ignarus & absit.

Deesse huic libro finem iam antè monuimus.

MACRO-

MACROBII AVRELII THEODOSII V. C. ET ILL. Saturnaliorum,

LIBER QVINTVS.

Si non alijs,hoc certe præferendum esse Ciceroni Vergilium,quòd ille in uno tantum, hic in omnibus dicendi generibus excelluerit: de quatuor generibus dicendi, deq; duplici stylo. Cap. I.

OST hæc cùm paulisper Eusebius quieuisset,omnes inter se cõsono murmure, Vergiliũ non minus oratorẽ,quàm poetam habendum pronunciabant:in quo et tanta ornandi disciplina,& tã diligens obseruatio rhetoricæ artis ostenderetur.Et Auienus,Dicas mihi,inquit,uolo,doctorũ optime,si cõcedimus(sicuti necesse est) oratorẽ fuisse Vergiliũ:si quis nunc uelit orandi artẽ consequi,utrũ magis ex Vergilio,an ex Cicerone proficiat? Video quid agas, inquit Eusebius, quid intẽdas,quò me trahere coneris:eò scilicet,quò minimè uolo,ad cõparationem Maronis & Tullij. uerecundè enim interrogasti,uter eorũ præstantior: quandoquidem necessariò is plurimum collaturus sit, qui ipse plurimum præstat. Sed istam mihi necessitatem, altam, & profundam remittas uolo:quia non nostrum, inter illos tantas componere lites: nec ausim in utramuis partẽ talis sẽtẽtiæ auctor uideri.hoc solùm audebo dixisse, quia facundia Mantuani multiplex & multiformis est,& dicendi genus omne cõplectitur. Ecce enim in Cicerone uestro unus eloquentiæ tenor est, ille abundans, & torrens, & copiosus. Oratorum autem non simplex, nec una natura est:sed hic fluit,& redundat:con-

trà ille breuiter, et circuncisè dicere affectat: tenuis quidã, & siccus & sobrius amat quandam dicendi frugalitatem: alius pingui, & luculenta, & florida oratione lasciuit. in qua tanta omnium *dißimulatione unus omnino inueni-tur Vergilius, qui eloquentiam ex omni genere conflauerit.

dißimilitudine

Respondit Auienus: Apertius uellem, me has diuersitates sub personarum exemplis doceres. Quatuor sunt, inquit Eusebius, genera dicendi: Copiosum, in quo Cicero dominatur: breue, in quo Sallustius regnat: siccum, quod Frontoni adscribitur: pingue & floridum, in quod Plinius Secundus quõdam, & nunc nullo ueterum minor noster Symmachus luxuriatur. Sed apud unum Maronem hæc quatuor genera reperies. Vis audire illum tanta breuitate dicentem, ut arctari magis, & contrahi breuitas ipsa non poßit?

Dicendi genera quatuor.

Et campos ubi Troia fuit.

Ecce paucißimis uerbis maximã ciuitatẽ hausit et absorpsit: nõ reliqt ille nec ruinã. Vis hoc ipsũ copiosißimè dicat?

Venit summa dies, & †ineluctabile fatum
Dardaniæq́;, fuimus Troes: fuit Ilium, & ingens
Gloria Teucrorũ: ferus omnia Iuppiter Argos
Transtulit: incensa Danai dominantur in urbe.
O patria, ò diuûm domus Ilium, & inclyta bello
Mœnia Dardanidum.
Quis cladem illius noctis, quis funera fando
Explicet? aut poßit lacrymis æquare labores?
Vrbs antiqua ruit multos dominata per annos.

Apud Vergilium, & ineluctabile tempus.

Quis fons, qui torrens, quod mare tot fluctibus, quot hi uerbis inundauit? Cedò nunc siccum illud genus elocutionis

Turnus ut antè uolans tardum præcesserat agmen,
Viginti lectis equitum comitatus, & urbi

Improui-

Improuisus adest: maculis quem Thracius albis
Portat equus, cristaq; tegit galea aurea rubra.

Hoc idem quo cultu, quàm florida oratione, cum libuerit, proferetur?

Fortè sacer Cybele Choreus, olimq; sacerdos
Insignis, longè Phrygijs fulgebat in armis,
Spumantemq; agitabat equum, quem pellis ahenis
In plumam squamis auro conserta tegebat.
Ipse peregrina ferrugine clarus, & ostro
Spicula torquebat Lycio Cortinia cornu,
Pictus acu tunicas, & barbara tegmina crurum.

Sed hæc quidem inter se separata sunt. Vis autem uidere, quemadmodum hæc quatuor genera dicendi Vergilius ipse permisceat, & faciat unum quoddam ex omni diuersitate pulcherrimum temperamentum?

Sæpe etiam steriles incendere profuit agros, Georg. I.
Atq; leuem stipulam crepitantibus urere flammis:
Siue inde occultas uires, & pabula terræ
Pinguia concipiunt; siue illis omne per ignem
Excoquitur uitium, atque exudat inutilis humor:
Seu plures calor ille uias, & cæca relaxat
Spiramenta, nouus ueniat quà succus in herbas:
Seu durat magis, & uenas astringit hiantes:
Ne tenues pluuiæ, rapidi'ue potentia solis
Acrior, aut Boreæ penetrabile frigus adurat.

Ecce dicendi genus, quod nusquam alibi deprehendes, in quo nec præceps breuitas, nec infinita copia, nec ieiuna siccitas, uel lætitia pinguis.

Sunt præterea styli dicendi duo, dispari moralitate diuersi. Vnus est maturus et grauis, qualis Crasso aßignatur. Styli dicendi duo.

hoc

Hoc Vergilius utitur, cum Latinus præcipit Turno:

O præstans animi iuuenis, quantum ipse feroci
Virtute exuperas, tanto me impensius æquum est
Consulere, *& reliqua.*

Alter huic contrarius, ardēs, & erectus, & infensus: quali est usus Antonius. Nec hunc apud Vergilium frustra desideraueris:

Haud talia dudum
Dicta dabas, morere, & fratrem ne desere frater.

Vides'ne eloquentiā omni uarietate distinctam? quā quidem mihi uidetur Vergilius non sine quodā præsagio, quo se omnium profectibus præparabat, de industria præmiscuisse: idq; nō mortali, sed diuino ingenio præuidisse atq; adeò nō alium ducē secutus, q̃ ipsam rerum omnium matrē naturā, hanc pertexuit uelut in musica concordiā: dissonorū. quippe si mundum ipsum diligenter inspicias, magnam similitudinem diuini illius, & huius poetici operis inuenies. nam qualiter eloquentia Maronis ad omnium mores integra est, nunc breuis, nunc copiosa, nunc sicca, nunc florida, nunc simul omnia, interdum lenis aut torrens: sic terra ipsa, hic læta segetibus & pratis, ibi syluis & rupibus hispida, hic sicca arenis, hic irrigua fontibus, pars uasto aperitur mari. Ignoscite, nec nimium me uocetis, qui naturæ rerum Vergilium comparaui. intra ipsum enim mihi uisum est, si dicerem decem rhetorum, qui apud Athenas Atticas floruerunt, stylos inter se diuersos hunc unum permiscuisse.

Quæ Vergilius traxerit à Græcis; quodq; tota Aeneis effigiata sit ad exemplar Iliados, atque Odisseæ Homericæ. Cap. II.

TVnc Euāgelus irridēti similis, Bene, inquit, opifici Deo

Deo à rure Mantuano poetam comparas quẽ Græcos rhetores, quorum fecisti mentionem, nec omnino legisse asseuerauerim. unde .n. Veneto, rusticis parẽtibus nato, inter syluas & frutices educato, uel leuis Græcarum notitia literarum?

Et Eustathius, Caue, inquit, Euangele, Græcorum quenquam uel de summis auctoribus tantam Græcæ doctrinæ hausisse copiam credas, quantam solertia Maronis uel assecuta est, uel in suo opere digessit. nam præter philosophiæ & astronomiæ amplam illam copiam, de qua suprà disseruimus, non parua sunt alia, quæ traxit à Græcis; & carmini, suo, tanquam illic nata, conseruit.

Et Prætextatus, Oratus sis, inquit, Eustathi, ut hæc quoque communicata nobiscum uelis, quantum memoria repente incitata suffecerit. Omnes Prætextatum secuti ad differendum Eustathium prouocauerunt. Ille sic incipit: Quæ Vergilius traxit à Græcis, dicturum'ne me putatis ea, quæ uulgo nota sunt? q. Theocritum sibi fecerit pastoralis operis auctorem, ruralis Hesiodum, & quòd in ipsis Georgicis tempestatis serenitatisq; signa de Arati Phænomenis traxerit? uel quòd euersionem Troiæ cum Sinone suo, & equo ligneo, cæterisq; omnibus, quæ librum secundum faciunt, à Pisandro penè ad uerbum transcripserit? qui inter Græcos poetas eminet opere, quòd à nuptijs Iouis & Iunonis incipiens uniuersas historias, quæ medijs omnibus seculis usque ad ætatem ipsius Pisandri contigerunt, in unam seriem coactas redegerit, & unum ex diuersis hiatibus temporum corpus effecerit? in quo opere inter historias cæteras interitus quoq; Troiæ in hunc modum relatus est. Quæ fideliter Maro interpretando, fabricatus est sibi Iliacæ urbis ruinam. Sed & hæc, & talia ut pueris decan-

decantata prætereo. Iam uerò Aeneis ipsa, non'ne ab Homero sibi mutuata est errorem primum ex Odyssea, deinde ex Iliade pugnas? quia operis ordinē necessario rerū ordo mutauit, cū apud Homerū prius Iliacum bellū gestū sit, deinde reuertenti de Troia error cōtigerit Vlyßi: apud Maronē uerò Aeneæ nauigatio bella, quæ postea in Italia sūt gesta, præceßerit. Rursus Homerus in primo cum uellet iniquū Græcis Apollinē facere, causam struxit de sacerdotis iniuria: Hinc *hic ut Troianis Iunonē faceret infestā, causarū sibi cōgeriē cōparauit. Nec illud cū cura magna relaturus sū, licet, ut existimo, nō omnibus obseruatū, quod cū primo uersu promisisset productur ū sese de Troiæ litoribus Aeneam,*

Troiæ qui primus ab oris
Italiam fato profugus Lauinaq; uenit Littora,

ubi ad ianuam narrandi uenit, Aeneæ classem non de Troia, sed de Sicilia producit:

Vix è conspectu Siculæ telluris in altum
Vela dabant læti.

Quod totū Homericis filis texuit, ipse enim uitans in poemate historicorum similitudinem, quibus lex est, incipere ab initio rerum, & continuam narrationem ad finem usque perducere: ipse poetica disciplina à rerum medio cœpit, & ad initium post reuersus est. Ergo Vlyßis *errorem non incipit à Troiano litore describere, sed facit eum primò nauigantem de insula Calypsonis, & ex persona sua perducit ad Phæacas. Illic in conuiuio Alcinoi regis narrat ipse quemadmodum de Troia ad Calypsonem usque peruenerit: post Phæacas rursus Vlyßis nauigationem usq; ad Ithacam ex persona propria poeta describit. Quem secutus Maro, Aeneam de Sicilia producit, cuius nauigatio-*

nem

dem describendo perducit ad Libyam. Illic in conuiuio Didonis narrat ipse Aeneas usque ad Siciliam de Troia nauigationem suam: & addidit uno uersu, quod iam copiose poeta descripserat:

Hinc me digressum uestris Deus appulit oris.

Post Africam quoque rursus poeta ex persona sua iter classis usque ad ipsam describit Italiam:

Interea medium Aeneas iam classe tenebat
Certus iter.

Quid quòd & omne opus Vergilianum, uelut de quodã Homerici operis speculo, formatũ est? nam & tempestas mira imitatione descripta est. Versus utriusq; qui uolet conferat. Vt Venus in Nausicaæ locũ Alcinoi filiæ successit. Ipsa autem Dido refert speciem regis Alcinoi, conuiuium celebrantis. Scylla quoq; et Carybdis, & Circe decẽter attingitur: & pro Solis armẽtis, Strophades insulæ finguntur. At pro cõsultatione inferorũ, descensus ad eos cum comitatu sacerdotis inducitur. Ibi Palinurus Elpenori: sed & infesto Aiaci, infesta Dido: & Tiresiæ consilijs, Anchisæ monita respõdẽt. Iã prælia Iliadis, & uulnerum nõ sine disciplinæ perfectione descriptio, & enumeratio auxiliorum duplex, & fabricatio armorũ et ludicri certaminis uarietas, ictũq; inter reges, & ruptum fœdus, & speculatio nocturna, & legatio reportans à Diomede repulsam, Achillis exemplo: et super Pallante, ut Patroclo lamentatio, & altercatio: ut Achillis & Agamẽnonis, ita Drancis & Turni: (utrobiq; enim alter suũ, alter publicũ commodum cogitabat) pugna singularis Aeneæ, atq; Turni, ut Achillis & Hectoris, & captiui inferis destinati, ut illic Patrocli, hic Pallantis:

Sulmone creatos

Quattuor hic iuuenes, totidem, quos educat Vfens,
Viuentes rapit, inferias quos immolet umbris.

Quid quòd pro Lycaone Homerico, qui inter fugientes deprehensus, non mirum, si ad preces confugerat, nec tamen Achilles propter occisi Patrocli dolorem pepercit, simili conditione Magus in medio tumultu subornatus est?

contenderat *Inde Mago procul infestam *cum tenderet hastam.*

Et cũ ille, genua amplectẽs, uitã supplex petijsset, respõdit:

Belli commercia Turnus
Sustulit ista prior, iam tum Pallante perempto.

Sed & insultatio Achillis in ipsum Lycaonem, iam peremptum, in Tarquitium à Marone transfertur. Ille ait,

Ενταυθοῖ νῦν κεῖσο μετ' ἰχθύσιν, οἵ σ' ὠτειλῆς
Αἷμ' ἀπολιχμήσονται ἀκηδέες· οὐδέ σε μήτηρ
Ἐνθεμένη λεχέεσσι γοήσεται, ἀλλὰ Σκάμανδρος
Οἴσει δινήεις, εἴσω ἁλὸς εὐρέα κόλπον. &c.

uester *at hic *noster: Istic nunc metuende iace, & reliqua.*

De Diuersis Vergilij locis ex Homero traductis. Cap. III.

ETsi uultis me & ipsos proferre uersus, ad uerbum penè translatos, licet omnes præsens memoria non suggerat, tamen, qui se dederint obuios, annotabo.

Iliad. 4. Νευρὴν μὲν μαζῷ πέλασεν, τόξῳ δὲ σίδηρον.

totam rem quanto compendio lingua ditior explicauit? Vester, licet periodo usus, idem tamen dixit,

Adduxit longè, donec curuata coirent
Inter se capita, & manibus iam tangeret æquis,
Læua aciem ferri, dextra neruoq́; papillam.

Odyss. 11. Ἀλλ' ὅτε δὴ τὴν νῆσον ἐλείπομεν, οὐδέ τις ἄλλη
Φαίνετο γαιάων ἀλλ' οὐρανὸς ἠδὲ θάλασσα,
Δὴ τότε κυανέην νεφέλην ἔστησε Κρονίων.

Νηὸς

Νηὸς ὑπὲρ γλαφυρῆς, ἤχλυσε δὲ πόντος ὑπ' αὐτῆς.

Nec iam amplius ullæ
Apparent terræ, cœlum undique, & undique pontus.

Πορφύρεον δ' ἄρα κῦμα περιστάθη οὔρει ἶσον
Κυρτωθέν. *Odyss. 11.*

Curuata in montis faciem circumstetit unda.

Et de Tartaro ille ait:

Τόσσον ἔνερθ' ἀΐδεω, ὅσον οὐρανὸς ἔστ' ἀπὸ γαίης. *Iliad. 8.*

Bis patet in præceps tantum, tenditq; sub umbras,
Quantus ad æthereum cœli suspectus Olympum.

Αὐτὰρ ἐπεὶ πόσιος καὶ ἐδητύος ἐξ ἔρον ἕντο.

Postquàm exempta fames, & amor compressus edendi.

Ὡς ἔφατ' εὐχόμενος, τοῦ δ' ἔκλυε μητίετα Ζεύς, *Iliad. 1. & alibi.*
Τῷ δ' ἕτερον μὲν ἔδωκε πατὴρ, ἕτερον δ' ἀνένευσε.

Νηῶν μὲν οἱ ἀπώσασθαι πόλεμόν τε μάχην τε. *Iliad. 16.*
Δῶκε, σόον δ' ἀνένευσε μάχης ἐξαπονέεσθαι.

Audijt, & uoti Phœbus succedere partem
Mente dedit, partem uolucres dispersit in auras.

Νῦν δὲ δὴ Αἰνείαο, βίη Τρώεσσιν ἀνάξει,
Καὶ παῖδες παίδων τοί κεν μετόπισθε γένωνται. *Iliad. 20.*

Hic domus Aeneæ cunctis dominabitur oris,
Et nati natorum, & qui nascentur ab illis.

Et alibi ille ait:

Καὶ τότ' Ὀδυσσῆος λύτο γούνατα καὶ φίλον ἦτορ *Odyss. 5.*
Ὀχθήσας δ' ἄρα εἶπε πρὸς ὃν μεγαλήτορα θυμόν.

Hic de duobus unum fabricatus est.

Extemplò Aeneæ soluuntur frigore membra.

Πότνι' Ἀθηναίη ἐρυσίπτολι δῖα θεάων *Iliad. 6.*
Ἆξον δὴ ἔγχος Διομήδεος, ἠδὲ καὶ αὐτὸν
Πρηνέα δὸς πεσέειν Σκαιῶν προπάροιθε πυλάων.

Armipotens præses belli Tritonia uirgo,
Frange manu telum Phrygij prædonis: & ipsum
Pronum sterne solo, partisq; effunde sub ipsis.

Iliad.4. Ἤτ' ὀλίγη μὲν πρῶτα κορύσσεται, αὐτὰρ ἔπειτα
Οὐρανῷ ἐστήριξε κάρη, καὶ ἐπὶ χθονὶ βαίνει.
Ingrediturq; solo, & caput inter nubila condit.

Ille de somno ait:

Odyss.13. Καὶ τῷ νήδυμος ὕπνος ἐπὶ βλεφάροισιν ἔπιπτε
Νήγρετος ἥδιστος θανάτῳ ἄγχιστα ἐοικώς.
Dulcis, & alta quies, placidæq; simillima morti.

Iliad.α. Ἀλλ' ἔκ τοι ἐρέω, καὶ ἐπὶ μέγαν ὅρκον ὀμοῦμαι,
Ναὶ μὰ τόδε σκῆπτρον, τὸ μὲν οὔποτε φύλλα καὶ ὄζους
Φύσει, ἐπειδὴ πρῶτα τομὴν ἐν ὄρεσσι λέλοιπεν
Οὐδ' ἀναθηλήσει, περὶ γάρ ῥά ἑ χαλκὸς ἔλεψε
Φύλλατε καὶ φλοιόν. νῦν αὖ τέ μιν υἷες Ἀχαιῶν
Ἐν παλάμῃς φορέουσι δικασπόλοι, οἵ τε θέμιστας
Πρὸς Διὸς εἰρύαται. ὁ δέ τοι μέγας ἔσσεται ὅρκος.
Vt sceptrum hoc (dextra sceptrũ nam forte gerebat)
Nunquam fronde leui fundet uirgulta, neq; umbram,
Cum semel in syluis imo de stirpe recisum
Matre caret, posuitq; comas, & brachia ferro:
Olim arbos, nunc artificis manus ære decoro
Inclusit, patribusq; dedit gestare Latinis.

Sed iam, si uidetur, à collatione uersuum translatorum facesso, ut nec uniformis narratio pariat ex satietate fastidiũ, et sermo ad alia nõ minus præsenti causæ apta uertatur. Perge quæso, inqt Auienus, *omnia quæ de* Homero *subtraxit, inuestigare. quid .n. suauius, quàm duos præcipuos uates audire idem loquentes? quia cùm tria hæc ex æquo impoßibilia putentur, uel* Ioui *fulmen, uel* Herculi

cl au am

clauam, uel uersum Homero subtrahere, quod etsi fieri posset, alium tamen nullū deceret uel fulmen præter Iouē iacere, uel certare præter Herculem robore, uel canere quod cecinit Homerus: hic opportunè in opus suum, quæ prior uates dixerat transferendo, fecit ut sua esse credantur. Ergo pro uoto omnium feceris, si cum hoc cœtu cōmunicata uelis quæcunq; à uestro noster poeta mutuatus est. Cedo igitur, Eustathius ait, Vergilianum uolumē, quia locus eius singulos inspiciens, Homericorum uersuum prōptius admonebor. Cumq; Symmachi iussu famulus de bibliotheca petitū librū detulisset, temere uoluit Eustathius. Et dum uersus, quos fors obtulisset, inspiceret, Videte, inquit, portum ad ciuitatem Didonis ex Ithaca migrantem:

Est in secessu longo locus, insula portum
Efficit obiectu laterum, quibus omnis ab alto
Frangitur, inq; sinus scindit sese unda reductos.
Hinc atque hinc uastæ rupes, geminiq; minantur
In cœlum scopuli, quorum sub uertice late
Aequora tuta silent. tum syluis scena coruscis
Desuper, horrentiq; atrum nemus imminet umbra,
Fronte sub aduersa scopulis pendentibus antrum.
Intus aquæ dulces, uiuoq; sedilia saxo,
Nympharum domus. hic fessas non uincula naues
Vlla tenent, unco non alligat anchora morsu.

Φόρκυνος δέ τις ἐςὶ λιμὴν ἁλίοιο γέροντος Odyss. 11.
Ἐν δήμῳ Ἰθάκης, δύο δὲ προβλῆτες ἐν αὐτῷ
Ἀκταὶ ἀποῤῥῶγες λιμένος ποτιπεπτηυῖαι.
Αἵτ᾽ ἀνέμων σκεπόωσι δυσαήων μέγα κῦμα
Ἔκτοθεν, ἔντοθεν δὲ ἄνευ δεσμοῖο μένουσι
Νῆες ἐΰσελμοι, ὅταν ὅρμου μέτρον ἵκωνται.

Αὐτὰρ ἐπὶ κρατὸς λιμένος τανύφυλλος ἐλαίη·
Ἀγχόθι δ' αὐτῆς ἄντρον ἐπήρατον ἠεροειδὲς
Ἱρὸν νυμφάων, αἳ νηϊάδες καλέονται.
Ἐν δὲ κρητῆρές τε καὶ ἀμφιφορῆες ἔασιν
Λάϊνοι, ἔνθα δ' ἔπειτα τιθαιβώσσουσι μέλισσαι.

De his, quæ in primo Æneidos sunt ex Homero traducta. Cap. IIII.

ET cùm rogasset Auienus, ut non sparsim, sed ab initio per ordinem annotaret: ille manu retractis in calcem folijs, sic exorsus est:

Aeole (nanq; tibi diuûm pater, atq; hominum rex
Et mulcere dedit fluctus, & tollere uento)
ὀδυσσ. κ. Κεῖνον γὰρ ταμίην ἀνέμων ποίησε Κρονίων
Ἠμὲν παυέμεναι ἠδ' ὀρνύμεν ὅν κ' ἐθέλῃσι.
Sunt mihi bis septem præstanti corpore nymphæ:
Quarum quæ forma pulcherrima, Deiopeiam
Connubio iungam stabili, propriamq; dicabo:
Ἰλιαδ. ξ. Ἀλλ' ἴθ', ἐγὼ δέ κέ τοι χαρίτων μίαν ὁπλοτεράων
Δώσω ὀπυιέμεναι, καὶ σὴν κεκλῆσθαι ἄκοιτιν
Πασιθέην, ἧς αἰὲν ἱμείρεαι ἤματα πάντα.

Tempestas Aeneæ Aeolo concitante cum allocutione ducis res suas conclamantis de Vlyßis tempestate, & allocutione descripta est: in qua Aeoli locum Neptunus obtinuit. Versus quoniam utrobique multi sunt, non inserui: qui uolet legere, ex hoc uersu habebit exordium:

Hæc ubi dicta, cauum conuersa cuspide montem.

Et apud Homerum de quinto Odysseæ:

Ὣς εἰπὼν σύναγεν νεφέλας, ἐτάραξε δὲ πόντον.
Odyß. 5. Χερσὶ τρίαιναν ἑλών, πάσας δ' ὀρόθυνεν ἀέλλας
Παντοίων ἀνέμων.

Vt

Vt primum lux alma data est, exire, locosq;
Explorare nouos, quas uento accesserit oras,
Qui teneant (nam inculta uidet) homines'ne, feræ'ne,
Quærere constituit, socijsq; exacta refere.

Odyss. 6.

Ἐζόμενος δ' ὥρμαινε κατὰ φρένα καὶ κατὰ θυμόν,
Ὤ μοι ἐγώ, τέων αὖτε βροτῶν ἐς γαῖαν ἱκάνω
Ἦ ῥ' οἵ γ' ὑβρισταί τε, καὶ ἄγριοι. οὐδὲ δίκαιοι.
Ἠὲ φιλόξενοι καὶ σφιν νόος ἐστὶ θεουδής.
Ἀλλ' ἄγ' ἐγὼν αὐτὸς πειρήσομαι, ἠδὲ ἴδωμαι.

In antiquo codice citantur versus: ὀδυσσ. κ. ἀλλ' ὅτε δὴ τρίτον ἦμαρ, ἐϋπλόκαμος τέλεσ' ἠώς, δὴ τότ' ἐγὼν ἐμὸν ἔρχος ἑλὼν καὶ φάσγανον ὀξὺ καρπαλίμως παρὰ νηὸς ἀνήϊον ἐς περιωπὴν, εἴ πως ἔργα ἴδοιμι βροτῶν ἐνοπήν τε πυθοίμην.

Nulla tuarum audita mihi, neque uisa sororum:
O quàm te memorem uirgo? nanque haud tibi uultus
Mortalis, nec uox hominem sonat: ò dea, certè,
An Phœbi soror, an Nympharum sanguinis una.

Γουνοῦμαί σε ἄνασσα, θεός νύ τις, ἢ βροτός ἐσσί,
Εἰ μέν τις θεός ἐσσί, τοὶ οὐρανὸν εὐρὺν ἔχουσιν,
Ἀρτέμιδί σε ἔγωγε Διὸς κούρῃ μεγάλοιο
Εἶδός τε, μέγεθός τε, φυήν τ' ἄγχιστα ἐΐσκω.

O dea, si prima repetens ab origine pergam,
Et uacet annales nostrorum audire laborum:
Antè diem clauso componet Vesper Olympo.

Πάσας δ' οὐκ ἂν ἐγὼ μυθήσομαι, οὐδ' ὀνομήνω
Ὅσσας ἡρώων ἀλόχους ἴδον, ἠδὲ θύγατρας
Πρὶν γάρ κεν καὶ νὺξ φθῖτ' ἄμβροτος.

Odyss. 6.

Odyss. 11

At Venus obscuro gradienteis aere sepsit,
Et multum nebulæ circum dea fudit amictu:
Cernere ne quis eos, neu quis contingere posset,
Molirì'ue moram, aut ueniendi poscere causas.

Hoc quoque loco citantur in antiquo codice versus ex ὀδυσσ. γ. τίς κεν ἐκεῖ

Καὶ τότ' Ὀδυσσεὺς ὦρτο πόλιν δ' ἴμεν· ἀμφὶ δ' Ἀθήνη
Πολλὴν ἠέρα χεῦε φίλα φρονέουσ' Ὀδυσῆϊ,
Μή τις Φαιήκων μεγαθύμων ἀντιβολήσας

οὐ πάντα γε μυθήσασθαι καταθνητῶν ἀνθρώπων. οὐδ᾽ εἰ πεντάετές γε καὶ ἑξάετες παραμίμνων. ἐξερέοις ὅσα κεῖθι πάθον κακὰ δῖοι ἀχαιοί.

Κερτομέοι τ᾽ ἐπέεσσι, καὶ ἐξερέοιθ᾽ ὅτις εἴη.
Qualis in Eurotæ ripis, aut per iuga Cynthi
Exercet Diana choros, quam mille secutæ
Hinc atq; hinc glomerantur Oreades: illa pharetram
Fert humero, gradensq; deas supereminet omneis.
Latonæ tacitum pertentat gaudia pectus.
Talis erat dido, talem se læta ferebat.
Οἵη δ᾽ Ἄρτεμις εἶσι κατ᾽ οὔρεος ἰοχέαιρα
Ἢ κατὰ Τηΰγετον περιμήκετον, ἢ Ἐρύμανθον
Τερπομένη κάπροισι, καὶ ὠκείῃς ἐλάφοισι,
Τῇ δέ θ᾽ ἅμα νύμφαι κοῦραι Διὸς αἰγιόχοιο
Ἀγρονόμοι παίζουσι, γέγηθε δέ τε φρένα Λητώ.
Πασάων δ᾽ ὑπὲρ ἥγε κάρη ἔχει ἠδὲ μέτωπα,
Ῥεῖα δ᾽ ἀριγνώτη πέλεται, καλαὶ δέ τε πᾶσαι,
Ὣς ἥγ᾽ ἀμφιπόλοισι μετέπρεπε παρθένος ἀδμής.
Restitit Aeneas, claraq; in luce refulsit,
Os humerosq; Deo similis: nanque ipsa decoram
Cæsariem nato genitrix, lumenq; iuuentæ
Purpureum, & lætos oculis afflarat honores.
Quale manu addunt ebori decus: aut ubi flauo
Argentum, Pariusue lapis circundatur auro.
Τὸν μὲν Ἀθηναίη θῆκεν Διὸς ἐκγεγαυῖα
Μείζονά τ᾽ εἰσιδέειν, καὶ πάσσονα. κὰδ δὲ κάρητος
Οὔλας ἧκε κόμας ὑακινθίνῳ ἄνθει ὁμοίας.
Ὡς δ᾽ ὅτε τις χρυσὸν περιχεύεται ἀργύρῳ ἀνὴρ
Ἴδρις, ὃν Ἥφαιστος δέδαεν καὶ Παλλὰς Ἀθήνη
Τέχνην παντοίην, χαρίεντα δὲ ἔργα τελείει:
Ὣς ἄρα τῷ κατέχευε χάριν κεφαλῇ τε καὶ ὤμοις.
–Coràm, quem quæritis, adsum,
Troius Aeneas, Libycis ereptus ab undis.

Odyss. 7.
Odyss. 6.

ὀδυσ. ζ.
Et hoc loco citantur in antiquo uersus his quidem similes, sed ex ὀδυσ. ψ.

Κεῖνος

Κεῖνος μέν τοι ὅδ' αὐτὸς ἐγὼ, πάτερ, ὃν σὺ μεταλλᾷς — ὀδυσ. ω.
Ἤλυθον εἰκοστῷ ἔτει ἐς πατρίδα γαῖαν.

Quæ in secundo Aeneidos traducta sint ab Homero. Cap. V.

Conticuere omnes, intentiq; ora tenebant.
Ὣς ἔφαθ', οἱ δ' ἄρα πάντες ἀκὴν ἐγένοντο σιωπῇ. — ἰλιαδ. α.
Infandum regina iubes renouare dolorem;
Troianas ut opes, & lamentabile regnum
Eruerint Danai.
Σοὶ δ' ἐμὰ κήδεα θυμὸς ἐπετράπετο στονόεντα — ὀδυσ. ι.
Εἴρεσθ' ὄφρ' ἔτι μᾶλλον ὀδυρόμενος στοναχίζω.
Pars stupet innuptæ donum exitiale Mineruæ, — In ant. hoc
Et molem mirantur equi: primusq; Thymœtes — loco sunt po
Duci intra muros hortatur, & arce locari: — siti uersus
Siue dolo, seu iam Troiæ sic fata ferebant. — ex ὀδυσ. κ.
At Capys, & quorum melior sententia menti, — ἀργαλέον
Aut pelago Danaûm insidias, suspectaq; dona — βασίλεια
Præcipitare iubent, subiectisq; urere flammis: — διηνεκέως
Aut terebrare cauas uteri, & tentare latebras. — ἀγορεῦσαι, κήδε' ἐπεί-
Scinditur incertum studia in contraria uulgus. — μοι πολλὰ δόσαν θεοὶ
Ὣς ὁ μὲν ἑστήκει. τοὶ δ' ἄκριτα πόλλ' ἀγόρευον — οὐρανίωνες.
Ἥμενοι ἀμφ' αὐτόν. τρίχα δέ σφισιν ἥνδανε βουλή. — ὀδυσ. θ.
Ἠὲ διατμῆξαι κοῖλον δόρυ νηλέϊ χαλκῷ,
Ἢ κατὰ πετράων βαλέειν ἐρύσαντας ἐπ' ἄκρης;
Ἢ ἐάαν μέγ' ἄγαλμα θεῶν θελκτήριον εἶναι.
Vertitur intereà cœlum, & ruit Oceano nox,
Inuoluens umbra magna terramq;, polumq;.
Ἐν δ' ἔπεσ' ὠκεανῷ λαμπρὸν φάος ἠελίοιο — ἰλιαδ. η.
Ἕλκων νύκτα μέλαιναν ἐπὶ ζείδωρον ἄρουραν.
Hei mihi, qualis erat, quantum mutatus ab illo

Hectore; qui redit exuuias indutus Achillis,
Vel Danaûm Phrygios iaculatus puppibus ignes.

Ἰλιάδ. κ.

Ὢ πόποι ἦ μάλα δὴ μαλακώτερος ἀμφαφάασθαι
Ἕκτωρ, ἢ ὅτε νῆας ἐνέπρησεν πυρὶ κηλέῳ.

Iuuenisq; Chorebus
Mygdonides, illis qui ad Troiam fortè diebus
Venerat insano Cassandræ incensus amore:
Et gener auxilium Priamo, Phrygibusq; ferebat.

Ἰλιάδ. ν.

Πέφνε γὰρ Ὀθρυονῆα Καβησόθεν ἔνδον ἐόντα,
Ὅς ῥα νέον πολέμοιο μετὰ κλέος εἰληλούθει
ᾔτεε δὲ Πριάμοιο θυγατρῶν εἶδος ἀρίστην
Κασσάνδρην ἀνάεδνον, ὑπέσχετο δὲ μέγα ἔργον.
Ἐκ Τροίης ἀέκοντας ἀπωσέμεν υἷας Ἀχαιῶν.

Sic animis iuuenum furor additus. inde, lupi ceu
Raptores atra in nebula, quos improba uentris
Exegit cæcos rabies, catuliq; relicti
Faucibus expectant siccis: per tela, per hostes
Vadimus haud dubiam in mortem: mediæq; tenemus
Vrbis iter: nox atra caua circumuolat umbra.

Ἰλιάδ. κ.

Βὰν ῥ' ἴμεν, ὥστε λέοντε δύω διὰ νύκτα μέλαιναν
Ἀμφόνον, ἂν νέκυας, διά τ' ἔντεα καὶ μέλαν αἷμα.

Inuenio & hoc loco citari uersus 8. ex Ἰλιάδ. μ quorum primus est, Βῆρ' ἴμεν ὥς τε λέων ὀρεσίτροφος, ὅς ἐπιδευὴς δηρὸν ἔῃ κρειῶν.

Improuisum aspris ueluti qui sentibus anguem
Preßit humi nitens, trepidusq; repentè refugit
Attollentem iras, & cærula colla tumentem:
Haud secus Androgeus, uisu tremefactus, abibat.

Ὡς δ' ὅτε τίς τε δράκοντα ἰδὼν παλίνορσος ἀπέστη
Οὔρεος ἐν βήσσῃς, ὑπό τε τρόμος ἔλλαβε γυῖα
Ἂψ τ' ἀνεχώρησεν, ὦχρός τέ μιν εἷλε παρειάς.
Ὣς αὖθις καθ' ὅμιλον ἔδυ Τρώων ἀγερώχων

Ἰλιάδ. γ.

Δείσας Ἀτρέος υἱὸν Ἀλέξανδρος θεοειδής.

Qualis ubi in lucem coluber mala gramina pastus,
Frigida sub terra tumidum quem bruma tegebat,
Nunc positis nouus exuuijs, nitidusq; iuuenta,
Lubrica conuoluit sublato pectore terga
Arduus ad solem, & linguis micat ore trisulcis.
Ὣς δὲ δράκων ἐπὶ χειῇ ὀρέστερος ἄνδρα μένησι ἰλιαδ. χ.
Βεβρωκὼς κακὰ φάρμακ᾽ ἔδυ δέ τε μῖν χόλος αἰνὸς
Σμερδάλεον δὲ δέδορκεν ἑλισσόμενος περὶ χειῇ
Ὣς Ἕκτωρ ἄσβεστον ἔχων μένος οὐχ᾽ ὑπεχώρει.
Non sic aggeribus ruptis, cum spumeus amnis
Exijt, oppositasq; euicit gurgite moles,
Fertur in arua furens cumulo: camposq; per omnes
Cum stabulis armenta trahit.
Ὣς δ᾽ ὁπότε πλήθων ποταμὸς πεδίονδε κάτεισι Iliad.
Χειμάῤῥους κατ᾽ ὄρεσφιν ὀπαζόμενος διὸς ὄμβρῳ,
Πολλὰς δὲ δρῦς ἀζαλέας, πολλὰς δέ τε πεύκας
Εἰσφέρεται, πολλὸν δέ τ᾽ ἀφύσγετον εἰς ἅλα βάλλει.
Ter conatus ibi collo dare brachia circùm,
Ter frustra comprensa manus effugit imago,
Par leuibus uentis, uolucriq; simillima somno.
Τρὶς μὲν ἐφωρμήθην, ἑλέειν τέ με θυμὸς ἄνωγε. ὀδυσσ. λ.
Τρὶς δέ μοι ἐκ χειρῶν σκιῇ εἴκελον ἢ καὶ ὀνείρῳ
Ἔπτατο.

Tertius & quartus Aeneidos, quæ habeant ab Homero sumpta. Cap. VI.

ALia tempestas Aeneæ hic, & illic Vlyßis, numerosis ambæ uersibus. Sed hæc incipiunt ita:
Postquàm altum tenuere rates, nec iam amplius ullæ
Apparent terræ. Ille ait:
Ἀλλ᾽ ὅτε δὴ κρήτην μὲν ἐλείπομεν, οὐδέ τις ἄλλη ὀδυσ. μ

Φαίνετο γαιάων. ἀλλ' οὐρανὸς ἠδὲ θάλασσα,
Δὴ τότε κυανέην νεφέλην ἔστησε Κρονίων
Νηὸς ὑπὲρ γλαφυρῆς, ἤχλυσε δὲ πόντος ὑπ' αὐτῆς.
Accipe & hæc manuum tibi, quæ monumenta mearum
Sint puer.
Odyss.13. Δῶρόν τοι καὶ ἐγὼ τέκνον φίλε τοῦτο δίδωμι
Μνῆμ' ἑλένης χειρῶν.
Tendunt uela Noti: fugimus spumantibus undis,
Quà cursum uentusq; gubernatorq; uocabant.
Odyss.11. Ἡμεῖς δ' ὅπλα ἕκαστα πονησάμενοι κατὰ νῆα
Ἥμεθα· τὴν δ' ἄνεμός τε κυβερνήτης τ' ἴθυνεν.
Dextrum Scylla latus, læuum implacata Charybdis
Obsidet, atque imo barathri ter gurgite uastos
Sorbet in abruptum fluctus, rursusq; sub auras
Erigit alternos, & sidera uerberat unda.
At Scyllam cæcis cohibet spelunca latebris
Ora exertantem, & naues in saxa trahentem.
Prima hominis facies, & pulchro pectore uirgo
Pube tenus; postrema immani corpore pistrix,
Delphinum caudas utero commissa luporum.
Præstat Trinacrij metas lustrare Pachyni
Cessantem, longos & circunflectere cursus,
Quàm semel informem uasto uidisse sub antro
Scyllam, & cæruleis canibus resonantia saxa.
Homerus de Charybdi & de Scylla,
Odyss.22. Ἔνθεν μὲν γὰρ Σκύλλ', ἑτέρωθι δὲ δῖα Χάρυβδις
Δεινὸν ἀνερροίβδησε θαλάσσης ἁλμυρὸν ὕδωρ.
Ἤτοι ὅτ' ἐξεμέσειε λέβης ὣς ἐν πυρὶ πολλῷ,
Πᾶσα ἀναμορμύρεσκε κυκωμένη, ὑψόσε δ' ἄχνη
Ἄκροισι σκοπέλοισιν, ἐπ' ἀμφοτέροισιν ἔπιπτεν

Ἀλλ'

Ἀλλ᾽ ὅτ᾽ ἀναβρόξειε θαλάσσης ἁλμυρὸν ὕδωρ
Πᾶσ᾽ ἔντοσθε φάνεσκε κυκωμένη, ἀμφὶ δὲ πέτρη
Δεινὸν ἐβεβρύχει, ὑπένερθε δὲ γαῖα φάνεσκε
Ψάμμῳ κυανέῃ. Homerus de Scylla,
Ἔνθα δ᾽ ἐνὶ Σκύλλη ναίει δεινὸν λελακυῖα ἰδυσ.μ.
Τῆς ἤτοι φωνὴ μὲν ὅση σκύλακος νεογιλλῆς
Γίνεται, αὐτὴ δ᾽ αὖτε πέλωρ κακόν, οὐδέ κε τίς μιν
Γηθήσειεν ἰδών, οὐδ᾽ εἰ θεὸς ἀντιάσειεν.
Τῆς ἤτοι πόδες εἰσὶ δυώδεκα πάντες ἄωροι.
Ἓξ δέ τε οἱ δειραὶ περιμήκεες, ἐν δὲ ἑκάστῃ
Σμερδαλέη κεφαλή. ἐν δὲ τρίστοιχοι ὀδόντες
Πυκνοὶ καὶ θαμέες πλεῖοι μέλανος θανάτοιο.
Μέσση μέντε κατὰ σπείους κοίλοιο δέδυκεν
Ἔξω δ᾽ ἐξίσχει κεφαλὰς δεινοῖο βερέθρου.
Αὐτοῦ δ᾽ ἰχθυάᾳ σκόπελον περιμαιμώωσα
Δελφῖνάς τε κύνας τε, καὶ ἔποθι μεῖζον ἕλῃσι
Κῆτος, ἃ μυρία βόσκει ἀγάστονος ἀμφιτρίτη.
Ὀ mihi sola mei super Astyanactis imago.
Sic oculos, sic ille manus, sic ora ferebat.
Κείνου γὰρ τοιοίδε πόδες, τοιαίδε τε χεῖρες
Ὀφθαλμῶν τε βολαί, κεφαλή τ᾽, ἐφύπερθέ τε χαῖται.
Ter scopuli clamorem inter caua saxa dedere:
Ter spumam elisam, & rorantia uidimus astra.
Τῷ δ᾽ ὑπὸ δῖα χάρυβδις ἀναρροιβδεῖ μέλαν ὕδωρ Odyss. 4.
Τρὶς μὲν τ᾽ γὰρ ἀνίησιν ἐπ᾽ ἤματι, τρὶς δ᾽ ἀναροιβδεῖ
Δεινόν. —Qualis coniecta cerua sagitta,
Quam procul incautam nemora inter Cresia fixit
Pastor agens telis, liquitq; uolatile ferrum
Nescius: illa fuga syluas, saltusq; peragrat
Dictaeos: haeret lateri letalis arundo.

Ἀμφ᾽

ἰλιαδ. λ. Ἀμφ᾽ ἔλαφον κεραὸν βεβυμένον ὄν τ᾽ ἔβαλ᾽ ἀνὴρ
Ἰῷ ἀπὸ νευρῆς, τὸν μὲν τ᾽ ἤλυξε πόδεσσι
Φεύγων ὄφρ᾽ αἷμα λιαρὸν καὶ γούνατ᾽ ὀρώρῃ.
Dixerat: ille patris magni parere parabat
Imperio: & primum pedibus talaria nectit
Aurea, quæ sublimen alis, siue æquora supra,
Seu terram rapido pariter cum flamine portant.
Tum uirgam capit: hac animas ille euocat Orco
Pallentes, alias sub tristia Tartara *mittit:*
Dat somnos, adimitq́;, & lumina morte resignat.
Illa fretus agit uentos, & turbida tranat Nubila.
Ὣς ἔφατ᾽, οὐδ᾽ ἀπίθησε διάκτορος ἀργειφόντης
ἰλιαδ. ω. & alibi. Αὐτίκ᾽ ἔπειθ᾽ ὑπὸ ποσὶν ἐδήσατο καλὰ πέδιλα,
Ἀμβρόσια, χρύσεια, τά μιν φέρον, ἠμὲν ἐφ᾽ ὑγρὴν,
Iliad. 12. Ἠδ᾽ ἐπ᾽ ἀπείρονα γαῖαν ἅμα πνοιῆς ἀνέμοιο,
In antiquo codice citantur uersus Εἵλετο δὲ ῥάβδον, τῇ τ᾽ ἀνδρῶν ὄμματα θέλγει
ὧν ἐθέλει, τοὺς δ᾽ αὖτε καὶ ὑπνώοντας ἐγείρει.
ἰλιαδ. ρ. Τὴν μετὰ χερσὶν ἔχων, πέτετο κρατὺς ἀργειφόντης,
οἷον δὲ τρέφει ἔρνος ἀνὴρ ἐριθηλὲς ἐλαίης χώρῳ ἐν οἰοπόλῳ, ὅθ᾽ ἅλις ἀναβέβρυχεν ὕδωρ καλὸν τηλεθάον, τὸ δέ τε πνοιαὶ δονέουσι παντοίων ἀνέμων, καὶ τε- *Ac ueluti annosam ualido cùm robore quercum*
Alpini Boreæ *nunc hinc, nunc flatibus illinc*
Eruere inter se certant: it stridor, & altè
Consternunt terram concusso stipite frondes.
Ipsa hæret scopulis, & quantum uertice ad auras
Aethereas, tantum radice in tartara tendit.
Ἔστασαν, ὡς ὅτε τε δρύες οὔρεσιν ὑψικάρηνοι
Αἵτ᾽ ἄνεμον μίμνουσιν καὶ ὑετὸν ἤματα πάντα
Ῥίζῃσιν μεγάλῃσι διηνεκέες ἀραρυῖαι.
Et iam prima nouo spargebat lumine terras
Tithoni croceum linquens Aurora *cubile.*
Ἠὼς δ᾽ ἐκ λεχέων παρ᾽ ἀγαυοῦ Τιθωνοῖο

Ὤρνυθ᾽

Ὤρνυθ', ἵν' ἀθανάτοισι φόως φέροι ἠδὲ βροτοῖσι — βρύει ἀφ-
Ἠὼς μὲν κροκόπεπλος, ἐκίδνατο πᾶσαν ἐπ' αἶαν. — θεῖ λευκῷ,

Quæ in quinto & sexto libris Vergilius ab Homero sit mutuatus. Cap. VII. — ἐλθὼν δ' ἐξ- απίνης ἄ- νεμος σὺν

VT Pelagus tenuere rates, nec iam amplius ulla — λαίλαπι
Occurrit tellus, maria undiq;, & undiq; cœlum, — πολλῇ βέ- θρου τ' ἐξέ-
Olli cœruleus supra caput astitit imber, — στρεψε καὶ ἐξ
Noctem hyememq; ferens: et inhorruit unda tenebris. — ετάνυσ' ἐπὶ
Ἀλλ' ὅτε δὴ* τὴν νῆσον ἐλείπομεν, οὐδέ τις ἄλλη — γαίῃ.
Φαίνετο γαιάων, ἀλλ' οὐρανὸς ἠδὲ θάλασσα. — *κρήτην μέν.
Δὴ τότε κυανέην νεφέλην ἔστησε Κρονίων,
Vinaq; fundebat pateris, animamq; uocabat
Anchisæ magni, manesq; Acheronte remissos.
Οἶνον ἀφυσσόμενος χαμάδις χέε, δεῦε δὲ γαῖαν — Iliad. 23.
Ψυχὴν κικλήσκων, Πατροκλῆος δειλοῖο.
Leuibus huic hamis consertam, auroq; trilicem
Loricam: quam Demoleo detraxerat ipse
Victor, apud rapidum Simoenta sub Ilio alto.
Δώσω οἱ θώρηκα τὸν Ἀστεροπαῖον ἀπηύρων — Iliad. 23.
Χάλκεον, ᾧ περιχεῦμα φαεινοῦ κασσιτέροιο
Ἀμφιδεδίνηται.

Et cursorum certamen utrobique simile. Et quia uersibus est apud utrunque numerosis, locum loco similem lector inueniet. Initia hæc sunt:

Hæc ubi dicta, locum capiunt, signoq; repente:
Στὰν δὲ μεταστοιχεί. σήμηνε δὲ τέρματ' Ἀχιλλεύς. — Ἰλιάδ. ψ.

Pugilum certamen apud hunc incipit:

Constitit in digitos extemplo arrectus uterque.
Apud illum,
Ἄντα δ' ἀνασχομένω χερσὶ στιβαρῇσιν ἅμ' ἄμφω

Σὺν

Dicitur, æternumq́; tenet per secula nomen.

Αὐτὰρ ἐπεὶ νεκρός τ' ἐκάη καὶ τεύχεα νεκροῦ, Odyss. 12.
Τύμβον χεύαντες καὶ ἐπὶ στήλην ἐρύσαντες
Πήξαμεν ἀκροτάτῳ τύμβῳ εὐῆρες ἐρετμόν.

Tum consanguineus Leti sopor.

Ἔνθ' ὕπνῳ ξύμβλητο κασιγνήτῳ θανάτοιο Iliad. 14.

Quod te per cœli iucundum lumen & auras,
Per genitorem oro, per spes surgentis Iuli,
Eripe me his inuicte malis: aut tu mihi terram
Inijce, (nanque potes) portusq́; require uelinos.

Νῦν δέ σε τῶν ὄπιθεν γουνάζομαι οὐ παρεόντων Odyss. 11. In ant. totus locus ex positus erat.
Πρός τ' ἀλόχου καὶ πατρὸς, ὅς ἔτρεφε τυτθὸν ἐόντα,
Τηλεμάχου θ', ὃν μοῦνον ἐνὶ μεγάροισιν ἔλειπες.
Μή μ' ἄκλαυτον, ἄθαπτον, ἰὼν ὄπιθεν καταλείπειν
Νοσφισθεὶς, μή τοι θεῶν μήνιμα γένωμαι.
Ἀλλά με κακκῆαι σὺν τεύχεσιν ἅσσα μοί ἐστι
Σῆμα τέ μοι χεῦαι πολιῆς ἐπὶ θινὶ θαλάσσης.

*Necnon & Tityon, terræ *omnipotentis alumnum,* omnipa- rentis
Cernere erat: per tota nouem cui iugera corpus
Porrigitur; rostroq́; immanis uultur obunco
Immortale iecur tundens, fœcundaq́; pœnis
Viscera, rimaturq́; epulis, habitatq́; sub alto
Pectore: nec febris requies datur ulla renatis.

Καὶ Τιτυὸν εἶδον γαίης ἐρικυδέος υἱὸν Odyss. 11.
Κείμενον ἐν δαπέδῳ, ὁ δ' ἐπ' ἐννέα κεῖτο πέλεθρα.
Γῦπε δέ μιν ἑκάτερθε παρημένω ἧπαρ ἔκειρον
Δέρτρον ἔσω δύνοντες, ὁ δ' οὐκ ἀπαμύνετο χερσί,
Λητὼ γὰρ εἵλκυσε Διὸς κυδρὴν παράκοιτιν.
Πυθώδ' ἐρχομένην διὰ καλλιχόρου Πανοπῆος.

Non mihi si linguæ centum sint, oraq́; centum,

Ferrea uox: omnes scelerum comprendere formas,
possim Omnia pœnarum percurrere nomina * possem.
Iliad. 2. Πληθὺν δ' οὐκ ἂν ἐγὼ μυθήσομαι, οὐδ' ὀνομήνω,
Οὐδ' εἴ μοι δέκα μὲν γλῶσσαι, δέκα δὲ στόματ' εἶεν
Φωνὴ δ' ἄῤῥηκτος, χάλκεον δέ μοι ἦτορ ἐνείη.

In septimo & octauo, qui uersus sunt ab Homero sumpti. Cap. VIII.

Hinc exaudiri gemitus, iræq; leonum
Vincla recusantum, & sera sub nocte rudentum,
Setigeriq; sues, atque in præsepibus ursi
Sæuire, ac formæ magnorum ululare luporum:
Quos hominum ex facie dea sæua potentibus herbis
Induerat Circe in uultus, ac terga ferarum.
Odyss. 10. Εὗρον δ' ἐν βήσσῃσι τετυγμένα δώματα Κίρκης,
Ξεστοῖσιν λάεσσι περισκέπτῳ ἐνὶ χώρῳ,
Ἀμφὶ δέ μιν λύκοι ἦσαν ὀρέστεροι ἠδὲ λέοντες,
Τοὺς αὐτὴ κατέθελξεν, ἐπεὶ κακὰ φάρμακ' ἔδωκεν,
Quid petitis? quæ causa rates, aut cuius egentes
Littus ad Ausonium tot per uada cœrula uexit?
Siue errore uiæ, seu tempestatibus acti,
Qualia multa mari nautæ patiuntur in alto.
Odyss. 3. & alibi. ὦ ξεῖνοι, τίνες ἐστέ, πόθεν πλεῖθ' ὑγρὰ κέλευθα,
ἤ τι κατὰ πρῆξιν, ἦ μαψιδίως ἀλάλησθε,
Οἷά τε ληϊστῆρες ὑπεὶρ ἅλα τοί τ' ἀλόωνται
Ψυχὰς παρθέμενοι κακὸν ἀλλοδαποῖσι φέροντες.
Cum sese e pastu referunt, & longa canoros
Dant per colla modos: sonat amnis, & Asia longe
Iliad. 2. Pulsa palus.
Τῶν δ' ὥστ' ὀρνίθων πετεηνῶν ἔθνεα πολλὰ,
Χηνῶν, ἢ γεράνων ἢ κύκνων δουλιχοδείρων,

Ἀσίῳ

Ἀσίῳ ἐν λειμῶνι, καΰςρίȣ ἀμφὶ ῥέεθρα,
Ἔνθα καὶ ἔνθα ποτῶνται ἀγαλλόμενα πτερύγεσσι,
Κλαγγηδὸν προκαθιζόντων, σμαραγεῖ δέ τε λειμών.
Illa uel intactæ segetis per summa uolaret
Gramina, nec teneras cursu læsisset aristas:
Vel mare per medium fluctu suspensa tumenti
Ferret iter, celeres nec tingeret æquore plantas. Iliad. 20.
Αἱ δ᾽ ὅτε μὲν σκιρτῷεν ἐπὶ ζείδωρον ἄρȣραν,
Ἄκρον ἐπ᾽ ἀνθερίκων καρπῶν θέον ȣ̓δὲ κατέκλων.
Ἀλλ᾽ ὅτε δὴ σκιρτῷεν ἐπ᾽ εὐρέα νῶτα θαλάσσης
Ἄκρον ἐπὶ ῥηγμῖνος ἁλὸς πολιοῖο θέεσκον.
Vescitur Aeneas simul, & Troiana iuuentus
Perpetui tergo bouis, & lustralibus extis.
Τοῖσι δὲ βȣ̃ν ἱέρευσεν ἄναξ ἀνδρῶν Ἀγαμέμνων Iliad. 7.
Ἄρσενα πενταέτηρον ὑπερμενέϊ Κρονίωνι,
Νώτοισι δ᾽ Αἴαντα διηνεκέεσσι γέραιρεν.
Postquam exempta fames, & amor compressus edendi,
Rex Euandrus ait.
Αὐτὰρ ἐπεὶ πόσιος καὶ ἐδητύος ἐξ ἔρον ἕντο Iliad. 9.
Τοῖς ὁ γέρων πάμπρωτος ὑφαίνειν ἤρχετο μῆτιν.
Euandrum ex humili tecto lux suscitat alma,
Et matutini uolucrum sub culmine cantus.
Consurgit senior, tunicaq; inducitur artus,
Et Tyrrhena pedum circundat uincula plantis.
Tum lateri atq; humeris Tegeæum subligat ensem,
Demissa ab læua pantheræ terga retorquens.
Necnon & gemini custodes limine ab alto
Procedunt, gressumq; canes comitantur herilem.
Ἕζετο δ᾽ ὀρθωθεὶς, μαλακὸν δ᾽ ἔνδυνε χιτῶνα Iliad. 2.
Καλὸν, νηγάτεον. περὶ δ᾽ αὖ μέγα βάλλετο φᾶρος

Pro his sűt in ant. codice uersus ex ὀδυσ. β. ὄρνυτ' ἄρ' ἐξ εὐνῆφιν ὀδυσσῆος φίλος υἱὸς etc.

Ποσσὶ δ' ὑπαὶ λιπαροῖσιν ἐδήσατο καλὰ πέδιλα
Ἀμφὶ δ' ἄρ' ὤμοισιν βάλετο ξίφος ἀργυρόηλον.
Βῆ δ' ἴμεν εἰς ἀγορὴν, παλάμῃ δ' ἔχε χάλκεον ἔγχος
Οὐκ οἶος, ἅμα τῷ γε δύω κύνες ἀργοὶ ἕποντο.
O mihi præteritos referat si Iuppiter annos,
Qualis eram, cum primam aciem Præneste sub ipsa
Straui, scutorumq; incendi uictor aceruos:
Et regem hac Herilum dextra sub Tartara misi,
Nascenti cui treis animas Feronia mater,
Horrendum dictu, dederat: terna arma mouenda:
Ter leto sternendus erat: cui tum tamen omneis
Abstulit hæc animas dextra, & totidem exuit armis.

Iliad. 11. Pro his uersibus est in aut. expositus locus ex ἰλιαδ. κ. Cuius initium: αἳ γὰρ Ζεῦ τε πάτερ καὶ ἀθηναίη, καὶ ἄπολλον ἠβῷμεν ὡς ὅτε, &c.

Εἴθ' ὣς ἡβώοιμι, βίη δέ μοι ἔμπεδος εἴη,
Ὡς ὁπότ' ἠλείοισι καὶ ἡμῖν νεῖκος ἐτύχθη,
Ἀμφὶ βοηλασίῃ, ὅτ' ἐγὼ κτάνον Ἰτυμονῆα,
Ἐσθλὸν ὑπειροχίδην. ὅς ἐν ἤλιδι ναιετάασκεν,
Ῥύσι' ἐλαυνόμενος. ὁ δ' ἀμύνων ᾗσι βόεσσι.
Ἔβλητ' ἐν πρώτοισιν ἐμῆς ἀπὸ χειρὸς ἄκοντι,
Κὰδ δ' ἔπεσεν.
Qualis ubi Oceani perfusus Lucifer unda,
Quem Venus ante alios astrorum diligit ignes,
Extulit os sacrum cœlo, tenebrasq; resoluit.

Iliad. 22.

Οἷος δ' ἀστὴρ εἶσι μετ' ἀστράσι νυκτὸς ἀμολγῷ
Ἕσπερος, ὃς κάλλιστος ἐν οὐρανῷ ἵσταται ἀστήρ.
En perfecta mei promissa coniugis arte
Munera: ne mox aut Laurentes nate superbos,
Aut acrem dubites in prælia poscere Turnum.
Dixit, & amplexus nati Cytherea petiuit:
Arma sub aduersa posuit radiantia quercu.

Iliad. 18.

Αὐτὰρ ἐπειδὴ τεῦξε σάκος μέγα τε στιβαρόν τε

Τοῦξ' ἄρα οἱ θώρηκα φαεινότερον πυρὸς αὐγῆς,
Τοῦξε δὲ οἱ κυνέην βριαρὴν κροτάφοισ' ἀραρυῖαν
Καλὴν, δαιδαλέην, ἐπὶ δὲ χρύσεον λόφον ἧκε,
Τοῦξε δέ οἱ κνημῖδας ἑανοῦ κασσιτέροιο,
Αὐτὰρ ἐπεὶ πάνθ' ὅπλα κάμε κλυτὸς ἀμφιγυήεις
Μητρὸς Ἀχιλλῆος θῆκε προπάροιθεν ἀείρας.
Ille deæ donis, & tanto lætus honore
Expleri nequit: *atque oculos per singula uoluit: atqui
Miraturq́;, interq́; manus & brachia uersat.
Τέρπετο δ' ἐν χείρεσσιν ἔχων θεοῦ ἀγλαὰ δῶρα, Iliad. 19.
Αὐτὰρ ἐπεὶ φρεσὶν ᾗσιν ἐτάρπετο δαίδαλα λεύσσων.

Nono libro quæ insint, sumpta ab Homero. Cap. IX.

IRi decus cœli, quis te mihi nubibus actam
Detulit in terras?
Ἶρι θεὰ, τίς τ' ἄρσε θεῶν ἐμοὶ ἄγγελον ἧκε;
Nec solos tangit Atridas iste dolor.
Τί δὲ λαὸν ἀνήγαγεν ἐνθάδ' ἀγείρας Iliad. 9.
Ἀτρείδης, ἦ οὐχ Ἑλένης ἕνεκ' ἠϋκόμοιο.
ἦ μοῦνοι φιλέουσι ἀλόχους μερόπων ἀνθρώπων
Ἀτρεῖδαι;
Sed uos ò lecti ferro quis scindere uallum
Apparat, & mecum inuadit trepidantia castra?
Ὄρνυσθ' ὑπόδαμοι Τρῶες ῥήγνυσθε δὲ τεῖχος Iliad. 10.
Ἀργείων καὶ νηυσὶν ἐνίετε θεσπιδαὲς πῦρ.
Quod superest, læti bene gestis corpora rebus
Procurate uiri, & pugnam sperate parati.
Νῦν δ' ἔρχεσθ' ἐπὶ δεῖπνον, ἵνα συνάγωμεν ἄρηα. Iliad. 19. & alibi.
Sic ait illachrymans humero simul exuit ensem
Auratum, mira quem fecerat arte Lycaon

uaginæ Gnoſius, atque habilem *uagina aptaret eburna.
aptarat Dat Niſo Mneſtheus pellem, horrentiſq; leonis
eburnæ Exuuias: galeam fidus permutat Alethes.
Iliad. 10. Τυδείδῃ μὲν δῶκε Μενεπτόλεμος θρασυμήδης.
Φάσγανον ἄμφηκες, τὸ δ' ἑὸν παρὰ νηυσὶ λέλειπτο,
Καὶ σάκος, ἀμφὶ δὲ οἱ κυνέην κεφαλῆφιν ἔθηκε
Ταυρείην, ἄφαλόν τε, καὶ ἄλοφον, ἥτε καταῖτυξ
Κέκληται, ῥύεται δὲ κάρη θαλερῶν αἰξηῶν.
Μηριόνης δ' Ὀδυσῆϊ δίδου βιόν, ἠδὲ φαρέτρην
Καὶ ξίφος.
Protinus armati incedunt, quos omnis euntes
Primorum manus ad portas, iuuenumq; ſenumq;
Proſequitur uotis: necnon & pulcher Iulus.
Iliad.10. Τὼ δ' ἐπεὶ οὖν ὅπλοισιν ἐνὶ δεινοῖσιν ἐδύτην,
Βάν ῥ' ἴεναι, λιπέτην δὲ κατ' αὐτόθι πάντας ἀρίστους
Egreßi ſuperant foſſas, noctiſq; per umbram
Caſtra inimica petunt, multis tamen antè futuri
Exitio. paßim ſomno uinoq; per herbam
Corpora fuſa uident, arrectos littore currus,
Inter lora, rotaſq; uiros ſimul arma iacere,
Vina ſimul. prior Hyrtacides ſic ore locutus:
Euryale audendum dextra, nunc ipſa uocat res:
Hac iter eſt. tu, ne qua manus ſe attollere nobis
A tergo poßit, cuſtodi, & conſule longè.
lato Hæc ego uaſta dabo, & *recto te limite ducam.
Iliad. 10 Τὼ δὲ βάτην προτέρω διά τ' ἔντεα καὶ μέλαν αἷμα
Αἶψα δ' ἐπὶ Θρῃκῶν ἀνδρῶν τέλος ἷξον ἰόντες.
Οἱ δ' εὗδον καμάτῳ ἀδδηκότες, ἔντεα δέ σφιν
Καλὰ παρ' αὐτοῖσιν χθονὶ κέκλιτο, εὖ κατὰ κόσμον
Τριστοιχεί, παρὰ δέ σφιν ἑκάστῳ δίζυγες ἵπποι.
Et pau-

Et paulò pòst,

Ἐξ ἐπὶ διφριάδος πυμάτης ἱμᾶσι δέδεντο.
Τὸν δ' Ὀδυσεὺς προπάροιθεν ἰδὼν Διομήδεϊ δεῖξεν.
Οὗτός τοι Διόμηδες ἀνήρ. οὗτοι δέ τοι ἵπποι.
Οὓς νῶιν πίφαυσκε Δόλον, ὃν ἐπέφνομεν ἡμεῖς.
Ἀλλ' ἄγε δὴ πρόφερε κρατερὸν μένος, οὐδέ, τι σε χρὴ Iliad. 10.
Ἑστάμεναι μέλεον σὺν τεύχεσιν, ἀλλὰ λῦ' ἵππους,
Ἠὲ σύ γ' ἄνδρας ἔναιρε, μελήσουσι δ' ἐμοὶ ἵπποι.

Sed non augurio potuit depellere pestem.

Ἀλλ' οὐκ οἰωνοῖσιν ἐρύσατο κῆρα μέλαιναν.

Et iam prima nouo spargebat lumine terras
Titoni croceum linquens Aurora cubile.

Ἠὼς δ' ἐκ λεχέων παρ' ἀγαυοῦ Τιθωνοῖο
Ὤρνυθ', ἵν' ἀθανάτοισι φόως φέροι ἠδὲ βροτοῖσι. Iliad. 11.

Mater Euryali ad dirũ nuncium, ut excussos de manibus radios, & pensa demitteret, ut per muros & uirorum agmina ululans, & coma scissa decurreret, ut effunderet dolorem in lamentationum querelas, totum de Andromacha sumpsit lamentante mortem mariti.

Interea pauidam uolitans pennata per urbem
Nuncia fama ruit, matrisq; allabitur aures
Euryali. at subitus miseræ calor ossa reliquit,
Excussi manibus radij, reuolutaq; pensa.
Euolat infelix, & fœmineo ululatu
Scissa comam, muros amens, atque agmina cursu
Prima petit: non illa uirum, non illa pericli
Telorumq; memor: cœlum dehinc questubus implet.
Huncci'ne te Euryale aspicio? tu'ne illa senectæ
Sera meæ requies, potuisti linquere solam
Crudelis? nec te sub tanta pericula missum

Affari extremum miseræ data copia matri?

Iliad. 22. Ὣς φαμένη, μεγάροιο διέσσυτο μαινάδι ἴση
Παλλομένη κραδίην. ἅμα δ' ἀμφίπολοι κίον αὐτῇ.
Αὐτὰρ ἐπεὶ πύργον τε καὶ ἀνδρῶν ἷξεν ὅμιλον,
Ἔστη παπτήνασ' ἐπὶ τείχεϊ. τὸν δ' ἐνόησεν.
Ἑλκόμενον πρόσθεν πόλιος.

Pro hoc ille citatur in ant. uersus ὦ πέπονες κακ' ἐλέγχε' ἀχαιΐδες οὐκ ἔτ' ἀχαιοί. ἰλιάδ. Β.

O uerè Phrygiæ, neque enim Phryges.
Ὦ μοι ἀπειλητῆρες ἀχαιΐδες, οὐκ ἔτι ἀχαιοί.
Quos alios muros, quæ iam ultrà mœnia habetis?
Vnus homo, & uestris, ò ciues, undique septus
Aggeribus tantas strages impune per urbem
Ediderit? iuuenum primos tot miserit Orco?

Aeneid. 9. Non infelix patriæ, ueterumq; deorum,
Et magni Aeneæ segnes miseretq; pudetq;?

Iliad. 9. Ἦέ τινας φαμὲν εἶναι ἀοσσητῆρας ὀπίσσω,
Ἦέ τι τεῖχος ἄρειον ὅ κ' ἀνδράσι λοιγὸν ἀμύναι,
Οὐ μέν τις σχεδόν ἐστι πόλις πύργοις ἀραρυῖα
ᾗ κ' ἀπαμυναίμεσθ' ἑτεραλκέα δῆμον ἔχοντες
Ἀλλ' ἐν Τρώων πεδίῳ.

Quæ in reliquis libris mutuatus sit ab Homero Vergilius. Cap. X.

TElamanu iaciunt: quales sub nubibus atris
Strymoniæ dant signa grues, atque æthera tranãt
Cum sonitu, fugiuntq; Notos clamore secundo.

Iliad. 3. Τρῶες μὲν κλαγγῇ τ' ἐνοπῇ τ' ἴσαν ὄρνιθες ὣς
Ἠΰτε περ κλαγγὴ γεράνων πέλει οὐρανόθι πρό,
Αἵτ' ἐπεὶ οὖν χειμῶνα φύγον, καὶ ἀθέσφατον ὄμβρον
Κλαγγῇ ταίγε πέτονται ἐπ' ὠκεανοῖο ῥοάων.
Ardet apex capiti, cristisq; à uertice flamma

Funditur,

Funditur, & uastos umbo uomit aureus ignes.
Non secus, ac liquida si quando nocte cometæ
Sanguinei lugubre rubent, aut Syrius ardor:
Ille sitim morbosq; ferens mortalibus ægris,
Nascitur, & læuo contristat lumine cœlum.
Δαῖέ οἱ ἐκ κορυθός τε καὶ ἀσπίδος ἀκάματον πῦρ Iliad.5.
Ἀσέρ᾽ ὀπωρινῷ ἐναλίγκιον, ὅστε μάλισα
Λαμπρὸν παμφαίνησι λελουμένος ὠκεανοῖο.
Τοῖόν οἱ πῦρ δαῖεν ἀπὸ κρατός τε καὶ ὤμων.
Παμφαίνονθ᾽ ὥστ᾽ ἀσέρ᾽ ἐπεσσύμενον πεδίοιο:
Ὅς ῥά τ᾽ ὀπώρης εἶσιν, ἀρίζηλοι δέ οἱ αὐγαὶ
Φαίνονται, πολλοῖσι μετ᾽ ἄστρασι νυκτὸς ἀμολγῷ. Iliad. 22.
Ὅντε κύν᾽ ὠρίωνος ἐπίκλησιν καλέουσιν.
Λαμπρότατος μὲν ὅγ᾽ ἐσὶ, κακὸν δέ τε σῆμα τέτυκται,
Καί τε φέρει πολλὸν πυρετὸν δειλοῖσι βροτοῖσιν.
Stat sua cuique dies: breue, & irreparabile tempus
Omnibus est uitæ.
Μοῖραν δ᾽ οὔ τινά φημι πεφυγμένον ἔμμεναι ἀνδρῶν Iliad.6.
Οὐ κακὸν, οὐδὲ μὲν ἐσθλὸν, ἐπὴν τὰ πρῶτα γένηται.
Αἰνότατε κρονίδη ποῖον τὸν μῦθον ἔειπες Iliad.π.
Ἄνδρα θνητὸν ἐόντα πάλαι πεπρωμένον αἴσῃ,
Ἂψ ἐθέλεις θανάτοιο δυσηχέος ἐξαναλῦσαι;
Fata uocant, metasq; dati peruenit ad æui.
Ἤι ἐκτόν δ᾽ ἄγε μοῖρα κακὴ, θανάτοιο τέλος δέ. Iliad. 13.
Per patrios manes, & spes surgentis Iuli
Te precor, hanc animam serues natoq; patriq;.
Est domus alta, iacent penitus defossa talenta
Cælati argenti, sunt auri pondera facti
Infectiq; mihi: non hic uictoria Teucrum
Vertitur, aut anima una dabit discrimina tanta.

Dixerat. Aeneas contrà cui talia reddit:
Argenti atque auri memoras quæ multa talenta
Gatis parce tuis, belli commercia Turnus
Sustulit ista prior, iam tum Pallante perempto.
Hoc patris Anchisæ manes, hoc sentit Iulus:
Sic fatus galeam læua tenet, atque reflexa
Ceruice orantis capulo tenus abdidit ensem.
Iliad.6. *Pro his sũt in antiq. multò plures uersus ex ἰλιαδ. λ. de filijs Antimachi.*
Ζώγρει ἀτρέος υἱὲ, σὺ δ' ἄξια δέξαι ἄποινα.
Πολλὰ δ' ἐν ἀφνειοῦ πατρὸς κειμήλια κεῖται.
Χαλκός τε, χρυσός τε, πολύκμητός τε σίδηρος.
Τῶν κέν τοι χαρίσαιτο πατὴρ ἀπερείσι' ἄποινα.
Εἴκεν ἐμὲ ζωὸν πεπύθοιτ' ἐπὶ νηυσὶν ἀχαιῶν.
Impastus stabula alta leo ceu sæpe peragrans,
(Suadet enim uesana fames) si fortè fugacem
Conspexit capream, aut surgentem in cornua ceruum:
arrecta
Gaudet hians immane, comasq; *arrexit, & hæret
Iliad.3. *In antiq. totus locus expositus est additis & alijs ex ἰλιαδ. μ. βὴρ ἴμεν ὥς τε λέων ὀρεσίτροφος.*
Visceribus super incumbens, lauit improba teter
Ora cruor.
Sic ruit in densos alacer Mezentius hostes.
Ὥστε λέων ἐχάρη μεγάλῳ ἐπὶ σώματι κύρσας
Εὑρὼν ἢ ἔλαφον κεραὸν, ἢ ἄγριον αἶγα.
Πεινάων.
Spargitur & tellus lachrymis, sparguntur & arma.
Δεύοντο ψαμαθοι, δεύοντο δὲ τεύχεα φωτῶν
Δάκρυσι.
quos et paulò ante citari indicauimus.
Iliad. 23.
Cingitur ipse furens certatim in prælia Turnus:
Iamq; adeo Rutilum thoraca indutus, ahenis
Horrebat squamis, surasq; incluserat auro,
Tempora nudus adhuc, laterîq; accinxerat ensem,
Fulgebatq; alta decurrens aureus arce.

Κνη

Κνημῖδας μὲν πρῶτα περὶ κνήμῃσιν ἔθηκε | Iliad. 19. & alibi.
Καλὰς, ἀργυρέοισιν ἐπὶ σφυρίοις ἀραρυίας,
Δεύτερον αὖ θώρηκα περὶ στήθεσσιν ἔδυνεν
Ἀμφὶ δ᾽ ἄρ᾽ ὤμοισιν βάλετο ξίφος ἀργυρόηλον.
Χάλκεον, αὐτὰρ ἔπειτα σάκος μέγα τε στιβαρόν τε | Citantur in antiq. uersus ex ἰλιάδ. π. de Patroclo.
Εἵλετο, τοῦ δ᾽ ἀπάνευθε σέλας γένετ᾽ ἠΰτε μήνας.
Purpureus ueluti cùm flos succisus aratro,
Languescit moriens: lassóq; papauera collo
Demisere caput, pluuia cum forte grauantur.
Μήκων δ᾽ ὡς, ἑτέρωσε κάρη βάλεν, ἥτ᾽ ἐνὶ κήπῳ. | Iliad. 5.
Καρπῷ βριθομένη, νοτίῃσί τε εἰαρινῇσιν.
Ὣς ἑτέρως ἤμυσε κάρη πήληκι βαρυνθέν.

Quos locos ita transtulerit Vergilius, ut Homero uideatur superior. Cap. XI.

ET hæc quidē iudicio legentiū relinquenda sunt, ut ipsi æstiment, quid debent de utriusq; collatione sentire. si tamē me consulas, non negabo, nōnunquam Vergilium in transferendo densius excoluisse, ut in hoc loco:

Qualis apes æstate noua per florea rura
Exercet sub sole labor, cùm gentis adultos
Educunt fœtus, aut cùm liquentia mella
Stipant, & dulci distendunt nectare cellas:
Aut onera accipiunt uenientum, aut agmine facto
Ignauum fucos pecus à præsepibus arcent.
Feruet opus, redolentq; thymo fragrantia mella.
Ἠΰτε ἔθνεα εἶσι μελισσάων ἀδινάων | Iliad. 2.
Πέτρης ἐκ γλαφυρῆς αἰεὶ νέον ἐρχομενάων
Βοτρυδὸν δὲ πέτονται ἐπ᾽ ἄνθεσιν εἰαρινοῖσιν.
Αἱ μέν τε ἔνθα ἅλις πεποτήαται, αἱ δέ τε ἔνθα.

Vides descriptas apes à Vergilio opifices, ab Homero uagas? Al-

gas? Alter discursum, & solam uolatus uarietatem: alter exprimit *naturæ artis officium. In his quoque uersibus Maro extitit locupletior interpres,

natiuæ

O' socij (neque enim ignari sumus antè malorum)
O' paßi grauiora: dabit Deus his quoque finem:
Vos & Scyllæam rabiem, penitusq; sonantes
Accestis scopulos: uos & Cyclopea saxa
Experti, reuocate animos, mæstumq; timorem
Mittite. forsan & hæc olim meminiße iuuabit.
Per uarios casus, & reliqua.

Odiss. 10.

Ὦ φίλοι, οὐ γάρ πω τι κακῶν ἀδαήμονες εἰμὲν,
Οὐ μὲν δὴ τόδε μεῖζον ἔπει κακὸν, ἢ ὅτε Κύκλωψ
Εἴλει ἐνὶ σπῆι γλαφυρῷ κρατερῆφι βίηφι,
Ἀλλὰ καὶ ἔνθεν ἐμῇ ἀρετῇ βουλῇ τε νόῳ τε
Ἐκφύγομεν, καί που τῶνδε μνήσεσθαι ὀΐω,

Vlysses ad socios unam commemorauit ærumnam: hic ad sperandam præsentis mali absolutionem, gemini casus hortatur euentu. Deinde ille obscurius dixit, καί που τῶνδε μνήσεσθαι ὀΐω: hic apertius, Forsan & hæc olim meminisse iuuabat. Sed & hoc, quod noster adiecit, solatij fortioris est. suos enim non tantum exemplo euadendi, sed & spe futuræ felicitatis animauit, per hos labores non solum sedes quietas, sed & regna promittens. Hos quoque uersus inspicere libet:

Ac ueluti summis antiquam in montibus ornum
Cùm ferro accisam, crebrisq; bipennibus instant
Eruere agricolæ certatim: illa usque minatur,
Et tremefacta comam concusso uertice *mutat;
Vulneribus donec paulatim euicta supremum

nutat

Conge-

Congemuit, traxitq́; iugis auulsa ruinam.

Ὁ δ' ἐν κονίῃσι χαμαὶ πέσεν αἴγειρος ὥς — *ἰλιαδ. δ.*
Ἡ ῥά τ' ἐν εἱαμενῇ ἕλεος μεγάλοιο πεφύκει
Λείη, ἀτάρ, τε οἱ ὄζοι ἐπ' ἀκροτάτῃ πεφύασιν
Τὴν, μὲν θ' ἁρματοπηγὸς ἀνὴρ αἴθωνι σιδήρῳ
Ἐξέταμ', ὄφρα ἴτυν κάμψῃ περικαλλέϊ δίφρῳ
Ἡ μὲν τ' ἀζομένη κεῖται ποταμοῖο παρ' ὄχθας.

Citantur in anti. hoc loco uersus ex ἰλιαδ. υ. de Asio: qui sunt & in π, de Sarpedone.

Magno cultu uester difficultatem abscindendæ arboreæ molis expreßit, uerum nullo negotio Homerica arbor abscinditur.

Haud segnis strato surgit Palinurus: & omnes
Explorat uentos, atque auribus aera captat:
Sidera cuncta notat, tacito labentia cœlo,
Arcturum, Pleiadasq́; Hyadas, geminosq́; Triones,
Armatumq́; auro circunspicit Oriona.

Αὐτὰρ ὁ, πηδαλίῳ ἰθύνετο τεχνηέντως
Ἥμενος, οὐδέ οἱ ὕπνος ἐπὶ βλεφάροισιν ἔπιπτε, — *Odyss. ε.*
Πληιάδες τ' ἐσορῶντι, καὶ ὀψὲ δύοντα βοώτην,
Ἄρκτον θ' ἣν καὶ ἅμαξαν ἐπίκλησιν καλέουσιν,
Ἥ τ' αὐτοῦ στρέφεται καὶ τ' ὠρίωνα δοκεύει.
Οἴη δ' ἄμμορός ἐστι λοετρῶν ὠκεανοῖο.

Gubernator, qui explorat cœlum, crebro reflectere ceruicem debet captando de diuersis cœli regionibus securitatem sereni. Hoc mire, & uelut coloribus Maro pinxit. nam quia Arcturus iuxta Septētrionem est, Taurus uerò in quo sunt Hyades & Orion, in regione Austri sunt, crebrā ceruicis reflexionem in Palinuro sidera consulente descripsit. Arcturum, inquit, ecce intuetur partem Septentrionis. Deinde Pliadasq́; Hyadas: ecce ad austrum flectitur. Geminosq́; Triones: rursus ad Septentriones uertit aspectum,

aspectum. Armatumq; auro circumspicit Oriona. iterum se ad Austrum reflectit. Sed & uerbo, circumspicit, uarietatem sæpe se uicißim conuertentis ostendit. Homerus gubernatorem suum semel inducit intuentem Pleiadas, quæ in Australi regione sunt, semel Booten, & Arcton, quæ sunt in Septentrionali Polo.

Nec tibi diua parens, generis nec Dardanus auctor
Perfide, sed duris genuit te cautibus horrens
Caucasus, Hyrcanæq; admorunt ubera tigres.

Iliad. 16. Νηλεὲς, οὐκ ἄρα σοί γε πατὴρ ἦν ἱππότα Πηλεύς.
Οὐδὲ Θέτις μήτηρ, γλαυκὴ δέ σε τίκτε θάλασσα,
Πέτραι τ' ἠλίβατοι, ὅτι τοι νόος ἐστὶν ἀπηνής.

Planè Vergilius non partionem solam, sicut ille quem sequebatur, sed educationem quoque nutricationis tanquam belualem & asperam criminatur. addit enim de suo, Hyrcanæq; admorunt ubera tigres: quoniam uidelicet in moribus inolescendis magnam ferè partem nutricis ingenium & natura lactis tenet: quæ infusa tenero, & mista parentum semini adhuc recenti, ex hac gemina concretione unam indolem configurat. Hinc est quòd prouidentia naturæ, similitudinem natorum atque gignentium ex ipso quoque nutricatu præparans, fecit cum ipso paratu alimoniæ copiam nasci. nam postquam sanguis ille opifex in penetralibus suis omne corpus effinxit atque aluit: aduentante iam partus tēpore, idem ad corporis materni superna conscendens, in naturam lactis albescit: ut recens natis idem sit altor, qui fuerat fabricator. Quamobrem non frustra creditum est, sicut ualeat ad fingendas corporis, atque animi similitudines uis & natura seminis, non secus ad eandem rem lactis quoq; ingenia & proprietatis ualere.

Eiusmodi fere Gell. l. 12. cap. 2.

Neque

*Neque in hominibus id solum, sed in pecudibus quoque animaduersum. nam si ouium lacte hœdi, aut caprarum agni forsitan alantur: constat ferme in his lanam duriorem, in illis *capillum gigni teneriorem.* [pilum] *In arboribus etiam & frugibus ad indolem uel detrectandam uel augendam, maior plerũq; uis & potestas est aquarum et terrarum, quæ alunt, quàm ipsius, quod iacitur, seminis. Ac sæpe uideas lætam, nitentemq́; arborem, si in locũ alterum transferatur, succo terræ deterioris elanguisse. Ad criminandos igitur mores defuit* Homero, *quod Vergilius adiecit:*

Non tam præcipites bijugo certamine campum
Corripuere, ruuntq́; effusi carcere currus:
Nec sic immißis aurigæ undantia lora — *Iliad. 23.*
Concussere iugis, proniq́; in uerbera pendent. — *In antiq. hi sunt:*
Μάςιγι δ' αἰὲν ἔλαυνε κατωμαδὸν, οἱ δὲ οἱ ἵπποι
Ὑψόσ' ἀειρέσθην ῥίμφα πρήσσοντε κέλευθον.

[In margin: οἱ δ' ἄρ' ἐν πεδίῳ πετέχορσι ἀροσκνες ἵπποι. παρτὸς ἀφορμηθέντες ὑπὸ πληγῆσιν ἱμάσθλης. ὑψόσ' ἀειρόμενοι ῥίμφα πρήσσουσι κέλευθα.]

*Graius poeta equorum tantum meminit flagro animante currentium: licet dici non poßit elegantius, quàm quod adiecit** ὑψὸς ἀαειρέσθω, *quo expreßit, quantũ natura dare poterat impetũ cursus: Verùm Maro & currus de carcere ruentes, & campos corripiendo præcipites mira celeritate descripsit: & accepto breui semine de* Homerico *flagro, pinxit aurigas concutientes lora undantia, et pronos in uerbera pendentes: nec ullam quadrigarum partem intactam reliquit, ut esset illius certaminis plena descriptio.*

[* ὕψος ἀειρόμενοι]

Magno ueluti cum flamma sonore
Virgea suggeritur costis undantis aheni,
*Exultantq́; æstu latices: furit intus *aquæ uis,* — *aquai*
**Fumidus atque alte spumis exuberat amnis,* — Humidus
Nec iam se capit unda, uolat uapor ater ad auras.

Ὡς

Iliad. 21. Ὡς δὲ λέβης ζεῖ ἔνδον ἐπειγόμενος πυρὶ πολλῷ.
Κνίσῃ μελδόμενος ἁπαλοτρεφέος σιάλοιο
Πάντοθεν ἀμβολάδην, ὑπὸ δὲ ξύλα κάγκανα κεῖται.

Græci uersus aheni cõtinent mentionẽ multo igne ebullientis, et totũ ipsum locũ hæc uerba ornãt, παντόθεν ἀμβολάδην. nã scaturigines ex omni parte emergẽtes, sic eleganter expreßit. In Latinis uersibus tota rei pompa descripta est, sonus flammæ. Et pro hoc, quod ille dixerat, πάντοθεν ἀμβολάδην, exultãtes æstu latices: et amnem humidum *fumidũ exuperantẽ spumis, atq; intus furẽtẽ, (unius enim uerbi non reperiens similẽ dignitatẽ, compensauit, quod deerat copiæ, uarietate descriptionis) adiecit post omnia, Nec iam se capit unda: quo expreßit, quod semper usu euenit suppositi nimietate caloris. Bene ergo se habet poeticæ tubæ cultus, omnia, quæ in hac re eueniunt, comprehendens.

Portam quæ imperio ducis est commißa recludunt
Freti armis, ultroq; inuitant mœnibus hostem.
Ipsi intus dextra ac læua pro turribus astant,
Armati ferro, & cristis capita alta coruscis.
Quales aeriæ liquentia flumina circum,
Siue Padi ripis, Athesim seu propter amœnum,
Consurgunt geminæ quercus: intonsaq; cœlo
Attollunt capita, & sublimi uertice nutant.

Iliad. 12. Νήπιοι, ἐν δὲ πύλῃσι δύ' ἀνέρας εὗρον ἀρίστους
Υἷας ὑπερθύμους λαπιθάων αἰχμητάων,
Τὸν μὲν Πειριθόου υἷα κρατερὸν πολυποίτην,
Τὸν δὲ Λεοντῆα βροτολοιγῷ ἶσον ἄρηι,
Τὼ μὲν ἄρα προπάροιθε πυλάων ὑψηλάων
Ἕστασαν, ὡς ὅτε τε δρύες οὔρεσιν ὑψικάρηνοι
Αἵ τ' ἄνεμον μίμνουσι καὶ ὑετὸν ἤματα πάντα

Ῥήξησιν μεγάλῃσι διωκεέσ᾽ ἀραρυῖαι
Ὡς ἄρα τὼ, χείρεσσι πεποιθότες ἠδὲ βίηφι,
Μίμνον ἐπερχόμενον μέγαν Ἄσιον οὐδ᾽ ἐφέβοντο.

Græci milites Polypoetes & Leonteus stant pro portis, & immobiles Asium aduenientem hostem uelut fixæ arbores opperiuntur. Hactenus est Græca descriptio. Verum Vergiliana Bitiam & Pandarum portam ultro recludere facit; oblaturos hosti, quod per uota quærebat, ut compos castrorum fieret, per hoc futurus in hostium potestate. Et geminos heroas modo turres uocat, modò describit luce cristarum coruscos. Nec arborum, ut ille, similitudinem prætermisit, sed uberius eam, pulchriusq; descripsit. Nec hoc negauerim cultius à Marone prolatum:

Olli dura quies oculos & ferreus urget
Somnus: in æternum clauduntur lumina noctem.
Ὡς ὁ μὲν αὖθι πεσὼν, κοιμήσατο χάλκεον ὕπνον. *Iliad.* 11

In quibus par utriusque poetæ sit splendor. Cap. XII.

IN aliquibus par penè splendor amborum est, uti,
Spargit rapida ungula rores
Sanguineo, mistaq; cruor calcatur arena.
Αἵματι δ᾽ ἄξων,
Νέρθεν πᾶς πεπάλακτο καὶ ἄντυγες αἳ περὶ δίφρον. *Iliad.* λ
Ἃς ἄρ᾽ ἀφ᾽ ἱππείων ὁπλέων ῥαθάμιγγες ἔβαλλον.
Et luce coruscus ahena.
Αὐγὴ χαλκείη κορύθων ἄπο λαμπομενάων.
Quærit pars semina flammæ.
Σπέρματα πυρὸς σώζων. *Iliad.*
Indū sanguineo ueluti uiolauerit ostro, Siquis ebur.
Ὡς δ᾽ ὅτε τίς τ᾽ ἐλέφαντα γυνὴ φοίνικι μιήνῃ *Iliad.* 4.
Si tangere portus

Infan-

uaginæ Gnoſtius, atque habilem *uagina aptaret eburna.*
aptarat Dat Niſo Mneſtheus pellem, horrentisq; leonis
eburnæ Exuuias: galeam fidus permutat Alethes.
Iliad. 10. Τυδείδῃ μὲν δῶκε Μενεπτόλεμος θρασυμήδης.
Φάσγανον ἄμφηκες, τὸ δ' ἑὸν παρὰ νηυσὶ λέλειπτο,
Καὶ σάκος, ἀμφὶ δέ οἱ κυνέην κεφαλῆφιν ἔθηκε
Ταυρείην, ἄφαλόν τε, καὶ ἄλοφον, ἥτε καταῖτυξ
Κέκληται, ῥύεται δὲ κάρη θαλερῶν αἰζηῶν.
Μηριόνης δ' Ὀδυσῆϊ δίδου βιόν, ἠδὲ φαρέτρην
Καὶ ξίφος.
Protinus armati incedunt, quos omnis euntes
Primorum manus ad portas, iuuenumq; ſenumq;
Proſequitur uotis: necnon & pulcher Iulus.
Iliad. 10. Τὼ δ' ἐπεὶ οὖν ὅπλοισιν ἐνὶ δεινοῖσιν ἐδύτην,
Βὰν ῥ' ἴεναι, λιπέτην δὲ κατ' αὐτόθι πάντας ἀρίστους
Egreßi ſuperant foſſas, noctisq; per umbram
Caſtra inimica petunt, multis tamen antè futuri
Exitio. paßim ſomno uinoq; per herbam
Corpora fuſa uident, arrectos littore currus,
Inter lora, rotasq; uiros ſimul arma iacere,
Vina ſimul. prior Hyrtacides ſic ore locutus:
Euryale audendum dextrà, nunc ipſa uocat res:
Hac iter eſt. tu, ne qua manus ſe attollere nobis
A tergo poßit, cuſtodi, & conſule longè.
lato Hæc ego uaſta dabo, & *recto te limite ducam.
Iliad. 10 Τὼ δὲ βάτην προτέρω διά τ' ἔντεα καὶ μέλαν αἷμα
Αἶψα δ' ἐπὶ Θρῃκῶν ἀνδρῶν τέλος ἷξον ἰόντες.
Οἱ δ' εὗδον καμάτῳ ἀδδηκότες, ἔντεα δέ σφιν
Καλὰ παρ' αὐτοῖσιν χθονὶ κέκλιτο, εὖ κατὰ κόσμον
Τριστοιχεὶ, παρὰ δέ σφιν ἑκάστῳ δίζυγες ἵπποι.

Et pau-

Et paulò pòst,

Ἐξ ἐπὶ διφριάδος πυμάτης ἱμάσι δέδεντο.
Τὸν δ' Ὀδυσσεὺς προπάροιθεν ἰδὼν Διομήδεϊ δεῖξεν.
Οὗτός τοι Διόμηδες ἀνήρ. οὗτοι δέ τοι ἵπποι.
Οὓς νῶιν πίφαυσκε Δόλων, ὃν ἐπέφνομεν ἡμεῖς.
Ἀλλ' ἄγε δὴ πρόφερε κρατερὸν μένος, οὐδέ, τί σε χρὴ Iliad. 10.
Ἑστάμεναι μέλεον σὺν τεύχεσιν, ἀλλὰ λῦ' ἵππους,
Ἠὲ σύ γ' ἄνδρας ἔναιρε, μελήσουσι δ' ἐμοὶ ἵπποι.
Sed non augurio potuit depellere pestem.
Ἀλλ' οὐκ οἰωνοῖσιν ἐρύσατο κῆρα μέλαιναν.
Et iam prima nouo spargebat lumine terras
Titoni croceum linquens Aurora cubile.
Ἠὼς δ' ἐκ λεχέων παρ' ἀγαυοῦ Τιθωνοῖο
Ὄρνυθ', ἵν' ἀθανάτοισι φόως φέροι ἠδὲ βροτοῖσι. Iliad. 11.

Mater Euryali ad dirũ nuncium, ut excussos de manibus radios, & pensa demitteret, ut per muros & uirorum agmina ululans, & coma scissa decurreret, ut effunderet dolorem in lamentationum querelas, totum de Andromacha sumpsit lamentante mortem mariti.

Interea pauidam uolitans pennata per urbem
Nuncia fama ruit, matrisq; allabitur aures
Euryali. at subitus miseræ calor ossa reliquit,
Excußi manibus radij, reuolutaq; pensa.
Euolat infelix, & fœmineo ululatu
Scissa comam, muros amens, atque agmina cursu
Prima petit: non illa uirum, non illa pericli
Telorumq; memor: cœlum dehinc questubus implet.
Hunccine te Euryale aspicio? tu'ne illa senectæ
Sera meæ requies, potuisti linquere solam
Crudelis? nec te sub tanta pericula missum

Affari extremum miseræ data copia matri?
Iliad. 22. Ὣς φαμένη, μεγάροιο διέσσυτο μαινάδι ἴση
Παλλομένη κραδίην. ἅμα δ' ἀμφίπολοι κίον αὐτῇ.
Αὐτὰρ ἐπεὶ πύργον τε καὶ ἀνδρῶν ἷξεν ὅμιλον,
Ἔστη παπτήνασ' ἐπεὶ τείχεϊ. τὸν δ' ἐνόησεν.
Ἑλκόμενον πρόσθεν πόλιος.
Pro hoc ille citatur in ant. uersus ὦ πέπονες κακ' ἐλέγχε' ἀχαΐδες οὐκ ἔτ' ἀχαιοί. ἰλιάδ. β.
O uerè Phrygiæ, neque enim Phryges.
Ὦ μοι ἀπειλητῆρες ἀχαιΐδες, οὐκ ἔτι ἀχαιοί.
Quos alios muros, quæ iam ultrà mœnia habetis?
Vnus homo, & uestris, ò ciues, undique septus
Aggeribus tantas strages impune per urbem
Ediderit? iuuenum primos tot miserit Orco?
Aeneid. 9. Non infelix patriæ, ueterumq; deorum,
Et magni Aeneæ segnes miseretq; pudetq;?
Iliad. 9. Ἦέ τινας φαμὲν εἶναι ἀοσσητῆρας ὀπίσσω,
Ἦέ τι τεῖχος ἄρειον ὅκ' ἀνδράσι λοιγὸν ἀμύναι;
Οὐ μέν τις σχεδόν ἐστι πόλις πύργοις ἀραρυῖα
Ἧ κ' ἀπαμυναίμεσθ' ἑτεραλκέα δῆμον ἔχοντες
Ἀλλὰ ἐν Τρώων πεδίῳ.

Quæ in reliquis libris mutuatus sit ab Homero Vergilius. Cap. X.

TElamanu iaciunt: quales sub nubibus atris
Strymoniæ dant signa grues, atque æthera tranãt
Cum sonitu, fugiuntq; Notos clamore secundo.
Iliad. 3. Τρῶες μὲν κλαγγῇ τ' ἐνοπῇ τ' ἴσαν ὄρνιθες ὥς
Ἠΰτε περ κλαγγὴ γεράνων πέλει οὐρανόθι πρὸ,
Αἵτ' ἐπεὶ οὖν χειμῶνα φύγον, καὶ ἀθέσφατον ὄμβρον
Κλαγγῇ ταί γε πέτονται ἐπ' ὠκεανοῖο ῥοάων.
Ardet apex capiti, cristisq; à uertice flamma
Funditur,

Funditur, & uastos umbo uomit aureus ignes.
Non secus, ac liquida si quando nocte cometæ
Sanguinei lugubre rubent, aut Syrius ardor:
Ille sitim morbosq; ferens mortalibus ægris,
Nascitur, & læuo contristat lumine cœlum.
Δαῖέ οἱ ἐκ κόρυθός τε καὶ ἀσπίδος ἀκάματον πῦρ Iliad. 5.
Ἀστέρ᾽ ὀπωρινῷ ἐναλίγκιον, ὅστε μάλιστα
Λαμπρὸν παμφαίνῃσι λελουμένος ὠκεανοῖο.
Τοῖόν οἱ πῦρ δαῖεν ἀπὸ κρατός τε καὶ ὤμων.
Παμφαίνονθ᾽ ὥστ᾽ ἀστὲρ᾽ ἐπεσσύμενον πεδίοιο.
Ὅς ῥά τ᾽ ὀπώρης εἶσιν, ἀρίζηλοι δέ οἱ αὐγαὶ
Φαίνονται, πολλοῖσι μετ᾽ ἄστρασι νυκτὸς ἀμολγῷ. Iliad. 22.
Ὅντε κύν᾽ ὠρίωνος ἐπίκλησιν καλέουσιν.
Λαμπρότατος μὲν ὅ γ᾽ ἐστὶ, κακὸν δέ τε σῆμα τέτυκται,
Καί τε φέρει πολλὸν πυρετὸν δειλοῖσι βροτοῖσιν.
Stat sua cuique dies: breue, & irreparabile tempus
Omnibus est uitæ.
Μοῖραν δ᾽ οὔ τινά φημι πεφυγμένον ἔμμεναι ἀνδρῶν. Iliad. 6.
Οὐ κακὸν, οὐδὲ μὲν ἐσθλὸν, ἐπὴν τὰ πρῶτα γένηται.
Αἰνότατε κρονίδη ποῖον τὸν μῦθον ἔειπες
Ἄνδρα θνητὸν ἐόντα πάλαι πεπρωμένον αἴσῃ, Iliad. π.
Ἄψ ἐθέλεις θανάτοιο δυσηχέος ἐξαναλῦσαι;
Fata uocant, metasq; dati peruenit ad æui.
Ἤ἗ ἐκτὸν δ᾽ ἄγε μοῖρα κακὴ, θανάτοιο τέλος δέ. Iliad. 13.
Per patrios manes, & spes surgentis Iuli
Te precor, hanc animam serues natoq; patriq;.
Est domus alta, iacent penitus defossa talenta
Cælati argenti, sunt auri pondera facti
Infectiq; mihi: non hic uictoria Teucrum
Vertitur, aut anima una dabit discrimina tanta.

Dixerat. Aeneas contrà cui talia reddit:
Argenti atque auri memoras quæ multa talenta
Gatis parce tuis, belli commercia Turnus
Sustulit ista prior, iam tum Pallante perempto.
Hoc patris Anchisæ manes, hoc sentit Iulus:
Sic fatus galeam læua tenet, atque reflexa
Ceruice orantis capulo tenus abdidit ensem.

Iliad.6. Pro his sũt in antiq. multò plures uersus ex ἰλιαδ᾽.λ. de filijs Antimachi.

Ζώγρει ἀτρέος υἱὲ, σὺ δ᾽ ἄξια δέξαι ἄποινα.
Πολλὰ δ᾽ ἐν ἀφνειοῦ πατρὸς κειμήλια κεῖται.
Χαλκός τε, χρυσός τε, πολύκμητός τε σίδηρος.
Τῶν κέν τοι χαρίσαιτο πατὴρ ἀπερείσι᾽ ἄποινα.
Εἴκεν ἐμὲ ζωὸν πεπύθοιτ᾽ ἐπὶ νηυσὶν ἀχαιῶν.
Impastus stabula alta leo ceu sæpe peragrans,
(Suadet enim uesana fames) si fortè fugacem
Conspexit capream, aut surgentem in cornua ceruum:
Gaudet hians immane, comasq; *arrexit, & hæret
Visceribus super incumbens, lauit improba teter
Ora cruor.
Sic ruit in densos alacer Mezentius hostes.
Ὥστε λέων ἐχάρη μεγάλῳ ἐπὶ σώματι κύρσας
Εὑρὼν ἢ ἔλαφον κεραὸν, ἢ ἄγριον αἶγα.
Πεινάων.
Spargitur & tellus lachrymis, sparguntur & arma.
Δεύοντο ψάμαθοι, δεύοντο δὲ τεύχεα φωτῶν
Δάκρυσι.
Cingitur ipse furens certatim in prælia Turnus:
Iamq; adeo Rutilum thoraca indutus, ahenis
Horrebat squamis, surasq; incluserat auro,
Tempora nudus adhuc, lateriq; accinxerat ensem,
Fulgebatq; alta decurrens aureus arce.

arrecta

Iliad.3. In antiq. totus locus expositus est additis & alijs ex ἰλιαδ᾽.μ. Βῆ ῥ᾽ ἴμεν ὥς τε λέων ὀρεσίτροφος. quos et paulò ante citari indicauimus.

Iliad. 23.

Κνη

Κνημῖδας μὲν πρῶτα περὶ κνήμησιν ἔθηκε
Καλὰς, ἀργυρέοισιν ἐπὶ σφυρίοις ἀραρύιας,
Δούτερον αὖ θώρηκα περὶ στήθεσσιν ἔδυνεν
Ἀμφὶ δ᾽ ἄρ᾽ ὤμοισιν βάλετο ξίφος ἀργυρόηλον.
Χάλκεον, αὐτὰρ ἔπειτα σάκος μέγα τε στιβαρόν τε
Εἵλετο, τοῦ δ᾽ ἀπάνευθε σέλας γένετ᾽ ἠύτε μήνας.
Purpureus ueluti cùm flos succisus aratro,
Languescit moriens: lassóq; papauera collo
Demisere caput, pluuia cum forte grauantur.
Μήκων δ᾽ ὡς, ἑτέρωσε κάρη βάλεν, ἥτ᾽ ἐνὶ κήπῳ.
Καρπῷ βριθομένη, νοτίῃσί τε εἰαρινῇσιν.
Ὣς ἑτέρως ἤμυσε κάρη πήληκι βαρυνθέν.

Iliad. 19. & alibi.

Citantur in antiq. uersus ex ἰλιαδ. π. de Patroclo.

Iliad. 5.

Quos locos ita transtulerit Vergilius, ut Homero uideatur superior. Cap. XI.

E hæc quidẽ iudicio legentiũ relinquenda sunt, ut ipsi æstiment, quid debent de utriusq; collatione sentire. si tamẽ me consulas, non negabo, nõnunquam Vergilium in transferendo densius excoluisse, ut in hoc loco:

Qualis apes æstate noua per florea rura
Exercet sub sole labor, cùm gentis adultos
Educunt fœtus, aut cùm liquentia mella
Stipant, & dulci distendunt nectare cellas:
Aut onera accipiunt uenientum, aut agmine facto
Ignauum fucos pecus à præsepibus arcent.
Feruet opus, redolentq; thymo fragrantia mella.
Ἠΰτε ἔθνεα εἶσι μελισσάων ἀδινάων
Πέτρης ἐκ γλαφυρῆς αἰεὶ νέον ἐρχομενάων
Βοτρυδὸν δὲ πέτονται ἐπ᾽ ἄνθεσιν εἰαρινοῖσιν.
Αἱ μέν, τε ἔνθα ἅλις πεποτήαται, αἱ δέ, τε ἔνθα.

Iliad. 2.

Vides descriptas apes à Vergilio opifices, ab Homero ua-

*gas? Alter discursum, & solam uolatus uarietatem: alter exprimit *naturæ artis officium. In his quoque uersibus Maro extitit locupletior interpres,*

natiuæ

O' socij (neque enim ignari sumus antè malorum)
O' paßi grauiora: dabit Deus his quoque finem:
Vos & Scyllæam rabiem, penitusq́; sonantes
Acceßtis scopulos: uos & Cyclopea saxa
Experti, reuocate animos, mœstumq́; timorem
Mittite. forsan & hæc olim meminiße iuuabit.
Per uarios casus, & reliqua.

Odiss. 10.

Ὦ φίλοι, οὐ γάρ πω τι κακῶν ἀδαήμονες εἰμὲν,
Οὐ μὲν δὴ τόδε μεῖζον ἔπει κακὸν, ἢ ὅτε Κύκλωψ
Εἴλει ἐνὶ σπῆι γλαφυρῷ κρατερῆφι βίηφι,
Ἀλλὰ καὶ ἔνθεν ἐμῇ ἀρετῇ βουλῇ τε νόῳ τε
Ἐκφύγομεν, καί που τῶν δὲ μνήσεσθαι ὀΐω,

Vlysses ad socios unam commemorauit ærumnam: hic ad sperandam præsentis mali absolutionem, gemini casus hortatur euentu. Deinde ille obscurius dixit, καί που τῶν δὲ μνήσεσθαι ὀΐω: *hic apertius, Forsan & hæc olim meminisse iuuabat. Sed & hoc, quod noster adiecit, solatij fortioris est. suos enim non tantum exemplo euadendi, sed & spe futuræ felicitatis animauit, per hos labores non solum sedes quietas, sed & regna promittens. Hos quoque uersus inspicere libet:*

Ac ueluti summis antiquam in montibus ornum
Cùm ferro accisam, crebrisq́; bipennibus instant
Eruere agricolæ certatim: illa usque minatur,
*Et tremefacta comam concusso uertice *mutat;*
Vulneribus donec paulatim euicta supremum

nutat

Conge-

Congemuit, traxitq́; iugis auulsa ruinam.

Ὁ δ' ἐν κονίῃσι χαμαὶ πέσεν αἴγειρος ὥς — *ἰλιάδ. δ.*
Ἥ ῥά τ' ἐν εἱαμενῇ ἕλεος μεγάλοιο πεφύκει
Λείη, ἀτάρ, τε οἱ ὄζοι ἐπ' ἀκροτάτῃ πεφύασιν
Τὴν, μέν θ' ἁρματοπηγὸς ἀνὴρ αἴθωνι σιδήρῳ — *Citantur in*
Ἐξέταμ', ὄφρα ἴτυν κάμψῃ περικαλλέϊ δίφρῳ — *anti. hoc loco*
Ἡ μὲν τ' ἀζομένη κεῖται ποταμοῖο παρ' ὄχθας. — *uersus ex*

ἰλιάδ. υ. de Asio: qui sunt & in π, de Sarpedone.

Magno cultu uester difficultatem abscindendæ arboreæ molis expreßit, uerum nullo negotio Homerica arbor abscinditur.

Haud segnis strato surgit Palinurus: & omnes
Explorat uentos, atque auribus aera captat:
Sidera cuncta notat, tacito labentia cœlo,
Arcturum, Pleiadasq́; Hyadas, geminosq́; Triones,
Armatumq́; auro circunspicit Oriona.

Αὐτὰρ ὁ, πηδαλίῳ ἰθύνετο τεχνηέντως
Ἥμενος, οὐδέ οἱ ὕπνος ἐπὶ βλεφάροισιν ἔπιπτε, — *Odyss. ε.*
Πληϊάδες τ' ἐσορῶντι, καὶ ὀψὲ δύοντα βοώτην,
Ἄρκτον θ' ἣν καὶ ἅμαξαν ἐπίκλησιν καλέουσιν,
Ἥ τ' αὐτοῦ στρέφεται καὶ τ' ὠρίωνα δοκεύει.
Οἴη δ' ἄμμορός ἐστι λοετρῶν ὠκεανοῖο.

Gubernator, qui explorat cœlum, crebro reflectere ceruicem debet captando de diuersis cœli regionibus securitatem sereni. Hoc mire, & uelut coloribus Maro pinxit. nam quia Arcturus iuxta Septẽtrionem est, Taurus uerò in quo sunt Hyades & Orion, in regione Austri sunt, crebrà ceruicis reflexionem in Palinuro sidera consulente descripsit. Arcturum, inquit, ecce intuetur partem Septentrionis. Deinde Pliadasq́; Hyadas: ecce ad austrum flectitur. Geminosq́; Triones: rursus ad Septentriones uertit aspectum,

aſpectum. Armatumq; auro *circunſpicit* Oriona. *iterum ſe ad* Auſtrum *reflectit. Sed & uerbo, circunſpicit, uarietatem ſæpe ſe uiciſsim conuertentis oſtendit*. Homerus *gubernatorem ſuum ſemel inducit intuentem* Pleiadas, *quæ in* Auſtrali *regione ſunt, ſemel* Booten, *&* Arcton, *quæ ſunt in* Septentrionali Polo.

Nec tibi diua parens, generis nec Dardanus *auctor*
Perfide, ſed duris genuit te cautibus horrens
Caucaſus, Hyrcan*æq; admorunt ubera tigres*.

Iliad. 16. Νηλέες, ἐκ ἄρα σοί γε πατὴρ ἦν ἱππότα Πηλεὺς.
Οὐδὲ Θέτις μήτηρ, γλαυκὴ δέ σε τίκτε θάλασσα,
Πέτραι τ' ἠλίβατοι, ὅτι τοι νόος ἐστὶν ἀπηνής.

Planè Vergilius *non partionem ſolam, ſicut ille quem ſequebatur, ſed educationem quoque nutricationis tanquam belualem & aſperam criminatur. addit enim de ſuo*, Hyrcan*æq; admorunt ubera tigres: quoniam uidelicet in moribus inoleſcendis magnam ferè partem nutricis ingenium & natura lactis tenet: quæ infuſa tenero, & miſta parentum ſemini adhuc recenti, ex hac gemina concretione unam indolem configurat*. Hinc eſt quòd *prouidentia naturæ, ſimilitudinem natorum atque gignentium ex ipſo quoque nutricatu præparans, fecit cum ipſo paratu alimoniæ copiam naſci. nam poſtquam ſanguis ille opifex in penetralibus ſuis omne corpus effinxit atque aluit: aduentante iam partus tẽpore, idem ad corporis materni ſuperna conſcendens, in naturam lactis albeſcit: ut recens natis idem ſit altor, qui fuerat fabricator*. Quamobrem *non fruſtra creditum eſt, ſicut ualeat ad fingendas corporis, atque animi ſimilitudines uis & natura ſeminis, non ſecus ad eandem rem lactis quoq; ingenia & proprietatis ualere*.

Eiuſmodi fere Gell. l. 12. cap. 2.

*Neque in hominibus id ſolum, ſed in pecudibus quoque animaduerſum. nam ſi ouium lacte hœdi, aut caprarum agni forſitan alantur: conſtat ferme in his lanam duriorem, in illis *capillum gigni teneriorem.* In *arboribus etiam & frugibus ad indolem uel detrectandam uel augendam, maior plerũq; uis & poteſtas eſt aquarum et terrarum, quæ alunt, quàm ipſius, quod iacitur, ſeminis.* Ac *ſæpe uideas lætam, nitentemq; arborem, ſi in locũ alterum transferatur, ſucco terræ deterioris elanguiſſe.* Ad *criminandos igitur mores deſuit* Homero, *quod* Vergilius *adiecit:*

*pilum

Non tam præcipites bijugo certamine campum
Corripuere, ruuntq; effuſi carcere currus:
Nec ſic immiſsis aurigæ undantia lora
Concuſſere iugis, proniq; in uerbera pendent.
Μάστιγι δ' αἰὲν ἔλαυνε κατωμαδὸν, οἱ δὲ οἱ ἵπποι
Ὑψόσ' ἀειρέσθην ῥίμφα πρήσσοντε κέλευθον.

Iliad. 23. In antiq. hi ſunt: οἱ δ' ἄρ' ἐν πεδίῳ τε τρόχοσι ἀέρσωντες ἵπποι. παντὸς ἀφορμηθέντες ὑπὸ πληγῆσιν ἱμάσθλης. ὑψόσ' ἀειρόμενοι ῥίμφα πρήσσουσι κέλευθα.

*Graius poeta equorum tantum meminit flagro animante currentium: licet dici non poſsit elegantius, quàm quod adiecit** ὑψὸς ἀειρέσθην, *quo expreſsit, quantũ natura dare poterat impetũ curſus:* Verùm Maro & *currus de carcere ruentes, & campos corripiendo præcipites mira celeritate deſcripſit: & accepto breui ſemine de* Homerico *flagro, pinxit aurigas concutientes lora undantia, et pronos in uerbera pendentes: nec ullam quadrigarum partem intactam reliquit, ut eſſet illius certaminis plena deſcriptio.*

*ὕψος ἀειρόμενοι

Magno ueluti cum flamma ſonore
Virgea ſuggeritur coſtis undantis aheni,
*Exultantq; æſtu latices: furit intus *aquæ uis,*
**Fumidus atque alte ſpumis exuberat amnis,*
Nec iam ſe capit unda, uolat uapor ater ad auras.

*aquai
*Humidus

Ὡς

Ρ᾽ίζῃσιν μεγάλῃσι διηνεκέεσσ᾽ ἀραρυῖαι
Ὣς ἄρα τὼ, χείρεσσι πεποιθότες ἠδὲ βίηφι,
Μίμνον ἐπερχόμενον μέγαν Ἄσιον οὐδ᾽ ἐφέβοντο.

Græci milites Polypoetes & Leonteus stant pro portis, & immobiles Asium aduenientem hostem uelut fixæ arbores opperiuntur. Hactenus est Græca descriptio. Verum Vergiliana Bitiam & Pandarum portam ultro recludere facit, oblaturos hosti, quod per uota quærebat, ut compos castrorum fieret, per hoc futurus in hostium potestate. Et geminos heroas modo turres uocat, modò describit luce cristarum coruscos. Nec arborum, ut ille, similitudinem prætermisit, sed uberius eam, pulchriusq; descripsit. Nec hoc negauerim cultius à Marone prolatum:

Olli dura quies oculos & ferreus urget
Somnus: in æternum clauduntur lumina noctem.
Ὣς ὁ μὲν αὖθι πεσὼν, κοιμήσατο χάλκεον ὕπνον. Iliad. 11

In quibus par utriusque poetæ sit splendor. Cap. XII.

IN aliquibus par penè splendor amborum est, uti,
Spargit rapida ungula rores
Sanguineo, mistaq; cruor calcatur arena.
Αἵματι δ᾽ ἄξων,
Νέρθεν πᾶς πεπάλακτο καὶ ἄντυγες αἳ περὶ δίφρον. Iliad. λ
Ἃς ἄρ᾽ ἀφ᾽ ἱππείων ὁπλέων ῥαθάμιγγες ἔβαλλον.
Et luce coruscus ahena.
Αὐγὴ χαλκείη κορύθων ἀπὸ λαμπομενάων.
Quærit pars semina flammæ.
Σπέρματα πυρὸς σώζων. Iliad.
Indũ sanguineo ueluti uiolauerit ostro, Siquis ebur.
Ὣς δ᾽ ὅτε τίς τ᾽ ἐλέφαντα γυνὴ φοίνικι μιήνῃ Iliad. 4.
Si tangere portus

Infan-

Victor, nec longum lætabere: te quoque fata
Prospectant paria, atque in eadem mox arua tenebis.
Οὔθὼ οὐδ᾽ αὐτὸς δηρὸν βέῃ, ἀλλά τοι ἤδη — Iliad. 16.
Ἄγχι παρέστηκε θάνατος καὶ μοῖρα κραταιὴ,
Χερσὶ δαμέντ᾽ ἀχιλῆος ἀμύμονος αἰακίδαο
Ad quem subridens mista Mezentius ira,
Nunc morere: ast de me diuûm pater atque hominum rex
Viderit.
Τὸν καὶ τεθνειότα προσηύδα δῖος ἀχιλλεὺς — Iliad. 2.
Τέθναθι. κῆρα δ᾽ ἐγὼ τότε δέξομαι, ὁππότε κεν δὴ
Ζεὺς ἐθέλῃ τελέσαι, ἠδ᾽ ἀθάνατοι θεοὶ ἄλλοι.
Qualis ubi aut leporem, aut candenti corpore cygnum
Sustulit, alta petens pedibus Iouis armiger uncis:
Quæsitum aut matri multis balatibus agnum
Martius à stabulis rapuit lupus.
Ὥρμησεν δὲ ἀλεὶς ὥστ᾽ αἰετὸς ὑψιπετήεις — Iliad. 2.
Ὅστ᾽ εἶσιν πεδίονδε διὰ νεφέων ἐρεβεννῶν
Ἁρπάξων ἢ ἄρν᾽ ἀμαλὴν, ἢ πτῶκα λαγωόν.
Vndique clamor
Tollitur: inuadunt, & fossas aggere complent.
Αὐτοὶ δὲ πρυλέες σὺν τεύχεσι θωρηχθέντες — Iliad. 11.
Ῥώοντ᾽, ἄσβεστος δὲ βοὴ γένετ᾽ ἠῶθι πρό.
Φθάν δὲ μέγ᾽ ἱππήων ἐπὶ τάφρον κοσμηθέντες.

In quibus Vergilius Homerici carminis maiestatem non æquet. Cap. XIIII.

ET quia non est erubescendum Vergilio, si minorem se Homero uel ipse fateatur, dicam in quibus mihi uisus sit gracilior auctor.

Tum caput orantis nequicquam, & multa parantis
Dicere, deturbat terræ, truncumq; reliquit.

Hi duo uersus de illo translati sunt.

Illiad. 10. Ἦ. καὶ ὁ μὲν μιν ἔμελλε, γενείου χειρὶ παχείῃ,
Ἁψάμενος, λίσσεσθαι. ὁ δ' αὐχένα μέσσον ἔλασσε
Φασγάνῳ ἀΐξας, ἀπὸ δ' ἄμφω κέρσε τένοντε.
Φθεγγομένου δ' ἄρα τοῦγε. κάρη κονίῃσιν ἐμίχθη.

Vide nimiam celeritatem saluo pondere, ad quam non potuit conatus Maronis accedere. In curuli certamine Homerus alterum currum paululum antecedentem, & alterum penè coniunctum sequendo qua luce signauit?

Iliad. 23. Πνοιῇ δ' Εὐμήλοιο μετάφρενον, εὐρέε τ' ὤμω
Θέρμετ', ἐπ' αὐτῷ γὰρ κεφαλὰς καταθέντε πετέσθην.
Humescunt spumis flatuque sequentem.

Mirabilior est celeritas consequentis priorem cursu pedum apud eundem uatem.

Iliad. 23. Ἴχνια τύπτε πόδεσσι πάρος κόνιν ἀμφιχυθῆναι.

Est autem huius uersus hic sensus: Si per solum puluerem fortè curratur, ubi pes fuerit de terra à currente sublatus, uestigium sine dubio signatum uidetur, & tamen celerius cogitatione puluis, qui ictu pedis fuerat excussus, uestigia superfunditur. Ait ergo diuinus poeta, ita proximum fuisse, qui sequebatur, ut occuparet antecedentis uestigium antequàm puluis ei superfunderetur. At hic uidetur idem significare cupiens quod ait, Calcemque terit iam calce Diores. Vide & in hoc Homeri cultum:

κεῖτ' ἀποδοχμώσας παχὺν αὐχένα.

*Ἦ καὶ ἀνακλινθεὶς πέσεν ὕπτιος.
Iste ait, Ceruicem inflexam posuit.

Hos quoque uersus, si uidetur, comparemus:

Ἅρματα δ' ἄλλοτε μὲν χθονὶ πίλνατο πουλυβοτείρῃ
Ἄλλοτε δ' ἀΐξασκε μετήορα.
Iamque humilis, iamque elati sublime uidentur

Aera per tenerum ferri.

Πασάων δ᾽ ὑπὲρ ἥγε κάρη ἔχει ἠδὲ μέτωπα Odyß. 6.
Gradiensq; deas supereminet omnes.

Ἔσπετε νῦν μοι μοῦσαι ὀλύμπια δώματ᾽ ἔχουσαι, Iliad. 2.
Ὑμεῖς γὰρ θεαί ἐστε, πάρεστέ τε, ἴστε τε πάντα
Et meministis enim diuæ, & memorare potestis.

Αὐτὰρ ὃ θυμὸν ἄϊσθε καὶ ἤριπεν, ὡς ὅτε ταῦρος Iliad. 19.
Ἤριπεν ἑλκόμενος ἑλικώνιον ἀμφὶ ἄνακτα
Κούρων ἑλκόντων, γάνυται δέ τε τοῖς ἐνοσίχθων.
Clamores simul horrendos ad sidera tollit.
Qualis mugitus fugit cum saucius aram
Taurus, & incertam excußit ceruice securim.

Inspecto hic utriusque filo, quantam distantiam deprehendes? Sed nec hoc minus eleganter, quod de tauro ad sacrificium tracto loquens, meminit & Apollinis ἑλικώνιον ἀμφὶ ἄνακτα, sed & Neptuni meminit, γάνυται δέ τε τοῖς ἐνοσίχθων. His autem duobus, præcipuè rem diuinam fieri tauro, testis est ipse Vergilius: Iliad. 2.

Taurum Neptuno, taurum tibi pulcher Apollo.

Ἠΰτε πῦρ ἀΐδηλον ἐπιφλέγει ἄσπετον ὕλην Iliad. 4.
Οὔρεος ἐν κορυφῇς, ἕκαθεν δέ τε φαίνεται αὐγή.
Ὡς δ᾽ ὅτε χείμαρροι ποταμοὶ κατ᾽ ὄρεσφι ῥέοντες
Ἐς μισγάγκειαν συμβάλλετον ὄβριμον ὕδωρ
Κρουνῶν ἐκ μεγάλων κοίλης ἔντοσθε χαράδρης
Τῶν, δέ τε τηλόσε δοῦπον ἐν οὔρεσιν ἔκλυε ποιμήν.
In segetem ueluti cum flamma furentibus Austris
Incidit, aut rapidus montano flumine torrens
Sternit agros, sternit sata læta boumq; labores:
Præcipitesq; trahit syluas. stupet inscius alto
Accipiens sonitum saxi de uertice pastor.

Pro his citãtur in antiq. alij duo loci, unus ex ἰλιάδ. λ. de Agamẽnone, ὡς δ᾽ ὅτε πῦρ ἀΐδηλον, etc. alter de Diomede, θῦνε γὰρ ἀμπεδίον ποταμῷ πλήθοντι ἐοικὼς χειμάῤῥῳ, etc.
Iliad. 5.

Et duas parabolas temerauit, ut unam faceret, trahens hinc ignem, inde torrentem, & dignitatem neutrius impleuit.

Iliad. 9. Ὡς δ' ἄνεμοι δύο πόντον ὀρίνετον ἰχθυόεντα,
Βορέης καὶ ζέφυρος, τώτε θρήκηθεν ἄητον
Ἐλθόντ' ἐξαπίνης, ἄμυδις δέ τε κῦμα κελαινὸν
Κορθύεται, πολλὸν δὲ παρὲξ ἅλα φῦκος ἔχευαν.
Aduersi rupto ceu quondam turbine uenti
Confligunt, Zephyrusq; Notusq; & lætus Eois
Eurus equis: stridunt syluæ, sæuitq; tridenti
Spumeus, atque imo Nereus ciet æquora fundo.

Demet huic uitium, quod superius incurrit, de duabus Græcis parabolis unam dilucidius construendo.

Odyss. 11. Ἡμῖν δ' αὖ μετόπισθε νεὼς κυανοπρώροιο
Ἴκμενον οὖρον ἵει πλησίστιον ἐσθλὸν ἑταῖρον.
Prosequitur surgens à puppi uentus eunteis.

Quod noster dixit ἴκμενον, uester ait, Surgens à puppi, satis decore. Sed extollunt epitheta, quæ tot & sic apta uento noster imposuit.

Odyss. 9. Σὺν δὲ δύω μάρψας ὥστε σκύλακας ποτὶ γαίῃ
Κόπτ', ἐκ δ' ἐγκέφαλος χαμάδις ῥέε, δεῦε δὲ γαῖαν.
Τοὺς δὲ διαμελεϊστὶ ταμὼν ὡπλίσατο δόρπον.
Ἤσθιε δ' ὥστε λέων ὀρεσίτροφος, οὐδ' ἀπέλειπεν,
Ἔγκατά γε, σάρκας τε, καὶ ὀστέα μυελόεντα.
Visceribus miserorum, & sanguine uescitur atro.
Vidi egomet duo de numero cum corpora nostro,
Prensa manu magna medio resupinis in antro
Frangeret ad saxum.

Narrationem facti nudam & breuem Maro posuit, contrà Homerus πάθος miscuit, & dolore narrandi inuidiam crudelitatis æquauit.

Τὴν δὲ μετ' Ἰφιμέδειαν ἀλωῆος παράκοιτιν
Εἴσιδον, ἣ δὴ φάσκε ποσειδάωνι μιγῆναι.
Καί ῥ' ἔτεκεν δύο παῖδε, μινυνθαδίω δὲ γενέσθην,
Ὠ'τόν τ' ἀντίθεον, τηλέκλειτόν τ' ἐφιάλτην,
Οὓς δὴ μηκίστους θρέψε ζείδωρος ἄρουρα,
Καὶ πολὺ καλλίστους μετά γε κλυτὸν ὠρίωνα,
Ἐννέωροι γάρ τοί γε καὶ ἐννεαπήχεες ἦσαν
Εὖρος, ἀτὰρ μῆκός γε γενέσθην ἐννεόργυιοι.
Οἵ ῥα καὶ ἀθανάτοισιν ἀπειλήτην ἐν ὀλύμπῳ
Φυλόπιδα στήσειν πολυάϊκος πολέμοιο.
Ὄσσαν ἐπ' ὀλύμπῳ μέμασαν θέμεν, αὐτὰρ ἐπ' ὄσσῃ
Πήλιον εἰνοσίφυλλον. ἵν' οὐρανὸς ἄμβατος εἴη. Odyß. 11.

Hinc & Aloidas geminos immania uidi
Corpora, qui manibus magnum rescindere cœlum
Aggreßi, superisq; Iouem detrudere regnis.

Homerus magnitudinem corporum altè, lateq; dimensus est, & uerborum ambitu membra depinxit: uester ait, immania corpora: nihilq; ulterius adiecit, mensurarum nomina non ausus attingere. Ille de construendis montibus conatum insanæ molitionis expreßit; hic aggreßos rescindere cœlum dixisse contentus est. Postremò, locum loco si compares, pudendam inuenies differentiam,

Ὡς δ' ὅτ' ἐν αἰγιαλῷ πολυηχέϊ κῦμα θαλάσσης Iliad. 4.
Ὄρνυτ' ἐπασσύτερον ζεφύρου ὑποκινήσαντος.
Πόντῳ μὲν τὰ πρῶτα κορύσσεται, αὐτὰρ ἔπειτα
Χέρσῳ ῥηγνύμενον, μεγάλα βρέμει, ἀμφὶ δέ τ' ἄκρας
Κυρτὸν ἐὸν, κορυφοῦται, ἀποπτύει δ' ἁλὸς ἄχνην.

Fluctus uti primo cœpit cum albescere ponto,
Paulatim sese tollit mare, & altius undas
Erigit, inde imo consurgit ad æthera fundo,

Ille cum marino motu & litoreos fluctus ab initio describit, hoc iste præteruolat. Deinde quod ait ille,

Πόντῳ μέν τα πρῶτα κορύσσεται,

Maro ad hoc uertit, Paulatim sese tollit mare. Ille fluctus incremento suo ait sublime curuatos litoribus illidi, & asperginem collectæ sordis expuere: quod nulla expreßius pictura signaret. Vester mare à fundo ad æthera usque perducit.

Dixerat, idq; ratum Stygij per flumina fratris,
Per pice torrenteis atraq; uoragine ripas
Annuit: & totum nutu tremefecit Olympum.

Iliad. 1. Ἦ, καὶ κυανέοισιν ἐπ' ὀφρύσι νεῦσε κρονίων.
Ἀμβρόσιαι δ' ἄρα χαῖται ἐπεῤῥώσαντο ἄνακτος
Κρατὸς ἀπ' ἀθανάτοιο, μέγαν δ' ἐλέλιξεν ὄλυμπον.

Et alibi,

Odyß. 5. Καὶ τὸ κατειβόμενον στυγὸς ὕδωρ ὅστε μέγιστος
Ὅρκος δεινότατόστε πέλει μακάρεσσι θεοῖσι.

*Phidias cum Iouem Olympium fingeret, interrogatus de quo exemplo diuinam *imitaretur effigiẽ: respondit archetypum Iouis in his se tribus Homeri uersibus inuenisse:*

**mutuaretur*

ἦ καὶ κυανέοισιν ἐπ' ὀφρύσι νεῦσε κρονίων.
Iliad. 1. Ἀμβρόσιαι δ' ἄρα χαῖται ἐπεῤῥώσαντο ἄνακτος.
Κρατὸς ἀπ' ἀθανάτοιο μέγαν δ' ἐλέλιξεν ὄλυμπον.

Nõ de superciliis, et crinibus totũ se Iouis uultũ collegisse. quod utrũq; uidetis à Vergilio prætermissum. Sanè cõcussum Olympũ nutus maiestate nõ tacuit. Iusiurãdũ uero ex alio Homeri loco sumpsit, ut trãslationis sterilitas hac adiectione cõpensaretur: πρῶτον ὑπηνήτῃ τοῦ περ χαριεστάτη ἥβη. *Ora puer prima signans intonsa iuuenta. Prætermissa gratia incipientis pubertatis,* τὸ περ χαριεστάτη ἥβη.

ὀδυσ. 10. *Pro his citatur de-*

τῃ ἥβῃ, minus gratam fecit Latinam descriptionem. gātis. locus in ant. ex Ἰλιάδ. υ. Πηλείδης. δ' ἑτέρωθεν ἐναντίον ὦρτο λέων ὣς &c.

Ὡς δ' ὅταν ἔν τε κύνεσσι καὶ ἀνδράσι θηρευτῇσι,
Κάπριος ἠὲ λέων στρέφεται σθένεϊ βλεμεαίνων,
Οἱ δέ τε πυργηδὸν σφέας αὐτοὺς ἀρτύναντες,
Ἀντίοι ἵστανται καὶ ἀκοντίζουσι θαμειὰς
Αἰχμὰς ἐκ χειρῶν, τοῦ δ' οὔποτε κυδάλιμον κῆρ
Ταρβεῖ, οὐδὲ φοβεῖται, ἀγηνορίη δέ μιν ἔκτα
Ταρφέα τε στρέφεται στίχας ἀνδρῶν πειρητίζων
Ὅππῃ τ' ἰθύσῃ, τῇ τ' εἴκουσι στίχες ἀνδρῶν.
Vt fera, quæ densa uenatum septa corona
Contra tela furit, seseq́; haud nescia morti
Iniicit, & saltu supra uenabula fertur.

Videtis in angustum Latinam parabolam sic esse contractam, ut nihil poßit esse ieiunius? Græcā contrà, & uerborum, & rerum copia pompā ueræ uenationis implesse? In tanta ergo differentia penè erubescendum est comparare.

Φράξαντες δόρυ δουρί, σάκος σάκεϊ προθελύμνῳ Iliad. 13.
Ἀσπὶς δ' ἄρ' ἀσπίδ' ἔρειδε, κόρυς κόρυν, ἀνέρα δ' ἀνήρ.
Haud aliter Troianæ acies, aciesq́; Latinæ
Concurrunt: hæret pede pes, densusq́; uiro uir.

Quanta sit differentia utriusque loci, lectori æstimandum relinquo.

Ὄρνις γάρ σφιν ἐπῆλθε περησέμεναι μεμαῶσιν, Iliad. 12.
Αἰετὸς ὑψιπέτης ἐπ' ἀριστερὰ λαὸν ἐέργων
Φοινήεντα δράκοντα φέρων ὀνύχεσσι πέλωρον
Ζωὸν ἔτ' ἀσπαίροντα, καὶ οὔπω λήθετο χάρμης.
Κόψε γὰρ αὐτὸν ἔχοντα κατὰ στῆθος περὶ δειρὴν
Ἰδνωθεὶς ὀπίσω, ὁ δ' ἀπὸ ἕθεν ἧκε χαμᾶζε
Ἀλγήσας ὀδύνῃσι, μέσῳ δ' ἐνὶ κάμβαλ' ὁμίλῳ
Αὐτὸς δὲ κλάγξας πέτετο πνοιῇς ἀνέμοιο.

Vtq; uolans alte raptum cum fulua draconem
Fert aquila, implicuitq; pedes, atque unguibus hæsit,
Saucius at serpens sinuosa uolumina uersat,
Arrectisq; horret squamis, & sibilat ore,
Arduus insurgens: illa haud minus urget adunco
Luctantem rostro, simul æthera uerberat alis.

Vergilius solam aquilæ prædam refert, nec Homericæ *aquilæ omen aduertit, quæ & sinistra ueniens uincentium prohibebat accessum: & accepto à captiuo serpente morsu, prædam dolore deiecit: factoq; tripudio solistimo, cum clamore dolorem testante præteruolat. Quibus omnibus uictoriæ præuaricatio significabatur. His prætermissis, quæ animam parabolæ dabant, uelut exanime in Latinis uersibus corpus remansit.*

Parua metu primo, mox sese attollit in auras,
Ingrediturq; solo, & caput inter nubila condit.

Iliad.4. Ἥ τ᾽ ὀλίγη μὲν πρῶτα κορύσσεται, αὐτὰρ ἔπειτα
Οὐρανῷ ἐστήριξε κάρη, καὶ ἐπὶ χθονὶ βαίνει,

Homerus ἔριν, *hoc est, contentionem à paruo dixit incipere, & postea in incrementũ cœlum usque subcrescere.* Hoc *idem* Maro *de fama dixit, sed incongrue. neque enim æqua sunt argumenta contentionis & famæ, quia contentio, etsi usq; ad mutuas uastationes ac bella processerit, adhuc contentio est, & manet ipsa quæ creuit: fama uerò cùm in immensum prodit, fama esse iam desinit, & fit notio rei iam cognitæ. Quis enim iam famam uocet, cum res aliqua à terra in cœlum nota sit? Deinde nec ipsam hyperbolen potuit æquare. Ille cœlum dixit, hic auras & nubila.* Hæc *autem ratio fuit non æquandi omnia, quæ ab auctore transscripsit, quòd in omni operis sui parte alicuius* Homerici

loci

loci imitationem uolebat inferere, nec tamen humanis uiribus illam diuinitatem ubique poterat aequare, ut in illo loco, quem uolo omnium nostrum iudicio in commune pensari. Minerua Diomedi suo pugnanti duntaxat flammarum addidit ardorem, & inter hostium caedes fulgor capitis uel armorum pro milite minitatur.

Δαῖέ οἱ ἐκκόρυθός τε καὶ ἀσπίδος ἀκάματον πῦρ, Iliad. 5.
Ἀστέρ᾽ ὀπωρινῷ ἐναλίγκιον, ὅς τε μάλιστα
Λαμπρὸν παμφαίνῃσι λελουμένος ὠκεανοῖο.
Τοῖόν οἱ πῦρ δαῖεν ἀπὸ κρατός τε καὶ ὤμων.

Hoc miratus supra modum Vergilius, immodice est usus. *modo enim ita de Turno ait:*

Tremunt sub uertice cristae
Sanguineae, clypeoq; micantia fulmina mittunt.

modò idem ponit de Aenea:

Ardet apex capiti, cristisq; ac uertice flamma
Funditur, & uastos umbo uomit aereus ignes.

*Quod quàm importune positum sit, hinc apparet, quod necdum pugnabat Aeneas, sed tantum *in naui ueniens, apparebat.* Alio loco, — *é naui*

Cui triplici crinita iuba galea alta Chimaeram
Sustinet, Aetneos efflantem faucibus ignes.

*Quid quòd Aeneas recens allatis armis à Vulcano, & in terra positis, miratur terribilem cristis galeā flammasq; * uomentem? Vultis aliam fruendi auiditatem uidere?* Lo*ci huius, cuius suprà meminimus, fulgore correptus,* — *mouentē*

Ἦ, καὶ κυανέῃσιν ἐπ᾽ ὀφρύσι νεῦσε Κρονίων, *sero uoluit loquenti Ioui assignare parem reuerentiam, nam cùm & in primo uolumine, & quarto, & in nono loquatur quaedam Iupiter sine tumultu, denique post Iunonis & Veneris* — Iliad. α.

 iurgium,

iurgium, infit, eo dicente:

Deum domus alta silescit,

Et tremefacta solo tellus, silet arduus æther:

Tum Zephyri posuere, premit placida æquora pontus.

*Tanquam non idem sit, qui locutus sit paulò antè sine ullo mundi totius obsequio. Similis * opportunitas est in eiusdem Iouis lance, quam ex illo loco sumpsit.*

importunitas

Iliad. 22.

Καὶ τότε δὴ χρύσεια πατὴρ ἐτίταινε τάλαντα.

Ἐν δ' ἐτίθει δύο κῆρε τανηλεγέος θανάτοιο,

Τὴν μὲν ἀχιλλῆος, τὴν δ' ἕκτορος ἱπποδάμοιο.

Ἕλκε δὲ μέσσα λαβών· ῥέπε δ' ἕκτορος αἴσιμον ἦμαρ.

Ὤχετο δ' εἰς ἀΐδαο. λίπεν δέ ἑ φοῖβος ἀπόλλων.

Nam cum iam de Turno prædixisset Iuno,

Nunc iuuenem imparibus uideo concurrere fatis:

Parcarumq; dies, & lux inimica propinquat.

manifestumq; esset, Turnum utique periturum, sero tamen.

Iuppiter ipse duas æquato examine lances

Sustinet, & fata imponit diuersa duorum.

Sed hæc & alia ignoscenda Vergilio: qui studij circa Homerum nimietate excedit modum. Et re uera non poterat non in aliquibus minor uideri, qui per omnem poesim suam hoc uno est præcipue usus archetypo. acriter enim in Homerum oculos intendit, ut æmularetur eius non modò magnitudinem, sed & simplicitatem & præsentiã orationis, & tacitam maiestatem. Hinc diuersarum inter heroas suos personarum uaria magnificatio, hinc deorum interpositio, hinc auctoritas fabulosorum, hic affectuum naturalium expreßio, hinc monumentorum persecutio, hinc parabolarum exaggeratio, hinc torrentis orationis sonitus, hinc re-

rum singularum cum splendore fastigium.

Intantum Vergilio dulcem fuisse imitationem Homeri, ut uitia quoque nonnulla æmulari uoluerit: tum quantopere illius sit imitatus epitheta, cæteraque, quæ gratiorem reddunt orationem. Cap. XIIII.

Adeò autem Vergilio Homeri dulcis imitatio est, ut & in uersibus uitia, quæ à nonnullis imperite reprehenduntur, imitatus sit, eos dico, quos Græci uocant ἀκεφάλυς, λαγαρὺς, ὑπερκαταληκτικὺς. quos hic quoque Homericum stylum approbans non refugit, ut sunt apud ipsum, ἀκέφαλοι, Arietat in portas, Parietibus textum cæcis iter, & similia. Λάγαροι autem, qui in medio uersu breues syllabas pro longis habent: Et duros obijce postes, Consilium ipse pater & magna incœpta Latinus. ὑπερκαταληκτικοὶ syllaba longiores sunt:

Quin protinus omnia, Vulcano decoquit humorem. Et,
Spumas miscent argenti uiuaq; sulphura. Et,

Arbutus horrida. Sunt apud Homerum uersus uulsis ac rasis similes, & nihil differentes ab usu loquendi. hos quoq; tanquàm heroice incomptos adamauit ἵππους δὲ ξανθὰς ἑκατὸν καὶ πεντήκοντα θηλείας πάσας. Iliad.λ.

Omnia uincit amor, & nos cedamus amori.
Nudus in ignota Palinure iacebis arena.

Sunt amœnæ repetitiones, quas non fugit: ut,

Pan etiam Arcadia mecum si iudice certet,
Pan etiam Arcadia dicat se iudice uictum.

Homerica quoq; epitheta quantum sit admiratus, imitando cōfessus est: Μοιρηγενὲς ὀλβιοδαίμων. Χαλκεοθωρήκων. Ἀσπίδες ὀμφαλόεσσαι. Θωρήκων. Νεοσμήκτων. Κυανοχαίταο. Ἐννοσίγαιος. Ἐνοσίγαιος. Νεφεληγερέταο. Οὔρεα

τε σκιόεντα θάλασσά τε ἠχήεσσα. Κυανόχροες. & mille talium uocabulorum, quibus uelut ſideribus micat diuini carminis uariata maieſtas. Ad hæc à ueſtro reſpondetur; Maleſuada fames, Auricomos ramos, Centumgeminis Briareus. adde & Fumigeram noctem, & quicquid in ſingulis pene uerſibus diligens lector agnoſcit. Sæpe Homerus inter narrandum uelut ad aliquem dirigit orationem,

Iliad.γ. Φαίης κεν ζάκοτόν τινα ἔμμεναι ἄφρονά θ' αὔτως. Et,
Iliad.ε. Τυδείδην δ' οὐκ ἂν γνοίοις ποτέροισι μετείη. Et,
Iliad.δ. Ἔνθ' οὐκ ἂν βρίζοντα ἴδοις Ἀγαμέμνονα δῖον.

Nec hoc Vergilius omiſit,

Migrantes cernas, totaq́; ex urbe ruentes.
Totumq́; inſtructo Marte uideres
Feruere Leucatem. &,
Pelago credas innare reuulſas Cycladas. &,
Studio incaſſum uideas geſtire lauandi.

Item diuinus ille uates, res, uel paulò uel multò ante tranſactas, opportune ad narrationis ſuæ ſeriem reuocat, ut & hiſtoricum ſtylum uitet, non per ordinem dirigendo quæ geſta ſunt, nec tamen præteritorum nobis notionem ſubtrahat. Theben Aſiæ ciuitatem, aliasq́; plurimas Achilles antequam iraſceretur, euerterat. Sed Homeri opus ab Achillis ira ſumpſit exordium. Ne igitur ignoraremus quæ prius geſta ſunt, fit eorum tempeſtiua narratio.

Iliad α. Ὠιχόμεθ' ἐς Θήβην ἱερὴν πόλιν Ἠετίωνος. &,
Iliad β. Λυρνησσὸν διαπορθήσας καὶ τείχεα Θήβης.

Item, ne ignoraremus, quo duce claſſis Græcorum ignotum ſibi Troiæ litus inuenerit, cùm de Calchante loqueretur, ait;

Iliad β. Καὶ νήεσσ' ἡγήσατ' Ἀχαιῶν Ἴλιον εἴσω

Ἦν διὰ μαντοσύνην, τήν οἱ πόρε φοῖβος ἀπόλλων.
Et ipse Calchas narrat omen, quod Græcis nauigantibus de serpente passerum populatore contigerit. Ex quo denunciatum est, exercitum annos decem in hostico futurum. Alio item loco senex, ut referendis fabulis amica & loquax ætas, res refert uetustas.

Ἤδη γάρ ποτ' ἐγὼ καὶ ἀρείοσιν ἠέπερ ὑμῖν Iliad. α.
Ἀνδράσιν ὡμίλησα, & reliqua. & alibi:
Εἴθ' ὣς ἡβώοιμι βίη δέ μοι ἔμπεδος εἴη. Iliad. λ.
Et sequentia.

Vergilius omne hoc genus pulcherrime æmulatus est.
Nam memini Hesione uisentem regna sororis
Laomedontiaden Priamum. &,
Atq; equidem Teucrum memini Sidona uenire. et,
Qualis eram cum primam aciem Præneste sub ipsa
Straui. Et de furto uel pœna Caci tota narratio. Nec uetustissima tacuit, quin & ipsa notitiæ nostræ auctoris sui imitator ingereret.
Nanque ferunt luctu Cygnum Phaethontis amati, & similia.

Quæ diuersitas catalogorum sit apud Vergilium & Homerum. Cap. XV.

VBi uerò enumerãtur auxilia, quē Græci catalogũ uocant, eundē auctorem suum conatus imitari, in nonnullis paululum à grauitate Homerica deuiauit. Primũ quòd Homerus prætermissis Athenis, ac Lacedæmonijs, uel ipsis Mycenis, unde erat rector exercitus, Bœotiam in catalogi sui capite locauit, non ob loci aliquam dignitatem, sed notissimum promontorium ad exordium sibi enumerationis eligit. unde progrediens modo mediterranea, modo ma-

do maritima iuncta describit. Inde rursus ad utrunque situm cohærentium locorum disciplina describentis, uelut iter agentis accedit. Nec ullo saltu cohærentiam regionum in libro suo hiare permittit: sed hoc *biandi more procedens, redit unde digressus est: & ita finitur quicquid enumeratio eius amplectitur. Contrà, Vergilius nullum in commemorandis regionibus ordinem seruat, sed locorum seriem saltibus lacerat. Adducit primùm Clusio & Cosis Maßicum. Abbas hunc sequitur, manu Populoniæ Iluæq; comitatus. post hos Asilam misere Pisæ. quæ in quàm *longinqua sint Hetruriæ parte, notius est, quàm ut annotandum sit. Inde mox redit Cærete, & Pyrgos, & Grauiscas, loca urbi proxima, quibus ducem Asturem dedit. hinc rapit illum Cygnus ad Liguriam, Ocnus Mantuam. Sed nec in catalogo auxiliorum Turni, si uelis situm locorum mente percurrere, inuenies illum continentiam regionum secutum. Deinde Homerus omnes, quos in catalogo enumerat, etiam pugnantes uel prospera, uel sinistra sorte commemorat. Et cùm uult dicere occisos quos catalogo non inseruit, non hominis sed multitudinis nomen inducit. Et quoties multam necem significare uult, messem hominum factam dicit: nulli certum nomen facile extra catalogum uel addens in acie, uel detrahens. Sed Maro noster anxietatem huius obseruationis omisit. nam & in catalogo nominatos præterit in bello, & alios nominat antè non dictos. Sub Maßico duce mille manus iuuenum uenisse dixit, qui mœnia Clusi, quiq; Cosas liquere. Deinde Turnus naui fugit, qua rex Clusinis aduectus Osinius oris: quem Osinium nunquam ante nominauit. Et nunc ineptum est, regem sub Maßico militare. Præterea nec Maßicus, nec Osinius

uiandi

longinquiora

nius in bello penitus apparent. Sed & illi, quos dicit, fortemq; Gyam, fortemq; Sereſtũ, pulcher quoq; Equicolus, & Mauortius Hæmon, & fortiſſimus Vmbro, & Virbius Hippolyti proles pulcherrima bello, nullũ locum inter pugnantium agmina, uel glorioſa, uel turpi commemoratione meruerunt. Aſtur, itemq; Cupauo, & Cygnus inſignis Cygni Phaethontisq; fabulis, nullam pugnæ operã præſtant, cùm Aleſus & Sacrator ignotiſſimi pugnent, & Atinas antè non dictus. Deinde in his, quos nominat, fit ſæpe apud ipſum incauta confuſio. In nono Corinæum ſternit Aſilas: deinde in duodecimo Ebuſum Corinæus interficit.

Obuius ambuſtum torrem Corinæus ab ara.
Corripit, & uenienti Ebuſo, plagamq; ferenti
Occupat os.

ſic & Numam, quem Niſus occidit, poſtea Aeneas perſequitur, Fortemq; Numam. Camertem in decimo Aeneas ſternit, at in duodecimo Iuturna formam aſſimulata Camerti. Clorea in undecimo occidit Camilla, in duodecimo Turnus. Palinurus Iaſides, & Iapyx Iaſides, quæro an fratres ſint. Hyrtacides eſt, Hippocoon, et rurſus Hyrtacides Corynæum ſternit Aſilas. Sed potuerunt duo unum nomẽ habuiſſe. Vbi eſt illa in his caſibus Homeri cautio? apud quem cum duo Aiaces ſint, modo dicit, ὀϊλῆος ταχὺς Αἴας: modo, Τελαμώνιος Αἴας. Item alibi,

Ἶσον θυμὸν ἔχοντε ὁμώνυμοι. Iliad. 2.

Nec deſinit, quos iungit nomine, inſignibus ſeparare, ne cogatur lector ſuſpiciones de uarietate appellationis agitare. Deinde in catalogo ſuo curauit Vergilius uitare faſtidiũ, quod Homerus alia ratione non cauit, eadem figura ſæpe repetita οἱ δ' ἀσπληδὸν̓, ἔναιον. οἱ δ' ἄβιαρ ἔχον-

ἔχον. οἱ δ' ἄργος τ' εἶχον. οἱ δ' εἶχον κοίλην λακεδαίμονα κητώεσσαν. Hic autem uariat, uelut dedecus, aut crimen uitans repetitionem:

Primus init bellum Tyrrhenis aſper ab oris.
Filius huic iuxta Lauſus.
Poſt hos inſignem fama per gramina currum.
Tum gemini fratres.
Nec Prænestinæ fundator.
At Meſapus equum domitor.
Ecce Sabinorum priſco de ſanguine.
Hinc Agamemnonius.
Et te montoſæ.
Quin & Marrubia uenit de gente ſacerdos.
Ibat & Hippolyti proles.

Has copias fortaſſe putat aliquis diuinæ illi ſimplicitati præferendas: ſed neſcio quo modo Homerum repetitio illa unice decet, & eſt genio antiqui poetæ digna, enumerationiq; conueniens: quòd in loca mera nomina relaturus non incuruauit ſe, neque minutè torſit, deducendo ſtylum per ſingulorum uarietates: ſed ſtat in conſuetudine percenſentium, tanquam per aciem diſpoſitos enumerans: Quod non alijs quàm numerorum fit uocabulis. Et tamen egregie ubi oportet, de nominibus* ducem uariat. ducum

Iliad B.

Αὐτὰρ φωκήων σχέδιος καὶ ἐπίστροφος ἦρχον
Λοκρῶν δ' ἡγεμόνευεν ὀϊλῆος ταχὺς Αἴας.
Νιρεὺς δ' αὖ σύμηθεν ἄγεν τρεῖς νῆας ἐΐσας.

Illam uerò enumerationis congeſtionem apud Homerum Maro admiratus, ita expreßit, ut penè eum dixerim elegantius tranſtuliſſe.

Οἳ κνωσόν τ' εἶχον, γόρτυνά τε τειχιόεσσαν:

Δύκτον

Λύκτον μίλητόν τε καὶ ἀργινόεντα λύκαστον
Φαῖστόν τε. & similia.

Ad quod exemplum illa Vergiliana sunt:

Agmina densantur campis, Argiuaq; pubes, *Æneid. 7.*
Auruncæq; manus, Rutuli, ueteresq; Sicani,
Et Sacranæ acies, & picti scuta Labici:
Qui saltus Tiberine tuos, sacrumq; Numici
Littus arant, Rutulosq; exercent uomere colles,
Circæumq; iugum, queis Iuppiter anxuris aruis
Præsidet, &c.

Quæ in utriusque catalogis similitudo, quàm crebræ apud utrumque sententiæ: tum in quibus siue casu, siue sponte ab Homero Vergilius desciscat, & in quibus imitationem ipsam dissimulet. *Cap. XVI.*

VTerque in catalogo suo post difficilimam rerum uel nominum narrationem, infert fabulam uersibus amœnioribus, ut lectoris animus recreetur. Homerus inter enumeranda regionum & urbium nomina, facit locum fabulis, quæ horrorem satietatis excludant.

Οἳ δὲ πύλον τ' ἐνέμοντο, καὶ ἀρήνην ἐρατεινὴν, *Iliad. 2.*
Καὶ θρύον ἀλφειοῖο πόρον, καὶ ἐΰκτιτον αἰπυ,
Καὶ κυπαρισσήεντα, καὶ ἀμφιγένειαν ἔναιον,
Καὶ πτελεὸν, καὶ ἕλος, καὶ δώριον, ἔνθα τε μοῦσαι
Ἀντόμεναι, θάμυριν τὸν θρήϊκα παῦσαν ἀοιδῆς
Οἰχαλίηθεν ἰόντα παρ' εὐρύτου οἰχαλιῆος.
Στεῦτο γὰρ εὐχόμενος νικησέμεν εἴπερ ἂν αὐταὶ
Μοῦσαι ἀείδοιεν, κοῦραι διὸς αἰγιόχοιο.
Αἱ δὲ χολωσάμεναι, πηρὸν θέσαν, αὐτὰρ ἀοιδὴν
Θεσπεσίην ἀφέλοντο, καὶ ἐκλέλαθον κιθαριστύν. & alibi
Τῶν μὲν τληπόλεμος δουρικλυτὸς ἡγεμόνευε

Ὀν τέκε ἀςυόχεια βίη ἡρακληείη.

Τὴν ἄγε τ᾽ ἐξ ἐφύρης ποταμοῦ ἄπο σελλήεντος.

& reliqua, quibus protraxit, iucunditatem. Vergilius in hoc secutus auctorē in priore catalogo, modò de Auentino, modò de Hippolyto fabulatur: in secūdo, Cygnus ei fabula est. & sic amœnitas intertexta, fastidio narrationū medetur. In omnibus uerò Georgicorū libris: hoc idē summa cū elegantia fecit. nam post præcepta, quæ natura res dura est, ut legentis animum uel auditū nouaret, singulos libros acciti extrinsecus argumenti interpositione conclusit, primum de signis tempestatum, de laudatione rusticæ uitæ secundum; & tertius desinit in pestilentiam pecorum; quarti finis est de Orpheo & Aristeo non otiosa narratio. Ita in omni opere Maronis Homerica *lucet imitatio. Homerus omnē poesin suam ita sentētijs farsit, ut singula eius ἀποφθέγματα uice prouerbiorum omnium ore fungantur: ut,

*lucet,

Odyss. 12. & 3.

Οὐ γάρ πώ τις ἑὸν γόνον αὐτὸς ἀνέγνω.

Παῦροι γάρ τοι παῖδες ὁμοῖοι πατρὶ τε πέλονται.

Οὐ γάρ τ᾽ αἶψα θεῶν τρέπεται νόος αἰὲν ἐόντων.

Pro his in ant. hæ sentētiæ sunt, ἀλλ᾽ οὔπως ἅμα πάντα θεοὶ δόσαν ἀνθρώποισι. χρὴ ξεῖνον παρεόντα φιλεῖν, ἐθέλοντα δὲ πέμπειν. μέτρον δ᾽ ἐπὶ πᾶσιν ἄριστ-

& alia innumerabilia, quæ sententialiter proferuntur. Nec hæc apud Vergilium frustra desideraueris:

Non omnia possumus omnes.

Omnia uincit amor.

Labor omnia uincit Improbus.

Vsque adeo'ne mori miserum est?

Stat sua cuique dies.

Dolus an uirtus quis in hoste requirat?

Et quid quæque ferat regio, & quid quæque recuset.

Auri sacra fames.

Et ne obtundā nota referēdo, mille sententiarū taliū aut in

ore

ore sunt singulorũ, aut obuiæ intentioni legentis occurrũt. In nonnullis ab Homerica secta, haud scio casu'ne an sponte* descisscit. Fortunam Homerus nescire maluit, & soli decreto, quam μοῖραν uocant, omnia regenda committit: adeò ut hoc uocabulum τύχη in nulla parte Homerici uoluminis nominetur. Contrà Vergilius non solùm nouit & meminit, sed omnipotentiam quoque eidem tribuit: quã & philosophi, qui eam nominant, nihil sua ui posse, sed decreti siue prouidentiæ ministram esse uoluerunt.

σον, οἱ πλέονες κακίους. δειλαί τοι δειλῶν γε καὶ ἐγγύαι ἐγγυάασθαι. ἄφρων δ' ὅς κ' ἐθέλοι πρὸς κρείσσονας ἀντιφερίζειν.

*discessit

Et ita in fabulis seu in historijs nonnunquam idem facit. Aegeon apud Homerum auxilio est Ioui. Hunc contra Iouem armant uersus Maronis. Eumedes Dolonis proles bello præclara, animo manibusq; parentem refert, cum apud Homerum Dolo imbellis sit. Nullam commemorationem de iudicio Paridis Homerus amittit. Idem uates Ganymedem, non ut Iunonis pellicem à Ioue raptum, sed Iouialium poculorum ministrum, in cœlum à dijs ascitum refert, uelut θεοπρεπῶς decorũ. Vergilius tantam deam, quod cuiuis de honestis fœminæ deforme est, uelut specie uictam, Paride iudicante doluisse, & propter catamiti pellicatum totam gentem eius uexasse commemorat.

Interdum sic auctorem suum dißimulanter imitatur, ut loci inde descripti solam dispositionem mutet, & faciat uelut aliud uideri. Homerus ingenti spiritu ex perturbatione terræ ipsum Ditem patrem territum prosilire, & exclamare quodammodo facit.

Δεινὸν δ' ἐβρόντησε πατὴρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε
Ὑψόθεν, αὐτὰρ ἔνερθε Ποσειδάων ἐτίναξε
Γαῖαν ἀπειρεσίην, ὀρέων τ' αἰπεινὰ κάρηνα
Πάντες δ' ἐσσείοντο πόδες πολυπιδάκου Ἴδης,

Iliad. 10.

Καὶ κορυφαὶ, Τρώων τε πόλις, καὶ νῆες Ἀχαιῶν
Ἔδδεισεν δ᾽ ὑπένερθεν, ἄναξ ἐνέρων Ἀϊδωνεύς.
Δείσας δ᾽, ἐκ θρόνου ἆλτο, καὶ ἴαχε μή οἱ ὕπερθε
Γαῖαν ἀναρρήξειε Ποσειδάων ἐνοσίχθων.
Οἰκία δὲ θνητοῖσι καὶ ἀθανάτοισι φανείη,
Σμερδαλέ᾽ εὐρώεντα, τά τε στυγέουσι θεοί περ,
Τόσσος ἄρα κτύπος ὦρτο θεῶν ἔριδι ξυνιόντων.

Hoc Maro non narrationis, sed parabolæ loco posuit, ut aliud esse uideretur:

Non secus ac si qua penitus ui terra dehiscens,
Infernas reseret sedes, & regna recludat
Pallida, dijs inuisa, superq; immane barathrum
Cernatur, trepidentq; immisso lumine Manes.

Hoc quoque dißimulando surripuit: nam cum ille dixisset, Deos sine labore uiuere, θεοὶ ῥεῖα ζώοντες, hoc idem dixit occultißimè:

Dij Iouis in tectis casum miserantur inanem
Amborum, & tantos mortalibus esse labores.

Quibus ipsi scilicet carent.

Non satis apte Vergilium fecisse initium belli inter Troianos & Latinos: inde, quæ ex Apollonio & Pindaro traduxerit: quamq; Græcorum cum uocabulis, tum inflexione etiam sit delectatus. Cap. XVII.

QVid Vergilio contulerit Homerus, hinc maximè liquet, quòd ubi rerum neceßitas exegit a Marone dispositionē inchoandi belli, quam non habuit Homerus, quippe qui Achillis iram exordium sibi fecerit, quæ decimo demum belli anno contigerit, laborauit ad rei nouum partum, ceruum furtuito saucium fecit causam tumultus. sed ubi uidit hoc leue, nimisq; puerile, dolorem auxit agrestiū, ut

ut impetus eorum sufficeret ad bellum. Sed nec seruos Latini, & maxime stabulo regio curantes, atque ideo quid fœderis cũ Troianis Latinis icerit, ex muneribus equorum et currus iugalis non ignorantes, bellum generi deum oportebat inferre. Quid igitur? deorum maxima deducitur è cœlo, & maxima furiarum de Tartaris ascíscitur. Sparguntur angues uelut in scena parturientes furorem. Regina non solum de penetralibus reuerentiæ matronalis educitur, sed & per urbem mediam cogitur facere discursus. nec hoc contenta, syluas petit, accitis reliquis matribus in societatem furoris, bacchatur chorus quondam pudicus, & Orgia insana celebrantur. quid plura? maluissem Maronem & in hac parte apud auctorem suum, uel apud quemlibet Græcorum alium, quod sequeretur, habuisse.

Alium non frustra dixi, quia non de unius racemis uindemiam sibi fecit, sed bene in rem suam uertit, quicquid ubicunque inuenit imitandum: adeò, ut de Argonauticorum quarto, quorum scriptor est Apollonius, librum Aeneidos suæ quartum totum penè formauerit: ad Didonem uel Aeneam, amatoriam cõtinentiam Medeæ circa Iasonem transferendo. quod ita elegantius auctore digessit, ut fabula lasciuientis Didonis, quam falsam nouit uniuersitas, per tot tamen secula speciem ueritatis obtineat, & pro *uero per ora omnium uolitet: ut pictores fictoresq́; qui figmentis liciorum contextas imitantur effigies, hac materia uel maximè in efficiendis simulachris tanquam unico argumento decoris utantur. Nec minus histrionum perpetuis & gestibus & cantibus celebratur. Tantũ ualuit pulchritudo narrandi, ut omnes Phœnissæ, castitatis conscij, nec ignari manum sibi iniecisse reginam, ne pateretur damnum pudoris, conni-

*uera

conniueant tamen fabulæ: et intra conſcientiã ueri fidẽ pre mẽtes, malint pro uero celebrari, quod pectoribus humanis dulcedo fingentis infudit. Videamus utrum attigerit et Pindarum, quẽ Flaccus imitationi inacceſſum fatetur. Et minuta quidẽ atq; rorantia, quæ inde ſubtraxit, relinquo: unũ uero locũ, quẽ tẽtauit ex integro penè trãſcribere, uolo cõmunicare uobiſcũ, quia dignus eſt, ut eũ uelimus altius intueri.

Gell. lib. 17. cap. 10.

Cum Pindari carmen, quod de natura atq; flagrantia montis Aetnæ cõpoſitum eſt, æmulari uellet: eiuſmodi ſentẽtias & uerba molitus eſt, ut Pindaro quoque ipſo, qui nimis opima & pingui facundia exiſtimatus eſt, inſolentior hoc quidem in loco tumidiorq; ſit. atq; ut uoſmet ipſos eius quod dico, arbitros faciam; carmen Pindari, quod eſt ſuper monte Aetna, quantulum mihi eſt memoriæ, dicam.

Pindarus in Pythijs.

Κίων Δ' ὐρανία συνέχει
Χίονος ὀξείας τιθήνα,
Νιφόεσσ' αἴτινα πάνετες
Τὰς, ἐρεύγονται μὲν ἀπλὰ
Τοῦ πυρὸς ἀγνώταται
Ἐκ μυχῶν παγαὶ, ποταμοὶ
Δ' ἀμέραισι μὲν προχέοντι, ῥόον καπνοῦ
Αἴθων' ἀλλ' ἐν ὄρφναισι πέτρας
Φοίνισσα κυλινδομένα φλὸξ, ἐς βαθεῖαν
Αἶ φέρει πόντου πλάκα σὺν πατάγῳ.
Κεῖνο δ' ἁφαίστοιο κρουνοὺς ἑρπετὸν
Δεινοτάτους ἀναπέμπει.

Audite nunc Vergilij uerſus, ut inchoaſſe eum uerius, quàm perfeciſſe, dicatis,

Portus ab acceſſu uentorum immotus, & ingens
Ipſe, ſed horrificis iuxta tonat Aetna ruinis.

Inter-

Interdumq; atram prorumpit ad æthera nubem,
Turbine fumantem piceo, & candente fauilla:
Attollitq; globos flammarum, & sidera lambit.
Interdum scopulos, auulsaq; uiscera montis
Erigit eructans: liquefactaq; saxa sub auras
Cum gemitu glomerat, fundoq; exæstuat imo.

*Iã principio Pindarus, ueritati obsecutus, dixit, quod res erat, quodq; illic oculis deprehẽditur, interdiu fumare Aetnã, noctu flammigare. Vergilius autem dum in strepitu sonituq; uerborũ conquirendo laborat, utrunq; tempus, nulla discretione facta, confundit. atq; ille, Græcos quidẽ fontes imitatus, ignes eructare, & fluere, amnes fumi, et flãmarũ fulua et tortuosa uolumina in plagas maris ferre, quasi quosdã igneos angues luculente dixit: At hic uester atram nubẽ turbine piceo, & fauilla fumante, ῥόον καπνοῦ αἴθωνα, interpretari uolẽs, crasse et immodice cõgessit: globos quoq; flammarum, quod ille κρουνοὺς dixerat, duriter posuit, & ἀκύρως. Hoc uerò inenarrabile est, quod nubem atrã fumare dixit turbine piceo, & fauilla candente. non n. fumare solent, neq; atra esse, quæ sunt candentia: nisi forte candente dixit peruulgatè & impropriè pro feruenti, non pro relucenti. nã candens est à candore, non à calore dictum. Quòd autẽ scopulos *eructari & erigi, eosdẽq; ipsos statim lique* erectari *fieri, & gemere, atque glomerari sub auras dixit, hoc nec à Pindaro scriptum, nec unquã fando auditũ, & omniũ, quæ monstra dicuntur, monstrosissimum est. Postremò Gratæ linguæ quàm se libenter addixerit, de crebris, quæ usurpat uocabulis, æstimate: Dirus Vlysses, Spelæa ferarum, Dædala tecta, Rhodopeiæ arces, Altaq; Panchæa, atque Getæ, atque Hebrus, atque Actias Orithyia, &*

 Thyas

Thyas ubi audito stimulant trieterica Baccho
Orgia, nocturnusq; uocat clamore Cytheron. &c.
Non tibi Tyndaris facies inuisa Lacænæ. &c.
Ferte simul Fauniq; pedem, Dryadesq; puellæ. &c.
Hinc atque hinc glomerantur Oreades. &c.
Pars pedibus plaudunt choreas. &c.
Milesia uellera nymphæ
Carpebant, hyali saturo fucata colore. &c.
Drymoq;, Xantoq;, Lygeaq;, Phyllodoceq;. &c.
Melite, Panopæaq; uirgo,
Nesea, Spioq;, Thaliaq;, Cymodoceq;. &c.
Alcandrumq;, Haliumq;, Noemonaq;, Prytaninq;. &c.
Amphion Dyrceus in Actæo Aracintho. &c.
Senior Glauci chorus, Inousq; Palæmon.

Versus est Parthenij, quo grammatico in Græcis Vergilius usus est,

Γλαύκῳ, καὶ νηρεῖ, καὶ ἰνῴῳ μελικέρτῃ. Hic ait,
Glauco, & Panopee, & Inoo Melicertæ. &c.
Tritonesq; citi. Immania cete.

Adeò autem & declinationibus Græcis delectatur, ut Mnesthea dixerit pro Mnestheum. sicut ipse alibi, Nec fratre Mnestheo. Et pro Orpheo dicere maluerit Orphi Græcè declinando: ut,

Orphi Calliopea, Lino formosus Apollo. &c.
Vidimus ô ciues Diomede. *& talium nominum accusatiuus Græcus est in e, desinens. nam si quis eum putat Latine dixisse Diomedem, sanitas metri in uersu desiderabitur. Denique omnia carmina sua Græcè maluit inscribere, Bucolica, Georgica, Aeneis: cuius nominis figuratio à regula Latinitatis aliena est.*

Quæ Vergilius tam occulte à Græcis traduxerit, ut uix unde ducta sint, possit agnosci. Cap. XVIII.

SEd de his hactenus, quorũ plura omnibus, aliqua nõnullis Romanorũ nota sunt. Ad* alia uenio, quæ de Græcarũ literarũ penetralibus eruta, nullis cognita sunt: nisi qui Græcam doctrinam diligenter hauserunt. fuit.n. hic poeta ut scrupulosè et anxiè, ita dißimulanter, & quasi clanculò doctus: ut multa trãstulerit, quæ unde translata sint, difficile sit cognitu. In exordio Georgicorum posuit hos uersus: *illa

Liber & alma Ceres, uestro si munere tellus
Chaoniam pingui glandem mutauit arista,
Poculaq; inuentis Acheloïa miscuit uuis.

Nihil in his uersibus grammaticorum cohors discipulis suis amplius tradit, nisi illud, opera Cereris effectum, ut homines ab antiquo uictu desisterent, & frumento pro glandibus uterentur. Liberum uerò uitis repertorem, præstitisse humano potui uinũ, cui aqua admisceretur. Cur autẽ Acheloum amnem potißimum Verg. cum aquam uellet intelligi, nominarit: nemo uel quærit, uel omnino subesse aliquid eruditius suspicatur. Nos id altius scrutati, animaduertimus doctum poetã, antiquißimorum Græcorũ more, sicut docebit auctoritas, elocutũ apud quos proprie in aquæ significatione ponebatur Achelous. neq; id frustra, nã causa quoq; eius rei cũ cura relata est. Sed priusquàm causam propono, illud antiquo poeta teste monstrabo, hũc morẽ loquẽdi peruagatũ fuisse, ut Acheloũ pro quauis aqua dicerẽt. Aristophanes uetus comicus in comœdia Cotalo sic ait:

Ἠμὰν ἄγριον βάρος.
Ἤτειρε γάρ τοίμ' οἶνος ὀ μιγεὶς πόμα Ἀχελώου.

Grauabar, inquit, uino, cui aqua non fuisset admista, id est,

Ee 5 mero

mero. *Cur autem sic loqui soliti sint,* Ephorus, *notissimus scriptor, historiarum libro secundo ostendit his uerbis:* Τοῖς μὲν οὖν ἄλλοις ποταμοῖς οἱ πλησιόχωροι μόνον θύουσι, τὸν δὲ Ἀχελῷον μόνον ἅπαντας ἀνθρώπους συμβέβηκε τιμᾶν, οὐ τοῖς κοινοῖς ὀνόμασιν ἀντὶ τῶν ἰδίων, τοῦ Ἀχελῴου τὴν ἰδίαν ἐπωνυμίαν ἐπὶ τὸ κοινὸν μεταφέροντας. τὸ μὲν γὰρ ὕδωρ ὅλως, ὅπερ ἐστὶ κοινὸν ὄνομα, ἀπὸ τῆς ἰδίας ἐκείνου προσηγορίας Ἀχελῷον καλοῦμεν. τῶν δὲ ἄλλων ὀνομάτων τὰ κοινὰ πολλάκις ἀντὶ τῶν ἰδίων ὀνομάζομεν, τοὺς μὲν Ἀθηναίους Ἕλληνας, τοὺς δὲ Λακεδαιμονίους Πελοποννησίους ἀποκαλοῦντες, τούτου δὲ τοῦ ἀπορήματος οὐδὲν ἔχομεν αἰτιώτατον εἰπεῖν, ἢ τοὺς ἐκ Δωδώνης χρησμοὺς, σχεδὸν γὰρ ἐφ᾽ ἅπασιν αὐτοῖς προσάγειν ὁ θεὸς εἴωθεν Ἀχελῴῳ θύειν, ὥστε πολλοὶ νομίζοντες οὐ τὸν ποταμὸν τὸν διὰ τῆς Ἀκαρνανίας ῥέοντα, ἀλλὰ τὸ σύνολον ὕδωρ Ἀχελῷον ὑπὸ τοῦ χρησμοῦ καλεῖσθαι, ἰδιοῦνται τὰς τοῦ θεοῦ προσηγορίας. σημεῖον δὲ, ὅτι πρὸς τὸ θεῖον ἀναφέροντες οὕτω λέγειν εἰώθαμεν. μάλιστα γὰρ, τὸ ὕδωρ Ἀχελῷον προσαγορεύομεν ἐν τοῖς ὅρκοις, καὶ ἐν ταῖς εὐχαῖς, καὶ ἐν ταῖς θυσίαις, ἅπερ πάντα περὶ τοὺς θεούς. Potest'ne *lucidius ostendi* Acheloum *à* Græcis *ueteribus pro quacunq; aqua dici solitum? unde doctissimè* Verg. *ait: uinum* Acheloo Liberũ *patrẽ miscuisse.* Ad *quam rem etsi satis testium est, cum* Aristophanis *comici, &* Ephori *historici uerba prodiderimus: tamen ultrà progrediemur.* Didymus *enim, grammaticorum facilè eruditissimus, posita causa, quam superius* Ephorus *dixit, alteram quoq; adiecit his uerbis:* Ἄμεινον δὲ ἐκεῖνο λέγειν ὅτι διὰ τὸ πάντων ποταμῶν πρεσβύτατον εἶναι Ἀχελῷον, τιμὴν ἀπονέμοντας αὐτῷ τοὺς ἀνθρώπους πάντα ἁπλῶς τὰ νάματα

τῶ

τῷ ἐκείνου ὀνόματι προσαγορεύειν, ὁ γοῦν Ἀγησίλαος διὰ τῆς πρώτης ἱστορίας δεδήλωκεν, ὅτι Ἀχελῷος πάντων τῶν ποταμῶν πρεσβύτατος, ἔφη γάρ, Ὠκεανὸς δὲ γαμεῖ Τηθὺν ἑαυτοῦ ἀδελφήν, τῶν δὲ γίνονται τρισχίλιοι ποταμοί, Ἀχελῷος δὲ αὐτῶν πρεσβύτατος, καὶ τετίμηται μάλιστα.

Licet abunde ista sufficiant ad probationem moris antiqui, quo ita loquendi usus fuit; ut Achelous cōmune omnis aquæ nomē haberetur: tamē his quoq; et Euripidis, nobilißimi tragœdiarum scriptoris, addetur auctoritas, quam idem Didymus grammaticus in his libris, quos τραγῳδουμένης λέξεως scripsit, posuit his uerbis: Ἀχελῷον πᾶν ὕδωρ Εὐριπίδης φησὶν ἐν ὑψιπύλῃ, λέγων γὰρ περὶ ὕδατος ὄντος σφόδρα πόρρω τῆς Ἀκαρνανίας, ἐν ᾗ ἐστὶ ποταμὸς Ἀχελῷος φησὶ δεῖξω μὲν ἀργείοισιν ἀχελῴου ῥόον.

Sunt in lib. 7. illi uersus, quibus Hernici populi, & eorū nobilißima, ut tūc erat, ciuitas Anagnia enumeratur:

Quos diues Anagnia pascit, *Aeneid. 7.*
Quos Amasene pater. non illis omnibus arma,
Nec clypei, currus'ue sonant. pars maxima glandes
Liuentis plumbi spargit: pars spicula gestat
Bina manu, fuluosq; lupi de pelle galeros
Tegmen habent capiti: uestigia nuda sinistri
Instituere pedis: crudus tegit altera pero.

Hunc morem in Italia fuisse, ut uno pede calceato, altero nudo iretur ad bellum, nusquam adhuc, quod sciam, reperiri: sed eam Græcorum nōnullis consuetudinem fuisse, locupleti auctore iam palàm faciam. in qua quidem re mirari est poetæ huius occultißimam diligentiam. qui cùm legisset Hernicos, quorum est Anagnia, à Pelasgis oriundos, appellatosq; ita à Pelasgo quodam duce suo, qui Her-

nicus

nicis nominabatur: morem, quem de Aetolia legerat, Hernicis aßignauit, qui sunt uetus colonia Pelasgorum. Et Hernicũ quidem hominẽ Pelasgum ducem Hernicis fuisse Iulius Higinus in libro 2. urbium, non paucis uerbis probat. Morem uerò Aetolis fuisse uno tantummodo pede calceato in bellum ire, ostendit clarißimus Euripides, scriptor tragicus. in cuius tragœdia, quæ Meleager inscribitur, nuncius inducitur describens, quo quisq; habitu fuerit ex ducibus, qui ad aprũ capiendum conuenerant. in eo hi uersus sunt:

Τελαμὼν δὲ χρυσοῦν αἰετὸν πέλτης ἔπι
Πρόβλημα θηρός. βότρυσι δ' ἔστεψεν κάρα,
Σαλαμῖνα κοσμῶν πατρίδα τὴν εὐδαίμονα.
Καὶ πρὸς δὲ μίσημ' ἀρκὰς ἀταλάντη κύνας.
Καὶ τόξ' ἔχουσα, πελέκεως δὲ δίστομον
Γένυ, πέπλ' ἀλλακάταιος. οἱ δὲ θεστίου
Παῖδες τὸ λαιὸν ἴχνος ἀνάρβυλοι ποδὸς
Τὸν δ' ἐν πεδίλοις, ὡς ἐλαφρίζον γόνυ
Ἔχοιεν, ὃς δὴ πᾶσιν αἰτωλοῖς νόμος.

Animaduertis diligentißimè uerba Euripidis à Marone seruata? ait enim ille:

Τὸ λαιὸν ἴχνος ἀνάρβυλοι ποδός.

Eundem pedem nudum Vergilius quoq; dixit, Vestigia nuda sinistri Instituere pedis. In qua quidem re, quò uobis studiũ nostrũ magis comprobetur, non reticebimus rem paucis notam, reprehensum Euripidem ab Aristotele, qui ignorantiam istud Euripidis fuisse cõtendit. Aetolo enim non læuum pedẽ habere nudũ, sed dextrũ. Quod ne affirmẽ potius quàm probem, Aristotelis uerba ponam ex lib. quem de poetis secundo suprà scripsit, in quo de Euripide loquẽs ait: Τοὺς δὲ θεστίου κούρους τὸν μὲν ἀριστερὸν πόδα, φησὶν Εὐριπί-

θυς ἐλθεῖν ἔχοντας ἀνυπόδετον, λέγει γοῦν ὅτι τὸν λαιὸν ἴχνος ἦσαν ἀνάρβυλοι ποδός. τὸν δ' ἐν πεδίλοις ὡς ἐλαφρίζον γόνυ ἔχοιεν, ὡς δὴ πᾶν τοὐναντίον ἔθος τοῖς Αἰτωλοῖς, τὸν μὲν γὰρ ἀριστερὸν ὑποδέδενται τὸν δὲ δέξιον ἀνυποδετοῦσι, δεῖ γὰρ οἶμαι τὸν ἡγούμενον ἔχειν ἐλαφρὸν ἀλλ' οὐ τὸν ἐμμένοντα.

Cum hæc ita sint, uidetis tamen Vergilium, Euripido au- ctore, quàm Aristotele uti maluisse. nam ut hæc ignorauerit uir tam anxiè doctus, minimè crediderim. Iure *autem Aristoteli prætulit Euripidem. est enim ingens ei cũ Græcarum tragœdiarum scriptoribus familiaritas: quod uel ex præcedentibus licet, uel ex his, quæ mox dicentur, opinari.

De alijs locis, quos Vergilius à Græcis sumpserit, quarto & nono Æneidos. Cap. XIX.

IN libro quarto in describenda Elissæ morte, ait, quòd ei crinis abscissus esset, his uersibus:

Nondum illi flauum Proserpina uertice crinem
Abstulerat, Stygioq; caput damnauerat Orco.

Deinde Iris à Iunone missa abscidit ei crinem, & ad Orcum refert. Hanc Vergilius non de nihilo fabulam fingit, sicut Aurelius, uir aliàs doctißimus, Cornutus extimat, qui adnotationem eiusmodi apposuit, his uersibus: Vnde hæc historia, ut crinis auferendus sit morientibus, ignoratur. sed assueuit poetico more aliqua fingere, ut de aureo ramo. Hæc cornutus. Sed me pudet, q; tantus uir, Græcarum etiam doctißimus literarum, ignorauit Euripidis nobilißimam fabulam Alcestim. in hac enim fabula, in scenam * Orcus inducitur gladium gestans, quo crinem abscidit Alcestidi, & sic loquitur: Charon

Πόλλ' ἂν σὺ λέξας, οὐδὲν ἂν πλέον λάβοις.

Ἡ δ' οὖν γυνὴ κάτεισιν εἰς ἅδου δόμους.
Στείχω δ' ἐπ' αὐτὴν, ὡς κατάρξομαι ξίφει.
Ἱερὸς γὰρ οὗτος τῶν κατὰ χθονὸς θεῶν,
Ὅτου τόδ' ἔγχος κρατὸς ἁγνίσει τρίχα.

Proditum est, ut opinor, quem secutus Vergilius, fabulam abscindendi crinis induxerit: ἁγνίσαι autem Græcè dicunt dijs consecrare. unde poeta uester ait, ex Iridis persona:

Hunc ego Diti
Sacrum iussa fero, teq; isto corpore soluo.

Nunc quia pleraq; omnia, quæ supra dixi, instructa auctoritate tragicorũ probaui: id quoq;, quod à Sophocle tractũ est, annotabo. In libro n. 4. Vergilius Elissam facit, postquã ab Aenea relinquitur, uelut ad sacricolarum sagarumq; carmina, & deuotiones fugientẽ, et inter cætera ait, sedandi amoris gratia herbas quæsitas, quæ aheneis falcibus secarẽtur. Hæc res nõ ne quæstione digna est, unde Verg. Abenea falces in mentem uenerint? ponam itaq; Vergilianos uersus, mox & inde Sophoclis, quo Maro æmulatus est:

Falcibus & messæ ad lunam quæruntur ahenis,
Pubentes herbæ, nigri cum lacte ueneni.

Sophoclis autem tragœdia id, de quo quærimus, etiam titulo præfert. inscribitur enim ῥιζοτόμοι: in qua Medeam describit, maleficas herbas secantem, sed auersam, ne ui noxij odoris ipsa interficeretur, & succum quidem herbarum in cados æneos refundentem, ipsas autem herbas aheneis falcibus execantem. Sophoclis uersus hi sunt:

Ἡ δ' ἐξοπίσω χερὸς ὄμμα τρέπουσα
Ὀπὸν ἀργινεφῆ στάζοντα τομῆς
Χαλκέοισι κάδοις δέχεται. & paulo post,
Αἱ δὲ καλύπτραι κίσται ῥιζῶν κρύπτουσι τομὰς,

A'i

Ἀκρὶ δὲ βοῶσα ἀλαλαζομένη γυμνὴ
Χαλκέοισιν ἤμα δρεπάνοις.

Hæc Sophocles: quo auctore sine dubio Vergilius protulit Aheneas falces. Omnino autẽ ad rem diuinã pleraq; abenea adhiberi solita, multa indicio sunt, & in his maximè sacris, quibus delinire aliquos aut deuouere, aut denique exigere morbos uolebant. Taceo illud Plautinum, cùm ait: Mecum habet pagus, morbus, æs, & quod alibi Vergilius,

Curetum sonitus, crepitantiaq; æra.

Sed Carminij curiosissimi, & docti uerba ponam, qui in libro de Italia secundo sic ait: Prius itaque & Tuscos æneo uomere uti, cum conderentur urbes, solitos in traiectitijs eorum sacris inuenio, & in Sabinis ex ære cultros, quibus sacerdotes tonderentur. Post hæc Carminij uerba, longum fiat, si uelim percensere, quàm multis in locis Græcorum uetustissimi æris sonos, tanquam rem ualidissimã, adhibere soliti sunt. Sed præsenti opere docuisse nos sufficit, falces abeneas* Maronis, exemplo Græci auctoris inductas. Maroni

In libro nono Vergilius posuit hos uersus:

Stabat in egregijs Arcentis filius armis,
Pictus acu chlamydem, & ferrugine clarus Ibera,
Insignis facie: genitor quem miserat Arcens,
Eductum matris luco Symethia circum
Flumina; pinguis ubi *implacabilis ara Palici.

*& placabilis

Quis hic Palicus Deus, uel potius qui dij Palici, nam duo sunt, apud nullum penitus auctorem Latinum, quod sciam, reperi, sed de Græcorum penitissimis literis hanc historiam eruit Maro. nam primum ut Symethus fluuius, cuius in his uersibus meminit, in Sicilia est: ita & dij Palici in Sicilia coluntur, quos primum omnium Aeschylus tragicus, uir

utiq; Siculus, in literas dedit. Interpretationem quoque nominis eorum, quàm Græci ἐτυμολογίαν *uocant, expreßit uerſibus ſuis. Sed priuſquàm uerſus* Aeſchyli *ponam, paucis explananda eſt historia* Palicorum. *In* Sicilia Symetus *fluuius eſt. iuxta hunc nympha* Thalia *compreſſu* Iouis *grauida, metu* Iunonis *optauit, ut ſibi terra dehiſceret: quod & factũ eſt. Sed ubi uenit tempus maturitatis infantũ, quos aluo illa geſtauerat, recluſa terra eſt, & duo infantes de aluo* Thaliæ *progreßi, emerſerũt: appellatiq; sũt* Palici, ἀπὸ τοῦ πάλιν ἱκέσθαι, *quoniã prius in terrã merſi, denuo inde reuerſi ſunt.* Nec *lõgè inde lacus breues ſunt, ſed immensũ profundi, aquarum ſcaturigine ſemper ebullientes, quos incolæ crateras uocant, et nomine* Dellos *appellãt; fratresq; eos* Palicorum *extimant, & habentur in cultu maximo, præcipueq; circa exigendum iuxta eos iuſiurandum, præſens et efficax numen oſtenditur. nam cùm furti negati, uel eiuſcemodi rei fides quæritur, & iuſiurandum à ſuſpecto petitur: uterque ab omni contagione mundi ad crateras accedunt, accepto prius fideiuſſore à perſona, quæ iuratura eſt, de ſoluẽdo eo, quod peteretur, ſi addixiſſet euentus.* Illic *inuocato loci numine, teſtatũ faciebat eſſe iurator, de quo iuraret. quod ſi fideliter faceret, diſcedebat illæſus: ſi uerò ſubeſſet iureiurando mala cõſcientia, mox in lacu amittebat uitã falſus iurator.* Hæc *res ita religionẽ fratrum cõmendabat, ut crateres quidẽ implacabiles uocarẽtur.* Nec *ſine diuinatione eſt* Palicorũ *tẽplum. nam cùm* Siciliã *ſterilis annus arefeciſſet, diuino* Palicorum *reſpõſo admoniti* Siculi, *heroi cuidã certum ſacrificiũ celebrauerunt, & reuertit ubertas. qua gratia* Siculi *omne genus frugum cõgeſſerunt in aram* Palicorum. *ex qua ubertate ara ipſa pinguis*

Cratera

uocata

uocata est. Hæc est omnis historia, quæ de Palicis eorumq; fratribus in Græcis tãtummodo literis inuenitur: quas Maro nõ minus, quàm Latinas, hausit. Sed hæc, quæ diximus, auctoritatibus approbanda sunt. Aeschyli tragœdia est, quæ inscribitur Aetna. in hac cũ de Palicis loqueretur, sic ait:

Τί δῆθεν αὐτοῖς ὄνομα τίθενται βροτοί;
Σεμνοὺς παλίκους ζεὺς ἐφίεται καλεῖν.
Ἦ καὶ παλίκων εὐλόγως μένει φάτις.
Πάλιν γὰρ ἥκουσ' ἐκ σκότους τοῦδ' ἐς φάος. Hæc

Aeschylus. Callias autem in septima historia de rebus Siculis ita scribit: Ἡ δὲ ἐρύκη τῆς μὲν Γελώας ὅσον ἐνενήκοντα στάδια διέστηκεν. ἐπιεικῶς δὲ χερρός ἐστιν τὸ τ' ὄρος καὶ τὸ παλαιὸν σικελῶν γεγενημένη πόλις, ὑφ' ἣ καὶ τοὺς δέλλους καλουμένους εἶναι συμβέβηκεν. οὗτοι δὲ κρατῆρες δύο εἰσίν, οὓς ἀδελφοὺς τῶν παλίκων οἱ σικελιῶται νομίζουσι. τὰς δὲ ἀναφορὰς τῶν πομφολύγων παραπλησίας βραζούσαις ἔχουσι. Hactenus Callias. Polemon uero in lib. qui inscrib. περὶ τῶν ἐν σικελίᾳ θαυμαζομένων ποταμῶν, sic ait: Οἱ δὲ παλίκοι προσαγορευόμενοι παρὰ τοῖς ἐγχωρίοις, αὐτόχθονες θεοὶ νομίζονται. ὑπάρχουσι δὲ τούτων ἀδελφοὶ κρατῆρες χαμαίζηλοι, προσίεναι δὲ ἁγιστεύοντας χρὴ πρὸς αὐτοὺς ἀπό τε παντὸς ἄγους καὶ συνουσίας, ἔτι τε καινῶν ἐδυμάτων. Φέρεται δὲ ἀπ' αὐτῶν ὀσμὴ βαρεῖα θείου, καὶ τοῖς πλησίον ἱσταμένοις καρηβαρίησιν ἐμποιοῦσα δεινήν. τὸ δὲ ὕδωρ ἐστὶ θολερὸν, καὶ τὴν χρόαν ὁμοιότατον χαμαιρύπῳ λευκῷ. Φέρεται δὲ κολπούμενόν τε καὶ παφλάζον, οἷαί εἰσιν αἱ δῖναι τῶν ζεόντων ἀναβολάδην ὑδάτων. Φασὶ δ' εἶναι καὶ τὸ βάθος ἀπέραντον τῶν κρατήρων τούτων, ὥστε καὶ βοῦς εἰσπεσόντας ἠφανίσθαι, καὶ ζεῦγος ὀρικὸν ἐλαυνόμενον, ἔτι δὲ φορβάδας ἐναλ-

ἀομένας ὅρκος δὲ ἐστὶ τοῖς σικελιώταις μέγιστος καθηρα-μένων τῶν προκληθέντων. οἱ δὲ ὁρκωταὶ γραμμάτιον ἔχοντες, ἀγορεύουσι τοῖς ὁρκουμένοις περὶ ὧν ἀπαιτήσουσι τὸν ὅρκον, ὁ δὲ ὁρκούμενος θαλλὸν κραδαίνων, ἐστεμμένος, ἄζωστος καὶ μονοχίτων, ἐφαπτόμενος τοῦ κρατῆρος ἐξ ὑποβολῆς δίεισι τὸν ὅρκον, καὶ ἂν μὲν ἐμπεδῶσι τοὺς ῥηθέντας ὅρκους, ἀσινὴς ἄπεισιν οἴκαδε. παραβάτης δὲ γενόμενος τῶν θεῶν, ἐμποδὼν τελευτᾷ. τούτων δὲ γινομένων ἐγγυητὰς ὑπισχνοῦνται καταστήσειν τοῖς ἱερεῦσιν. ἐὰν τι νεαρὸν γένηται, καθαρσίω ὀφλισκάνουσι τοὺς περιγινομένους, περὶ δὲ τὸν τόπον τοῦτον ᾤκησαν Παλικηνὴν πόλιν ἐπώνυμον τούτων τῶν δαιμόνων Παλικηνήν. Hæc Polemon. Sed & Xenagoras in tertia historia sua de loci diuinatione ita scribit: Καὶ σικελῶν τῆς γῆς ἀφορούσης, ἔθυσάν τινι ἥρωϊ, προστάξαντος αὐτοῖς τοῦ ἐν Παλικῶν χρηστηρίου; καὶ μετὰ τὴν ἐπάνοδον τῆς ἀφορίας, πολλοῖς δώροις τὸν βωμὸν τῶν Παλικῶν ἐνέπλησαν.

Absoluta est, existimo, et auctoribus idoneis asserta explanatio Vergiliani loci: quem literatores nostri nec obscurū putant, cōtenti uel ipsi scire, uel insinuare discipulis, Palicū Dei esse cuiusdam nomen. quis sit autem deus iste, uel unde sit dictus, tam nesciunt, quàm scire nolūt: quia nec ubi quærant suspicantur, quasi Græcæ lectionis expertes.

De Gargaris. & Mysia ex primo Georgicon. Cap. XX.

Nec illos uersus relinquemus intactos, qui sunt in primo γεοργικῶν:

Humida solstitia, atque hyemes orate serenas
Agricolæ, hyberno lætissima puluere farra,
Lætus ager, nullo tantum se Mysia cultu
Iactat, & ipsa suas mirantur Gargara messes.

Sensus hic cũ uideatur obscurior, pauloq; perplexiùs, quàm poetæ huius mos est, pronunciatus, tamẽ habet in se animaduertendã quæstionem ex Græca antiquitate uenientẽ, quæ sint ista Gargara, quæ Vergilius esse uoluit fertilitatis exẽplar. Gargara hæc igitur sunt in Mysia, quæ est Hellesponti prouincia. Sed significatio nominis, & loci duplex est. nam & cacumen mõtis Idæ, & oppidum sub eodẽ mõte hoc noĩe uocãtur. Homerus significationẽ cacuminis ita posuit:

Ἴδην δ᾽ ἵκανεν πολυπίδακα μητέρα θηρῶν — *Iliad. 8.*
Γάργαρον:

Hic Gargarum pro excellentissimo montis loco accipi conuenire & ipse sensus indicium facit, nam de Ioue loquitur. sed et alibi, eodem Homero teste, manifestius exprimitur:

Ὣς ὁ μὲν ἀτρέμας εὗδε πατὴρ ἀνὰ γαργάρῳ ἄκρῳ.

Et Epicharmus, uetustissimus poeta, in fabula, quæ inscribitur, Troes, ita posuit:

Ζεὺς ἄνα ναίων γάργαρ᾽ ἀγάννιφα.

Ex his liquido claret, Gargara cacumen Idæ mõtis appellitari. Pro oppido autẽ Gargara qui dixerint, enumerabo. Ephorus notissimus historiarũ scriptor, in libro 5 sic ait:

Μετὰ δὲ τὴν ἄσσον ἐστὶ γάργαρα πλησίον πόλις.

Nec Ephorus solus, sed etiam Phileas, uetus scriptor, in eo libro, qui inscribitur Asia, ita meminit:

Μετὰ ἄσσον πόλις ἐστὶν ὄνομα γάργαρα,
Ταύτης ἔχεται Ἄντανδρος.

Arati etiam liber Elegion fertur, in quo de Diotimo quodam poeta sic ait:

Αἰάζω Διότιμον ὃς ἐν πετρῆσι κάθηται
Γαργαρέων παισὶ βῆτα καὶ ἄλφα λέγων.

Ex his uersibus etiam ciuium nomen innotuit, quia Gar-

*gares uocantur. Cum igitur constet Gargara nunc pro mõtis cacumine, nunc pro oppido sub eodem monte posito accipienda: Vergilius non de summo monte, sed de oppido loquitur. Cur tamẽ Gargara posuerit, ut locum frugum feracẽ, requiramus. Et omnẽ quidem illam Mysiam opimis segetibus habitam satis constat, scilicet ob humorem soli. unde Vergilius in supradictis uersibus cum dixisset, Humida solstitia, intulit, Nullo tantum se Mysia cultu iactat: *atque diceret: Omnis regio, quae opportunos habuerit humores, aequiparabit foecunditates aruorum Mysiae. Sed Homerus cum ait, Ἴδην δ' ἵκανε πολυπίδακα: humidum designat subiacentem monti agrum, nam polypidaca significat fontibus abundantem. unde haec Gargara tanta frugum copia erant, ut qui magnum cuiusque rei numerum uellet exprimere, pro multitudine immensa, Gargara nominaret. teste Alcaeus, qui in Coelo tragoedia sic ait:*

atq; si diceret

Ετύγχανον μὲν ἀγρόθεν πλείσους φέρων
Εἰς τὴν ἑορτὴν ὅσον οἷον εἴκοσι
Ορῶ δ' ἄνωθεν γάργαρ' ἀνθρώπων κυκλῷ.

Gargara, ut uidetis, manifestè posuit, pro multitudine. Nec aliter Aristomenes ἐν μύθοις. ἔνδον γὰρ ἡμῖν ἐςὶν ἀνδρῶν γάργαρα. Aristophanes autem comicus composito nomine ex arena & Gargaris, innumerabilem (ut eius lepos est) numerum conatur exprimere. in fabula enim Acharnensium ait:

Ὅσα δὴ δέδηγμαι τὴν ἐμαυτοῦ καρδίαν.
Ἥσθην δὲ βαιά. πάνυ δὲ βαιὰ τέτταρα.
Ἃ δ' ὠδυνήθην, ψαμμοκοσιογάργαρα.
Φέρ' ἴδω τί δ' ἥσθην ἄξιον χαιρηδόνος.

ψαμμακόσια

**Arenam autem seorsum pro multis Varo saepe in Menippeis*

nippeis suis posuit. sed Aristophanes adiecit Gargara, ad significationem numerositatis innumeræ. Est ergo secundũ hæc sensus horum uersuum talis: Cùm ea sit anni tẽperies, ut hyems serena sit, solstitium uero imbricũ, fructus optime proueniunt. Hæc autẽ adeò agris necessaria sunt, ut sine ijs, nec illi natura fœcundißimi Mysiæ agri respõsuri sunt opinioni fertilitatis, quæ de his habetur. Addit Mysiæ nominatim Gargara, quòd ea urbs posita in imis radicibus Idæ mõtis, defluẽtibus inde humoribus irrigetur, poßitq; uideri, solstitiales imbres non magnopere desiderare. Hoc in loco ad fidem sensui faciendam, ꝙ uliginosa sint non sola Gargara prouinciæ montis: sed & uniuersæ Mysiæ arua, adhiberi potest testis Aeschylus: Μύσι ἐπιῤῥοαί. Quid de Græcis in hoc loco traxerit, diximus. Addemus præterea hoc cum iucunditatis gratia, & ut liqueat Vergilium nostrum undique ueterum sibi ornamenta traxisse, unde hoc dixerit:

Hyberno lætißima puluere farra.

In libro enim uetustißimorum carminum, qui ante omnia, quæ à Latinis scripta sunt, compositus ferebatur, inuenitur hoc rusticum uetus canticum: Hyberno puluere, uerno luto, grandia farra Camille metes.

De poculorum generibus. Cap. XXI.

Nomina poculorum Vergilius plerunq; Græca ponit, ut carchesia, ut cymbia, ut cantharos, scyphos. De carchesiis ita: *Ex diuersis Vergilij locis.*

Cape Mæonij carchesia Bacchi,
Oceano libemus, ait. & alibi,
Hic duo rite mero libans carchesia Baccho.

De cymbijs,

Inferimus tepido spumantia cymbia lacte.

De cantharo,

Et grauis attrita pendebat cantharus ansa. De scyphis,

Poculorum Et sacer impleuit dextram scyphus.

uaria genera. Ea autem cuius figuræ sint, quis'ue eorum fecerit mentionē nemo quærit, contenti scire, huiuscemodi esse pocula. Et scyphos quidē, cantharosq; consueta uulgi nomina ferendū si transeant. Sed de carchesiis, cymbijsq;, quæ apud Latinos haud scio an unquam reperias, apud Græcos autem sunt rarissima, non uideo cur non cogantur inquirere, quid sibi noua,

Carchesiū. & peregrina Græca nomina uelint. Est autē Carchesiū poculum, Græcis tantummodo notum. Meminit eius Pherecydes in libris historiarū, aitq; Iouem Alcumenæ pretium cōcubitus carchesium aureū dono dedisse. Sed Plautus insuetum nomē reliquit, aitq; in fabula Amphytrione, pateram

Patera. datā, cū longe utriusq; poculi figura diuersa sit. Patera.n. ut & ipsum nomen indicio est, planum ac patens est: Carchesium uerò procerum, & circa mediam partem compressum, ansatum mediocriter, ansis à summo ad infimum pertingētibus. Asclepiades autē, uir inter Græcos apprimè doctus ac diligens, carchesia à nauali re existimat dicta, ait enim naualis ueli partem inferiorem Paterā uocari, at circa mediā ferme partē τράχηλον dici, summam uero partem Carchesium nominari, & inde diffundi in utrunq; ueli latus, eaq; cornua uocātur. Nec solus Asclepiades meminit huius poculi, sed et alij illustres poetæ, ut Sappho, quæ ait:

Κοινῆ δ' ἄρα πάντες καρχήσι' ἔχον,
Καὶ ἔλειβον, ἀράσαντο δὲ πάμπαν
Ἐσλὰ τῷ γαμβρῷ. Cratinus,
Θύρσον, κροκοτὸν ποικίλον καρχήσι.

Sophocles in fabula, quæ inscibitur Tyro:

Πρὸς

Πρὸς τὴν τράπεζαν φάσκων
Προσεληλυθέναι τοὺς δράκοντας καὶ
Γένεσθαι περί τὰ σιτία καὶ τὰ Καρχήσια.

Hæc de carcheſiis ignoratis Latinitati, & à ſola Græcia celebratis. Sed nec cymbia in noſtro ſermone reperies, eſt enim à Græcorum paucis relatum. Philemon, notiſsimus comicus in Phaſmate ait:

Ἐπεὶ δὲ ἡ ῥοδῆ κυμβίον ἀκράτου
Κατασείσειεν ὑμῖν ἄνω.

Anaxandrides etiam comicus in fabula ἐν ἀγροίκοις:

Μεγάλ᾽ ἴσως ποτήρια, προπινόμενα.
Καί ρετ᾽ ἀκράτου
Κυμβὶ * ἐκάρωσεν ὑμᾶς. ἐκάκωσεν.

Meminit eius et Demoſthenes in oratiõe, quæ eſt in Midiã ἐπ᾽ ἀστράβης δὲ ὀχούμενος ἐξ ἀργύρας εὐβοίας χλανίδας δὲ καὶ κύμβια ἔχον, ὧν ἐπελαμβάνοντο οἱ πεντηκοστολόγοι. Cymbia autem hæc (ut ipſius nominis figura indicat) diminutiue à cymba dicta: quod & apud Græcos, & apud nos ab illis trahentes, nauigij genus eſt. Ac ſanè animaduerti ego apud Græcos multa poculorum genera à re nauali cognominata, ut carcheſia ſupra docui, ut hæc cymbia, pocula procera, ac nauibus ſimilia. Meminit huius poculi Eratoſthenes, uir longe doctiſsimus, in epiſtola ad Agetorem Lacedæmonium, his uerbis:

Θαυμάζουσι δὲ οἱ αὐτοὶ, καὶ πῶς κύαθον μὴ κεκτημένος, ἀλλὰ κυμβίον μόνον φιάλην προσεκέκτητο, δοκεῖ δή μοι, τὸ μὲν τῆς τῶν ἀνθρώπων χρείας ἕνεκα, τὸ δὲ τῆς τῶν θεῶν τιμῆς εἰς τὴν κτῆσιν παρειληφέναι. Fuerunt qui cymbiũ à ciſsymbio per ſyncopam dictum extimauerunt. Ciſsymbij autem (ut de Homero taceã, qui hoc poculum Cyclopi ab Vlyſſe da-

In autiquo ſequẽtia citantur in hũc modũ: aer motus κρατῆρα παχέστηκαν οὐκ ἀργύρεον οὐδὲ λιθοκόλλητον,

ἀλλὰ τ κισ λιάδος γῆς τοῦτον δι' ὁ σακις ἐπιπληρώσαντες ἀποσπεί- σαντες τοῖς θεοῖς ἀνα- χόον ἐφε- ξῆς βάπτοντες ὧ κυμ- βίω.

tum memorat) multi faciunt mētionē: uoluntq́; nōnulli propriè cißymbium ligneum eſſe poculum ex hedera .i. κίσσου. Et Nicander quidam Colophonius in I.*Aetolicon ſic ait: Ἐν τῇ ἱεροποιίῃ τοῦ Διδυμαίου Διὸς κισσοῦ σπονδοποιέονται πετάλοισιν. Ὅταν τὰ ἀρχαῖα ἐκ πώματα κισσύβια φωνέαται. Sed & Callimachus meminit huius poculi:

Καὶ γὰρ ὁ θρηΐκιον μὲν ἀπηνάτο χανδὸν ἄμυσιν
Ζωροποτεῖν. ὀλίγῳ δ' ἥδετο κισσυβέῳ
Τῷ μὲν ἐγὼ τὸ δ' ἔλεξα περισχείχοντος ἀλείσου
Τὸ τρίτον.

Eſt autem totus locus expoſitus ab Aethenæo in II.

Qui autem cißymbium ex hedera factum poculum οἱωνεὶ κίσσινον dici arbitrantur, Euripidis auctoritate niti uidentur, qui in *Andromeda ſic ait:

Hyalicon Andromacha

Πᾶς δὲ ποιμένων ἔῤῥει λεὼς
Ὁ μὲν γάλακτος κίσσινον φέρων σκύφος,
Πόνων ἀναψυκτῆρ', ὁ δ' ἀμπέλων γάνος.

Cātharus.

Hæc de cymbio. Sequitur ut quando cātharum & poculi, & nauigij genus eſſe ſuprà diximus, probetur exemplis. Et pro poculo quidem nota res eſt, uel ex ipſo Vergilio, qui aptiſsime proprium Liberi patris poculum aßignat Sileno. Sed id, ut ſupra polliciti ſumus, etiam pro nauigio poni ſolitum, debemus oſtendere. Menander in Nauclero,

Ηκει λιπὼν αἰγαίων ἁλμυρὸν βάθος
Θεόφιλος, ἡμῖν ὦ Στράτων, ὡς ἐγκαλὸν
Τὸν υἱὸν εὐτυχοῦντα καὶ σεσωσμένον
Πρῶτος δ' ἐγώ σοι τὸν δ' ἐχρύσουν κάνθαρον,
Ποῖον, τὸ πλοῖον, οὐδὲ μ' οἶδα σ' ἄθλιε.

Scyphus.

Et ſacer impleuit dextrā ſcyphus. Scyphus Herculis poculum eſt, ita ut Liberi patris cantharus. Herculem uerò fictores ueteres non ſine cauſa cum poculo fecerunt: & nonnulli-

nonnunquam quaſſabundum, & ebrium, non ſolum quòd is heros bibax fuiſſe perhibetur, ſed etiam quòd antiqua hiſtoria eſt, Herculem *poculo tanquam nauigio uentis immenſa maria tranſiiſſe. Sed de utraque re pauca ex* Græcis *antiquitatibus dicam*. Et *multibibum heroa iſtum fuiſſe, ut taceam quæ uulgo nota ſunt, illud non obſcurum argumentum eſt, quòd* Ephippus *in Buſiride inducit* Herculem *ſic loquentem:* ἐκ οἶσθα μ' ὄντα πρὸς θεῶν, τιρύνθιον; ἀργεῖον, οἱ μεθύοντες αἰὲν τὰς μάχας πάσας μάχονται.

Eſt *etiam hiſtoria non adeò notiſsima, nationem quandam hominum fuiſſe prope* Heracleam *ab* Hercule *conſtitutam* Cyliсranorum, *cōpoſito nomine*, ἀπὸ τῆς κύλικος, *quod poculi genus nos una litera immutata calicem dicimus*. *Calix*.
Poculo *autem* Herculem *uectum, ad* *Ἐρύθειαν Hiſpaniæ *inſulam nauigaſſe, &* * Panyaſis *egregius ſcriptor* Græcorum *dicit, &* Pherecydes *auctor eſt, quorum uerba ſubdere ſuperſedi, quia propiora ſunt fabulæ, quàm hiſtoriæ*. Ego *tamē arbitror non poculo* Herculem *maria tranſuectum, ſed nauigio, cui ſcypho nomen fuit, ita ut ſupra cātharum, & carcheſium, & à cymbis deriuata cymbia, omnia hæc aſſeruimus eſſe nauigiorum uocabula*.

ἐγύτηρα
Pimaſtis

De alijs quibuſdam locis Vergilij. *Cap.* XXII.

N*Omina quoque* Vergilius *nonnunquam & ex antiquiſsimis* Græcorū *hiſtorijs mutuatur. Scitis apud illum unā ex comitibus* Dianæ Opin *uocari*. Quod *nomen uulgo fortaſſe temere impoſitum, uel etiam fictum putatur ab ignorantibus, ingenioſum poetam, cognomen, quod à ueteribus* Græcis *ſcriptoribus ipſi* Dianæ *fuerat impoſitum, comiti eius aſsignare uoluiſſe. ſed* Vergilius *ſic ait:*

Velocem *intereà ſuperis in ſedibus* Opin

Vnam ex uirginibus socijs, sacraq; caterua
Compellabat, & has tristis Latonia uoces
Ore dabat. & *infrà,*
At triuiæ custos iandudum in montibus Opis.

Opin, inquit, comitem & sociam Dianæ. Sed audite unde Vergilius hoc nomen acceperit: qui, ut dixi, quod epitheton ipsiusce legerat, sociæ eius imposuit, Alexander Aetolus, poeta egregius, in libro, qui inscribitur Musæ, refert quanto studio populus Ephesius dedicato templo Dianæ curauerit, præmijs propositis, ut qui tunc erant poetæ ingeniosissimi, in deam carmina diuersa componerent. In his uersibus Opis non comes Dianæ, sed Diana ipsa uocata est. Loquitur autem, ut dixi, de populo Ephesio:

Ἀλλ᾽ ὅγε πευθόμενος πάγχυ γραικοῖσι μελέσθαι
Τιμόθεον κιθάρης ἴδμονα καὶ μελέων
Υἱὸν θερσάνδροιο τὸν ἤνεσεν ἀνέρα σίγλων
Χρυσείων ἱερὴν πάντοτε χιλιάδα
Ὑμνῆσαι ταχέων ὦπιν βρητῆρα ὀϊστῶν.

Apparuit, ni fallor, Opin Dianam dictam, & Vergilium de nimia doctrina hoc nomen in eius comitem transtulisse:

Excessere omnes adytis arisq; relictis Dij.

Hoc unde Vergilius dixerit, nullus inquirit: sed constat illum de Euripide traxisse, qui in fabula Troadibus inducit Neptunũ **Apollinem, cum Troia capienda esset, ista dicentem:*

Ἐγὼ δὲ νικῶμαι γὰρ ἀργείας θεοῦ
Ἥρας, ἀθάνας θ᾽ αἳ συνεξεῖλον φρύγας
Λείπω τὸ κλεινὸν ἴλιον, βωμοὺς τ᾽ ἐμούς.
Ἐρημία γὰρ πόλιν ὅταν λάβῃ κακὴ,
Νοσεῖ τὰ τῶν θεῶν· οὐδὲ τιμᾶσθαι θέλει.

In antiq. citatur initiũ modo tertij uersus.

Qui uersus docent, unde Vergilius usurpauerit discessisse

deos

deos à ciuitate iam capta. Nec hoc sine auctoritate Græcæ uetustatis est, quod ait: λείπω τὸ κλεινὸν ἴλιον. quæ sunt Neptuni uerba apud poetam.

Ipsa Iouis rapidum iaculata è nubibus ignem.

Euripides enim inducit Mineruam uentos contra Græcorū classem à Neptuno petentem, dicentemq; debere illū facere, quod Iupiter fecerit, à quo in Græcos fulmen acceperit. Apud Vergilium Pan niueo lanæ munere Lunam illexisse perhibetur, in nemora alta uocans: Munere sic niueo lanæ, si credere dignū est, & reliqua. In hoc loco Valer. Probus, uir perfectissimus, notat, nescire se hanc historiam, siue fabulā, quo referat auctore: quod tantū uirum fugisse miror. nā Nicāder huius est auctor historiæ, poeta, quē Dydimus grāmaticorū omnium quiq; sint, quiq; fuerint, instructissimus, fabulosum uocat. quod sciens Verg. adiecit, Si credere dignū est: adeò se fabuloso usum auctore fatetur. In 3. lib. cursim legitur: neque unde translatum sit, quæritur:

Quæ Phœbo pater omnipotens, mihi Phœbus Apollo
Prædixit, &c.

In talibus locis grāmatici, excusantes imperitiā suā, inuentiones has ingenio magis, quàm doctrinæ Maronis assigant: nec dicunt eum ab alijs mutuatū, ne nominare auctores cogantur. sed affirmo doctissimū uatē etiā in hoc Aeschylum, eminentissimum tragœdiarum scriptorem, secutum, qui in fabula, quæ Latina lingua Sacerdotis inscribitur, sic ait:

Στέλλον ὅπως τάχιςα ταῦτα γὰρ
Ζεὺς ἐγκαθίει λοξίᾳ θεσπίσματα. & alibi,
Πατρὸς προφήτης ἐςὶ λοξίας Διός.

Ecquid clarum factum, inde sumpsisse Vergilium, quod Apollo ea uaticinetur, quæ sibi Iupiter fatur? probatum'ne uobis est, Vergiliū, ut ab eo intelligi nō potest, qui sonū La

tinæ

tinæ uocis ignorat, ita nec ab eo posse, qui Græcam non hauserit, extrema satietate, doctrinam? nam si fastidium facere non timerem, ingentia poteram uolumina his, quæ à penitissima Græcorum doctrina transtulisset, implere. Sed ad fidem rei propositæ relata sufficient.

MACROBII AVRELII THEODOSII, V.C. ET ILL. Saturnaliorum,

LIBER SEXTVS.

Quos uel ex dimidio sui uel solidos etiam uersus ab antiquis Latinis poetis sit mutuatus Vergilius. *Cap. I.*

IC Prætextatus, Mirum, inquit, in modum digessit Eustathius, quæ de Græca antiquitate carmini suo Vergilius inseruit. sed meminimus uiros inter omnes nostra ætate lõge doctissimos, Furiũ, Cecinnamq; Albinum, promisisse se proditauros, quid idẽ Maro de antiquis Romanis scriptoribus traxerit. quod nũc ut fiat, tẽpus admonet. Cũq; omnibus idẽ placeret, tũ Furius Albinus: Etsi uereor, ne dũ ostẽdere cupio, quantũ Vergilius noster ex antiquorũ lectione profecerit, & quos ex omnibus flores, uel quæ in carminis sui decorẽ ex diuersis ornamẽta libauerit, occasionẽ reprehendendi uel imperitis, uel malignis ministrem, exprobrantibus tanto uiro alieni usurpationẽ, nec considerantibus, hunc esse fructum legendi, æmulari ea, quæ in alijs probes, & quæ maxime inter aliorum dicta mireris, in aliquem usum tuum opportuna deriuatione conuertere: quod & nostri

tam

tam inter se, quàm à Græcis, et Græcorũ excellentes inter se sæpe fecerunt. Et ut de alienigenis taceã, possem pluribus edocere, quantum se mutuò cõpilarint bibliothecæ ueteris auctores. quod tamen opportune aliàs (si uolentibus uobis erit) probabo. Vnum nunc exemplum proferã, quod ad probanda, quæ assero, penè sufficiet. Afranius .n. togatarum scriptor, in ea togata, quæ Compitalia inscribitur, non inuerecunde respondens arguentibus, quòd plura sumpsisset à Menãdro: Fateor, inquit, sumpsi, non ab illo modo, sed ut quisque habuit, quod cõueniret mihi, quodq; me nõ posse melius facere credidi, etiam à Latino. Quòd si hæc societas, et rerũ cõmunio poetis, scriptoribusq; omnibus inter se exercenda cõcessa est, quis fraudi Verg. uortat, si ad excolendum se quædam ab antiquioribus mutuatus sit? cui etiam gratia hoc nomine est habenda, quòd nonnulla ab illis in opus suum, quod æterno mansurum est, trãsferendo, fecit ne omnino memoria ueterum deleretur: quos (sicut præsens* tempus ostẽdit) nõ solum neglectui, uerùm etiam risui habere iam cœpimus. Deniq; et iudicio transferendi, & modo imitandi cõsecutus est, ut quod apud illum legerimus alienũ, aut* illius esse malimus, aut melius hic, quàm ubi natum est, sonare miremur. Dicam itaq; primum, quos ab alijs traxit uel ex dimidio sui uersus, uel penè solidos: post hoc locos integros cum parua quadam mutatione translatos, sensus'ue ita transcriptos, ut unde essent, eluceret: immutatos alios, ut tamen origo eorum non ignoraretur. Posthæc, quædam de his, quæ ab Homero sumpta sunt, ostendam non ipsum ab Homero tulisse, sed prius alios inde sumpsisse, & hunc ab illis, quos sine dubio legerat, transtulisse. Vergilius,

Vertitur intereà cœlum, & ruit Oceano nox.

Ennius

[Marginal notes: * sensus; * aliud]

Ennius in sexto,

Vertitur intereà cœlum cum ingentibu' signis.

Vergilius,

Axem humero torquet stellis ardentibus aptum.

Ennius in primo,

Qui cœlum uersat stellis fulgentibus aptum. & in 3.

decimo Cœlum prospexit stellis fulgentibus aptum. & in* 9.

Hic nox præcessit stellis ardentibus apta. Verg.

Conciliumq; uocant diuum pater atque hominum rex.

Ennius in sexto,

Tum cum corde suo diuum pater atque hominum rex

Effatur. Verg.

Est locus, Hesperiam Graij cognomine dicunt.

Ennius in primo,

Est locus, Hesperiam quam mortales perhibebant.

Vergilius,

Tuq; ò Tybri tuo genitor cum flumine sancto.

Ennius in primo,

Teq; pater Tyberine tuo cum flumine sancto. Verg.

Accipe, daq; fidem: sunt nobis fortia bello Pectora.

Ennius in primo,

Accipe daq; fidem, fœdusq; feri bene firmum.

Vergilius,

Et lunam in nimbo nox intempesta tenebat.

Ennius in primo,

Cum superum lumen nox intempesta teneret. Verg.

Tu tamen intereà calido mihi sanguine pœnas

Persolues. Ennius in primo,

Nec pol homo quisquam faciet iam impunè animatus

Hoc nisi tu: nam mi calido das sanguine pœnas.

Vergi-

Vergilius,

Concurrunt undique telis. Indomiti agricolæ.

Ennius in tertio,

Postquàm defeßi sunt, stant, & spargere sese

Hastis, ansatis concurrunt undique telis. Verg.

Summa nituntur opum ui. Ennius in 4.

Romani scalis summa nituntur opum ui. & in 16.

Reges per regnum, statuasq;, sepulchraq; quærunt.

Aedificant nomen, summa nituntur opum ui. Verg.

Et mecum ingentis oras euoluite belli. Ennius in 6.

Quis potis ingentis oras euoluere belli? Verg.

Nequa meis dictis esto mora, Iuppiter hac stat.

Ennius in septimo,

Non semper uestra euertit, nunc Iuppiter hac stat.

Vergilius,

Inuadunt urbem somno, uinoq; sepultam.

Ennius in octauo,

Nunc hostes uino domiti, somnoq; sepulti. Verg.

Tollitur in cœlum clamor, cunctiq; Latini.

Ennius in decimoseptimo,

Tollitur in cœlum clamor tum exortus utrisq;. Verg.

Quadrupedante putrem sonitu quatit ungula campum.

Ennius in sexto,

Explorant Numidæ, totam quatit ungula terram.

& in octauo,

Cùm sequitur, summo sonitu quatit ungula terram.

& in decimoseptimo,

It eques, & plausu caua concutit ungula terram.

Vergilius,

Vnus, qui nobis cunctando restituit rem.

Ennius

Ennius in duodecimo,

Vnus homo nobis cunctando restituit rem. Verg.

Corruit in uulnus, sonitum super arma dederunt.

Ennius in decimosexto,

Concidit, & sonitum simul insuper arma dederunt.

Vergilius,

Et iam prima nouo spargebat lumine terras.

Lucretius in secundo,

Cùm primum aurora respergit lumine terras. Verg.

albescere *Flammarum longos à tergo*inuoluere tractus.*

Lucretius in secundo,

Non'ne uides longos flammarum ducere tractus?

Vergilius,

Ingeminant abruptis nubibus ignes.

Lucretius in secundo,

Nunc hinc, nunc illinc abruptis nubibus ignes.

Vergilius,

Belli simulachra ciebat. Lucretius in 2

Componunt, complent, belli simulachra cientur.

Vergilius,

Simulachraq́; luce carentum. Lucretius in quarto,

Cum sæpe figuras

Contuimur miras, simulachraq́; luce carentum.

Vergilius,

Asper acerba tuens retro redit.

Lucretius in quinto,

Asper acerba tuens immani corpore serpens. Verg.

Tithoni croceum linquens Aurora cubile.

Furius in primo Annalium,

Interea Oceani liquens Aurora cubile.

Ver-

Vergilius,

Quod genus hoc hominũ? quæ'ue hunc tam barbara morẽ
Permittit patria? Furius in sexto,
Quod genus hoc hominum Saturno sancte create?

Vergilius,

Rumoresq; ferit uarios, ac talia fatur.

Furius in decimo,

Rumoresq; ferunt uarios, ac multa requirunt. Verg.
Nomine quenque uocans, reficitq; in prælia pulsos.

Furius in decimo,

Nomine *quoque ciet, dictorum tempus adesse — quenque
Commemorat. deinde infrà,
Confirmat dictis, simul atque exuscitat acreis
Ad bellandum animos, reficitq; ad prælia mentes.

Vergilius,

Dicite Pierides, non omnia possumus omnes.

*Lucretius in quinto, — Lucilius

Maior erat natu, non omnia possumus omnes.

Vergilius,

Diuersi circunspiciunt, hoc acrior idem.

Pacuuius in Medea,

Diuersi circunspicimus, horror percipit. Verg.
Ergo iter incœptum peragunt rumore secundo.

Sueuius in libro quinto,

Redeunt, referuntq; petita rumore secundo. Verg.
Nunquam hodie effugies, ueniam quocunque uocaris.

Næuius in equo Troiano,

Nunquam hodie effugies, quin mea manu moriare.

Vergilius,

Vendidit hic auro patriam, dominumq; potentem

Impcsuit: fixit leges precio, atque refixit.

Varius de Morte,

Vendidit hic Latium populis, agrosq; Quiritum
Eripuit: fixit leges precio, atque refixit. Verg.
Vt gemma bibat, & Sarrano dormiat ostro.

Varius de Morte,

Incubet & Tyrijs, atque ex solido bibat auro. Verg.
Talia secla suis dixerunt currite fusis. Catullus,
Currite ducentes subtegmina, currite fusi. Verg.
*Felix heu, nimium felix *ni littora tantum*
Nunquam Dardaniæ tetigissent nostra carinæ.

Catullus,

Iuppiter omnipotens, utinam non tempore primo
Gnosia Cecropiæ tetigissent littora puppes. Verg.
Magna ossa, lacertosq; Extulit.

Lucilius *Ennius in decimoseptimo,

Magna ossa, lacertiq; Apparent homini.

Vergilius,

Placidam per membra quietem Irrigat.

Furius in primo,

Mitemq; rigat per pectora somnum. &,

Lucretius in quarto,

Nũc quibus ille modis somnus per mẽbra quietẽ Irrigat.

Vergilius,

Camposq; liquentes.

Lucretius in sexto de mari simile,

Et liquidam molem, camposq; natantes. Verg.
Et geminos, duo fulmina belli, Scipiadas.

Lucretius in tertio,

Scipiades, belli fulmen, Carthaginis horror. Verg.

Et ora

Et ora Tristia tentantum sensu torquebit amaror.
Lucretius in secundo,
Fœdo pertorquent ora sapore. Verg.
Morte obita qualeis fama est uolitare figuras.
Lucretius in primo,
Cernere uti uideamur eas, audireq; coram,
Morte obita quorum tellus amplectitur ossa.
Hinc est & illud Vergilianum,
Et patris Anchisæ gremio complectitur ossa.
Ora modis attollens pallida miris.
Lucretius in primo,
Sed quædam simulachra modis pallentia miris. Verg.
Tum gelidus toto manabat corpore sudor.
Ennius in decimosexto,
Tunc timido manat ex omni corpore sudor. Verg.
Labitur uncta uadis abies.
Ennius in decimoquarto,
Labitur uncta carina, uolat super impetus undas.
Vergilius,
Ac ferreus ingruit imber. *Enius in octauo,*
Hastati spargunt hastas, fit ferreus imber. Verg.
Apicem tamen incita summum
Hasta tulit. *Ennius in decimosexto,*
Tamen inde uolans secum abstulit hasta Insigne.
Vergilius,
Puluerulentus eques furit, omnes arma requirunt.
Ennius in sexto,
Balatum pecudes quatit, omnes arma requirunt.
Vergilius,
Nec uisu facilis, nec dictu affabilis ulli.

Plerisq; placet Accius.

*Accius in Philoctete,

Quem neq; tueri contra, neq; affari queas. Verg.

Aut spolijs ego iam raptis laudabor opimis,

Aut leto insigni.

Accius in armorum iudicio,

Nam trophæum ferere me à forti uiro, pulchrum est.

Si autem & uincar: uinci à tali, nullum est probrum.

Vergilius,

Nec si miserum fortuna Sinonem

Finxit: uanum etiam mendacemq; improba finget.

Accius in Telepho,

Nam si à me regnum fortuna, atque opes

Eripere quiuit, & uirtutem nequiuit. Verg.

Disce puer uirtutem ex me, uerumq; laborem,

Fortunam ex alijs. Accius in armorum iudicio,

Virtuti is par, dispar fortunis patris. Verg.

Iam iam nec maxima Iuno,

Nec Saturnius hæc oculis pater aspicit æquis.

Accius in Antigona,

Iamiam neque dij regunt,

Neque profecto deum summus rex omnibus curat.

Vergilius,

Num capti potuere capi? nũ incẽsa cremauit Troia uiros?

Ennius in Io cum de Pergamis loqueretur:

Quæ neque Dardanijs campis potuere perire:

Nec cùm capta, capi: nec cum combusta, cremari. Verg.

Multi prætereà, quos fama obscura recondit.

Ennius in Alexandro,

Multi alij aduentant, paupertas quorum obscurat nomina.

Vergilius.

Auden-

Audentes fortuna iuuat.

Ennius in septimo,

Fortibus est fortuna uiris data. Verg.

Recoquunt patrios fornacibus enses:

Et curuæ rigidum falces conflantur in ensem.

Lucretius in 5.

Inde minutatim processit ferreus ensis,

*Versaq; in *obscurum species est falcis ahenæ.* obscœnū

Vergilius,

Pocula sunt fontes liquidi, atq; exercita cursu Flumina.

Lucretius in 5.

Ad sedare sitim fluuij fontesq; uocabant. Verg.

Quos rami fructus, quos ipsa uolentia rura

Sponte tulere sua, carpsit.

Lucretius in 5.

Quod sol, atque imbres dederant, quod terra crearat

Sponte sua: satis id placarat pectora donum.

Quos locos aut integros, aut paucis admodum immutatis, ex antiquis latinis scriptoribus Vergilius transtulerit: quosq; ita mutauerit, ut origo tamen eorum facile deprehendatur. Cap. II.

Post uersus ab alijs uel ex integro, uel ex parte träslatos, uel quædam immutando uerba, tanquã succo alio tinctos, nunc locus locos componere sedet animo: ut unde formati sint, quasi de speculo cognoscas. Verg.

Nec sum animi dubius, uerbis ea uincere magnum

Quàm sit, & angustis hunc addere rebus honorem.

Sed me Parnassi deserta per ardua dulcis

Raptat amor: iuuat ire iugis, quà nulla priorum

Castaliam molli diuertitur orbita cliuo.

 Lucretius

Lucretius in 1.

Nec me animi fallit, quàm sint obscura, sed acri
Percußit thyrso laudis spes magna meum cor:
Et simul incußit suauem mi in pectus amorem
Musarum, quo nunc instinctus mente uigenti,
Auia Pieridum peragro loca, nullius antè Trita solo.

Accipe & alterum locum Maronis, illi unde traxerat comparandum, ut eundem colorem, ac penè similem sonum loci utriusque reperias. Vergilius,

Si non ingentem foribus domus alta superbis
Manè salutantum totis uomit ædibus undam:
Nec uarios inhiant pulchra testudine postes. & mox,
At secura quies, & nescia fallere uita,
Diues opum uariarum, at latis otia fundis,
Speluncæ, uiuiq; lacus, at frigida Tempe,
Mugitusq; boum, mollesq; sub arbore somni.
Non absunt illic saltus, ac lustra ferarum,
Et patiens operum, paruoq; assueta iuuentus.

Lucretius in 2.

Si non aurea sint iuuenum simulachra per ædes,
Lampadas igniferas manibus retinentia dextris,
Lumina nocturnis epulis ut suppeditentur,
Nec domus argento fulgens, auroq; renidens,
*Nec citharam reboant laqueata, aurataq; *templa:* (*tecta*)
Cùm tamen inter se prostrati in gramine molli,
Propter aquæ riuum, sub ramis arboris altæ,
Non magnis opibus iucundè, corpora curant,
Præsertim cùm tempestas arridet, & anni
Tempora conspergunt uiridantis floribus herbas.

Vergilius in Georg.

Non

Non umbræ altorum nemorum, non mollia possunt
Prata mouere animum; non qui per saxa uolutus
Purior electro campum petit amnis.

Lucretius in 2.

Nec teneræ salices, atque herbæ rore uigentes,
Fluminaq; ulla queunt summis labentia ripis
Oblectare animum, subitamq; auertere curam.

Ipsius uero pestilentiæ, quæ est in tertio Georgicon, color totus, & liniamenta pene omnia tracta sunt de descriptione pestilentiæ, quæ est in sexto Lucretij. nam Vergiliana incipit:

Hic quondam morbo cœli miseranda coorta est
Tempestas, totoq; autumni incanduit æstu:
Et genus omne neci pecudum dedit, omne ferarum.

Lucret. uero sic incipit:

Hæc ratio quondam morborum, & mortifer æstus
Finibus in Cecropis funestos reddidit agros,
Vastauitq; uias, exhausit ciuibus urbem.

Sed quatenus totum locum utriusque ponere, satis longum est, excerpam aliqua, ex quibus similitudo geminæ descriptionis apparet. Vergilius,

Tum uero ardentes oculi, atque attractus ab alto
Spiritus interdum gemitu grauis, imaq; longo
Ilia singultu tendunt, it naribus ater
Sanguis, & oppressas fauces premit aspera lingua.

Lucretius,

Principio caput incensum feruore gerebant,
Et duplices oculos suffusa luce rubentes.
Sudabant etiam fauces intrinsecus atro
Sanguine, & ulceribus uocis uia septa coibat.

Atque animi interpres manabat lingua cruore,
Debilitata malis, motu grauis, aspera tactu.

Vergilius sic ait:

Hæc ante exitium primis dant signa diebus.
& quæ darent signa, supra retulit idem.
Demissæ aures, insertus ibidem
Sudor, & ille quidem morituris frigidus, aret
Pellis, & attactu tractanti dura resistit. Lucretius,
Multaq; prætereà mortis tunc signa dabantur.
Perturbata animi mens in mœrore metuq;,
Triste supercilium, furiosus uultus, & acer,
Sollicitæ porrò, plenæq; sonoribus aures,
Creber spiritus, ac ingens, raroq; coortus,
Sudorisq; madens per collum splendidus humor,
contacta *Tenuia sputa minuta croci *contracta colore,*
Salsaq; per fauces rauca uix edita tussis.

Vergilius in Georg.

Profuit inserto latices infundere cornu
Lenæos, ea uita saltus morientibus una.
Mox erat hoc ipsum exitio. Lucretius,
Nec ratio remedi communis certa dabatur.
Quod nam alijs dederat uitalis aeris auras
Voluere in ore licere, & cœli templa tueri,
Hoc alijs erat exitio, letumq; parabat.

Vergilius,

Prætereà nec iam mutari pabula refert,
Quæsitæq; nocent artes, cessere magistri.

Lucretius,

Nec requies erat ulla mali, defessa iacebant
Corpora, mussabat tacito medicina timore.

Vergi-

Vergilius,

Ipsis est aer auibus non æquus, & illæ
Præcipites alta uitam sub nube relinquunt.

Lucretius,

Nec tamen omnino temere illis sedibus ulla
Comparebat auis, nec tristia secla ferarum
Exibant syluis, languebant pleraque morbo,
Et moriebantur.

Non'ne uidentur nobis membra huius descriptionis ex uno fonte manasse? sed rursus locos alios comparemus.* *uobis hæc membra*

Vergilius,

Gaudent perfusi sanguine fratrum,
Exilioq; domos, & dulcia limina mutant.

Lucretius in tertio,

Sanguine ciuili rem conflant, diuitiasq;
Conduplicant auidi, cædem cæde accumulantes,
Crudeles gaudent in tristi funere fratris.

Vergilius,

Multa dies, uariusq; labor mutabilis æui
Rettulit in melius, multos alterna reuisens
*Lusit, & in *solido rursus fortuna locauit.* *solio*

Ennius in octauo,

Multa dies in bello conficit unus.
Et rursus multæ fortunæ forte recumbunt.
Haudquanquam quenquam semper fortuna secuta est.

Vergilius Aeneidos 12.

O præstans animi iuuenis, quantum ipse feroci
Virtute exuperas, tanto me impensius æquum est
Consulere, atque omneis metuentem expendere casus.

Accius in Antigona,

Quantò magis te istiusmodi esse intelligo,
Tantò Antigona magis me par est tibi
Consulere, & parcere.

Vergilius,

O lux Dardaniæ, spes ò fidißima Teucrum, & reliqua.

Ennius in Alexandro,

O lux Troiæ germane Hector,
Quò * *Quid ita cum tuo lacerato corpore miser?*
Aut qui te sic respectantibus tractauere nobis?

Vergilius Georg. 3.

Fræna Pelethronij Lapythæ, gyrosq; dedere
Impositi dorso, atque equitem docuere sub aruis
Insultare solo, & gressus glomerare superbos.

Varius de Morte,

Quem non ille sinit lentæ moderator habenæ,
Quà uelit ire, sed angusto prius ore coercens,
Insultare docet campis, fingitq; morando.

Vergilius in Bucol.

Talis amor Daphnin, qualis cum fessa iuuencum
Per nemora, atque altos quærendo bucula lucos,
Propter aquæ riuum uiridi procumbit in ulua
Perdita, nec seræ meminit decedere nocti.

Varius de Morte,

Ceu canis umbrosam lustrans Cortynia uallem,
Si ueteres potuit ceruæ comprendere lustra,
Sæuit in absentem, & circum uestigia lustrans,
Aethera per nitidum tenues sectatur odores.
Non amnes illam medij, non ardua tardant,
Perdita nec seræ meminit decedere nocti.

Vergilius,

Ne

Nec te tua funera mater
Produxi, preßi'ue oculos, aut uulnera laui.

Ennius in Cteſiphonte,

Neque terram inijcere, neque cruenta
Conueſtire mihi corpora licuit,
Neque miſeræ lauere lachrymæ ſalſum ſanguinem.

Vergilius in Bucol.

Nanque canebat uti magnum per inane coacta
Semina terrarumq́; animæq́; mariſq́; fuiſſent,
Et liquidi ſimul ignis, ut is exordia primis
Omnia, & ipſe tener mundi concreuerit orbis.
Tum durare ſolum, & diſcludere Nerea ponto
Cœperit, & rerum paulatim ſumere formas.
Iamq́; nouum terræ ſtupeant luceſcere ſolem.

Lucretius in quinto, ubi de confuſione orbis ante hunc ſtatum loquitur:

His neque tum Solis rota cerni lumine claro
Altiuolans poterat, neque magni ſidera mundi,
Nec mare, nec cœlum, nec denique terra, nec aer,
Nec ſimilis noſtris rebus res ulla uideri.
Sed noua tempeſtas quædam, moleſq́; coorta
Diffugere inde loci partes cœpere, pareſq́;
Cum paribus iungi res, & diſcludere mundum,
Membraq́; diuidere, & magnas diſponere partes.

& infrà,

Hoc eſt à terris magnum ſecernere cœlum,
Et ſeorſum mare uti ſecreto humore pateret,
Seorſum item puri ſecretiq́; ætheris ignis.

& infrà,

Omnia enim magis hæc ex leuibus, atque rotundis.

Vergi-

Vergilius Aeneidos 2.

Cum fatalis equus saltu super ardua uenit
Pergama, & armatum peditem grauis attulit aluo.

Ennius in Alexandro,

Nam maximo saltu superauit:
Grauidus *Grauibus armatis equus,*
Qui suo partu ardua perdat Pergama. Verg.
Tum pater omnipotens, rerum cui summa potestas,
Infit, eo dicente, deum domus alta silescit,
Et tremefacta solo tellus, silet arduus æther.
Tum uenti posuere, premit placida æquora pontus.

Ennius in Scipione,

Mundus cœli uastus constitit silentio,
Et Neptunus sæuus undis asperis pausam dedit.
Sol equis iter repreßit ungulis uolantibus.
Constiteres amnes perennes, arbores uento uacant.

Vergilius,

Itur in antiquam syluam stabula alta ferarum:
Procumbunt piceæ, sonat icta securibus ilex,
Fraxineæq; trabes, cuneis & fißile robur
Scinditur, aduoluunt ingentes montibus ornos.

Ennius in sexto,

Incedunt arbusta per alta securibus cædunt,
Percellunt magnas quercus, exciditur ilex.
Fraxinus frangitur, atque abies consternitur alta.
Pinus proceras peruertunt. omne sonabat
Arbustum in fremitu syluai frondosai. Verg.
Diuersi magno ceu quondam turbine uenti
Confligunt, Zephyrusq;, Notusq;, & lætus Eois
Eurus equis.

Ennius

Ennius in 17.

Concurrunt ueluti uenti cum spiritus Austri
Imbricitor, Aquiloq; suo cum flamine contrà,
Inde mari magno fluctus extollere certant.

Vergilius,

Nec tamen, hæc cum sit hominumq; boumq; labores,
Versando terram experti, nihil improbus anser.

Lucretius in quinto,

Sed tamen interdum magno quæsita labore,
Cum iam per terras frondent, atque omnia florent,
Aut nimis torrens feruoribus æthereus Sol,
Aut subiti perimunt imbres, gelidæq; pruinæ,
Flabraq; uentorum uiolento turbine uexant.

Sunt alij loci plurimorũ uersuũ, quos Maro in opus suum cũ paucorũ immutatione uerborũ à ueteribus trãstulit. & quia longum est uniuersos ex utroque transcribere, libros ueteres notabo, ut qui uolet illic legẽdo, æqualitatẽ locorum conferẽdo miretur. In primo Aeneidos tẽpestas describitur et Venus apud Iouẽ queritur de periculis filij, & Iupiter eã de futurorũ prosperitate solatur. Hic locus totus sumptus à Næuio est, ex primo libro belli Punici. illic.n. æquè Venus Troianis tẽpestate laborantibus cũ Ioue queritur: & sequuntur uerba Iouis filiam consolantis spe futurorum. Item de Pandaro et Bitia aperiẽtibus portas, locus acceptus est ex libro quintodecimo Ennij, qui induxit Histros duos in obsidione erupisse portã, & stragẽ de obsidente hoste fecisse. Nec Tullio compilando, dummodo undiq; ornamenta sibi conferret, abstinuit. O' fama ingens, ingentior armis Vir Troiane. Nempe hoc ait, Aeneam famã suã factis fortibus supergressum, cũ plerunq; fama sit maior

rebus. Sensus hic in Catone Ciceronis his uerbis: Contingebat in eo, quod plerisque contra solet, ut maiora omnia re, quàm fama, uiderentur, id quod non sæpe euenit, ut expectatio cognitione, aures ab oculis uincerentur. Item, Proximus huic longo, sed proximus interuallo. Cicero in Bruto, Duobus igitur summis Crasso et Antonio L. Philippus proximus accedebat, sed longo interuallo, tamen proximus.

Quos locos primum alij ex Homero transtulerint, inde Vergilius operi suo asciuerit. *Cap. III.*

SVnt quædam apud Vergilium, quæ ab Homero creditur transtulisse: sed ea docebo à nostris auctoribus sumpta, qui priores hæc ab Homero in carmina sua traxerant: quod quidem summus Homericæ laudis cumulus est: quod cum ita à plurimis aduersus eum uigilatũ sit, coactæq; omnium uires manum contrà fecerint: ille uelut pelagi rupes immota resistit. Homerus de Aiacis forti pugna ait:

Iliad. 16. Αἴας δ' οὐκέτ' ἔμιμνε, βιάζετο γὰρ βελέεσσι,
Δάμνα μὶν ζωός τε νόος, καὶ Τρῶες ἀγαυοὶ
Βάλλοντες. δεινὴν δὲ περὶ κροτάφοισι φαεινὴ
Πήληξ βαλλομένη καναχὴν ἔχε βάλλετο δ' αἰεὶ
Καμφάλα ῥ' εὐποίηθ'. ὃ δ' ἀριστερὸν ὦμον ἔκαμνεν,
Ἔμπεδον αἰὲν ἔχον σάκος αἰόλον. οὐδὲ δύναντο
Ἀμφ' αὐτῷ πελεμίξαι, ἐρείδοντες βελέεσιν.
Αἰεὶ δ' ἀργαλέῳ ἔχετ' ἄσθματι. κὰδ δὲ οἱ ἱδρὼς
Πάντοθεν ἐκ μελέων πολὺς ἔρρεεν. οὐδὲ πῃ εἶχεν
Ἀμπνεῦσαι. πάντῃ δὲ κακὸν κακῷ ἐστήρικτο.

Hunc locum Ennius in decimoquinto ad pugnam Cælij Tribuni his uersibus transfert:

Vndique conueniunt, uelut imber, tela tribuno
Configunt parmam, tinnit hastilibus umbo,

Aerato sonitu galeæ, sed nec pote quisquam
Vndique nitendo corpus discerpere ferro.
Semper abundantes hastas frangitq́ quatitq́.
Totum sudor habet corpus, multumq́ laborat.
Nec respirandi fit copia præpete ferro.
Histritela manu iacientes sollicitabant.

Hinc Vergilius eundem locum de incluso Turno gratia elegantiore composuit:

Ergo nec clypeo iuuenis subsistere tantum,
Nec dextra ualet, obiectis sic undiq; telis
Obruitur: strepit aßiduo caua tempora circum
Tinnitu galea, & saxis solida æra fatiscunt.
Discussæq́ iubæ capiti, nec sufficit umbo
Ictibus: ingeminant hastis & Troes, & ipse
Fulmineus Mnestheus: tum toto corpore sudor
Liquitur, & piceum (nec respirare potestas)
Fulmen agit fessos, quatit æger anhelitus artus.

Homerus ait:

Φράξαντες δόρυ δουρὶ, σάκος σάκεϊ προθελύμνῳ
Ἀσπὶς δ' ἄρ' ἀσπίδ' ἔρειδε, κόρυς κόρυν, ἀνέρα δ' ἀνήρ. *Iliad. 13.*

Furius in quarto Annali,

Pressatur pede pes, mucro mucrone, uiro uir:

Hinc Vergilius ait,

Hæret pede pes, densusq́ uiro uir. Homeri est:

Πληθὺν δ' οὐκ ἂν ἐγὼ μυθήσομαι, οὐδ' ὀνομήνω *Iliad. 2.*
Οὐδ' εἴ μοι δέκα μὲν γλῶσσαι, δέκα δὲ στόματ' εἶεν
Φωνὴ δ' ἄρρηκτος, χάλκεον δέ μοι ἦτορ ἐνείη.

Hunc secutus Hostius poeta in lib. 2. belli Histrici ait:

Non si mihi linguæ
Centum, atque ora sient totidem, uocesq́ liquatæ.

Hinc

Hinc Vergilius ait:

Non mihi si linguæ centum sint, oraq́; centum.

Homerica descripto est equi fugientis, in hæc uerba:

Iliad. 6. Ὥς δ' ὅτε τις στατὸς ἵππος ἀκοστήσας ἐπὶ φάτνῃ,
Δεσμὸν ἀποῤῥήξας, θείει πεδίοιο κροαίνων,
Εἰωθὼς λούεσθαι ἐϋῤῥεῖος ποταμοῖο
Κυδιόων, ὑψοῦ δὲ κάρη ἔχει, ἀμφὶ δὲ χαῖται
Ὤμοις ἀΐσσονται, ὁ δ' ἀγλαΐηφι πεποιθώς.

Ennius hinc traxit:

fatus *Et tum sicut equus, qui de præsepibus *actus,*
Vincla suis magnis animis abrupit, & inde
Fert sese campi per cærula lætaq́; prata
Celso pectore, sæpe iubam quassat simul altam,
Spiritus ex anima calida spumas agit albas. Verg.
Qualis ubi abruptis fugit præsepia uinclis, &c.

Nemo ex hoc uiles putet ueteres poetas, quorum uersus eorũ scabri nobis uidentur. Ille enim stylus Enniani seculi auribus solus placebat; & diu laborauit ætas secuta, ut magis huic molliori stylo acquiesceretur. Sed ulterius non moror Cecinnam, quin & ipse probat, quæ meminit Maronem ex antiquitate transtulisse.

De uocabulis Latinis, Græcis, Barbarisque, quibus Vergilius primus usus esse uideri possit, cum tamen antè & ueteres ysdem usu sint. Cap. IIII.

TVm Cecinna: In uersibus uel in locis, quantum sibi Maro ex antiquitate quæsiuerit, Furius ut memor et ueteris, & nouæ auctorum copiæ disseruit. Ego conabor ostẽdere hunc studiosissimum uatem, & de singulis uerbis ueterum aptissimè iudicasse, & inseruisse lecta operi suo uerba, quæ nobis noua uideri facit incuria uetustatis. ut

ecce

ecce Addita, pro inimica & infesta, quis non extimet poetam arbitrio suo nouum uerbum sibi uoluisse fabricari? sed non ita est: nam quod ait: Nec Teucris addita Iuno usquam aberit, id est affixa, & per hoc infesta, hoc iam dixerat Lucilius in libro 14. his uersibus: *Additus.*

Si mihi non prætor siet additus, atque agitet me,
Non malè sic ille, ut dico, me extenderat unus. Verg.
Manè salutantum totis uomit ædibus undam.

Pulchrè Vomit undam, & antiquè: nam ait Ennius: *Vomere undam.*

Et Tyberis flumen uomit in mare salsum.

Vnde & nunc Vomitaria in spectaculis dicimus, unde homines glomeratim ingredientes, in sedilia se fundũt. Agmẽ pro actu, & ductu quodam ponere non inelegans est: ut, *Vomitaria.* *Agmen.*

Leni fluit agmine Tybris, imò & antiquum est.

Ennius enim in quinto ait:

Quod per amœnam urbem leni fluit agmine flumen.

Quod ait crepitantibus urere flammis, non nouum usurpauit uerbum, sed prior Lucretius in sexto posuit: *Crepitantibus flammis.*

Nec res ulla magis quàm Phœbi Delphica laurus
Terribili sonitu flamma crepitante crematur.

Tum ferreus hastis Horret ager. Horret mire se habet. Sed & Ennius in decimoquarto: *Horret ager.*

Horrescit telis exercitus, asper utriq;,
& in Erechtheo,
Arma rigent, horrescunt tela. & in Scipione,
Sparsis hastis longis campus splendet & horret.
Sed & ante omnes Homerus,

Ἔφριξεν δὲ μάχη φθισίμβροτος ἐγχείῃσι
Μακρῆς, ἃς εἶχον ταμεσίχροας. *Iliad. 13.*

Splendet tremulo sub lumine pontus. *Tremulũ lumen.*

Tremulum lumen de imagine rei ipsius expressum est. sed prior Ennius in Menalippe,

Lumine sic tremulo terra, & caua cærula candent.

& Lucretius in sexto,

Præterea Solis radijs iactatur aquai
Humor, & in lucem tremulo rarescit ab æstu.

Vmbracula. Hic candida populus antro Imminet, & lętæ texũt umbracula uites. Sunt qui extimẽt hoc uerbũ umbracula, Vergilio auctore cõpositum, cum Varro rerum diuinarũ lib. 10. dixerit, nonnullis magistratibus in oppido id genus umbraculi concessum. Et Cicero in quinto de Legibus, Vis'ne igitur (quoniam Sol paululum à meridie iam deuexus uidetur, neque dum satis ab his nouellis arboribus omnis hic locus opacatur) descendatur ad Lirim: eaq;, quæ restant, in illis alnorũ umbraculis persequamur? Similiter in Bruto, Sed ut & Theophrasti doctißimi hominis umbraculis, &c.

Transmittere. Transmittunt cursu campos, atque agmina cerui
Puluerulenta fuga glomerant.

Quod ait speciose, transmittunt, pro transeunt, sic & Lucretius in secundo:

Et circumuolitant equites, mediosq; repente
Transmittunt ualido quatientes impete campos.

Sed & Pestanus Vibanensis sic ait: Pedibus equos transmisimus: quod est, transiliuimus. Quam tota chors imitata,

Defluere. relictis Ad terram defluxit equis. Sic Furius in primo,

Ille graui subitò deuinctus uulnere habenas
Misit equi, lapsusq; in humum defluxit, & armis
Reddidit æratis sonitum.

Discludere. Tum durare solum, & discludere Nerea ponto
Cœperit. Ferit aures nostras hoc uerbũ discludere, ut

ut nouum. sed prior Lucretius in quinto,

Diffugere inde loci partes cœpere, paresq;
Cum paribus iungi res, & discludere mundum.
Pastorem Tityre pingues
Pascere oportet oues, deductum dicere carmen. Deductum carmen.

Deductum pro tenui & subtili elegāter positū est. Sic autem & Afranius in Virgine: Verbis pauculis respondit, tristis uoce deducta: malleq; se non quieuisse, dixit. Item apud Cornificium, Deducta mihi uoce garrienti. Sed hæc ab illo fluxerūt, quod Pomponius in Atellana, quæ Calendæ Martiæ inscribitur, ait: Vocem deducas oportet, ut mulieris uideantur uerba. Iube modo afferatur unus, ego uocē reddam tenuem & tinnulā. & infrà, Etiam nunc uocem deducam.

Proiectaq; saxa Pachini Radimus. Proiecta, si secundum consuetudinem dicatur, intelligitur abiecta: si secundum ueteres, proiecta porrò iactata. Alibi ait, Proiectus.

Proiecto dum pede læuo Aptat se pugnæ. Sed & Sisenna in secundo dixit: Et Marsi propius succedunt. atq; ita scutis proiectis, tectis saxa certatim lenta manibus cōijciunt in hostes. Et in eodē, Vetus atque ingens erat arbor ilex, quæ circum proiectis ramis maiorem partem loci summi tegebat. Et Lucretius in tertio,

Quamlibet immani proiectu corporis extet.

Et tempestiuam in syluis euertere pinum. Tempestiua pinus.

Hoc uerbū de pino tēpestiua à Catone sumpsit, qui ait: Pineā nucē cū effodies, luna decrescēte eximito post meridiē, sine uēto austro. Tū uerò erit tēpestiua, cū semē suū maturum erit. Inseruit operi suo et Græca uerba, sed nō primus hoc ausus. Auctorum .n. ueterum audaciā secutus est. Dependent lychni laquearibus aureis. Sicut Ennius in 9. Lychno-

rum lumina bis sex. & Lucretius in quinto,

Quin etiam nocturna tibi terrestria quae sunt
Lumina, pendentes lychni.

Lucilius in 1. Porrò chænopodas, clinopodas, lychnosq; et diximus cennos ante pedes lecti atq; lucernas. Et quod dixit,

Aethra. Nec lucidus æthra Siderea polus: Ennius prior dixerat in 16. Interea fax Occidit, Oceanumq; rubra tracti obruit æthra. Et Ilius in Theutrāte: Flammeā per æthrā altè fer uidā ferri facē. Dædala Circe, qa Lucretius dixerat: Dæda

Reboare. *Dædalus.* latellus. Reboāt syluæq; et magnus Olympus, qa est apud Lucretiū: Nec cithara reboāt laqueata aurataq; tecta. Sed hac licētia largius sunt usi ueteres parcius Maro. quippe

acaciam illi dixerunt et pausam, et machærā, & *acotiā, et malacē, et alia similia. Necnō & Punicis Oscisq; uerbis usi sunt ueteres, quorū imitatione Vergilius peregrina uerba non re

Vri. *Camurus* spuit, ut in illo, Syluestres uri aßiduè. Vri.n. Gallica uox est, qua feri boues significātur. Et, Camuris hirtæ sub corni bus aures. Camuris peregrinū uerbū est. i. in se redeuntibus.

Camera. Et fortè nos quoque hac ratione cameram figuramus.

Epitheta, quæ apud Vergilium noua uidentur, uetustioribus quoque in usu fuisse. *Cap. V.*

MVlta quoq; epitheta apud Vergilium sunt, quæ ab ipso facta creduntur: sed & hæc à ueteribus tracta mōstrabo. Sunt autē ex his alia simplicia, ut Gradiuus,

Mulciber. Mulciber: alia composita, ut arcitenens, uitisator. Sed prius de simplicibus dicam: Et discinctos Mulciber Afros. Mulciber est Vulcanus, quòd ignis sit, & omnia mulceat ac domet. Actius in Philoctete: Heu Mulciber arma ignauo inuicta es fabricatus et manu. Et Egnatius de Rer. nat. lib. 1. Deniq; Mulciber & ipse ferens altißima cœli contingūt.

Hœdiq;

Hœdiq; petulci Floribus insultent. Lucret. in 2. *Petulcus.*

Præterea teneri tremulis in uocibus hœdi

Corniferas norunt matres, agniq; petulci.

Illud audaciæ maximæ uideri poßit, quod ait in Bucolicis: *Et liquidi simul ignis, pro puro uel lucido, seu pro effuso et abundanti: nisi prior hoc epitheto* Lucr. *usus fuisset in* 6. *Liquidus ignis.*

Hac etiam fit uti de causa mobilis ille

Deuolet in terram liquidi calor aureus ignis.

Tristis pro amaro translatio decẽs est. ut, Tristesq; lupini. Et ita Ennius *in lib. Sabinarum* 4. *Neq; triste quæritat sinapi, neq; cepe mœstũ.* Auritos lepores non Maro *primus usurpat, sed Afraniũ sequitur: qui in prologo ex persona Priapi ait: Nã q uulgo prædicãt aurito me parente natũ, nõ ita est.* Et ut cõposita subiũgã, quod ait Verg. *Tristis pro amaro.* *Auritus lepus.*

Vidi turicremis cùm dona imponeret aris,

iam Lucretius in secundo dixerat:

Nam sæpe ante deum uitulus delubra decora,

Turicremas propter mactatus concidit aras

Quãpius arcitenens. Hoc epitheto *usus est* Næuius *belli* P. *lib.* 2. *Deinde pollens sagittis inclytus arcitenens, sanctusq; Delphis prognatus Pythius Apollo.* Idem alibi; *Turicremus.*

Cum tu arcitenens sagittis pollens dea. *Arcitenẽs.*

Sed & Hostius libro secundo belli Histrici Dia Minerua, simul autem inuictus Apollo, Arcitenens, Latonius. Etiã, Syluicolæ Fauni. Næuius *lib.* 1. *belli Punici,*

Syluicolæ homines belliq; inertes. Accius *in* Bacchis, *Syluicolæ.*

Syluicolæ ignota inuisentes loca.

Despiciens mare ueliuolum. Liuius *in Helena,*

Tu q permensus ponti maria alta ueliuola. Enn. *in* 14. *Veliuolũ.*

Cum procul aspiciunt hostes accedere uentis

Nauibus ueliuolis. Idem in Andromache,
Rapit & ex alto naues ueliuolas.

Vitisator. Vitisator seruans curuam sub imagine falcem.
Accius in Bacchis,

euhyia O' Dionyse pater optime uitisator Semela genitus*euchia.

Noctiuagus. Almaq; curru noctiuago Phœbe.
Egnatius de Rerum natura libro primo:
Rosida noctiuagis astris labentibus Phœbe,
Pulsa loco cessit concedens lucibus altis,
Tu nubigenas inuicte bimembreis, Cornific.in Glauco,

Bimenbres. Centauros fodere bimembres.

Caprigenū. Caprigenumq; pecus nullo cūstode per herbas.
Pacuuius in Paulo,
Quamuis caprigeno pecori grandior gressio est.
Accius in Philoctete,
Caprigenum trita ungulis. Idem in Minotauro,
Taurigeno semine ortum fuisse, an humano.

Decenter & his epithetis Vergilius usus est, pro sagitta, uolatile ferrum, & pro Romanis gentem togatam: quorum altero Sueuius, altero Laberius usus est. nā Sueuius in lib. 5. ait, Volucrumq; uolatile telū. Ac Laberius in Ephebo: Licentiā ac libidinē ut tollam petis togatæ stirpis. Idem infrà, Ideirco ope nostra dilatatum est dominium togatæ gentis.

De figuris illis, quæ ita sunt peculiares Vergilio, ut apud alios aut raro, aut nunquam reperiantur. Cap. VI.

Figuras uero, quas traxit de uetustate, si uolētibus uobis erit, cum repentina memoria suggesserit, enumerabo. sed nunc dicat uolo Seruius, quæ in Vergilio notauerit, ab ipso figurata, non à ueteribus accepta; uel ausu poetico noue quidē, sed decenter usurpata. quotidie enim

Romanæ

Romanæ indoli enarrando eundem uatem, necesse est habeat huius annotationis scientiam promptiorem. Placuit uniuersis electio: in reliqua suffecti etiam adhortati sunt Seruium, ut quæ in se refusa sunt, annotaret. Ille sic incipit: Vates iste uenerabilis, uarie modo uerba, modo sensus figurando multum latinitati leporis adiecit: qualia sunt hæc,

Supposita de matre nothos furata creauit:

Vt ipsa creauerit, quos creari fecerit. Tepidaq; recentẽ *Cæde locum: cũ locus recens cæde, noue dictus sit.* &,

Hæc ait, & socij cesserunt æquore iusso.

pro eo quod iußi cesserunt. &.

Cæso sparsurus sanguine flammas.

qui ex cæsis uidelicet profunditur.

Vota Deum primo uictor soluebat Eoo.

pro, quæ dijs uota sunt.

Et me consortem nati concede sepulchro.

Alius dixisset,

Et me consortem nato concede sepulchri: &.

Illa uiam celerans per mille coloribus arcum.

id est, per arcum mille colorum. &,

Hic alij spolia occisis direpta Latinis

Conijciunt igni. Pro, in ignem. &,

Corpore tela modo, atque oculis uigilantibus exit.

Tela exit, pro uitat. &,

Senior leto canẽtia lumina soluit. Pro, *uetustate senilia.*

Exesæq; arboris antro. pro *cauerna.* &,

Frontem obscœnam rugis arat.

arat non nimie, sed pulchrè dictum.

Ter secũ ærato circũfert tegmine syluã. pro *iaculis.* &, Vir gregis. Pro capro. Et illa quam pulchra sunt,

Aquæ mons, telorũ seges, ferreus imber, ut apud Homerũ,
Λαΐνον ἕσσο χιτῶνα κακῶν ἕνεχ᾽ ὅσσα ἔοργας. &c.
Dona laboratæ Cereris. &c.
Oculisq; aut pectore noctem, Accipit. &c.
Vocisq; offensa resultat Imago. &c.
Pacemq; per aras Exquirunt. &c.
Paulatim abolere Sychæum Incipit.
Sæpe etiam uerba pro uerbis pulchrè ponit.
Oraq; corticibus sumunt horrenda cauatis,
Ora pro personis. &c.
Discolor unde auri per ramos aura refulsit. *Quid est enim aura auri? aut quemadmodum aura refulget? sed tamen pulchrè usurpauit.* &c.
Simili frondescit uirga metallo.
Quàm bene usus est, frondescit metallo? &c.
Nigri cum lacte ueneni.
Nigro imponere nomen lactis. &c.
Haud aliter iustæ quibus est Mezentius iræ.
Odio esse aliquẽ, usitatũ: iræ esse, inuentum Maronis *est.*
Item de duobus incipit dicere, & in unum desinit:
Interea reges, ingenti mole Latinus
Quadriiugo inuehitur curru. *ut est apud* Hom.
ὀδυσ. ν. Οἱ δὲ δύω σκόπελοι, ὁ μὲν οὐρανὸν εὐρὺν ἱκάνει. &c.
Ὀξείῃ κορυφῇ, νεφέλη δέ μιν ἀμφιβέβηκε.
Protinus Orsilochum & Buten, duo maxima Teucrûm
Corpora, sed Buten aduersum cuspide fixit. &c.
Iuturnam misero, fateor, succurrere fratri
Suasi. *cum solitum sit dici, Iuturnæ suasi.*
Vrbem quam statuo uestra est. &c.
Tu modo quos in spem statues submittere gentis,
Præci-

Præcipuum iam inde à teneris impende laborem.
pro, in eos impende.
Facit pulcherrimas repetitiones:
Nam neque Parnaßi uobis iuga, nam neque Piridi
Vllam moram fecere.
Quæ uobis quæ digna uiri pro talibus ausis?
Vidistis quo Turnus equo, quibus ibat in armis?
Nec interpositiones eius otiosæ sunt.
Si te nulla mouet tantarum gloria rerum:
At ramũ hũc (aperit ramũ q̃ ueste latebat) Agnoscas.
Vt sceptrum hoc (dextra sceptrum nam fortè gerebat)
Nunquam fronde leui.
Et illa mutatio elegantißima est, ut de quo loquebatur, subitò ad ipsum uerba conuertens:
Vt bello egregias idem disiecerit urbes,
Troiamq́; , Oechaliamq́; , & duros mille labores
Rege sub Eurystheo fatis Iunonis iniquæ
Pertulerit, tu nubigenas inuicte bimembreis, & reliqua.
Illa uero intermißio,
Quos ego: sed motus præstat componere fluctus.
tracta est à Demosthene: ἀλλ' ἐμοὶ μὲν ȣ̓ βȣ́λομαι δὲ δυσχερὲς εἰπεῖν ȣ̓δὲν ἀρχόμενος τȣ̃ λόγȣ.
Hæc uero quàm poetica indignatio,
Prò Iuppiter ibit, Hic ait, Hæc miseratio,
O patria, ò rapti nequicquam ex hoste penates.
& illa trepidatio,
Ferte citi ferrum, date tela, & scandite muros:
Hostis adest. & conquestio,
Me'ne igitur sociũ tantis adiũgere rebus Nise fugis?
Quid illa excogitatio nouorum intellectuum? ut,

Mentitaq́; tela. & *Ferrũ armare ueneno.* &
Cultusq́; feros mollire colendo. &
Exuerint syluestrem animum. &
Virgineumq́; alte bibit acta cruorem.
ut apud Homerum de Hasta,
Λιλαιομένη χροὸς ἄσαι. &
Pomaq́; degenerant, succos obita priores. &
Glacie cursus frænaret aquarum. &
Mistaq́; ridenti colocasia fundat acantho. &
Est mollis flamma medullas.
Interea & tacitum uiuit sub pectore uulnus. &
Duro sub robore uiuit
Stuppa uomens tardum fumum. &
Sæuitq́; canum latratus in auras. &
Cælataq́; amnem fundens pater Inachus urna. &
Affixæ uenis, animasq́; in uulnere ponunt.

& quicquid de apibus dixit in uirorum fortium similitudinem, ut adderet quoque mores, & studia, populos & prælia, quid plura? ut & quirites uocaret. Dies me deficiet, si omnia persequi à Vergilio figurata uelim, sed ex his, quæ dicta sunt, omnia similia lector diligens annotabit.

Vexare, illaudatus. & squallere apud Virg. qd significēt. Cap. II.

CVm Seruius ista differeret, Prætextatus Auienũ Eustathio insusurrantẽ uidẽs, Quin age, inquit, Eustathi uerecundiã Auieni probi adolescentis iuua, & ipse publicato nobis quod immurmurat. Eustathius, Iandudum, inquit, multa de Vergilio Seruium gestit interrogare, quorũ enarratio respicit officium literatoris, & tẽpus indulgeri optat, quo de obscuris ac dubijs sibi à doctiore fiat certior. Et prætextatus, Probo, inquit, mi Auiene, ꝙ ea, de quibus

quibus ambigis, clam te esse nō pateris. unde exortus sit à nobis doctissimus doctor, ut te secum negociū habere patiatur, quia in cōmune proficient, quæ desideras andire. ne tu modo ultra cesses aperire Seruio uiam de Vergilio disserendi. Tum Auienus totus cōuersus in Seruiū, Dicas uolo, inquit, doctorū maxime, quid sit, quod cū Verg. anxiè semper diligēs fuerit in uerbis pro causæ merito uel atrocitate ponēdis, incuriosè & abiecte in his uersibus: uerbū posuit.

Candida succinctam latrantibus inguina monstris,
Dulichias uexasse rates.

Vexasse .n. uerbum est leuis ac parui incommodi, nec tam atroci casui cōgruens, cū repēte homines à bella immanissima rapti, laniatiq; sint. Sed et aliud huiuscemodi deprehēdi: *Gell. lib. 2. cap. 6.*

Quis aut Eurysthea durum,
Aut illaudati nescit Busiridis aras?

hoc enim uerbum, Illaudati, non est idoneum ad exprimendam sceleratissimi hominis detestationem, qui, quòd homines omnium gentium immolare solitus fuit, non laude indignus est, sed detestatione, execrationeq; totius generis humani dignus est. Sed nec hoc uerbum ex diligētia Vergiliana uenire mihi uidetur. Per tunicam squallentē auro. nō enim conuenit dicere, auro squallentem, quoniam nitori splendoriq; auri contraria sit squalloris illuuies.

Et Seruius, De uerbo uexasse, ita responderi posse arbitror. Vexasse graue uerbum est, tractumq; ab eo uidetur quod est uehere, in quo inest iam uis quædam alieni arbitrij: non.n. sui potens est qui uehitur. Vexasse autem quod ex eo inclinatū est, ui atq; motu proculdubio uastiore est. nā qui fertur & raptatur, atq; huc atq; illuc distrahitur, is uexari proprie dicitur. sicuti taxare pressius, crebriusq; *Vexare.*

est,

est, quàm tangere, unde id proculdubio inclinatum est. Et iactare multo fustius largiusq; est, quàm iacere: unde id uerbum traductum est. Quassare etiã, q̃ quatere grauius uiolentiusq; est. Non igitur quia uulgo dici solet, uexatum esse, quẽ fumo, aut uento, aut puluere laborare uidemus: propterea debet uis uera, atq;* natura uerbi deperire, quæ à ueteribus, qui propriè, & signatè locuti sunt, ita ut decuit obseruata est. Marci Catonis uerba sunt ex oratione, quã de Achæis scripsit: Cũq; Annibal terrã Italiã laceraret, atq; uexaret. Vexatã Italiã dixit Cato ab Annibale, quãdo nullũ calamitatis, aut sæuitiæ, aut immanitatis genus reperiri queat, quod eo tempore Italia non perpessa sit. M. Tullius quarto in Verrẽ: Quæ ab isto sic spoliata atq; direpta est, ut nõ ab hoste aliquo, qui tamẽ in bello religionẽ et cõsuetudinis iura retineret; sed ut à barbaris prædonibus uexata esse uideatur. De illaudato aũt duo uidẽtur respõderi posse: Vnum est eiusmodi: Nemo quisquã tã afflictis est moribus, quin faciat, aut dicat nõnunquã aliquid, qđ laudari queat. Vnde hic antiquißimus uersus uice prouerbij celebratus est:

* natiua

* Illaudatus.

Πολλάκι * κ' κηπωρὸς ἀνὴρ μάλα καίρον εἶπεν.

Sæpe etiam est holitor ualde opportuna locutus.

* γὰρ καὶ μωρὸς

Sed .n. qui in omni re, atq; in omni tẽpore omni laude uacat, is illaudatus est, isq; omniũ peßimus deterrimusq; est. * sicuti omnis culpæ priuatio, inculpatũ facit. Inculpatus aũt instar est absolutæ uirtutis. Illaudatus quoq; igitur finis est extremæ malitiæ. Itaq; Homerus nõ uirtutibus appellãdis, sed uitijs detrahendis, laudare ampliter solet. hoc enim est:

* Sic utique

Ἥνδα μάντις ἀμύμων &

Τώδ' οὐκ ἄκοντε πετέσθην.

Illi haud inuiti uolarunt.

Εὐθ'

Ἔνθ' οὐκ ἂν βρίζοντα ἴδοις Ἀγαμέμνονα δῖον. *Iliad.* δ.

Tunc neq; cernere erat torpentẽ Agamemnona dium.

Οὐδὲ καταπτώσσοντ' οὐδ' οὐκ ἐθέλοντα μάχεσθαι.

Nec pauidum, nec uolentem decernere ferro.

Epicurus quoq; simili modo maximã uoluptatem priuationem, detractionemq; omnis doloris definiuit his uerbis: *Ex Gell.* ὅρος τοῦ μεγέθους τῆς ἡδονῶν παντὸς τοῦ ἀλγοῦντος ὑπεξαίρεσις. Eadem ratione idem Verg. inamabilẽ dixit Stygiam paludẽ. nã sicut illaudatũ κατὰ στέρησιν laudis, ita inamabilem per amoris στέρησιν detestatus est. Altero modo illaudatus ita defenditur. Laudare significat prisca lingua nominare, appellareq;. sic in actionibus ciuilibus auctor laudari dicitur, quod est nominari. Illaudatus ergo est, quasi illaudabilis .i. nunquã nominãdus. Sicuti quondã à cõmuni cõcilio Asiæ decretũ est, uti nomẽ eius, q̃ tẽplũ Dianæ Ephesiæ incẽderat, ne quis ullo in tẽpore nominaret. Tertiũ restat ex his, quæ reprehensa sunt, q̃ tunicã squallentem auro dixit. *Squallere.* Id autẽ significat copiam, densitatẽq; auri in squamarum speciẽ intexti. Squallere enim dictum ab squamarũ crebritate, asperitateq;: quæ in serpentiũ, piscium'ue corijs uisuntur. quã rẽ et alij, et hic idẽ poeta locis aliquot demõstrat:

Quem pellis, inquit, ahenis
In plumã squamis auro conserta tegebat. & alio loco,
Iamq; adeo rutilum thoraca indutus ahenis
Horrebat squamis.

Accius in Pelopidibus ita scribit: Eius serpentis squamæ squallido auro, & purpura prætextæ. Quicquid igitur nimis inculcatum obsitumq; aliqua re erat, ut incuteret uisentibus facie noua horrorem, id squallere dicebatur: sicut in corporibus incultis squamosisq; alta congeries

sordidum

sordium, squallor appellatur. Cuius significationis multo assiduoq; usu totum id uerbũ ita contaminatũ est, ut iã squallor de re alia nulla, q̃ de solis inquinamentis, dici cœperit.

Alij tres loci apud Vergilium explicati. Cap. VIII.

Gell. lib. 5. cap. 8. GRatum mihi est, Auienus inquit, correctum, quod de optimis dictis male opinabar. sed in hoc uersu mihi uidetur deesse aliquid:

Ipse Quirinali lituo, paruaq; sedebat
Succinctus trabea.

Lituus. Si enim nihil deesse concedimus, restat ut fiat lituo & trabea succinctus, quod est absurdissimum. quippe cum lituus sit uirga breuis, in parte, qua robustior est incurua, qua augures utuntur, nõ uideo, qualiter possit lituo succinctus uideri. Respõdit Seruius: Sic hoc dictũ esse, ut pleraq; dici per defectionẽ solent. ueluti cum dicitur: M. Cicero homo magna eloquentia, & Roscius histrio summa uenustate. Non plenum hoc utrunque, neque perfectum est: sed enim pro pleno, ac perfecto auditur. ut Vergilius alio in loco,

Victorem Buten immani corpore, id est, corpus immane habentem. & item alibi,

In medium geminos immani pondere cæstus,
Proijcit. ac similiter,
Domus sanie, dapibusq; cruentis.

Sic igitur id quoq; dictum uideri debet, Ipse Quirinali lituo. i. lituũ Quirinalem tenens. Quod minime mirandum foret, si ita dictũ fuisset, Picus Quirinali lituo erat: sicuti dicimus, statua grandi capite erat. Est autem, & Erat, & Fuit, plerunq; absunt cum elegantia sine detrimento sententiæ. Sed quoniã litui facta mentio est, prætermittendũ non est, quod posse quæri animaduertimus, utrum à tuba lituus au gu-

auguralis appelletur, an tuba à lituo augurum, lituus dicta sit. utrunque enim pari forma, & pariter in capite in curuum est. sed si (ut quidam putant) tuba à sonitu lituus appellata est ex illo Homeri uersu λίγξε βιός: necesse est, ut uirga auguralis à tubæ similitudine, lituus uocetur. Vtitur autē uocabulo isto Vergilius pro tuba, ut ibi:

Et lituo pugnas insignis obibat, & hasta.

Subiecit Auienus: *Maturate fugam, quid sit, parū mihi liquet. contraria enim mihi uidetur fuga maturitati. unde quid de hoc uerbo sentiēdū sit, quæso me doceas.* Et Seruius, Nigidius *homo omnium bonarum artium disciplinis egregius,* Maturare, *inquit, est quod neque citius, neq; serius, sed medium quiddam, & temperatum est.* Bene, *atque proprie* Nigidius. *nam & in frugibus, & in pomis matura dicuntur, quæ neque cruda, & immitia sunt, neque caduca, & nimium cocta, sed tempore suo temperate adulta.* Hanc *interpretationem* Nigidianam *diuus* Augustus *duobus uerbis* Græcis *eleganter exprimebat. nam & dicere in sermonibus, & scribere in epistolis solitum ferunt,* σπεῦδε βραδέως. *per quod monebat, ut ad rem agendam simul adhiberetur & industriæ celeritas, & tarditas diligentiæ. ex quibus duobus contrarijs fit maturitas. Sic ergo* Vergilius *inducit* Neptunum, *discessum uentis imperantem, ut & tam citò discedant, tanquam fugiant; & tamen standi mediocritatē in regressu teneant, tanquā mature, id est, tēperate, abeuntes. ueretur enim, ne in ipso discessu classi noceant, dum raptu nimio, tanquam per fugam, redeunt.* Idē Vergilius *duo ista uerba, maturare et properare, tanquam plenè conttaria, scitissime separauit his uersibus,* Gell. l. 10. capit. 11. Maturare.

Frigidus agricolam siquando continet imber,

Multa

Multa forent, quæ mox cœlo properanda sereno,
Maturare datur. Bene & eleganter duo ista uerba diuisit. nanq; in præparatu rei rusticæ, p tẽpestates & pluuias, quoniam et necessitate otium est, maturari potest: per serenas uerò, quoniam tempus instat, properari necesse est. Sane cum significandum est coactius quid, & festinantius factũ, rectius hoc dicitur Prǽmaturè factum, quã Maturè. sicuti Afranius dixit in Togata, cui Titulus nomen est:

Appetis dominatum demens præmature præcocem.

In quo uersu animaduertendum est, quod præcocem, inquit, non præcoquem. est enim casus eius rectus non præcoquis, sed præcox. Hic Auienus rursus interrogat: Cum Vergilius, inquit, Aeneam suum tanquam hominem pium à contagione atrocis uisus apud inferos uindicauerit, & magis cum fecerit audire reorum gemitus, quàm ipsa uidere tormenta, in ipsos uero campos piorum licenter induxerit: cur hoc tamen uersu ostendit illi partem locorum, quibus impij cohibebantur,

Vestibulum ante ipsum, primisq; in faucibus Orci?

qui enim uestibulum & fauces uidit, intra ipsam ædem iam sine dubitatione successit: aut si quid aliud de uestibuli uocabulo intelligendum est, scire desidero. Ad hæc Seruius: Pleraque sunt uocabula, quibus uulgo utimur: non tamen liquido animaduertimus, quid ea ex uera proprietate significent. sicuti est Vestibulum in sermonibus celebre atque obuium uerbum, non in omnibus tamen, qui illo facile utuntur, liquido spectatum. putant enim Vestibulum esse partem domus priorem, quam atrium uocant. sed Cæcilius Gallus, uir doctissimus, in libro de significatione uerborum, quæ ad ius ciuile pertinent, secundo, Vestibulum dicit

Gell. l. 16. cap. 5.

dicit esse non in ipsis ædibus, neq; ædium partē, sed locum ante ianuam domus uacuum, per quem de uia aditus accessusq; ad fores ædium sit. ipsa enim ianua procul à uia fiebat, area intersita, quæ uacaret. Quæ porrò huic uocabulo ratio sit, quæri multum solet. sed quæ scripta apud idoneos auctores legi, proferre in medium non pigebit. Ve *particula, sicuti quædam alia, tum intensionem significat, tum minutionē. nam* Vetus, & Vehemens, *alterum ab ætatis magnitudine compositum, elisumq; est: alterum à nimio impetu, et ui mentis instructum.* Vecors *autem* & Vesanus *priuationē significant sanitatis & cordis.* Diximus *autem superius, eos, qui amplas domus antiquitus faciebant, locum ante ianuam uacuum relinquere solitos, qui inter fores domus & uiam medius esset.* In *eo loco, q dominum eiusdē domus salutatum uenerant, priusquàm admitterentur, consistebant. & neq; in uia stabant, neq; intra ædes erant.* Ab *illa ergo grandis loci *consistione, & quasi quadā stabulatione,* Vestibula *appellata sunt spatia, in quibus multum staretur ab aduenientibus priusquàm intromitterentur in domum.* Alij *consentientes uestibula eadem esse, quæ diximus, in sensu tamen uocabuli dissentiunt. referunt enim non ad eos, qui adueniunt, sed ad illos, qui in domo commanent: quoniam illic nunquam consistunt, sed solius transitus causa ad hunc locū ueniunt, exeundo siue redeundo.* Siue *igitur secundum priores per augmentum, siue per secundos per diminutionem intelligendum est: tamen uestibula constant aream dici, quæ à uia domum diuidit.* Fauces *autē iter angustum est, per quod ad uestibulum de uia flectitur.* Ergo Aeneas, *cum uidet fauces atq; uestibulum domus impiorum, non est intra domum; nec contactu ædium execrabili, sæuoq; polluitur: sed*

constitione

de uia uidit loca inter uiam, & ædes locata.

Bidentes, quid significent, & unde dictæ: deinde equitem id ipsum significare nonnunquam, quod significatur nomine equi. Cap. IX.

Gellius lib. 16. cap. 6.

Bidentes hostiæ, quid essent, inquit Auienus, interrogaui quendam de grãmaticorũ cohorte. & ille bidentes, oues esse respondit, idcircoq; lanigeras adiectũ, ut oues planius demonstrarentur. Esto, inquam, oues bidentes dicãtur: sed quæ ratio huius in ouibus epitheti scire, inquam, uolo. atq; ille nihil cunctatus, Oues, inquit, bidentes dictæ sunt, ꝙ duos tantum dentes habeant. Tunc ego, Vbi terrarũ quæso te, inquam, duos solos per naturam dentes habere oues aliquando uidisti? ostentũ enim hoc est, & factis piaculis procurãdũ. Tũ ille permotus mihi, & iritatus, Quære, inquit, ea potius, quæ à grãmatico quærenda sunt. nam de ouium dẽtibus opiliones percontator. Facetias, ego nebulonis hominis risi, & reliqui. Sed te percontor quasi ipsius uerborum naturæ conscium. Tum Seruius: De numero dentium quẽ ille opinatus est, reprehendendus à me nõ est, cùm ipse iã riseris. Verum procurandum mihi est, ne illud obrepat, ꝙ bidentes epitheton sit ouium, cùm Pomponius egregius Atellanarum poeta in Gallis Transalpinis hoc scripserit: Mars tibi uoueo facturum, si unquam rediero, bidente uerre. Publius autem Nigidius in libro, quẽ de extis cõposuit, Bidentes appellari ait, non oues solas, sed omnes bestias bimas. Neq; tamen dixit, cur ita appellentur. Sed in commentarijs, ad ius pontificium pertinentibus, legi bidennes primò dictas, d litera ex superfluo (ut sæpe assolet) interiecta, sicut pro reire, redire dicitur, & pro reamare, redamare, & redarguere, pro rearguere. ad biatum enim

Bidentes.

enim duarum uocalium procurandum, interponi solet d, litera. ergo bidennes primum dictæ sunt, quasi biennes, & longo usu loquendi corrupta est uox, & ex bidennibus, bidentes dictæ. Higinus tamē, qui ius pontificium nō ignorauit, in quinto librorum, quos de Vergilio fecit, Bidētes appellari scripsit hostias, quæ per ætatem duos dentes altiores haberent, per quos ex minore in maiorem transcendisse constaret ætatem. Iterum quærit Auienus in his uersibus:

Fræna Pelethronii Lapithæ, gyrosq; dedere
Impositi dorso: atque equitem docuere sub armis
Insultare solo, & gressus glomerare superbos. Gel. lib. 18. cap. 5.

Cur Vergilius equi officium equiti dederit. nam insultare solo, & glomerare gressus, equi constat esse, non equitis. Bene, inquit Seruius, hæc tibi quæstio nata ex incuria ueteris lectionis. nam quia seculum nostrum ab Ennio, & omni bibliotheca uetere desciuit: multa ignoramus, quæ non laterent, si ueterum lectio nobis esset familiaris. omnes enim antiqui scriptores, ut hominem equo insidentem, ita & equum, cum portaret hominem, equitem uocauerunt: Eques.
& equitare non hominem tantum, sed equum quoque dixerunt. Ennius libro Annalium septimo ait:

Denique ui magna quadrupes eques, atque elephanti
Proiiciunt sese.

Nunquid dubium est, quin equitem in hoc, ipsum equum dixerit, cum addidisset illi epithetō quadrupes? sic & equitare, quod uerbum è uocabulo equitis inclinatum est, & homo utens equo, & equus sub homine gradiens, dicebatur. Lucilius nanque, uir apprime linguæ Latinæ scius, equum & currere, & equitare dicit hoc uersu:

Nempe hunc currere equū nos atq; equitare uidemus.

Ergo & apud Maronem, qui antiquæ Latinitatis diligens fuit, ita intelligendum est, Atque equitem docuere sub armis, id est, docuerunt & equum portantẽ hominem insultare solo, & gressus glomerare superbos. Subiecit Auienus. Cùm iam trabibus contextus acernis Staret equus. Scire uellem, in equi fabrica casu'ne an ex industria hoc genus ligni nominauerit. nam licet unum pro quolibet ligno ponere poeticæ licentiæ sit: solet tamen Vergilius temeritatem licentiæ non amare, sed rationis certæ uim in rerum uel nominum electione seruare.

SALIENSIS.

Dolendum erat profectò, ne hunc quidem librum haberi integrum, si, quæ in prioribus libris desiderantur, non ita magni essent momenti. nunc quemadmodum grauiores nonnunquam morbi esse solent in causa, ut quid deinde morbi accedunt, non facile sentiantur: ita præcedentium librorum hiatus tanto nimirum studiosos omnes dolore afficiunt, ut hic uix ullus esse posiit dolori locus.

MACROBII AVRELII THEODOSII V. C. ET ILL. Saturnaliorum,

LIBER SEPTIMVS.

Quando, & quibus de rebus philosophandum in conuiuio. Cap. I.

RIMIS *mensis post epulas iam remotis, & discursim uariantibus poculis minutioribus, Prætextatus, Solet cibus, inquit, cum sumitur, tacitos efficere, potus loquaces. at nos & inter pocula silemus, tanquam debeat serijs uel etiã philosophicis carere tractatibus tale conuiuiũ.* Et Symmachus, *Vtrum'ne ita sentis Vecti, ut philosophia cõuiuijs intersit; & non tanquam censoria quædã, & plus nimio* uerecunda materfamilias penetralibus suis contineatur, nec misceat se Libero, cui etiam tumultus familiares sunt, cùm ipsa huius sit uerecundiæ, ut strepitum non modo uerborum, sed ne cogitationum quidem, in sacrarium suæ quietis admittat? doceat nos uel peregrina institutio, & disciplina à Parthis petita: qui solent cum concubinis, non cum coniugibus inire cõuiuia: tanquam has & in uulgus produci, & lasciuire quoq; ; illas non nisi domi abditas, tueri deceat tectum pudorem. An ego censeam producendam philosophiã, quò rhetorica uenire ars, & professio popularis erubuit? Isocrates enim Græcus orator, qui uerba prius libera, sub numeros ire primus coegit, cum in conuiuio à sodalibus oraretur, ut aliquid in medium de eloquentiæ suæ fonte proferret, hanc ueniam deprecatus, Quæ præsens, inquit,*

* reuerenda

Parthorũ mos:

Græca sic habent: ἐν οἷς μὲν ἐγὼ δεινὸς, οὐχ ὁ νῦν καιρὸς, ἐν οἷς δ' ὁ νῦν καιρὸς οὐκ ἐγὼ δεινός.

locus & tempus exigit, ego non calleo: quæ ego calleo, nec loco præsenti sunt apta, nec tẽpori. Ad hæc Eustathius, Probo Symmache propositum tuum, quòd philosophiam ea, quam maximã putas, obseruatione ueneraris, ut tantum intra suum penetral existimes adorandam. sed si propter hoc à conuiuijs exulabit: procul hinc facessant & alumnæ eius: Honestatem dico, & Modestiam, nec minus cum Sobrietate Pietatem. quam enim harum dixerim minus esse uenerabilẽ? ita fit, ut ab eiusmodi cœtibus relegatus matronarum talium chorus, libertatem conuiuiorum solis concubinis, id est, uitijs & criminibus addicat. sed absit, ut philosophia, quæ in scholis suis solicite tractat de officijs cõuiuialibus, ipsa conuiuia reformidet, tanquam non poßit rebus asserere, quæ solet uerbis docere: aut nesciat seruare modum, cuius in omnibus humanæ uitæ actibus terminos ipsa constituit. neq; enim ita ad mensas inuito philosophiã, ut non se ipsa moderetur, cuius disciplina est, rerum omniũ moderationẽ docere. Vt ergo inter te, & Vectium uelut arbitrali iudicatione componam: aperiam quidem philosophiæ tricliniorum fores. sed spondeo sic interfuturam, ne mensuram notæ sibi, ac sectatoribus suis dispensationis excedat. Tunc Furius, Quia te unicum Eustathi, inquit, sectatorẽ philosophiæ nostra ætas tulit: oratus sis, ut modum dispensationis, quã das & cõuiuanti, nobis ipse patefacias. Et Eustathius, Primum hoc eam scio seruaturam, ut secum æstimet præsentium ingenia conuiuarum. & si plures peritos, uel saltẽ amatores sui in conuiuij societate repererit, sermonem de se patietur agitari. quia uelut paucæ literæ mutæ, disperse inter multas uocales, in societatem uocis facilè mansuescunt: ita rariores imperiti, gaudẽtes consortio peritorum,

Philosopho conuiuarũ in primis esse spectanda ingenia; & pro horum qualitate nunc tacendũ esse, nunc loquendum.

aut consonant, si quasi possunt; aut rerum talium capiuntur auditu. Si uero plures ab institutione huius disciplinæ alieni sint, prudentibus qui pauciores intererunt, sanciet dissimulationē sui, & patietur loquacitatem maiori parti amiciorem sociare, ne rara nobilitas à plebe tumultuosiore turbetur. Et hæc est una de uirtutibus philosophiæ: quia cū orator non aliter nisi orando probetur; philosophus non minus tacendo pro tēpore, quàm loquendo philosophatur. Sic ergo pauci, qui aderūt doctiores, in consensum rudis cōsortij, salua & intra se quiescente ueri notione migrabunt, ut omnis discordiæ suspicio facessat. Nec mirum si doctus faciet, quod fecit quōdā Pisistratus, Athenarū tyrannus: qui cū filijs suis rectū dādo consiliū non obtinuisset assensum, atque ideo esset in simultate cum liberis; ubi hoc æmulis causam fuisse gaudij cōperit, ex illa discordia sperantibus in domo regnātis nasci posse nouitatē, uniuersitate ciuium conuocata, ait succensuisse quidē se filijs non acquiescentibus patriæ uoluntati, sed hoc sibi postea uisum paternæ aptius esse pietati, ut in sententiā liberorum ipse concederet. sciret igitur ciuitas sobolem regis cum patre esse concordē. Hoc cōmento spē detraxit insidiantibus regnātis quieti. Ita in omni uitæ genere, præcipueq; in lætitia conuiuali, omne, quod uidetur absonū, in unā concordiam soni salua innocentia redigendum est. Sic Agathonis conuiuiū, quia Socrates, Phædros, Pausanias, & Erisymachos habuit, sic ea cœna, quam Callias doctissimus dedit, Carneadē dico, Antisthenem, & Hermogenē, cæterosq; his similes, uerbum nullū nisi philosophicū sensit. At uerò Alcinoi uel Didonis mensa, quasi solis apta delicijs habuit hæc Ioppam, illa *Demodocum citharā canentes. nec deerant apud Alcinoum uiri saltato-

Pisistrati factum notatu dignū.

Polyphemum.

res, & apud Didonē Bitias, sic hauriens merum, ut se totū superflua eius effusione proluerent. Non'ne si quis aut inter Phæacas, aut apud Pœnos, sermones de sapientia erutos cō uiuialibus fabulis miscuisset, & gratiam illis cœtibus aptā perderet, & in se risum planè *iustè moueret? Ergo prima eius obseruatio erit æstimare conuiuas. deinde ubi sibi locum patere uiderit, non de ipsis profunditatis suæ inter pocula secretis loquetur: nec nodosas, & anxias, sed utiles qui dē, facilesq; quæstiones mouebit. nam sicut inter illos, qui exercitij genus habēt in medijs saltare conuiuijs, si quis ut se amplius exerceat uel ad cursum, uel ad pugillatū, sodales lacessiuerit, quasi ineptus relegabitur ab alacritate cōsortij: sic apud mensam, quando licet, aptis philosophandū est: ut crateri liquoris ad lætitiam nati, adhibeatur non modò nympharum, sed musarum quoq; admistione temperies. nam si (ut fateri necesse est) in omni conuentu aut tacendū est, aut loquendum: quæramus, silentium'ne conuiuijs, an et opportunus sermo conueniat. nam si, sicut apud Athenas Atticas Areopagitæ tacētes iudicant, ita inter epulas oportet semper sileri: non est ultra quærendum, inter mensas philosophandum nec'ne sit. si uerò non erunt muta conuiuia, cur ubi sermo permittitur inhonestus, honestus prohibetur? maximè cùm non minus, quàm dulcedo uini, hilarent uerba conuiuium. nam si Homeri latentem prudentiam inscruteris altius, delinimētū illud, qđ Helena uino miscuit,

iustum

De quibus rebus philosophandum in conuiuio, si modo philosophandi detur occasio.

Νηπενθές τ' ἄχολόν τε κακῶν τ' ἐπίληθες ἁπάντων,

non herba fuit ex India, non succus, sed narrandi opportunitas, quæ hospitem mœroris oblitum flexit ad gaudium. Vlyßis enim præclara facinora filio præsente narrabat:

Odyß. 4. Πάντα μὲν οὐκ ἂν ἐγὼ μυθήσομαι οὐδ' ὀνομήνω

Ὅσσοι

Ὅσοι Ὀδυσῆος ταλασίφρονος εἴσιν ἄεθλοι.
Ἀλλ' οἷον τόδ' ἔρεξε καὶ ἔτλη καρτερὸς ἀνὴρ
Δήμῳ ἐνὶ Τρώων, ὅθι πάσχετε πήματ' Ἀχαιοί.

Ergo paternā gloriam, & singula eius fortia facta dicendo, animum filij fecit alacriorem: & ita credita est, contra mœrorem uino remedium miscuisse. Quid hoc, inquit, ad philosophiam? Imò nihil tam cognatum sapientiæ, quàm locis & temporibus aptare sermones, personarum, quæ aderunt, æstimatione in medium uocata. alios enim relata incitarunt exempla uirtutum, alios beneficiorum, nonnullos modestiæ: ut & qui aliter agebant, sæpe auditis talibus ad emendationem uenirent. sic autem uitijs irretitos, si & hoc in conuiuijs exegerit loquendi ordo, feriet philosophia non sentientes: ut Liber pater thyrso feriet per *obligationem circunfusæ hederæ latente mucrone: quia non ita profitebitur in conuiuio censorem, ut palam uitia castiget. Cæterum his obnoxij repugnabunt: & talis erit conuiuij tumultus, ut sub huiusmodi inuitati uideantur edicto, *obliquationem

Quod superest, læti bene gestis corpora rebus
Procurate uiri, & pugnam sperate parati.

Aut ut Homerus breuius & expreßius dixit:

Νῦν δ' ἔρχεσθε ἐπὶ δεῖπνον, ἵνα ξυνάγωμεν ἄρηα. Iliad. 19.

Ergo si opportunitas necessariæ reprehensionis emerserit: sic à philosopho proficiscetur, ut & tecta, & efficax sit. Quid mirū, si feriet sapiens, ut dixi, non sentientes? cùm interdū sic reprehēdat, ut reprehēsus hilaretur. nec tamē fabulis suis, sed interrogationibus quoq; uim philosophiæ nihil ineptū loquētis ostēdet. Hāc ergo nullus honestus actus, locus'ue, cœtus nullus excludat: quæ ita se aptat, ut ubiq; sic appareat necessaria, tanquam abesse illam nefas fuerit.

De quibus libenter quisque interrogetur. Cap. II.

ET Autenus, Nouas mihi duas disciplinas uideris induce*re, interrogandi, uel etiã reprehendendi, ut alacritas utrinq; ijs, ad quos sermo est, excitetur, cũ dolor semper reprehensionẽ uel iustam sequatur. unde hæc, quæ leuiter attigisti, fac quæso enarrando pleniora.* Primũ, inquit Eustathius, *hoc teneas uolo, nõ de ea me reprehẽsione dixisse, quæ speciẽ accusationis habet, sed quæ uituperationis instar est. hoc Græci σκῶμμα uocant, non minus quidẽ amarum, quàm accusatio, si importunè proferatur. Sed à sapiente sic proferetur, ut dulcedine quoq; nõ careat.* Et ut prius *tibi de interrogando respondeã: qui uult amœnus esse consultor, ea interrogat, quæ sunt interrogato facilia respõsu, & quæ scit illum sedula exercitatione didicisse. gaudet.n. quisquis prouocatur ad doctrinam suam in medium proferendam: quia nemo uult latere, quod didicit: maximè si sciẽtia, quam labore quæsiuit, cum paucis illi familiaris, et plurimis sit incognita, ut de astronomia, uel dialectica, cæterisq; similibus. tunc enim uidentur consequi fructum laboris, cum adipiscuntur occasionem publicandi quæ didicerãt, sine ostentationis nota: qua caret, qui non ingerit, sed inuitatur ut proferat. Contrà magnæ amaritudinis est, si corã multis interroges aliquem, quod non optima scientia quæsiuit. cogitur enim aut negare se scire, quod extremum uerecundiæ damnũ putant; aut respondere temere, & fortuito se euentui ueri falsi'ue committere. unde sæpe nascitur inscitiæ proditio: & omne hoc infortunum pudoris sui imputat consulenti.* Necnon *& qui obierunt maria, & terras, gaudent, cum de ignoto multis, uel terrarum situ, uel sinu maris interrogantur: libenterq; respondent, & describunt*

Quibus de rebus interrogari quis cupiat.

bunt modò uerbis, modò radio loca: gloriosißimum putantes, quæ ipsi uiderint aliorum oculis obijcere. Quid duces & milites, qui fortiter à se facta semper dicturiunt: & tamẽ tacent, arrogantiæ metu? non'ne si ut hæc referãt inuitentur, mercedẽ sibi laboris extimant per salutẽ, remunerationẽ putantes, inter uolentes narrare, quæ fecerint? Adeò autẽ id genus narrationum habet quendam gloriæ saporẽ, ut si inuidi, uel æmuli forte præsentes sint, tales interrogationes obstrependo discutiant, & alias inserendo fabulas prohibeant illa narrari, quæ solent narranti laudẽ creare. Pericula quoq; præterita, uel ærumnas penitus absolutas qui euasit, ut referat, gratißime prouocatur. nam qui adhuc in ipsis uel paululũ detinetur, horret admonitionẽ, & formidat relatum. Id adeò Euripides expreßit, ὡς ἡδύ τοι σωθέντα μεμνῆσθαι πόνον. *adiecit enim* σωθέντα, *ut ostenderet, post finem malorum gratiam relationis incipere. Et poeta uester adijciendo olim, quid nisi post emensa infortunia futuro tempore iuuare dicit memoriam sedati laboris?*

Forsan & hæc olim meminisse iuuabit.

*Nec negauerim esse malorum genera, quæ non uult qui pertulit uel transacta meminisse: nec minus interrogatus offenditur, quàm cum in ipsis malis fuit. ut qui carnifices expertus est, & tormenta membrorũ: ut qui infaustas pertulit orbitates: uel cui nota quondam *afflicta censoria est.* *adficta,*
caue interroges, ne uidearis obijcere. Illum sæpe si potes *uel, adfixa*
ad narrandum prouoca, qui recitando fauorabiliter exceptus est: uel qui liberè & feliciter legationem peregit: uel qui ab imperatore comiter, affabiliterq; susceptus est: uel si quis tota penè classe à piratis occupata, seu ingenio, seu uiribus solus euasit: quia uix implet desiderium loquentis,

rerum

rerum talium uel longa narratio. Iuuat, si quem dicere iusseris amici sui repentinam felicitatem, quam sponte non audebat uel tacere, uel dicere modò iactantiæ, modò malitiæ metu. Qui uenatibus gaudet, interrogetur de syluæ ambitu, de ambage lustrorum, de uenationis euentu. Religiosus si adest, da illi referendi copiam, quibus obseruationibus meruerit auxilia deorum, quantus illi ceremoniarum fructus: quia & hoc genus religionis existimant, numinũ beneficia non tacere. Adde, quia uolunt & amicos se numinibus extimari. Si uero & senex præsens est, habes occasionẽ qua plurimum illi contulisse uidearis, si eum interroges, uel quæ ad illum omnino non pertinent. est enim huic ætati loquacitas familiaris. Hæc sciens Homerus, quandam congeriem simul interrogationum Nestori fecit offerri:

ὀδυσ. γ. Νῦν δ' ἐθέλω ἔπος ἄλλο μεταλλῆσαι καὶ ἔρεσθαι
Νέστορ' ἐπεὶ περίοιδε δίκας ἠδὲ φρόνιν ἄλλων.
Τρὶς γάρ δή μιν φασὶν ἀνάξασθαι γένε' ἀνδρῶν.
Ὥστε μοι ἀθανάτοις ἰνδάλλεται εἰσοράασθαι.
Ὦ Νέστορ νηληϊάδη, σὺ δ' ἀληθὲς ἔνισπε,
Πῶς ἔθαν' Ἀτρείδης εὐρυκρείων Ἀγαμέμνων,
Ποῦ Μενέλαος ἔην, τίνα δ' αὐτῷ μήσατ' ὄλεθρον
Αἴγισθος δολόμητις, ἐπεὶ κτάνε πολλὸν ἀρείω,
Ἦ οὐκ ἄργεος ἦεν ἀχαιϊκοῦ, ἀλλά πη ἄλλῃ
Πλάζετ' ἐπ' ἀνθρώπους ὁ δὲ θαρσήσας κατέπεφνε.

Tot loquẽdi semina interrogando congessit, ut pruritũ senectutis expleret. Et Vergilianus Aeneas gratũ se ad omnia præbẽs Euãdro, uarias illi narrandi occasiones ministrat. neque. n. de una re aut altera requirit, sed singula lætus, Exquiritq; auditq; uirũ monumenta priorũ. Et Euander consultationibus captus, scitis quàm multa narrauerit.

De ua-

De uario scommatum genere, & quàm caute his utendum inter conuiuas. *Cap. III.*

HAec dicentem fauor excepit omniũ. sed mox subiecit Auienus: Vos omnes, qui doctorũ doctißimi adestis, orauerim, ut hortatu uestro Eustathius, quæ de scommate paulo antè dixerit, animetur aperire. Omnibus ad hoc prouocãtibus, ille contexuit: Præter categorian, quæ est ψόγος, & præter διαβολὴν, quæ delatio est, sunt alia duo apud Græcos nomina, λοιδορία καὶ σκῶμμα: quibus nec uocabula Latine reperio, nisi forte dicas lœdoriam exprobrationẽ esse ad directam contumeliam. scomma.n. pene dixerim morsum figuratum: quia sæpe fraude, uel urbanitate tegitur, ut aliud sonet, aliud intelligas. nec tamẽ semper ad amaritudinẽ pergit, sed nonnunquam ijs, in quos iacitur, et dulce est. Quod genus maximè uel sapiens, uel alias urbanus exercet, præcipue inter mẽsas, & pocula, ubi facilis est ad iracundiã prouocatio. nã sicut in præcipiti stantẽ uel leuis *flatus impellit, ita uino infusum, uel aspersum, paruus quoq; dolor incitat in furorẽ. Ergo cautius in conuiuio abstinendum scõmate, quod tectam intra se habet iniuriã. tãto enim preßius hærent talia dicta, quàm directæ lœdoriæ, ut hami angulosi, quàm directi mucrones tenacius infiguntur: maximeq; dicta huiusmodi risum præsentibus mouent, quo uelut assensus genere confirmatur iniuria. Est autem lœdoria huiusmodi: Oblitus'ne es, quia salsamẽta uendebas? Scomma autem, quod diximus, sæpe contumeliam esse celatam, tale est: Meminimus quando brachio te emungebas: nam cum res eadem utrobiq; dicta sit, illud tamen lœdoria est, quod aperte obiectum exprobratũq; est: hoc scomma, quod figurate: Octauius, qui natu *Libyus uidebatur,

tactus

Alterũ genus scommatum.

nobilis

Cicero

Ciceroni recitanti ait: Non audio quæ dicis. Ille respondit, Certe solebas bene foratas habere aures. Hoc eo dictũ est, quia Octauius Libys oriundus dicebatur, quibus mos est aurem forare. In eundem Ciceronem Laberius, cum ab eo ad consessum non reciperetur, dicentem, Reciperem te, nisi anguste sederemus, ait ille nimis mordaciter: Atqui solebas duabus sellis sedere, obijciens tanto uiro lubricum fidei. Sed id, quod Cicero dixit, nisi angustè sederemus, scomma est in C. Cæsarem, qui in senatum paßim tam multos admittebat, ut eos quatuordecim gradus capere non possent. Tali ergo genere, quod fœtum contumeliæ est, abstinendum sapienti semper, cæteris in conuiuio est.

Sunt alia scommata minus aspera quasi edentatæ beluæ morsus: *ut Tullius in consulem, qui uno tantũ die consulatum peregit. Solent, inquit, esse flamines diales, modo consules diales habemus. Et in eundẽ, Vigilantißimus est consul noster, qui in cõsulatu suo somnum non uidit. Eidẽq; exprobranti sibi, quod ad eundẽ consulem non uenisset, Veniebã, inquit, sed nox me comprehendit. Hæc & talia sunt, quæ plus urbanitatis, minus amaritudinis habent. ut sunt et illa de nõnullis corporeis uitijs aut parũ, aut nihil gignentia doloris: ut si in caluitiũ cuiusquã dicas, uel in nasũ, seu curuã erectionẽ, seu Socraticam depreßionem. hæc.n. quanto minoris infortunii sunt, tanto lenioris doloris. Contrà oculorũ orbitas non sine ex citatione cõmotionis obiicitur. quippe Antigonus rex Theocritũ Chiũ, de quo iurauerat quod ei parsurus esset, occidit propter scomma ab eodem de se dictum. Cùm enim quasi puniendus ad Antigonum raperetur, solantibus eum amicis, ac spem pollicentibus, quòd omnino clementiã regis experturus esset, cum ad eius oculos ue-

*Ex cap. 2. lib. 2. hunc locum sic restituimus: ut M. Vo tacilius in consulem, qui uno tãtum die cõsulatum peregit. Solebant, &c.

los uenisset, respondit: Ergo impoßibilem mihi dicitis spē salutis. Erat autem Antigonus uno orbatus oculo. *Et inportuna urbanitas, maledicacē luce priuauit.* Nec *negauerim philosophos quoq; incurrisse nonnunquā per indignationem hoc genus scommatis. nam cum regis libertus, ad nouas diuitias nuper erectus, philosophos ad conuiuium congregasset; & irridendo eorum minutulas quæstiones, scire se uelle dixisset, cur ex nigra & alba faba fulmentum unius coloris edatur:* Aridices *philosophus indigne ferens,* Tu *nobis, inquit, absolue, cur de albis & nigris loris similes maculæ gignantur. Sunt scommata, quæ in superficie habent speciem contumeliæ, sed interdū nō tangunt audientes, cū eadē si obnoxio dicantur, exagitent: ut contrà sunt, quæ speciē laudis habent, & personā audientis efficiūt contumeliæ plenam.* De *priore prius dicam:* Lucius Quintus *prætor de prouincia nuper reuerterat, obseruata, quod mireris,* Domitiani *tēporis præturæ maxima castitate. is cum æger aßidēti amico diceret, frigidas se habere manus: renidēs ille ait: Atqui eas de prouincia calidas paulo ante reuocasti.* Risit Quintus, *delectatusq; est, quippe alienißimus à suspicione furtorum. Contrà si hoc diceretur male sibi conscio, & sua furta recolenti, exacerbasset auditū. Critobolū, famosæ pulchritudinis adolescentē, Socrates cum ad comparationē formæ prouocaret, iocabatur, non irridebat. Certè si dicas consummatarum diuitiarū uiro, tibi excito creditores tuos: aut si nimis casto, gratæ sunt tibi meretrices, quia cōtinua eas largitate ditasti: utiq; delectabūtur, sciētes his dictis suā conscientiam nō grauari. Sicut contrà sunt, quæ sub specie laudis exagitant, sicut paulo antè diuisi. nam si timidißimo dixero,* Achilli *uel* Herculi *comparandus es: aut famo-*

Rursū duo scommatū genera.

Prius.

famosæ inquitatis uiro, ego te Aristidi in æquitate præpono: sine dubio uerba laudē sonātia ad notam uituperationis suæ uterq; tracturus est. Eadē scommata eosdē modo iuuare, modo mordere possunt, pro diuersitate præsentiū personarum. sunt.n.quæ si corā amicis obijciantur nobis, libēter audire poßimus. Vxore uero, seu parentibus, magistris'ue præsentibus, dici in nos aliquod scomma nolimus, nisi forte tale sit, quod illorū censura libēter accipiat. Vt si quis adolescentē corā parentibus uel magistris irrideat, quòd insanire poßit continuis uigilijs, lectionibusq; nocturnis: aut uxore præsente, quòd stulte faciat uxoriū se præbendo, nec ullā elegantiā eligēdo formarū. Hæc.n.& in quos dicūtur, et præsentes hilaritate perfundunt. Commendat scomma et conditio dicentis, si in eadem causa sit, ut si alium de paupertate pauper irrideat, si obscure natum natus obscure. nam Tharsius Amphias, cum ex hortulano potens esset, & in amicum quasi degenerem nonnulla dixisset, mox subiecit: Sed & nos de eisdem seminibus sumus, & omnes pariter lætos fecit. Illa uerò scommata directa, letitia eū, in quem dicuntur, infundunt; si uirum fortem uituperes, quasi salutis suæ prodigum, & pro alijs mori uolentē: aut si obieceris liberali, quòd res suas profundat, minus sibi quàm alijs consulendo. Sic & Diogenes Antisthenē Cynicum, magistrum suum, solebat ueluti uituperando laudare. ipse enim aiebat, Mendicum me fecit è diuite; & pro ampla domo, in dolio fecit habitare. Melius autē ista dicebat, quàm si diceret, gratus illi sum, quia ipse me philosophum, & consummatæ uirtutis uirum fecit. Ergo cum unum nomen scommatis sit, diuersi continentur in eo effectus. ideo apud Lacedæmonios inter cætera exactæ uitæ instituta, hoc quoq;

exerci-

exercitij genus à Lycurgo est institutum, ut adolescentes et scommata sine morsu dicere, & ab alijs in se dicta perpeti discerent. Ac si quis eorum in indignationem ob tale dictum prolapsus fuisset, ulterius ei in alterum dicere non licebat. Cum ergo uideas mi Auiene, (instituenda est enim adolescentia tua: quæ ita docilis est, ut discenda præcipiat) cùm uideas, inquam, anceps omne esse scommatum genus, suadeo in conuiuijs, in quibus lætitiæ insidiatur ira, ab eiusmodi dictis facessas, & magis quæstiones conuiuales uel proponas, uel ipse dissoluas. Quod genus ueteres ita ludicrum nõ putarunt, ut & Aristoteles de ipsis aliqua conscripserit, et Pultarchus, & uester Apuleius. nec contemnendum sit, quod tot philosophantium curam meruit.

Cibum simplicem præferendum esse multiplici, ut qui sit digestu facilior. Cap. IIII.

ET Prætextatus, Hoc quæstionũ genus, cũ & senilẽ deceat ætatẽ, cur soli iuueni suadetur? quin agite omnes q adestis hic, apta cõuiuio fabulemur, ne de cibatu tãtũ, sed et siqua de natura corporũ, uel alia, præsente maximè Disario nostro, cuius plurimum ad hoc genus quæstionũ poterit ars et doctrina cõferre: sortiamurq; (si uidetur) ut per ordinẽ unusquisq; proponat quam soluendã existimet quæstionem.* Hic assensi omnes, Prætextato anteloquiũ detulerunt, orantes, ut cum ipse cœpisset, cæteris ex filo cõsultationis eius, interrogandi constituerunt exemplũ. Tum ille, Quæro, inquit, utrum simplex an multiplex cibus digestu facilior sit: quia multos hunc, nõnullos illũ sectãtes uidemus. & est quidem superba ac cõtumax, & ueluti sui ostentatrix cõtinentia: cõtra: amœnam se, & comem appetentia uult uideri. Cùm ergo una censoria sit, delicata altera: sci-

Hinc

Simplex an multiplex cibus sit digestu facilior.

re quidem uelim, quæ seruādæ aptior sit sanitati. Nec lōge petendus assertor est, cū Disarius adsit, qui, quid cōueniat corporibus humanis, nō minus callet, quàm ipsa natura huius fabricæ auctor et nutrix. Dicas ergo uelim, quid de hoc, quod quæritur, medicinæ ratio persuadet. Si me, Disarius inquit, aliquis ex plebe imperitorū de hac quæstione cōsuluisset, quia plebeia ingenia magis exēplis quàm ratione capiuntur: admonuisse illum cōtentus forem institutionis pecudum, quibus si simplex & uniformis cibus sit, multo saniores sunt corporibus humanis: & inter ipsas illæ morbis implicātur, quibus (ut altiles fiant) offæ compositæ, et quibusdam condimentis uariæ farciuntur. Nec dubitaret posthac, cùm aduertisset animalibus simplici cibo utentibus familiarem sanitatem, * ægrescere autem inter illa, quæ saginā cōpo sita uarietate, patiuntur: quia constat id genus alimoniæ non magis copia quàm uarietate crudescere. Fortasse illum attentiorē exemplo altero fecissem, ut cōsideraret, nullū unquam fuisse medicorū circa curas ægrescentiū tam audacis negligentiæ, ut febrienti uarium & non simplicem cibum daret. Adeò constat, quàm facilis digestu sit uniformis alimonia, ut ei uel cū infirma sit natura, sufficiat. Nec tertiū *fuisset exemplum, ita esse uitandam ciborū uarietatem, ut uaria solent uina uitari. Quis n. ambigat, eum, qui diuerso uino utitur, in repentinam ruere ebrietatem, necdum hoc potus copia postulante? Tecum autē Vecti, cui soli perfectionem disciplinarum omniū contigit obtinere, non tam exemplis, quàm ratione tractandum est: quæ, & me tacente, clam te esse non poterat. Cruditates eueniunt aut qualitate succi, in quem cibus uertitur, si non sit aptus humori, qui corpus obtinuit: aut ipsius cibi multitudine, non sufficiente natura

ægrescere autem quæ saginātur, & composita uarietate crudescere.

defuisset

natura ad omnia, quæ congesta sunt, concoquenda. Ac primũ de ſucci qualitate uideamus. Qui ſimplicem cibũ ſumit, facilè quo ſucco eius corpus uel iuuetur, uel grauetur, uſu docente cognoſcit. nec .n. ambigit, cuius cibi qualitate poſſeſſus ſit, cum unũ ſumpſerit. & ita fit, ut noxa, cuius cauſa deprehenſa eſt, facile uitetur. Qui autẽ multiplici cibo alitur, diuerſas patitur qualitates ex diuerſitate ſuccorum: nec cõcordant humores ex materiæ uarietate naſcentes, nec efficiunt liquidum purum'ue ſanguinẽ, in quẽ iecoris miniſterio uertuntur, & in uenas cũ tumultu ſuo tranſeunt. Hinc morborũ ſcaturigo, qui ex repugnãtiũ ſibi humorũ diſcordia naſcũtur. Deinde quia nõ omniũ, quæ eſui ſunt, una natura eſt: nõ omnia ſimul coquũtur; ſed alia celerius, tardius alia. & ita fit, ut digeſtionũ ſequentiũ ordo turbetur. neque.n. cibi, quẽ ſumimus, una digeſtio eſt: ſed ut corpus nutriat, quatuor patitur digeſtiones: quarũ unà omnes, uel ipſi quoq; hebetes ſentiũt, alias occultior ratio deprehẽdit. Quod ut omnibus liqueat, paulò altius mihi cauſa repetẽda eſt. Quatuor ſunt in nobis uirtutes, quæ adminiſtrandã alimoniã receperũt: quarum una dicitur καθεκτικὴ, quæ deorſum trahit cibaria confecta mãdibulis. quid enim tã craſſam materiam per faucium anguſta fulciret, niſi eam uis naturæ occultior hauriret? hauſta uerò non continuo lapſu per omne corpus ſuccedentibus ſibi foraminibus peruiũ ad imum uſque deſcendunt, & talia, qualia accepta ſunt, egeruntur, ſed ſalutare officium digeſtionis expectant. Secundæ hæc cura uirtutis eſt, quam Græci, quia retentatrix eſt, uocant καταδεκτικὴν. Tertia, quia cibum in aliud ex alio mutat, uocatur ἀλλοιωτικὴ. huic obſequũtur omnes, quia ipſa digeſtionibus curat. uentris enim duo

Digeſtiones quatuor.

ſunt orificia: quorum ſuperius erectum recipit deuorata, et in follem uentris recondit: hic eſt ſtomachus, qui paterfamilias dici meruit, quaſi omne animal ſolus gubernans: nā ſi ægreſcat, uita in ancipiti eſt, titubante alimoniæ meatu, cui natura tanquā rationis capaci uelle ac nolle cōtribuit. Inferius uerò demiſſū inteſtinis adiacētibus inſeritur, et inde uia eſt egerēdis. Ergo in uentre fit prima digeſtio, uirtute alloeotica in ſuccum uertente, quicquid acceptū eſt, cuius fæx retrimenta ſunt, quæ per inteſtina inferiore orificio tradēte labuntur, & officio quartæ uirtutis, cui ἀποκριτικῇ nomē eſt, procuratur egeſtio. Ergo poſtquā in ſuccū cibus reformatur, hic iā iecoris cura ſuccedit. Eſt autē iecur cōcretus ſanguis, & ideo habet natiuū calorē, qui cōfectum ſuccum uertit in ſanguinē. & ſicut cibū in ſuccum uerti, prima eſt: ita ſuccum trāſire in ſanguinē, ſecunda digeſtio eſt. Hunc calor iecoris adminiſtratū per uenarum fiſtulas in ſua quæq; mēbra diſpergit, parte, quæ ex digeſtis frigidiſſima eſt, in lienē refuſa, qui ut iecur caloris, ita ipſe frigoris domiciliū eſt. nam ideo omnes dexteræ partes ualidiores ſunt, et debiliores ſiniſtræ, quia has regit calor uiſceris ſui: illæ cōtagione frigoris ſiniſtra obtinentis hebetātur. In uenis autē et arterijs, quæ ſunt receptacula ſanguinis et ſpiritus, tertia fit digeſtio. nam acceptum ſanguinē quodā modo defæcāt, et quod in eo aquoſum eſt, uenæ in ueſicā refundunt: liquidum uero, purumq; et altilē ſanguinē ſingulis totius corporis mēbris miniſtrant. Et ita fit, ut cum cibum ſolus uēter accipiat, eius alimonia diſperſa per uniuerſos mēbrorum meatus, oſſa quoque, & medullas, & ungues nutriat, & capillos. Et hæc eſt quarta digeſtio, quæ in ſingulis membris fit, dum quod unicuiq; membro datum eſt,

ipſi

ipsi membro fit nutrimentum. Nec *tamen huic toties defæcato retrimenta sua desunt, quæ cum membra omnia in sua sunt sanitate, per occultos euanescunt meatus. Siqua uero pars corporis ægrescat, in ipsam quasi infirmiorē ultima illa quæ diximus retrimenta labuntur. et hinc nascuntur causæ morborum, quæ ῥεύματα medicis uocare mos est. si .n. fuerit ultimi succi iusto uberior multitudo, hāc à se repellit pars corporis illa, quæ sanior est; & sine dubio labitur in infirmā, quæ uires non habet repellendi. unde & alieni receptio distendit locum, in quē occiderit, & hic creantur dolores.* Hæc *est ergo triplex causa uel podragæ, uel cuiuslibet ex confluētia morbi. i. multitudo humoris, fortitudo mēbri à se repellentis, & recipientis infirmitas.* Cum *igitur asseruerimus, quatuor in corpore fieri digestiones, quarum altera pēdet ex altera, et si præcedens fuerit impedita, nullus fit sequens effectus: recurramus animo ad illā primā digestionē, quæ in uentre conficitur, & inuenietur quid impedimenti ex multiformi nascatur alimonia. diuersorum enim ciborum diuersa natura est: & sunt qui celerius, sunt qui tardius digeruntur.* Cum *ego prima digestio uertitur in succum, quia non simul accepta omnia uertuntur, quod prius uersum est, dum alia tardius uertuntur, acescit, & hoc sæpe etiam eructando sentimus.* Alia *quoq; quibus tarda digestio est, uelut ligna humida, quæ urgente igne fumū de se creant, sic illa imminente igne naturæ, fumant, dum tardius coquuntur: siquidem nec hoc sensum eructantis euadat.* Cibus *autem simplex non habet controuersam moram, dum in simplicem simul succum uertitur: nec digestio ulla turbatur, dum omnes sibi stata momentorum dimensione succedunt.* Siquis *autem (quia nihil impatientius*

imperitia) rationes has dedignetur audire, extimans non impediri digestionem, nisi sola ciborum multitudine, nec uelit de qualitate tractare: hic quoq; multiformis alimonia deprehenditur causa morborũ. nam pulmentorum uarietas recipit uaria condimenta, quibus gula ultra quàm naturæ necesse est, lacessitur: et fit inde congeries, dum pruritu desiderij amplius uel certè de singulis parua libãtur. hinc Socrates suadere solitus erat, illos cibos, potus'ue uitandos, qui ultra sitim, famem'ue sedandã producunt appetentiã. Denique uel propter hoc edendi uarietas repudietur, quia plena est uoluptatis, à qua strijs, & studiosis cauendũ est. Quid enim tam contrariũ, quàm Virtus, & Voluptas? Sed modũ disputationi facio, ne uidear hoc ipsum, in quo sumus, licet sobrium sit, tamen quia uarium est, accusare conuiuium.

Contrà, cibum multiplicem aptiorem esse, quàm sit simplex. Cap. V.

HAec cum Prætextato, & cæteris prona assensione placuissent, Euangelus exclamauit, Nihil tam indignum toleratu, quàm quod aures nostras Græca lingua captiuas tenet, & uerborum rotunditati assentire cogimur, circumuenti uolubilitate sermonis, qui ad extorquendam fidem agit in audientes tyrannum. & quia his loquendi labyrinthis impares non fatemur, age Vecti hortemur Eustathiũ, ut recepta contrari disputatione, quicquid pro uario cibo dici potest, uelit communicare nobiscum, ut suis telis lingua uiolenta succumbat: & Græcus Græco eripiat hunc plausum, tanquam cornix cornici oculos effodiat. Et Symmachus, rem iucundam Euangele amarius postulasti. audere enim contra tam copiosè & eleganter inuenta, res est quæ habeat utilem uoluptatem, sed non tanquam ingenijs insidian-

insidiantes, et gloriosis tractatibus inuidentes, hoc debemus expetere: nec abnego, potuisse me quoq; tanquã palinodiam canere. est enim rhetorica prælusio, cõmunes locos in utrã uis partem inuentorũ alternatione tractare. Sed quia facilius Græcorũ inuentionibus à Græcis fortè alijs relata respondent, te Eustathi oramus omnes, ut sensa & iuuenta Disarij contrarijs repellẽdo, in integrum restituas exauctoratum conuiuiorũ leporẽ. Ille diu hoc à se officiũ deprecatus, ubi tot impellentium procerũ, quibus obuiandum non erat, hortatui succubuit: Bellum, inquit, duobus mihi amicißimis cogor indicere, Disario, & Continentiæ. sed ab auctoritate uestra, tanquam ab edicto prætoris, impetrata uenia, Gulæ patronum (quia necesse est) profitebor. In primo speciosis magis quàm ueris penes nos Disarius exẽplis, ut docebitur, nostri cepit ingenium. ait enim pecudes uti simplici cibo, & ideo expugnari difficilius earum, quàm hominum sanitatem. sed utrunq; falsum probabo. nã neq; simplex est animalibus mutis alimonia, nec ab illis, quàm à nobis morbi remotiores. Testatur unum, uarietas pratorum quæ depascuntur: quibus herbæ sunt amaræ pariter et dulces: aliæ succum calidum, aliæ frigidum nutrientes, ut nulla culina poßit tã diuersa condire, quàm in herbis natura uariauit. Notus est omnibus Eupolis, inter elegantes habendus ueteris comœdiæ poetas. is in fabula, quæ inscribitur Aeges, inducit capras de cibi sui copia in hæc se uerba iactantes:

Βοσκόμεθα ὕλης ἀπὸ παντοδαπῆς, ἐλάτης
Πρίνου, καμάρου τε πτόρθους ἁπαλοὺς ἀποτρώγουσαι,
Καὶ πρὸς τούτοισιν ἔτ' ἄλλ' οἷον κύτισ' ἠδὲ
Φάσκον εὐώδη, καὶ σμίλακα τὴν πολύφυλλον.
Κότινον, σχῖνον, μελίαν, συκῆν, δρῦν, κιττὸν, * μυρίκην ἐρείκην

Πρόμαλον, ῥάμνον, Φλῶμον, ἀνθερικὸν, κίθον, Φηγὸν, θύμα θύμβραν.

Videtur'ne uobis ciborũ ista simplicitas, ubi tot enumerantur uel arbusta, uel frutices, nõ minus succo diuersa, quã nomine? Quòd autẽ non facilius morbis homines, quàm pecudes, occupentur: Homero teste contẽtus sum, qui pestilentiã refert à pecudibus esse inchoatã: quando morbus antequàm in homines posset irrepere, facilius capitis pecoribus incubuit. Sed & quanta sit mutis animalibus infirmitas, uitæ breuitas indicio est. quod.n. eorum, quibus notitia nobis in usu est, potest annos hominis æquare? nisi recurras forte ad ea, quæ de coruis, atq; cornicibus fabulosa dicuntur: quos tamen uidemus omnibus inhiare cadaueribus, uniuersisq; seminibus insidiari, fructus arborum persequi. nam non minus edacitatis habent, quàm de longæuitate eorum opinio fabulatur. Secundũ (si bene recordor) exẽplũ est, solere medicos ægris simplicem cibum offerre, non uarium: cum hunc offeratis (ut opinor) nõ quasi digestu faciliorem, sed quasi minus appetendum: ut horrore uniformis alimoniæ, edendi desiderium languesceret: quasi multis concoquendis per infirmitatem non sufficiente natura. Ideo si quis ægrescentiũ uel de ipso simplici amplius appetat, subducitis adhuc desideranti. Ideo uobis commẽto tali, non qualitas, sed modus quæritur. Quod autem in edendo, sicut in potando suades uaria uitari, habet latentis captionis insidias, quia nomine similitudinis coloratur. Cæterùm longe alia ciborum ratio est. quis enim unquam edendo plurimum, mente sauciatus est, quod in bibendo contigit? Fartus cibo, stomacho uel uentre grauatur: infusus uino, fit similis insano, opinor, quia crassitudo cibi uno in loco permanens, expectat administra-

nistrationē digestionis, et tunc demum mēbris sensim confectus illabitur: potus ut natura leuior mox altū petit; & cerebrum, quod in uertice locatū est, ferit fumi calētis asperagine. & ideo uaria uina uitantur, ne res, quæ ad possidendū caput repentina est, calore tā diuerso quàm subito cōsilij sedē sauciet. Quod æque in cibi uarietate metuendū nulla similitudo, ratio nulla persuadet. In illa uero disputatione, qua digestionū ordinē & sermone luculento et uario digessisti, illa omnia, quæ de natura humani corporis dicta sunt, & nihil nocent propositæ quæstioni, & eloquenter dicta non abnego. Illi soli non assentior, q̃ succos uarios de ciborum uarietate cōfectos, dicis cōtrarios esse corporibus, cū corpora ipsa de cōtrarijs qualitatibus fabricata sint. ex calido.n. & frigido, de sicco, & humido constamus. Cibus uero simplex cui adest, succū de se unius qualitatis emittit. scimus autem similibus similia nutriri. dic quæso unde aliæ tres qualitates corporis nutrirētur? singula autē ad se similitudinē sui rapere, testis est Empedocles, *qui ait:* ὡς γλυκὺ μὲν γλυκὺ μάρπτε, πικρὸν δ' ἐπὶ πικρὸν ὄρουσε, ὀξὺ δ' ἐπ' ὀξὺ ἔβη, θερβὸν δ' ἐποχεύετο θερμῷ. *Te autem sæpe audio* Hipp. *tui uerba cum admiratione referentem:* εἰ ἓν ἦν ὁ ἄνθρωπος οὐκ ἄν ἤλγεεν, ἀλγεῖ δὲ οὐκ ἄρα ἕν ἐστί. *Ergo si homo non unum, nutriendus est non ex uno. nam &* Deus *omnium fabricator aerē, quo circunfundimur, & cuius spiramus haustu, non simplicem uoluit habere qualitatem, ut aut frigidus sit semper, aut caleat: sed nec cōtinuæ siccitati, nec perpetuo eum addixit humori: quia una nos non poterat qualitate nutrire, de permistis quatuor fabricatos. Ver ergo calidum fecit, & humectum: sicca est æstas, & calida: autumnus siccus, & frigidus: hyems humida pariter, & frigi-*

Ita nunc legimus: ἐν τῷ περὶ φύσιος ἀνθρώπου. ἐγὼ δέ φημι εἰ ἓν ἦν ὁ ἄνθρωπος οὐδέποτ' ἂν ἤλγει ἐνὸς οὐδὲ γὰρ ἦν ὑπὸ τοῦ ἀλγήσειν.

*frigida est. sic & elementa, quæ sunt nostra principia, ex diuersitatibus etiam ipsa constant, et nos nutriunt. est enim ignis calidus, & siccus, aer humectus, & calidus, aqua simi-liter humecta, & frigida, terra frigida pariter, & sicca. Cur ergo nos ad uniformem cibum redigis, cum nihil nec in nobis, nec circa nos, nec in ijs, de quibus sumus, uniforme sit? Quod autē accescere, uel nonnunquam fumare in stomacho cibum, uis aßignare uarietati: ut credamus, pronūcies oportet, aut semper eum, qui uario cibo utitur, hæc pati, aut nunquàm illum pati, qui simplicē sumit. Si uerò & qui mensa fruitur copiosa, hoc uitium sæpe nō sentit, & qui se uno cibo afficit, sæpe sustinet quod accusas: cur hoc uarietati, & non modo edacitati aßignas? nam & de simplici auidus noxam patitur cruditatis, & in uario moderatus digestionis commodo fruitur. At inquies, Ipsa immoderatio ex ciborum uarietate nascitur, titillante gula, & assumenda plura quàm necesse est prouocante. Rursus ad ea, quæ iam dixi, re uoluor: cruditates de modo, non de qualitate prouenire. modum enim seruat, qui sui potens est, * & in mēsa Sicula, uel Asiana. excedit impatiens, etiam si solis oliuis, aut olere uescatur. & tamē ille copiosus, si moderationem tenuit, sanitatis compos est, cōtrà: insanus fit ille, cui merus salcibus est, si hoc ipsum uoraciter inuaserit Postremò, si in his, quæ sumimus, uarietatem noxiam putas, cur potionum remedia, quæ per os humanis uisceribus infunditis, ex tam contrarijs, ac sibi repugnantibus mista componitis? Succo papaueris admiscetis euphorbium, mandragoram, aliasq; herbas *conclamati frigoris pipere temperatis. sed nec monstrosis carnibus abstinetis, inserentes poculis testiculos castorum, & uenenata corpora uiperarum, quibus admiscetis quic-*

etiam

Conclamatum frigus, pro maximo, & prope mortifero.

quicquid nutrit India, quicquid deuehitur herbarum, quibus Creta generosa est. Cum ergo ad custodiam uitæ hoc faciant remedia, quod cibus: siquidem illa eam reuocent, iste contineat, cur illis prouidere uarietatem laboras, isti squalorem uniformitatis adijcis? Post omnia in uoluptatem cēsura cothurnati sermonis inuectus es, tanquā uoluptas uirtuti semper inimica sit: & non, cū in luxum, spreta mediocritate prolapsa est. quid enim agit ipse *seruus, non edēdo nisi cogente fame, nec potādo præter sitim, nisi ut de utroq; capiat uoluptatem? Ergo uoluptas non mox nomine ipso infamis est, sed fit modo utendi uel honesta, uel arguenda. Parū est, si accusata sit, & nō etiā laudetur uoluptas. nam cibus, qui cum uoluptate sumitur, desiderio tractus, in uentrē reconditur, patula expectatione rapientem: & dū animosè fruitur, mox eum concoquit. quod non ex æquo cibis euenit, quos nulla sui dulcedo commēdat. Quid ergo accusas uarietatē, quasi gulæ irritamentū, cū salus sit hominis uigere appetentiā, qua deficiente languescit, & periculo fit propior? nam sicut in mari gubernatores uento suo, etiam si nimius sit, contrahendo in minorem modum uela præteruolant, & flatum, cum maior est, coercent; sopitum uero excitare non possunt: ita & appetentia cum titillatur, & crescit, rationis gubernaculo tēperatur: si semel ceciderit, animal extinguitur. Si ergo cibo uiuimus, & cibum appetentia sola cōmendat. elaborandum nobis est, commento uarietatis, ut hæc semper prouocetur, cū præsto sit ratio, quæ intra moderationis suæ terminos temperetur. Memineritis tamē lepido me conuiuio adesse, non anxio. nec si admitto uarietatem, ut luxum probem, ubi quæruntur æstiuæ niues, & hybernæ rosæ, & dum magis ostentui, quam usui seruitur,

*sui

tur, syluarum secretum omne lustratur, & peregrina maria solicitantur. ita enim fit, ut etiam si sanitatem sumentium mediocritas obseruata non sauciet, ipse tamen luxus morum sit ægritudo. His fauorabiliter exceptis, Disarius, Obsecutus es, inquit, Eustathi dialecticæ, ego medicinæ. qui uolet eligere sequenda, usum consulat; &, quid sit utilius sanitati, experientia docebit.

Vinum natura frigidum potius uideri, quàm calidum: & cur raro fœminæ, senes cito inebrientur. Cap. VI.

POst hæc Flauianus, Et alios quidē medicos idē dicētes semper audiui, uinū inter calida cēsendū. sed et nunc Eustathius cum causas ebrietatis attingeret, prædicabat uini calorē. mihi autē sæpe hoc mecum reputanti, uisa est uini natura frigori propior, quā calori. & in medium profero, quibus ad hoc existimandum trahor; ut uestrum sit de mea existimatione iudicium. Vinū (quātū mea fert opinio) sicut natura frigidum est, ita capax uel ēt appetens caloris fit, cum calidis fuerit admotum. nā & ferrum cū tactu sit frigidum, ψυχρὸν δ' ἕλε χαλκὸν ὀδοῦσι: si tamē solē pertulerit, concalescit, et calor aduena natiuū frigus expellit. Hoc utrum ita esse ratio persuadeat, requiramus. Vinum, quod aut potu interioribus conciliatur, aut fotu, ut superficiē curet, adhibetur, cū infunditur cuti: quin frigidū sit, nec medici inficias eunt. calidū tamen in interioribus prædicant, cum non tale descendat, sed admistū calidis concalescat. Certe respondeant uolo, cur stomacho in lassitudinē degenerāti, ad instaurandas constrictione uires offerant ægrescenti uinum, nisi frigore suo lassata cogeret, & colligeret dissoluta? & cum lasso (ut dixi) stomacho nil adhibeat calidū, ne crescat ulterius lassitudo, à uini potu non prohibent, dese-

Vinum natura frigidum.

defectum in robur hac curatione mutantes. Dabo aliud *indicium accidentis magis uino, quā ingenti caloris. nā siquis aconitum nesciens hauserit: non nego haustu eum meri plurimi scelere curari. infusum enim uisceribus trahit ad se calorem, & ueneno frigido quasi calidum iā repugnat. si uero aconitum ipsum cum uino tritum potui datū sit, hauriētem nulla curatio à morte defendit. tunc enim uinum natura frigidum admistione sui frigus auxit ueneni: nec in interioribus iam calescit, quia non liberum, sed admistum alij, imò in aliud uersum descendit in uiscera.* Sed *& sudore nimio uel laxato uētre defessis uinū ingeritur, ut in utroq; morbo cōstringat meatus.* I*nsomnē medici frigidis oblinūt, modo papaueris succo, modo mandragora, uel similibus, in quibus est & uinū. nam uino somnus reduci solet, quod nō nisi ingentis frigoris testimonium est.* Deinde omnia *calida uenerē prouocant, & semen excitant, & generationi fauent. hausto autem mero plurimo, fiunt uiri ad coitum pigriores. sed nec idoneum conceptioni ferunt: quia uini nimietas, ut frigidi, facit semen exile uel debile.* Hoc *uero uel manifestißimam existimationis meæ habet assertionē, quòd quæcunq; nimium algentibus, eadē contingunt ebrijs. fiunt enim tremuli, pallidi, graues; & saltu tumultuantis spiritus artus suos, & membra quatiuntur. idem corporis torpor ambobus, eadem linguæ titubatio.* Multis *etiam morbus ille, quem* παράλυσιν Græci *uocant, sic nimio uino, ut multo algore contingit.* Re*spice etiam quæ genera curationum adhibeantur ebrijs.* N*on'ne cubare sub multis operimentis iubentur, ut extinctus calor refoueatur? non'ne & ad calida lauacra ducuntur? non'ne illis unctionum tempore calor corporis excitatur? Postremò, q fiunt crebro ebrij,*

cito

cito senescunt. Alij ante tempus cõpetentis ætatis uel caluitio, uel canitie insigniuntur, quæ non nisi inopia caloris eueniunt. Quid aceto frigidius, quod culpatũ uinum est? solum.n.hoc ex omnibus humoribus crescentem flammam uiolenter extinguit, dum per frigus suum calorem uincit elementi. Nec hoc prætereo, quòd ex fructibus arborum illi sunt frigidiores, quorũ succus imitatur uini saporem: ut mala seu simplicia, seu granata, seu cydonia, quæ cotonea uocat Cato *Hoc ideo dixerim, quod me sæpe mouit, & exercuit, mecum disputantem: quia in medium proferre uolui, quid de uino extimauerim sentiendum. Cæterũ consultationem mihi debitam non omitto. te.n.* Disari *conuenio, ut quod quærendum mihi occurrit, absoluas. Legisse apud Græcum philosophum memini (ni fallor, ille* Aristoteles *fuit) in libro, quem de* Ebrietate *cõposuit,* Mulieres *raro in ebrietatem cadere, crebro senes. nec causam uel huius frequentiæ, uel illius raritatis adiecit. & qa ad naturam corporũ tota hæc quæstio pertinet, quã nosse & industriæ tuæ, et professionis officiũ est: uolo te causas rei, quam ille sententiæ loco dixit, si tamen philosopho assentiris, aperire.* Tum ille, Recte *et hoc* Aristoteles*, ut cætera: nec possũ nõ assentiri uiro, cuius inuentis nec ipsa natura dissentit.* Mulieres*, inquit, raro inebriantur, crebro senes.* Rationis *plena gemina ista sentẽtia, et altera pendet ex altera nam cũ dicerimus quid mulieres ab ebrietate defendat: iam tenemus, quid senes ad hoc frequenter impellat. contrariam enim naturã sortita sunt muliebre corpus, & corpus senile.* Mulier *humectissimo est corpore. docet hoc & læuitas cutis, & splendor: docent præcipuè assiduæ purgationes, superfluo exonerantes corpus humore. cum ergo epotum uinum in tam largum*

Mulieres cur rarius inebrientur.

gum ceciderit humorem, uim suam perdit, & fit dilutius: nec facile cerebri sedem ferit, fortitudine eius extincta. Sed et haec ratio iuuat sententiae ueritatem, quòd muliebre corpus crebris purgationibus deputatum, pluribus consertum foraminibus, ut pateat in meatus, & uias praebeat humori in egestionis exitum confluenti. Per haec foramina uapor uini celeriter euanescit. Contrà senibus siccum corpus est: quod probat asperitas, & squalor cutis. unde & haec aetas ad fletum fit difficilior, quod est indicium siccitatis. Intra hos uinum nec patitur contrarietatem repugnantis humoris, & integra ui sua adhaeret corpori arido, & mox loca tenet, quae sapere homini ministrant. Dura quoq; esse senum corpora, nulla dubitatio est: & ideo etiam ipsi naturales meatus in membris durioribus obserantur; et hausto uino, exhalatio nulla cōtingit; sed totum ad ipsam sedem mentis ascendit. Hinc fit, ut & sani senes malis ebriorum laborent, tremore membrorum, linguae titubantia, abundantia loquendi, iracundiae concitatione: quibus tam subiacent iuuenes ebrij, quàm senes sobrij. Si ergo leuem pertulerint impulsum uini, non accipiunt haec mala, sed incitant, quibus aetatis ratione iam capti sunt.

Senes cur facile inebrientur.

Titubātia, primae inflexionis.

Foeminis frigidior ne sit natura, quàm uiris, an calidior: & cur mustum non inebriet. Cap. VII.

PRobata omnibus Disarij disputatione, subiecit Symmachus: Ut spectata est tota ratio, quam de muliebris ebrietatis raritate Disarius inuenit: ita unū ab eo praetermissum est, nimio frigore, quod in earum corpore est, frigescere haustum uinum, & ita debilitari, ut uis eius, quae elanguit, nullum calorem poßit, de quo nascitur ebrietas, excitare. Adhaec Horus, Tu uero Symmache frustra opinaris

Mulieres frigidae.

Mulierum naturã calidiorem esse quàm sit uirorum: contrà frigidiorem mulierum, quàm uirorũ sit.

naris frigidam mulierum esse naturam, quam ego calidiorem uirili, si tibi uolenti erit, facilè probabo. Humor *naturalis in corpore, quãdo ætas transiit pueritiam, fit durior, & acuitur in pilos. ideo tunc & pubes, & genæ, & aliæ partes corporis uestiuntur. sed in muliebri corpore hũc humorẽ calore siccante fit inopia pilorum: et ideo in corpore sexus huius manet continuus splendor, et læuitas.* Est *et hoc in illis indicium caloris, abundantia sanguinis, cuius natura feruor est: qui ne urat corpus si insidat, crebra purgatione subtrahitur.* Quis *ergo dicat frigidas, quas nemo potest negare plenas caloris, quia sanguinis plenæ sunt?* Deinde *licet urendi corpora defunctorum usus nostro seculo nullus sit: lectio tamen docet, eo tempore, quo igni dari honor mortuis habebatur, si quando usu uenisset, ut plura corpora simul incenderentur, solitos fuisse funerum ministros denis uirorum corporibus adijcere singula muliebria: & unius adiutu, quasi natura flammei: & ideo celeriter ardentis, cætera flagrabant. ita nec ueteribus calor mulierũ habebatur incognitus.* Nec *hoc tacebo, quòd cum calor semper generationis causa sit: fœminæ ideo celerius, quàm pueri, fiunt idoneæ ad generandum, quia calent amplius. nam & secundum iura publica duodecimus annus in fœmina, & quartusdecimus in puero definiuit pubertatis ætatẽ.* Quid *plura? nonne uidemus mulieres, quando nimiũ frigus est, mediocri ueste cõtentas, nec ita operimẽtis plurimis inuolutas, ut uiri solent, scilicet naturali calore, cõtra frigus, quod aer ingerit, repugnãte?* Ad *hæc renidens* Symmachus, Bene, *inquit,* Horus *noster tentat uideri orator ex* Cynico, *qui in contrarium uertit sensus, quibus potest muliebris corporis frigus probari. nam quòd pilis, ut uiri, non obsidentur, inopia*

pia

pia caloris est. calor est enim, qui pilos creat. unde & eunuchis desunt, quorum naturam nullus negauerit frigidiorē uiris. Sed & in corpore humano illæ partes maximè uestiũtur, quibus amplius inest caloris ut barbã in genis propter euaporationē caloris, et inguina propter geminũ calorem. Læue autē est mulierũ corpus, quasi naturali frigore densetur. comitatur. n. algorē dēsitas, læuitas dēsitatē. Quòd uerò sæpe purgãtur, nõ multi, sed uitiosi humoris indiciũ est. indigestũ est. n. & crudũ quod egeritur, et quasi infirmũ effluit: nec habet sedē, sed natura quasi noxiũ, et magis frigidũ pellitur. Quod maximè probatur, quia mulieribus, cum purgantur, etiam algere contingit. unde intelligitur frigidum esse, quod effluit, & ideo in uiuo corpore nõ manere, quasi inopia caloris extinctum. Quòd muliebre corpus iuuabat ardentes uiros; non caloris erat, sed pinguis carnis, & oleo similioris, quod non in illis contingeret ex calore. Quod cito admouentur generationi; non nimij caloris, sed naturæ infirmioris est: ut exilia poma celerius maturescunt, robusta serius. Sed si uis intelligere in generatione ueram rationē caloris: considera uiros longe diutius perseuerare in generando, quàm mulieres in pariendo. Et hæc tibi sit indubitata probatio in utroq; sexu uel frigoris, uel caloris. nam uis eadem in frigidiore corpore celerius extinguitur, in calidiore diutius perseuerat. Quod frigus aeris tolerabilibus uiris ferunt, facit hoc frigus suum. similibus enim similia gaudent. Ideo ne corpus earum frigus horreat, facit consuetudo naturæ, quam sortitæ sunt frigidiorem.

Sed de his singuli, ut, uolunt, iudicent: ego uero ad sortem consulendi uenio: & quod scitu dignum extimo, ab eodem Disario quæro, & mihi usq; ad effectum nimio ami-

co, & cùm in cæteris, tum in his optimè docto. Nuper in Tusculano meo fui, cum uindemiales fructus pro annua solemnitate legerentur. Erat uidere permistos rusticis seruos haurire uel de expresso, uel de spōte fluente mustū, nec tamen ebrietate capi. Quod in illis præcipuè admirabar, quos impelli ad insaniā paruo uino nouerā. Quæro quæ ratio de musto ebrietatē aut tardam fieri faciat, aut nullam.

Mustū cur nō inebriet. Ad hæc Disarius: Omne, quod dulce est, citò satiat, nec diuturnam desiderij sui fidem tenet: sed in locum satietatis succedit horror. In musto autem sola dulcedo est, suauitas nulla. nam uinum cum in infantia est, dulce: cum pubescit, magis suaue quàm dulce est. Esse autem harum duarum rerum distantiam, certe Homerus testis est, qui ait:

Odyss. 15. Μαῖ ἄγε δή μοι οἶνον ἐν ἀμφιφορεῦσιν ἄφυσσον.
Ἡδύν. & alibi,

ὀδυσ. ω. Καίεο δ' ἔν τ' ἐσθῆτι θεῶν καὶ ἀλείφατι πολλῷ
Καὶ μέλιτι γλυκερῷ.

Vocat enim mel dulce, & uinum suaue. Mustum igitur, cum necdum suaue est, sed tantummodo dulce, horrore quodam tantum sumi de se non patitur, quantum sufficiat ebrietati. Addo aliud, naturali ratione ebrietati dulcedinem repugnare: adeo, ut medici eos, qui usq; ad periculum uino distenduntur plurimo, cogant uomere: & post uomitum contra fumum uini, qui remansit in uenis, panem offerunt melle illitum: & ita hominem ab ebrietatis malo dulcedo defendit. Ideo ergo non inebriat mustum, in quo est sola dulcedo. Sed & hoc idonea ratione *descendit, quòd mu-

defendit

stum graue est, & flatus, & aquæ permistione, & pondere suo citò in intestina delabitur, ac profluit, nec manet in locis obnoxijs ebrietati. Delapsum uero relinquit sine du-

bio

bio in homine ambas qualitates naturæ suæ: quarum altera in flatu, altera in aquæ substantia est. Sed flatus quidē, quasi æquè ponderosus, in ima delabitur: aquæ uero qualitas nō solū ipsa non impellit in insaniā; sed & si qua uinalis fortitudo in homine resedit, hanc diluit, et extinguit. Inesse autē aquam musto uel hinc docetur, quòd cum in uetustatem procedit, fit mēsura minus, sed acrius fortitudine: quia exhalata aqua, qua molliebatur, remanet uini sola natura cū fortitudine sua libera, nulla diluti humoris permistione mollita.

De facilitate uel difficultate digestionis quorundā ciborū, deq; alijs quibusdam quæstiunculis oppido quàm argutis. Cap. VIII.

Post hæc Furius Albinus: Ego quoq; pro uirili portione Disarium nostrum inexercitum non relinquo. Dicas quæso, quæ causa difficile digestu facit insitium: quod ab insectione insitium dictum (amißione enim literæ, postea, quod nunc habet nomen, obtinuit) cum multum in eo digestionem futuram iuuerit trituratam diligens, & quicquid graue erat carnis absumpserit, consummationēq; eius multa ex parte confecerit. Et Disarius, Inde hoc genus cibi difficile digeritur, unde putas ei digestionem antè prouisam. Leuitas enim, quam tritura præstitit, facit ut innatet udo cibo, quem in medio uentris inuenerit: nec adhæreat cuti uentris, de cuius calore digestio promouetur, sic & mox tritum atque firmatum, cum in aquam conijcitur, natat. Ex quo intelligitur, quod idem faciens in uentris humore, subducit se digestionis neceßitati; & tam serò illic coquitur, quàm tardius conficiuntur, quæ uapore aquæ, quàm quæ igne soluuntur. Deinde dum instantius teritur, multus ei flatus inuoluitur, qui prius in uentre consumendus est, ut tum demum conficiatur quod remansit

Insitiū cur difficile digestu sit.

auco

de carne iā liberum. Hoc quoq; scire *habeo, Furius inquit, quæ faciat causa nonnullos carnes ualidiores facilius digerere, quàm tenues. nā cum cito coquant offas bubulas, in asperis piscibus concoquendis laborant. In his Disarius ait: Huius rei auctor est nimia in homine uis caloris: quæ si idoneam materiam suscipit, libere congreditur, & cito eā in concertatione consumit: leuem modò præterit, ut latentem, modo in cinerem potius, quàm in succum, uertit: ut ingentia robora in carbonum frusta lucētia igne uertuntur: paleæ si in ignem ceciderint, mox solum de eis cinerem restat uideri. Habes & hoc exemplum non dissonum, quòd potentior mola ampliora grana confringit, integra illa, quæ sunt minutiora, transmittit. Vento nimio abies, aut quercus auellitur: cannam nulla facile frangit procella. Cūq; Furius delectatus enarrantis ingenio, plura uellet interrogare: Cecinna se Albinus obiecit: Mihi quoq; desideriū est habendi pauxisper negotij cum tā facunda Disarij doctrina. Dic oro te, inquit, quæ facit causa, ut sinapi & piper, si apposita cuti fuerint, excitent uulnus, & loca perforent: deuorata uero nullam uentris corpori inferant læsionē. Et Disarius, Species, inquit, & acres et calidæ superficiē, cui apponuntur, exulcerant: quia integra uirtute sua sine alterius rei admistione utuntur ad noxiā. Sed si in uentrē recepta sint, soluitur uis earum uētralis humoris alluuione, qua fiunt dilutiores. deinde prius uertuntur in succum uentris calore, quàm ut integra possint nocere. Cæcinna subiecit: Dum de calore loquimur, admoneor rei, quam semper quæsitu dignam putaui: Cur in Aegypto, quæ regionum aliarū calidissima est, uinum non calida, sed pene dixerim frigida uirtute nascatur. Ad hoc Disarius, Vsu tibi, Albine, cōpertum est, aquas,

Carnes ualidiores quare aliquando facilius digerantur quā tenues.

Sinapi & piper cur apposita cuti uulnus excitent, deuorata non lædunt.

quæ

quæ uel de altis puteis, uel de fontibus hauriuntur, fumare hyeme, æstate frigescere. Quod fit non alia de causa, nisi quòd aere, qui nobis circunfusus est, propter tẽporis ratione calente, frigus in terrarũ ima demergitur, et aquas inficit, quarũ in imo est scaturigo. Et contrà cùm hyemẽ aer præfert, calor in interiora demergens, aquis in imo nascẽti bus dat uaporẽ. Quod ergo ubiq; alternatur, uarietate tẽporis, hoc in Aegypto semper est, cuius aer semper est in calore. frigus.n.ima petẽs, uitiũ radicibus inuoluitur, & talẽ dat qualitatem succo inde nascenti. Ideo regionis calidæ uina calore caruerunt. Tractatus noster, Albinus inquit semel ingressus calorem, non facile aliò digreditur. Dicas ergo uolo, cur qui in aquam descendit calidam, si se nõ mouerit, minus uritur: sed si agitatu suo aquam mouerit, maiorem sentit calorem: & toties aqua urit amplius, quoties nouus ei motus accesserit. Et Disarius, Calida, inquit, quæ adhæserit nostro corpori, mox præbet tactum sui mansuetiorem, uel quia cuti assueuit, uel quia frigus accepit à nobis. Motus uero aquam nouam corpori applicat: & cessante assuetudine, de qua paulo ante diximus, semper nouitas auget sensum caloris. Cur ergo, Albinus ait, æstate cũ aer calidus flabro mouetur, non calorem, sed frigus acquirit? eadẽ enim ratione & in hoc feruorem deberet motus augere. Non eadem ratio est, Disarius inquit, in aquæ, & aeris calore. illa enim corporis solidioris est: & crassa materies, cum mouetur, integra ui sua superficiẽ, cui admouetur, inuadit: aer motu in uentum soluitur, & liquidior se factus agitatu, flatus efficitur. Porro ut flatus illud remouet, quod circũfusum nobis erat: erat autẽ circa nos calor. Remoto igitur per flatũ calore, restat ut aduenam sensum frigoris præstet agitatus.

Cur uina frigida in Aegypto.

Aqua calida cur mota fiat calidior.

Aestate cur flabro frigidior acquiratur.

Cur se in orbem rotantes patiantur uertiginem capitis: & quomodo cerebrum ipsum sensus expers, sensus tamen in cæteris membris gubernet: inibique obiter quæ partes humani corporis sensu careant. Cap. IX.

Rotantes se in orbē, cur uertiginem patiuntur.

INterpellat Euāgelus pergentē cōsultationē. et, Exercebo, inquit, Disariū nostrū, si tamē minutis illis suis, et rotantibus responsionibus satisfaciet consulenti. Dic Disari, cur qui ita se uertunt, ut sæpe in orbē rotētur, & uertiginē capitis, et obscuritatē patiūtur oculorū: postremò si perseuerauerint, ruūt, cū nullus alius motus corporis hanc ingerat necessitatē? Ad hæc Disarius, Septē, inquit, corporei motus sunt. aut n. accedit priorsum, aut retrorsum recedit, aut in dexterā leuā'ue diuertitur, aut sursum promouetur, aut deorsū, aut orbiculatim rotatur. Ex ijs septē motibus, unus tātū in diuinis corporibus inuenitur, sphæralem dico, quo mouetur cœlū, quo sidera, quo cætera mouētur elemēta. Terrenis animalibus illi sex præcipuè familiares sunt, sed non nunquam adhibetur & septimus. sed sex illi ut directi, ita & innoxij. Septimus. i. qui gyros efficit, crebro conuersu turbat, & humoribus capitis inuoluit spiramentum: quod animā crebro quasi omnes sensus corporis gubernanti, ministrat. Hoc est autē spiramentū, quod ambiens cerebrum, singulis uim suā sensibus præstat, hoc est, quod neruis, & musculis corporis fortitudinē præbet. Ergo uertigine turbatū, & simul agitatis humoribus oppressum lāguescit, & ministerium suū deserit. Inde fit ijs, qui raptantur in gyros, hebetior auditus, uisus obscurior. Postremò neruis, & musculis nullā ab eo uirtutem, quasi deficiente, sumentibus, totum corpus, quod ijs sustinetur, & in robur erigitur, desertum tam fulcimentis suis labitur in ruinam. Sed contra hæc omnia, consuetudo, quā secundum naturam pronunciauit

uit usus, illos iuuat, qui in tali motu sæpe uersantur. spiramentum enim cerebri, quod paulo ante diximus, assuetum rei iã non sibi nouæ, nõ pauescit hunc motũ, nec ministeria sua deserit. Ideo cõsuetis etiam iste agitatus innoxius est. Et Euãgelus, Irretitum te iam Disari teneo, & si uere opinor, nusquã hodie effugies. & alios enim in arte tibi socios, & ipsum te audiui sæpe dicentem, cerebro non esse sensum; sed ut ossa, ut dentes, ut capillos, ita & cerebrum esse sine sensu Verum'ne est hæc uos dicere solitos? an ut falsum refelles Disari? Verum, ait ille. Euangelus, Ecce iam clausus es. ut enim concedã tibi præter capillos, in homine aliquid esse sine sensu, quod non facile persuasu est, tamẽ cur sensus omnes paulo ante dixisti à cerebro ministrari, cũ cerebro nõ inesse sensum ipse fatearis? potest'ne excusari huius contrarietatis *ausum, uel uestri oris nota uolubilitas? Et Disarius renidens, Retia, quibus me irretitum tenes, nimis rara sunt, nimis patula. ecce me Euangele sine nisu inde exẽptum uidebis. Opus naturæ est, ut sensum uel nimium sicca, uel nimium humecta non capiant. ossa, dentes cum unguibus, & capillis nimia siccitate ita densata sunt, ut penetrabilia non sint effectui animæ, quæ sensum ministrat. Adeps, medulla, et cerebrũ ita in humore, atq; mollitie sunt, ut eundem effectũ animæ, quem siccitas nõ recipit, mollities ista non teneat. ideo tam dentibus, unguibus, ossibus, & capillis, quàm adipi, medullis, & cerebro sensus inesse non potuit. & sicut sectio capillorum nihil doloris ingerit: ita si secetur uel dens, uel os, seu adeps, seu cerebrum, seu medulla; aberit omnis sensus doloris. Sed uidemus, inquies; tormentis affici, quibus secantur ossa, torqueri homines & dolore dentium. Hoc uerum quis abneget? sed ut os se-

Dentes, ossa, & alia quædam in homine sensu carentia.

Ausum pro audacia

cetur, omentum quod impositum est ossi, cruciatum, dum sectionem patitur, importat. Quod cum medici manus transit, os iã cum medulla, quam continet, habet indolentiam, sectioni similem capillorum. Et *cum dentium dolor est: nõ os dentis in sensu est, sed caro, quæ continet dentem. nam & unguis quantus extra carnem crescendo pergit, sine sensu secatur: qui carni adhæret, iã facit, si secetur, dolorem, nõ suo, sed sedis suæ corpore. sicut capillus dũ superior secatur, nescit dolorẽ: si auellatur, sensum accipit à carne, quã deserit.* Et *cerebrum, quo tactu sui hominem uel torquet, uel frequenter interimit, nõ suo sensu, sed uestitus sui. i. omenti, hunc importat dolorem.* Ergo *diximus quæ in homine sine sensu sint, & quæ hoc causa faciat, indicatum est.* Reliqua *pars debiti mei de eo est, cur cerebrum, cum sensum non habeat, sensus gubernet. sed de hoc quoq; tẽtabo, si potero esse soluendo.* Sensus, *de quibus loquimur, quinque sunt, uisus, auditus, odoratus, gustus & tactus. hi aut in corpore sunt, aut circa corpus; solisq; sunt caducis corporibus familiares. nulli enim diuino corpori sensus inest. anima uero omni corpore, uel si diuinum sit, ipsa diuinior est.* Ergo *si dignitas diuinorum corporum, sensum dedignatur, quasi aptum caducis: multo magis anima maioris est maiestatis, quàm ut sensu egeat.* Vt *autem homo constet, & uiuum animal sit, anima præstat, quæ corpus illuminat.* Porrò *illuminat inhabitando, & habitatio eius in cerebro est.*

Cerebrum sensu carẽs, quomodo corporis sensus gubernet.

*Et *sphæralis enim natura, & ad nos de alto ueniens, partem in homine altã, & sphæralem tenuit, & quæ sensu careat, qui non est animæ necessarius. sed quia necessarius animali est, locat in cauernis cerebri spiramentum de effectibus suis: cuius spiramenti natura hæc est, ut sensus & ingerat*

Ex *sphærali enim natura*

rat, et gubernet. De his ergo cauernis, quas uentres cerebri nostra uocauit antiquitas, nascũtur neruorum septem συζυγίαι: cui re nomen quod ipse uoles Latinũ facito. nos.n. συζυγίαν neruorum uocamus, cum bini nerui pariter emergunt, & in locũ certũ desinunt. Septẽ igitur neruorum συζυγίαι de cerebri uentre nascentes, uicẽ implent fistularũ, spiramentum sensificum ad sua quæq; loca naturali lege ducentes: ut sensum uicinis, & longe positis mẽbris animalis infundant. Prima igitur συζυγία neruorũ taliũ petit oculos, & dat illis agnitionẽ specierum, & discretionem colorum. Secunda in aures se diffundit, per quã eis innascitur notitia sonorum. Tertia naribus inseritur, uim ministrans odorandi. Quarta palatum tenet, per quod de gustibus iudicatur. Quinta ui sua corpus omne implet. omnis.n pars corporis mollia & aspera, frigida & calida discernit. Sexta de cerebro means stomachum petit, cui maximè sensus est necessarius, ut quæ desunt appetat, superflua respuat, & in homine sobrio se ipse moderetur. Septima συζυγία neruorum infundit sensum spinali medullæ, quæ hoc est animali, quod est naui carina. Et adeò usu, aut dignitate præcipua est, ut longum cerebrum à medicis sit uocata. Ex hac deniq;, ut ex cerebro, diuersi nascuntur meatus, uirtutẽ tribus animæ propositis ministrantes. Tria sunt enim, quæ ex animæ prouidentia accipit corpus animalis: ut uiuat, ut decore uiuat, & ut immortalitas illi successione quæratur. His tribus propositis, ut dixi, animæ per spinalem medullam præbetur effectus. nam cordi, & iecori, & spirandi ministerijs, quæ omnia ad uiuendum pertinent, uires ex spinalibus, quos diximus, meatibus ministrantur. Neruis etiam manuum, pedum, aliarum'ue partium, per quas de-

core uiuitur, uirtus inde præstatur. Et ut ex his successio procuretur, nerui ex eadem spinali medulla pudendis, & matrici, ut suum opus impleant, ministrantur. Ita nulla in homine pars corporis sine spiramento, quod in uentre cerebri locatum est, & sine spinalis medullæ beneficio constat. Sic ergo fit, ut cum ipsum cerebrum sensu careat, sensus tamen à cerebro in omne corpus proficiscatur. Euge Græculus noster, Euangelus ait, tā plane nobis ostendit res* operto tu naturæ tectas, ut quicquid sermone descripsit, oculis uidere uideamur. Sed Eustathio iam cedo, cui præripui consulēdi locum. Eustathius, Modo uel uir omnium disertissimus Eusebius, uel quicunq; uolent alij, ad exercitium consultationis accedant: Nos postea liberiore otio congrediemur.

Qui fiat, ut caluitium pariter atque canities, anteriores capitis partes primum inuadant: deinde cur fœminis atque eunuchis uox sit, quàm uiris, exilior. Cap. X.

Canities et caluitium cur priorem capitis partem principio occupēt.

ERgo, ait Eusebius, habendus mihi sermo est, Disari, tecū de ætate, cuius ianuam iam pene ambo pulsamus. Homerus cum senes πολιοκροτάφους uocàt, quæro utrum ex parte poetico more totū caput significare uelit, an ex aliqua ratione canos huic præcipuè parti capitis assignet? Et Disarius, Et hoc diuinus ille uates prudenter, ut cætera. nam pars anterior capitis humidior occipitio est, & inde crebro solet incipere canities. Et si pars anterior, ait ille, humidior est, cur caluitium patitur; quod non nisi siccitate contingit? Opportuna, inquit Disarius, obiectio: sed ratio non obscura est. partes enim priores capitis fecit natura rariores, ut quicquid superflui aut fumei flatus circa cerebrum fuerit, euanescat per plures meatus: unde uidemus in siccis defunctorum capitibus uelut quasdā

suturas, quibus hemisphæria, ut ita dixerim, capitis illigâtur. quibus igitur illi meatus fuerint ampliores, humorē siccitate mutant: et ideo tardius canescunt: sed nō caluitio carent. Si ergo siccitas caluos efficit, ut posteriora capitis sicciora esse dixisti: cur caluum occipitiū nūquā uidemus? Ille respondit: Siccitas occipitij non ex uitio, sed ex natura est. ideo omnibus sicca sunt occipitia. Ex illa autē siccitate caluitium nascitur, quæ per malam temperiem, quā Græci δυσκρασίαν uocare solent, contingit. unde capillo crispi, quia ita temperati sunt, ut capite sicciore sint, tarde canescunt, cito in caluitium transeunt. Contrà, qui capillo sunt rariore, non eo facile nudâtur, nutriētē humore quod φλέγμα uocitatur, sed fit illis cita canities. nam ideo albi sunt cani, quia colorem humoris, quo nutriuntur, imitantur. Si ergo senibus abundantia humoris capillos in canitiem tingit, cur senecta opinionem exactæ siccitatis accepit? Quia senecta, ille inquit, extincto per uetustatem naturali calore, fit frigida, & ex illo frigore gelidi, et superflui nascuntur humores. Cæterum liquor uitalis longæuitate siccatus est. Inde senecta sicca est inopia naturalis humoris, humecta est abundantia uitiosi ex frigore procreati. Hinc est, quod ex uigilijs ætas grauior efficitur: quia somnus, qui maxime ex humore contingit, de non naturali nascitur. Sicut est multus in infantia, quæ humida est, abūdātia nō superflui, sed naturalis humoris. Eadē ratio est, quæ pueritiā canescere non patitur, cum sit humectissima. quia non ex frigore nato phlegmate humida est, sed illo naturali, & uitali humore nutritur. ille enim humor, qui aut de ætatis frigore nascitur, aut cuiuslibet uitiositatis occasione contrahitur, ut superfluus, ita & noxius est. Hūc uidemus in fœmi

nis,

nis, ubi nisi crebro egeratur, extrema minitantem. hunc in eunuchis debilitatem tibijs ingerentem, quorum ossa quasi semper in superfluo humore natantia, naturali uirtute caruerunt: & ideo facile intorquentur, dum pondus suppositi corporis ferre non possunt: sicut canna, pondere sibi imposito, curuatur. Et Eusebius, *Quoniam nos à senectute usque ad eunuchos traxit superflui humoris disputatio: dicas uolo, cur ita acutæ sint uocis, ut sæpe mulier, an eunuchus loquatur, nisi uideas, ignores?* Id quoq; *facere superflui humoris abundantiã ille respondit. ipse enim* ἀρτηρίαν *per quã sonus uocis ascendit, efficiens crassiorẽ, angustat uocis meatum: & ideo uel fœminis, uel eunuchis uox acuta est: uiris grauis, quibus uocis transitus habet liberum & ex integro patentem meatum.* N*asci autem in eunuchis, & in fœminis ex pari frigore parem penè importuni humoris abundantiam, etiam hinc liquet, quòd utrunq; corpus sæpe pinguescit: certe ubera prope similiter utrisq; grandescunt.*

Vox in fœminis & eunuchis quare tenuior sit.

Cur ij, quos pudet, aut qui gaudent, rubescant: at metuentes pallor inuadit. Cap. XI.

D*ictis his, cum ad interrogandum ordo* Seruium *iam uocaret, naturali pressus ille uerecũdia, usq; ad proditionem caloris erubuit.* Et Disarius, Age Serui, *non solũ adolescentium, qui tibi æquæui sunt, sed senum quoq; omnium doctissime, commascula frontem, & sequestrata uerecundia, quam in te facies rubore indicat, confer nobiscum libere quod occurrerit interrogationibus tuis, non minus doctrinæ collaturus, quàm si alijs consulentibus ipse respondeas.* Cumq; *diutulè tacentem crebris ille hortatibus excitaret,* Hoc, *inquit* Seruius, *ex te quæro, quod mihi contigisse dixisti, quæ facit causa, ut rubor corpori ex animi pudo-*

Commasculare frontẽ.

Gell. li. 10. cap. 6.

*re nascatur? Et ille, Natura, inquit, cum quid ei occurrit honesto pudore dignum, imum petendo penetrat sanguinem: quo commoto, atq; diffuso, cutis tingitur: & inde nascitur rubor. Dicunt etiam physici, quòd natura pudore tacta, ita sanguinem ante se pro uelamento tendat. ut uidemus quenque erubescentem manum sibi ante faciem frequenter opponere. Nec dubitare de ijs poteris, cùm nihil aliud sit rubor, nisi *color sanguinis. Addit Seruius: Et qui gaudent, cur rubescunt? Disarius, Gaudium, inquit, extrinsecus cõtigit. Ad hoc animoso occursu natura festinat, quam sanguis comitãdo, quasi alacritate integritatis suæ compotem, tingit cutẽ. Et inde similis color nascitur. Idem refert: Contrà, qui metuunt, qua ratione pallescunt? Nec hoc, Disarius ait, in occulto est. natura enim cum quid de extrinsecus contingẽtibus metuit, in altum tota demergitur: sicut nos quoq; cum timemus, latebras & loca nos occulentia quærimus. Ergo tota descendens ut lateat trahit secum sanguinem: quo, uelut curru, semper uehitur. Hoc demerso, humor dilutior cuti remanet, & inde pallescit. Ideo timentes & tremũt, quia uirtus animæ introrsum fugiẽs neruos relinquit, quibus tenebatur fortitudo membrorum, & inde saltu timoris agitãtur. Hinc & laxamentum uentris comitatur timorem: quia musculi, quibus claudebantur retrimentorum meatus, fugiẽtis introrsum animæ uirtute deserti, laxant uincula, quibus retrimenta usq; ad digestionis opportunitatem continebantur. Seruius, his dictis uenerabiliter assensus, obticuit.*

*calor

Quare timentes pallescunt.

De quæstiunculis tredecim, Disario ab Auieno propositis. XII.

TVnc Auienus, Quia me ordo, ait, ad similitudinem consultationis applicat: reducendus est mihi ad conuiuium

uiuium sermo, qui longius à mensa iam fuerat euagatus, & ad alias transierat quæstiones. Sæpe apposita salita carne, quam laridum uocamus, ut opinor, quasi largè aridum, quære re mecum ipse constitui, qua ratione carnem ad diuturnitatem usus admistio salis seruet. Hoc licet extimare mecum poßim, malo tamen ab eo, qui corpora curat, certior fieri. Et Disarius, Omne corpus suapte natura dissolubile, et marcidum est: & nisi quodam uinculo cõtineatur, facile defluit. continentur autem quandiu inest anima reciprocatione aeris, qua uegetãtur conceptacula spiritus, dum semper nouo spirandi nutriuntur alimento. Hoc cessante per animæ discessum, membra marcescunt, & omne pondere suo conflictum corpus obteritur. Tum sanguis etiam (qui quãdiu fuit compos caloris, dabat membris uigorem) calore discedente uersus in saniem, non manet inter uenas, sed foras exprimitur: atq; ita laxatis spiramentis, effluit tabes fæculenta. Id fieri sal admistus corpori prohibet. est enim natura siccus & calidus: & fluxũ quidem corporis calore contrahit: humorem uero siccitate uel coercet, uel exorbet. Certe humorem sale differri, siue cõsumi, fit hinc cognitu facile, quod si duos panes pari magnitudine feceris, unum sale aspersum, sine sale alterum: inuenies indigentẽ salis, pondere propensiorẽ, scilicet humore in eo per salis penuriã pmanẽte. Secunda. *Etiã hoc à Disario meo quæsitum uolo, cur defæcatum uinũ ualidius sit uiribus, sed infirmius ad permanendum: & tã bibentem cito permouet, quàm ipsum si manserit, facile mutatur? Quòd citò, inquit Disarius, permouet, hæc ratio est: quia quanto penetrabilius in uenas efficitur bibentis, tanto fit liquidius fæce purgata. ideo autem facile mutatur, quòd nullo firmamẽto nixũ undiq; sui ad noxã patet. fæx enim*

enim uino sustinendo, & alendo, & uiribus sufficiẽdis qua si radix eius est. Et hoc quæro, Auienus ait, cur fæx in imo subsidit omnium, nisi mellis: mel enim solum est, quod in summum fæcẽ expuat? Ad hoc Disarius, Fæcis materia ut spissa, atq; terrena, cæteris laticibus põdere præstat, melle uincitur. ideo in illis grauitate deuergens ad fundum decidit: in melle uero, ut leuior, de loco uicta sursum pellitur. Tertia.

Quoniam ex ijs, quæ dicta sunt, ingerunt se similes quæstiones: cur Disari, ita mel & uinũ diuersis ætatibus habẽtur optima? mel quod recentissimum, uinũ quod uetustissimum. unde est & illud prouerbium, quo utuntur gulones, Mulsum, quod probe temperes, miscẽdum esse nouo hymettio, & Falerno uetulo. Propterea, inquit ille, quia inter se ingenio diuersa sunt. uini enim natura humida est, mellis arida. Si dicto meo addubitaueris, medicinæ contemplator effectũ, nã quæ humectãda sunt corporis, uino fouẽtur: quæ siccanda sunt, melle detergũtur. igitur longinquitate temporis de utroq; aliquid exorbente, uinũ meracius fit, mel aridius. & ita mel succo priuatur, ut uinũ aqua liberatur. Quarta.

Nec hoc, qđ sequitur, dissimile quæstiis est, cur si uasa uini atque olei diutule semiplena custodias, uinũ ferme in acorẽ corrũpitur, oleo contrà sapor suauior conciliatur. Vtrũq;, Disarius ait, uerũ est. in illud enim uacuũ, quod superne liquido caret, aer aduena incidit; qui tenuissimũ quenq; humorem elicit, & exorbet. eo siccato, uinum qua si spoliatũ uiribus, prout ingenio imbecillum, aut ualidum fuit, uel acore exasperatur, uel austeritate restringitur. oleum autem superuacuo humore siccato, uelut mucore, qui in eo latuit, absterso, acquirit nouam suauitatem saporis. Rursus ait Auienus, Hesiodus cum ad medium dolij per- Quinta. Sexta.

peruentum est, comparcendum, & cæteris eius partibus ad satietatem dicit abutendum, optimum uinum sine dubio significans, quod in dolij medietate consisteret. Sed & hoc usu probatum est, in oleo optimum esse quod supernatat, in
Septima. *melle quod in imo est. Quæro igitur, cur oleum, quod in summo est, uinum quod in medio, mel quod in fundo, optima esse credantur?* Nec cunctatus Disarius ait: Mel, *quod optimũ est, reliquo ponderosius est. in uase igitur mellis, pars, quæ in imo est, utique præstat pondere: & ideo supernatante pretiosior est. contrà in uase uini, pars inferior admistione fæcis nõ modo turbulenta, sed etiam sapore deterior est. pars uero summa, aeris uicinia corrumpitur, cuius admistione fit dilutior. unde agricolæ dolia non contenti sub*
tecto *tectum reposuisse, defodiunt, & operimentis extrinsecus illitis muniunt, remouentes, inquantum fieri potest, à uino aeris contagionem: à quo tam manifeste læditur, ut uix se tueatur in uase pleno, & ideo aeri minus peruio.* Cæterum *si inde hauseris, & locum aeris admistioni patefeceris, reliquum, quod remansit, omne corrumpitur.* Media *igitur pars quantum à confinio summi utriusque, tantum à noxa remota est, & quasi nec turbulenta, nec diluta.*
Octaua. Adiecit Auienus: *Cur eadem potio meracior uidetur is ieiuno, quàm ei, qui cibum sumpsit?* Et ille, Venas *inedia uacuefacit, saturitas obstruit.*

Igitur *cum potio per inanitatem penitus influit, quia non obtusas cibo uenas inuenit, neque fit admistione dilutior, per uacuum means, gustatu fortiore sentitur.* Hoc *quo*
Nona. *que sciendum est mihi,* Auienus *inquit, cur qui esuriens biberit, aliquantulum famem subleuat: qui uerò sitiens cibum sumpserit, non solùm non domat sitim, sed magis cupidinẽ*

potus

potus accendit. Nota est, *inquit* Disarius, *causa. nã liquori quidẽ nihil officit, quin sumptus ad omnes corporis partes, quoquò uersus permanet, & uenas compleat. & ideo inedia, quæ inanitatẽ fecerat, accepto potus remedio, quasi iam non in totũ uacua recreatur. Cibatus uero, utpote concretior & grãdior, in uenas nõ nisi paulatim cõfectus admitti tur. ideo sitim, quã reperit, nullo solatio subleuat, imò quic quid foris humoris nactus est, exorbet, et inde penuria eius, quæ sitis uocatur, augetur.* Nec hoc mihi, Auienus ait, *ignoratũ relinquo, cur maior uoluptas est, cũ sitis potu ex tinguitur, quàm cũ fames sedatur cibo.* Et Disarius, Ex *prædictis quoq; licet. nam potionis totus haustus in omne corpus simul penetrat, & omnium partium sensus facit unam maximam, et sensibilẽ uoluptatem: cibus autem exiguo sub ministratu paulatim penuriã consolatur. ideo uoluptas eius multifariã cõminuitur.* Hoc quoq;, *si uidetur, addo quæ sitis, cur qui auidius uorant, facilius *satias capit, quàm qui eadem quietius ederint.* Breuis est, *inquit ille, responsio. nã ubi auide deuoratur, tunc multus aer cum edulijs infertur, propter hiatum rictus, & crebritatem respirandi. igitur ubi aer uenas compleuit, ad abijciendum fastidium pro cibo pensatur.* Ni molestus sum Disari, *patere plus nimio, ex discendi cupidine, garrientem, & dicas quæso, cur edulia satis calida facilius comprimimus ore, quàm manu sustinemus: & si quid eorum plus feruet, quàm ut diutius mandi posit, ilico deuoramus, & tamen aluus non perniciosè uritur?* Et ille, Intestinus *calor, qui in aluo est, quasi multo maior uehementiorq;, quicquid calidum accipit, magnitudine sua circumuenit, ac debilitat.* Idem *præstat, si quid ori feruidum admoueris, non (ut quidam faciunt) hiare, ne*

Decima.

Vndecima.

* *satietate capiuntur*

Duodecima

nouo spiritu feruori uires ministres: sed paulisper labra comprimere, ut maior calor, qui de uentre etiā ori opitulatur, comprimat minorē calorē. Manus autē, ut rem feruidā ferre possit, nullo proprio iuuatur calore. Iandudū, inquit Auienus, nosse aueo, cur aqua, quæ obsita glebis* nubiū per ducitur ad niualem rigorē, non minus in potu noxia est, quàm ex ipsa niue aqua resoluta. scimus enim quot, quantæq; noxæ epoto niuis humore nascantur. Et Disarius, Addo aliquid ante quæsitis. aqua enim ex niue resoluta etiam si igne calefiat, & calida bibatur, æquè noxia est, ac si epota sit frigida. Ergo non solo rigore niualis aqua perniciosa est, sed ob aliā causam, quā nō pigebit aperire, auctore Aristotele: qui in physicis quæstionibus suis hanc posuit, & in hunc sensum, nisi fallor, absoluit: Omnis aqua, inquit, habet in se aeris tenuissimi portionem, quo salutaris est: habet & terream fæcem, quæ est corpulenta post terram. Cum ergo aeris frigore, & gelu coacta calescit, necesse est per euaporationem uelut exprimi ex ea auram illam tenuissimā: qua *descendente conueniat in coagulum, sola terrea in se remanente natura. Quod hinc apparet, quia cum fuerit eadem aqua solis calore soluta, minor modus eius reperitur, quàm fuit antequam congelasceret. deest enim, quod euaporatio solū in aqua salubre consumpsit. Nix ergo, quæ nihil aliud est, quàm aqua in aere densata, tenuitatē sui, cū densaretur, amisit: & ideo ex eius resolutæ potu, diuersa morborū genera uisceribus inseminātur. Nominatū gelu, ueteris, quæ me solebat agitare, admonuit quæstionis, cur uina aut nunquam, aut rarenter congelascant; cæteris, ex magna parte humoris nimietate frigoris, cogi solitis? num quia uinum semina quædam in se caloris habet, & ob eam rem Homerus

Decimatertia. niuium

Gel. lib. 19. cap. 5.

discedente

Decimaquarta. Gel. 17. cap. 8.

rus dixit αὔσοπα νῖνον, non, ut quidam putant, propter calorem: an alia quæpiã causa est? quã quia ignoro, scire cupio. Ad hæc Disarius, Esto, uina naturali muniãtur calore, num oleum minus ignitum est, aut minorem uim in corporibus calefactandis habet? & tamen gelu stringitur. certe si putas ea, quæ calidiora sunt, difficilius cõgelascere: cõgruẽs erat nec oleum concrescere, & ea, quæ frigidiora sunt, facile gelu cogi. Acetum autem omniũ maximè frigorificum est, atq; id tamen nunquam gelu stringitur. Nũ igitur oleo magis causa est coaguli celerioris, quod & læuigatius, & spißius est? faciliora enim ad coeundum uidentur, quæ læuigatiora, densioraq; sunt: uino autem non contingit tanta mollities, & est quàm oleum multo liquidius. Acetum uero & liquidißimum inter cæteros humores, & tanto acerbius, ut sit acore tristificũ: & exẽplo marinæ aquæ, quæ ipsa quoq; amaritudine sui aspera est, nunquam gelu contrahitur. nam quod Herodotus, historiarum scriptor, contra omniũ ferme, qui hæc quæsierunt, opinionem scripsit, mare Bosphoricum, quod & Cimmerium appellat, earumq; partiũ mare omne, quod Scythicũ dicitur, gelu constringi, & consistere, aliter est, ac putatur. nam non marina aqua contrahitur, sed quia plurimum in illis regionibus fluuiorũ est, & paludum in ipsa maria influentium, superficies maris, cui dulces aquæ innatãt, cõgelascit, & incolumi aqua marina uidetur in mari gelu, sed de aduenis undis coactum. Hoc & in Ponto fieri uidemus, in quo frusta quædã, &, ut ita dixerim, * prosiciæ gelidæ feruntur, contractæ de fluuialium uel palustrium undarum multitudine: in quas licet frigore concretæ, tamen sunt natantes, quasi læuigatiores marina. Plurimum autem aquarum talium in-*

concrassescere

superficies

 fluere

fluere Ponto, & totam superficiem eius infectam esse dulci liquore (propter quod ait Sallustius, mare Ponticũ dulcius quàm cætera) est hoc quoq; testimonio: quod si in Põtũ uel paleas, uel ligna, seu quæcunq; alia natantia proieceris, foras extra Pontum feruntur in Propontidem: atq; ita in mare, quod alluit Asiæ oram, cum constet in Pontum influere maris aquam, non effluere de Põto meatus enim, qui solus de Oceano receptas aquas in maria nostra transmittit, in freto est Gaditano, quod Hispaniam Africãq; interiacet: et sine dubio inũdatio ipsa per Hispaniense & Gallicanũ litora, in Tyrrhenum prodit. inde Hadriaticum mare facit, ex quo dextra in Parthenium, læua in Ionium, & directim in Aegæum pergit, atq; ita ingreditur Pontum. Quæ igitur ratio facit, ut riuatim aquæ de Ponto fluant, cùm foris influentes aquas Pontus accipiat? sed constat utraq; ratio. nã superficies Ponti, propter nimias aquas, quæ de terra dulces influunt, foras effluit, deorsum uerò intrò pergit influxio. unde probatũ est, natantia, quæ (ut suprà dixi) iaciũtur in Pontũ, foras pelli: si uero columna deciderit, introrsum innare. Et hoc sæpe usu probatũ est, ut grauiora quæq; in fundo Propontidis ad Ponti interiora pellantur.

Adiecta hac una consultatione reticebo: Cur omne dulce magis dulce uidetur, cùm frigidum est, quàm si caleat? Respondit Disarius; Calor sensum occupat, & gustatum linguæ feruor interpedit. ideo ex aspiratione oris prouenta suauitas excluditur. quòd si caloris absit iniuria; tum demum potest lingua incolumi blandimento dulcedinem pro merito eius excipere. prætereà succus dulcis per calorem non impunè penetrat uenarum receptacula, & ideo noxa minuit uoluptatem.

De quæstionibus tribus, quas Horus Disario proposuit. Cap. XIII.

SVcceßit Horus: & , Cum multa, inquit, de potu, & cibatu quæsißet Auienus, unum maximè necessarium (sponte, an oblitus ignoro) prætermisit, cur ieiuni magis sitiant, quam esuriant. hoc in commune nobis Disari, si uidetur, absolue. Et ille, Rem tractatu dignam, inquit, Hore quæsisti, sed cuius ratio in aperto sit. cum enim animal ex diuersis constet elementis, unum est de ijs, quæ corpus efficiunt, quod & solum, aut maximè ultra cætera, aptum sibi quærat alimentum: calorem dico, qui liquorem sibi semper exigit ministrari. Certe de ipsis quatuor elementis extrinsecus uidemus nec aquam, nec aerem, neque terram aliquid, quo alatur, aut quod consumat, exigere, nullamq; noxam uicinis uel appositis sibi rebus inferre. Solus ignis alimenti perpetui desiderio, quicquid offendit, absumit. Inspice & primæ ætatis infantiam, quantũ cibum nimio calore conficiat; & contrà senes cogita facilè tolerare ieiunium, quasi extincto in ipsis calore, qui nutrimentis recreari solet. Sed & media ætas si multo exercitio excitauerit sibi naturalem calorẽ, animosius cibum appetit. Consideremus & animalia sanguine carentia, quæ nullum cibum quærant penuria caloris. Ergo si calor in appetentia semper est, liquor autem propriũ caloris alimentum est: bene in nobis, cum ex ieiuno corpori nutrimẽta quæruntur, præcipuè calor suum postulat: quo accepto, corpus omne recreatur, & patientius expectat cibum solidiorẽ. His dictis, Auienus annulũ de mẽsa retulit, qui illi de breuißimo dexteræ manus digito repẽte deciderat. Cũq; à præsentibus quæreretur, cur eum alienæ manui & digito, & non huic gestamini deputatis potius insereret: osten-

Ieiuni cur magis sitiant, quàm esuriant.

dit manum læuam ex uulnere tumidiorē. Hinc Horo natā quæstionis occasio. Et dic, inquit, Disari (omnis.n. situs corporis pertinet ad medici notionem: tu uero doctrinam, & ultra, quā medicina postulat, consecutus es) dic, inquā, cur sibi cōmunis assensus annulū in digito, qui minimo uicinus est, quē etiā medicinalē uocāt, et manu præcipue sinistra gestandum esse persuasit? Et Disarius, De hac ipsa quæstione sermo quidam ad nos ab Aegypto uenerat: de quo dubitabā fabulam'ne, an ueram rationē uocarē. sed libris anatomicorum postea cōsultis, uerū reperi, neruum quendā de corde natum priorsum pergere usq; ad digitū manus sinistræ minimo proximum, & illic desinere implicatū cæteris eiusdē digiti neruis: et ideo uisum ueteribus, ut ille digitus annulo, tāquā corona, circundaretur. Et Horus, Adeo, inquit, Disari uerū ita ut dicis Aegyptios opinari, ut ego sacerdotes eorū, quos prophetas uocāt, cum in tēplo uidissē circa deorum aras, hunc in singulis digitum confectis odoribus illinire, & eius rei causas inquisissem, & de neruo, quod iā dictum est, principe eorum narrante didicerim, & insuper de numero, qui per ipsum significatur. cōplicatus enim senarium numerum digitus iste demonstrat: qui omnifariam plenus, perfectus atque diuinus est. causasq;, cur plenus sit hic numerus, ille multis asseruit: ego nunc ut præsentibus fabulis minus aptas relinquo. Hæc sunt, quæ in Aegypto, diuinarum omniū disciplinarum cōpote, cur annulus huic digito magis inseratur, agnoui. Inter hæc Cæcinna Albinus, Si uolētibus erit uobis, inquit, in medium profero, quæ de hac eadē causa apud Atteium Capitonē pōtificij iuris inter primos peritum, legisse memini: qui cū nefas esse sanciret, deorū formas insculpi annulis: eò usq; processit, ut et cur hoc

Annulus cur in digito eo geratur, qui in sinistra manu minimo est proximus.

Gel lib. 10. cap. 10.

*digito, uel in hac manu gestaretur annulus, non taceret. Veteres, inquit, non ornatus, sed signandi causa annulum secũ circũferebant. unde nec plus habere quàm unũ licebat, nec cuiquã nisi libero: quos solos fides*decerneret, quæ signaculo continetur. ideo ius annulorum famuli nõ habebant. Imprimebatur autẽ sculptura materiæ annuli, siue ex ferro, siue ex auro foret: & gestabatur ut quisq; uellet, quacunque manu, quolibet digito. Postea, inquit, usus luxuriantis ætatis signaturas pretiosis gemmis cœpit insculpere: & certatim hæc omnis imitatio laceßiuit, ut de augmẽto pretij, quo sculpendos lapides parassent, gloriarentur. Hinc factũ est, ut usus annulorum exẽptus dexteræ, quæ multum negotiorum gerit, in læuã relegaretur, quæ otiosior est: ne crebro motu, & officio manus dexteræ, pretiosi lapides frangerẽtur. Electus autẽ, inqt, ipsa læua manu digitus minimo proximus, quasi aptior cæteris, cui cõmendaretur annuli pretiositas. nã pollex, qui nomen ab eo, quòd pollet, accepit, nec in sinistra cessat, nec minus, quàm tota manus, semper in officio est. unde et apud Græcos ἀντίχειρ, inquit, uocatur, quasi manus altera. Pollici uero uicinus, nudus, & sine tuitione alterius appositi uidebatur. nam pollex ita inferior est, ut uix radicem eius excedat. Mediũ et minimum uitauerunt, inquit, ut ineptos, alterum magnitudine, breuitate alterum: et electus est, qui ab utroq; clauditur, & minus officij gerit, & ideo seruando annulo magis accommodatus. Hæc sunt, quæ lectio pontificalis habet, unusquisq; ut uolet, uel Hetruscam, uel Aegyptiam opinionem sequatur.*

decerneret → *deceret*

*Inter hæc Horus, ad consulendũ *seuerus, Scis, inquit Disari, præter hunc uestitũ, qui me tegit, nihil me* in omni censu aliud habere. unde nec seruus mihi est, nec uti*

*seuerus → *reuersus*
*in omni → *à nominis*

sit opto: sed omnem usum, qui uiuo ministrandum est, ego mihimet subministro. Nuper ergo cũ in Hostiensi oppido morarer, sordidatum pallium meum in mari diutule laui, & super litus sole siccaui: nihiloq; minus eadẽ in ipso post ablutionem maculæ sordiũ uisebantur. cumq; me res ista stupefaceret, aßistẽs forte nauta, Quin potius, ait, in fluuio ablue pallium tuũ, si uis emaculatum. Parui, ut uerũ probarẽ: & aqua dulci ablutũ atq; siccatũ, uidi splendori suo redditũ. Et ex illo causam requiro, cur magis dulcis aqua, quàm salsa idonea sit sordibus abluendis. Iandudum, Disarius inquit, hæc quæstio ab Aristotele & proposita, & soluta est. ait enim aquã marinã multò spißiorẽ esse, quàm est dulcis, imò illã esse fæculẽtam, dulcẽ uero, puram, atq; subtilem. hinc facilius, ait, uel imperitos nandi sustinet mare: cum fluuialis aqua, quasi infirma, & nullo adiumento fulta, mox cedat, et in imum pondera accepta transmittat. Ergo aquã dulcem dixit, quasi natura leuẽ, celerius immergere in ea, quæ abluenda sunt: et dum siccatur, secum sordium maculas abstrahere: marinam uero quasi craßiorem, nec facile penetrare purgando, propter sui densitatem: & dum uix siccatur, non multum sordium secum trahere. Cumq; Horus ijs assentire uideretur, Eustathius ait: Ne decipias quæso credulum, qui se, quæstionemq; suam commisit fidei tuæ. Aristoteles enim, ut nonnulla alia, magis acute, quàm uere ista disseruit. Adeo autem aquæ densitas non nocet abluendis, ut sæpe qui aliquas species purgatas uolunt, ne sola aqua uel dulci tardius hoc efficiant, admisceant illi cinerem; uel si defuerit, terrenum puluerem, ut craßior facta celerius poßit abluere. Nihil ergo impedit marinæ aquæ densitas. Sed nec ideo quia salsa est, minus abluit. salsitas

Aqua dulcis cur abluendis sordibus magis idonea sit, quam salsa.

ſitas enim findere, & uelut aperire meatus ſolet, et ideo magis elicere debuit abluenda. Sed hæc una cauſa eſt, cur aqua marina non ſit ablutioni apta, quia pinguis eſt, ſicut et ipſe Ariſtoteles ſæpe teſtatus eſt, & ſales docent, quibus ineſſe quiddã pingue nullus ignorat. Eſt et hoc indiciũ pinguis aquæ marinæ, quod cũ inſpargitur flãmæ, nõ tã extinguit, quàm pariter accẽditur, aquæ pinguedine alimoniam igni ſubminiſtrãte. Poſtremò Homerũ ſequamur, qui ſolus fuit naturæ cõſcius. fecit enim Nauſicaã, Alcinoi filiã, abluentẽ ueſtes, cum ſuper mare eſſet, non in mari, ſed in fluuio. Idẽ locus Homeri docet nos marinæ aquæ quiddam ineſſe pingue permiſtum. Vlyſſes enim cum iandudum mare euaſiſſet, & ſtaret ſiccato corpore, ait ad Nauſicaæ famulas:

Ἀμφίπολοι στῆθ' οὕτω ἀπόπροθεν ὄφρ' ἐγὼ αὐτὸς Odyſſ. 6.
Ἅλμην ὤμοιϊν ἀπολούσομαι, ἀμφὶ δ' ἐλαίῳ
Χρίσομαι, ἦ γὰρ δηρὸν ἀπὸ χροὸς ἔστιν ἀλοιφή.

Poſt hæc cum deſcendiſſet in fluuium: Ἐκ κεφαλῆς ἔσμιχεν ἁλὸς χνόον. diuinus enim uates, qui in omni re naturam ſecutus eſt, expreſſit, quod fieri ſolet: ut qui aſcendunt de mari, in ſole ſteterunt, aqua quidem celeriter ſole ſiccetur, maneat autem in corporis ſuperficie ueluti flos quidam, qui & in detergendo ſentiatur. Et hæc eſt aquæ marinæ pinguedo, quæ ſola impedit ablutionem.

Simulachra cur ſub aquis maiora eſſe uideantur, quàm re uera ſunt: tum in uniuerſum quomodo uiſio fiat, an ſuſceptione ſimulachrorum, quæ ab rebus in oculos promanant, an potius emiſſione radiorum ex ipſis oculis. Cap. XIIII.

ET qñ à cæteris expeditus mihi te paulíſper indulges, modo autem nobis de aqua ſermo fuit, quæro cur in aqua ſimulachra maiora ueris uidentur: quod genus apud

Simulachra maiora uirus cur in aqua uideantur.

popinatores pleraq; scitamentorum cernimus proposita, ampliora specie, quàm corpore. quippe uidemus in doliolis uitreis aquæ plenis, & oua globis maioribus, & iecuscula fibris tumidioribus, & beluas spiris ingẽtibus. Et omnino ipsum uidere, qua nobis ratione constet: quia solent de hoc non nulli nec uera, nec uerisimilia sentire. Et Disarius, Aqua, inquit, densior est aeris tenuitate, & ideo eam cunctatior uisus penetrat, cuius offensa percussa uidendi acies scinditur, et in se recurrit. scissa dum redit, iam nõ directo ictu, sed undique uersum incurrit liniamenta simulachri: & sic fit, ut uideatur imago archetypo suo grandior. nam & Solis orbis matutinus, solito nobis maior apparet, quia interiacet inter nos & ipsum aer adhuc de nocte roscidus, et grãdescit imago eius, tanquam in aquæ speculo uisatur. Ipsã uero uidendi naturam non *subinde introspexit Epicurus: cuius in hoc non est, ut existimo, improbanda sententia, asti-pulante præcipuè Democrito: qui sicut in cæteris, ita et in hoc paria senserunt. Ergo cẽset Epicurus, ab omnibus corporibus iugi fluore quæpiam simulachra manare, nec unquam tantulam moram interuenire, quin ultro ferantur inani figura cohærentes corpum exuuiæ, quarum receptacula in nostris oculis sunt: & ideo ad deputatam sibi à natura sedem proprij sensus recurrunt. Hæc sunt, quæ uir ille commemorat: quibus si occurris obuius, expecto quid referas. Ad hæc renidẽs Eustathius, In propatulo est, inquit, quod decepit Epicurum. à uero enim lapsus est, aliorum quatuor sensuum secutus exemplum: quia in audiendo, & gustando, & odorãdo, atq; tangendo, nihil è nobis emittimus, sed extrinsecus accipimus, quod sensum sui moueat. quippe & uox ad aures ultro uenit, & auræ

insubide

De uidendi ratione. Gell. lib. 9. cap. 16.

in nares influunt, & palato ingeritur, quod gignat saporem, & corpori nostro applicantur tactu sentienda. hinc putauit & ex oculis nihil foras proficisci, sed imagines rerum in oculos ultro meare. Cuius opinioni repugnat, quòd in speculis imago aduersa contemplatorem suum respicit, cùm debeat (siquidem à nobis orta recto meatu proficiscitur) posteram sui partem, cum discedit, ostendere; ut læua læuam, dextera dexteram respiciat. nam histrio personam sibi detractam, ex ea parte uidet, qua induit, scilicet non faciem, sed posteriorem cauernam. Deinde interrogare hunc uirum uellem, an tunc imagines è rebus auolant, cum est qui uelit uidere: an, & cum nullus aspicit, emicant undique simulachra. nam si quod primum dixi teneat: quæro, cuius imperio simulachra præstò sint intuenti: & quoties quis uoluerit ora conuertere, toties se & illa conuertant? sin secundo inhæreat, ut dicat perpetuo fluore rerum omnium manare simulachra: quæro quàdiu cohærentia permanent, nullo coagulo iuncta ad permanendum? aut si manere dederimus, quemadmodum aliquem retinebunt colorem, cuius natura cum sit incorporea, tamen nunquam potest esse sine corpore? Deinde quis potest in animum inducere, simul atq; oculos ucrteris, incurrere imagines cœli, maris, litoris, prati, nauium, pecudum, & innumerabilium præterea rerum, quas uno oculorum iactu uidemus, cum sit pupilla, quæ uisu pollet oppido parua? Et quo nam modo totus exercitus uistur? an de singulis militibus profecta simulachra se congerunt, atq; ita collocata tot millia penetrant oculos intuentis? Sed quid laboramus opinionem sic inanem uerbis uerberare, cum ipsa rei uanitas se dref ellat? constat autē uisum nobis

Prima ratio, quòd uisio fiat emissione radiorum ex oculis, non receptione simulachrorum. Secunda.

Tertia:

Quarta.

nobis hac prouenire ratione. Genuinum lumen è pupillis quacunque eam uerteris, directa linea emicat. Id *oculorum domesticum profluuium, si repererit in circunfuso nobis aere lucem, per eam directim pergit, quandiu corpus offendat. Et si faciem uerteris, ut circūspicias, utrobiq; acies uidendi directa procedit. Ipse autem iactus, quē diximus de nostris oculis emicare, incipiens à tenui radice, in summa fit latior, sicut radij à pictore finguntur. ideo per minutissimum foramen contemplans oculus, uidet cœli profunditatem.* Ergo *tria ista nobis necessaria sunt ad effectū uidendi lumen, quod de nobis emittimus: & ut aer, qui interiacet, lucidus sit; & corpus, quo offenso desinat intensio. quæ si diutius pergat, rectam intensionem lassata nō obtinet, sed scissa in dexteram, læuamq; diffunditur. hinc est, quòd ubicunq; terrarum steteris, uideris tibi quandam cœli conclusionem uidere: & hoc est, quod horizontem ueteres uocauerunt: quorum indago fideliter deprehendit directam ab oculis aciem per planum contrà aspicientibus, non pergere ultra* CLXXX. *stadia, & inde in orbem iam recuruari.* Per *planum, ideo adieci, quia altitudines longissime aspicimus: quippe qui & cœlum uidemus.* Ergo *in omni horizontis orbe ipse, qui intuetur, centron est.* Et *quia diximus quantum à centro acies usque ad partē orbis extenditur, sine dubio in horizonte* διάμετρος *orbis* CCCLX. *stadiorū est: & si ulterius qui intuetur accesserit, seu retrorsum recesserit, similem circa se orbem uidebit. Sicut igitur diximus, cum lumen, quod pergit è nobis, per aeris lucem in corpus inciderit, impletur officiū uidēdi. sed ut possit res uisa cognosci, renunciat uisam speciē rationi sensus oculorum: & illam aduocata memoria recognoscit.* Ergo *uidere oculorum*

rum est, iudicare rationis, memoriæ meminisse: quia trinum est officium, quod uisum complet ad dignoscendam figurã, sensus, ratio, memoria. Sensus rem uisam rationi refundit. Illa, quid uisum sit, recordatur. Adeo autẽ in tuendo necessarium est rationis officiũ, ut sæpe in uno uidẽdi sensu, etiã alium sensum memoria suggerente ratio deprehendat. nam si ignis appareat, scit eum, & ante tactum ratio calere. Si nix sit illa, quæ uisa est, intelligit in ipsa ratio etiam tactus rigorem. Hac cessante, uisus inefficax est: adeo, ut quòd remus in aqua fractus uidetur, uel quod turris eminus uisa cum sit angulosa, rotunda extimatur, faciat rationis negligentia: quæ si se intenderit, agnoscit in turre angulos, & in remo integritatem. Et omnia illa discernit, quæ Academicis dãnãdorum sensuum occasionẽ dederunt: cum sensus unus inter certissimas res habendus sit, comitante ratione, cui nonnunquam ad discernendam speciẽ non sufficit sensus unus. nam si eminus pomi, quod malum dicitur, figura uisatur, nõ omnino id malum est. potuit enim ex aliqua materia fingi mali similitudo. Aduocandus est igitur sensus alter, ut odor iudicet. Sed potuit inter congeriem malorum positum, auram odoris ipsius concepisse. Hic tactus consulẽdus est, qui potest de põdere iudicare. Sed metus ne ipse fallatur, si fallax opifex materiam, quæ pomi pondus imitaretur, elegit. Confugiendum est igitur ad saporem: qui si formæ consentiat, malum esse nulla dubitatio est. Sic probatur, efficaciam sensuũ de ratione pẽdere. Ideo Deus opifex omnes sensus in capite, id est, circa sedem rationis, locauit.

Satin' recte scriptum sit à Platone, cibum per stomachum trahi; potum uero per ἀρτηρίαν, quæ τραχεῖα dicitur, fibris pulmonis illabi. *Cap. XV.*

Gel. lib. 17. cap. 11.

His dictis, fauor ab omnibus exortus est admirantibus dictorum soliditatem, adeo ut attestari uel ipsum Euangelum non pigeret. Disarius deinde subiecit: Isti plausus sunt, qui prouocant philosophiam ad uindicandos sibi de aliena arte tractatus, unde saepe occurrit in manifestos errores. ut Plato uester, dum nec anatomica, quae medicinae propria est, abstinet, risum de se posteris tradidit. dixit enim diuisas esse uias deuorandis cibatui & potui; & cibum quidem per stomachum trahi, potum uero per ἀρτηρίαν, quae τραχεῖα dicitur, fibris pulmonis illabi. Quod tantum uirum uel extimasse, uel in libros retulisse, mirandum est, uel potius dolendum. unde Erasistratus, medicorum ueterum nobilissimus, in eum iure inuectus est, dicens illum retulisse longè diuersa, quàm ratio deprehendit. duas enim esse fistulas instar canalium, easq; ab oris faucibus proficisci deorsum, & per earum alteram induci, delabiq; in stomachum esculenta omnia & poculenta; ex eoq; ferri in uētriculū, quod Graecè appellatur ἡ κάτω κοιλία, atque illic subigi, digeriq;; ac deinde aridiora ex his retrimenta in aluum conuenire, quod Graecè κῶλον dicitur; humidiora autem per renes in uesicam trahi, & per alteram de duabus superioribus fistulam, quae Graecè appellatur τραχεῖα ἀρτηρία, spiritū à summo ore in pulmonem, atq; inde rursum in os & in nares commeare; perq; eandem uocis fieri meatum: ac ne potus cibus'ue aridior, quē oportet in stomachum ire, procideret ex ore, laberetur q; in eam fistulam, per quam spiritus reciprocatur, ex eaq; offensione intercluderetur animae uia, impositam esse arte quadam & ope naturae ἐπιγλωττίδα, quasi claustrum mutuum utriusque fistulae, quae sibi sunt cohaerentes

Contra Platonem.

eamq; ἐπιγλωττίδα inter edendum bibendumq; operire ac protegere τὴν τραχεῖαν, ne quid ex esca potu'ue incideret in illud quasi æstuantis animæ iter, ac propterea nihil humoris influere in pulmonem ore ipso arteriæ communito. Hæc Erasistratus: cui, ut extimo, uera ratio consentit. *cum enim cibus non squallidus siccitate, sed humoris temperie mollis uentri inferendus sit; necesse est eandem uiam ambobus patere, ut cibus potu temperatus, per stomachum in uentrem condatur: nec aliter natura cōponeret, nisi quod salutare esset animali. Deinde cum pulmo et solidus et læuigatus sit, si quid spissum in ipsum deciderit, quēadmodum penetrat, aut transmitti potest ad locum digestionis; cùm constet, si quādo casu aliquid paulo dēsius in pulmonē uiolentia spiritus trahēte deciderit, mox nasci tussim nimis asperā, et alias quassationes, usq; ad uexationē salutis? Si autē naturalis uia potum in pulmonē traheret, cum corpulenta bibūtur, uel cū hauritur potus admistus grauis, seu ex re aliqua dēsiore: quid ijs sūptis pulmo pateretur? unde ἐπιγλωττὶς à natura prouisa est, quæ cùm cibus sumitur operimēto sit arteriæ, ne quid per ipsam in pulmonem spiritu passim trahente labatur. sicut cum sermo emittendus est, inclinatur ad operiendam stomachi uiam, ut ἀρτηρίαν uoci patere*promittat. Est & hoc de experientia notū, quod qui sensim trahunt potum, uentres habent humectiores, humore, qui paulatim sumptus est, diutius permanente. Si quis uero auidius hauserit, humor eodem impetu, quo trahitur, præterit in uesicam, & sicciori cibo prouenit tarda digestio. Hæc autem differentia non nasceretur, si à principio cibi, & potus diuisi essent meatus. Quod autem Alcæus poeta dixit, & uulgo canitur, Οἶνῳ πνεύμονα*

*permittat

μονα τέγγε Τὸ γὰρ ἄκρον περιστέλλεται ideo dictum est, quia pulmo re uera gaudet humore, sed trahi quātū sibi ex timeat necessariū. Vides satius fuisse philosophorū omnium principi, alienis abstinere, quàm minus uota proferre. Ad hæc Eustathius paulo commotior, Non minus te, inquit, Di sari, philosophis, quàm medicis inserebā, sed modo uideris mihi rē consensu generis humani decantatā, et creditā, obliuioni dare: philosophiam artem esse artiū, et disciplinā disci plinarum, & nunc in ipsam inuehitur parricidali ausu me dicina: cum philosophia illic habeatur angustior, ubi de rationali parte. i. de incorporeis, disputat: & illic inclinetur, ubi de physica, quod est de diuinis corporibus uel cœli, uel siderum, tractat. Medicina autem physicæ partis extrema fæx est, cui ratio est cum testeis terrenisq; corporibus. Sed quid rationem nominaui, cum magis apud ipsam regnet coniectura, quàm ratio? Quæ ergo conijcit de carne lutulenta, audet inequitare philosophiæ, de incorporeis, et uere diuinis certa ratione tractanti. Sed ne uideatur cōmunis ista defensio tractatum uitare pulmonis, accipe causas, quas Platonica maiestas secuta est. ἀπιγλωττὶς, quàm memoras, inuentum naturæ est ad tegendas, detegendasq; certa alternatione uias cibatus, & potus, ut illum stomacho transmittat, hūc pulmo suscipiat. propterea tot meatibus distinctus est, & interpatet rimis: non ut spiritus egreßiones habeat, cui exhalatio occulta sufficeret, sed, ut per eos si quid cibatus in pulmonem deciderit, succus eius mox migret in sedē digestionis. Deinde ἀρτηρία si quo casu scissa fuerit, potus non deuoratur, sed quasi scisso meatu suo, reiectatur foras incolumi stomacho: quod nō cōtingeret, nisi ἀρτηρία uia esset humoris. Sed & hoc in propatulo est, quia

Pro platone.

quia quibus æger est pulmo, accenduntur in maximam sitim: quod non eueniret, nisi esset pulmo receptaculũ potus. Hoc quoq; intuere, quod animalia, quibus pulmo non est, potũ nesciunt. natura .n. nihil superfluum, sed mẽbra singula ad aliquod uiuẽdi ministerium fecit: quod cum deest, usus eius nõ desideratur. Vel hoc cogita, quia si stomachus cibũ potumq; susciperet. superfluus foret uesicæ usus. poterat .n. utriusq; rei stomachus retrimẽta intestino tradere, cui nũc solius cibi tradit: nec opus esset diuersis meatibus, quibus singula traderentur, sed unus utriq; sufficeret ab eadẽ statione transmisso. Modo autẽ seorsum uesica, et intestinum seorsum saluti seruit: quia illi stomachus tradit, pulmo uesicæ. Nec hoc prætereundũ est, quòd in urina, quæ est retrimentũ potus, nullum cibi uestigiũ reperitur: sed nec aliqua qualitate illorum retrimentorum uel caloris, uel odoris inficitur. Quòd si in uentre simul fuissent, aliqua illarũ sordiũ qualitas inficeretur. nam postremò lapides, qui de potu in uesica nascũtur, cur nunquã in uentre coalescunt; cum nõ nisi ex potu fiant, & nasci in uentre quoq; debuerint, si uẽter esset receptaculum potus? In pulmonẽ defluere potũ, nec poetæ nobiles ignorant. ait .n. Eupolis in fabula, quæ inscribitur *Colaces: Πίνειν γὰρ ὁ πρωταγόρας ἐκέλευεν ἵνα πρὸ τοῦ κυνὸς τὸν πνεύμον᾽ ἔκλυτον φορῇ. Et Eratosthenes testatur idem: Καὶ βαθὺν ἀκρήτῳ πνεύμονα τεγγόμενος. Euripides uero huius rei manifestißimus astipulator est: Οἶνος περάσας πλευμόνων διαῤῥοάς. Cum igitur & ratio corporeæ fabricæ, & testium nobilis auctoritas astipuletur Platoni, non'ne quisquis contrà sentit, insanit?

Ouum ne prius fuerit, an gallina. Cap. XVI.

INter hæc Euangelus, gloriæ Græcorum inuidens, & illudens

illudens, Facessant, ait, hæc, quæ inter uos in ostētationē loquacitatis agitātur: quin potius si quid callet uestra sapientia, scire ex uobis uolo, ouum'ne prius extiterit, an gallina. Irridere te putas, Disarius ait: & tamē quæstio, quā mouisti, & inquisitu, & scitu digna est. tu.n.me tibi de rei *utilitate cōparās cōsuluisti, utrū prius gallina ex ouo, an ouū ex gallina prodierit. sed hoc ita serijs inserēdū est, ut de eo debeat uel anxie disputari. & proferā quæ in utrāq; partē mihi dicēda subuenièt, relicturus tibi, utrū eorū uerius malis uideri. Si concedimus omnia, quæ sunt, aliquādo cœpisse: ouū prius à natura factū, iure existimabitur. sēper.n quod incipit, imperfectū adhuc et informe est: et ad perfectionē sui per procedentis artis, & tēporis additamēta formatur. Ergo natura fabricās auē, ab informi rudimento cœpit: & ouū, in quo necdū est species animalis, effecit. Ex hoc perfectæ auis species extitit, procedēte paulatim maturitatis effectu. Deinde quicqd à natura uarijs ornatibus cōparatū est, sine dubio cœpit à simplici: et ita cōtextionis accessione uariatū est. Ergo ouū uisu simplex, et undiq; uersum pari specie creatū est: et ex illa uarietas ornatuū, qbus cōstat auis species, absoluta est. nā sicut elemēta prius extiterunt, & *ita reliqua corpora de cōmistione eorū creata sunt: ita ratione seminales, quæ in ouo sunt, si uenialis erit ista translatio, uelut qdā gallinæ elemēta credēda sunt. Nec importune elemētis, de qbus sunt omnia, ouū cōparauerim. omni.n. genere animantiū, quæ ex coitione nascuntur, inuenies ouū aliquorum esse principium, instar elementi. Aut enim gradiuntur animantia, aut serpunt, aut nando, uolando'ue uiuunt. In gradientibus lacertæ, et similia ex ouis creantur. Quæ serpunt, ouis nascūtur. Exordio uolantia uniuersa de ouis

[Marginal notes: *utilitate — *dictio, Ita, neque ad rē quicquā facit, neq; habetur in antiquis exemplaribus.]

ouis prodeunt, excepto uno, quod incertæ naturæ est. nā uespertilio uolat quidem pellitis alis, sed inter uolantia non habendus est: quia quatuor pedibus graditur, formatosq́ pullos parit, & nutrit lacte quos generat. Natantia pene *omnia de ouis oriuntur generis sui: crocodilus uero etiā de testeis, qualia sunt uolantium.* Et *ne uidear plus nimio extulisse ouū elementi uocabulo, consule initiatos sacris* Liberi *patris, in quibus hac ueneratione ouum colitur, ut ex forma tereti, ac penè sphærali, atq; undiq; uersum clausa, & includente intra se uitā, mundi simulachrum uocetur.* Mundum *autem cōsensu omnium constat uniuersitatis esse principium.* Prodeat *qui priorem uult esse gallinā, et in hæc uerba tentet, quod defendit, asserere.* Ouum, *rei cuius est, nec initium, nec finis est. nam initium semen est, finis auis ipsa formata.* Ouum *uerò digestio est seminis.* Cū *ergo semē animalis sit, & ouum seminis, ouum ante animal esse nō potuit: sicut non potest digestio cibi fieri antequā sit qui edit.* Et *tale est dicere, ouum ante gallinam factum, ac si quis dicat, matricē ante mulierem factam.* Et *qui interrogat, quemadmodum gallina sine ouo esse potuit, similis est interroganti, quonam pacto homines facti sint ante pudenda, de quibus homines procreantur.* Vnde *sicut nemo recte dicet hominem seminis esse, sed semen hominis: ita nec oui gallinam, sed ouum esse gallinæ.* Deinde, *si concedamus (ut ab aduersa parte dictum est) hæc, quæ sunt, ex tempore aliquod sumpsisse principium: natura primum singula animalia perfecta formauit; deinde perpetuam legem dedit, ut continuaretur procreatione successio.* Perfecta *autē in exordio fieri potuisse, testimonio sunt nunc quoque non pauca animantia, quæ de terra, & imbre perfecta nascuntur: ut in*

Aegypto mures, et in alijs locis ranæ, ſerpẽteſq;, et ſimilia. Oua autem nunquam de terra ſunt procreata, quia in illis nulla perfectio. Natura uero perfecta format, et de perfectis iſta procedunt, ut de integritate partes. nam ut concedam oua auium eſſe ſeminaria, uideamus quid de ſemine ipſo philoſophorum definitio teſtatur, quæ ita *ſancit: Semen generatio eſt ad eius, ex quo eſt, ſimilitudinem pergens. Nõ poteſt autẽ ad ſimilitudinẽ pergi rei, quæ necdum eſt: ſicut nec ſemen ex eo, quod adhuc non ſubſiſtit, emanat. Ergo in primo rerum ortu intelligamus cũ cæteris animãtibus, quæ ſolo ſemine naſcuntur, de quibus nõ ambigitur, quin prius fuerint, quã ſemen ſuum, aues quoq; opifice natura extitiſſe perfectas. Et quia uis generandi inſerta ſit ſingulis, ab his iã procedere naſcendi modos, quos pro diuerſitate animantiũ natura uariauit. Habes Euangele utrobiq; quod teneas: & diſſimulata pauliſper irriſione, tecũ delibera quid ſequaris. Et Euãgelus, Quia etiã ex iocis ſeria facit uiolẽtia loquendi: hoc mihi abſoluatis uolo, cuius diu me exercuit uera deliberatio. nuper.n. mihi de Tyburti agro meo exhibiti ſunt apri, quos obtulit ſylua uenãtibus. & quia diutule continuata uenatio eſt, perlati ſunt alij interdiu, noctu alij. quos perduxit dies, integra carnis incolumitate durarũt: qui uerò per noctẽ lunari plenitudine lucẽte portati ſunt, putruerũt. quod ubi ſcitũ eſt, qui ſequẽti nocte deferebãt, infixo cuicũq; parti corporis acuto æneo, apros carne integra pertulerunt. Quæro igitur, cur noxã, quã pecudibus occiſis Solis radij nõ dederunt, lunare lumẽ effecerit? Facilis eſt, inquit Diſarius, & ſimplex iſta reſpõſio. nullius.n. rei fit aliquãdo putredo, niſi calor, humorq; cõuenerint. pecudum autem putredo nihil aliud eſt, niſi cum defluxio quædam

*ſenſit

dam

dam latens soliditatem carnis in humorem resoluit. calor autẽ si tẽperatus sit, & modicus, nutrit humores: si nimius, exiccat, & habitudinẽ carnis extenuat. Ergo de corporibus enectus, sol, ut maioris caloris, haurit humorem: lunare lumen, in quo est non manifestus calor, sed occultus tepor, magis diffundit humecta. et inde prouenit miecto tepore, & aucto humore, putredo. His dictis, Eustathium Euangelus intuens, Si rationi dictæ assentiris, ait, annuas oportet: aut si est quod moueat, proferre nõ pigeat: quia uis uestri sermonis obtinuit, ne inuita aure uos audiam. Omnia inquit Eustathius, à Disario & luculente, & ex uero dicta sunt, sed illud presßius intuendũ est, utrum mẽsura caloris sit causa putredinis, ut ex maiore calore nõ fieri, & ex minore ac temperato prouenire dicatur. Solis enim calor, qui nimiũ feruet, quãdo annus in æstate est, et hyeme tepescit, putrefacit carnes æstate, nõ hyeme. Ergo nec luna propter summißiorẽ calorẽ diffundit humores. Sed nescio quæ proprietas, quã Græci ἰδίωμα uocant, et quædã natura inest lumini, quod de ea defluit, quæ humectet corpora, & uelut occulto rore madefaciat: cui admistus calor ipse lunaris putrefacit carnẽ, cui diutule fuerit infusus. neq;.n. omnis calor unius est qualitatis, ut hoc solo à se differat, si maior, minor'ue sit. Sed esse in igne diuersißimas qualitates, nullã secum habẽtes societatẽ, rebus manifestis probatur. Aurifices ad formandum aurũ, nullo nisi de paleis utuntur igne: quia cæteri ad producẽdam hanc materiam inhabiles uidẽtur. Medici in remedijs cõcoquendis, magis sarmẽtis, quàm ex alio ligno ignem requirunt. Qui *uitro soluendo, firmandoq; curant, de arbore, cui Myricæ nomẽ est, igni suo escam ministrant. Calor de lignis oleæ, cum sit corporibus salutaris,

Vitrũ soluendum, firmandumq;

salutaris, perniciosus est balneis, & ad dissoluendas iuncturas marmorum efficaciter noxius est. Ergo non mirum, si *ratione proprietatis, quæ singulis inest, calor solis arefacit, lunaris humectat.* Hinc & *nutrices pueros alentes operimentis obtegunt, cũ sub luna prætereũt, ne plenos per ætatem naturalis*humecti amplius lunare lumen humectet: & sicut ligna adhuc uirore humida accepto calore curuantur, ita & illorum membra contorqueat humoris adiectio.* Hoc *quoq; notũ est, quia si quis diu sub luna somno se dediderit, ægre excitatur, & proximus fit insano: pondere pressus humoris, qui in omne eius corpus diffusus, atque dispersus est, proprietate lunari, quæ ut corpus infundat, omnes eius aperit, et laxat meatus.* Hinc *est*, ꝙ Diana, *quæ luna est,* ἄρτεμις *dicitur, quasi* ἀερότεμις, *hoc est aerem secans.* Lucina *à parturientibus inuocatur, quia proprium eius munus est, distendere rimas corporis, et meatibus uiam dare, quod accelerando partui salutare est.* Et *hoc est, quod eleganter poeta* Timotheus *expressit:* Διὰ λαμπρὸν πόλον ἄςρων διὰ τ' ὠκυτόκοιο σελάνας. Nec *minus circà in anima lunæ proprietas ostenditur. nam ligna, quæ uel luna iam plena, uel adhuc crescente deiecta sunt, inepta sunt fabricis, quasi emollita per humoris conceptionem.* Et *agricolis curæ est, frumenta de agris, non nisi luna deficiẽte, colligere, ut sicca permaneant.* Contrà, *quæ humecta desideras, luna crescente conficies.* Tunc & *arbores aptius seres, maxime cum illa est super terram: quia ad incrementa stirpium necessarium est humoris alimentum.* Aer *ipse proprietatem lunaris humoris & patitur, & prodit. nam cum luna plena est, uel cum nascitur; (& tunc enim à parte, qua sursum suspicit, plena est) aer aut in pluuiam soluitur, aut*

**Humectũ, genere neutro pro humiditate.*

aut si sudus sit, multum de se roris emittit. unde Alcman Lyricus dixit Rorem Aeris & Lunæ filium. Ita undique uersum probatur, ad humectandas dissoluendasq́; carnes inesse lunari lumini proprietatem: quam magis usus, quàm ratio deprehendit.

*Quod autem dixisti Euangele de acuto æneo; ni fallor, coniectura mea à uero non deuiat. est enim in ære uis acrior, quam medici stipticam uocant. unde squamas eius adijciunt remedijs, quæ contra perniciem putredinis aduocantur. Deinde qui in metallo æris morantur, semper oculorum sanitate pollent: & quibus ante palpebræ nudatæ fuerant, illic conuestiuntur. aura enim, quæ ex ære procedit, in oculos incidens, haurit, & exiccat quod male*inflauit. unde & Homerus modo* ἤνοπα, *modo* νώροπα χαλκὸν, *has causas secutus, appellat. Aristoteles uero auctor est, uulnera, quæ ex æreo mucrone fiunt, minus esse noxia, quàm quæ ex ferreo, facilius curari: quia inest, inquit, æri uis quædam remedialis, & siccifica, quam demittit in uulnere. Pari ergo ratione infixum corpori pecudis, lunari repugnat humori.* *influit*

VESALIENSIS.

Qui finem primi libri cum fine huius contulerit, facile animaduertet quædam adhuc operis huius absolutioni deesse. uerum ea, auctor ne ipse siue alijs præpeditus, siue morte præreptus, haud dum adiecerit, an librariorum incuria interciderint, facile dici non potest.

FINIS.

Pag. 439. *uerſ.* 12. *Et fluere, amnes fumi, &c.* ita plerique codices, & A. Gellius: alij uerò habent, *& fluere amnes fumis, &c.* & pro, *ferre*, habent, *ferri*.

INDEX RERVM ET VERBORVM HVIVS OPERIS.

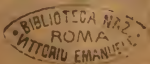
A

B

Lœmius

N

FINIS.

Auctores a Macrobio citati.

Aristoteles
Arbiter Petronius
Apuleius
Asclepiades
Aristophanes
Anaximenes
Archimenides
Asinius Pollio
Apollodorus
Aratus
Asper
D. Augustus.
Actorianus
Antipater Stoicus
L. Accius
Antias Valerius
Atteius Capito
Alexander Ætolus
Archilochus
Æschylus
Antonius Gnipho
Alcęus
Afranius
Anaxandrides
Aristomenes
Acca
M. Attilius
Aurel. Cornutus
Apollonius
Alcman Lyricus
Boethus
Cor. Balbus
G. Bassus
Cicero
Critolaus
Critias
Claudius Quadrigarius
Cornificius
Cleanthes
Cælius
Chrysippus
M. Cato
Cassius Hemina
Cloatius Verus, siue Verrius
Cingius, siue Cincius
Catullus
Carminius
Callias
Caluus
Cratinus
Demosthenes
Democritus
Didymus grammaticus
Diodorus
Ennius
Epicurus
Empedocles
Eratosthenes
Epicadus
Egnatius
Euripides
Ephippus
Epicarmus
Eupolis
Erasistratus.
Ephorus.
Faborinus siue Phauorinus
Furius poeta
Fenestella
Fuluius
Flauius
Festus Pompeius
Fab. Pictor
Gellius
Geminius
Granius Licianus
Granius Flaccus
Glausippus
Homerus
Hesiodus
Heraclitus Ponticus & Physicus
Hippocrates
Hyllus
Hipparchus
Horatius
Hostius poeta
Herodotus
Ilius
Iul. Hyginus
Iuuenalis
Iul. Cæsar
Iul. Modestus
Iunius
Licinius Macer.
Liuinus.

Liuius Andronicus
Lucilius
Lucanus
Lucretius
Corn. Labeo
M. Lelius Augur.
Macer hiſtoricus
Maſſarius Albinus
Menandrus ſiue
Menander
Cn. Marius uel
Mattius
Mallius
Mummius
Q. Mutius
Niſus
Nicander Colophonius
Nouius
Numenius
Neuius
Nigidius Figulus
Octauius Herſenius
Oenopides
Oppius
Orpheus
Plato.
Plautus
Val. Probus
Piſo.
Pacuuius
Pythagoras
Philolaus
Poſſidonius
Porphyrio
Philemon Comicus
Plotinus
Perſius
Parmenides
Protarchus Trallianus
Pomponius
Pomponianus
Ptolemæus.
Pherecides
Philochorus
Poſthumius Albinus
Polemon
Phileas
Pindarus
Peſtanus Vibonenſis
Rutilius
Salluſtius
Samonicus Serenus.
Ser. Sulpitius
Speuſippus
Scæuola Pontifex
Sophocles
Sapho
Statius Tullianus
Sueuius poeta
Siſenna
Timotheus poeta
Tuditanus
Thucydides
Tarquinius Priſcus
Trebatius
Theophraſtus
C. Titius
P. Tertius
M. Varro
Verrius Flaccus
Veranius
Vectius Prætextatus
Velius Longus
Veratius Pontificalis
Vmbro
Varius
Xenagoras
Xenophanes
Xenocrates
Xenon
Zenon

Pag. 220. uer. 27. uexerat, *lege*, uexarat.
398. 10. μήτε ς ἐμὴ &c. *repone hunc uerſum poſt illum*, Quem fugis? aut quis &c.

